Biblioteca estense universitaria
Largo S. Agostino 337
I-41121 Modena MO
Tel ++39 + 59 222248
Fax ++39 +59 230195
b-este@beniculturali.it
http://bibliotecaestense.beniculturali.it

gamma.d.1.20

BIONDO, FLAVIO

De Roma instaurata. De gestis Venetorum. Italia illustrata

Ms., 16. sec.

γ.Θ.1,20

101

Pio secundo Pontifici Maximo. Blondus Flauius Forliuiensis:
in triumphantis Romæ libros.

Vot quothactenus libr scriptores: et uates: opera sua principibus inscripsere ad so
lum Beatissime pater: quæsuere: ut ab illorum potentatu: et magnitudine: labo
ribꝫ suis apud omnes auctoritatem: et ab inuidis tutelam: munimenq; pararent:
Prudēter id quidem: quando ita ueteri consuetudine fieri uidemus: ut oī in re: sed in
literaria imprimis minus utiloo cognita: q̄ principes probat: oratum habet: cæteri ēt laudare pa
rant: tueant: Ego aūt: etsi meæ triumphanti Romæ multarū lucubrationū operi: tuo nomini dicato
tibi inscripto: auctoritatem a tuo pontificatu: a tuo q̄ potentatu protectionem non renuo: aliud tñ
et quæro: et expecto: q̄d plurimū sum facturus. Eo pater sanctissime post Leonem utrunq; primum
et secundum Pontifices Romanos dicendi: et scribendi innatu polles: ut quales: post illorum tempora
non uidit ecclesia: aptas denuo literis: Romano principatu: Romanæ dignitati dignas: iam
tandem orbis christianus accipiat: quicq; ad tuum uenient conspectum oratores: et omnium
gentium: nationum, urbium uiri præstantiores: sedere in Petri sede: uicarium iesu christi in
telleoant: oronis: uerborum: et sñtiarum: dignitate: ac orauitate: ondentem: se unum esse
cuius eloquentia omniū maximā æquat muneris pontificii amplitudinem. Si: q̄d mea
opus accipis: et probasse uideris: abesse non pote[rit] quin a tam eloquente laudatū sū[mo] pon
tifice: Laudandum q̄ cæteri oes existiment: quā freuis cofidentia nō fuerebor fac[ere] editionē
multis hoc tpre: ut mea fert opinio: pfuturam. Excitti ēim a te ingentes Italiæ Galliarum:
Hispaniarū: & Germaniæ ppli in maoniam præclaramq; expeditionē: quā[m] p[ro] Turcos:
Græciam: Constantinopolim: Messiasq; dura: et cru[dē]li tyrannide prementes: Hoc nulla ī ipso
opere edocebuntur: aliqñ alias: simili in rerum [no]uitate oeneroſi animi sit: ad rem capessendam. stimulos ad[dit] ura. Tuq; inclita cū pri
scæ urbis Romæ triumphos lectitabis, clarissimum: quem Pio tibi optimus pientissimusq;
deus nr ex deletis: inanitis turcorum opibus e[t] liberatum primū omnium europa: post hie
rosolyma: et terra illi adiacente sancta: daturus ē triumphum: ex[s]tabis breui: ut auguror
et confido: cū summo applausu: summa oium gloria: ducendum [e]ē.

Blondi Flauii Forliuiensis: ī Romæ triu[m]phantis libro: [pri]mum.

Rdenti uirtute: præstantiq; ingenio: ferme oēs: quos de gestis [ro]manis: deq; cæteris
mortaliū uitæ partibus latine scribendi: liber coepit: ut ad urbem [no]uam erint:
oentemq; Romanam: factū uidemus: probabili id ce[rt]e: ac necessaria ratione. ea enim
fuit ciuitas: ut Cicero inqt: ex [om]nium consensu instituta: quæ pp uirtutem
omnib; nationib; imperauit: peculiaris cuius fuit dignitas: ut reges: et natio
nes extere: ut gentes ultimæ: nō minus eam amauerint: q̄ timuerint: [ad]ministrissimum uel ea
rone habuit imperium: q̄ eo obedientes gauisi sunt: Romanis maioratibus: [co]nsilia. sua studia:
in id maiori ex parte cōferentibus: ut ii: qui inc[u]lti impio erant: q̄ bissimi essent: quā rone
Cicero ipse non mōdo ione eam urbē terarum orbis: atq; omniū gentium arcē appellauit: & Plinius
pprie scripsit: Romā terarū commertio patentem undiq; et tōtq; ad mortales adeundos natā
esse: q̄ impii maiestati orbi terarū cōcata societatis festæ pacis omniūq; etiam quæ prius
occulta fuerant: promiscuus usus sit effecta. Romani ēi maximā orbis pārtem suæ subiectam
ditioni ita pacquerunt: cultamq; bonis moribus: et artibus reddiderunt: ut dissonæ ma[gi]
tibusq; et fluminib; separatæ gentes: ac linguis: [na]turaq; differentes ppli: per latinæ linguæ cōmo
perq; cōes omnib; Romanos maioratus: unā eam[q]; ciuitas sint effecti. q̄ quidē maximū huma
ni ōnis bñficiū: deo potius: q̄ hoīm opus ēe uide[a]tur: licetq; Cicero: quæ et Cicero de rnsus disse
rens inqt: deberē: qui deos ēe intellexerint: ēt ii [in]telleexerint: eorum numine hoc tantū impiū ēe
natum: nē aucti et auctum: et retentū. Nā ut ab Italia incipiam: Roma armis iam tū[m] ab etruscis cōdita
hetruscī: Romanique sylua intercedente Cimin[o]: nūc vi[ci]no imminente paulo plus minus

Cimina sylua

GIUSEPPE CAMPORI
101
R. BIBL. ESTENSE MODENA

triginta milibus ab urbe distante nullum inter se commertium habuerēt. Liuius ēt Tatauinus sic habet in nono. sylua erat ciminia maois tum muia atq; horrenda: q̄ nuper fuere Germanici saltus. nullus ad eam diem ne mercatorum quidē abdita ea intrare: aut ferre quicq̄ præter ducē ipsum audebat. & proximos Romæ ad tertium lapidem sabinos lingua: moribus. et institutis differentes á Romanis fuisse eodem docente cōstat: qui pariter ōndit. Circa Mutinā Bononiaq;. et proxima loca nunc totius Italiæ amplissima, syluas oīa obtinuisse. remotiores uero ab urbe regiones Campaniā: Lucaniam: Apuliam: calabros: et Brutios maiori ex parte Græcis subditas: nec latinis; nec sabinis: neq; ēt Ethruscis per linguarum diuersitatem satis cōcassē nulli dubium uidetur credi mus: quū cæteræ oēs pntis italiæ regiones: quæ ultra Bononiam & Mutinam sunt: Roma ab initio crescente Galloru fuerint: quam gentem: auctor ē in cōmentariis. C. Cæsar: priusq̄ Romano subiicerer tur impio: nullas sciuisse: aut uidisse lras: nisi quas græci aduenæ p miraculo habiti: uel pauculas ōndissent. Pariter hæc de hispanis, pariter de Britannis: nūc anglis, pariter de omnib; Germanis licet asserere. eas uo oēs maximas: pclarissimas q̄ totius Europæ gentes: Romani lris moribusq; et ōnū uirtutum munere: ita cultas reddidere: ut nullis post italiam dignitate: et gloria nunq̄ postea cesse rint. & oīs aphrica Romano subdita pplo: per quingentos ferme annos. lris: moribusq; Romanis efflo ruit: adeo: ut per tpra Beati Aurelii Augustini: gente aphri concilia ecc̄ ibi habita: ab octingētis epis lras edoctis latinas celebrata fuerint. Nec minus Asia: q̄ aphrica: Romanis lris: moribus institutisq; ornata: atq; pacata fuit: adeo. ut plures in ea uiros uirtutū fama celebres quingenti Romanorum ditionis armi genuerint: iis oībus: quos prius a cōdito orbe: aut postea á mille iam et centum annis natos in ipsa: aut nutritos fuisse possent ondere. Romanæ ior gentis: et urbis laudes: Romanorum institutā: et uitæ exempla: non italæ maois gentis: q̄ externæ lris utentes Latinis: haud secus q̄ parentum: et progenitorum oesta: et legunt auide: et attentissima audiunt diligentia: ut idoneos ad scribendum tnuitare: ac impellere uideantur. Qua nos adducti rōne Roma norum inclinationis impii historia duobus iam et triginta libris digesta urbis Romæ ædificia tertio uolumine reddidimus instaurata: Italiamq; facta priscorū nouis urbium: et locorum omniū hoīb; collatione: quantū octo libris fieri potuit illustrauimus. et demum senectutis mæ inertis orato: atq; honesto munere: cum ipso Cicerone in legibus fungi uoluimus. neq; passi sumus: sicut Varro de dori cultura scripturus: se tē non passurum e professus. Sibyllam solam ea: quæ se uiua: et se demū mortua hominibus prodessent cecinisse. et q̄n uidemus. Ciceronem Plautium defendentem dicere. M. Catonem in originib; scripsisse: semp se præclarum: ac magnificū putauisse: clarorum uirorum: atq; magnorū non minus ocū: q̄ negocū rōnem extare oportere: operam hanc mæ senectutis magnæ illi et gratæ hoīb; laudi pstabimus: quā idem Cicero Murenam item defendens esse dixit: Vnā hanc elabora re in ea scia: quæ sit multis profutura. Itaq; cœpimus tentare si speculū: exemplar: imagine doctrinā oīs uirtutis: et bn sancte: ac feliciter uiuendi rōnis: Vrbem q̄ Romā florentem, ac quadam beatus Aurelius augustinus triumphantē uidere desiderauit mrorum horum ingenio: et doctrina ualentium oculis: et menti subiicere: ac pponere poterimus. Itaq; immensum opus quibusq; partita distributione tracta bimus. ut quæ ad religionē spectare primū. quæ reipu administratoīs fuerint secundū. tertiū militia disciplina. mores uero: ac uitæ instituta quartū. & triumphi ipsius ratio: quintū obtineat locum. Præfari tn hoc initio libet: nos de Romanorū gentilitiq; aliorū religione: ea rōne: ac intentione dicturos ut deorū appellationes cū templorū edium: phanorūq; uocabulis edocentes simul loca urbis Romæ: in qb; ea fuere: oīdamus. Inde rituum: quos di betium sicut pphetā inquit. demonia suis sacrificiis adhibe ri uiserint: superstitia: impietate: atq; ēt maxima temeritate ostensa: christianæ religionis sanctimonia bonæ uoluntatis hoīb; gratiorem ee faciamus. sed iam mæ diuisionis executioni partiū incumbamus.

Blondi Forliuiensis: Romæ Instauratæ liber primus.

Urbis Romæ situs nomē. et ambitus

Romam in latio ad Tyberim amnem sitam: et quintodecimo: ab infero mari passuum miliario maiores scripsere. Nomen eius a Romulo conditore. M. Varro. et Titus Liuius Patauinus: Salustiusq; affirmant: et Romulū a ficulnea arbore: sub qua eum et frem Remu Alluuio Tyberis destituerit: scribit in Fastis ouidius his carminibus Arbor erat: remanent uestigia: quæq; uocatur Romula uel ficus: Romula ficus erat. Ambitum eius urbis: quū arcadii: et Honorii imperatorū tpribus á Visigothis: anno tūc milletrigesimo tertio fuit capta: maiorem fuisse ea q̄ nunc cernitur: multi dolunt. & nos q̄dem scimus moenia

Honoratæ lræ: in Cisal pinis regionib; pride-

urbis ſæpius á barbaris alicubi aperta: ſæpeq; á maioribus inſtaurata ſed orbem ipſum inter inſtaurandum ſtrictiorem factum: nec legimus: nec hoc tempore ab aliquo ruinarum ſono: niſi parua parte. poſt longam inueſtigationem potuimus intellegere. quanquam ēi muri parteꝫ collapſi: et corroſi ſint: partim ruinam multis in locis minentur: in ipſo tn permanet priſco ueſtigio ueteris fundamenti. fuitq; ambitus Plinii temporibus: ſicut ipſe ex auguſti tabulis omnibus ſcribit. milia paſſus uiginti. & Flauium vopiſcum ſcribere uidemus Aurelium imperatorem: qui prope annos ducentos ante Vſigothorum irruptionem fuit: ambitum Romæ ad quinquaginta milia paſſus ampliaſſe. Huius aūt inocentis differentiæ quam Plinii Veronenſis: Flauiuſq; vopiſci in urbis amplitudinem aſſertiones uidemus brē cauſam noſtro iudicio certam: et quæ omnes tollat ambiguitates: quin nullatenus hi duo ſcriptores diſcordent. In iuris ciuilis Digeſtorū libris reperimus. Marcellus nanq; de uerborum ſignificatione urbs inquit eſt Roma: quæ muro cinēeretur: ut Alphenus ait. Roma ēe etiam: quantum continentia ædificia ēent. nam Romā non muro tenus exiſtimari: ex cōſuetudine cotidiana poſſe intellegi: quum diceremus: Romam nosire: et ſi habitaremus extra urbem. & Paulus eodem titulo: urbis appellatio, muris: Romæ: aut continentibus ædificiis finit: quod latius patet ædificia Romæ fieri etiā ea uidentur: quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant. & Terentius demens. Vrbis in continentib) qui non sunt Romæ nati intelliguntur. Plinium itaq; dum uiginti milia paſſus ſcribit urbis murorum ambitum: et vopiſcum: dum quinquaginta. Romæ et ædium continentiū amplitudinem: uxta leguum diffinitiones conſiderāſſe crediderim. & quidem Plinii uerba ſunt de urbe: quū vopiſcus de Roma dicat. Noſtri aūt temporis circuitus urbis, cui illarum nō deat amplitudini: nec ſcimus: nec ea rone iudicamus ſcire poſſe. q noſtra ætatis mīæ metiendi ratio á priſcorum dimenſione multum uariat. nanquidem Marcus Antoninus in itinerario infinitorum pene locorum ab urbe Roma diſtantiam multis paſſuū millibus deſignat pluribus. q nunc homines mīi faciant: quæ quidem menſurationis diſparitas: non exactionis magis. quam ex aliorum ſcriptis facile intelleotur. ſed ſi ad mīæ ætatis conſuetudinem metiri uolemus: uix paſſuum milia quatuordecim. omnis Romæ: et Janiculi: ſiue Tranſtyberinæ regionis: et uaticani ambitus implebit.

Ambitus vrbis Romæ

Aurelius imperator.

Ambitus urbis Romæ nunc milia xuii.

Portas vrbis Plinius triginta apertas: et ſeptem clauſas tunc fuiſſe ſcribit. Earum nomina omnium: nec ipſe ponit: nec nos ſatis Inuenire potuimus: q̄q̄ omnia inueſtigare nominis uetuſtate portarum loca hinc ſuperfluum eſſe ſcimus: quod apud Liuium: et alios ſcriptores: aliqua inuenium tur nomina portarum quæ olim dum aucta fuit urbs Roma: in medio ciuitatis remanentes: et formam portæ: et uſum ſimul amiſere. et quidem nomina: quæ apud priſcos fuerunt: hæc inuenimus. Flumentana. Collatina. Collina. quirinalis. exquilina. Viminalis. Neuia. querculana: siue querqueculana. Gabiuſa. Lauernalis. Ruduſculana. Rutumena. Sapinalis. Latina. Appia. Capena. Trigemina. Aurelia. Fontinalis. Carmentalis: quæ ſcelerata. Pandana uel Libera. Mugonia: quæ et Trigilia. Catulana: triumphalisq; quarum pleraq; etymologiam uocabulorum hanc Feſtus Pompeius fuiſſe ſcribit. Flumentana appellata: q̄ Tyberim eam quandoq; influxiſſe affirmant: Collatina a collatia oppida ppe Romā: in quod aliarum ciuitatum opes fuerunt collatæ. Collina a regionenſis appellabatur: erat in monte quirinali: qui regonos appellabatur: quæ prius quirinalis dicta fuit: q̄ ea in collem quirinalem itur. ſiue q̄ proxime eam quirini ſacellum. Quercum intra muros iuxta ſe habeat. Lauernionēs fures antiqui dicebant: q̄ ſub tutela Deæ Lauernæ eſſent in quouis loco obſcuro abditoq;. hinc et lauernalis porta. Ruduſculana appellata: quaſi rudis: et impolita ſit relicta. Rutumena a nomine cuiuſdam aurigæ ſic appellata ſtē Fontinalia fontium ſacra. unde et Romæ fontinalis porta. Catulana porta Romæ dicta: quia haud longe ab ea: ad placandū. Caniculę ſydus: inimicū frugib) canes ruffæ immolabantur: ut fruges matureſcentes: ad maturitatem perducerent. Viminalis porta: et collis appellatur: quia ibi uiminum ſylua fuiſſe dicit. q̄q̄. M. Varro de lingua latina collem

Portarum vrbanarū nomina.

Flumentana porta
Collatina porta
Quirinalis
Querquecalana
Lauernalis
Lauernioles
Ruduſculana
Rutumena
Fontinalia
Catulana
Viminalis nuc s
Agnetis

VI
Porta Capena.

ipsum á templo dei Vlmini in illo siti appellatum scribit. Quantum uero attinet ad portam Capenam solinus dicit Talum regem de Insula siciliæ cum syracusanis ad Ianum peruenisse: deoeius consilio: auxilioq; ciuitatem iuxta Albulam condidisse Capenam nomine: á quo postmodum portæ Capenæ nomen fuit. Iam uero tres: quas ultimas posuimus loco: Carmentalem. Pandanam: quæ et libera. Mugoniam: quæ et Trigillia. Primam habuit urbs a Romulo ædificatam: quam Varro Pandanam ostendit. saturniæ urbis: et non Romæ fuisse. aliæ autem duæ Romæ postmodum ducta sine forma: et usu: portæ nomen aliquando retinuerunt. Dicitq; Festus. Carmentalem portam uocatam sceleratam: q; peream sex et trecenti Fabii cum clientibus quinq; milibus egressi aduersus ethruscos ad amnem Cremeram: omnes interfecti sunt. & Ouidius in Fastis. Carmentis portæ dextro est uicina Iano. Ire per hanc noli: quisquis es omen habet. Illa fama refert proxima Fabios exisse trecentos. Porta uocat cuspa: sed tamen omen habet. Et Verrius in viii. Et Carmentalem Romano nomine portam: & Attulimus á uetustissimis petita trium: et uicinæ portarum nomina: & nostra ætate Roma omnis tresdecim tantum modo habet: nisi forte suburbii uaticani: quam ciuitatem Leoninam fuisse ostendemus: portasquoq; uelimus addere: quas omnium nouissimas: nouaq; hæ nomina: suo docebimus loco. satis ergo: atq; operosissimum fuerit: Romanæ urbis et Ianiculi portas: quæ ætate mea cernunt: uetustate appellationis nominibus applicare.

Pedana Carmentalis porta quæ et Sceleratæ

proxima

VII
Flaminea: siue Populi porta: et Flumentana

Incipiendum est autem á Flaminiæ uiæ porta: quæ sinistræ Tyberis ripæ apposita aliquando Flaminea: et nouissime porta populi é dicta. Eam uero esse quam prisci Flumentanam dixere: et Festus Pompeius affirmat: ipsa indicat positio: q; nulla inter omnes urbis portas ita Tyberi est apposita: ut eam aliquando is fluuius potuerit influere. cuius meminit Titus Liuius in sexto ab urbe condita in hæc uerba. Ita prædicta die in Petelinum Lucum extra portam Flumentanam: unde conspectus in Capitolium non est: Concilium populi indictum. et in bello Macedonico: circa portam Flumentanam collapsa quædá. Item eodem in bello Liuius: eam de cælo tactam fuisse narrat: secundo illi: et proximo

Pinciana porta

VIII
Collatina op.

IX
Salutaris porta. alias Quirinalis: olim Collina

in colle posita: multos ante annos Pinciana est dicta: á Palatio sibi propinquo: cuius demolita marmora Rex ostrogothorum primus Theodoricus sicut Cassiodori epistola ostendit: Rauennam portari curauit. Ea priscis temporibus dicta é collatina. oppidum enim á quo est dicta fuisse é regione eius ondit Liuius in primo ab urbe condita. Collatiá: et quicquid circa illam dori erat: sabinis adeptum. Seruatq; ætas nra morem appellandi in collatiá: quicquid á regione eius portæ habet aoer Romanus. Tertiá quá nunc salariam fuisse Quirinalem postea collinam dicunt dicimus. et quidem quantum attinet ad quirinalem Festus Pompeius dicit. Quirinalis dicta: q; ea in collem quirinalem iter/ fuit q; proxime eam quirini sacellum est: et ouidius in fastis de Quirino. Hunc igitur ueteres donarunt æde sabini. Inq; quirinali constituere iugo. Quirinalis aut portæ uiæ porta: dicta é salaria: quam Festus sic appellatam affirmat: q; sabini sal á mari deferebant: Quod aut postea a Quirinali mutatum est nomen in collinam: indicat. M. Varro quum dicit: quirinalem collem aliquos existimare dictum á Quirino: alios á quiritibus: qui cum. T. Tacio curibus uenerunt: q; ibi habuere castra. et plura sint in eo nomina collium. Nam collis tricipscis ibi quirini ædes: Collis salutaris: qui quinticipsis. Collis Pollinaris: qui est ad ædem salutis. et collis Mutialis: ad ædem dei Diffidii: ab qua collium uetustate: quam quirinalis habuerit collis dicta est porta Collina. & Liuius id manifestum facit in libro ab urbe condita quadragesimo: qui et de bello macedonico ultimus appellatur. Aquarumq; inundatio

sit:

Colles. Tricipscis Salutaris Pollinaris

posterá

in regione uersa. Nam ita undauit Tyberis: ut ludi apollinares circo inundante: extra portam collinam ad ædem ericinæ ueneris portati sint. Cæterum ludorum ipso die subita seremitate orta pompa duci coepta: ad portam collinam reuocata: ductaq; in circum ē: quum decessisse inde aquam nunciatum ē. Lætitiamq; populo: et ludis celebritatem addidit, sedes sua solenni spectaculo reddita: Circum autem Flaminium: in qua celebrantur ludi Apollinares constat nobis: et infra in spectaculorum ædificijs ostendemus fuisse locum: cui nunc Agoni tritum est uocabulum. & templum ueneris ericinæ extra portam collinam fuisse: ex fastis ouidij ex fastis ostenditur his uersibus. Templa frequentari collinæ proxima portæ. Huc decet a siculo nomina rege tenet. et Infra: utq; Syracusas aretusas abstulit armis claudius: et bello tequoq; coepit eryx. sicq; ex loci propinquitate Conijcimus ludos: qui tunc circo flaminio: nunc agone: ob aquarum tyberis inundationem non poterant hic celebrari: quum ad collinam nunc salariam portam parati essent: postea aquis decedentibus. ad circum fuisse reductos. Quartam portam nunc sanctæ Agnetis: aut Numentanam: aut Dominæ. est enim ætate mia trimonia: prisco nomine viminalem. et quintam sancti Laurentij: olim exquilinam. sextam: quæ nuno maior dicitur Neuiam. Septimam quæ pridē Asinariam: nunc sancti Iodmus a priscis fuisse Cælimontanam. & octauā: quæ abdito in anoulo clausa est: cernitur: et Metrodi porta dicitur: Gabiusam fuisse a maioribus appellatam: cum cæteris in locis: tum magna ex parte unico in Liuij loco ostendere cōsidimus. quo in loco collina etiam quæ fuerit: certius ostendetur. Nanq; secundo ab urbe condita Liuius Porsenæ obsidionem: quā Romam pressit describens ita dicit: Porsena primo conatu repulsus: consilijs ab oppugnanda urbe ad obsidendam uersus præsidio in Janiculo locato: ipse in plano: ripisq; Tyberis castra posuit: nauibus undiq; accitis et ad custodiam: ne quid frumenti Romam subuehi sinerent: et ut prædatum milites trans flumen per occasionem alijs atq; alijs locis traicerent: breuiq; adeo infestum omne agrorum Romanorum reddidit: ut non cætera solum ex agris: sed pecus quoq; omne in urbem compelleretur: nec quisquam extra portas spellere auderet. Hoc tantum licentiæ ethruscis nō metu magis q̄ consilio concessum: Nanq; Valerius Consul intentus in occasionem: multos simul et effusos improuisos adoriendi: in pariis rebus negligens ultor: grauem se ad maiora iudicem seruabat. Stataq; ut eliceret prædatores edicit suis: portā die sequentes porta exquilina: quæ auersissima ab hoste erat: repellerent pecus: sciturosposterā id hostes gratis: q̄ in obsidione: et fame: seruitia infida transfugerent: & sauere perfidæ persuasæ inditio. multoq; plures: ut in spem uniuersæ prædæ flumen traiciunt. Publius Valerius M. Herminium cum modicis copijs ad secundum lapidem uia Gabinia occultum considere iubet. Spurium Larcium: cum expedita iuuentute ad portam collinam stare donec hostis prætereat: deinde se obicere: ne sit ad flumen reditus. Consul alter. T. Lucretius. porta Neuia: cum aliquot manipulis militum egressus: Ipse Valerius Cælimontana cohortes delectas educit. hiq; primi apparuere hosti. Herminius ubi tumultum sensit: occurrit ex insidijs: uersusq; in Lucretium ethruscis tergo cædit. dextra leuaq; hinc a porta collina: illinc ab Neuia reditus clamor. ita cæsi in medio prædatores: neq; ad pugnam uiribus pares: et ad fugam: septis omnibus uijs. finisq; ille tam effuse uagandi ethruscis fuit. ostensuri: quo applicemus modo supradictis priscis nouas portarū nominatiōes: primū illis: quos scimus contentiose dicturos: non salariam: sed flaminiam fuisse illam: ad quā spurius Larcius: ne hosti ad flumen pateret reditus; se opposuerit respondemus: Pontē Miluiū per id tempus non fuisse. quod etsi Liuius satis indicat: nos alia rōne certum habemus.

Circus Flamminius
qui nūc Agonidicitur

x.
Porta Numentana nūc
sanctæ agnetis. olim
Viminalis.
Exquilina porta. nūc
sancti Laurentij.
Porta maior olim Neuia
Porta Asmaria. olim. 3. Iodmi
quondā Celimontana
Porta Metrodi. Gabiusa

XI
Pons Miluius.

XII
Porta exquilina nūc
ſ. Laurentij. et Ty
burtina

op Ammianus Marcellinus in rerum gestarum libro xxvi. illum dicit ab æmylio scauro fu
isse ædificatum: et scaurum multa post sæcula fuisse constat: qui cū Pompeio adule scente
senex erat. Quum itaq; ad portam ab hoste auersissimam: quæ fuit Exquilina nūc. sancti
Laurentij: aut Tyburtina essent exposita in prædam pecora: non credimus traiecisse etruscos
ea rectitudine Tyberis: quæ á porta nunc populi: usq; ad locum Miluii pontis intercedit: quū
sint omnes ascensus in topho montem topho scabri: et altitudine armatis insuperabiles. Sed
ut propinquiore á nauibus cursu ferrerentur in pecora: ad eum pene Tyberis locum quo Anio
ipsam influit fuisse delatos. et sic extra portam tunc Collinam: nunc salariam. opportune lo
cati sunt: qui etruscos á redditu ad naues: fluuiumq; arcerent. Alia aūt ratione li
bet ondere: Collinam portam essenon posse illam: quæ aut Flaminia pridem, aut nunc Po
pulo est dicta. Liuius in Libro. iii. ubi plebis secessionem narrat: in qua Tribuni primum
in Auentino creati sunt: hæc habet uerba. Neq; in sabinis quieuit exercitus. Ibiq; auctore
Iulio Numitorio: quæ secessio facta ab decemuiris. et Infra. Et ipse prius q̄ iretur ad urbem:
pari potestate eundem numerum ab suis creandum curat: porta Collina urbem intrauere
Sui itaq; á sabinis uenit exercitus frustra ad portam Flaminiam flexisset: quum rectior
expeditiorq; esset in urbem: qua rediit Salaria tuno Collatina. similiter Cornelius Tacitus
moressum vitellii Imperatoris militum in urbem describens dicit. Tertium agmen per salariā
Collina portæ appropinquabat. Indicat etiam Liuius aduentum Hannibalis ad Anienem de
scribens sexto punici belli secundo libro. Collinam exquilinamq; satis proximas fuisse.
In hoc tumultu Fuluius Flaccus porta capena: cum exercitu Romam moressus. ~~inter Exquili
nam: Collinamq; portam posuit castra. & paulo infra~~ media urbe per carinas exquilias q;
contendit. Inde coressus inter exquilinam: collinamq; portam posuit castra. & paulo infra
Inter hæc Hannibal ad Anienem fluuium tria milia passuum ab urbe castra admouit.
Itaq; Romanorum castra Hannibali ad Anienem sedenti opposita: si ad collinam: exquili
namq; posita erant portas: nullo alio loco: quam ad salariam nunc: et ad sancti Laurentij
portas esse potuerunt. Ex prædictis iō constare creditur: quum tertia esset collina:

XII
Porta ſ. Laurentij
aliqñ Taurina dicta

quartam fuisse uiminalem: et quintam exquilinam: nunc sancti Laurentij: quam aliquā do
Taurinam á capite Tauri: quod illi insculptum ē legimus appellatam fuisse. Euis uero quam
priscis temporibus: Viminalem fuisse affirmamus: cur Liuius superiori in etruscorū inua
sione non fecerit mentionem: nihil est aliud qd rñdeamus: q̄ ita á casu: et Romanorū con
silium consilio factum ēe: ut abiis portis fuerit satis: aut struere insidias. aut pecora in præ
dam exponere: aut turmas: præsidiaq; immittere: sed quum viminalem describemus collem
illum fuisse: qui hanc eiusdem nominis portam habuerit oñdemus. Neuiam uero fuisse

XIIII XIII
Neuia porta q̄ maior dr

sextam: quæ nunc maior dicitur. Et pariter septimam: quæ nunc Asinaria seu sancti
Ioannis Cælimontana: qui supradicta Liuij uerba attente considerabit: certum intelleget:
q̄d locus ipse edocet Cælummontem: á quo Cælimontana ē dicta; nullam quæ ruio nō di
rimatur aliam habuisse. octauā quæ Gabiosa fuit: quam abdito in oculo ad nouū

XV XIIII
De porta ſ Ioannis
q̄ Gabiosa olim
Gabij nūc Gallicani

Euoenianum lateranense Monasterium clausam diximus: nihil ē rōnis: aut coniecturæ
quod afferamus aliud: q̄ ip recta ducere in Gabios oppidum: cui ætate nra demolito Gallicano
multis seculis fuerat appellatio. Liuius in bello Macedonico. Gabiusam portam fuisse tactam
de cælo commemorat. Latina et Immutatum tenet uocabulum: quod tñ apud priscam

XVII
Latina porta

non Inuenimus: aut aliud habuit ex prædictorum uicinitatium nominibus: quod nondū potui
mus intelligere: eam aūt latinam ab amnis mille uocatam fuisse multorū testimonio probare

XVIII
Appia porta quōdā Capena

possemus. Portam dix quæ dicitur appia nunc: olim fuisse Capenam Julius Frontinus
de aquæductibus oñdit. His uerbis. Anio nouus. Marco Valerio. P. Decio Murena anno

uigesimo post initium samnitici belli inducta est appio claudio censore: qui etiam uiam appiam a porta capena: usq; ad urbem capuam muniendam curauit. Iuuenalis Aquinas satyricus uale dicturus amico Cumas proficiscenti illum scribit: cum rheda: qua cōpositam domum tota perferebat substrixisse ad ueteres arcus: madidamq; capenam. Arcus ueteres: quos Romulus Iatericios posuit: et florentes postea opibus Romani: nunquam passi sunt in marmoreos mutari: ne conditoris urbis suæ memoria deperiret: ætate nra collapsos fuisse: ubi nunc sunt ecclesiæ sanctæ Mariæ de gratia: et sanctæ Mariæ de Inferno: et eam uiam ituro cū Rheda ad portam appiam esse expeditissimam uidemus. nec immerito appellat eam portam humidam Iuuenalis q; inter cæteras depresso sit in loco aquis in Tyberim labentibus abundante. Liuius in bello macedonico Censores uiam sternendam a porta capena ad Martis ædem locauerunt: item idem Liuius in secundo bello punico. Visebantur ab omnibus externis ad portam capenam dedicata a Marcello templa. Legationes omnium siciliæ populorum ad eum uenebant. et Infra Libro ix. Aedem uirtutis eo anno ad portam Capenam Marcellus dedicauit. Ea uero oīa templa: eas ædes uidemus in uetusta urbis Romæ descriptione: cuius auctorem Librariorū incuria suppressum: nos in Cassinensis monasterii bibliotheca legimus fuisse sextum Ruffum consularem uirum: positas ēe in prima regione porta capena. & solinum supra diximus: uelle eam portam sic dictam a ciuitate capena: quæ ab Italo fuit ædificata. Vltima restat intra Tyberim Trioemina: quam aliquando Hostiensem: q; Hostiam uersus: aliq; sancti Pauli: q; ad celeberrimam eius basilicam: ducat: uidemus appellatam. Trioemina aut cur sit pruis dicta nondum reperi. Liuius in bello macedonico. ædiles eo anno porticum unam extra portam Trioeminam: emporio ad Tyberim addito fecerunt. & infra de mulcta damnatorum: aliam porticum extra portam Trigeminam inter Lignarios fecerunt. Lignarios aut qui ad Tyberim essent: Commode apud eam: quæ nunc ē sancti Pauli: uel Hostiensis dicitur: portam: fuisse locatos: ueri simile iudicamus. & Liuius libro iiii° Trigeminam extra portam boue aurato Minutius Donatus. Nec stare potest: quod uoluit aliqui eam portam a Trioeminis fratribus Horatijs: qui Curiacios ante Albam ceciderint dictam. q; hi fratres quam exuerant portam: mentio nulla fit a Liuio: qui eos forte in castris fuisse dicit: et tertius qui fuerit superstes porta Capena rediisse: idem Liuius est auctor. Trigeminam item portā fuisse eam: quæ nunc sancti Pauli dicitur: ondit Julius Frontinus: dum aquæ Appiæ finē describit his uerbis. Ductus eius habet longitudinem: usq; ad salinas: qui locus ē ad portam Trigeminam. Salinas autem sub Auentino ad Tyberim fuisse ostendemus. Est alia intra Tyberim porta: cuius apud priscos ē frequens memoria Carmentalis dicta: quā nedum nrā sed nec Titi Liuii ætate ullum portæ usum habuisse ondemus. Est ~~alia intra tyberim porta~~ Fuit uero ad cliuum: qui ducebat per sublicium pontem in Janiculum. Is locus uidetur ēe ultra ecclesiam sanctæ Mariæ de schola græca: siue: ut appellant in Cosmedim: ad primas auentini radices: quas mons ueroit ad pontes: ubi nunc uetustissimos arcus marmoreos: ut in calcem decoquerentur: dolentes uidimus a fundamentis excidi. quos arcus fama fuit: et quibusdam indicantibus literis apparebat: Horatii coclitis honori fuisse a maioribus excitatos. Indicat eā portam Liuius: in secundi belli punici libro quarto: fœdū incendiū inter salinas: et portam carmentalem cum equimelio: uigariq; uico in templo Fortunæ: ac matris Matutæ extra portam late uagatum. salinas uero in Tyberis ripa: quæ in ponte nunc sanctemariæ ad Auentinū pertinet: et equimelium: sub ipsa rupe Tarpeia: fuisse uigariumq; uicum sub Capitolio supra forū Boarium fuisse: etiam alio ondemus in loco. quare ionis: qui sub Capitolio: et urbe Tarpeia p ripā Tyberis debacchatus fuisset: quū extra portā uagatus a Liuio dr: nō extra urbis Romæ mœnia

Arcus ueteres · Lonu
i Juuenale.

ciuitatum

· Sext Ruffus. de urbis Romæ uetustate

Capena ciuitas ·

· XIX ·
Trigemina porta
q Hostiensis · q
s. pauli ·

XX.
Carmentalis porta

Arcus horatij coclitis

Tandana porta.

quæ multum inde distabant. sed extra Carmentalem portam: ad Auentinum usq; medium: ubi Matutæ matris ædes erat: opposita Tyberi ædificia conflagrauit. Tandanam portam infra: ubi de Capitolio dicitur: Varro ōndit fuisse sub Tarpeia rupe.

XXVI
Janiculumq; quæ transtyberina regio

Sed iam Tyberim transeamus. Eam urbis Romæ partem uulgus pridem transtyberinā appellat regionem: quam ab ipso initio: et longo post tempore maiores Janiculum dixere. Fallit uero pleroscq; etiam ætatis nostræ doctissimos editioris ea in regione loci prima appellatio q̄ ipso in collis cacumine: ubi nunc sacræ inhabitant uirgines Janum templū fuerit. de quo Verrius in octauo. Hanc Janus pater: hanc Saturnus condidit urbem. Janiculum huic illi fuerat saturnia nomen. & Ouidius in Fastis. Arx mea collis erat: quē cultrix nomine nrī Nuncupat: hæc ætas: Janiculumq; uocat. Liuius autē primo aburbe condita: in Anci Marci rebus gestis sic habet. Janiculum q̄ adiectum non inopia loci: sed ne quando ea arua hostium essent. Id non muro solum: sed etiam ob commoditatem itineris ponte sublicio: tunc primum in Tyberi facto uinci urbi placuit: si iō moenia ad pontem pertinuerunt: non solus collis multum ab ipso distans fluuio, quod aliqui uolunt ab Anco sed tota nunc Janiculi transtyberina regio est munita. Liuius in secundo Libro. Quum captum repentino impetu Janiculum: atq; inde citatos decurrere hostes. & paulo infra Amplius hostem in palatio capitolioq; q̄ in Janiculo fore. Ea regio tres habet portas quarum quæ ad occidentem solem Tyberi est propinqua: nunc dicta Portuensis: olim quæ fuerit ignoramus. Alia quæ edito in loco nunc sancti Pancratii prius Aurelia. Tertia in Vaticanum dimittens. et nunc subtus Janum dicta: á priscis Fontinalis appellata & prima quidem: postquam Claudius Imperator Romanū fecit portum q̄ in illum dimittat fuisse ab eo factum portuensem appellatam constat. Aurelia porta: utrum á uia: an ab ea uia nomen habeat: incertum habemus. Præsens uero nomen á proxima sancti Pancratii ecclesia habet. Fontanilem ex sexto Pompeio ōndimus q̄ deabus fontium fuerit sacrata dictam: extant autem magnæ molis muri scatentium adhuc fontium receptacula: sub monte: qui aureus dr: ipsi portæ proximo: et haud longe ad Vaticani moenia pertinēte. Liuius in bello Macedonico. Aediles alteram porticum ad portam fontanilem: ad Martis aram: qua in campos iter esset: perduxere. Dici autē subtus Janum eam portam: q̄ Janiculo: uel monti: uel regioni subiaceat: minus q̄ cætera nræ ætatis corruptela tollerit est absurdum. Quod uero hæc sola possit esse fontanilis: inde incertum habemus: quia nulla est porta alia: qua in campos Vaticani iter ēe possit: præsertim: quum nullum tūc temporis alium ad Tyberim pontem: q̄ sublicium Roma habēt. Esset mihi nunc ad Vaticani sub urbium transeundum: sed postquam Janiculi siue Transtyberinæ regionis is est situs: ut a cæteris partibus urbis flumine: myrioq; dirimatur: opera illius: siue á principibus: siue á pontificibus: aut populo facta: quæ olim habuerit: et quæ nunc cernuntur: aut indicari possint explicabo. Et primo de ponte sublicio habet Liuius ipsum q̄ esset Ligneus sine ferreo clauo ita dispositus: contignatione: ut trabes eximerentur sine fulturis: ac reponerentur: q̄d quidem sic facere religiosum fuerit: postquam Coclite Horatio defendente ægre reuulsus fuit. Eum uero pontem prius ab anco Marco: sicut ex Liuio ōndimus factum. Antonius Pius Imperator marmoreum fecit: cuius uestigia ēe tenemus: quæ hinc ad primas Auentini radices inde ad nrā ætatis nræ naualia cernuntur. Scribit Helius Spartianus: Seuerum Imperatorem ex africa oriundum fecisse: transtyberina in regione sui nominis thermas. Fecit et alias imperator Aurelianus: quæ essent hyemales. sed quum late pateat transtyberinæ regionis appellatio: subquam campus subiacet urbiumq; vaticam: et ipsius Janiculi munitio comprehenditur: utrum ne ipsarum thermarum uestigia sint: quæ intra Janiculum: ad diui Franciſci ædem: an illa: quæ medio in Vaticani

XXVII
Pons Sublicius

XXVIII
Tres Pontes Janiculi

XXIIII.
Portuensis porta

XXVI
Porta .S. Pancratii olim aurelia.

XXVII
Porta subtus Janū

XXVIII.
De ædificijs Janiculi

XXIX.
Pons Sublicius

XXX.
Thermæ Seuerianæ & Aurelianæ

campo: ubi nunc grata dicimus: cernuntur ignoramus. sed ea perquirere: quorum oīs perit notitia superfluum fuerit. ad notiora uemamus. Eam urbis Romæ Janiculi: siue regionis transtyberinæ partem: á nostris: qui martyrum gesta scripserunt: aliquando Rauennatiū urbem appellari sæpe ōndimus. estq; eius rei ratiō altius repetenda. Octauianus augustus: imperio post Marcum antonium. cleopatramq; interfectos quiete potitus: inter multa: quæ prudentissime prouidit: binam instituit classem: unam apud Missenum Lucaniæ portum: qua Italiæ insulas: horamq; Galliarum maritimam: hispanias: Africam: Mauritaniasq; et septentrionalis oceani plagam tutaretur. alteram apud Rauennam: in loco nunc Cardiano: in qua fuit postea classense oppidum: cuius classis partes erant: Adriatici sinus: Illyrica. Dalmatiæ: epiri: Græciæ: Traciæ. Ponti. Meotidæ: et Asiæ in nrīm mare uergentis: atq; Ægypti oræ necessitatibus subuenire. Tantas uero classes: quantas ēe oportuit: quibus maxima Romani imperii tutelæ cura eēt commissa magno indiguisse exercitu: nullus: qui Romanas lectitauerit historias ambiget. quam ideq; Romano senatui: Romanis uē principibus: ea imprimis fuerit cura: ut qđ multis ōndimus in locis: nulla posset Romam frequentare multitudo: cui non eēt habitandi locus: publice assignatus: attributa ē. Rauennatis classis militiæ regio transtyberina: quæ postea exinde: urbs Rauennatium dicta fuit. Hinc ubi papa Calixtus primus ecclesiam. Sanctæ mariæ transtyberinæ: quam nunc insignem cernimus ædificauit: templum Rauennatium: et tabernam fuisse legimus. Rauennatium meritoriam: eiusdemq; i regionis uia celeberrima aurelia miliario tertio: Calixtus postea moriens é sepultus: nec longe ab eo miliario uidelicet secundo ab urbe. Felix primus eius nois pontifex Romanus: qui basilicam extruxisse dinilla: cui nomen suū fuit inditum: sepultus fuit. Et papa Honorius primus basilicam sancti Pancratij: á qua portæ diximus ēe nomen: muro urbis ad stadium propinquā á solo ædificauit: quam structura: ornamentisq; insignem: breui nisi succurratur apparet ruinam. Ecclesia. sancti petri: quæ uia Portuensi: ad pontem merali diruta cernitur: Adeodati primi pontificis opus fuit: nec fuit illo in operam magnificentia felicior Hadrianus primus Pontifex Romanus: qui inter multa suis narranda formas aquarum sabbatinā; Iouiamq; magno impendio: maioreq; populi Romani labore restituit. quarum una formicibus centum ad principis apostolorū basilicam: ipsiusq; Vaticani suburbium: altera per Aureliæ portæ: et uiæ diuū: partim ad pontem aurelium: cui demoluto: nunc rupto ē nomen: ut in urbem laberet. partim ut molis deseruiret sunt productæ. Mirumq; in paulo plus minus ve sexcentis annis qui abinde effluxerunt: nulla tanti operis: aut in Janiculo: aut in uaticano cernunt opera. Turres duæ nunc in naualium faucibus destitutæ: quas post commissum á sarracenis ecclesiæ principis aptorum: et ipsius Janiculi incendium eo excitauit: in loco: ne barbaris ultra p Tyberim: sicut tunc acciderat: pateret accessus. Restat Vaticanus. de quo Festus Pompeius sic scribit. Vaticanus collis appellatus ē: qp eo potius. Po. romanus uatum responso rīnso pulsis ethruscis. Sed Aulus Gellius in noctibus atticis. Libro xviii. de eodem sic dicit. et agrum Vaticanum: et eius agri deum præsidem appellatum accepimus á vaticinijs. ui et instinctu dei eius in eo agro fieri solita eēnt. sed præter hanc causam. M. Varro in libris diuinarum aliam ēe tradidit ttius nominis rōnem. Nam sicut Arius inquit Deus appellatus: atq; ei statuta: q̄ est infima noua uia: qp eo in loco diuinitus uox edita erat: ita Vaticanus deus nominatus: penes quem eēt uocis humanæ initia: qm̄ pueri simulatq; parti sunt: eam primā uocem edunt: quæ prima in uaticano syllaba ē. Iccircoq; uagire dicunt: exprimente uerbo sonum uocis recentis. Hanc nunc urbis Romæ partem: primam Leo papa eius nominis iiii. muro cinxit: et ciuitatem Leoninam de suo nomine appellauit. eius uero muniendæ causa: quam superiore diximus loco: ne sicut paulo ante cōtigerat principis aptorum

xxxi. Janiculum

op. classense ap Rauennam.

xxxii. Classes ap Missenū & Rauennam.

xxxiii. Calistus i uia Aurelia

xxxiiii. Felix .i. ecc. sui nois

xxxv. Adeodatus ecc am struit.

xxxvi. Hadrianus primus

Pons rupt(us) olī aurel(ius)

xxxvii Duæ turres ad naualia

xxxviii. Quid Vaticanus

xxxix Vaticam regionē Leo cinxit.

Porta .S. spiritus
Porta Pertusa

basilicam ultra possent capere: inquinare: dirupere saraceni. habuitq; ea munitio sex portas etiam nunc suę extantes: quarum primā Janiculum dimittens: ab ecclesia: cui subiacet sancti spiritus nomen retinet. alia edito in colle sita dicitur Pertusa. tertia cui palatio pontificio subiectæ á uiridario contiguo nunc est nomen:· Leo Pontifex sancti Peregrini: ad cuius ecclesiam itur: ea uia: appellationem dedit. quartam nunc clausam quæ duceret ad scholam longobardorum: saxonum q; posteriorem appellauit: quanq; eodē nomine. quintamq; sepulchro Hadriani imperatoris: nunc arci sancti Angeli: quia in eam pos itur subiectam uocauit. sexta dicitur porta ænea: quæ in Hadriani pontem: urbemq; perducit: Libet autem: postquá portas urbis: quæ ætate nrā extant: pro posse descripsimus· locum indicare: unius: quam omnium celeberrimam Roma habuit. ea est triumphalis: per quam: et nullam aliam triumphi agebantur. et ut rem quasi hominū opera quicqd solidi haberent: oportuerit æterna claritate fulgere: tenebris: in quibꝫ oīo perierat: certiore abstrahamus modo. quid et ubi fuerit dicemus modo primo· Deinde testimonia quibus assertio nrā constet: asseremus: Pons: cuius pillarum fundamenta: nunc ad sancti spiritus hospitale in tyberi cernuntur: et porta ad intimam Tyberis ripam: cuius fundamentorum moles extat: et uia ab eo ponte ad cæsaris obeliscum: ad aream q; basilicæ sancti petri subiectam secundū radices montis Vaticani protensa: triumphali nomine appellabantur· nec ulterius: q ad beati Petri Basilicam ea uia qd conijcere potuerim prætendebatur· qn mihi constat: uiam ipsam nullatenus fuisse lapidoream· quia quicqd soli prædictam basilicā aut obeliscum: et apollinis templum adiacebat: triumphale appellabatur· De porta autem· quod diximus clare et copiose probat Iosephus· in libro vii. de captiuitate Iudaica: ubi vespasiani: et Titi imperatorum describit triumphum· Dicit enim ipsos imperatores: qui nō in palatio maiori· sed in Isidis templo nocte quieuerant: ad octauianas ambulationes transiuisse: ubi eos senatus: et honorati equites pstolabantur· Et quum fauor militaris eosdem honestissimis meritis ornasset laudibus: uotis rite celebratis: ad portam recessisse: quæ ab eo q; per illam semper triumphorum pompa duceretur nomen accepit: finisq; pompæ fuit Capitolini Iouis templum: territorii etiam triumphalis non leue testimonium habet uita bti Petri apostolorum principis: á beato Hieronymo ptbro: ut titulus præfert: siue ut aliqui uolunt: á Damaso papa scripta: ubi dicitur beatū Petrum fuisse sepultum in ecc· sui nominis: quæ ad templū apollinis: iuxta territorium triumphale fuisse ædificata: et constantem retinet famam· ætas nra pontem: de quo diximus. nobilium fuisse: nec illo unquam rusticolas transiuisse. habent etiá incidenter monumenta cōmutationis factæ Calendis mensis Augusti: siue sextilis: á memoria uictoriæ octauiani cæsaris augusti: de Antonio: et cleopatrā: ad liberationem bti Petri a carcere: et cathenis Herodis: unde festum ipsius beati petri ad uincula celebramus· Cineres. C· cæsaris: obelisco insigni positos: qui cernitur in territorio triumphali· Isidis templū in sextiRuffi descriptione urbis Romæ: Conijcimus fuisse Mineruam: inter cuius adhuc durat uocabulum: tunc cognomine chalcidicam: et uiam latam: et ambulationes octauianas docet suetonius tranquillus in hæc uerba. Reliquias eius mausoleo condiderunt. id opus: inter Flaminiam uiam: ripamq; Tyberis sexto consulatu suo extruxerat· circumiectasq; syluas: et ambulationes in usum populi iam publicarat· paulocq; supra eum locū suetonius portæ triumphalis meminit: ubi quosdam senatores censuisse dicit Augusti funus porta triumphali ducendū· Vespasianus itaq; et Titus: quum ad Isidem uia lata quieuissent: ad augusti ambulationes: ubi nunc Augusta dicitur: descenderunt: et inde trajecto tyberi per proximum pontem: cuius cernunt coxarum fundamenta ad uiam portāq; triumphalem: ubi nunc ē sancti spūs in saxia recesserunt. Sed iam hospitalis in saxiam cognominationis causam redditurī: multas loco

xl.
Porta triumphalis
Leonina

xli.
Porta triumphalis

Pons triumphalis·

scriptor uitæ bti petri quis fuerit·

Hosp.le .s. spūs in saxia·

Isidis templum·

in peius

factas mutationes ostendamus. Bello Longobardorum: quod ducentis: et quatuor annis Italiam afflixisse: in Romanorum imperii inclinationis historia ondimus: per Carolum magnum Francorum regem finito: Hadrianus primus Pontifex Ro. saxones primo: et breui post longobardos multitudinem haut quaquā cōtemnendam ciuitate á Romanis donari curauit quibus oēntibus. Romanis: quū non esset uisum satis tutum intra urbis moenia dare sedem: assiduerunt in uaticano tunc ymmunito: ut quū pons triumphalis tunc eēt diruptus: uię illius ædificia a tyberi ad territorium triumphale continuata habitarent. Innuunt hæc: et non parua ex parte narrant Hadriani ipsius: et postea Leonis .iiii. pontificis max. gesta: quorum Hadrianus longobardos et saxones fœderatos subditosq; recipi curasse dicitur. Leonis aūt gestorum narratio habet illum appellasse portā mediā murorum á mole Hadriani ad palatium perductorum: quæ duceret aduiam longobardorū et saxonum nomine Posterulam: Hinc factum est: ut celeberrimum illud hospitale: ab ymocentio tertio ædificatum á uico saxonum: in quo ædificatum fuit: in saxia appelletur. Implicat uero erroribus multos etiam non indoctos: fama per multos annos: multorumq; scriptis cōtinuata fuisse in monte: qui arduus: supradictum hospitale: Vaticani suburbio includitur: Palatium Neronis quod quidem falsissimum esse nō dubitamus. ōndemusq; ubi palatium Neronis fuerit: quū ad priuata urbis ædificia uentum erit. Cornelius Tacitus: apud quem Neronis gesta: particulari narratione habentur: dicit illum clausisse in valle Vaticani spatium: in quo equos regeret: haud promiscuo spectaculo. et paulo infra addit: eundē apud nemus: quod nauale stagno circūposuit: extruxisse cōuenticula: et cauponas. Fuit ergo in monte illo Vaticani dei templū: quod supra ab Aulo. Gellio descriptum ōndimus. Nauale aūt stagnum: siue ut græco uocabulo appellant: Naumachiā fuit secus ipsum montem: sub aurei montis radicibus: quā ad portam pertusam itur. et ubi nuper hortos exsiccato limo uidimus incohatos. unde in multis: quæ legimus apocryphis mansionā Vaticani pars Naumachia appellatur. et in uita beati petri: de qua diximus etiā habetur ecclesiam sancti Petri extructam fuisse apud naumachiam porticumq; hospitale: qđ Leo papa .iii. ædificauit é regione eccē sancti Andree á simacho primo papa ædificatæ: et sanctæ Petronillæ: quā templum apollinis in obeliscum uertit: ad naumachiá appellatum ē. Sed iam quū sit uentum: ad sanctorum opera: de beati petri aplorum principis loco martyrii: et passionis: quæ nos opinemur: in medium proferamus. Nam quū ad therebintum inter duas metas illum fuisse passum constans sit fama: qđ sit is locus omnino ignoratur: nec desunt qui janiculum falso ea gloria ornare quærant. afferemus aūt ad tantam rem pro iudicio demonstrandorum testimoniorum qđ eo maiorem debebit hre auctoritatem: quo ab hostibus fidei sumptum, omni adulationis suspitione carebit. Cornelius Tacitus post narratum incendium illud mirabile: quo Neronis temporibus septem diebus Roma arsit: de causis illius incendii multa disputans: hæc uerba habet: sed non ope humana: non largitionibus principis: aut deum placamentis decedebat infamia: quin iussum incendiū crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos et exquisitissimis poenis affecit: quos per flagitia inuisos uulgus christianos appellabat: auctor eius nominis christus: Tyberio imperante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. repressaq; in præsens exitialis superstitio rursum erumpebat: non modo per Iudæam originem eius mali: sed per urbem etiam: quo cuncta undiq; atrocia: aut pudenda confluunt: celebrantq;. Igitur primum: correpti qui fatebantur: deinde indicio eorum multitudo ingens haud proinde crimine incendii: q odio humani generis conuicti sunt: et pereuntibus addita ludibria: ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent: aut crucibus affixi: aut flammæ ui: aut ubi defecisset dies in usu luminis nocturni uterentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat: et circense ludicrum edebat: habitu aurigæ permixtus plebi uel circulo insistens: Vnde: q̄q̄ aduersus fontes: et nouissima exempla meritos: adduceretur: miseratio oriebatur: tanquam non utilitate publica: sed in sæuitiam unius

in peius

quid fuit mons in vaticano

vaticani dei templi

Naumachia ubi fuit

vbi petri apti fuerit martyrium

Quare orti sint christiani tempore neronis

xlvi
Circus Neronis

absumerentur. ostendemus aũt supra cornelium scripsisse: Neronem clausisse in ualle vaticana
spatium: in quo equos reoceret: haud promiscuo spatio. et hoc in loco dicit hortos illum suo
spectaculo supplicii christianorum obtulisse: ac circense ludicrum edidisse. Clausum itaq; in
ualle uaticana spatium illud non dubitamus ẽe: cuius nunc multis in partibus demoluti: muros
et sedilium dimidiatos fornices, per uineas: quæ moli Hadriani subiacent: cernunt. quang
Plinius semper: ubi de obelisco: qui ẽ in Vaticano: mentionem facit: illum destonat in Cai: et
xlvii
Neronis circo positum fuisse. & quum neq; ipsa Hadriani moles: neq; contiguus pons tunc
ẽ sepulchrũ Hadriani
essent: quæ anno ab inde centesimo Hadriani imperatoris opera fuerunt: nõ immerito mihi
uideor crediderim circum Cai: et Neronis partem suburbii: qui nunc ẽ Vaticani occupasse
xlviii
et hortos á circi illius clausura ad Tyberim pertinuisse: quibus in hortis eoq; in loco: ubi
De Hortis Neronis
nunc ẽ ecclesiâ sanctæ Mariæ in transtyberina, quum multi fuissent torti occisi: laniatiq;
christiani: Petrus fuit cruci affixus. Therebinthum q uero arborem, quæ sicut omnis sui
Terebinthus.
nominis exudat: sic est humoris appetentissima: fuisse ad eam Tyberis ripam: cui dicta est
ecclesia ꝓpinqua uerisimile crediderim. quæ autem habent: aut picturæ: aut scripturæ de du
abus metis: inter quas martyrium Petri dicitur fuisse commissum: mã confirmat opinionem.
Nam licet Hadriani moles metatam una temporib) Petri et Neronis: sicut ondimus, non fuerit:
tñ tenemus illos: qui x longo post Petri mortem tempore id factum: vrbis maculare: aut pictura
Metã hanc funditus postmõ
idiotis ondere uoluerunt: signum id metarum: quo nullum erat certius accepisse. altera
sustulit: Alexander
VI: pont
dũt moles: quam marmoribꝫ spoliatam cernimus: utrum neronis tpre fuerit: ignoramus. Sed
xlviii
Ecc. Sancti Petri
iam ad alias Vaticani partes redeamus: Beati petri basilicam Flauii constantini imperatoris
L
cui maxono coonomentũ fuit opus ẽe multi scripserant. Symachus aũt: á quo diximus ecclesiã
Symachus erexit pala
sancti Andreæ dedicatam fuisse: palatia episcopalia per annos ferme sexcentos ante Leonis
tium. s. Petri
IIII. tempora: ad dextram leuamq; ipsius ecc. primus extruxit: & Honorius primus omnem
Honori) ecc. am petri æneus
Li.
ipsam basilicam tegulis æneis: cuius magna pars etiam extat: cooperat: quas tegulas ex Ro
tegulis operuit.
mano templo: in quod partim mutata: partim ædificata ẽ sanctorũ Cosmæ et Damiani ecclesia
Lii.
imperatoris Phocæ consensu accepit. et Donus primus pontifex Ro. ream dicte basilicæ
Donus Paradisũ marmore strauit.
cui Paradiso est appellatio: marmoribꝫ etiã extantib) extruxit strauit: quæ marmora: seorsum
Liii.
inhærentes: crustas fuisse credimus metæ illius: quam spoliatam: cuius monumetum fuerit
Nicolaus VIIImus palatiũ
diximus ionorare. Post Leonem IIII. Nicolaus quartus exorgente Vrsina Pontifex Ro. palatium
duxit
Liiii.
epale Beati petri Auxit: quod ad annum circiter ab inde centesimum Bonifacius IX. non leuis
Bonifacius IX. ornauit.
impensa ornauit. Sed iam ad Leonem IIII. iterato reuertamur. Is pontifex magnanimus cinctam
ut diximus muro eam á se Leoninam appellatam ciuitatem Corsis repleuit: qui saracenorũ per
secutionem fugientes populariter emigrauerunt: magnamq; suscipiens ipsius. et basilicæ bti Petri
curam multã fecit: quæ in hoc annorum tuxdum sexcentorum: quot in hæc tempora intercesserũt:
spatio: inueterata iam omnino corruerant: breui ad nihilum peruentura. Vbi eim Leo donis
Eugenium. pont. appellat.
ecclesiam ornauit: tu illam supellectile sacrorum ministerio pariter donatam, tecto insuper
Lv
maiori ex parte renouato: nouisq; sacristiæ cameris exedificatis reddidisti meliorem: sola una
Leo Ciuitatem Leoninã
re uideris á Leone superatus: qui alias ille argenteas: tu æneas basilicæ dedisti: nisi par uideat
corsis repleuit
Lvi.
magnificentia pro argenteis: nullo exquisitiori artificio factis æneas posuisse inauratas: tantisq;
Eugenius Donatus ecc. am
insculptas historiis: unionis Græcorum: Armeniorum. æthiopum. Iacobinorum: et aliorũ ꝓtorum
petri. ornauit. et
tua opera: tuaq; impensa ecclesiæ conciliatorum: ut quadruplo æris: auriq; impendium merces
tectũ sarxit portas
æneas posuit.
opificis superauerit. Quid qꝰ ubi Leo campanariam turrim: quæ omnium prima in orbe terrarũ
fuit: tu ærariã officinam: et proxime portam palatii speciosissimam extruxisti. Strata pa
Latii area: et ipsa: quæ in urbem ducit uia: in multas postea partes urbis diuisa: tanti sint deco
ris: ut alia ab ea: quæ multis retro seculis fuit urbs Roma uideatur reddita. Gentilium:

quæ extent aliæ vaticanus ager nulla habet opera: præterq̃ Cai obeliscum: de quo quid unicus ex maioribus nunc stat. plus dicere: nequaquam absurdum iudicamus. eas lapideas moles: nullius Romani opera: aut cura fuisse excysas constat: nam ipsos: qui Romæ integrę corrupti aut fuerint: aut nunc cernuntur: á Thebis: aut aliis ægypti partibus urbibus fuisse perductos Plinius veronensis Ammianusq; Marcellinus oñdunt. Hunc aut: qui in vaticano uisitur Plinius in xxxvi. tertium ex marmoribus qui fuerint aduecti ponit Libro xvi. ubi de magnitudine arborum tractat: hæc habet uerba. Abies admirationis præcipuæ uisa ē in nauí: quæ ex ægypto Cai principis iussu obeliscum in vaticano circo statuim quatuorq; truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nihil admirabilius usum in mari certum ē. Centum uiginti modii lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit passuum ex parte hostiensis portus latere læuo. Ibi namq; demersa é á claudio principe. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Ammianus uero Marcellinus rerū gestarum Libro xvii. iucundissimam habet obelisci narrationē: quá libet eius uerbis inserere.

De obelisco vaticani.

Immensa nauis.

Administrante adhuc orpheo præfecturam obeliscus Romæ in circo erectus ē maximo: supquo nunc: quia tempestuum est: pauca discurram. Vrbem priscis seculis conditam ambitiosa montium structura: et portarum centum quondam aditibus celebrem hecatompylon thebas instituto ex facto coonominauerunt: cuius uocabulo prouincia nunc usq; thebais appellatur. Hanc inter exordia pardentis selatæ carthaginis improuiso excursu duces oppressere poenorum. postea q; reparatam persarum rex ille cambyses: quod ad uicerat: alieni cupidus: et immanis ægypto præruptu aggressus ē: ut opes exinde raperet inuidendas q;: ne deorum quidem donariis parcens: qui dum inter prædatores turbulenter concurrit: laxitate præpeditus indumentorū concidit pronus: ac suomet pugione: quem aptatum femori dextro oestabat subito uulnere nudato uulneratus pene letaliter interiisset: Longe autem postea cornelius Gallus octauiano res tenente Romanas ægypti procurator: exhausit ciuitatem plurimis interceptis. Reuersusq; quum furtorum accerseretur: et populatæ prouinciæ metu nobilitatis acriter indignatæ: cui negocium spectandum dederat Imperator stricto incubuit ferro. Is si recte existimo est Gallus potta: quem flens quodam modo in postrema bucolicorum parte vergilius carmine leni decantat. In hac urbe: inter labra ingentia: diuersasq; moles figmenta ægyptiorū numinum exprimentes: obeliscos uidimus plures: aliosq; iacentes: et comminutos: quos antiqui reges bello domitis gentibus: aut prosperitatibus summatū rerum elati: montium uenis: uel aquæ extremos orbis incolas perscrutantes: excisos: erectos dis superis in religione dicarunt. Est aut obeliscus asperrimus lapis in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem cōsurgens excelsa: utq; radium imitetur oraciliscens paulatim: specie quadrata: in uerticem productum angustum: manu leuioratus artifici. Formarum aut innumeras notas Hieroglyphices appellatas: quas ei undiq; uidimus incisas: initiatus sapientiæ uetus insioniuit auctoritas. Volucrum eim ferarumq; etiam aliena mundi genera multa sculpentes: ad æui q; sequentes ætates imperatorum tuloratus peruenire memoriā promissa. uel soluta rerum uota monstrabant. Non eim: ut nunc literarum numerus pscriptus: et facilis exprimit: quicqd humana mens concipere pōt: Ita prisci q; scripsitarunt ægyptii: sed singulæ literæ singulis nominibus seruiebāt: et uerbis nonnunq; significabant integros sensus: cuius rei scia in his interim duob; hīt exemplū. Per uulturem naturæ uocabulum pandunt: quia nullos mares posse inter has alites inueniri rones memorant physicæ: per quem specie apis mella cōficientes indicant regem moderationi cū iucunditate aculeos q; innasci debere his signis oñdentes. et similia plura. octauianus augustus: cui obeliscos duos ab Hieropolitana ciuitate transtulisset ægyptia: quorum unus in Circo maximo: alter in campo locatus ē martio. Hunc recens aduectum difficultate —

De obeliscis oribus.

Literæ hieroglyphicæ ægyptiæ

magnitudinis territus: nec contrectare ausus ē: nec mouere. Discant qui ignorant ueterem principem translatis aliquibus: hunc intactum ideo reliquisse ꝓterisse: ꝙ deo soli speciali munere dedicatus fixusq; intra ambitiosi templi delubra: quæ continoi non poterant: tanquam apex omnium eminebat. Verum Constantinus id parui ducens: anulsam hanc molem sedibus suis: nihilq; committere in religionem recte existimans: si ablatum uno templo miraculum Romæ sacraret: idem in templo mundi totius iacere tandiu perpessus ē: dum translationi parantur utensilia: quo conuecto per alueum Nili: proiectoq; Alexandriæ: nauis amplitudinis ante hac inusitatæ ædificatæ: sub trecentis remigibus adiandā: quibus ita prouisis: digressoq; uita principe memorato ingens effectus intepuit: tandemq; sero impositus nauī: per maria: fluentaq; Tyberis uelut pauentis: ne qd pene ignotus miserat Nilus: ipse parum sub meatus sui discrimine moenibus alumnis inferret: desertum Alexandri tertio lapide seiunctum: unde cumulis impositus: tractusq; lenius per hostiensem portam piscinamq; publicam circo illatus ē maximo. Sola post hæc restabat erectio: quæ uix: aut ne uix quidem sperabatur posse compleri: erectisq; ita paululum altis trabibus: ut machinarū cerneres nemus innectuntur uasti funes. et longi ad speciem multiplicium litterarum densitate nimia subtexentes: quibus colligatis mons ipse effigiatur sculptilibus elementis: paulatimq; id per arduum mane protentus: diu pensilis hominum milibus: tanquam molendinarias rogantibus metas cauea locatur in media: cui spera supponitur ænea: aureis laminis nitens: quam confestim litionis diuersi contacta: ideoq; sublata facis inuamentum: et figura æreum itidem auro inbracteatum uelut abundanti flamma candentis. secutæq; ætatis duos transtulerunt quorum unus ī uaticano alter in hortis salustii: duo in augusti monumento erecti sunt. De literis autem hierographicis præter ea: quæ superius scripta sunt: Marcellinus item libro xxii: ubi de pyramidibus ægypti tractat infrascripto dicit modo. sunt et syringes subterranei quidā et flexuosi secessus: quos ut ferunt: periti rituum uetustorum aduentare diluuium præsciū: metuentesq; ne cerimoniarum obliteraretur memoria: penitus operosis diœsos fodinis per loca diuersa straxerunt: et animi excisis parietibus: uolucrum ferarumq; genera multa sculpserunt. et animalium species innumeras quas hieroglyphicas literas appellarunt latini ignorabiles. Et Cornelius Tacitus sic scribit. primi per figuras animaliū ægyptii sensus mentis effinoebāt: et antiquissima monumenta memoria humana impensa impressa saxis cernuntur. Satis uero iam satis extra uetusta urbis Romæ memoi moenia uagati sumus. Ad ipsa priscorū monumenta: ceteraq; urbis partes redeundum est.

De montibus urbis.

Montes in urbe septem numerantur: Capitolinus: qui et tarpeius: Auentinus: Palatinus. Cælius. exquilinus. Viminalis. et Quirinalis. octauoq; loco Janiculus postea adnumeratus ē.

Mons Capitolinus.

Capitolinus mons: sicut Varro de lingua latina scribit: dictus ē: ꝙ hic: quum fondamenta ædis Iouis foderentur: caput humanum inuentum dicitur. Hic mons postea Tarpeius dictus a uirgine uestali Tarpeia: quæ ibi a sabinis necata armis: et sepulta: cuius nōis monumentum reliquū quod et nunc eius rupes Tarpeium appellat saxum. Hunc antea montem saturnium appellatum prodiderunt: et ab eo late saturniam terram: ut etiā Ennius appellat: antiquū oppidū in hac fuisse saturnia scribitur: et etiā uestigia nunc manent triā: ꝙ saturni phanū in faucib. q. saturnia porta: quam Liuius scribit: ibi: quā nunc Fandanam uocant. Virgilius in. viii. Hinc ad Tarpeiam sedem: et capitolia ducit: Aurea nunc: olim syluestribus horrida dumis. Alia de capitolio et nunc notissima afferre priscorū testimonia: supfluum iudicamus. De Auentino sic hꝫ. M. Varro. Auentinum aliquot de causis ducūt. Hennius ab auibus: ꝙ eo se a Tyberi ferrent aues. alii ab Rege Auentino albano: ꝙ ibi sit sepultus. alii Auentinum ab aduentu hominum: ꝙ commune latinorum ibi Dianæ templum sit cōstitutum. ego maxime puto ꝙ ab aduentu.

Auentinus mons

Palatinus mons

Hā olim paludib. mons erat ab reliquis discluſus. Ita ab urbe adueheb antur ratib. Palatini montis causam uocabuli hanc affert. M. Varro. quartæ regionis palatium ꝙ Pallantes

cum euandro uenerunt: qui et Pallatini aborigines ex agro Reatino: qui appellatur palatium ibi (o
sederant: sed hoc alii ab Pallanta uxore latini putauerunt. eandem hunc locum á pecore dictũ putat
quidam. Itaq; Nevius Pallatium appellat. verg. in viii. Arcades has oras venus á pallante pro
fectum: qui regem euandrum comites: qui signa secuti Delegere locum: et posuere in montibus urbem.
Pallantis produi de nomine Pallanteum. De Cælio monte sic habetur apud Varronem. Cælius Cælius mons
mons á Cælio Vieno thusco duce nobili: qui cum sua manu dicit Romulo uenisse auxilium contra
Latinum regem. Exquilini montis q̃ omnium sit maximus longam ponit M. Varro nõis expositio
nem: et quæ multas habeat partes nominum: etiam ipsius Varronis ætate obscuratorum: nequaq; intel De exquiliis.
leoibiles. quæ aũt ad rem mram faciunt sũt hæc. secundæ regionis exquiliæ aliqui eas scripserunt
ab excubiis regis ductas. alii ab eo q̃ excultæ á rege tullo eẽnt. et infra exquiliæ duo montes
habiti. sequitur ratio simul de duobus: quos ob paruitatem colles no montes appellat. in hæc uerba. De viminali
Tertiæ regionis colles quinq; ab deorum phanis appellati: e quis nobiles duo colles viminalis ab De quirinali.
Jove uimineo: cuius ibi aræ sunt. collis quirinalis á quirini fano sunt: qui á quiritibus: qui cum
Tacio curribus uenerunt Romam: q̃ ibi castra habuerunt.

Montium nominibus explicatis: urbem primam á Romulo conditam. ne multis post hanc narratoribus De VRBE a Romulo
officiat eius ionoratio indicemus. eam capitolinum siue Tarpeium: et palatinum: auentinũq; montes ædificata
solum. Cur ijs: quas intercedere uidemus conuallibus comprehendisse hinc constat: q̃ oẽs alios
quinq; montes: et colles additos. T. Liuius ondit. sunt ei illius de Tullii Hostilii rebs gestis hæc
uerba libro primo. Roma interim crescit. Albæ ruinis duplicatur ciuium numerus. Cælius additur
urbi mons: quo frequentius habitaretur: eam sedem Tullius regiæ capit: ibiq; habitauit. Secundus
nouæ urbi additus mons fuit Janiculensis. Liuius in Anci Marci gestis rebus: Janiculum q̃ adiec
tum non inopia loci: sed ne quum ea arua hostium eẽnt: alii tres postea simul á seruio rege
additi. Liuius item primo. Vrbsq; amplificanda uisa est: Addidit duos colles Quirinalem
viminalemq;. Inde dem ceps: auget exquilias: Inibiq; ipse: ut loci dignitas fieret habitat:
aggere: et fossis: et muro circundat urbem. sed Cornelius Tacitus aliter de urbis primæ am
bitu sentire uidetur: cuius hæc sunt uerba. A foro Boario: ubi æreum Taurum aspicimus: qa
id genus animalium aratro subditur: sulcus designandi oppidi coeptus: ut magnam Herculis
aram amplecteretur. Inde certis spatijs interiecti lapides per ima montis palatini ad aram
Consucii: mox ad curias ueteres: tum ad sacellum Larem forumq; Romanum: et capitoliũ
non á Romulo: sed á Tito Tatio additum. Progressum: ad eam: in quam tendimus ædificiorum:
Locorũq; urbis descriptionem: qui nunc sint octo montes: quidq; in eorum habeant: uel demolitum,
aut uetustum: aut nouum ondere pergamus. Sic ẽim fiet ut postea in cliuis: et conuallib; ac at restitutum
cæteris urbis partibus: quæ reliqua sunt: facile ondamus.

Pudet uero pigetq; á capitolio incipientem eius deformitatem referre. Is etenim mons: quem deor Capitolium
domicilium. M. Cicero: cum sæpe alias: tum maxime in õne ad Quirites habita pridie: q̃ iret
in exilium appellat. & Vergilius. Aureum dicat. qualis etiam anno post functos uita Ciceronem
et Vergilium trecentesimo fuerit Ammianus Marcellinus: in Constantis filii Flauii constantini
magni gestis reb; ondit. Constans ei ex constantinopi: in qua natus: et educatus erat: tunc
primũ Romam ueniens ipsa urbe inspecta obstupuit. suntq; de illo hæc Ammiani uerba. li. xvi.
Deinde intra septem montium culmina: per accliuitates planicremq; posita: urbis membra collustrans:
et suburbana. quicquid erat primam, eminere. inter alia cuncta spectabat. Jouis tarpei delubra: quã
tum terenis diuina præcellunt. & infra idem Ammianus: Libro xxii. describens ægypti mirabilia
sic habet: His accedunt altis suffulta fastigiis templa: inter quæ eminet serapeum: quod licet mi
nuat exilitate uerborum: atrijs tñ columnarib; amplissimis: et spirantibus signorum figmentis
et reliqua operum multitudine ita ẽ exornatum: ut post capitolium: quo se Venerabilis Roma
in æternum attollit: nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. Eam Imitatus sniam doctissimus op
timusq; uir Cassiodorus in edicto Theodorici primi Astrogothorum regis: per quod formas aqua
rum urbis Romæ iussit reparari: hæc habet uerba. Traiani forum: uel sub assiduitate uidere

miraculum ẽ: capitolia celsa conscendere: hoc est humana ingenia superata uidere. Nunc uõ
præter lateritiam domum á Bonifacio ix. ruinis superædificatam: qualem mediocris olim fuis-
disset Romanus ciuis usibus senatoris: et causidicorum deputatam: præter aræ cœli fratrum bti
Francisci eccam in feretru Iouis templi fundamentis extructam: nihil habet is capitolinus: tarpe-
ue mons: tantis olim ædificijs exornatus. Quæ aũt capitolium habuerit loca superfluum
scribere iudicamus. Nam quum fuerit rei diuinæ inprimis deputatus: aras: sacella, templa: ædes
et delubra habuit supra sexaginta: quorum nõia si operi mõ expedire existimauemas: ex mul
torum scriptis facile fuerit recensere. et ne uulgi: imperitorũq; contendentium, eam fuisse nobiliũ
imperatorũq; et senatus habitatione opinioni sine testimonio aduersemur. Valerii maximi libro
vi. sumpta afferamus. M. Manlius: unde Gallos depulerat: inde ipse præcipitatus ẽ: quia forti
tor defensam libertatem nefariæ opprimere conatus ẽ: cuius iustæ ultionis nimiram hæc præfa
tio fuit: Manlius eras: quum mihi præcipites agebas senones. Eos postquam imitari coepisti:
unus factus es ex senonibus. Huius supplicio æternæ memoriæ nota Inserta est. Propter enim illud
Lege sanctum ẽ: nequis patricius in arce aut capitolio habitaret: quia domum eo loci habuerat
ubi nunc ædem monetæ uidemus. Sed de sacris locis: quæ is habuerit mons uel pauca dixisse
nunc maioris apparentia satis erit. Celeberrimam ea in arce Iouis optimi maximiq; templum ad
eam situm fuit partem: ubi nunc dñi saluator in maximis. Et templum Iani custodis capitolinæ
arcis fuit: ubi nunc ẽ facinorosorum custodiæ locus: et carceris: quam cancellariam appellant.
Fuit aũt celebris famæ in capitolio: et ipsi Tarpeiæ rupi proxima Iunonis monetæ ædes. de q̃
Liuius libro vii. sic habet. Dictator ædem Iunonis monetæ uouit: cuius damnatus uoti compos
quum Romã reuertisset: dictatura se abdicauit. senatus duos uiros ad eam ædem pro amplitu
dine reipu. faciendam creari iussit. Locus in arce destinatus: quæ ared ædium. M. Manlii
capitolini fuerat. ædes aũt Manlii fuisse ad saxum rupis Tarpeiæ supra õndimus: et Vergilius
indicat. In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis. Magna est etiam cliui capitolini per quem
publicus eet in arcem ascensus: mirorum hominum inquisitio. Is uero ubi fuerit: docet Liuius
in vi. belli Macedonici: Consules transfugas numidarũ: qui tum in auentino: ad mille et
ducenti erant: media urbe transire exquirua iussserunt: nullos aptiores intra conualles: te
ctaq; hortorum: et sepulchra: et cauas undiq; uias ad pugnandum futuros rati. quos quum
ex arce capitolij: qui cliuo publico in equis decurrentes quidam uidissent: captũ Auentinũ
inclamauerunt. Itaq; hinc constare dicimus cliuum capitolinum publicum fuisse ad eam
arcis partem: quæ uersa in auentinum: nunc ecca sancti Georgii: ad uellum aureum, á regione
respicit. De Auentino pauciora: et incertiora dicere possumus. multa is mons habuit ædificia
quorum notitia fuerunt: quæ Liuius in libro primo dicit. Primam in Auentino Herculi ab
euandro positam. et Iunonis templũ: quod iuxta Liuium libro secundo belli punici secundi
Camillus dea illius simulacro: quia interrogata uellet ne Romam ire: uelle rndit a ueiis
Romam perducto dedicauit: ædesq; ab eodem Camillo post actum triumphũ Matutæ ma
tri dedicata fuerunt in eodem monte, templa Dianæ et Mineruæ. Item Lucinæ de quo
ouidius in fastis. Luna regit menses: huiusq; tempora mensis sciuit Auentino Luna co
lenda iuuo. Fuit et fons de quo bibebant Faunus et Picus satyri. et Numa Pompilius iunũ
posuit: satyrosq; inebriauit. Vnde ouidius. Lucus auentino suberat niger illicis umbra:
Quo posses uiso dicere numen inest. In medio oramen: muscoq; adoperta uirenti. Manabat
saxo uena perennis aquæ. Fuit et maioris famæ spelunca Caci: quæ nunc uisitur: supra
ecclesiam sanctæ Mariæ in schola græca: quia auentinus spectat in montem Palatinum.
De qua re sic habet Verrius in viii. Hic spelunca fuit uasto summota recessu semi
hominis caci. et infra. Alcides aderat: taurosq; hac uiator agebat. Ingentes ualiemq;

De sacris locis capitolini Iouis templum Iani templum

De Auentino

Iunonis Teplum

Matuta mr. Dianæ templum.

Fons Fauni et pici

Caci spelunca

boues amnemq; tenebant. At furis caci mens effera. et Infra. Reddidit una boum uo
cem: uastoq; sub antro Mugit: et Caci spem: custodita fefellit. et Infra. At specus
et caci detecta apparuit ingens Regia. ouidius. Cacus auentinæ timor: atq; Infamia
syluæ. Fuit etiam in auentino sicut plinius in naturalis historiæ xvi. scribit. Lau
rentiũ sylua Ioui sacrata: in qua valentinianus ii. Constantini comitis: et Gallæ Placi
diæ filius fuit interfectus. Fuitq; ædes Libertatis: quam Gracchus: sicut habet Liuius
de secundo bello punico ex mulctatitia pecunia faciendam curauit. horum omnium
multorũq; ædificiorum: et locorum a maioribus scripto celebratorum fa quæ facil
limum fuit cõmemorare: nullum penitus extat uestigiũ: sed qd maiori nobis est
miraculo: Aquarum Claudiæ: et martiæ ductus: qui stupendo opere in illum mõtem fue
runt perducti. parui ac nulla pene in parte cernuntur. Iulius Frontinus libro. ii. de
aquæductibus. hæc habet uerba. et sedula deinde partitione distributa regionib; quibus
singulæ seruiebant aquæ plures dantur: tang cælio et auentino: in quos sola clau
dia per arcus neronianos ducebatur. quo fiebat: ut quotiens defectio aliqua intercueniss
set: cõplurimi colles sitirent: quibus nunc plures aquæ: et imprimis martia reddita
ampliore opere usq; in auentinum pducitur. De eadem aquæ claudiæ forma Cassiodorus
ubi Theodoricus iubet collabentes aquæductus instaurari scribit: quis posset sermonib;
idoneus talia explicare. Claudiam aquam per tantam fastigii molem: sic in auentini
caput esse perductam. ut quum ibi ex alto lapsa cecidissent: cacumen illud excelsũ
ãi unam uallem riuare uideatur. Habet uero nunc is mons monasterium sanctæ sabinæ
qd sixti tertii papæ temporibus: quidam Petrus epũs ab Illyrico ueniens ppria impensa
ædificari curauit. hꝫ et aliud scti Bonifacii monasteriũ: quæ duo monasteria sũt ædifi
ciorum sumptuositate ornamentisq; etiam mã ætate conspicua. Reliquus mons aut ruinis
aut uineis est: præter et sancti Alexii Coenobiũ: quod inibi uetustissimum conspicitur.
contectus ẽ. Multo autem pauciora habet integra Palatinus mons: q̃ Capitolinus: et Auentinus.
Nam præter sancti Nicolai ecclesiam a calixto papa ædificatam: quæ etiam male integra
cernitur: nullus is celeberrimus mons habet ædificium. quales aũt: et quanta olim fuerit: ea
ædificiorum moles indicant ruinæ inter cæteras urbis conspiciendæ. Hunc montem incoluiss
se: et postea communisse Euandrum testis ẽ Liuius in primo. sed quum reges primo: deinde
et postea Imperatores maiori ex parte habuerint certam sedem: quis tanta ædificia au
xerit nullus scribit. quod quidem nulla alia ratione factum crediderim: q qd unusquisq;
nulla insigni constructione facta particulas addidit: quas scriptores: ut parum dignas
mandare literis omiserunt. Habet aũt Liuius li. iii. ædes vani ducis quondã in pala
tio fuisse: quæ vani prata: diruto ædificio publicatoq; appellata fuerint. Et in bello Ma
cedonico M. Iunius Brutus ædem magnæ matris deum in Palatino dedicauit. & ludos
ob eam dedicationem factos Meoalesia appellatos. suetonius aũt cæsarem: templũ Apol
linis in palatio extruxisse. & Liuius in viii. de bello secundo punico Matrem magnam
Deum a Graecia auectam: in ædem victoriæ: quæ ẽ in Pallatino perduxere. Et Helius lam
pridius scribit varium Heliogabalum imperatorẽ consecrasse in Pallatino monte: ibiq;
templum fecisse. Ipsum uero montem: qui sicut supra ex varrone ordimur: triplicem ha
buit nominis causam Ballatium nunc posse appellari uidemus: q ubicunq; nõ impedi
unt magnæ molis ruinæ: aut ubi uineta excelsis infornicibus pensilia nõ occuparint:
totus ager pascuus: non ouibus modis: q̃ caballis: bubalis: et capris ẽ factus. qua ex re
aliquando in uarias cogitationes uenimus: quid de cætera licet Roma suspicari: quũ treis
illos montes: qui primi et soli in prima urbe ab Romulo compræhensi fuerint. Nunc si absint
ruinæ uidemus: pene ad eam deductos ædificiorum nuditatem: qua Roma nondum cõdita

Laurentium sylua
Aedes Libertatis

Claudia. et martia
aquæ

Mon^ria ś. sabinæ
ś. Bonifacii.
ś. Alexii.

Quid palatinus fuerit
Ecc^a ś. Nicolai

Aedes vani ducis

Aedes magnæ mris deũ

Megalesia Ludi
Apollinis templũ
Victoriæ

Locus palladii.

habuerunt. Fuit autem in ea parte palatii. quam septentriones uersus. i triumphalem Flauii constantini imperatoris arcum uergentem uidemus locus palladii: cuius mœnia extant ruinæ binas habentes pene integras ex marmore portas: facile superantes ædificii pulchritudinem cæteras omnes: quas uetusti: ac noui operis: Roma nunc habet. eoq; in murorum ambitu: quæ nunc uulgo pallaram corrupte. pro palladium appellant. ecclesia con cluditur sancti Alexandra Andreæ de Pallara. i quæ quidem parua: sed ornata: sepulchram ẽ lozmis pape eius nominis octauu. Cæteras palladii partes alto circundatas muro:

Ecc. s. andree i pallara

uinea implet prædium summi uiri Dominici capranicensis titulo sctæ crucis sanctæ Roma næ eccie pbri cardinalis: quem literis ornatissimu. prudentia et consilio altitudo: haut qua

quid sit palladium

quam minus: q cardinalatus dignitas celebrem reddunt. Id palladii uerbum: quid sibi uelit exponendum uidetur. Palladem poetæ dicunt Jouis fuisse filiam: sine matre: uti ut quum uideret Juppiter uxorem Junonem ee sterilem percusso sibi capite Palladem armata emiserit. vñ Lucanus li. ix. Hanc et Pallas amat. patrio quæ uertice nata ẽ. & ouidius Fastorum iii. An quid de capitis fertur sine matre paterni Vertice. cũ clypeo pfiluisse suo. Hanc eandẽ cicero de natura deorũ libro. inuentricẽ ac principẽ belli fuisse dixit. ob quod a nonnullis Bellona uocata ẽ soror. s. et auriga matris dicẽs statio. Regit atra Jugulis

Bellona

sanguined Bellona manu. longaq; fatigat cũspide: Hanc; torua oculis. et armis insignis ferrẽ longam hastam cum chrystalino clypeo: et pictum hic peplũ u poetis dicitur. qn et uirgo, fingitur: et innupta: Vt uero. æneadas secundo. Pars stupet innuptæ donum exitia le minerue. sed quum uirgini palladi: Pallas Gigas Titani filius: deorum immitissimus: et

Pallas tritonia.

sicut cicero uult eius pater uim inferre attentaret: eum illa peremit: a quo ut quidã asserũt Pallas et ipsa uocata ẽ. nam eadem primo tritonia uocabat: quia primitus circa Tritonis paludem cõspecta fuit. Alii aũt uolunt palladis uerbum a græco qd uibro latine interpretatur. hinc dictum: q hastas uibrare consueuerit: atq docuerit. Fuit etiã cognominata Minerua: quasi uim minetur: sicut apud ciceronẽ lib. ii. de natura deorum interpretatus ẽ Balbus: uel ut quidam uolunt. quia sit minuens neruos: eo q: qui optimis artibus uerum laborem impendunt. uires corporis mouere uidentur. Nam ipsa eadem sapientiæ dea: et omnium artium inuentrix dicit. eo q teste seruio. sup secũdam Vergilii ẽlogam de capite Jouis nata ẽ. et ouidius Fastorũ. iii. uult lanifices. fullones. textores: et alios artifices illi sacrificiũ facere his uestibus. Hanc cole: qui læsis maculas de uestibus aufers. Hanc cole uellentibus: quisquis ahena paras. Idem libro de sine titulo. Artifices in te uertit Minerua manus. Vergilius. iii. ẽloga. Pallas: quas condidit arces: Ipsa colat. Eius templum

Templũ palladis.

apud Mylesios teste Herodoto libro historiarũ primo: admirandũ fuit: qd ab Aliatte igne consumptum ẽ. et apud illos Pallas Assisia dicebat. a Pallade Palladium ẽ dictum: qd fuit in urbe Troiana antiquissimũ palladis signũ e ligno mouens oculos: et hastam. sicut dixit seruius super æneidos secũdum. Nam quũ apud Troiam in honorem palladis: arx: et in eius summo templum illi ædificaretur: e cælo cecidit: et locum sibi in eo templo statuit. nondũ cooperta æde. moxq ab apolline datum fuit oraculum, eius ciuitatis futurum excidiũ: si id simulacrũ extra mœnia portaretur. qd ouid. li. vi. fastorum eloquentissime persecutus ẽ. Vnde quũ tpre belli Troiani Vlysses: et Diomedes: cuniculis in arcem penetrassent: occisis custodibus simulacrũ abstulerunt. Hoc quũ postea teste seruio Diomedes hret: oraculo monitus troianis restituere uoluit. et transeunti ad italiam æneæ offerre conatus ẽ. Quem quum sacrificantem uellato capite comperisset: ne sacrificii ordinẽ peruerteret accepit Palladium Nautes quidã. vñ minerue sacra nõ Julia gens habuit: sed nautorum. Hinc Virgilius. lib. v. ait Vnum Tritonia Pallas: quæ docuit seruius aũt Grammaticus dicit quosdam scripsisse palladiũ a troianis tpre belli Mithridatici comptum: et a C. Imbria Romam delatũ quod ab unica tm sacerdote custodiri cõsuetũ fuit

vnde lucanus. Troianam soli: cui fas uidisse Mineruam Palladium aut Romæ in æde Vestæ fuisse ondit. Plinius li. vii. naturalis historiæ. Qui quum laudes summas. L. Metellæ suam iudicantes fœlicitatem enarrasset quæ nulli post Romam conditam cõtigerũt habdit. Hæc omnia abunde uno casu confutari possunt: qm̃ his Metellus orbam lumine bus exegit senectam amissis incendio: quum palladium raperet ex æde ueste memorabile causa. sed euentu misero. Quo fit ut infelix quidem dici non debeat: fœlix tamen ee non possit. et Infra. Tribuit ei. po. Romanus qd̃ nulli alij ab condito æuo: ut quotiens in senatũ iret curia uehereter ad curiam. maonum ei et sublime: sed pro oculis datum. De eodem Metello intellexit Iuuenal. i satyra. Da testem Romæ tam sanctum: q̃ fuit hospes numinis idæi: pro cedat uel Numa: uel qui seruauit trepidam flagranti exæde mineruam. Ham hospes numinis Idæi Scipio Hasica fuit: quem Pli. vii. naturalis historiæ: et nepos eius de uiris illustribus. quum adulescens eet omnium Romanorũ uirũ optimõ senatus et pplo iudicio laudatum fuisse credo scribunt. quare Idæam matrem Pessimunte uenientem, non mõ in urbem. uerũ á mari ad palatium detulit. Numam uero. quẽ Liuius li. primo ab urbe condita: secũdũ fuisse Romanorum regem é curibus sabinis natum Pompilii filium suo seculo. iustitia et religione clarissimum ondit: ouid Metamorphoseos. ii. Destinat imperio clarum prænunciá ueri Fama numam Tertus: Staq; que iuuenalis dicit seruasse Palladium ex ione fuit Metellus: de quo Iuuenal. in satyra. Credo pudicitiam. Dicite uos neptes Lepidi: Cæci ve metelli: Cæcati quum ex flagranti æde seruaret Palladiũ. quod celeberrimo postea in Palatu magni loco positum fuit. cuius ruinas: ut diximus conspicuas familia capranicensis ætate nostra possidet. Sed ut unde supra digressi sumus reuertamur: q̃ q̃ magna sit admirabilisq; mutatio quam Pallatino: auentino Capitolioq; montibus Roma fecisse dicimus: multas tñ: maioresq; tñ circa hominum uirtutem: ac mores: tum circa publicá: priuatamq; gubernationẽ mutationes fecit: quas nec huius tpis: nec propositi omittemus. Similiũ dũ montium nuditati ẽ singulis in partibus Romæ: quam nunc habemus: nimia operantium solicitudo: cuius oppositum perpulchre iuuenalis in Roma sui tpis ondit his uersibus. occurrit qui marmora donet Conferat impensis. hic nuda: et candida siona. Hic aliquid præclarũ euphranoris: et Polycleti. Fecasianorum ueterd ornamenta deorum. et Infra. Inde caput morbi rhedarum transitus arcto uiarum inflexu: et stantis. conuitia mandræ: Eripiunt somnũ druso: uitulisq; marinus. Item Infra. scinduntur tunicæ sartæ modo longo coruscat saraco uemente abies: atq; altera pinum Plaustra uehunt: nutant alte: populoq; minantur. Nam si procubuit: qui saxa Liouistica portat: Axis: et euersam fundit super agmina montem: Quid supereſt de corporibus: quis membra: quis ossa Inuenit? obtritum uulgi perit omne cadauer. De monte Cælio scribit libro primo. Cælius additur urbi mons: et quo frequentior habitaretur: eam sedem Tullius hostilius regiæ capit. ibiq; habitat. et Infra curiam fecit: hostiliam: quæ hostilia usq; ad patrum nrorum ætatem appellata ẽ. et adhuc infra. Albanos eum incoluisse montem: Suetonius uero scribit Vespasianum imperatorem templum diui claudii in monte cælio ædificasse. et Julius capitolinus in rebus gestis Tetrici tyranni. Tetricorum domus fuit in monte Cælio contra Lisium Metellinum. habent etiam. M. Ciceronis officia Libro iii. ubi uitia in uendendis ædiis inducanda ne sint disputat. Quum in arce auguria auoures acturi essent: iussissentq; Titum claudium Centumanum: qui ædes in monte Cælio habebat demoliri eas: quarum altitudo officeret auspiciis: emit calphurnius Lanatius. Fuerantq; eo in monte Fauni. Veneris. et turpitudinis: aliorũq; deorum ædes: aræ: et templa. et urbis descriptio: quam Sexti Rufi fuisse diximus credere: multa ponit publica in eo monte ædificia. Macellum magnũ. Lupanarios. Antrum Cecropis. Cohortesq; uigilum. castra peregrina. spoliarium: et armamentarium. De quibus quid habeamus compertum in posterioribus dicemus. Nunc uero nris christiani ritus ecclesiis: mons ipse in primis ẽ ornatus Nam eã in parte ad quam in palatinũ montem uergens

Mons Celius.

Faum. et Veneris ædes

De ecc^is montis Cœlii

De forma Antoniana.

clium scauri habet: hinc monasterium ē bti Gregorii in paternis ædibus ab eo ædificatū. Inde est sanctorum Ioannis et Pauli ecc^a. cuius superbi olim ædificii palatio: quod ex Romanis pontificib⁹ habitarint nonnulli. et nunc pene funditus diruto continet curiæ hostiliæ fundamenta. Medio aūt eius in montis dorso: binæ aquæductus formæ superbissimi sumptuosissimiq; operis ēt nunc extant: quarum unam cubitales literæ Caracallæ antonini: qua in capitolium perduxit: Alteram á claudio in aventinum perductam titulī eius imperatoris inciſi tabula: quæ iuxta Lateranense xenodochium cernitur fuisse ōndunt. quanq; ueteres illas fuisse credimus formas á claudio Antonioq; instauratas. Claudiam uero cum maiori ex parte corruisset: Hadrianus Papa eius nominis primus anno nunc sexcentesimo octogesimo instauraut. sunt ad ipsas formas extructas hospitale quod dicitur saluatoris: et ecclesia

Claudia forma restituta ab Hadriano

Hosp.^lo s. saluatoris

sancte Maria in Dominica: breui ut apparet: ruitura. Alteraq; ecclesia sancti stephani rotunda de ipso monte cœlio coonomen habens: quam tecto nunc carentem marmoreis columnis: et crustatis uarii coloris: marmore: parietibus: musiuoq; opere inter primas urbis ecclesias ornatissimam fuisse iudicamus: eaq; in Fauni æde prius fundata fuit. simplicius primus papa aut extrixit: aut qd magis credimus exornauit. Cernitur nūc integra ad eius montis sinistram sanctorum quatuor coronatorum ecc^a: quam Honorius primus Papa Romanus in castris peregrinis á fundamentis extruxit. sed quū postea ad annum christi octuagesimum quintum supra Millesimum ab Henrico secundo Imperatore Theodorico destructa fuisset: Paschasius secundus papa eam instauratam palatio: quod nunc cernitur: insigni decorauit. & sancti Erasmi Monasterium: quod in forma antoniana cernitur Adeodati primi page opus fuit. Proximum noui operis in monte cœlio é xenodochiū lateranense: quod Romanorū ciuium cura: impensaq; ædificatū hospitalitatem seruat. Ventum ē ad uenerabilem ecc^am Lateranensem: capitibus apostolorum: quæ seruat: cæteraq; sanctimonia: et basilicæ: ædiumq; superbissimarum structura toto orbe celeberrimam. ipsa ædes q; á Flauio Costantino data fuit beto syluestro pontifici Constantiniana basilica est appellata. Ideo Lateranensisq; dicta q; Lateranensium nobilissimæ gentis illa fuerint palatia. Iulius namq; Capitolinus. de M. Antonino Aurelio dicit. educatus ē in eo loco in quo natus: in domo aui sui iuxta ædes Laterani. et Beatus Hieronymus ad Marcellam quis credat mulierem nobilem et potentem: in domibus Lateranis qui Neroniano truncatus ē oladio publice poenitentiam egisse: credimusq; illū fuisse: de quo Cornelius Tacitus i hæc uerba scribit. Suetonio Cæsonio: et Flaucio laterano mors remittitur. et paulo infra. Proximā necem Plancii Laterani cōsulis designati Nero adiunxit: adeo propere: ut non amplecti liberos non illud breue moræ arbitrium permitteret. Ita sicut Romanorū pontificum primaria ē sedes sic ab eorum plurimis olim habitata fuit. Nuper uero palatia tanto principatu dignissima: quibus circundata fuit basilica maiori ex parte corruerant: breui nullum alicubi passura habitatorem. sed tu eugeni Beatissime pater aulæ uestigia primum deinde alias circa partes magno instauratas impendio perficere peregisti. monasteriūq; magni: ac ut in ætate mea insani operis addidisti: cuius fundamenta quum in uineis altius effoderentur: quantum ibi olim fuerit operum magnificentia ōnderunt: quandoquidē octenos denosq; pedes sub uinea et horto defossa tellus aperuit fornices: cameras pauimenta: et iacentes diuersi coloris columnas excectasq; ex marmore tabulas: ingeniosiq; operis statuas: et alia: quæ non modo ætate mea sed multis ante seculis excitata, cæteris in Italiæ urbibus superant ædificia. Visituriq; i cælio monte: portam inter, nūc ductam maiorem: quā diximus olim fuisse Neuiam: et amphitheatrū semidirutum: qd statilii Tauri maiores appellauerunt sanctæ crucis i Hierusalem ecc^a Helenæ Constantini Flauii genitricis opus. Coniunctūq; est monasterii qd cartusiensib⁹ nunc incolitur. Nam ecclesiam in palatio sessoriano ædificatam scribit in Romanorū pontificum reb⁹ gestis: Petrus lateranēsis ecc^æ bibliothecarius: et alios scriptores affirmare

Ecc^a. s. quatuor coronatorum.

Mon^m. s. erasmi

xenodochiū siue hosp.^lo lateranēn

Ecc^a Laterani.

ædificata ad lateranū Eugenii pp

Amphitheatrū statilii Tauri

Ecc^a s. Cruce.

uidemus. Veneris et cupidinis templa simul eo in loco fuisse conuncta. Exquiliarum deinceps
Tuē strocmus ædificia. Exquilias ēe montes duos ex M. Varrone ostendemus. Celebrior tñ
pars fuit: quæ á foro Traiani: et Tumbas: quas nunc comitum et militiæ appellamus: incipi-
ens per montem: cui caballo nunc ē appellatio ad thermas Dioclitiani protenditur: desinit
ad portam olim exquilinam: nunc sancti Laurentij: aut taurinam. Ab Dioclitiani uero
thermis continuat alia exquiliarum pars per montem: qui nunc hꝫ celeberrimam sanctæ Ma-
riæ maioris basilicam: protenditur per sancti Antonij, sanctæ Praxedis: sancti Viti in Macel
lo. sancti eusebij ecclesiarū fines. ad ipsa. C. Marij trophæa: quousq; Lauicanam offendit
uiam: quæ ab amphitheato: siue ut nunc dicit Colosseo incipiens: et ad sanctorū quatuor mar-
tyrum: clementisq; : ac petri et Marcellini ecclesias cōtinuans: prius q̄ Neuiam olim: nunc
maiorem attingat portam. Celium mōtem dirimit ab ipsis exquilijs. nec tñ mons: qui secūdum
eam uiam hinc ad sanctorum quadraginta martyrū: et clementis: inde ad uincula petri: et Mar-
tini in montibus ꝓducitur. ad. C. Marij trophæa in exquiliarū parte adnumeratus ē. sed primū
habuit Carinarū nomen. Esset nobis nunc institutum, supra montem Seculurū: ad exqui-
liæ: uel uetusti: uel noui operis ædificiorum hēant explicandum, sed q̄ nonnullos fore non
ambigimus: qui aliam exquiliarum designatiōis: q̄ mām auctoritate exquirant: Duos: qui sunt ex
uniuersa urbe reliqui colles ōndimus: quorū descriptio certissimas ōndet exquilias. Videmus
á M. Varrone: et T. Liuio Capitolium. Auentinum. Palatinum. Celiū. et Janiculū montes partim
in primā urbem cōclusos: partim á regibus additos. Scribit uero Liuius libro primo. seruiū regem
quū amplificandæ urbi animum adiecisset: addidisse duos colles; quirinalem: viminalēq; Inde
deinceps auxisse exquilias: ibiq; ipsum: ut loco dignitas fieret: habitasse: aggere: fossis: et muro
circumdedisse urbem. Quum ergo quirinalem collem satis supra onderimus illum ec: qui á por-
ta flumentana: nunc populi ad collinam usq; : nūc salariá pertinet: constare ē necesse Vimina-
lem: qui simul cū illo additus urbi fuit: conunctum fuisse. et sic collis: qui post sanctū susan
nam: secundum hortos salustij protenditur: et viminalis fuit. et portæ: in quá desinebat, nunc
partim Dominæ: partim sanctæ agnetis: partim Namentanæ viminalē dedit appellationē. Con
sequensq; et necessariū fiet: ut postquá seruius quirinali: et viminali addito deinceps auxit
exquilias coeperit bifurcatum: qui ad Celium interiacebat montem: nec illi alij: q̄ duo exqui-
liarum montes ēē ullatenus potuerunt. Interiacentes uero bifurcatas sicut diximus exquilias
monticulus: in cuius parte sancti Laureti in panis perna monasterium uisitur: subburræ uocabu lo
cōmūnēfus fuit. nec uero nos fugit descriptos supra mōtes adeo ītēr se alicubi cōtinuatos ut
nec ab intentius inspiciente: nunc eorū diuisio secerni: nec satis intelligi possit. quā obrē uelim
mecum peritiores cōsiderent tales eiusmodi cōtinuationis mōtium causas fuisse: a quibus urbē
Romā supra illorū: qui ipsas ignorant causas: fidē obstupendā: admirabilēq; fuisse. Primū quia
quirinalem collem: ad portam usq; olim flumentanā: uel Flāmineam: quæ nunc populi dī protendi
diximus. nos ita corrigimus: ut collis: quē quirites appellari quirinalē fecerunt tumulū fateamur a
Tarquinio prisco additum: de quo Plinius Libro. iii. describens inquit. Clauditur Roma ab orien
te aggere Tarquini superbi: inter prima opera mirabilia. nāq; eius muris æquauit: qua maxime pate-
bat aditu plano. estq; is tumulus: quem monasterio nūc sanctæ Mariæ ī populo supeminentē ad
Pinciani usq; palatij fundamenta protendi uidemus. Quē admodū uero quirinalis uoc: qui omni
um urbis montiū parte una caput erat: aggere ille mirabili: ac insano opere ē additus. ut cōualles
ruinaq; : quibus alij dirimebant montes tractis fornicibus sunt æquati: et nedum riuis ipsis: et depressis
locis superimposita sunt amplissimi fornices: amplioribus postea ædificijs onerata: sed ipsis ēt montiū
uisceribus excauatis: q̄ fossisq; tota pene urbs pensilis ē facta. Sicut enim Liuij. ii. ab urbe cōdita
Libro hæc uerba. Tarquinius foros in circo faciendo: et cloacam: quæ maxima receptaculum

Cartusienses
Veneris et Cupidinis templa

Exquiliæ mōtes. ii.

quadraginta

Carinæ

Quirinalis. et Viminalis

Suburra quid.

3. Laurentius ī panis perna

Montes q̄r secerni nō q̄an

Quid aggere Tarqni

purgamentorum omnium urbis sub terram agendam: quibus operib⁹ uix noua hæc magnificentia quicquam adæquare potuit. & plinius lib. xxxvi. Præterea cloacas operum omnium ductu maximum suffossis montibus: atq; ut paulo ante retulimus: urbe pensili: subtusq; nauigata. Id M. Agrippa fecit in ædilitate post consulatum corriuatis sæpe amnibus cursu præcipiti torrentum modo radere: atq; auferre omnia coactis.

Quid in exquiliis fuit.

sed iam montis exquiliarū. qui rinalis. et viminalis collium ac carinarum: et suburræ monticulorum uetusta: ac noua describamus ædificia: futurum consisi: ut pridem nobis: sicut et multis ēe uidemus obscurā clarissimorū olim locorum notitiam nō parua ex parte ante oculos ponamus. Iam exquiliarum partem: quam ad turres comitum: militiarūq; diximus incohare nunc omittemus: & ad fori Traiani: cuius pars fuerit descriptionem ipsam reseruabimus. Prima eius montis ædificia: quarum ad dexteram maxime cernuntur ruinæ Corneliorum

Cornelioru dom⁹ ubi

gentis domus fuerant nec facile tota in domo urbe cuiusquam priuati uiri: aut alterius familiæ domus tam certa cognosci: Retinet priscum nomen uicus Cornelioru dictus. retinent ruinæ quas uulgo Cornelioru thermas appellant: et ingentia quoq; ædificia thermas nunc ab Imperitis appellari fecit magnitudo thermarum Antonini: et Diocletiani imperatorū: de quibus suo loco diffuse dicemus. Visuntur ea in Cornelioru uia ad sinistram statuæ ingentes duæ colossææ senum seminudorū: qui cum reliquo iacent corpore pectus adstrato: caputq; brachiorū altero sustentat altero cornucopiæ muniuntur. eas saturni Bacchiq; statuas fuisse Apollodorus quidam: qui Romā anno ante centesimū descripsit: affirmat: additq; proximis in ruinis: quorū frontispitium nō olim corruit: eorū deorum Fasta fuisse. Proximo: ac pene cōtiguo loco sunt lapides caballi praxitelis unus: alter phidiæ: ut titulu indicant opera sane tantis opificibus digna q̄ nullus ante actis seculis inuentus ē: qui nedum ea magnitudine omnem uiuentiū formā superante: sed uel minima aut mediocri statura equū simile: uel saxo excidere: uel æramento fudere: aut cudere nouerit. Tiridatis eos regis Armeniorū fuisse sexti Rufi descriptio innuit. Fuitq; is Tiridates rex: quem ut Romā ueniret Nero ante excipet: theatrum Pompeii uni⁹ diei opa totū induxisse Cornelius Tacitus: et Plinius sunt auctores. et quidem praxitelis et phidiæ opera multas statuas: multa signa Romā a multis: et ab ipso Tiridate: ex Asia: Græciaq; fuisse aducta Plinius sæpe ac diffuse scribit. Eadem in exquiliarum parte: qua ex eo monte prospectus ē in depressam urbis partem hortorum Mecoenatis uisunt reliquiæ: adeo etiam nunc superbæ: ut cætera: quæ ubiq; habet Italia noui operis superent ædificia: ut nō Immerito Horatius Mecoenatē in odis redarguerit q̄ nimis sumptuosus eēt in ædificando: maxime quū eēt senex: suntq; hi uersus. non ebur: neq; aurum mea renidet i domo: Lacunar: non trabes himetiæ præmunt Columnas ultima recisas africa. et in eadem oda. Iu secanda marmore locas sub ipsū funus et sepulchri immemor: strius domos. In alia aūt oda. Molem propinquam nubibus arduis omitte mirari beate. extataq; pene integra puppis turris: ex qua Suetonius Tranquillus Neronem scribit spectasse urbis incendiū: et in scænico habitu decantasse. quam turrim uulgo nunc uerbo: ut fermo: i omnibus multarū syllabarū nominibus assolet syncopato mesam q̄ Mecoenaciana appellant. sic ut pontem miluium pari corruptela molem dicūt. nec est in ea regione femela: quæ quid fuerint illæ inoentes ruinæ interrogata: non dicant eam fuisse turrim: ex qua Nero crudelis urbem incendio flagrantem ridens: oqa densq; spectauit. cernere nec est ~~in ea regione~~ alius. in Roma locus: ē quo tota urbs sub aspectu ueniat Incolit ea hortorum mecoenatis ædificia: et quantum opes suppetunt instaurat alteri mī seculi Mecoenas summæ humanitatis: Liberalitatisq; uir: et studiorum: humanitatisq; apprime doctus: cultorūq; amantissimus Prosper Columnien⁹is. sanctæ R.o. ec. Cardinalis: adeoq; purgando: et Instaurando illis in ædib⁹ profecit: ut subiectæ montis exquiliarū radicibus arēæ: et incipientis ab ea in summam ædium partem ascensus pauimenta marmorea sutura

Caballi. opera. s. praxitelis et phidiæ

Horti Mecoenaciani

Turris mecoenatis

coloris texellis compacta uisantur. et ab omnibus quotquot Romanā curiam aut inhabitant: aut aduentant uiris ingenio: doctrina: et uirtute p̄dictis: summa cum delectatione calcentur. nec mouet quenq̄: cui Romanarū rerū monumenta minus sint familiaria: quod diximus hortos tam superbis ædificiis ee ornatos. Quod ēim Plinius quasi indignanter Libro xix. scribit. quum priꝰ horti agri pauperis esse consueuissent: Romani hortorum nomine: tunc in ipsa urbe delicias: agros: uillasq̄ possidebant: ibiq̄ non solum in Mecoenatianis: sed in sallustianis: seruilianisq̄ hortis apparet quibus pauca in urbe Roma pars magnitudinis ædificii fuisse uidemus. Habuit tertium ista exquiliarum pars maximūq̄ ornamentum: quod inter cornelioru: et Mecoenatis domos Virgilium poetam Mantuanum habitasse constat. scribit ei Donatus Grammaticus in illius uita. Habuit domum Romæ in exquiliis iuxta hortos Mecoenatis. q̄q̄ secessu campaniæ: et siciliæ plurimum delectaretur. contraq̄ ad eum: qui sequitur: ut coniicio locū infamia duo monumenta exquiliæ habuerunt. Malæ fortunæ fanum: de quo Plinius Lib. ii. scribit: et sceleratum uicum: quem qui Liuium p̄mo libro accurate perleget: sub eadē exquiliarū parte: et ubi nunc Iuturnæ corruptæ dicta triuii regio incipit: intelleget fuisse. Prius uero q̄ urbs Roma luxum haberet quem imperatores urbem triumphantes intexerūt: ornatæ fuerunt exquiliæ rusticis turris teram egregie: ac summa cū illius tp̄is laude colentibus. Nam Plinius quum li. xix. dixisset: aorum malle colere censorū p̄brū iudicabat: atq̄ ut refert Cato: quū uirū bonū colonūq̄ dixisset, amplissime laudasse se existimabāt: inferius addit. rusticæ tribus laudatissimę eorū: qui rure habitabant. Itaq̄ quatuor solæ erant a partibus urbis: quas habitabant dictæ. suburrana. palatina. collina. exquilina. sed q̄ primum coepere iuri triumphales: aut ipsi imperatores: insanæ molis extruxere ædificia: quorum nūc ruinas tantopē admiramur: cesserunt coloni: et in agros suburbanosq̄ delati: alteram pene Romā: quæ eet extra mœnia in circuitu cōstraxere. od ēim in Horatorum Mecoenatis descriptione supra dicere omisimus: quū Horatius in odis multis uerbis dissuadere conatus eet mecoenati: ne tam insanas domorū extructiones faceret: addit hos uersus quid q̄ usq̄ proximos reuellis agri terminos: et ultra limitem clientium salis: auarus. pellitus paternos in sinu ferens deos: et uxor: et uir: sordidosq̄ natos. quam multos etiam in agros suburbanosq̄ compulisse credimus siue honestos natos loco: siue plebeios et rusticos. Diocletianum imperatore ut thermas in exquiliis ædificaret: et quas nunc barbari uictores irati: nec uetustas: nec improba manus eorum: qui lapides: ac marmora in alias sordidissimas extructiones asportarunt: ita per annos mille: et supra centum triginta post Romani imperii inclinationem demoliri potuerūt: ut nō admirabile etiam nunc extet ædificiū: et tale: cui quatuor simul maiora: quæ nūc habeat alibi Italia principum uirorū palatia magnitudine: et operis sumptuositate nullatenus æquiperanda sint. nec satis tn̄ scimus: si Tribellius Pollio recte opinatus erit: qui i triginta tyrannorum gestis rebus de Pisone scribit quadrigas eius cū statuis ex marmore fuisse: ubi postea Diocletiani thermæ sunt ædificatę. tam æterm: q̄ sacrati nōis. Ipsis in Diocletiani thermis ecc^a nunc pene destructa sancti Cyriaci: quæ cardinalatus e titulus. fuitq̄ a principio in ipsarū thermarum ædificatione. quū maximinus a Diocletiano Cæsar dictus festū christianus diem celebrari uidisset: quæstionibus subiectos: et idola spernentes occidit. Sed ducenda de thermis: quæ multa sunt in hunc librum congerere nimis fuerit. Igr ea in aliud uolumen ducimus referuanda.

Habitauit Virgilius in exquiliis:

Malæ fortunæ Fanum

Vicus sceleratus

Diocletiani thermæ

ecc^a. s Cyriaci.

Flauii Blondi Forliuiensis Romæ instauratæ Liber secūdus. De Thermis i genere.

Thermas in urbe duodecim fuisse: compertum habemus. Agrippinas. Neronianas. Titi Vespasiani. Domitianas. Antonianas. Alexandrinas. Gordianas. Seuerianas. Dioclitianas. Aurelianas. Constantinianas. et Nouatianas. quarum loca proposse indicabimus: quū alia prius de earū institutoīs ratione fuerint explicata. Primū Thermæ uerbū a græco: qđ calidum significat tractu habent. Vnde

xii. thermæ Urbis

thermas proprie a latinis appellatas uidemus loca: quæ calentibus aquis: aut ipso sine aquis formice igne calefacto: lauandi: sudandiq; usibus deputata sunt. Romanis aũt siue adhuc sancta in morum seueritate illa: quam reipu. tempora hũerunt: siue sub principum fastu frequentem, ac ppe quotidianum fuisse lauandi usum omnibus: qui illorum oesta perlegerant: est notissimum. hinc etsi unusquisq; uel mediocriter diues ciuis priuatim habuerit. multa tamen balnea publice sunt instituta: in quibus plebs ad libitum lauaret. extat M. Ciceronis epistola: per quam Terentiam mouet uxorem: ut curet labrum in balneo ee. Extant etiã aliæ eiusdem ad. q. Frem Asiæ proconsulem: quib; illũ facit certiorem de balneis: quas in arpinate extrui curabat. Primus uero omnium stante repu. Sergius orata: sicut Valerius Marx. Li°. vi. scribit. Balnea pensilia facere instituit. Re postmodũ ad principum luxuriam perducta nihil magis populare factitarunt illi: q quum promiscue cũ uulgo lauabant. Hinc e illud Helii Spartiani de Hadriano: publice et frequenter: et cũ omnibus lauit: ex quo ille locus balnearis innotuit. nam quũ quodam tpre ueteranum quendã notum sibi in militia dorsum: et cæteras partes corporis uidisset atterere: percunctatus: cur se marmoribus distringendum daret: ubi audiit. ob hoc iccirco fieri: q seruũ non haberet: seruis eum donauit: et sumptib; Verũ quũ alio die cõplures senes: ad prouocandam liberalitatem principis parieti se attererent: euocari eos iussit: et alium ab alio inuicem defricari. et Iulius Capitolinus scribit. M. Aurelium Antonium philosophũ modestiæ cõsulentem: etiã principatu correxisse: q matronarum mores defluentes composuit. in ciuitatibus: sederi in equis: aut uehiculis phibuit. et lauacra mixta submouit. Commodu aũt imperatorẽ scribit ipse Capitolinus: septies in die lauasse: et ibi comedisse: eiusq; successorem in Impio Pertinacem: quũ in multis eet modestissimus: tñ in balneis publice die natalis urbis: commodianis ministris lauisse. Idẽq; Capitolinus Gordianũ Iunio rem lauisse in die septies æstate: hyeme: bis uel tertio. addit; q infra. quũ iret ad hortos sui nominis ola officia sequebantur. Ibant præfecti et mãgistratus officiorum, omnes adhibebantur in conuiuijs: et natationibus lauabant simul cũ principe. admittebant etiã sæpe mulieres pulchræ: et puellæ. et cum his anus deformes. idq; quum faceret: se iocari dicebat. Principum ergo eo luxuria perducta: ut nulla in re modestiam sobrietatẽq; seruarent: thermarũ illi et balneorũ sicut prius hortorũ multi ciues fecerant: modũ: mensuramq; excesserũt. Itaq; thermarum nomine insana sunt extructa a multis ædificia: de quibus dicit Ammianus Marcellinus. lib. xvi. Lauacra in modũ puinciarũ extructa. erant uero ipsis in thermis ad lauãdi usũ balnea: et nedum plano in solo undiq; exposita: sed etiã pensilia: quod facile adhuc poterit intellegere: qui fuligiñosos fornicũ canales: a quibus emissa defluebat aqua: in Diocletianis thermis inspexerit: principibus ut credo indignum existimantibus luxui imperatorio si quod ausus est Sergius orata ciuis ipsi ad luxuriam omisissent. Erant enim in thermis aræ amplissimæ porticibus circumdatæ spatiosissimis: camerataq; superbissimis formicibus ædificia in circuitu habentes: in quis columnarum diuersi coloris marmoreatum ordines immensarum fuisse hinc constat: q etiam nunc non nullæ existunt. nonnullæ lacerites columnæ partim integræ partim comminutæ loco cernuntur. nonullas alias i basilicarum ædificia scimus fuisse translatas. Erant etiam nemora: erant natatoria populi ludis: deliciisq; exposita. Licet uero eam extructionum insaniam: a luxu sicut diximus profectam sciamus: ipsa tamen non nullos principes bene et utiliter usos ee uidemus. Oĩdum po. Romanus in eas conueniens ædes lauat: et ludit: colludentes spectat: et interim hyeme frigora æstate caumata irritat: quietiorem ubiq; ciuitatis statum reddit. Quadratione circos: theatra: amphitheatra a principio instituta: suo ordinemus loco. Quantum aũt attinet ad thermas Helius Spartianus in Alexandri seueri principis pstantissimi uita multa dicit. ex quibus quanta thermarum amplitudo: et quem in usum a principio fuerint instituta: melius est q alibi intellegere: et quæ Spartiani uerba pluribus dispersa

Ridiculũ.

Erant in thermis balnea

Natatoria i thermis.

Thermarũ amplitudo

Locis libet inserere. Alexander balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit: quod quidem prohibitum iam ante Heliogabalus fieri permiserat: Bracteariorum: uitriariorum: pellionum: clustrariorum: argentariorum: aurificum: cæterarūq; artium uectigal pulcherrimum instituit exeo q̄ iussit thermas: quas ipse fundauerat et superiores populo usib⁹ exhiberi: syluas in thermis publicas deputauit: addidit et oleum luminib⁹ thermarum quum antea non ante auroram paterent: et clauderentur ante solis occasum. et insig. opera ueterum principum instauranit: ipsa noua construxit. In his thermis sui nominis: iuxta eas: quæ Heronianæ fuerant: nexus thermis suis de priuatis ædib⁹ quas emerat dirutis ædificijs fecit. Antonini Caracallæ thermas additis natatorijs perfecit & ornauit. Alexandrinorum opus de duobus marmoribus: hoc ē porphiritico: et Lacedemonico primus instituit etiam palatio exornato. & alibi. Thermis et suis: et ueterum frequenter cum ppto usus ē: æstate maxime balnea uastę ad palatium reuertens. præposthero itaq; ordine: sicut in Diocletiani thermis incœpimus in istis continuantes Alexandrinas fuisse thermas: quarum inocentes ruinæ ab ecc̄a sancti eustachij et ædibus Ioannis bartholi cancelli iurisconsulti. et a Campo sanctæ mariæ rotundæ: hinc ad Lombardorum uicū ut uulgus appellat longobardorū plateā et Circum Flamineum nunc agonem: inde ad binas pene turres Ioannis moroni protonotarij realtim utrijs in locis uidemus attolli. quod aūt Alexandrinæ fuerint ex: et non aliæ colligimus ex descriptione sex. Rufi nonæ regionis circa Flamminū: in qua Pantheonem: et binas thermas agrip Agrippinianas: et Alexandrinas pop ponit itaq; coacti binarum huiusmodi thermarū ratione ppostero item ordine utrasq; indicabimus. Marcum Agrippam ædificasse Pantheon: quæ nunc ē sancta Maria rotunda etsi prope uulgo notorium est: tamen suo ōndemus loco. quando itaq; ad pantheon et circum Flaminium binas fuisse thermas agrippinianas et Alexandrinas: sex. Rufi descriptio habet: uerisimile est agrippinas fuisse: quas nunc Pantheon antiquas e regione Minerue conspicuus ædes portiorum: et Circui Rustici collegæ mī: et Baptistæ Lenis: atq; etiam Georgii Cæsarini protonotarij uidemus ēe complexas. quib⁹ quidem in agrippinianis thermis scribit Plinius lib. xxxvi Marcum agrippam conditorem aruis: et pauimenta ex uitro posuisse. Itaq; relinquitur eas: quæ Pantheon: et circū Flamminiū intercedant: superiores apud sanctum eustachium ostensas huiusmodi ingentium thermarum ruinas fuisse. sicut diximus Alexandrinas. Antonianæ thermæ. Bassiani Antonini Caracallæ opus: quarum superiori loco ex Helio spartiano facta ē mentio: hinc etiam sunt notissimæ: suntq; in regione olim piscina publica: et ad uidam ardeatinam: ubi hinc ad septentrionalem plagam ecclesia est sanctæ priscæ. hinc ad orientem solem, sctorum Nerei: et Achilei ecc̄a: atq; sancti syxti monasterium ipsas thermas e regione respiciunt. De his spartianus in ipsius Antonii Caracallæ uita scribit. opera Romæ reliquit thermas nōis sui eximias: quarum celsam soleurem architecti negant posse ulla ratione fieri: nisi quadrata ē. Nam ex ære uel cupro Cancelli suppositi ēe dicuntur: quib⁹ camerarum tota contexta ē. et tantum ē spatium: ut ad ipsum potuisse fieri negent docti mechanicis thermas iam quatuor ordine quod incidentia exegerunt peruerso: indicatis: aliās ōndere aggrediamur. et primum de Neronianis id solum habemus: quod supra Helius spartianus dixit Alexandrum ubi neronianæ fuerant suas ædificasse. De Titi Vespasiani thermis: q̄n describemus amphitheatrum. nunc Colosseum: apud quos eas suetonius fuisse scribit: quid habeamus cōpertum aperiemus. Certam uero: et amplā Domitiani sue thermarum sue operum notitiam habemus. Nanq; petrus bibliothecarius Syluestrū papam dicit ecclesiam ædificasse: quæ posita fuit in Thermis sui nōis Domitianis. et suetonius scribit

Therme q̄n ppli usib⁹ ꝓmisse

Alexandri thermæ

Agrippinæ thermæ

Pantheon.

Antonianæ thermæ

Titi Vespasiani thermæ

Thermæ Domitiani et alia opera

Naumachia domiciani.

Arcus domitiani.

Palatium. s laurentij in lucina.

Thermæ seuerianæ.

Thermæ Gordianæ

Aurelianæ thermæ

Constantianæ thermæ

Nouatianæ thermæ

Ecc. s. pudentianæ

Thermæ olympiadis

domitianum edidisse nauales pugnas pene iustarum classium effoso et circũstructo iuxta Tyberim lacu. et inferius Flauiæ templum extis exmethodium: et naumachiam abeodẽ fuisse extrusas. nos uero quadratos lapides lateres amplissimos: ex ruinis: quæ ecclesiam sancti sylueſtri: eiusq; monialium. nunc celebre monasterium sepiunt: extractos uidimus: quorum pars literas habet a singulo prius q̃ cementum exsiccaretur impressas in hæc uerba. Domitiana maior pars. Domitiana minor: unde coniecimus: quicqd siue thermæ siue exmethodium siue naumachia fuerit: domitiani opera tenere debere omnia: quæ ad sanctum sylueſtrum undiq; nunc cernuntur: q̃ q̃ effosi circa uel prope Tyberim locus: in quo proeliũ nauale: et naumachiam ediderit: uestigia extant certissima uineis tecta inter Flaminiam uiam: et collem nunc pincianum: ad ipsum sancti sylueſtri monasterium pertinentia. Hec dubitamus: quin triumphalis ex marmore arcus ille: qui nunc pene integer cernitur triumphalis ductus: ecclesias inter sanctorum sylueſtri et laurentij in lucina: uiam amplexus flaminiam domitiani fuerit honori positus: in quo ipsum cernere e: qualis a suetonio describitur statura procerum: sed tunc sedentem: dormientemq; et Mineruam: quam superstitiose colebat somniantem excedere sacrario: negantemq; se ultra eum tueri posse: q̃ exarmata eet a ioue: ut consequens etiam sit magnos fornices et ampliſſima fundamenta: super quibus ædificatum e nobile palatium: quod Joannes ex Gallis pi cardus Cardinalis Morinensis nunc habitat: Domitiani operum partem ee id palatium ad annum salutis trecentesimum supra milesimum a Cardinale anglico in prædictis Domitiani operum ruinis ædificatum Joannes cardinalis Rhotomagensis a nno nunc: xx. multa impensa adduxit: quod nuperrime Joannes Cardinalis Morinensis supradictus: tanto ornauit: amplauit: ornauitq; impendio: ut nullam præter pontificale palatium sancti petri: domum nunc urbs Roma habeat pulchriorem. De Thermis seuerianis nihil aliud certi habemus: a seuerum a ſrum imperatore: illas in transtyberina regione: sicut Heluis spartianus scribit: ædificasse. De Gordianis uero Thermis Julius Capitolinus pauca scribit: sed ualde admiranda. Nam quu dixisset domum Gordianorum tunc extasse prenestina uia: ducentas columnas uno stilo habentẽ: addidit et thermas ibi fuisse: quales præter urbem tunc nusquam bret orbis terrarum. quum ut aq; prenestina uia fuerit: quæ ad portam exquilinã: nunc. scti laurentij ducit: et domum speciosissimam: et domum Gordianorum fuisse oportebit. ubi nũc post sanctum eusebium multæ et maximæ cernuntur ruinæ. Scribit Flauius vopiscus syracusanus Aurelianum principem thermas fecisse in regione transtyberina hyemales: q̃ aquæ frigidi aeris illic deesſent. Constantianas thermas ab eodẽ Hodoro traditum legimus fuisse in exquiliis: ubi nũc equi marmorei: Praxitelis: et Phidiæ opera cernunt. extant uero in porticu equus illis cõtiguæ statuæ quatuor marmoreæ pedestres: quarum basibus Constantini nomen inscriptum e sed apud nullũ ueterum scriptorem inuenimus Constantini thermarum mentionem ee factam: præter q̃ apud Ammianum Marcellinum li. xxvii: quũ multa dixisset de Lampridio urbis præfecto hæc ponit uerba. Hic præfectus ẽ motibus crebris urbis agitatus uno omnium maximo: quũ collecta plebs infima domum eius ppe Constantinianũ lauacrum iniectis facibus incenderat: Thermarũ quas ultimo loco Nouatianas appellari diximus: meminit petrus lateran ecc bibliothecarius: siue ille scriptor beatus Hieronymus: siue beatus Damasus papa fuit in uita Pij pape: qui patria Aquileiensis fuit: a bto Petro tertius pontifex Ro- Ipsum enim tium pontificem scriptum est rogatu sanctæ Praxedis dedicasse ecclesiam: thermas nouati in uico patricii. in honorẽ sanctæ pudentianę sororis suæ. sed in gestis martyrũ beati laurentij legimus monasterium monialium sancti laurentij in pane et perna ædificatum ee in thermis olympiadis. Videmus unas: atq; easdẽ ruinas: quæ certe sunt maximæ et insignes dictum monasteriũ sancta laurentij: et simul sanctæ Pudentianæ ecc am palatiumq; fuisse complexas: ut unæ potius: q̃ duæ fuerint thermæ. Quanq; in tanta tamq; mirabili ruinarum cõfusione: quam nunc habet urbs Roma: ubi duo: aut plura: aut multa fuerint ædificia discerni nõ pot. sicq; alia ruinarũ multitudo: quæ i mole

suburræ á monasterio sancti laurentij prædicto hinc in uia olim patricij uicī dictam: qua itur ad sanctam Mariam maiorem: inde uerpit in plana suburræ: si Decij Imperatoris: sicut apollodorus tradit palatium fuerunt: binas Nouati et olympij thermas patulas fuisse relinquitur. Sed de Thermis satis: supraq; multa sunt dicta. Ad exquiliarum mōtem unde discessimus redeundum ē. Trophea C. Marij: de Iugurtha: deq; Cymbris atq; theutonis quæ nunc inter. S. eusebij: et sancti viti in Macello cernuntur: et Cymbra dicunt. C. Cæsarem instaurasse: quum a Sylla fuissent disiecta: auctor ē suetonius: uocabuli expositi ratio facet: ut multi ignorantes qd ea fuerint intellegantur. quosdam enim ex hisqui peritiores ēe creduntur. tenere: et affirmare uidimus: illa marmora duo: quibus scuta thoracas, galeæ: et arma cernuntur alia: Marij ēe armati statuas uetustate cōminutas. Sed Nonius Marcellus hæc habet uerba. Trophæi significatione primum uerro in humarco ōndit. Fuga hostium græce uocatur strophe. hinc spolia capta fixa stipitibus appellant trophæa. Alias habent exquiliæ: uetustas spectandasq; insignis olim ædificij ruinas: in quibus fornix est pene integer: quo post Pantheon nullus nunc in urbe uisitur celsior. Eas uulgo Galucij thermas appellari uidemus. fuitq; ea insignis basilica: quam suetonius scribit. Cæsarem. Caio et Lucio nepotibus extruxisse. Macellum item: qd Liuiæ dictum ēe in exquilijs fuisse hinc constat: qp ecclesiam sancti viti: et arcus illi contiguus uiam complexus prænestinam in macello cognominat. Affert etiā. M. Varro cuius uerbi hanc expositionem. Hæc oīa postquā contracta in unum locum: quæ ad uictum pertinebant: et ædificatus locatu locus macellum appellatus: ut quidam scribunt: qp ibi fuerit hortus: alij: qp ibi domus fuerat: cui cognomen fuerat macellum: quæ ibi publice sit diruta: et qua ædificatum hoc: quod uocet ab eo macellum. Hinc Helius spartianus dicit Heliogabalum imperatorem luxu insaniente: quum per Macellum transiret: miseratum ppli conditionem, qp scilicet eo inauditis: incredibilibusq; debacchante conuiuijs: quæ integrum continuabant diem: pars ro. ppli: emendis: uendendisq; paruis precij oluscalis: aut alijs minutis rebj: adulando blandiendo ue: aut oarriendo: fallaci asq; struendo in macello detineret. Fuit uero arcus ille: ut extant adhuc indicant literæ honorī Galieni imperatoris positus. Post exquilias: reliquum ē: ut uiminalis collis, ædificiaq; quæ habuerit dicamus: nihilq; aliud certum est: q tres: illum collem: omnium totius urbis spacio fussimas domos. sicut Plinius li. xvii. scribit: habuisse. M. Crassi oratoris unam: aliamq; præstantiorem. Q. Catuli illius: qui cum. C. Mario cymbros fudit: ac postea tegulas Capitolij inauratuit: ipsumq; Capitolium spoliis cymbricis adornauit. Tertiam multo pulcherrimam. C. Aquilij equitis Ro: quem clarissimum fecit curis ciuilis scientia. Isq; fuit: quem. M. Cicero in officijs dicit Legem de dolo malo tulisse. cuius ad legem Aquiliam extantium adhuc Legum particula est notissima. Earum uero insignium domorum quidam fundamentorum subterranei uinetis contecti: nunc ad sanctam susannam cernunt. Sed nec ipsarum: nec aliorum ædificiorum multæ ipsis in uinetis eminentes supersunt reliquiæ. Salustiani aūt horti: quorum moenium ut in tota ruinarum urbe uulgo nomen e notum: in viminali ne: an in quirinali colle: an in utroq; fuerint: non satis indicare possumus. Maoniæ aūt: et obstupendæ sunt ipsorum hortorū: quas ad huc extare uidemus murorum. fornicumq; reliquias: quæ a uiminali dim: nunc sanctæ Agnetis porta: in collinam: nunc salariam: ad sanctam susannam ppemodū extenduntur. In quirinali colle: quid olim fuerit: situq; ad præsens satis diximus: quū portæ collinæ certitudinem loci onere conati sumus. et præterea Liuius in bello Macedonico dicit ædem Fortunæ primogeniæ fuisse in colle quirinali: quam bello punico uotam. Cn. Domitius prætor urbanus dedicauit. Urbis Romæ montibus: thermisq; simul: quodd potuimus indicatis: Carinas: suburramq;: ac tabernam sacramq; uiam simul ordire cogemur. qp quatuor ea celeberrima urbis loca. M. Varro etiā simul describit. Nam quū libro .iiii. de Lingua latina: de partib; urbis: multa diceret: quæ

Trophæa marij

Basilica. Caij et Lucij. uulgo Gallu

Macellum ubi et qd

ædes insignes ois i viminali colle

lex Aquilia

Horti salustiani.

Quid fuerit in quirinali colle

De Carinis Suburra: Tabernolæ: & sacra uia.

nonminus tunc uetustæ absoluerit: q̃ nobis nunc pene perierint: ea: quæ ipsius Varronis ætate noua et integra erant aliqua scribit: ex quibus elicitur: ea loca: quæ sunt plana exquilias inter: et montem Cœlium: ubi nunc monasterium ē Monialiū sancti Andreæ: quam. S. Laurentiū uiam intersecat cluuus d Marii trophæis ad lateranense palatium ducens fuisse tabernolam urbis regionem sic appellatam: quæ pars tota uineis: cannetisq; plena proximum satis prisco nomen habet; a quo tabernolæ loco uult Varro incipere carinas. quarū sonoritudinis pars postrema sit: ad quam uiæ sacræ caput incipiebat quam quidem uiam inde dictā fuisse appellatam: q̃ per eam ab arce ad augures sacra quot mensibus ferebant. et addit sacræ uiæ partem solam tunc fuisse uulgo notam: quæ ē a foro eunti primo cluuo. hinc proxime uidemus potuisse Petrum lateranensem bibliothecariū: qui in uita Felicis. iii. pontificis Romani scribit illum ecclesiā sanctorum Cosmæ et Damiani fecisse uia sacra in templo Romuli uel urbis Romæ. Is enim primus ē cluuus: qui a foro Romano ad proximā Cosmæ: et Damiani porticum: et inde ad sanctam Mariā nouam per. T. Vespasiani arcum ducebat ad curiā ueterem: in quam augures sedem habentes inaugurari cōsueuerant. Eam nanq; in carinarū partem: ubi hodie ap ecclesiam. scti petri ad uincula. fornices maximos: inter ruinarū uastitatem: contra amphitheatrum: nunc colosseū extare uidemus: Curia uetus fuit: ut etiam hoc in tabellionum monumentis: et ab incolis appellatur: ut sacram uiam fuisse constet: quæ a curia ueteri proficiscentes secus amphitheatrū. ad septentrionalem plagam subtus prædictos. T. Vespasiani arcus ad sanctū Hadrianū usq; et ad arcē Capitolii proximā perducebat. In carinis autem. præter curiæ ueteris ruinas ecclesiā sancti Petri ad uincula nunc: et celebrem: et spatiosam: sunt sancti Martini in montib): et sanctæ Luciæ ēt insignes ecclesiæ: quarum quæ est. ad Vincula sancti Petri exinde traxit originē: sicut Beda præsbyter scribit. ap Eudoxia: quæ Archadii superioris uxor fuerat: quū apud Hierosolymā cathenas reperisset: quibus apostolorum princeps Petrus in carcere ab Herode uinctus seruatus fuerat: eas Romam detulit. et quū more ferret gentilitatis ritum celebrandæ diei Calendarum sextilium memoriæ ab Augusto: de Antonio: et Cleopatra habitæ: d Romano pontifice: et Romano senatu et populo obtinuit: ut dies calendarum sextilis mensis: qui tamen Augustus per annos quadringentos fuerat appellatus: in memoriam Liberationis beati Petri celebraret. et ubi dies ipsa Ludis per theatra: fora: et compita: cum dapium euisceratōe exhibitis: coronatum populū lætificabat indulta a summo pontifice per dominici corporis: et sanguinis cōficationem peccatorū omnium remissio pœnitentium: et cinere aspersorum aras: ea in ecc[a] ad id ædificata spiritualib) epulis saginaret. Ecclesiam uero sanctæ Luciæ. Honorius primus Papa extruxit: et Leo iiii. ruentem instaurauit. Seruius aūt primus: ~~q̃ ferunt~~ quē ferunt q̃ porci os uocatus fuit: et ea ratione ~~nomen et~~ causam fuisse q̃ omnes postea. Ro. pontifices nomen mutaret: Ecc[am] sancti Martini ædificauit: et multis martyrū reliquijs ibi conditis celebrem reddidit. Carinis: quæ fuerint ostensis: suburram cognoscere ī promptu ē: q̃ Varro suburram inde dictam affirmat: q̃ sub muro carinarū fuerit: hinc manifestū erit: uiam nūc satis habitatorib) frequentem: quæ a sancta Lucia: usq; ad sanctū Hadrianum protenditur: in cuius appendices fuerint: quas exquiliarū montibus diximus interpositas. estq; certissimum eius mīæ assertionis testimoniū: in uita bti Gregorii papæ: in qua Petrus bibliothecarius lateranensis dicit ipsum Pontificem ordinasse ecclesiam Gothorum: quæ ē in suburra: in nomine uiroinis Roathæ. eam nanq; ecclesiā uidemus ēē in tumulo: qui a prima exquiliarū parte post Corneliorum domus ī plana suburræ uergit. Ipsius etiā dedicationis ecc[æ] meminit idem. s. Gregorius: in dialogo suo dicens: q̃ quum eam: quæ a reorbus ostrogothorū arriana labe diu fuerat inquinata. Conciliaturus missam celebraret: exiuit abaltari in porci formam demonium frequenti inspectante pplo: qui ad diuina conuenerat profugum nusquā comparuit. Partib) urbis: quæ facilius promptus q̃ certis terminis et finibus designari undiq; potuerunt descriptis: alia ōnendi reliquet cogimur rōne. Nam in tanta rerū uetustate: et in finitarum tantæ urbis partiū: innumerabiliūq;

Curia uetus.

Via sacra

In Carinis quid.

Eccl[a] Ad Vincula Petri.

Eccl[a]. S. Luciæ

Eccl[a]. S. martini ī montib).

Suburra

Eccl[a]. S. Roathæ ī suburra.

ædificiorum á nullo: dum etiam in teora fuerunt: quod quidem legerimus descriptorú multitudine certum ordinem seruare nẽc posse speramus: neq; etiam ducimus Intentandum. Stataq; ut singula sparsim: quodam tamen ordine comprehensa possimus explicare: quadripartita distributione: quicquid ẽ reliquum cõplectemur. Vt primo loco: sicut quæ ad religionem: cerimoniasq;. Secundo quæ ad reipu. administrationẽ. Tertio quæ ad religionẽ spectacula: et ludos pertinuerunt. Quarto minutiora quædá partim superiorum declarationi: partim implendæ intentioni mẽ plurimu facientia. quibꝰ de partibꝰ nõ tñ aliter dicere ẽ animus: q̃ ut singulos actus tanti⁹ describamus: quæ ad loci: in quo oberetur id munus iudicium fuerit necessariũ.

Et quidem: quantum attinet ad religionem primam aram in Auentino ab euandro positã et ab hercule dicatam Liuius in principio ẽ auctor. Aræ aũt uocabulũ vim ita exponit. M. Varro: ubi frumenta secta ut terantur in area ꝓpter horum similitudinẽ in urbe loca pura dicere: a quo põt etiam ara deum quod pura: nisi potius ab ardore ad quem sic sit. Primum item templum fuisse dicimus á Romulo dedicatum: ubi aræ cæli fratrũ minorum ecclesiá nunc uidemus. M. Varro qũ de uocabulo templi multa disseruisset: concludit templum á contemplando dictũ. Alterius templi Iouis statori á Romulo uoti: bello sabinorum: in quo opima ferebant spolia: descriptio loci multa habet omnitu digna. Primum locum: in qũ non dubitamus ẽe in collis palatini radicibꝰ ad occidentalem plagam: et prope modum e regione capitolii nunc habiti: ubi spondas murorũ stare uidemus altissimas: cui loco subiectas proximasq; ẽe diximus artiũ ueterum á Romulo positarũ ruinas. Fuisse aũt illi templo ꝓpinquã portam palatij: ex qua in forũ Romanũ etiam ꝓpinquũ iretur: Liuius item in primo dicit. In quo Liuij loco ponitur Lacum Curtium: ubi primũ ex profunda emersus palude equos curtius in uado statuit ad auersam fori portã fuisse: ubi nũc Tyberis ẽ: quæ uulgo pallara appellatur. et quidẽ lacus depressus: qui lacum ipsum et Faustinæ templũ: in quo sancti Laurentij miranda ẽ ecclesia: atq; imperatoris Neruæ monumenta ubi nũc dr Noe arca interiacet: Talus nunc appellat. Sed de lacu Curtio plura q̃ Liuius. M. Varro habet. Cuius hæc sunt uerba. In foro lacum curtium: á Curtio dictum extat: et de eo triceps historia. Nã Procilius: non idem ꝓdidit: qd Piso: nec qd is: Cornelius. a procilio relatum: in eo loco dehisse terram: et id ex senatus consulto ad aruspices relatum ẽe. responsũ. Deum Manio Pestilionem postulare. i. ciuem fortissimũ eodem mitti: Tum quendã uirum forte armatum ascendisse in equũ: et a concordia uersum cũ equo in eo præcipitatũ: eo facto locũ cõsedisse: atq; eum diuinitus humanasse: et reliquisse genti suæ monumentũ. Piso: i annalibus scribit. Sabino bello: quod fuit Romulo et Tacio uirũ fortissimũ Metium Curtiũ sabinum quum Romulus cũ suis ex superiori parte impressionẽ fecisset: Curtius in locũ palustrẽ: quitum fuit in foro: ante q̃ cloacæ sint factæ: cessisse: atq; ad suos in capitoliũ recepisse: ab eo locũ inuenisse nomẽ. huicq; opinioni Liuius in vii. libro assentiri uidet. Cornelius: et Luctatius scribunt eũ locum ee fulguritium: et ex senatus cõsulto septũ ẽe. Id quia factum é á Curtio consule: cui M. Megentius fuit colleoa: curtiũ appellatũ. Numam Pompiliũ: regno potitum dicit Liuius in primo. ouum urbem Romam ui et armis condiram: iure: legibus: ac moribus cõdere parasset: Ianum ad Infimũ argiletum: indice pacis belliq; fecisse: ut apertus in armis ẽe ciuitatem: clausus pacatos circa omnes populos significaret. Idem nũc templũ: qd candido marmore extructũ: patentibꝰ quadrifariã portis dicũ sanctũ Georgium in velo aureo extat pene inferũ: cuius alio loco diximus Liuiũ meminisse: quũ Fabios dextro Iano profectos dicat. Vt aũt id templũ certiori testimonio indicemus libet

De ijs: q̃ ad religionẽ spectant.

Ara quid.

quid templum.

Iouis statoris templũ.

Porta palatij.

Lacus Curtius.

Pestilio.

Iani templũ.

ponere uersus ouidij de Fastis: in quib⁹ tẽpli locus causa ædificãdi demõstrat erũtq; simul rationes redditæ, latiæ et saturniæ uocabulorum: atq; ẽt nummismatis Jani cuius sculpturæ unũ proximis diebꝫ in urbe nacti sumus. ouidius itaq; Janũ loqui facies sic incipit. Hoscere me duplici posses imagine dixit: ni uetus ista dies extenuasset opus. erat autẽ pictus bifrons: quã rõte dicit satyricus Jane pater primũ: quem nulla Ceronia pinxit Ad alteram numi partẽ: cuius erat formã nauis: quæ saturnũ in Italiã perduxit. unde Latium ubi primo fuit. hæc regio: de quã nunc dicimus primo et specifice Latiũ appellata ẽ. ouidij uersus. Causa ratis superest, thuscũ Tybrim uenit ad amnẽ. Ante pererrato falciser orbe deus. Hæc deus saturnum meminit tellure receptum: Cœlitibus regnis á Ioue pulsus erat. Inde diu uenti mansit saturnia nomen. Dictaq; est latium terra latente deo. quo bona posteritas Puppim seruauit in arce. Hospitis aduentum testificata dei. Ipse solũ coluit: cuius placidissima læuum Radit harenosum tybridis unda latus. Hic ubi nunc Romæ in cædua sylua uirebat. tantaq; res paucis pascua bobus erat. & quũ ouidius Janicularionem reddidisset: quã superiori posuimus loco uenit ad nrm: de quo dicitur Janũ. ouũ tot sint Jani: cur stãs sacratus in uno: Hic ubi Iuncta fons templa duobus habet. Duo Boarũ forũ aũt fuisse fora Boarium uidetur: et piscariũ: inter quæ templũ fuit ædificatũ: docet Varro in hæc uerba. secundum Tybrim ad Janum, forũ piscariũ uocant. de Boario dicemus Piscariũ forum infra. cuius uero ædificandi templi causa fuit: quã T. Tatius ob raptum sabinarũ Romanis bellum inferens, Tarpeia uirgine uitiatã potitus arce, postea cũ Romanis ibi confixit: et Jani auxilio: qui aquas teterrimas euomuit superatus ẽ. Unde ouidius eodem loco Vtq; Ioui custos armillis capta sabinis: ad summã Tatios duxerit arcis iter. Inde uelut nunc ẽ per quem descenditis inquit, Arduus in uallẽs et fora cliuus erat. & infra. Quæq; quot pollens ope sum: fontana recluso: sumq; repentinas eructatus aquas. Cuius ut utilitas percepta sabinis. quæ fuerat toto reddita forma loco ẽ. Claudebatur aũt Jani templum pacis tempore: et aperiebat fatiscente bello: ut populo redditus pateret ad bella profecto Tota patẽt dempta Janua nostra sera. Tace fores obdo: ne quis discedere possit. Cæsareoq; diu tempore clausus ero. Quando aũt supra sancti Georgij ecclesiæq; Cardinalis columnæ Mecoenatis nri titulus extitit: suborta ẽ mentio ondam corruptam ẽe eius nominis appellationem. Non enim in uello aureo: sed in uelabro dici debet. Nam M. Varro mõtis aduentini reddens causam uocabuli dicit se maxime existimare, q; aduentinus á uehiculo sit dictus, q; quum mons ipse á cæteris partibus urbis paludibus cẽt exclusus: uehebantur ad illũ nauibus omnes homines: cuius uestigia ea ad portã: quæ dicitur uelabrum: et ab eo uehendi actu: uelatura á uehendo: sicut merces á merendo et acere. Vidimus supra ex ouidio cluuium: per quem á capitolio in fora descendebat: fuisse apud Janum: quod uersus illi dicunt. Inde uelut nunc est: per quem descenditis inquit: Arduus in uallẽs et fora cliuus erat: cui cluo etiam rndet: quasi e regione capitolii porta ingens ruinis supra memoriam obruta ad ecclesiã saluatoris in monasterio. qui cluus erat: estq; nũc ornamentis spoliatus Janum inter: et uelabrũ sive ecclesiã sancti Georgij: quam in uelabri ruinis ædificatam affirmamus. Innuit huius uerbi locum Suetonius Tranquil. in uita Cæsaris in hæc uerba. Gallici triumphi die: uelabrum præterueheñs: pene curru excussus ẽ asse distracto. ascenditq; capitolium, ad lumina. xl elephantis dextra et sinistra lychnos gestantibus. Jani templo: ut mihi uidetur: ample õnsa. Argiletum: ad quem locũ Liuius fluuium fuisse ædificatum dicit: quid fuerit dicamus Varro. Argiletum sunt qui scripserũt ab argeo: q; is huc uenerit: ibiq; sit sepultus: alii ab argilla: q; ibi id genus terræ sit. Ad superdictu sancti Georgij ecclesiã cõtinent insignis ædificiu: quã uelabrũ fuisse diximus reliquiæ

De uelabro. et rõne huius nõis

Auentinus unde.

De cluo capitolino.

Argiletum quid.

Ecc. s. Georgij

extantiq; in portæ cuiusp̃ marmoreæ frontispicio literæ huiusmodi. Imperatoribꝫ Lucio
seuero septimio: et M. Aurelio antonino: et Iuliæ Augustæ matri negociantes boarii conf
numini. vñ uidetur forū boarii: qđ ibi proximum: ac subiectum fuit: a bobus quos illi Boarũ forum
uenderet: emerentiq; negociatores fuisse dictũ. Idq; M. Varro affirmat per hæc uerba. quo
quid oenera cõferrent forum appellatũ: additũq; abeo cognomen: ut forũ boarium. sed quãe
satis uerisimile nõ uideat in tantæ celebritatis loco: quem hinc Iani templũ: inde capitolij
clivium publicũ: et alia parte palatij augustorum radices circumsepirent: boues fuisse uenũ
datos: aliam afferemus eius fori nouã rationẽ. Cornelius Tacitus primarium colendæ urbis ini
tium referens: illud in foro boario fuisse dicit: quo in loco tauri ac sulcum signandi am bi
tus faciendi adhibiti æneu simulacrum fuisse ondit: ut non absurde innuat ab eõ bouẽ boarũ
forum fuisse appellatũ: cuius æneæ bouis memoria nos opinari facit: capita boum: quæ omnib;
in ædificijs multa uidemus insculpta: ab optimo bouis duorum: qđ in designanda urbe ha
buerit: tantæ ueneratiõi habita fuisse. sunt hæc cornelij uerba. sed ut pleraq; eo ĩ libro
mutilata: sic á foro Boario: ubi æneũ taum simulacrum aspeximus: quia id genus ãi alium
ei aratro subdituon sulcus designandi oppidi coeptis: ut mãgnã Herculis aram coplectentur:
De eodem tauro: et fori cognois rõne ouidius certiora habet multis in uersib;: in quibus
uult taurum ibi fuisse immolatum: atq; consecratũ ob memoriã uictoriæ quã Hercules
de Caco ibidem habuit: post taurorum recuperatiõem: quos cacus abegerat. Cacus auer
timæ timor: atq; infamia syluæ. et Inferius immolat et illi Taurum tibi Iuppiter unu: Victor:
et quadrifurcum: ruricolasq; uocat. Constituit qs sibi: quæ maxima dicat: aram. Huc ubi pars
urbis de boue nomen habet. Hæc eadem in urbis parte apud quã latij originẽ fuisse: et
uetustum extare Iani templum ondimus. Duo item extant uetustiorem Iano originem
habentia: et nõ minus: q Ianum ipsum ex parte imperfecta. sed quorum prima fama minuat.
unum é Vestæ: aliud Asyli templũ. & qđ Vestæ templũ fuisse an conditam Romã: ing Vestæ templũ.
æneas deos imposuit: ab incensa Troia adductos ouidius in. ii. Fastorum ondit. Iam pater
æneas: et sacra altaria parcem affer et Iliacos excipe Vesta deos. In Libro aũt tertio con
ceptum Romuli de matre: et syluia Vestali ondere uolens. Vestæ templũ Tyberi propinquũ
fuisse ondit his uersib;. Syluiá Vestalis. quid eum uetat inde moueri sacra: Iquaturas amne
petebat aquas. Ventum erat ad molli declivem tramite ripam: Donitur e summa fictilis
urna coma. Fessa resedit humi: uentosq; accepit aperto pectore turbatus restatuitq; comas.
Dum sedet: umbrosæ salices: uolucresq; canorx fecerunt somnos: et leue murmur aquæ.
od aũt tyberim et monumentis Numæ propinquũ fuerit templũ Vestæ ondit etiam Horatius
in odis his carminibus. Vidimus flauũ Tyberim retortis: Litore etrusco uiolenter undis:
Ire dejectum monumenta regis templaq; Vestæ. Iliæ dũ se nimium querenti Iactat ultorem:
uagus et sinistra labitur ripa. Ioue non probante uxorius amnis. Liuius et in primo dicit.
Numã pompiliũ posuisse sacerdotium Vestæ alba adiectum: et uirgines instituisse. sed locũ
nõ indicat. sed quãdo supra ex Varrone uidimus forũ piscatoriũ fuisse inter Iani templũ et
Tyberim intelligere possumus ex Iuuio in vi. de bello punico secũdo. Templũ Vestæ apud
Tyberim: et ad dictum forũ fuisse. Hoc quũ Liuius incendiũ describeret: quo tabernæ argen
tariæ arserunt: subiunxit. Comprehensa postea priuata ædificia. neq; eim tunc basilicæ erãt. com
prehensæ Iaturniæ: forumq; piscatium: ac atrium regium. ædes uix uestæ defensa é. On
itaq; in nummis æneis: argenteisq; Mammeæ oenitricis Alexandri Imperatoris: et Iuliæ pe
nitricis Aurelij Antonini: eadem Vestæ sculptam uidemus rotundam, columnis in circuitu al
tare munimentib;: non dubitamus eam fuisse: quæ nunc ad Tyberim contra Iani templũ propẽ
dũ integra extat. Asylum aũt: quid fuerit ondit Liuius in primo per uerba hæc. Locum: Asylum ubi
qui nunc septus densis sentibus inter duos lucos é: Asylum appellant. eo ex finitimis pplis

turba omnis sine discrimine: Liber: an seruus eet: auuda nouarū rerū p̄fuorit. Ideq; primū ad coeptam multitudinem roboris fuit. ouidius aūt in secundo fastorum ondit illud fuisse extra Tyberim: capitolium inter: et Numæ penetralia: quæ carmentis templū fuerunt: ad auentini radices: ubi carmentalem portam fuisse docuimus. Tumq; uicini lucus celebratur asylum. quod petit æquoreas aduena tybris aquas. Ad penetrale numæ capitolinumq; tonantem. Aduenam aūt dici tyberim: et sacris exclusū patris. quando extra pomerium labitur. Macrobius ex Massurio inuuit: et partem urbis faniculū appellatum: qua Tybris ad eū conclusus e. locum: contra primas auentini radices finiri uidemus. ouid. item in iiii. clare ondit asylū sub saxo rupis Tarpeiæ: cuius pars maxima domus amplæ magnitudini æquiperanda: proximis diebꝫ collapsa e: et quinq; mortales in hospitatoria taberna oppressit: sicut Liuius in bello Macedonico alias simile saxū: et proximo eidem loco: uico uiario: feciſſe scribit. ouidius ei quū de ancyllibus multa dixisset: hos ponit uersus. Romulus: ut saxo Lucum circudedit alto. oudibet huc inquit confuge: tutus eris. Asylum ior dicimus omnia occupasse loca: quæ nunc a collapso Tarpeiæ saxo: ad sanctæ mariæ pontem: et hinc uestæ: inde fani templo: in auentini radices a prostitutis mulieribꝫ nunc maiori parte habitata uidemus: ut mulieribꝫ impudicis a peruentibus: umisq; p̄fugis: alterum nūc asylū uideatur instaurari. Nec absurde uidemur opinari uetustū illud templum: qd saxo ingenti quadrato extructum sanctæ Mariæ ægyptiacæ dedicatū ad aream pontis Mariæ et Asyli templū fuisse. sed templa describere oia fuerit operosissimū. nec nunc qdem expedit: quū aliis in simulacrū locorū descriptionibꝫ sæpenūo sit occasio affuturā. Aliud in urbe celeberrimum religio habuit ædificiū: curias ueteres: quarum supra locū in carinis contra amphitheatrū ostendimus. Varro sic de eis habet. curiæ duorū generum: ubi curarent sacerdotes res diuinas: ut curiæ ueteres. et ubi senatus humanas: ut curia hostilia. et alio loco idem Varro: curare a cura dictum. et cura q; cor-urat: Curiæ ubi senatus rempu. curat: et illa ubi cura sacrorum publica. De ijs: quæ ad rempu. spectauerunt dictum: illud p̄sequamur. Nos politica scribere non instituisse. sed locorū descriptione: in qbꝫ reipu cura uel aliqua ex parte a maioribꝫ gerebat. Primus aūt locus fuisse uidet Asylū: in quo Liuius in primo Romulū dicit eum creasse centum senatores: siue quia is numerus satis erat: siue quia soli centū erant: qui creare patres possent. Patres certe ab honore: patriciq; posteros eorum appellati. Locū aūte primum: qui dictus centū patribus consulendi prius fuerat assignatus. Varro ondit multis aliis implicitum locis: quæ oia duximus indicanda. Varro itaq; quum dixisset Tullum hostilium rege curiam hostiliam ædificasse: sic sequit. Ante hanc: rostra. sub dextra huius comitio locus substructus: ubi nationum subsisterent legati: qui ad senatum eent missi. hic Græcostasi aperte ut multa: senaculum supra Græcostasi: ubi ædes concordiæ: et basilica opima. senaculū uocatum: ubi senatus aūt ubi senatores cōsisterent. quatuor hic rostra. Comitiū Græcostasi: et senaculū: quæ in reipu. administratione maximo semp̄ usui fuerunt. Indicatum ordine Varronis sequamur. Rostra quid fuerint Liuius in li. viii. ondit. Naues antiatum partim in nauali deductæ: partim incensæ: rostrisq; earum suggestum in foro extructum adornari placuit. rostraq; id templū appellatum. Qui eroo descriptū supra a nobis forū Romanum cognoscit et Varronis uerba cōsiderat: facile intelleget rostra templū ad radices palatu fuisse: quid is mons e regione opponitur æquus mœ capitolio. et ubi nunc e parua sanctæ Mariæ de inferno ecclesia: od aūt dicit rostra fuisse an curiā hostiliā: sic accepimus: ut partim curia hostilia cœlio monte: in quo eam fuisse certissimum e: pro sui magnitudine rostra uersus: partim rostra a palatino monte illam p̄tendi tur. Græcostasis aūt subductus ad dextram

rostrorū a comitio

Asylum ubi

Templū asyli

Curia uetus

Centum senatores

De Rostris Comitio Græcostasi et senaculo

rostrorum á comitio proculdubio fuit in montis palatini angulo: qui contra Antonini et Faustinæ uxoris extante titulo notissima: in quibus sancti Laurentij in miranda ecclesia ædificata insurgit: uineis quantum ruinæ non impediunt conjectus. Senaculi autē locus supra Græcostatim extructus ubi fuerit: altra dicere nō expedit: quum utriusq; ædificij ruinas in uineis contiguas: confusasq; cernamus. eadem concordiæ ex prædictis fuisse apparebit. eodem in palatino colle contra templum Romuli siue sanctorū Cosmæ et Damiani in illo extructam ecclesiā: sicq; melius intelleguntur: q̄ ex Varrone de lacu Curtio diximus: ubi armatum equo insidentem curtium ut rapidi oris cursu inhiatum se scapitaret á concordia uenisse dicut. s. a loco: ubi postea fuit concordiæ templū: q̄d Liuia Germanici mater ædificauit. Id Ouidius in Fastorū libro ondit primo. Hanc tua cōstituit genitrix: et rebus: et ara Templa q; feci: quæ colis ipsa deæ. eamq; ædem á Tyberio imperatore dicatam fuisse Suetonius ondit. Comitium fuisse in foro Romano: inter turrim quæ pallata appellatur: et lacus curtij lacū: collisq; palatini: quem foro imminere uidemus: et Faustinæ monumenta siue sancti Laurentij in miranda ecclesiā facile intelleges poterit ex superius dictis. De quo quid fuerit prius q̄ dicamus: doloris impetu nostra prohibentē: mis: et futurorum seculorū hominibus notum fore uolumus: porcos nunc ex publico ætatis mæ instituto: ibi: et nullo alio in loco q̄d sæpe uidimus uenundari. Is locus: quem multis seculis nullum habuisse tectum: eo anno primum: ex quo Hannibal in Italiam uenisset: sicut Liuius in vii. de secūdo bello punico scribit tectus fuit. eum deniq; a. C. Cæsare instauratū fuisse Suetonius e auctor. Comitij uocabulum sicut Au. Gellius i noctib; atticis ondit: et loco et actu comitia fuit. De loco quidem: q̄n satis dictum ē: de actu plura dicamus. Duobus i locis supradicto. s. et campo martio omnes delioebant: siue dictatores: siue cōsules et ptores: siue alij magistratus. Fuitq; triplex deliberandi modus: de quib; in Au. Gellij Li°. xvi. sic habetur. In Iulij Felicis libro scriptū est: quū ex generibus ōium suffragium ferat: curiata comitia ee quum ex sensu: et ætate: centuriata: quū ex regionib; et locis tributa. hinc uidemus in libris ab urbe condita secūdo: ea in contentione: quam patres cū plebe per annum habuerunt: nec effugere potuerunt: quin Volero ex plebe tribunus referret: rogatione illam tulisse ad pōtm: ut plebeij magistratus tributis comitijs fierēt. Per illum enim comitiorū tributorū modum conuenientib; ex regionib; et locis ad suffragia ōibus: cuiusq; ætatis: et cōditionis: plebis multitudo suffragijs præualebat: ubi in comitijs centuriatis: quæ ad eā diem fuerāt patres per clientes et plebeios: quē uellent creari facilter impetrabant. Itaq; pter senatus cōsulendi grauitatem: nihil á Romanis factitatum uidemus: q̄ comitiorum tributorum institutioni æquiperandum ducamus. Comitia q; uerus solidissimæ reipu. et Libertatis neruus eam uim habuerūt: ut tm̄ Libertatis instrumenti fecerint: quantū censu comitijs ē detractum. C. Cæsar ærario expilato: et Dictatura per factiones i pp̄etuū assumpta: comitia in totū auferre non ausus ē ea cum populo: sicut Suetonius scribit sortitus ē: ut exceptis consulatus cōpetitoribus de cætero numero candidatorū pro parte media: quos pplus uellet pronuntiarent. pro parte altera: quos ipse uellet dixisset. Hinc dicimus: ad pridem á nobis multi desiderauerūt consuesse: qui magistratus petere instituissent: ptatem petendi a senatu: et pp̄to sibi fieri impetrare. et diem comitiorū dies aduenissent: eos: ut cōspicui eēnt. candidatos prodire singulos præhensando: orare: ut dignitatis suæ haberent rōnem. Quod et in campo martio etiā haberent comitia: et qualiter tribus ad suffragia citarent: innuit in uita Cæsaris Suetonius: ubi de coniuratorū: á quib; cæsar interfectus consulijs differens dicit: Qui primum conjurati utrū ne in campo martio per comitia trib; ad suffragia uocantem partib; diuisis pontem deiicerēt. Ponsue uero quis: et ubi fuerit: quo Cæsarem coniurati deiicere cōgitauerāt. tm̄ abest: ut exfecti aut sciatur. q. campi martij: de quo infra diffuse dicemus: ubi nunc columna cochlis extat: quā Antoninum pium potuisse cōstat: campi martij pprium fuisse locū: in quo suffragia deligendis

Græcostatus ubi

senaculum.

Concordiæ templū

Comitium ubi

Curiata comitia
Centuriata
Tributa

at censu

quod

Comitia et in campo martio

Locus campi martij et comitijs

magistratibus ferebant. et tumulum qui post eam columnam ē: occidentalē plagā uersus: corrupte nunc acceptorum dici. quū fuerit mons citatorum: eorum scilicet: posta citati tulerant suffragia. ne latiris se immiscerent: et cui fauissent: dicere possent: per dictum transeuntes pontem ferebant seperabant. De Augusto aut scribit sueconius: inhæc uerba. comitiorum quoq; iuris pristinum reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu: Fabianis et scapticis tribubus suis: die comitiorum: ne quid á quoq; candidato desiderarent: singula millia nummū esse diuidebat. et infra. quotiens magistratuū comitijs interfuisset: tribus cum candidatis suis circumbat: supplicabatq; more solemni. ferebat et ipse suffragiū in tribus: ut unus e populo. Campus Martius: ne ultra promissum moremur: sicā Liuio describit in secundo. Noer Tarquiniorum: qui inter urbem et Tyberim fuit consecratus Marti. Martius deinde campus fuit. ea Liuij uerba cōsiderantes uidemus qcqd capitolium et Tyberim interfuit campū martiū. nam urbs prima ad capitolium finiebatur. Hocidem ondit ouidius. Iuturnæ eadem describens. quam uult fuisse ea in parte: qua campus martius uirginea ambitur aqua. his uersibus. Teq; Luxo eadem Turni soror æde recepit: Huc ubi uirginea campus obitur aqua: Iuturnam ei fuisse Turni sororem: quæ Lacui: in quo submersa obiit: id dedit nomen: satis cōstat. Fuitq; is lacus: ubi prope aquam uirgineam, nunc Trigemina: quod corrupte dr Lotreglio. Virgineā aut aquam per quirinalis cauernas Campū olim Martium dr illabi certum: quū nulla alia aqua: urbem Romā nunc illabat. in cuius forma titulus ex marmore excusus hæc retinet uerba. Tyberius claudius drusi filius Cæsar augustus ductus aquæ Virginis: a perductæ desuetos per Cæsarem a fundamentis nouos reseçit. ac restituit. q á suetonius aquæ uirginis in urbem perductæ. M. Agrippæ laudem attribuit: quem secutus est Iulius frontinus: de aquæ ductibus tractans his uerbis. Id agrippa: quū iam tertio consul fuisset. CX. Sentio: Elacrytho Consulibus post annum tertium decimum: quam Iuliam deduxerat aquam uirginem: in agro Lucullano collectam Romam perduxit. Dies quo primum in urbē induxerit. V. Idus Iunias: Inuenitur uirgo appellata: ap quærentibus aquam militibus: puella uirgunculā uenas quasdā monstrauit: quas secuti: qui foderunt: ingentem aquæ mollem inuenerunt. Habuit uero campus multa: quarū minimas nunc: ac pæ nullas extare reliquias miraculum é. Nam ea parte: quam quadepressiorem erat: uallem martiam appellarunt: ubi Augustus naumachiam illam cæsarem edidisse: inferius dicemus. Postea octauius Augustus Mausoleū extruxit: ad eēt non secum mō: sed omnium imperatorū sepulchrum de quo suetonii sunt hæc uerba. Reliquias mausoleo cōsiderunt. id opus inter Flaminiam uiam: ripamq; tyberis: sexto cōsulatu suo extruxerat. Eius mausolei operā pulchritudinemq; suetonius: qui inspexit: quia id æternū futurum putauit futurorum: describere neglexit. Cassiodorus uero omniū ultimus: qui de rebus Romanis scripserit: dum adhuc starent: talia de Mausoleo scripsit: quæ nullo modo: uel ea rone omittenda duximus: quid nūc solus fornix fundamenta inde pressa ualle sustentans: ubi augusta uulgo dicit: exeat in herbidus: ut nunq destitutus in pascua animalibus careat. Suntq; hæc Cassiodori uerba. Sed mundi dominus ad potentia suam opus extollens mirandū Romanis et ericens: fabricam in uallem Martiā tetendit Augustus. Immensa moles sir miter pincta montibus cōtinetur: ubi maonarū rerū indicia clauderentur. Bissena quippe hostia ad. XII. signa posuerunt. Addidit q; alia cassiodorus: quæ in spectaculorū describendis locis dicemus. et in infra dicit duos ibi fuisse obeliscos: quorū unus minor: et loco altior: qui pinciano nunc in colle prostratus: cernit: Iunæ: alter soli dicatus fuit. de quo plinius sic scribit. Is obeliscus: qui é in campo Martio centum decem pedum é. ad Merosodiæ inscriptus. ambo rerū interpretationē ægyptiorū phiæ cōtinent. Eidem: qui est in campo Martio diuus Augustus addidit mirabilem usum ad dependendas solis umbras: dieriq; ac noctiū horas: strato lapide ad magnitudinem obelisci: cui par fieret: umbrarū effectus. dies et horas paulatim per tegulas: quæ sunt ex ære inclusæ singulis diebus decrescere: et auxescere. diona cognitu res. et ingenio secundo. Manilius mathematicus apicis auratum pilum addidit. cuius uertice umbra colligeret in seipsa aliam solem imitari saculante apice: ratione ut ferunt á capite hominis intellecta. Hæc triginta fere annis nō conoruit: siue solis ipsius dissono cursu: et cælo

Aqua uirginea ubi

Aqua uirginea

Mausoleum Augusti

Duo obelisci i campo Martio

aliqua rone mutato: siue uniuersa tellure á centro suo dimota: ut deprehendi et in alijs acci
pio siue orbis tremoribus. Ibi tera gn omone intorto siue inundatione Tyberis ẽ im
mersa fundo molis miterandq dicantur iacta fundamenta: et Iulius capitolinus in trium
Gordianorum reb⁹ gestis: et eorũ vltimi uita scribit: eum instituisse porticũ in campo Mar
tio: sub colle: pedum mille: ita ut ab altera parte mille pedum porticus fieret: atq inter eas
spatiũ pariter: et pedum quingentorũ: cuius spatium hinc et inde uiridaria eent: lauro myr
to: et buxo frequentata: medium uero liconstratum breuibus columnis altrinsecus positis: et sin
gulis per pedes mille: quod eet deambulatorũ: ita ut in capite eet basilicum pedum quingento
rum: quam Misitheo ut post basilicã thermas ædificaret: quas suo nomine faceret. ita
ut hyemales: et in principio porticus poneret: suo usu eent uel porticus: uel uiridaria. sed
hæc olim nunc et priuatis possessionibus: et hortis occupata sunt: atq ædificijs. Multa addu
ximus rerũ campi martij testimonia: sed tamen supra affirmauimus locũ ubi pprie campus
martius appellabat in deligendis magistratib⁹ suffragia ferebant⁹ fuisse: ubi nunc est Coclis An
tonini columna, ex superioribus iudicij capitolini uerbis coniectura assecuti sumus. Nam quũ Mar
tia augusti opibus mausoleo adiectis plena eet: et alia superiora loca partim Domitiani ther
mis supra sanctũ syluestrẽ: partim Iuuenæ templo: et aquæ irrigatione ductib⁹ absq⁹ campi Mar
tij memoria notissima eent: nullus relinquitur in campo Martio collis: secundum quem porticus
illa mille pedũ construi posset: præter illum: quem Coclidis columnæ ad occidentem solẽ proxi
mũ: in media sui parte citatorũ diximus appellatũ. Columnã aũt coclidẽ Antonini Pij fuisse
honori positam costat: q⁹ facies sua nobis multisq ætatis mẽe ab nummismatum imaginibus
positis notissima: illis in reb⁹ gestis: quib⁹ centum septuaginta quinq pedes alta insculpta cernitur. sexti etiam Rufi urbis descriptio: quũ duas tm mõ in urbe Roma
fuisse cochides columnas dicat. hanc in ara Flaminij regione sitã Antonini pij appellat. Hec potest minor: q mille pedum porticus fieri: quæ parte una claudaret campũ: quem ea ratione ampli
ssimũ esse oportuit: q⁹ multa milia hominũ in illũ deligendis designandisq magistratib⁹
concederent. Non enim solæ tribus quinq: et triginta oẽm pplm: qui Romæ eet: sed
moenia: siue in suburbanis et agro coplexæ: sed par ppe numerus ex Italia ad ferenda suffragia
comitiorum tpribus confluebat. Hæc aũt: quia paucis nota, fuit: libet testimonijs cõfirmare. Sue
tonius in octauii uita sic hẽt. Vrbe: urbanisq rebus administratis Italiã duodequinquagin
rũ numero deductarũ refrequentauit: operibus: ac uectigalibus publicis planeq ornauit: et
etiã iure: ac dignitate urbi quodammõ pro parte aliqua adæquauit: excogitato genere suffragio
rum: quæ de magistratibus urbicis decuriones coloniæ in suã quisq coloniã ferrent: et sub die
comitiorũ obsignata Romã mitterent. Asconius aũt Pedianus Ciceronis orones exponens:
ondit multis Italiæ ciuitatib⁹ præter illas uiginti octo Colonias ferendi in campo Martio suf
fragii ius fuisse. Video enim inquit in annalibus eorum: qui punicũ secundũ bellum scripserũt.
tradi Placentiã Coloniam deductam pridie calendas Ianuarias primo anno eius belli Cornelio
scipione patre Africani prioris. T. sempronio longo consulibus. neq illud dici pot⁹ sic eã coloniam
deductam ẽe: quemadmodũ per plures annos. C. Pompeius strabo pr. C. Pompeii magni trans
padanas colonias deduxerat. Pompeius enim nõ nouis colonis eas instituit: sed ueteribus co
lonis manentib⁹ iuris dedit latii: ut possent hi eius: q⁹ cæteri latinæ coloniæ: idest: ut petendi
magistratus iure ciuitatem Romanã adipiscerent. Placentiam aũt sex milia hominũ noui co
loni deducti sunt: in quibus equites dedu cendi fuit causa: ut opponerentur Gallis: qui etiam
partem Italiæ tenebant. Deduxerunt triumuiri. P. Cornelius Asina. P. Cornelius Muso. Cor
nelius scipio. eamq coloniam quinquagesimã tertiam deductam ẽe inuenimus. Nec uero ita
licis tantum ciuitatib⁹: sed exteris q⁹: et remotissimis a pplo principibus ve Romanis ius la
ti datum fuit: quod quidẽ: etsi multis testimonijs docere possumus: unico nunc ondisse cõte
ti erimus. Valerianus nanq iurisconsultus ille eximius in diuersorũ libris: titulo de censibus sic
habet: Phœnice splendidissima Tyriorũ colonia est in syria: unde mihi origo ẽ nobilis regio
bus syriæ siculorũ antiquissimæ: armipotens fœderis: q⁹ cum Romanis pcussit tenacissima

De columna coclide Antonini:

Italos ad comitia Romã conuenisse.

Placentinæ coloniæ deductio.

Phœnicia urbs

C ii

De Insula: quá in urbe facit Tyberis·

Huic Diuus Seuerus: et Imperator mr: ob oram in rempu imperiumq Romanū ob insignē fidem ius Italicum dedit. Campi Martii descriptio ad alia duo equiriam :s- et Iouis insulā describendi nos trahit. sed Equriām spectaculorū loco relinqm. Insulæ Iouis origine Liuius post campi martii descriptione ondit his uerbis ·Martius deinde campus fuit forte: ubi nūc sedes fartis dicit fuisse matureæ messi: quę campi fructū quia irrelio/o sumerat cōsumere defectū cum stramento segetē: magna uis hominū simul immissa corporibus fudêre in tyberim tenui fluentem aqua: ut mediis caloribꝫ solet. Ita in uadis hæsitantes frumenti aceruos sedisse illitos limo. Inde insulam paulatim: et alius quę fert tenere flumē eode uectis facta. Postea credo additas moles manuq; adiutum: ut tam eminens ara firma q; templis: ac porticibꝫ sustinendis eet. Ed aut in Insula duo fuerūt templa. Iouis ·s· et æsculapii nepotis sui ex phœbo: de quibꝫ sicē in primo fastorꝫ ouidius. ouod tm ex illis licuit mihi dicere fastis. s acrauere patres. hæc duo templa die· Accepit phœbo: nymphaq; Coronide natū: Insula: diuidua: quam premit amnis aqua. Iupiter i parte est: coepit locus tenuis utrunq; ·Iunctiq; sunt magno templa nepotis ope. Leoninus aut ipsam insulā aliquādo Licaoniā appellatam ee: in qua Gelasius ·II· pontifex. ecc. Sancti Bartholomei uel extruxit: uel qd magis credimus instauruit. Pontem: qui ipsam insulā iungit uerbi indicat titulus marmore excisus: quintū lepidū. et M. cartium ædiles: aliam uero per ipsam insulā Janiculo iungit Valentinianū superiore: et ualentem: qui Romanū imperiū primus ad ruinam perduci adiuuit extruxisse. quos nup tua Pontifex eugeni opa instauratos: et tiburtino lapide stratos uidemus. Postq de senatus: et comitiorum locis: quæ duo reipu. et libertatis maxima fuerunt fundamenta satis ē dictum: De ærario: quod caste: et integre custoditū fuit. libertatis nemus dicendum ē. Eius locus ē in tarpeia rupe: cuius nō paruā partē: et quam ærarii fundamenta substituisse tenemus: per hos dies collapsam uidimus: superiori loco docuimus Varronē uoluisse Tarpeium mōtem saturniā a priscis appellatā: et in eo saturni ædē fuisse. Et Macrobius in saturnalibꝫ sic scribit· Romani ædem saturni ærariū ee uoluerūt: qd et pre: quo Italiā incoluit: fortur in eius finibꝫ. nullū furtum ee commissū· Varro et ad libri quarti de lingua latina sinē sup uerbo tratim habet posita ærarii ab eo appellatū. ex quibꝫ omnibꝫ colligit vestigium etiā nunc manet in æde saturni: qd et nunc pp pensurā tratim habet positam: ærarium ab eo appellatū· ex quibꝫ oibꝫ colligit ærariū fuisse: ubi nūc saxum uidemus ædificiis denudatum: contra tyberim et ecc. Sancti Nicolai in Tulliano carcere sup eminens: Sed multa de illo libet scribere: loci dignitatem cūctis admirabilē redditura: quæ ex trigesimo octauo plinii libro ordine excerpsimus. Do. Romanus: ne argento quidē signato ante pyrrhum regem deuictū: usus ē. Libralis: unde etiā nūc Libella dr: et dipondius appendebatur assibus. quare æris onus pœna dicta: et adhuc expensa in rationibꝫ dicunt· quin et militū stipendium: hoc est pp stipis ponderande pensatores libripendes dicant· Seruius primus signauit æs ante rudi usos rome Timæus tradit: signatum ē nota pecudū: unde et pecunia appellatur· argentum signatum ē anno urbis quingentesimo octogesimo quinto. o Fabio consule: quoq; anno ad bellū primū punicū· et placuit denarius pro decem libris æris. Quinarius pro quinq. Sestertiū pro dipondio: ac semisse· Libræ aūt pondus æris Imminutū bello loco primo: quū impensis reipublicæ nō sufficeret· Nota æris fuit: ex altera parte Janus geminus. ex altera rostrū nauis. In triente uero: et quadrante bes quadrans: antea truncis uocabatur a (rib) ancus. postea Hannibale urgente. o. Fabio Maximo Dictatore asses unciales facti. placuitq denariū sexdecim assibꝫ permutari Quinariū octo bis. sestertium quaternis ter res pu. dimidiū lucrata ē. In militari tm stipendio semper denarius pro decē assibus datus· Nota argenti: fuere bigæ: atq quadrigæ· et inde bigati quadrigatiq· mox Leges Papiniana semunciales facti asses. Licinius Brusus in tribunatu plebis: octauā partem æris argento miscuit· Aureus nummus post annū sexagesimū secundū percussus fe. sed præter alia minora populo Romanū uictis argentib semp in tributo argentū nō auru imperasse· sicut carthaginī Hannibale uicto: argenti pondo annua in quingentesimū annos: nihil auri· et Infra· auri in pplē Romani ærarios fuere sexto Julio Lucio Aurelio cōsulibꝫ: septem annis

Templa Iouis et æsculapii

Ecc. s. Barthi opus Gelasii· pp·

Pons pisaliæ

De ærario ubi

Libra libella Dipondium·

Stipendiū Libripendes Pecunia Denarius Sestertium primū æs signatum q̄ nota

Primi argenti signi nota·

Tributū a Romanis Targento impatū no auro·

ante bellum punicum tertiū pondo septingenta uiginti sex. argenti nongenta duo milia et extra numerū trecenta: et septuaginta quinq; milia. Item sexto Iulio Tucio Aurelio consulibꝫ: hoc ē belli socialis initio: octingenta quadraginta septem auri pondo. Cæsar in primo introitu. in ciuili bello ex ærario protulit lateꝝ aureorū uiginti sex milia: et in nummis pondo trecenta. Nec fuit alius temporibꝫ respu. locupletior. Itis: quæ ad ærarium spectauere: pscriptis: iudicia: magnam in reipu. administratoe uim habentia: ubi habita fuerint: scribenda nobis fuere: nisi satis supra de illis fuisset dictū. In curiis cum ueteri et Hostilia: pontificū: et ciuilis iurisdictionis causæ agitabantur: q̄q pro rostris: et in comitio et diuersis in ædibꝫ: templisq; multas aliqn actas fuisse causas legerimus. sed quū ea abunde docuerimus: loca: passim minora quæq; indicare pergamus. Res militaris: cuius disciplinam Augustus maxime auxit: et tutata ē Romanā: nullum ante uiolatū a principibꝫ libertatē locū in urbe habuit. Nam et capitoliū arcem uidemus ubiq; appellari: illa tm Romani: nullo unq; tpe: pro munitione: et tutela sunt usi. Etsi uero octauius Augustus locum castris in urbe primus omniū principū cōstituit: nulla tm alia ratione id fecit: q̄ ne milites uagi: et per urbem dispersi: rapinis: tumultu: cōtentionibusq; ciuitatē rederent inquietā. Hinc Rauennatū de quibꝫ diximus in Janiculo: et Missenatū: peregrinorumq; militū in coelio monte castra sunt a illo cōstituta. Tyberius aut pernitiosissimā Libertati: etiā imperio: rem exorsus: castra: sicut suetonius: roma cōstituit: quibꝫ prætorianæ cohortes: uagæ ante id tempus: et per hospitia dispersæ cōtinerent: suaq; eius arcis: et tyrannidi fomitis locus: quam apud sanctū sebastianū uia appia uel caput bouis appellant. Primus aut: qui horum castrorum: et corruptæ proemio eius militiæ præsidio consulibꝫ senatuiq; terroribus imperium assumpserit fuit Claudius: q̄ suetonii uerbis onerare libet. Claudium latentem disturbis forte Gregarius miles: a diuersis pedibus ex studio scrutandi quisnam esset: genouit: extractumq; et præ metu ad genua sibi accidentem Imperatorē salutauit. Hinc ad alios comilitones fluctuantes: nec quicquam adhuc: q̄ frementes perduxit. Ab hisce lectica impositus: et quia sui diffugerant. uicissim succollantibus: in castra delatus ē: tristis, ac trepidus. miserante obuia turba: qi ad poenam raperetur insons. Receptus intra uallum: inter excubias militum pernoctauit: aliquanto minore spe q̄ fiducia. Nam consules cū senatu: cohortibus urbanis: forum: capitoliūq; occupauerant: asserturi Romā in libertatem. accitusq; et ipse per tribunos plebis: in curiam: ad suadenda quæ uiderentur: ui: et necessitate terreri: rndit. Verum postero die: et senatu seniore in exequendis conatibꝫ: per tedia ac dissensionem diuersa cēsentiū: et multitudine: quæ circūstabat unum rectorem iam et nominatim exposcente: armatos pro concione in nomen suū iurare passus ē: dimissisq; singulis: quindena sestertia: primus Cæsarum fidem militi etiam pmio pigneratus. Si quis aut castra prætoriana: utrum in urbe: sicut aliqui cōfundunt: an extra urbem: sicut diximus: fuerint: certus nosse cupit: Cornelium Tacitū legat: ubi de Galbæ morte: et nouo othonis imperio tractans: proelium narrat: qd acerrimum ē commissum in circo maximo: in capitolio et palatio: ubi apertissime apparet prætorianos milites munimento castrorū innixos: consulibꝫ senatu, et Ro. pplo aliter sentientibꝫ: quos uoluerant tyrannos effecisse: et multorum bonorum cædem in urbe commisisse. Helius spartianus in Pescennio seueri imperatoris in urbe Romā talem describit. Quum Romā uenisset seuerus: prætorianos: quos sub armatis inermes iussit sibi occurrere: eos sic ad tribunal uocauit. armatis undiq; circūdatus. Eo aut pacto sit: prætorianorū militū siue auctoritas: siue audacia: ut quē uellent: imperatorem facerent: factumq; imperio deturbarent. Helius Lampridius narratis Heliogabali flagitiis: talia scribit: per quæ ondit imperii acuitæ: et necis illius arbitrium. i prætorianis fuisse cōstitutū. suntq; hæc lampridii uerba. In castris ueromilites precanti pfecto dixerunt se paratos ee Heliogabalo sic: ut impuros homines: et aurigas ab se amitteret: dimoueret: atq; ad bonam frugem rediret. & Iulius

Iudiciorū loca

Castra rauennatū

Castra prætoriana

succollantibus

Aedes castrorum

Capitolinus in Maximorum uita ōndit: ædem fuisse in prætorianis castris: in quā senatus aliquādo uocari cōsueuerit: præsertim quum de abrogando alicui impio agendum eēt. Sicq; abrogato impio Maximinis patri et filio: Gordiani duo pater item et filius in æde castrorū declarati sūt Augusti: cuius senatus cōsulti hanc formā Lampridius ponit. Quum uentum eēt in ædem castrorum sexto calendarū Iuliarū et cætera. Iulius capitolinus Pupieni et Balbini impatorū ætatē describens: quantū castra prætoriā Romæ obfuerint: ōndit his uerbis. Ad Maximino quidem ad bellū profecto Romæ prætoriani remānserunt: inter quos: et pplm, tanta seditio fuit: ut ad bellum uenirēt intēstinū: Romæ pars maxima incenderēt: templa fœdarent: omnes plateæ cruore polluerent. et infra. Interea Romæ iterum seditiones inter pplum et milites ortæ: ut nec quum edicta ponerēt Balbinus audiretur. Veterani se in castra prætoria cōtulerant: cum ipsis ptorianis: quos cœpit populus obsidere: nec unquā ad amicitiā essent reducti: nisi fistulas aquarias populus incidisset. Eosdem Capitolinus prædictorū imperatorū uitæ exitum narrans hæc hīt uerba. Quæ castra ptoria extra urbem fuisse demonstrant. In hac contradictione illis cōtendentibus milites supuenerūt: atq; eos nudatos ambos uestib; regalib; de palatio cū iniurijs perduxerunt: et per mediā ciuitatem in castra raptare uoluerūt. In magna ex parte laniatos. sed ubi comptum ē Germanos ad defensionē illorum supuenire: ambos occiderunt: et in itinere medio reliquerūt. Inter hæc Gordianus Cæsar sublatus ā militib: impator ē appellatus augustus: quā nō erat alius in pntī: insultantib; militib; senatui et pplo Ro: qui se statim in castra receperunt. Idemq; Capitolinus scribit senatus consultum de impio Valeriani principis optimi in prætorianis castris factū fuisse. Portū Romanū in repā ædificiorum partib;: poni debere nō ambigo: de quo sic ait in claudij uita Suetonius. Portum Hostiæ extruxit: circūdato dextra: sinistraq; brachio: et ad introitū profundo iam

De Portu Romano

solo: mole obiecta: quā quo facilius fundaret: nauē ante demersit: qua magnus obeliscus ex Egypto fuerat aduectus: congestasq; pilis supposuit altissimam turrim in exemplū Alexandrini pharī: ut ad nocturnos ītes cursum nauigia dirigerent. Eam aūt nauim de qua dicit hic Suetonius supra ōndimus fuisse illam: qua obeliscus iste nūc ē in Vaticano fuit aduectus. et turris illius pharæ partem nō minimā marmorib;: cū quib; olim crustata fuerat: spoliatam extare iuxta eum. Portūs item ponere possemus: in hac rēpu. ædificiorū parte. Sed quum eos octo fuisse inuenerimus in urbe: nō satis ē nobis certa notitia plurū: q̄ quos supra ex incidenti necessitate descripsimus triumphali: aurelio, sublicio: et eo: quo totus Insulam urbi iunxit. Pariter dicimus de arcubus triumphalib;: quorū perpauci nūc integri: uel nō maiori ex parte cōmanent: nec dionum satis censuimus, loca: ubi maxima illorū pars fuerit inuestigare: quatuor uero ex numerosis numero nūc extantiū: quos cōstat fuisse triūphales: unū Domitiani ad sanctū syluestrū descripsimus. Reliquos tres Cōstantini. L. septimi seueriq;. et. T. Vespasiani accōmodatiori describemus tpre. Hæc etiam ī parte aquæductus ōndere expediens uidetur

De Arcubus.

De Aquæductib;.

Iulius frontinus

Iulius frontinus curandis aquis pfectus ā Nerua imperatore Instructus: elegans de aquæductibus scripsit opus: ex quo nōnulla ad rem nrām facientia hic excerpsimus. Ab urbe condita per annos quadringenta et anū: supra quadringentos: contenti fuerūt Romani usu aquarum: quas aut ex tyberi: aut ex puteis: aut ex fontib; hauriebant. Nūc in urbē influūt Appia Anio uetus: Martia. Iepula. Iulia. Virgo Alsietina: quæ eadē uocat Augusta: Claudia. Anyo nouus. Quæ aūt fuerint istæ aquæ: et unde: quotq; passuū milib;: uel sub terram: uel arcub; ducerentē: etsi frontinus copiose scribit: parum nobis intelligibile ē: q; et ipse formæ maiori ex parte corruerūt. Cū nomina locorū: per quæ illorū fines: decursusq; describit: mirerī erūt. Formarū aūt magnificentia totius orbis: et ipsius urbis miracula superasse infrascripta ōndunt. Frontino excerpta. Om auctores cuiusq; ætatis ptereā ordines: et longitudines riuorū et ordine libræ pſecutus sum: nō alienum mihi uidet: etiā singula subnectere: et ōndere quanta sit copia quæ publicis: priuatisq; nō solū usib; et auxiliis: uerū etiam uoluptatib; sufficit. et per quot castella: quibusq; regionib; deducat: quantū extra: q̄ intra urbem: et ex eo quantū facilibus

quantum muneribus: quantum operibus publicis: quantum nunc Cæsarū: quantū priuatis
usibus erogęt: eorum frontini uerborum duo dantaxat duximus exponenda. Quid ca
stellum lacusq; fuerint: ea in iuris cuniculis parte: quā diœstos appellant libros vulpianus
titulo de aquā quotidianā: et æstiua: Castellum: ex quo ſiſtulis aqua duceret. Quū itaq;
ductus aquarum ad urbem duuortia: uel regionum urbis fines pducti erant: castella in
formarum sumitate erant: ex quibus aqua per diuitos ujcias: et modulos: ædificijs ope
ribusq; et muneribus publicis: ac priuatorum usibus diuidebantur. In solo aūt lacus erāt aq-
rū receptacula: ex quibus cum Romanæ plebis: et ſpectaculorum coriariorū: aliorq; opificū necessita
tibus ſatisfaceret, tum horti irrigabant: et qđ plane ostendit Frontinus: inter plurima aqua
rum commoda illud nō extremū erat: q; aeris salubritati maxime cōferebant. Suntq; hæc
frontini. li. ii. uerba. Sentit hanc curam imperatoris piissimi Neruæ principis sui Roma
regina orbis: et terarū domina: cui par nihil secundū: et maioꝝ sensit salubritas eiusdem
eiusdem æternæ urbis auctor castellorū: operū manerū: et lacuū numero: nec minus ad
priuatos cōmodam ex incremento beneficiorum, eius affinitē. Illi q̄: qui timidi illicitā
aquam ducebant: securi nūc ex beneficijs ferunt. nec pereuntes quidem aquæ ociosæ ſūt:
alia mundiciarum facies purior spiritus: et q causæ oraniioris cœli: quibus apud ueteres
eadem urbis infamis erat: remotæ sunt. Licet uero ſuſtius frontinus aquis urbis tantum mō
nomen suus tpribus fuiſſe ſcribat. sex. Ruffus uir consularis: qui frontino posterior Dio
cliciani tpribus urbem Romā descripſit aquas ipsas ad .xix. enumerat. Traianam.
Anianam. Alsiacam. Martiam. claudiā. cerulcam. Iuliam augustā. Alpiā. Algentiā. Cuminiā.
Sabbatinam. Aureliam. Dammatam. virgineā. Tepulam. seueriānā. Antoninā. Alexan
drianam: quarū unica nunc: ut diximus ſupra: uiroo urbem influit. De extrū aliquib;
ſic hēt in xxxvi. Plinius. Sed dicant uera æstimatione iuſa alibi miracula. O. Martius
iuſſus a senatu aquarū Anienis ductus reficere: nouā a noīe suo appellatam: cuniculis
per montes actis: intra præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa in ædilitate sua adiecta
uirgineæ aquæ: cæteris q; corruuatis: alijs emendatis: lacus septingentos fecit. Idq;
fuit: quod octauiū Augustū. Populo Rō. uinū potenti subiratum ſm dixſe scribit sue
tonius. Tot aquas introduxit agrippa oculos meos: et uinū quæritis. Plinius item infra
uicit antecedentes aquarū ductus nouiſſimū impendiū opis incohati a. C. Cæsare: et
peracti a claudio. quippe lapideam excelſitatem: oēs urbes: et montes æquantem:
ut lauacra impleret: curtios: alq; ceruleos fontes adductos; erogata in id opus talentorum
quinquies sexagies mili. Is ē nunc aquæductus: quem a porta Nœuia: cui maiori est ap
pellatio ad lateranensem basilicā: et inde per cœlii montis dorsū ad auentinū montem fuiſſe
productum ex cassiodoro ſupra ōndimus. sequit item plinius. Qđ ſi quis diligentius exiſtima
uerit aquarū abundantiam: in publico: balneis piſcinis: euripis: domibus: hortis suburbanis
uillis: spatiaq; uenientiū: extructos arcus: montes perfoſſos: conualles æquatas: facebit nihil
magis mirandum fuiſſe in toto orbe terarum. Eam nos uerborū Plinii magnitudinē reliquis
formarum: quæ nunc cernunt comparantes: illū nullatenus excesſiſſe: nec rem maiorē uerbis
fecisse maiorem iudicamus. Faciunt etiam ad hoc Frontini uerba: quæ subiiciemus. Hi ſunt
ſunt arcus altiſſimi ſubleuati: ſub quibuſdam locis pedes centum nouem: tot aquarū: tam mul
tis necessarijs molibus: pyramides uidelicet ociosas compares: aut cætera inertia: sed fama ce
lebrata græcorū. Qđ uero causas tantæ structuræ: quantū fecit urbs Roma in aquarū eiuſmodi
per formarū demolitionē auersione: duas uideo afferri uidemus uetuſtatem scilicet et Go
thorū crudelitatē: hos ab inuſta imerito: et per calumnia nota: qui quoquouersus uetuſtas
et: quo ad formarū demolitionem ſua fraudia liberabit. et quidē quantū ad Gothos attinet
Theodoricum: qui fuit primus gentis ostrogothæ rex: et Romā duo de quadraginta annis
dominio ſubactam tenuit: et alias diximus: et identidē affirmamus: urbem Romam

Castellū aquarum reexplicatū

Aquæ cōferunt ad cœli salubritatem

Romæ aer īfamis

Aqua martia

Aqua uirginea

Aqua claudia

quæ res causam dederit ruinæ aquæ ductuū et formarū

summis beneficijs prosecutum fuisse: moenia illius: theatra: amphitheatra. palatia. thermas cloacas. et in primis aquarum formas instaurari: arboribus: sentibus purgari: et aliqua ex parte reficj curauisse: ut per annos septuaginta: quibꝫ ostrogothi regno Romæ et sedi sunt potiti. octauij augusti. Traiani. Hadriani. Antonini pij. aut Alexandri seueri amorem i Romanã rem desiderari nequaq̃ oportuit. quod quidem: quia multis ignorantibus incredibile futurum non ignoramus: Libet ꝯ hoc testimonio confirmare ad quarum de qua nũc agimus materiam faciente affertꝫ id testimoniũ nõ doctissimus modo: sed christianus: et ultra laudatissimæ senator primo Romanus: et postea monachus Cassiodorus. Venerat Romã ex Aphrica: uir quispiã deducendarũ aquarũ latiumꝫ inueniendarũ peritissimus. de cuius aduentu: quũ certior ꝺ urbe factus ẽet Theodoricus rex: has ex Rauenna ad Romanos exterosq̃ prouinciales epistolas dedit. Magnitudinis urbe relatione comperimus Aquileiã Romã uenisse de partibꝰ africanis: ubi ars ipsa: pro locorũ siccitate magna studio seruꝫ excolitur: qui aridis locis aquas possit dare uernatiles: ut beneficio suo humida habitacula faciat loca nimia sterilitate siccata. hoc nobis gratũ fuisse nosce: quo industria illa maiorũ libris exposita: mis tpribꝰ ueniat comprobanda. signis quippe uiuentium herbarũ: et proceritate arborũ: uicinitatem colligit diligenter aquarum. Teris enim: quibus dulcis humor longe nõ é: hubertas quorũdam germinum semp arridet: ut é iuncus aquatilis: limen latum: ualidus rubus. salix lenta: populus uirens: et reliq̃ arborum genera: quæ per terrenam humiditatem felici pperitate luxuriant. sunt et alia huius artis indicia: quum nocte uenient lana sicca in terram ponit: hinc si aquæ proximitas arriserit: mane humida reperitur. sole etiã declarato intuent magistri loca sollicite: et ubi sup terram uolitare spissitudinem minutissimarũ aspexerint omnino muscarũ: tunc emittit: ad quarit facile inuenit. Addunt ẽt in columnæ specie cõspici quendã tenuissimũ fumum: qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summũ: tũc in imũ latices latere cognoscũt. ut hoc sit mirabile: q̃ per hæc et alia signa mensura diuersa diffinita perducitur peritia: quanta profundita quæsita monstrent. prædicunt ẽt sapores aquarũ. ut nec aspera dispendioso labore debeat quæri nec dulcis necessariaq̃ in honore cõtemni. hanc sciam sequentibꝰ pulchre tradiderũt greci et apud latinos Marcellus: qui nõ solum de subteraneis fluentis: sed de ipso ore q̃ fontiũ sollicite tractauit: dicunt ẽim aquas: quæ ad orientẽ austriq̃ prumpũt: dulces atq̃ perspicuas ẽe: et pro sua leuitate saluberrimas inueniri. In septentrionẽ uero atq̃ occidentem quæ eunq̃ manant pbari quidẽ nimis frigidas: et crassitudine suæ grauitatis incõmodas: atq̃ ideo si memoratio illi uiderit: sapientia uera: et lectione codicũ, et usu rerũ: quæ sũt pbata constare: competentibꝰ annonis de publico deputatis peregrinatorem eius: inopiãq̃ relenabitis acceptari mercedẽ a quibꝰ artis suæ dona pferret. Nam quis Romana ciuitas aquis abundet irriguis: situ fontibꝰ gaudens: et formarũ inundatõe lætissima: requirẽt in plurima suburbana quæ hanc uideant desiderare peritiã: et merito charus tenet: qui uel ꝑ parte necessarius ẽe cognoscit. hic in mechanicis imponendus ẽ: ut undas: quas iste reperit: illis leuent: et arte subire faciant: quod ascendere per naturam nonualet: Habetur igr et iste inter reliquarum artium maiores: ut desiderabile putet non fuisse qđ nõ potuit Romana ciuitas continere. satis iam ostendisse uidemur Gothos ne du aquæ ductus destruxisse: et illorũ instaurationis et nouæ inuentionis curam diligentissime suscepisse. Vetustatem aũt tanti mali causam nõ fuisse: hinc iudicamus ꝙ in armorũ paulo plus mille quot a Gotthorũ excidio effluxerũt: adeo corruisse: ac penitus euanuisse nõ potuissent tam solidæ extructiones: quarũ partes quæ in agris ad multitudinis commodo: quæ longe abfuerint: integræ nũc uisunt. solæ igr iniuriã sanctæ: et detestantes sunt manus impiæ illorũ: qui ut priuata: et quidem sordidissima erigerent ædificia lapides: aut in calcem decoquendos. aut cæsarum muris adhibendos ab illa moenium maiestate nõ sunt uerite asportare: ut tamen nos etiam aliqua ex parte uetustati

Cassiodorus.

solertia ad exquirẽdas aquarũ uenas.

Quæ aquæ sint salubres. et quæ insalubres et noxiæ

uetustati deferamus: eam dicemus nulla rõne maiois formas aquarũ demolitas fuisse: q̃
q̃ urbe Roma cæteris in oubernationis suæ partibus senescente seruandarũq̃ formarum
cura cessauit. Frontinus ẽim custodia aquis adhibita: hæc habet uerba - Tutelam aũt singu-
larum aquarum locari solitam inuenio: positamq̃ redemptoribꝰ necessitatem, certũ numerũ
circa ductus extra urbem: centum ab urbe seruorum opificũ habenda - et quidem ita: ut no
minaq̃ eorum: quos habituri sunt in ministerio per quasq̃ regiones in tabulas publicas
deferrent: eorũq̃ operum quandorũ curam fuisse per tensores alqñ: et ædiles interdum
etiam consulibus eam sollicitudinem obuenisse: ut appareat ex eo: quod factum ẽ. C. Luctatio: et
Cesone consulibus. quanto pere aũt cura fuerit: ne quis uiolare ductus aquarum: nec nõ conces
sam derivare auderet: quum ex multis apparere pot: tum ex hoc: q̃ circus maximus: ne diebꝰ
quidem ludorũ Circensium: nisi ædilium: aut censorũ permissu irrigabant - quod durasse etiã
postquam res ad imperatores transiit sub Augusto apud Atherium capitonẽ Legimus - Aqui uero
qui aqua publica contra Legem essent irrigati publicabant: et Infra. cuius suis rei causa ædiles
turules iurabantur per uicos singulos: ex ijs: qui in uno q̃q uico habitarent: prædiaue hrent.
binos ꝓficere: quorum arbitratu aqua in publicũ saltret. Primus. M. Agrippa, post ædilitatem Agrippa ꝓpetuus aquæ
quam gessit Consularis: operũ suorum et munerũ uelut ꝓpetuus curator fuit: qui ita copia per curator
mittente descripsit: quid aquarũ publicis operibꝰ: qd lacubus: qd priuatis daretur - Habuit et
familiam ꝓpriam: aquarũ: quæ tueret ductus: atq̃ castella et lacus - hanc augustus hæredi
tatem ab eo sibi derelictam publicauit - & Infra Frontinus senatus cõsultum ponit his uerbis
Placere huic ordini eos: qui aquis publicis præessent: quũ eius rei cã extra urbem eẽnt: licto
res binos et seruos publicos ternos architectos singulos: et scribas et librarios: accensos:
ꝓconesq̃ totidem hñe: quot hñt hi: per quos frumentũ plebi datur. Duobꝰ distributionis
superius facta partibꝰ ꝓ posse impletis: tertiam: Loca ludis spectaculisq̃ ædificata habi De locis spectaculorũ
turã aggrediamur. In hac theatra: scænã: orchestram: amphitheatra: harenã: et circos
describere oportebit. Theatri originem Cassiodorus hanc describit - Quum agricultores fe Theatri origo
riatis diebus: sacra diuersis numinibꝰ: per lucos: uicosq̃ celebrarent: Athenienses primo agre
ste principũ inurbanũ spectaculũ collocarũt. theatrũ græco uocabulo uisorũ appellantes.
q̃ eminas astans turba conueniens sine ullo impedimento uideat - et infra hos ritus Romani
sicut castra exterua ad suã rempu nõ inutiliter trahentes, ædificiũ alta cogitatõe conceptum
magnanimitate mirabili cõdiderunt: Vñ nõ immerito Pompeius magnus credit fuisse uocitatus
Plinius aũt. M. scauro nõ Pompeio hanc theatri in urbem Romã primũ aduecta gloriã attribuit
q̃ de Pompeii cognomine Cassiodorũ errasse a Liuio didicimus: quũ magni cognomen illi
domestica appellandi consuetudine ꝺ pueritia obuenisse dicat - Sed ad theatrũ qd Romæ pri
mũ ædificatum fuit ueniamus. ea machina ad hemicycli formã facta frontem: quã iter cor
nua gerebat - scænam appellatã binis: pluribusue contignatiõibꝰ cõstratam eam habet - semiro Scæna
tundũ aũt id ædificium nullo obtectum formice sedilia bẽbat: quorũ pars inferior orchestra
appellata ẽ. Dumq̃ spectacula ederent: fieriq̃ cõtinebant. Primũ itaq̃ quod Romæ ad dictam Orchestra
formã uisum ẽ theatrum - M. scaurus in sua ædilitate: nõ qdem perpetuo sed triginta tm nõ
ludorũ scænicorũ diebus duraturum extruxit. De quo: quid si plura ~~uerba hic~~ sine testimonio
dixerimus fidẽ nobis paruam adhibituri dubitamus: Plinii uerba hic apponere libet: Hic fecit
in ædilitate sua opus maximũ omniũ: quæ unq̃ fuere humana facta manu: nõ temporaria mora Theatrũ temporariũ
uerũ ẽt æternitatis destinatõe - Theatrũ hoc fuit scænæ triplicis: trecentarũ sexaginta columnarũ
pars inferior scænæ de marmore fuit - media ẽ uitro Inaudito etiã postea genere luxuriæ
summæ Columnæ tabulis inauratis: & columnæ: ut diximus fuerunt uiginti quatuor nũo - Cauea
ipsa coepit hominũ octoginta milia - quod aũt Plinius supra dixisse hic scripsi: fuit in libro
xxxiii. ubi sunt hæc uerba. In M. scauri ædilitate tria milia signorũ ẽ scæna tm fuerunt
temporario theatro. et libri xxxvi. capitulo secundo trecentas sexaginta columnas. M. scau
ri ædilitate: ad scænam theatri temporarii: et uix uno mense futuri ꝰ usu uiderũt portari

et infra: maximas eas duode quadraginta pedū fuculos marmoreos. Ponit autem Plinius de temporariis theatris maiora supradictis. Quoniam curionem: qui bello ciuili Theatra duo versatilia in partibus cesarianis fuit: in funebri patris munere theatra duo ppria dedidisse dicit: in hec uerba. Theatra duo iuxta fecit amplissima e liuio arcellino simulorū uersatili et pensili libramento: in quib; utrumq; antemeridiano ludorū spectaculo: munerū finem editio inter se auersis: ne inuicē obstreperent: et repente circūactis: ut cōsteret primo postremo etiam die sedentib; aliquib;: et cornib; inter se coeuntib; impositi theatri gladiatorū spectacula edebat: ipsu magistratū et ptium circūferens Romanū. Quid enim miraretur quisq; in hoc primū, inuentorem: an inuentu artificiū: an auctorem ausu aliquē excoriare hoc: an suscipere: an uidere. Sup omnia damnandus erit ppli furor sedere ausi tam infida instabili q; sede: an hic ē ille terarum uictor: et totius dnātor orbis: qui gentes: et regna diriperet: iura exteret mitteret: et quēdā munere deorū immortaliū generis humani uictrix portio: in machina pendens: et ad piculum suum plaudēs. Qd tm nefas diorum usurū: aut quę querela quatum malo uidet hauriri urbes, terę hiatib; publicus mortaliū dolor ē. Ecce ppls Ro. uniuersus: uelut duob; nauigiis impositus binis cardinib; sustinet: et serpīm depuonātem spectat piturus momento aliquo laxatis machinis. Primū aūt theatrū lapide quadrato mansurum: a Cn. Pompeio positū fuisse cōcordant scriptores. De quo Cornelius Tacitus. Nerone quartū Cornelio Cosso Consulib; quinquennale latricū Rome institutum ē: more Grēci certaminis. Varia fama: ut cuncta ferme noua. Quin. Cn. q; pompeiū incusatū a senioribus ferunt: q; mansuram theatri sede posuisset. Nam antea sub tabulis gradib; et scena in tempus structa: et infra. Sed consultum parsimoniæ q; perpetua theatro sedes locata sit: potiusq; immenso sumptu singulos per annos conquireret ac strueret: nec perinde magistratus rem familiarem exhaustiros. Eius theatri magnitudinem nulla rone: nullo alio testimonio melius ondere possumus q; q; Nero nobilibus germanis ppli magnitudine onsurus, sicut Cornelius Tacitus refert: eos in Pompeii theatro populo plenū introduxit. Illud q; idem theatrum, postea unius diei opera Nero: sicut Plinius lib. xxxiii. capitulo iiii. scribit: insano sumptu inauratum: ut Tiridatem Armeniorū reōē exciperet: Hoc theatrum licet a Cn. Pompeio incohatū, et magna ex parte exstructum fuerit: Galli tamē magistratē absoluisse suetonius scribit: quod qdē annis uix quadringentis integrū durasse hinc scimus: quia theodericus ostrogothorū rex illud non parua ex parte diruta instaurari iussit. Suntq; hec Cassiodori ad senatū uerba: molis etiā magnitudine ōtentia. Et ideo theatri fabricam se mole soluente: consilio uro credimus ee roborandā: ut qd ab auctoribus nris inornatum patriæ costat ee concessū: no uideat sub melioribus posteris immunitū: qd non soluat senectus: quæ tam robusta quassasti montes facilius cadere putarent. Q; soliditas illa quateretur: q; moles ipsa sic tecta cautib; fuit: ut præter artem additam: et ipsa q; naturalis ee credat. Hoc potuissemus forte neolegere: si nos cotroisset talia no uidere. Cauea illa saxis pendentib; absidatis: ita iuncturis absconditis in formas pulcherrimas cōuenisse uidet: ut cryptas magnę excelsi montis crederes: q; aliquid fabricatu ee credere iudicares. Fecerunt antiqui locū tantis sumptib;: ut breue singulare spectaculum qui mundi iudebant bre dominatū. Apud id theatrū Pompeius atriū sui nois: quæ multis postea in locis curia est appellata: extruxit. Fuitq; is locus in quo. C. cesarem occisum fuisse: scribit suetonius: an quod atriū: fuit porticus Pompeiana. De qua ouidius in arte amandi. Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra: cuium sol Herculei terga leonis habet. Adit. Ea ædificiorū moles: qua ex supradictis maxima amplissimaq; fuisse no suspicari mō: sed intelligere licet: uulgo: sed magna i cōclusione comita. Nam ea in ruinarū: et eadem ingentium parte: adq; mon asterii nunc ē Rose dictum

Theatra duo versatilia

Theatrū Pompeianū

propter

Atriū Pompeii.

Porticus Pompeiana

exterior muri pima in gyrum arcuata quandam theatri speciem exhibet, sed remotissimo abinde loco: q̄ certiores ex fama theatri ipsius ruinæ ad sancti Laurentij in Damaso aream ecclesiæ ueruntAnnoelus Pontianus uire cōsultus: quū p̄ximis diebus cellæ uinariæ locū altius effoderet, fundamenta reperit saxo quadrato moēti structa: quorū uno: qd cementarij extraxerant. Literæ eēnt cubitales. Genium theatri pompeiani dicētes: ut conijcere liceat genium ibi pro iacti primo fundamenti theatralis initio. In cæteris si educerent literis ōndi. Sed nra fert opinio: quicqd p̄dicta d sancti Laurētij dream ad Rosæ monasterium campo Floræ qui olim fuit: et nūcē in urbe celeberrimus: et ad iudæorū plateam cōtinet: tria de quib) diximus ædificia pompeii cōplesse. eqz iudicio nro theatri: et scænæ locus in sanctum Laurentiū procliuior. Nam in Damasi papæ uita: siue illam ædem ipse Pontifex: siue beatus Hieronymus: siue Petrus bibliothecarius scripsit: hæc uerba habent. Is basilicam iuxta Pompeii theatrū cōstruxit sancto Laurentio: quæ ex conditoris sui noīe uocatur. eius basilicæ ædes inhabitat nūc: qui maono exornauit sumptu Ludouicus Cardinalis tuus Pontifex eugenij Camerariis: duplici gloria tuis auspicijs: tuisq; opibus parta. fusi ac deleti apud Anglarium Nicolai Piccinini: et pulsi Piceno Francisci sfortiæ clarus. Atrium uero Pompeij: credere debemus fuisse: ubi nunc corrupte satrum uulgo appellant. et porticus ētiā nunc semiintegra cernit: ubi altissimæ extant marmoreæ ad duodecim columnæ á capitolij siue potius rupis tarpeiæ radicibus haud multū remotæ. pompeiana domus: quā M. Antonius illo defuncto inhabitauit: ubi fuerit: nulla possumus assequi cōiectura. Implicamur hoc loco: multarū simul occurrentiū rerum inuolucris. Nam si theatrum cōponere uolumus exponere: partes q̄ illius oportet, et simul ludos: spectacula q̄: quibus ēdendis illæ institutæ sunt machinæ describamus. et quidē quantū attinet ad scēnam uidemus: eam fuisse simul cū temporarijs theatris: aut pariter cū Pompeiano institutā. q̄qdem ætate Ciceronis: et ante eum inusu habebat. Diximus superiori loco Cassiodorū secuti: theatrum et scænā á græcis habuisse orionē. Cornelius aūt Tacitus, etsi nō negat exemplū á græcis sumptū. tamen industriā ethruscis attribuit: cuius sunt hæc uerba. Maiores nō abhorruisse spectaculorum oblectamenta p̄ fortunā: quæ tūc po. Romano erat: eoq; ab ethruscis histriones accitos: et á Tyrijs equorū certamina: et possessos á Græcis: asiaq; ludos accuratius editos: quo in loco uult Tacitus ipse: ducentis ante ætatem suā annis. in. L. Mummij triumpho: primū spectacula fuisse po. Romano p̄bita. Histriones laudatissimo primū usu habitos fuisse: hinc maxime patet: q̄ Ciceronem scimus Roscio Amerino: eso: poq; familiarissime usū: adeo: ut res: rūnesq; eorū maonis conatib) tueret. Perijt illa Ciceronis ōrō: in qua po. Romanū obiurgasse dr̄: q̄ Roscio gestū agente tumultuauit: contendebatq; sæpius cum histrione Cicero: utrū ille sæpius eandem sniam uarijs gestib) efficeret: an ipse qui eloquētiæ copiā uario sermone diuerse pnūciaret. Roscus autem non ut posteriorū ætatum: et mīæ in primis histriones moribus et uita sordidus: sed egregie doctus fuit: qui librū scripsit: quo eloquētiā cum histrionia comparauit. Melior uero: q̄ mā sit ætas histrionū tunc ingenia fouit: q̄ Roscio mille denarij p̄ter gregalē stipem: quæ recitantib) obueniebat: sūt de publico cōstituti. et esopus ex histrionio quæstu ducenties sestertiū filijs reliquit. Sed ad rem mām, diximus scænā locū fuisse qui hemicycli theatralis cornua p̄ diametrū coniungebat. Prima eius institutoris causa fuit: ut exinde Comici: et tragici poetæ recitarēt. postea Pantomimi sūt adhibiti: á quib) peractus tragicorū: et poetarū inuenta p̄ simulorū actuū simulatorē ōnderent.

Theatri et scenæ pōpeianæ locus.

Eccl's. Laurētij i Damaso

Atriū pompei et Domus

Theatri usus quis.

De spectaculoy origine.

De Histrionib).

Roscius histrio.

Esopus histrio.

Scæne usus ad qd

Pantomimi ad qd

Scæna ·

De hac re cassiodorus omniū: qui uiderint, simul, et descripserint ultimus: scamacho Boetii Torquati socero illustri: ac doctissimo uiro scribens sic hē · Frons Theatri dī scæna ab umbra Luci densissima: ubi ā pastoribꝫ: incobāte uerno tpīe: diuersis somis carmina cantabant. ibi actus musicus: et prudentissimi seculi dicta floruerunt sed paulatim factū ē: ut honestissimæ disciplinæ improborum cōsortia fugientes uerecū dia se exīdæ cōsideratione subtraberēt. Tragœdia ex uocis uastitate noīat: quæ cōcauis

Tragœdiæ recitatio

repcussionibꝫ roborata tale sonū uidet effīcere: ut pene ab hoīe non uideat exire, Iniot dūt· in hircinos pedes: qd si qs inter pastores tali uoce placuisset: talē munere donabat. Cōmœdia

Cōmœdiæ recitatio

ā pagis dicta ē: Cōmos ei pagus uocat: ubi rustici pe stientes humanos actus lætissimis carminibꝫ irridebāt. sunt additæ organi statū loquacissimæ manus: Litigiosi dicit: silentū clamosū, expositio tacita: quæ musa polymnia repsse merīat ōndens hominēs posse, et sine oris affatu suū uelle declarare. Musæ uero abaqua dicunt: quæ iuicē, sicut uirtutes necessariæ sibi ee uideant. his leuiū pennaꝝ acumina ideo ī frōte pōrigunt: qm ea q̄ sensus celeri

pingunt.

cogitatione subuectus res altissimas intuet. Pantomimo igr: cui ā multē fama imitatoe nomē

Musæ un̄

ē: qui primū in scænā plausib⁹ admissus adiuenit: assistunt cōsoni chori diuersis organis eruditi. tūc illa sensuū manus canorū carmen exponit. et p signa cōposita q̄ quibꝫ dā literis edocet intuentis aspectū · In illa: quæ leguntur apices rerum. et hoc scribendo facit· qd scriptura declarauit · Idem corpus Herculē designat et venerē fœminā pīntat. et matrem facit regē: et militem senem reddit et iuuenē: ut in uno credas ee multos tam uaria

Pantomimi gestus

Mimi qd

imitatoe discretos. Mimus ēt: qui nunc tm mō risui habē: tanta philistionis cautela regit ē: ut eius actus ponerent in lris: qui mūdū curis edacibꝫ æstuantē lætissimis snis temperaret. quid apti tabularū tinnitus: qd dulcissimi soni referam uaria pcussione modulamen qd tanta iucunditatis grā accipit: ut inter reliquos sensus auditū sibi ad summū munus tunc hoīes existimēt fuisse cōllatū. sed ætas subsequens ludrica priscorū inuēta traxit ad uitia: et qd honestæ cā delectationis iuentū esset ad uoluptates corporeas pcipitatis mentibꝫ impulerūt · satis iam ex superioribꝫ: qd scæna: et ad quē usū ā principio instituta fuerit cōstare ex cassiodoro pōt. quæ dūt fuerit mutatio: quam cassiodorus dolet in scæna factam ee: paucis perstringemus: nihil scilicet spectacula et ludos scænicos: aliud q. incestus: adulteria: crudelitates: et quæcq flagitia repīntando edocuisse: ut nō immerito Boetius in cōsolatione refecta lasciuis carminibꝫ poēmata: sceniculas appellauerit meretriculas · Annæus uero seneca cordubēsis in epistola xvii. nihil inqt tam damnosū bonis moribꝫ ee pōt: q̄ in aliquo spectaculo residere · tunc ēim per uoluptatem facilius uitia subrepūt · quid me existimas dicere, auarior redeo · ambitiosior. luxuriosior. nūc uero ira crudelior et immanior: quia inter hoīes fui · Casu inter meridianum spectaculū incidi. Lusus expetens: et sales: et aliqd laxamenta: quo hoīum oculi ab humano cruore acqescāt contra ē. quicqd ante pugnatum ē, minus materia fuit · nūc omissis ludis uaria hōmicidia fiūt. nil habent: quo tegant ad ictum, totis corporibꝫ expositi. numq frustra manū mittūt. hoc plerisꝫ: ordinatis paribꝫ: et postulaticijs pferunt · Quidni pferant: nō galea. non scuto repellit ferā. Valerius ēt maximus: statuta referens antiqua: ponit multa: ex quibꝫ uel pauca retulisse sufficiet. proximus a militaribꝫ institutis: ad urbana castra. i theatra orandus faciendus ē qm hæc q̄ sæpenuō ālosus acies instruxerūt. excogitataq ā principio cultus deorū: et hoīum delectatois causa: non sine aliquo pacis rubore maculauerūt · sed nō solū in muneribꝫ quæ dedi cōsueuerunt in scæna: uerū ēt in illius ædificio ornatuq̄ inoēs facta ē mutatio. primo ēi ab agresti tumulo arboribꝫ camerato scæna: ut diximus ī laterīa: lapidea mox: ac marmorea mōlē erecta ē: Posteriorꝫ aūt luxuria: eo postmodū pcessit ut oīs illius ludorū apparatus uel aureus: uel argenteus: uel eburneus fieret: Plinius li xxxvii. et nos

fecimus quæ posteri fabulosa arbitrabunt. Cæsar: qui postea dictator fuit: in ædilitate sua mune re patris funebri oi apparatu scænæ argento usus ē ferasq; ēt æneis uasis incessere tunc primū uisum ē. mox qđ ēt in municipus æmulant. C. Antonius Ludos scænā athētea fecit scem. l. Murena. et idem Plini. li xix. Primus omniū Catulus capitoliū dedicaturus linteis in theatro umbrā fecit. et pariter bissina uela primus in theatrā duxit Lentulus spinther apollinaribꝫ ludis. supra item dictum ē Heronē excepturū Tiridatem Armeniorū regem theatrum Pompei auro in unā diē operuisse. Quo aūt modo Pantomimus: qđ supra ē dictū tam uarias hominū formas posset effingere Horatius Flaccus ad Numatiū scribēs indicat. Dū ēi Pantomimi ludos scænicos paraturi Luculli uestes poposcissent: quibꝫ se i uarias hoīum ætates: conditiones q; personaret: qđ secutū sit: ondit Horatius his carminibꝫ chlamydes Lucul lus (ut aiūt) si posset centū scænæ ponere rogatus. Quid possum tot ait: tñ et quæram et quot habeo, mittā. post paulo. scribit sibi quinq; milia ēe domi chlamydū partem, ut tolleret omnes. Mutationē etiam in musicorū modulatiōe pariter cū ædificio: et muneribus scænā habuisse ondit in arte poetica his carminibꝫ. Tuba non ut Hunc orichalcho iuncta: tubæq; æmula: sed tenuis simplex foramine paruo. Aspirare et adesse choris erat utilis atq; Hondum spissa nimis complet sedilia flatu. Quo sane pōs numerabilis ut pote parvus et frugi castusq; uere auiquis q; colbat. Postq; coepit agros extendere uictor et urbē latior amplecti murus: uinoq; diurno Placari Genius festis impune diebus Accessit numerisq; modis licentia maior. Sed de theatro satis: cuius solæ cernunt ruinæ. Ad exponenda alia transeamus: quorū fabricæ pars nunc exstat.

Blondi Flauii Forliuiensis Romæ instauratæ Liber. III.

A Mphitheatrum qđ a græco in latinitate interpretatum sit: Cassiodorus: qui molē ipsam uidit pene integrā: et græcas eoque ac latinas res scruit: ubi de ludis spectaculisq; iussu Theodorici regis pplo edendis tractat sic dicit. Hoc Titi potentia principis diuitiarū profusso flumine excogitauit ædificiū fieri: et quū theatrum hemisperiū græce dicat: Amphitheatrum: qi in unū uncta duo uisoria: recte cōstat ēe nōiatum: qđ speciē eius harena cōcludat: ut et currentibꝫ aptū daret spatiū: et spectantes oīa facilius uiderent. dū quedā plixa rotunditas uniuersa colleuerat. od cū Titus princeps nō fuerit primus: qui sicut ait Cassiodorus amphitheatrū excogitauit ondit Cornelius Tacitus: qui in gestis ei Herone ipso: et Tisone cōsulibꝫ scribit. C. Cæsarem i cāpo martio amphitheatrū molē posuisse: quā Suetonius ab illo destructam: et postea ab Augusto mausoleum ædificatum destructam dicit. Suetonius etiam inuicta cæsaris operibus scribit statiliū Taurū ædificasse amphitheatrum: et pariter de Vespasiano primū: postea de Tito eius filio scribens: Amphitheatri opus utriq; attribuit. Sed ubicunq; alia fuerint amphitheatra illud: quod nunc Colosseum appellant: Titum Vespasianum uel incohasse uel perfecisse: uel quū genitor incœpisset: absoluisse nō dubitamus. Nam quod supra de multis: et nuperrime de pompeio ondimus: Consueuerunt Romani principes oīa eorum monumenta uno i loco ædificare. et pacis templū nunc diruptum: Vespasiani opus: uia olim sacra. Demum Titi filii arcū: in quo candelabra: et alia gentes spolia in triumphū ducta cernunt: amphitheatro nunc colosseo propinqua ēe uidemus: ut nullatenus sit dubitandū: quin oīa uel sanctæ Mariæ nouæ monasterii et ecclesiæ ædificia: uel maxime apud illam extantes ruinæ in colosseum ueroentes: dicti pacis templi: et aliorū Vespasiani ac Titi ædificiū partes fuerint: q̄ q̄ Suetonius: qui scribit Titum ædificasse amphitheatrū. addit q; pariter thermas illi propinquas extruxerit: quas credimus fuisse ubi nunc sunt ruinæ a sanctæ Mariæ nouæ monasterio in colosseū ut diximus uerentes. Nullū aūt i tota urbe ædificiū facile repietur: q; maiori sumptu: maioriq; rerū pretiosissimaq; apparatu

Luxus Luculli Copia uestiū

Amphitheatrum fuit

Amphitheatrū et colosseum

Thermæ titi
Templū pacis

q̄ templū pacis fuerit extructū: de quo beatus Hieronymus in Joelis pphetæ expositorib⁹ sic dicit: Vespasianus et Titus Romæ tēplo pacis ædificato: uasa templi Hierosolymitani et uniuersaria donaria in templo illius cōstituerūt: quæ Græca et Romana narrat historia. Sd etiam amphitheatrum nūc Colosseum a Vespasiano: et Tito: et nullo alio fuisse ædificatū ondit Martialis in epigrammatib⁹ his carminibus. Hic ubi conspicui uenerabilis amphitheatri Erigitur moles: staona Neronis erant. Martialem uero statumq; poetas per Vespasianū: et Titi tpra florui[sse] Eusebius scribit: et staona Neronis fuisse: ubi nūc colosseū: et Constantini arcū uidemus triumphalem in aulæ domus Neronis descriptione ondemus. Videtur dūt nobis ex duob⁹ uisorys: quæ īam phitheatro simul uincta fuisse uult Cassiodorus: eam partem: quæ nūc extat Colossei dictā fuisse harenā. Similes et illi moles: quæ nūc Veronæ, una polæ Illyriorū altera in Beorde extant dicunt harenæ. Altera dūt pars et maior: et certiore uocabulo amphitheatrū appellata: simul cum optimis reipu. tpribus uetustate: et ipso pondere subsedit. Idq; certo ondere testimonio uolumus. Theodorico ostrogotho rem Romanam tenente: et put sæpe diximus patrono fouente affectu gentis populiq; Romani moenia cupiens instaurare: quæ partim uisioni ibi aperuerant: partim uetustate collapsa erant saxa amphitheatri in dictum instaurationem petut. quib⁹ sic rexipse rndit: optabilis nobis é: et oīata deuotio: quæ bonā præcessit ulsionē: et merito accepta uidet: si id qd possumus imperare: poscit. Felicitas ior reonantis e famulantes amare: qd expedit: aplabor cohortationis nobis dufert. Dum subiecti sibi pfutura disponunt: atq; ideo suoestionis uræ pfectore comperto: quanta charitate cura in cōmunendis moenib⁹ susceptis: absolutam huius rei uobis censemus ee licentiā. nec quicq̄ de hac re uereamini unde gratiæ expectare pmia mox debetis. una enim munitio mīa est nihilominus fortitudo. et quicq̄d uos ab incerto eripit: famam mīæ defensionis extendit. Saxa ergo: quæ suggeritis de amphitheatro Sonod uetustate collapsa: nec aliqd ornato publico iam pdesse: nisi solas turpes ruinas ondere licentiam uobis eorū in usus duntaxat publicos damus: ut i murorū facie surgat. qd non pōt prodesse si tacedt. Quocirca prosicate confidenter: quicqd cautro da manimen quicqd ornatus expedit ad decorem tantū scituri oratū fore qd facitis quantū exinde oratta se mīæ ciuitatis extulerit. Fuisse aūt tenemus: et affirmamus ipsam amphitheatri Sblonoam partem: et nunc demolitam inter harenæ: quæ nūc extat partem diruitam: et arcū Constantini: atq; montes ruinas: quæ ad primas coeli montis radices pxime insurgūt: quas quidem ruinas fundamenta curiæ hostiliæ fuisse tenemus. nec mouedt quempiq; nulla nunc fundamenta: nullas ruinas uideri illius amphitheatri: cuius rotunditatem plixa appellat Cassiodorus: qd Po. Romanus a Theodorico pmissus i murorū illorū instauratiōe fundit⁹ asportauit. Cuius rei tanta per singulos dies uidemus exempla: ut ea solūmo causa alicui Romæ fastidiat habitatio. Multis eīm in locis uineas uidemus: ubi supbissima uidimus ædificia quorū quadrati lapides tiburtini in calcem sunt cōcocti. In ea amphitheatri rotunditate prolixa nō mo adulteriū incestus: et cæteræ luxuriæ mentamenta: aut effœminātes ludi edebantur sed maximæ crudelitatis exempla, certatori cū feris metu: aut uiri homines morti obiiciebantur. idq; utem ex Cassiodoro libet ondere. Theodoricus nanq; rex Rauennæ agens: quū oīa senatui et pplo Ro. pmitteret: quæ et stante repu. et a principib⁹ instituta fuerāt. pfona item i amphitheatro more solito cū bestijs cōcessit: cuius et eplam: qua ipm spectaculū: et ea oīa: quæ supra sunt exposita continet. In seruimas. Si consularem magnificentia uocant: qui pincerta corporum flexibilitate luctant: si organo canentibus reddit uicissitudo proemiorū. si uenit ad pretiū delectabilis cantilena. quo munere uenator explendus e: qui ut spectantib⁹ placeat: suis mortib⁹ elaborat: uoluptatem pstat suo sanguine: et infelici sorte cōstructus festinat pplo placere.

Epta Theodorici

Amphitheatrū Titi.

Quæ munera edebantur i amphitheatro

Epistola Theodorici

qui eum non optat euadere. actus detestabilis. certamen infelix: cum fera uelle cõtendere quas fortiores se non dubitat inuenire. sola ē uoluptas in fallendo præsumptio. unicum in deceptione solatium: qui si feram nõ mereatur euadere effugere: interdum nec sepulturam mereatur inuenire. adhuc superstite homine pit corpus: et ante cadauer efficiat: truculẽter absumit. captus sit esca hosti suo: et illum ph dolor faciat: quem se perimere posse festinat. spectaculum aut fabricis clarum: sed actione deterrimũ in honore scythicæ Dianæ reperium: quæ sanguinis effusione gaudebat. ô miseræ deceptionis errorẽ illam desiderasse colere: quæ morte hõis placabat. Primũ sibi per lucos: et syluas agrestiũ pastorum uota. ue nationib) dedicatam hanc triplicem deam falsa imaginatæ finxerunt. Ipsam in cælo lunã ipsam in syluis Dianã: ipsam apud inferos Proserpinã eam firmãtes. Sed solum herebi potẽtem nõ improbe forsan existimarũt: q̃ tali falsitate decepti, in profundas herebi tenebras cum suis erroribꝫ intrauerunt. Hunc ludum crudelem. sanguinariã uoluptatẽ: impiã religionem: humanã aut ita dixerim) feritatẽ athenienses primũ ad ciuitatis suæ inducere cultũrã, in statia permittente dũtaxat diuina: ut ad derisionẽ spectaculi ueniret: q̃d pro falso rel eronis ambitu inuenissent. Hoc Titi potẽtia principis diuitiæ, ipso flumine coercẽte fecerãt ædificiũ sfieri: ũn caput urbiũ patuisset: et quũ theatrum: q̃d ẽ hemisperiũ græce dicat: amphitheatrum q̃ in unã undiq; duo uisoria recte cõstat ẽe nõiatum: q̃ species eius harenã cõcluderet ut et currentibꝫ aptũ daret spatiũ: et spectantes oĩa facilius uiderent: dũ quæda prolixa rotunditas uniuersa colligerat. Iam ergo ad talia: quæ refugere deberet humanitas. Primus ergo fragili ligno cõfisus currit ad ora belluarũ: et illud: q̃d cupit euadere: malo impetu uidet appetere. Pari in se cursu festinant et prædator et præda: nec aliter tutus ẽe potest nisi hunc: q̃ uitare cupit: occurrerit. Tunc in aerem saltu corpore eleuato: q̃ uestes leuissimæ supinata membra iacuãt: et quam arcus corporeus sup bellum libratus dum moras discedendi facit: subipso uelocitas ferina discedit. Sic accidit: ut ille possit mitti or uideri: qui obtutur alludi. alter anguis in quadrifaria mũdi distributõe compositus notabili facilitate pfumens: nõ discedendo fugit: nõ se longius faciendo descendit. sequit insequentẽ. parietibꝫ se reddens proximũ: ut ora uideat ursorũ. Ille ĩ tenuem anguium suspensus inuitat exitiale feram: et nisi pernicitatis fuerit: nil unde uiuere possit accipit. Alter se oestabili muro cannarũ contra sæuissimum aĩal ericii exemplo receptatus: includit: q̃d subito in terroũ suũ refugiens: intra se collectus abscondit. et quũ nusquã discesserit. eius corpusculum nõ uidetur. Nã sicut ille ueniente cõtrario reuolutus in speram: naturalibꝫ defensat armis: sic iste cõsutili crate pcinctus minutior redditur fragilitate cannarum. Alii cribꝫ (ut ita dixerim) dispositis hostiolis patratã in se rabiẽ pudere pfumũt in patenti area cancellosis se postibus occultantes: nõ facies, nõ terga monstrantes: ut miriũ sit euadere: quos ita respicatis per leonũ ungues: dentes q; uolitare. Alter labenti rota feris offertur: eadem alter eripitur: ut a periculis auferat. Sic hæc mundana ad infidi mundi formatã qualitatem ipsos sese resouet. illos timore discutit: oribꝫ tũ uicissim: ut decipere possit arridet. Longũ est per tot periculoru casus sermonibꝫ euagari. sed aptẽ iungendum ẽ. quod ait de inferis Mantuanus. Quisceleru cõprendere formas quis oia pœnarum percurrere nomĩa possit. Sed uos quibꝫ necesse ẽ: talia pius exhibere: lotata manu fundite pmia: ut hæc miseris facilia ẽe uotua. Nequam q̃d male auari homines i amphitheatrio cũ bestiis pugnaturi scio publice accipiebant: sed multi capite damnati: et plurimi in bellis capti: illic cũ feris pugnãdo morte oppetere cogebantur. et de damnatis quidem duobꝫ q; dũ ad id certamen portarent mortẽ sibi prius cõscierint, seneca ẽ testis. Claudius aut imperator pacatis ægyptiis: quũ militũ nõ parua manus ob affluentiã opum rebellasset: partem illorũ superatorũ occidit. partẽ Romam misit: cum bestiis pugnaturos. Iulius capitolinus hanc Romani po. crudelitatem

bonestare uolens: in Rupreni Balbini gestis rebus sic scribit. Vñ aūt tractū sit: ut profiscentes ad bellū impatores munus gladiatorū darent. Et uenatus breui dicēdū ē. Multi ap ueteres dicunt: hanc deuotionē factam cōtra hostes. ut no sanguine lutato specie puonaru sæuitores uim quādam fortunæ sacrarēt. Ipsos aūt ad bella Romanos debuisse puonas uidere: et uulnera: et ferru et nudas iter se cohortes: ne i bello armatos hostes timerēt: aūt uulnera et sanguinē horrerēt. Eius aūt sæuissimi instituti cā cōsueuerat ituri ad bella exhibere i spectaculis multa gladiatorū paria. et q quisq; ditior erat, eo plura exhibebat. sed cæsar Leoe sanciuit ep paria a quōq; prouinciæ sibi cōmissæ magistratu ne deberet exhibere. Habuisse aūt aliqn amphitheatrū mutiones spectacula sine cōstat. ep Domitianū impatorē scribit Sueton⁹ edidisse, Lucos et spectacula ratib; i amphitheatro aquis: quātum oportuit inundato. De his: quæ ad amphitheatrū spectāt: uel totum uel eius partem: quæ uti ut tenemus, sub noīe Colossei. harena quare his locus sit dictus: nullo i loco inuenimus. Vñ conijcimus exactu uocabulū habuisse. eo nanq; i cauea loco: honestissima palestræ certamina edebant. eratq; sparsum solo sabulū: in quod cernentes sine læsione caderet: et nudati: perunctis membra puoriles: ut solidiores euicissim præberent amplexus eo puluere pfundebant. Indicat id. plin. Li. xxxv. de puluerū uarietatib; tractans. cuius sunt hæc uerba. nō multū a puluere puteolano dissimat a mari harena tenuissima sui parte necad sustinenda mana: fluctus q frangendos. sed ad deliciandā corpora palestræ studijs: inde certe Lacrobio Heronis principis liberto aduehebat. quin et Leonato: et Tratero: ac Meleagro Alexandri magni ducib; sabulū hoc portari cū reliquis militarib; commeatus reperio.

Harenæ munerum impensam abutroq; ordine. senatorio. s. et equestri: collatis i capita nūmis fieri solitum: innuit Sueton⁹ in uita Tyberii impatoris: cuius hæc sunt uerba. ex iuuentute utriusq; ordinis pflagratissimus quisq;: quo minus in scæna harenaq; edenda senatus cōsulto tenerent famosi iudicii notā sponte subibāt. Meminit Harenæ Helius Lampridius: in uita cōmodi Antonini his uerbis. Amazonius aut uocatus ē ex amore cōcubinæ suæ Martiæ quam picta in amazone diligebat. quapp et ipse in amazonico habitu in harena Romana pcedere uoluit. Decem circos describere aggrediamur: eos in urbe tres fuisse. Maximū Flaminiū et Neronis. nec plures cōstat. De eo: qui Neronis ē dictus: pauca scribit Plinius: ubi de tertio obelisco tractat: qui erat i ēq nunc in Vaticano. Illum ei dicit fuisse in Neronis circo sicut supra de obeliscis tractantes diximus: Circū qui postea maximus ē appellatus: a Tarquinio Prisco ædificatum fuisse scribit Liuius i primo his uerbis. Tum primū Circo. nunc maximus designatus ē locus. Diuisa loca patrib; equitib;q; urbis: ut spectacula sibi suisq; facerēt. Fori appellati. Eosdem aūt foros opus i maximū: de quo Ro. pplis spectaret: quæ in Circo munera ædebant: Tarquinio cui suppo fuit cognomē extruxisse. Liuius in primo ibē sic scribit. Foros in circo faciendos: cloacaq; maximā: receptaculū omniū purgamentoq; urbis subterram agendā. quib; duob; operib;: uix noua hæc magnificentia quicq; adæquare potuit. sed ad quid is circus fuit a principio instauratus. ondit supiori loco Liuius: posquā diuisa loca patrib; equitib;q; urbis: ut spectacula sibi suisq; facerēt. Continuat ei. spectauere foros furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentib; pedes ludricū fuit. equi pueriq; ex etruria maxime accīti solemnes. deinde armati mānere. Ludi Romani magnici magis q ludi appellati. De circo aliqua hē Cassiodorus: quæ duximus in serenda. Circus a circuitu dr. Circenses qi circuenses: ppea: q apud antiquitatē rudemq; ne dū spectacula i ornatu eduxerat fabricarū inter eius qt de amina locis utrentib; agebant. Nec illud putet irritū ipi metarū circuitus quo de ereptionib; exigit: qn actus ipse multis superstitionib; oranti deo qui exemplo geniturū se aliqua pfiteat. et ideo datur intelligi dolutates: alios iconstantissimos inde mores nasci: quos ciuium moribus aptarent. Cætera circi maximi longe e

Ludi gladiatorij.

Nauale machia i theatro

Harena ad quid.

De Circis.

De Circo Neronis

De Circo maximo

Quid fori

Circus Circenses

sermone decurrere dum omnia uideantur ad causas singulas pertinere. Hoc tm dicimus oi
mode stupendum q illic supra cætera spectabilia seruor animorum mconsulta, oraulitate
rapiat. transit prassinus. pars populi moeret procedit uentus: et potior turbā ciuitatis
affligit. nihil profitentes furiosenter insultant. nihil patientes grauiter uulnerant. et ad
inanes coortationes sic descenditur: tanq de statu cōditionis patriæ laboretur. Eo in cir
co Carcēs locum: in quo equi et biogæ et quadrigæ cursu decertaturæ cōtinentur fuisse
ædificatos: quo anno Truernum a Romanis obsidebatur. scribit Liuius in xiii. obseruatū
aūt fuisse honoissimis postea tpribus: ut hi ludi in circo maximo fierent multis legimus in
locis. Suetonius in uita cæsaris. Circensib; spatio circi ab utraq; parte producto: et in q̄rū
euripo addito: quadrigas bigasq; et equos desultores dortauerint nobilissimi iuuenes troia
ni. Fuit turma duplex: et maiorū: et minorū puerorū. Huius ludi originem verolius in x.
sic describit. hinc more sacrorum: atq; hæc certamina primus Ascanius honorem muris qui
cingeret albam Rettulit: et priscos docuit celebrare latinos. quo puer ipse modo secum quo
Troia pubes Albani docuere suos. hinc maxima porro accepit Roma: et patriū seruauit
honorem. Troiaq; nunc Ludus Troianū dicit agmen. et tn aliter uidet asserere Cornelius
Tacitus. cuius sunt hæc uerba. eaq; offensio altius penetrabat quia Ide Trasea Patauii: an
de ortus erat. Iudis cetasius a Troiano antenore institutis habitu tragico cecinerat. Sue
tonius uero in uita octauij augusti: in Circo aurigas: cursoresq; et cōfectores belluarū, et
unumquēq; ex nobilissima iuuentute produxit: sed et Troiæ Ludū edidit frequentissimū:
maiorū: minorūq; puerorū prisci decoris morisq; existimans claræ stirpis indolē sic
notescere. et In Calicula Suetonius. ediditq; circenses plurimos a mane usq; ad nes pas
interiecta more aphricanorū uenatione modo troiæ decursione: et quosdam pcipuos
minio et chrysocolla constrato circo: nec ullis nisi ex senatorio ordine auriganti. Clau
dū et imperatoris gesta describens: Tranquillus Circenses frequenter et in uaticano somi sit.
non nunquā interiecta etiā per quinos missas uenatōe. Circo Nero maximo marmo
reis carceribus aureatisq; metis: quæ utriq; et tophina et lignea ante fuerāt exculta ppa
senatoriā cōstituit locā. pmisitq; spectare solutis: ac sup quadrigarū certamina Troiæ lu
dū exhibuit. Circi maximi locus et si omni ædificiorū ornatu ammodo denudatus ē: et in
hortos mutatus optimis abundat olerib; tn retinet nomen. sub ripis pallatij maioris
et si forte aliquis addubitauerit: edocet locū Cornelius Tacitus. ubi incendiū illud descri
bens: quo Neronis temporib; urbs Roma pene tota cōflagrauit: sic scribit. Initiū in ea
parte circi ortum: quæ pallatino coelioq; montibus cōtigua ē. Habuit aūt Circus ma
ximus circa se præclarissima quæda ædificia. In primis aūt veneris: quā Liuius li. x.
dicit. Fabium Buteonem Consulis filiū aliquot matronis stupri damnatis oveo mulctati
tio ære extruxisse. et sicut Plinius lib. xxxv. scribit: ædes cereris ap Circū maximū
fuit. Liuius ipse in bello Macedonico scribit. ædem Iuuentutis in circo Maximo Licinū
duumuirum dedicasse. Ouid. uero scribit templū Mercurii spectasse Circū maximum.
Suntq; rursus ea in parte Fastorū: cuius est initiū Clare nepos Athlantis ubi ita sequitur.
Templa posuere patres spectantia circū. Idibus ex illo est tunc tibi festa dies. Habet etiā
ouidius in vi. Fastorū. Columnā breuem marmoream fuisse Circū: ad quam Romani ad bella
pfecturi hastam proficiebant: eā partem uersus: in quā ituri erāt. Suntq; hæc carmina.
Prospicit a tergo summā breuis area circū. est ibi nō parua parua columna notæ. hinc
solet hasta manu belli prouinciā mitti. In regem: et oēnte quum placet arma capi. erat
et altera in parte circi templū Herculis: in quod nec canes nec muscæ intrabāt. Quot sem
plū Sylla iussu sybillæ fecit. ouidii carmina. Altera pars circi custode sub Hercule
tuta ē. quod deus euboico carmine munus hz. si titulos quæris: Sylla probauit opus.

De carcere loco. et parte circi

Ludus Troianus

modo

Quid circus max.

Aedes veneris

Aedes cereris

ædes iuuentutis

Templū Mercurii

Columna. in circo.

Templū hercules intactū a canib; et muscis

Plinius aũt serio reddit causam: quare canes Herculis templũ nõ ingrediant. quã quia iucunda omittere noluimus. Dicat ẽi clauam Herculis: cum qua eo in templi loco cãcum occiderat: post primas eius templi ualuas fuisse locatã. cuius odore. et nõ immerito: absterrerent canes. nescio aũt an et muscæ ipsũ horruerint clauæ odorem. Circi Maximi. M. Varro hanc ponit originẽ. Circus Maximus dr: qui circum ædificatus ẽ Flaminium campũ: et qb ibiq; ludis taurꝰ equi circũ metas currũt. Liuius Li. iii. quũ hoc latam scribit. ne cui fraudi ẽet secessio ab decẽuiris facta: subiungit sic. Ea oĩa in pratis Flaminus cõcilio plebis acta: quæ nunc Circũ Flaminiũ appellant. Plinius aũt li. xxxv sic scribit. Inuenio a consulatu octauii: qui de Perseo reoe nauale triumphũ egit fa cta porticũ duplicẽ ad circũ Flaminiũ: quæ corinthia sit appellata á capitulis æreis columnarꝝ. Estq; is circus Flaminius: de quo supiori loco portã indicantes collinã dixi mus. Liuiũ scribere libro ultimo de bello Macedonico: quũ dicit ita abundasse Tyberim: ut ludi apollinares circo inundato extra portã collinam parati fuerint. De pratis aũt Flaminis sic habent item Luuius in tertio. Itaq; inde consules: ne criminatõi locus eẽt: in prata Flaminia: ubi nũc ædes Apollinis ẽ. iam tum Apollinarẽ uocat appellabãt: uocauere senatũ. De cursu aũt equorũ: quos Varro dicit in circo Flaminio ludis taureis circũ metas currere sic hꝫ Ouidius ad Fastorũ libri. ii. finẽ. Iamq; duæ restant notæ de mense secundo Marsq; citos iunpit curribus urget equos. exuero positũ permansit equoriã nomen. quæ deus in campo præstitit ipse suo. et M. Varro de equiriã sic habet: equiria ab equorũ cursu. eo ẽi die ludis currunt in campo Martio. De hoc cãssio: in epistola: cuius parte ulti mã supiore de Circensibus loco posuimus: postquã ad ludricũ: quo iunctis equis currebant curribꝰ multũ laudauit: subiunxit sic. Primũ hoc ap Elidem à sia ciuitate Enomaus ferꝰ edidisse: qd postea Romulus i raptu sabinorũ: necdũ fundatis ædificiis: ruraliter on tauit italiæ. Sed mundi dns ad potentiã suã opus extollens: mirãdam et Romanis fabri cã in uallem maximam tetendit augustus: ut immensa moles firmiter pcincta montib; cõtine retur. Ea uõ in epistola satis innuit Cassiodorus solitos ab augusti Mausoleo sex portis de mitti iunctos currus: qui per equuriã in Flaminiũ circũ currerent: ut constare credamus locũ cui nũc Agoni ẽ nomen circũ fuisse Flaminiũ. Nã si aliquis: qd nos aliq; fecimus posse mã montis citatorũ partẽ conscenderit: et oculo metiet: pfecto intelleget ab augusti sepulchro rectã fuisse uiam ædificiis nunc cõtectam: quæ duceret ad ecclesiã sanctæ in equuria appel latam. ab ipsa aũt ecc̃a in circũ Flaminiũ: nũc agonõ recta, breuis: et usu expeditissima nũc est uia. Nec dubitamus quin ea campi primo: et postea circi Flaminii cã factum sit. ut uia, quæ ab illis: ad Augusti monimẽta: et ad pximã olim Flumentanã nũc appella tã ppũ portã ducit dicta sit Flaminia. Vtrũ uero eadẽ rõne: et regio Italiæ: nũc Roman diola ad foro Cornelii nũc Imola ad pisaurũ: et uia oĩs ab ipso foro Cornelii usq; ad urbẽ Romã Flaminiũ hũerit cognomẽ incertũ est. hinc magis animar aio q; omniũ Flaminiæ urbiũ speciosissima Forũliuii nos genuit: aluitq; et forte nunc habitat in urbe Roma sub citatorũ monte: Flaminiã incolimus uiã. De mutatione nois circi Flaminii parum admirari debebunt: qui nouerint agonis uerbũ cõe ẽe cuilibet actioni: quocunq; in loco pu blice instituat: et in tanta: tamq; absurda olim appellationũ mutatione: quã facere fuit Romanæ urbis ædificia: hæc satis uidet tolerandã: quũ locus ipse. nodũ florente Roma multorũ ludorũ spectaculorumq; agonis habuit: sed mris q; tribus: si quis attente cõsidera uerit. ludorũ q; apollinariũ similitudinẽ reperiet. Quæ ẽt carnis priuii extrema Iouis die ipso i circo edunt spectacula: originẽ habuisse uidentꝰ ab apollinaribꝰ ludis: de qbꝰ Macro bius i saturnalibꝰ: sic scribit. bello punico hi ludi ex sybillinis libris primũ sunt insti tuti suadente Cornelio Russo decemuiro. et infra. Censuerunt patres apollini ludos iuenales

Circus Flaminius nunc agone

Prata Flaminia

Ædes apollinis

De equuria cassiodorus

Ab augusti mausoleo currebat in Agonem

origo uocabuli uiæ Flaminiæ.

Agonis spectacula mira ætatis

Ludi apolinares

nostro

faciendos q; ing; eam rem duodecim milia aeris ꝓtori: et duas hostias maiores dari decem uiris præceptum: ut græco ritu hisce hostiis sacrificiū facerent apollini: boue aurato: et capris duab) albis auratis. Laconæ boue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Quā aūt ratione uel coniectura ducti affirmauerimus ēe ludorū apollinariū similitudinē: quæ nunc ēt: prædicto tempore seruatur libet ōnere. Vidimus ex Titi Liuii tertio senatum fuisse aduocatū in prata Flaminia: ubi postea fuit ædes apollinis. et ꝑā tum Apollinarem appellabant. Pandulfus aūt Lateranensis eccⁱᵉ hostiarius: qđ petrus omiserat bibliothecarius hī: Hadrianū primū Pontificem Romanū ædificasse sancti Apollinaris ecclesiam: ubi primus apollinis ædes fuit: qđ qdem nulla alia rōne factum ꝓdetur, celebri tunc ī urbe loco apollinaris: et loci et ædis appellatio d ritu oēntiliū celebris tractu temporis in sancti Apollinaris præsules Rauennatis memoriā uerteret. Sic in Panthæone proximo illi loco haud diu antea omniū idolorū: quibus id templū erat dedicatū cultus in omniū Christi domini martyrū memoriā fuerat mutatus. Iam tandem quartæ distributionis mīæ parti manū apponētes minutiora: et uarijs dispersa locis ōnere aggrediamur. Prima tñ erit Neronis domus: de qua Suetonius sic scribit. Domū a palatio ad esquilias fecit: quā primo transitoriam: mox īcendio absumptā restitutāq; atrea nō addidit: de cuius spatio: atq; cultu: suffecerit hæc retulisse. Vestibulū eius fuit: in q; colossus cētum uiginti pedū staret ipsius effigies: tanta laxitate: ut porticus triplices miliarias haberet. Item stagnū maris in stari circūseptum ædificijs ad urbium speciem. Rura mixta aruis: atq; uinetis: et pascuis syluisq; uaria cum multitudine oīs generis pecudū, ac ferarū. In cæteris partibus cuncta auro lita: distincta gemmis: unionūq; conchis. erāt coenationes laquearia tabulis eburneis uersatilib): ut flores fistulis: ut unguenta desuper spargerentur. Precipua coenationū rotunda: quæ perpetua die b) ac nocte b) uice mundi circūagerentur. balnea ex marinis: et albulis fluentes aquis. Eandem domū: quū absolutam dedicaret hactenus cōprobauit: ut diceret qb) hominē: tandem habitare coepisse. De ipsa itē domo Cornelius Tacitus: ubi incendiū Romæ describit: sic hī. Eo tpre Nero Antii agens: non ante in urbem reuersus e: q; domui qua Palatiū et Mecoenatis hortos cōtinuauerat, ꝓmiscuaret. neq; tñ sisti potuit: quin et palatium: et domus et cuncta circūhauirent. et Infra. Cæterum Nero natus ē, patriæ ruinis extruere domū: qua aut proinde oemnæ et aurum miraculo ēent solita: et luxu prudem: et luxu uastata: q; arua et stagna, et in modū solitudinum hinc syluæ: inde aperta spatia: et ꝑspectus. Tam in domū Neronem indulsisse ædem fortunæ: quæ ex lapide pheonide transluceno ædificata foribj claussis: claritatem diei intus hret. scribit Plini. in xxxvi. idemq; in xxxvii. dicit. In aureæ domus Neronis solarijs aues ex argento mirabili opere sculptas fuisse. ubi aūt fuerit porticus triplices miliariæ: ubi stagna: syluæ: et arua tenui possumus assequi cōiectura: q; illis in eisdem locis excelsa amplissima postmodū ædificata fuerūt ædificia. Hāq; id totū domus aureæ spatiū fuit ab ea parte palatij: quæ nunc monasterū sancti Gregorij e regione respicit, recte ueniendo ꝑ Constantini arcū triūphalem Colossi: et Traiani forum: quoūq; nūc domū Cardinalis columnæ: sub Mecoenatiana turre ꝓtingimus. Sicq; septizoniū arcum Constantini: amphitheatrū: et Titi Vespasiani thermas: Traianiq; forū diuersis postea tpribj diruta, domus aureæ solū: arua: syluasq; et stagna occupasse oportebit. Primū qui tantæ mutationi manū apposuerit fuisse uidemus Titū Vespasianū. de cuius occupatione Neronis stagnorū fidele supra posuimus Martialis testimoniū. Hic ubi conspicui Venerabilis amphitheatri Erigit moles: stagna Neronis erat. Vtrū aūt Titus Colossum qui in domus aureæ porticu erat intra amphitheatrū ædificando concluserit: postea illuc transtulerit: aut ꝑpetuum stare ꝓmiserit: incertū hēmus: q; tñ constat nobis id Colossum multis tpribus ad amphitheatrum fuisse: a quo uulgus totum eam molem posteā Colosseum appellauit. Helius

Ecc. ā. S. Apollinaris.

De domo Neronis.

Lapis pheonis diaphanus in æde Fortunæ

Domus neronis ubi

Colossus. a quo Colosseus.

Lampridius in Antonini Commodi uita scribit. Colossi dūt caput depressit: quod erat Neronis: et suum imposuit et titulū more solito subscripsit. Nosq caput Commodi nummismatibus noscentes: uidemus id æneum: et certe maximum caput: quod nunc ad lateranensem basilicā cernit fuisse illud: qd spurcissimus ipse Commodus flagitiosissimi Neronis capiti subrogauit. Secundus dūt Traianus fori extruxit: de quo Ammianus marcellinus lib. xvi sic hī: Verū quū ad Traiani forum uenisset: singulorem sub oī cælo structurā: ut opinamur: æternā moenium ascensione mirabilem: hærebat attonitus per gigānteos cōtextus circūferens mente: nec relatu effabiles: nec rursus mortalibus appetendos. omnīq; spe huiusmodi qcq conandi derecta: Traiani equū solū locatū in atrii medio: qui ipm principem uehit: imitari se uelle dicebat: et posse. cui pax astans Regalis ormismā: cuius ex persidę discessu supra mōstrauimus: rndit: ante stabulū tale tondas. Ex oībus uero: quæ insignis: tot tantorūq; ædificiorū structura habuit partib; unica extat integra coclis columna: boni: pstantissimiq; principis res gestas mirabili ope insculpta: ad cuius basim incisæ lræ ōnāunt terrenum collem qui eius turris altitudinē æquaret: ut area fieret plana: inde operib; effossum asportatūq; fuisse. In ei fori excelsus mirabilibusq; ruinis symachus primus papa ecclesias sancti Basilii: et ste sancti syluestri et Martini extruxit. Bonifacius aūt viii. tres turres: quæ nūc integræ extant: ad easdem ruinas ædificauit: quarū quæ media inde militiarū ē dicta turris: qꝫ cellis supædificata ē: in quib; Traiani principis milites cōtinebantur. Quod autem Traianus ipse imperatoris Neruæ a quo fuit adoptatus: memoriā cuperet cōseruari pdictā fori sui molem: Neruæ ipsius foro: atrioq; coniunxit in celsis quoru pinnea ad ea parte quæ in s. Hadriani ecclesiā ueroit: et ubi nunc uulgi corrupte la dicit arca Noe. Litteræ aūt extant cubitales neruæ titulos pferentes. Id uero Neruæ forum fuisse transitorii appellatū Helius spartianus in Alexandri seueri uita indicat his uerbis: Statuas laconas: uel pedestres: nudas uel equestres diuis imperatoribus in foro diui Neruæ: qd transitorium dicit locabat: oīb; cum titulis: et columnis æreis: quæ pedestrū ordinē cōtineret. Sed quare transitorium sit dictū id forum cōiicimus: qꝫ exeo ad alia ppinqua atq; cotigua forā transiret: ad magnum uidelicet Romanū: et Traiani forū: unde ecclesia: quæ ē sancti Hadriani qb Honorio primo pontifice Romano (prīb) Focæ imperatoris ædificata ī trib; foris á bī bibliothecario appellat: qpsius eccæ locum: ad dicta tria fora pertinuisse uideamus. Est eī ipsius sancti Hadriani eccæ ppinqua alia eccæ s. Martinellæ uulgo appellata: quæ fertur in martis templo fuisse ædificata. Sed qꝫ templum ibi mars habuerit ignoramus. et tñ uidemus ipsā in eccæ cohortem Romanā militū more ad instar hoīs figurā incisorū: cuius uexilliser Labrū pinsigni hī: quæ ornamēta nullū aliud magis q martis templū dicebant. et item eidem ppinqua loco statua ingens marmorea iacens: mars fori nūc uulgo appellat: quā periciores Romani probent Iouis panario fuisse dicatā argumentaq; afferunt qꝫ marmoreum statuæ stratum: tamq pānibus marmoreis uideatur obtectum. dicuntq; eam statuam ideo positam ee: ut memoriam referret panis: quē maiores a senonib; Gallis in capitolio obsessi: quem fame perirent in hostem pit mentitam copiā rerū prætenderent precerunt: cuius rei ueritatem: alioru: qui melius q nos sciat iudicio relinquimus. De septironio aūt: qd in domus aureæ solo diximus fuisse ædificatum utrie scribi inuenimus. Id aūt est ædificiū: ante beati Gregorii monasterii: cuius matona ex parte demoliti tres columnarū ordines mutuicem suppositi nūc uisunt. Fuit uero seueri apmi imperatoris sepulchrū. de quo Helius spartianus scribit: opera eius publica Romæ præcipua extant. septronium: et thermæ seuerianæ. et paulo infra: Idem spartianus. quū septroniū faceret:

Caput æneū ad Lateranum.

De foro Traiani

De eq æneo Traiani

Coclis Columna Traiani.

Ecca. s Basilii syluestri et Martini.

Tres turres militiarū.

De foro Neruæ.

Fori trāsitorii q dicit

Ecca. s Hadriani

Ecca. s Martinellæ.

Mars fori. statua ingens

septroniū.

nihil aliud cogitauit: q̄ ut ex aprica uenientes ſuū opus cernerent: et medium simulachrū eius locatū additu pallantis ædib; Is regiū arcū ab ea parte facere uoluisse perhibet. qd etiā post alexander: quū uellet facere ab aurifpicib; dr esse phibitus: quū hoc sci fcitans non liquisset. Iulius uero capitolinus in antonini gente: quisuit seueri filius: uitā dicit: Illatus ē maioru sepulchro: hoc ē seueri: qd est in Appia uia eū tib; ad pri tem dextrā specie septodii extructū: qd ille sibi uiuens ornauerat. Et septodiū sic iulius capitolinus appellat. nouimus Græcos dixisse locū: ad quē ciuibus frequentatū: multæ ducunt uiæ: cui nūc Sodiæ est appellatio: ut uideat innuere capitolinus seuerū sibi parauisse sepulchrū: ad qd ciues sæpenumero cōuenirent. Quare aūt a spartiano septro nium appellet: intellegere nequiuimus. estq; mra opinio eo in uerbo librarios errauisse et septronium pro septodium posuisse. Sed uidemus eos: qui multē annis citra Roma norum pontificum gesta scripserunt appellare patriā nunc et integrā ecclesiā: illi septi ronio subiectā: atq; propinquā: quæ est cardinalatus titulus sanctæ Lucinæ in septa solis: cuius appellationis ronem haud quaq; mro iudicio absurdam reddere possumus q̄ inuenimus fuisse in eius columnaris decursu sūmitate idolum solis oblongum eximi tum: radios oblongos: auratosq; ad caput habens: et q̄ aspiceret colossum Neronis: á quo colossum diximus appellari. Idem seuerus arcum triumphalē habuit sibi et Marco Aurelio cōem: á senatu: pptoq; Ro. positū: qui nunc intecto ad sanctū Hadrianū sub ca pitolio cernit. estq; titulus. Imperatori Cæsari. L. septimo. M. F. seuero. Cætera sūt nota

De Arcu constantini: quē in Neronis staonis ædificatū fuisse diximus: pauca dicere ex pedit: q̄ eo nunc intecto talis titulus habetur. Imperatori Cæsari Flauio cōstantino maximo Publii filio Augusto. S. P. Q. R. q̄ instinctu mentis. diuinitatis magnitudine cum exercitu suo tam de tyranno: q̄ de omni factione uno tpre iustis re mpa- ultus ē armis. arcū triumphis insignē dedicauit. Postquā de Neronis domo: et maximis: quæ in eius demolitæ loco cōstructa fuerunt ædificiis: dictum ē satis: et uidemus: id: quod Traiani forū ēe docuimus Iulii Cæsaris domum fuisse: sed ubi fuerit ipsa domus Cæsaris: ondemus. Primū suetonius i eius uita scribit: Habitauit primo in modicis ædib; pontificatu maximū in sacra uia domo publica. et plinius li xix Cæsar Dictator: totū forū Romanū: uiamq; sacrā ab domo sua in capitolinum usq; Capito linum in munere gladiatorio Linteis cōtexuit. Fuitq; ipsa domus: quā octauius Augustus á Liuia nepte nimis sumptuose ornatā: sicut suetonius scribit: ad solū dirui fecit: in cuiusq; area postea porticus Liuia fuit. de qua ouidius sexto Fastorū. Disce tamen ueniens ætas: ubi Liuia nunc ē porticus: Immensa tecta fuisse domus. Ad eamq; porticū scribit plinius vespasianū pacem suā ædificasse. Pantheon: quod templum describere supra pollicti fuimus: á. M. Agrippa ædificatum fuisse titulusq; frontispi cio adhuc ondit. Plu. Lib. xxxiiii. scribit. Syracusana sunt i Pantheo capita colum narū á. M. Agrippa positarū. Id templū Spartianus dicit ab Hadriano instauratum fuisse: et minores in frontispicio trae: edocent eandē instauratoēm á septimio et M. Aurelio Antonino fuisse factā. Macrobius i saturnalib; magnitudine describens: unio nis: quem cleopatra inauriby ostentabat: sic scribit. Ipse aūt: cuius fuerit magnitudinis unde colligi poterat: qd: qui sapfuit. postmodū uicta regna: et capta ægypto Roma delatus: dissectusq; ē: et factæ exuuiæ duæ margaritæ: impositaq; simulacro uene ris: ut monstruosæ magnitudinis in templo: qd Pantheon dicit. Bonifacius autem iiii. pontifex Ro. a Foca imperatore obtinuit id templū: in honorem beatæ Mariæ

Septodium

S. Lucia in septasolis

Arcus seueri

Arcus Cōstantini

De domo. Cæsaris

Liuia porticus

De Pantheo tripli

nūc S. mariæ rotundæ

uirginis: et omniū christi martyrū cōsecrati. Inde apud eos qui de christianorū gestis ī urbe Roma septingentis annis citra scripserunt: ea ecclesia aliqn ad martyres appellabatur. Eius stupendā fornicem: uetustate ipsa: et terræmotibus scissum, ruinā q minantem: tua Pontifex euenit opa impensaq instauratū: et chartis plumbeis alicubi deficientib cooptū: læta inspicit curia. et quum ipsa insignis ecc: cæteras facile superans multis an seculis celsas: quib attollitur columnas habuisset sordidissimis diuersorum tabernis quæstui: a qb obsidebant occultatas emundatæ: nūc in circuitu bases: et capita pernudatæ mirabilis ædificii pulchritudinem ondunt: accedūntq de coxi strate tiburtino lapide subiecta templo area: et quæ ad ætatis mæ campum martium ducit iuga. Quando aūt nos ære

Vicus Iugarius ubi

alieno liberare coepimus promissa item uici iugarii equimelii: et salinarū loca ī dicemus. Et quidem de uico Iugario: quod dicere possimus: nihil aliud ē: q qd Liuius in bello Macedonico dicit saxū ingens a capitolio in uicum iugarium procidit: et multos oppressit: nūc aūt seruat ætas mā: ut uicino in loco sub capitolio: ad eam partem: quæ uersa ē in lucu septimii seueri arcū triumphalē: et currus: et iuga boum fiant. De equimelio Liuius. vii. ab urbe cōdita: quū spurii melii: ex equestri ordine ad cōcupitū regnum facta cæde scripsisset: addidit. nec satis ēe eius sanguine expetitū: nisi tecta parietesq: intra quæ tantū dementiæ cōceptum ēet: dissiparentur. bonaq cōtracta pretijs regni mercandi publicarent. Iubentur itaq quæstores uendere ea bona: itaq ī publicū reducere domū dein: ut memoriæ area ēēt oppressæ nefariæ spei diruī exemplo iussit. Ia æquimelium appellatum ē. Liuius item in bello Macedonico. Censores sup æquimelium ī capitolio: et uiam sternēdā a porta capena. et. M. varro ī iiii. de lingua latina æquimelium: q æquata melii domus publice: q regni occupare uoluit. Is locus ad busta gallica: q Roma recuperata Gallorum ossa: qui possederant urbem: ibi coacernata: et consecta.

Equimelium.

Salinæ ubi fuerint

Salinas in locum quo sal ppto uendendum seruaret: fuisse ea in Tyberis ripa: quæ a ponte nūc sanctæ mariæ in Auentinū ptinet. Liuius lib. iiii. de secūdo bello punico ondit. M. varro carceris uerbi

De Carceris uerbo Tullianus Carcer.

uim declarans sic scribit. Carcer a coercendo: q exire phibentur: in hoc pars: quæ subtera Tullianū: ideo q addita ē a Tullio rege. q Syracusis: ubi saxa excisa cōseruant: uocant latomias. et de latomia translatum: q hic q in eo loco lapidicinæ fuerūt. Liuius aūt in bello Macedonico scribit: M. superiorem catonē: qui dictus ē Censorinus: ī cēsura fecisse atria duo. Martiū. et Titium in latumijs. Liuius item in vi. belli punici incendiū describens sic habet. Comprehensa postea priuata ædificia: neq ēi tunc basilicæ erant. comprehensæ latumiæ: forūq piscarium. et atrū regium. ædes uestæ vestæ defensa. Ex quib varronis Liuiiq uerbis dicere uolumus latumias fuisse ubi nūc ecc. S. Nicolai in carcere Tulliano: et atrū regium ibi ppinquū: ubi. s. ædes sunt: quas sabellorū gens uetusta: et clarissima nunc habitant. sicq superiore loco ppe uidemur forū piscarium: et ædem uestæ: descripsisse. Vroebat nos per hos dies interrogatione sustinius Planta iureconsultus: et conciuis noster alius aduocatus ubi fuerit summa uelia? in qua quū habitaret valerius publicola primus consul ædes demolitus: ad humiliora fori loca inhabitanda se cōtulit. Cui rndemus. M. varronē: quū palatium describens: dixisset: q a ballatu ouium fuerit appellatū: addere huic Germaliū et velias coniunxerunt: et infra. Veliæ unde essent plures accepi causas: in quib: q ibi pastores pallatim ex ouib: ante tonsuram inuentā uellere lanam sint soliti. Hinc eroo diximus veliā fuisse ea in pallatii parte ī forum Romanū uersa: quæ iuxta Palladium contra ecclesiam sanctæ mariæ nouæ celsior insurgit. Alia item multorum interrogatione sæpenūo aduocati fuimus: qd mons ille fuerit cui portam inter Gemoniā: nunc sancti Pauli et Tyberim: testarū laterūq fragmentis aggerato nunc monti testatio ē appellatio. Fama eim multis ante seculis cōfirmata hīt eam montis molē: quæ pculdubio maiora ē in id celsitudinis creuisse ex urnis: aliisq testaceis: in quib impio subditi Romano pulo tributa Romā pferebant. et quidem

Latumiæ ubi

Atrū regiū

Vbi fuit summa uelia.

Testaceus mons

nos eam

nos eam famam ēe falsissimam certius probare possumus: q̄ quo auctore: quā institutione id factum sit edocere. quantum uero attinet ad famæ falsitatem norunt mecū: qui Romanorū res gestas legerunt consueuisse quæstores in quincias mitti: quib⁹ curæ ēet tributa exigere: et siue legionib⁹ in stipendia distribuere: siue in ærarium deferre Romā. M. Catō Vticēsis q̄stor quæstor in Asiam: in cyprūq; missus, habita a prouincialib⁹ tributa nō fictilib⁹ urnis gessit: quas homo legū observantissimus in testacei montis exaggeratōe confringeret: sed tenacissimo cōsutos corio sacculos in summa nauis puppi gestauit: subere ea tone longissimis alligatos testibus: ut si naufragio ipse cum nauis periret. supnatans suber ōnderet i fundo depositum: et amisso pstanti ciuie ppto nihilominus Romano tributorū pecunia ēet salua. nec solū in externis quincijs. sed in Italia etiā tributa per quæstores exigebant. Idq; Macrobi⁹ in saturnalibus: de fide seruorum erga dnos tractans indicat. Asinio Pollione Patauinos cogente ut tributa conferrent: et ppe a dominis lacerātibus seruorū nullus inuentus ē: qui libertate ppositā dominū proderet. sed omissa inanī: et mrō iudicio supflua. uanæ opinionis cōfutatione: quas ad rei ueritatem habemus cōiecturas i medium pferamus. Plinius li°. xxxv. multa dicit de figulis: et plasticis: quorum opificum uis, uerba a græco significat interpretata. eos uel ex tera: uel ex gypso: uel argilla aliqua similitudines uel formas effigiare. sed q̄d ad mām facit intentionem maximū dicit usum fictilium maiorib⁹: qui Romanorū fundauerunt imperiū: adeo ut deorū simulacra templorumq; ornamenta: et ipsa parietum crustamenta ex fictilib⁹ cōficerent. suntq; hæc pauca Plinii de ea re uerba. Turrianū accium a Fregellis: cum locarat Tarquinius Iouis effigiem in capitolio dedicandā fictilem fuisse eā: et ideo nō mirare solere fictiles in fastigio templi eius, quadrigas: de quibus sæpe diximus. ab hoc eodem factū Herculē: qui hodieq; materiæ nomē in urbe retinet. Hæc eīm tum deorum erant effigies laudatissimæ nec pœnitet nos eorū: q̄ deos tales coluerunt. Aurum eīm et argentum: ne in dis quidem conficiebat. durant etiam nūc plurib⁹ in locis talia simulacra. Fastigia quidē templorū etiā in urbe crebra: et munita mira cælatura: et arte: firmitateq; sanctiore: auro certe innocentiore. Quæq; adhuc diximus uel assiduitate faciant figulinarū opa: et fictilib⁹ dolijs ad uina excogitatis: ad aquas tyberis: ad balneas: ad tecta coctilib⁹ laterculis. Atqui Numa Rex: septem collegia figulorū instituit. quin et defuncti sese multis fictilib⁹ solijs cōdi maluere. maior pars hominū terenisuetā uasis. M. etiā Varro figulos uno in loco fuisse indicat: quū dicit Venerem myrteam fuisse inter figulos: et myrteā ideo appellari: quia locus ille primus myrtetis ēet feracissimus. & sexti Rufi urbis Romæ descriptio habet. In regione prima porta capena fuisse uicum uitriariorū. quum itaq; figulorum: eam ex opificii cōditione uideamus: ut longe ab aquis bñ non possit: quū item eius artis purgamenta si nimis multa in ædibus dispergantur: ea reddant cæteris usibus inutilia: si uero in flumen abiciantur: aut illud in breui cōpleant aut difficillime eruant: prudenti consilio factū tenemus: ut tam multa figulorū collegia a Numa rege instituta myrtetis: et secus fluuiū ap uitriariorū uicū ibi fuerint loca: ubi nūc testaceū inter montē et tyberim umeas uidemus. Qd si Numæ regis temporib⁹: q̄n urbis Romanæ imperiū intra uicesimū lapidē coarctabatur figulorū collegia fuerunt septem: quanto plura credimus esse addita Romani pp̄li multitudine nō minus aucta q̄ fuit imperii dilatatū: Hæc oīa attentē cōsiderantes: mirari solemus: cur testaceus mons supra fidem eorū: qui nō uiderunt: arduus: nō in alpem potius insurrexerit. Quæsiuit uero nup Lælius nr̄ Valentis iure cōsultus: nunqd Ludi Tauri: q̄s postremo Carnis priuij dominico die ad eū mōtem fieri spectabamus: illi ēent: quorū meminit M. Varro: cui nunc: sicut pollicitī sumus rñdemus. Ludos quidem Taurios: ad postrema Februarii mensis pra Romanos edere

figuli et plastici.

vicus vltrarius. ad capenam portam

Tauri ludi.

consueuisse. sed quod ex parte superiore loco in equiria: et circi Flaminij descriptione di
ximus: licet ludi appellarentur Tauri: nō tauri: sed equi currib⁹ iuncti a campo martio
per equiria curretes: quib⁹ ad septem metas circūacti ēent: in circū Flaminium ferebant.
Ampla et uastum nunc ingressi sumus campū dispersa per urbem loca describendi. cui parti
tm̄ abest: ut plene satis posse facere cōfidamus. q̄ licet ea: quæ hactenus sunt scripta multo
maiora his: quæ forent reliqua existimamus futura: tm̄ paucissima in posterum certa
ōndere speramus. si quis eīm urbis Romæ ætatis mīæ partes singulas, uel mente, uel ocu
lis lustrando peragrabit: ea quæ ꝑplo nūc: et domibus frequētata sūt a nobis pene ībā
q̄a intelleget: quōd quidē nulla a nobis negligentia: aut inaduertentia maōis facta ē:
q̄ ne ignota imprudenter asserere: aut impossibilia uane et leuiter conari cōpelleremur.
Libet tamē aliqua ex parte: ipsam scribendi. sine antiquis: et dionis fide testib⁹ audaciā
qualis futura fuerit ondere. Ia in regione omniū ꝑtis urbis ꝑplo frequentissimæ: quā
Capitolio: exquilijs campo martio: et Pantheone uidemus clausam: ecclesia est sancti
Marci: quā titus eugenij nepos Petrus gente barba patricius Venetus. et sanctæ Mariæ
nouæ cardinalis inhabitat: eā scribit Petrus bibliothecarius: a Marco Pontifice Romano
eius nois primo iuxta Pallaturas fuisse ædificatam. et licet multorum ut appareat ingen
tiū olim ædificiorū ruinæ, multa nūc cernant fundamenta: qa tm̄ illæ fuerint pallaturæ
ignoramus. Proximā illi eccam basilicæ xii apostolorum. nūc inhabitat: et cardina
latus titulo tenet Bisarion: ex constantinopolitano græcus. cui nicæno uulgaris ē appella
tio. quis uero ipsam ædificauerit eccam: aut quæ fuerint ædificia: quorū ingentia apud
eam cernunt uestigia: mihi penitus ignotū ē. et tm̄ exiantia ipsius eccæ monumēta ante
annū trecentesimū scripta fuisse dicunt. Intra ipsius eccæ parochiā: et ꝑpe capitolium Vene
ris ortum cognomine mirabilem: et multa. hauddquaq̄ ignobilia: quorū loci et situs nullā
scire possumus certitudinē. eccam uero sancti marcelli: quā Nicolaus patria Surrentinus:
et eius sōe eccæ tituli cardinalis appellatione Capuanus inhabitat: scribit Bibliothecā
rius: a Lucinia nobili muliere uia salaria fuisse ædificatā: in Catulabio: qd Lanij: siue Car
nifices: pro animalium stabulo īrē consueuissent: quo in sordidissimo loco tentus et passus
fuerit ōtifex marcellus. sed eius palatij: quod idem cardinalis eleganti ssimū
apud sanctæ mariæ in uia lata ecclesiā ædificat: ruinæ inter ceteras urbis conspi
cuæ: quid olim fuerint nullo īi loco īuenimus scriptū. et tm̄: quantum ex sexti Ruffi de
scriptione urbis possumus assequi cōiectura. Isidis templū ibi fuisse tenemus: ap quos in
porta triumphalis descriptione Vespasianū: et Titum triumphaturos: nocte illa: quæ
triumphū præcessit: quieuisse ōndimus. scribit eīm Ruffus Isidem, ꝑpe Minervā Chalci
dicā fuisse. seruatq; ipsa nunc nomine suū Minerua a fratrib⁹ sancti Dominici ꝓdicatorib⁹,
sub gloriosæ uirginis dei genitricis titulo habitata. de quib⁹ ingentib⁹: quæ nunc cernunt
ruinis: quid dicamus nihil aliud ē: q̄ ineūs de libro titulos fuisse pestorum Pompeii: quos
Plinius sic ponit. Pompeius magnus Imperator bello triginta annorū confecto, fusis: fugatis
occisis: in deditionē acceptis hominū centies uicies semel octuagintā milib⁹. depressis aut
captis nauib⁹ octingentis quadraginta sex. oppidis castellis mille quingentis uiginti octo
in fidē receptis. terris a meotide ad rubrū mare subactis uectum merito Minervæ. Triū
phū aūt præfatio hæc fuit. quū oram maritimā prædonib⁹ liberasset: et imperiū maris po
pulo Romano restituisset. ex Asia. ponto. Armenia. Paphlagonia. Cappadocia. Cilicia.
Syria. Scythis. Iudæis. Albanis. Iberia. Insula creta. Bastarnis. et sup hoc de regib⁹ Mi
thridate: atq; Tigrane triumphat. Sunt etiā alia per urbem tunc speciosa: sed similis uetu
statis suæ ignoratione obscura: quæ illis relinquimus describenda: quib⁹ fortassis cūræ
erit hanc describere: quā nrīm hæc seculū Romā. et si primæ illi potentissimæ multo

De eccª s marci Pallaturæ

Basilica xii apostolorū

Eccª s. marcelli

Templū Isidis

Tituli ex pompeii de Libro Mineruæ

Præfatio tit triūphi Pompeiani

dissimilem: non parum tñ europæ: et aliquot Asiæ partibus uenerandã. et qdem licet Romano nomini ita affecti sumus: ut nimi post religionem maiori colamus ueneratõe: non tñ passione ita abduci a uero iudicio nos patimur: qñ discernamus quantũ longe absit urbis Romæ mi temporis rerũ: statusq; condicio ab illa: quæ olim illi affuit potentatus: imperiq; ptate maiestate: sed contra non sumus ex illis quos uidemus pntem Romanæ rei statum haud secus spernere: et p nihilo ducere: quos si ois eius memoria simul cũ Legionib; consulib; senatu: capitolio: palatioq; ornamentis penitus inberisset: Viget certe uiget adhuc: et qq maiori diffusa orbis terrarũ spatio solidiori certe munita fundamento urbis Romæ gloria maiestatis. Habetq; Roma aliquod in regna et gentes imperiũ: cui tutando augendoq; nõ legionib; cohortib; turmis: et manipulis nõ equitatu peditatuq; si opus sit nullo nunc delectu militum: qui aut sponte domi nõa: militare cogantur educere Roma: et italia copias in hostem ducunt: aut imperii limites custodiunt. nõ sanguis ad pntem seruandã patriã effunditur: non mortalium cædes cõmittuntur. sed per dei mi: et dñi nri Iesu christi imperatoris uere summi: uere æterni: religionis sedem arcẽq; atq; domicilii in Roma cõstituti: ductosq; in illa ab armis mille et quadringentis martyrũ triumphos: per dispersas in oibus æternæ et gloriosissimæ Romæ templis ædib; sacellisq; sanctorũ reliquias: magna nũc orbis terrarũ pars Romanũ nomen dulci magis subiectione colit: q olim fuerit solita cõtremiscere Dictatorem nunc ppetuũ non cæsaris: sed piscatoris petri successorem: et imperatoris pdicti Vicariũ pontificem summũ principes orbis adorant: et colunt: senatum pntis Romæ cardinales ecclesiæ post pontificem orbis uenerantur. nec quisq memor tanta adeo mõa sanctorũ meritis. eẽ tributa addubitabit: si ab huiusmodi mi rei curam gerentib; et ad petri piscatoris naviculæ olauũ sedentib; in sola religione: et sanctissimam cursus dirigẽt: futurũ ut nõ secus Asiam: aphricãq; Romano christianorũ imperio subiiant: q europæ regna pplosq; subiectos habent. Quid q; maiora uel certe parem priscorum temporũ uectigalibus Europa pene omnis tributa Romam mittit: dum singulæ ciuitates a Romano pontifice beneficia accipiũt. Verũ hanc summo pontifici et cardinalib; exhibitam ab orbe reuerentiã: eas a pplis missas ingentes pecunias posse etiã alteri ciuitati q Romæ dignitatẽ emolumentumq; afferre quispiam cõtendat. et Auinionem: Bononiam: Florentiã: Ferrariã eam aliqñ fuisse gloria decoratus alleoabit: & nos quum id q; subeamur recusare nõ possumus. Sed ppria quædã habet urbs Romana: adeo præclara: excelsa: admiranda: ut ne dum alibi in orbe inueniant: sed nec etiã ea transferri liceat: optari in primis: qui Romã ipsam rerum caput: et dominam non uiderit: temere quicq; alicubi admirabit. Habet ei urbs ipsa Apostolorum limina: et terram sacro martyrum cruore purpureã. Habet seruatam linteo Veronicæ mulieris in cuctarum orbis ecclesiarũ primariæ: atq; matris bti Petri basilica extantem: pprisq; apparentem liniamentis dominici uultus effigiem. Extat insuper notus celebratusq; locus in uia appia nomine: quo uadis appellatus ubi perfugæ Petro christus occurrit: et sup duram silicem uestigia reliquit ppto celebranda. quinq; paulo fueris eadem uia peressus inuenis specum: coemiteriumq; Calixti beatus sanctorum ossibus refertissimũ: cui addita ecclesiam sancti sebastiani martyris: quã præteritorum pntisq; seculorũ incuria prælatorũ ruere permisisset: tu Eugeni pontifex maxima cũ laude nuper instauraſti. Visitur apud Lateranensem eccam sancta sanctorum locellus cœlesti gratia plenus. & in eadem uisunt eccã Apostolorũ petri et Pauli capita. Veneranda simul timore: applausuq; inspicienda. sub quorũ sublimi: et sicut par fuit ornato loco incunabula: et circumcisio saluatoris: et ipsius oenitricis uirginei lactis uasculũ miro cãdore cernatur. Eo in altari quod primum religio christiana legitur habuisse: sunt

Vultus sanctus

Dñe quo uadis

Coemiteriũ Calixti.

Reliquiæ sanctorũ romanæ urbis.

Sunt in carinis Catenæ: quib⁹ Beatum Petrum in carcere ligatum: Herodes tenuit in
ecc⁹ quæ exinde bti petri ad uincula appellatur: Estq; apud sacras uirgines sancti
syluestri monasterium incolentes: attente: ueneranterq; contemplandum bti Ioannis bap-
tistæ caput. Nonetes uero uirgunculæ annulus dei sponsi sui dono de cœlo missus
ap celeberrimã: pulcherrimãq; illius in uia Numentana ecc⁹ seruatur. Habetq;
insionis et speciosissima in uia Tiburtina Laurentij martyris bti ecc⁹ craticulam: sq;
quã fortissimus athleta exustus de gentilium rabie triumphauit. seruatq; eadẽ basilicã
eundẽ Laurentium: et aliũ sibi similem aliunde aduectũ Stephanum protomartyrẽ: ut uirtute
meritisq; pares unico hospitio clauderent. Visunt eam ab urbe secundo miliario: et hos-
pitium inter: ardentinãq; uiam dulcis aquæ fontes: qui fuso Pauli apti sanguine fluxerãt.
eruperunt et magno exquiliarum monte speciosissima ẽ sanctæ Mariæ maioris basilica: cui funda-
menta æstiuæ niuis iudicio fuerunt iacta. Quæ in ecc⁹ gloriosissimi Hieronymi corpus
ad præsepe: in quo primum uagiit christus Jesus cõseruat. Non minorisq; miracula eccle-
siæ ẽ: in transtyberina Janiculi regione uitrornis Mariæ: ubi nato domino fons olei descendit
in Tyberim. Sunt uero multa: ac prope innumerabilia: quorum ut superiori loco dictorum: inspiciendi
tangendi: uenerandiq; deuotione adducti Pannones, Moesi. Macedones. Mauranæ. epiro-
tæ. Dalmatæ. Illyrii. Liburni: et ipsi in primis plurimas in regiones prouinciasq; diuisi Ger-
mani. et Galli: hispaniq;: ac toto diuisi orbe Britanni: nunc anglici singulos ferme
annos Romã adeunt: Romã uenerant: Romã ducunt eorũ dominã: et magistram. Nec
europæ solũ ppli Romã: et eius sanctimoniã uenerant: sed tua etiã Iulior euoeni opera
factum ẽ: tum cura: tum ẽt impensa: ut ex asiaq;: et finitimis illi europæ et Asiæ partibus
post unicos occidentali ecc⁹ Græcos. Armeniosq;. Bosnenses. ex europa Nestorianosq;
et Gordianos. ex asiã minori. Ponto. paphlagonia. Cilicia: et Assyria. scythis. albanis
et Iberia. et demũ æthiopes ex africa. catholicæ fidei: et Romanæ ecc⁹ conciliatos uide-
rimus. quo fit: ut a pluribus orbis terarum ppli: nationibusq; aduenis Roma: q alia urbis
ciuitas frequentet. nec parum: contemnendus ue is Romã cõfluentium nus mortalium: qui qui-
dem: quadrage simalis Ieiunii tpribus quadragenta: et quinquagenta: et quinq; plura milia
ex multis earũ: quas supra enumerauimus, principiarũ Romã adeunt. Romæ basilicas. tem-
pla: sacella. et singulas ædes circuit: quorum nullus: tam hebeti stupido ue ingenio: qui su-
perba Romanorũ olim principũ palatia: superbissimas spectaculis edendis institutas ẽ structi-
ones: thermarũ celsos fornices: et insana aquæductorum opa illustrans. qd fuerint: quid ue
sibi uoluerint: singulos sciscitans obuios: uidisse. sciuisseq; non pœnitet. Stat uidet adhuc
solido innixa fundamento Romanæ gloria maiestatis. et nõ parua terrarum pars spole
et absq; armorum strepitu dulci reuerentia Romano nõi colla submittit. Sed quando ad
propositum digressi sumus: qui ab ædificiorũ locorũq; urbis inouanda memoria dissenti-
ens cultus: et uoentis adhuc reuerentiæ rõnibus tibi Immorati sumas ad ipsas urbis
ædificiorum redeundum cẽt si plurimum: q̃ hactenus hucusq; descripsimus: indicauimusq;
per omnia urbis loca á nobis dimissorum: certiorem dare notitiam possemus. F.

Blondi Flauii de Roma instaurata: libri. iii. et ultimi finis.
anno MDxxv. die xxv. Januarii

Blondi Flauij Forliuiensis de origine: et gestis venetorū ad Franciscum Foscari Ducem: incipit ftūs
senatum reliquosq; reipu. venetæ patricios.

m Agnum Francisce Foscari princeps serenissime: uosq; amplissimi senatores: ac
uiri patricij negocium: an omnium maxime exoptari possit. venetæ reipu
nunc incumbit: dubium ne oestum diu in turcos bellum continuare: an potius
præsidium ab uniuerso orbe christiano differendi desperatione, pace cum illis
constituere debeat. consultatio animum anxiū dimittq; suspensum tenet. Quid uero supremi
orbis christiani principes: ad commune sibi uobisq; hanc causam consilij: quid opis afferat: nec
satis scio: quia os in cœlū non ponere: nec si cōiectura assequar dicere ausim. Sed ē alia ratio
ut ex pluribus ista sit nō improbabilis: quæ me impulit ad scribēdū. Ego ei nōie: et pfessione
et utinā ne sola christianus: ego Italicus orbi christiano: et ipsi Italiæ: si qd sum: et in pri
mis si qd ē in me ingenij debeo: ut nō improbe uidear facere. Si ea quæ mihi sant calami
et rerum oestarum peritiæ arma: ad rei christianæ: et Italiæ defensionem cōfero. Ego uester
ciuis venetus eam ob optimo quocūq; urbi in me beneuolentiā recognosco: ut si rebus nequeo
cogitatōe tñ et scripto difficillimis horum tpum rebus possibilem reipu. opem et opam
tenear importuni. Gesta itaq; a venetis: tum aliter á ūrā urbe cōdita: tū maxime barba
ros adeo breuiq; commentarijs contractabo: ut meminerītis ac attente cōsideretis uos ma
iorū ūrorum ppositā: gressusq; incedentes uia: nusq; dei et hominum fauoribus: nusq; securi
tate: nusq; partū imperij cōseruatione ac complitudine carituros. Nullam mihi quæso hā
historiæ: ac rerū gestarum peritia celeberrimus urbem dabit: quem admirabilem obstupe
damq; sicut urbs veneta habuerit originē. Qui ei urbē Romā cōdidit Romulus: passo
res conuenas ex uicina regione profugas nactus ē: quib; ī tutum cōfluentib; Asylū coepta
non uoluntarie magisq; aut de: et pturibus aucta: et ab ī petentib; ē uiriliter defensa. The
bas Cadmus dū conderet: bonitate loci et sua illectos suauī eloquētia pplos fuoliter cō
gregauit. Brenus: Inducomarius Galliq; Mediolanū. Veronā Vincentiā. Iridētumq; co
dentes pplus repulerunt: quos uim auidos sitientes cupientissimosq; ea rōne sola tria xe
runt in Italiā. Venetam uero urbē: nō uoluntas: sed timor: nō ppositum: sed occasio: no con
silū: sed necessitas his cōdidit in locis: quæ nulla mentis sanē horum prudētia elegisset.
Fuit tamen causa loco tantæ urbis conditæ ineptissimo longē horridior: cōdendæ admi
rabiliorq;. Attila nanq; Hunnorū regis potentissimo: quē sexcentorū armatorū milia seque
bant: Aquileiā urbem premente. Altinū. Concordiā. Patauiū. montissilicas urbes solo
æquatæ sunt. pariterq; captæ et funditus diruta. Aquileia vicentinis. Veronē sibi:
Mantuanis. Brixianis. Mediolanensibusq; et Papiensibus contigisse cōstat: quarū tot
urbiū pplī: ne ordinē nūc sequamur ī historia diffuse seruatam: in hæc paluſtria: ha
rena: et calamis: cœnoq; cōfecta: cōfugerūt loca. in quib; cōditā nūc urbē venetā orbis
aspiciens obstupescit. nec factus ē á tantis pplis: ad has paluſtres urbes ædificādas ratio
et intentionē cōcursus. sed barbaros efferatissimos hostes uiri nobiles: et uiribus: corpoq;
in finoulis locis præstantiores natos secum: et uxores miserabili colluuione trahentes. id
quærebant: id solum in uotis habebant: ut salutis in cœno, paludibus: et arena corporibus
quæq; subirent. substinerentq; incommoda: dum mō eam barbarorum sæuitiem: et a filijs
uxoribusq; peiorem morte abigerent seruitutem. Fato aūt: et dei nutu ac prouidentia con
dita illa venetæ urbi debebatur: ut ea loca á barbaris cōplerent diuersarū Italiæ urbium
ruinis: quib; perpetua foret cura barbaras gentes: pplosq; feroces: et immanes á christianorū
ceruicib; repellendi. Si quis enim inuidia et odio carens ea uiderit: et attente legerit: quæ
in Romani imperij inclinatoris historijs triginta iam: et duob; libris scripta sūt á nobis: facilter
intelleget: Venetis solis: æquæ ac cæteris omnib; christianis simul acceptū deberi. Saracenos

Veneta urbs q dicta

Mediolanū
Verona
Vicetia
Tridentum

Athila rex

Aquileia

romanam

hactenus Italia: et xxxi. Ionii: superiq; mariū insulas pulsos ee: q̄q̄ scriptæ á nobis historiæ
leuem: ac mutilatam habeant oestorum á Venetis mentionem: quā in tantam: quá complexi sumus
historiā: Romá olim totius Impu nō licuerit serioſe: ac diffuse á Venetis gesta altimoere: qb)
ordine: et copioſe explicandis separatam: et q̄dem amplá conficere possemus historiá: quod
quidō facile iudicabunt: ea quæ ad huius temporis ppositū pertinebāt: ut diximus i mis histo-
rijs mentione: Hoc breue opusculū idetidem restringemus. At iā sensim manū apponere incipiam.

Venetorū initiū

Venetam urbē: ad annū salutis sextū quinquagesimū: et q̄dringentesimū condi coepisse: ita certe
docuimus in historijs: ut labi á uero: ac errare cōstet eos: quicuq; aliter dixerit affirmare.
Nemo ei eorū: qui Venetæ urbis conditæ materiā attigerūt negat cōtinuatæ urbis Aquileiæ
obsidione: quā tribus annis durasse cōstat: primū coepisse in paludes et stagna cōfluere ppios
a quib) diruta Aquileia: et breui post: mortuo Athila: hue nouæ urbis fundamēta fuerūt inco
Obsidio Aquileiæ
hāta. Et Athilam docet Eusebij Cæsariensis tpum supputatio ad annū fine excidij Aquileiæ
post urbes: de quib) e dictū: usq; ad Papiam excisas: quū Italia excederet: fluxu sanguinis interi
Athilæ mors
isse. eratq; tunc Martianus Cōstantinopoli impator: Genſericus Vandalorū i aphrica. Mero-
neus Francorū in Galliis reges. Leo primus: Romæ pontifex: et Valentinianus iunior unde
trigesimū in Romano occidentali impio agebat annū: quē qui perquirat: sextū ut dixim⁹ ad
quadragesimū: et quadringentesimū salutis ee compiet. Vnde si me ira exaudierit sapia: quos
Millesimo conditæ urbis Romæ anno Philippus Romanorū principi primus christiano ini-
tius character aliarum pridem conditarum urbium exemplo fecerit ludos seculares: uosq;
tertio abhinc anno facere disponetis solenni pompa: qua pcessione appellamus. primo, post
alijs lætitiæ et iubilationis apparatib) ita ōnsis: ut actis deo mō gratijs tantam urbē ad
millesimū annum tanta cū rerum gestarū gloria: tāta cum opulentia ductā ee lætari: et ut
decet exultari significetis. Sed ad rem Venetæ urbis conditæ primū omnis Italia maximum
coepit in fauorib) Narsetī cartulario Iustiniani imperatoris cubiculario: et copiarū ductori
Totila
præstitis: qn aduersus Totilā ostrogothorū regem: urbis Romæ euersorē, cū exercitu ueniebat
Narses.
erachijs: annus conditæ urbis veneticæ sexagesimus: ad quē iam mirabile acceperat incrementū.
utpote: qua uiri nobiles: atq; ditissimi nō pastores: et latrunculi incobassent. Quib; itaq; Narses
permenso mari Rauennā á Constantinopoli peditatu ipse cū equestri Italiā ingressus est. Totila
hostis eius ap Taurisiū: patriam: urbemq; suā apudq; alia Italiæ transpadanæ loca sibi
Narsetes bnficia i Venetos
subdita: ne ulterius porederet: armis resistere cōtendebat: fecissetq; nisi imperatorū Veneti
equitatu: et eius ducem Narsetem nauib) transportatos in Rauennæ agrū: ubi nūc e Ferra-
ria exposuisset: cuius bnficij memor Narsetes: quā primū Rauennæ fuit: opifices veneti
ad missi quib) sancti Theodori sacellum: ubi ecc nunc e sancti Marci: et sanctorū Mena
et Geminiani ecc in capite Brolij ædificata e. Sicq; Venetorū auxilio: nō q̄dem leui ostro
Cleſis rex. Longobardū.
gothi Italia deturbati sunt. Ad annū inde circiter quadragesimū, Cleſis secundus longo
bardorū rex oium crudelissimus: quos ad eam diem ptulisset Italia: populos eius regionis
qua nunc dicimus lombardiam: inauditis cædum: rapinarūq; cladib) afflixit: multiq;
tunc: ac pene omnes: qui prolabi potuerunt Venetias cōfugerūt: at á multis eam tūc altera
Venetæ urbis ædificatione. fuisse tradatur. quin imo ex eo tunc facto inoleuit puerbium
Saracen.
apud alias urbes pueros lactantesq; alere. Venetam uero adolescentes: ac pene uiros sibi in
ppm gereare. Per hæc ipsa autem longobardorum tpa: Italia infelicissimæ Romanum
orientale imperiū aliam habuit infelicitatē: quæ pariter in Italiā redundauit. Ad qua:
Colossus Rhodi celeberrim⁹. saracenoꝝ ꝓda.
dragesimū enim annum: Longobardorū: in Italiā inoressus: saraceni pene omnē: ac breui
post Aphricā occuparūt. Quā historiā nro ppoſito minime necessariam: hic omittimus.
sed q̄a ad rem nrām facit: quum saraceni multa ac maxima alibi facinora ppetrassent:
quinquagesimo tandem reoni eorū anno: qui fuit conditæ urbis Venetæ: sextus et ducentesi-
mus: ab Alexandria soluentes Rhodū insulā Romanis impij fuenerunt: eaq; capta Colossū
fama celeberrimū: a quo Ciuitas insulæ primariā nomē habuit: demoliti sūt: ex cuius colos.
ære nongentos Camelos fuisse onerandos inuenimus. Rhodo uastata saraceni i æqui delati
pelagus: multas ex cicladib) afflixerūt: Inde in siciliā nauigarūt: quā maritimis in locis
spoliatam: incendijs etiā p mediterranea editis uastauerūt. Anno i cōm conditæ urbis

Venetæ

venetæ quinto uigesimo et trecentesimo: Iustiniani secundi impatoris cōstantinopolitani tpibus. Gregorio. iii. pontifice maxemo. et Pipino primo Francorum reoe Turci primū Asiam inuaserunt: alanosq; primo: post colchos: et Armenios: Inde minoris asiæ populos: et ad extremum Persas saracenos agrorum direptionibus: et mortalium in doris repertorum hanc dooredi ausorum cædibus infestarant. Fuerunteq; ipsi Turci scythiæ: ex ijs: quos alexandrum Macedonem inter hiperboreos montes ferreis clausisse repagulis: cum alij tradunt scriptores: tum beatus Hieronymus affirmat. has uero saracenorum turcorūq; origines dioressionem hoc loco facere placuit: quā cum his maxime barbaris veneto populo et magna sæpe fuit: et maior gloriosiorq; uidetur futura contentio quamdiu aūt apud constantinopolim Romanū impiū fuit inteorum: Veneti illud integre cōsulteq; reuereti, exercendæ mdri: terarq; mercaturæ: et recipiendis in urbem suā uiris quib) no magis Italiæ: q aliarū prouinciarū, pfuois: pacisq; ubi possent inter discordias missis, seria impensa oratoribz cōstituēdæ intentissimu fuerunt. Quij quidem status: nulla unq labefectatus iniuria, q annos quingentā: trecentosq; venetijs ab extremis motibus quietissimus fuit: quū tamen ipsi inter se veneti dissidia interim nō parua habuerint, ppriam ad declarationem historia exposcentia: et tamen q id tpris maiora sunt opinione omnium facta reipu. venetæ fundamentā. Quū enim ad annum salutis sextum octingentesimū: facta impij romani diuisione. Carolus magnus occidentale accepisset imperiū: veneti ex uetustā cōsuetudine Constantinopolitano magis parentes in difficultates maximas inciderunt: quarum finem bonum: eorū innocentiā bonitasq; tunc est nacta. Concedente enim Carolo principe iusto: et magnanimo, pmissu sunt veneti legib) ppriis uita uiuere: ut pariter utriq; imperio obedirent. Cui foederis conditioni. Leo. iii. Pontifex Max. adstipulatus e. sed tertio abiñ anno Fortunatus patriarcha Gradensis: quem coniuratio attigerat in Ioannem: et Mauritium duces venetos intentata: sibi timens: in Francia se recepit. et Carolo imperatori venetos detulit, q illi a foederib) ictis discedentes Constantinopolitano magis q Romano imperio adhæsissent: adeoq; tantum ap Imperatorem eius patriarchæ uerba ualuerunt: ut Pipino filio Italiæ reoi scribens: venetos bello agitari: opprimiq; iusserit. Ducens itaq; in venetos Pipinus Eraclianam terestrem unicam illoru ciuitatem: cuius locum nunc ciuitatem noua appellatus: et equilium eius ciuitatis oppidū inuasit. sed ciues qui ea loca frequentissime inhabitabant, cam pestrib) locis, suis munitionibus diffisi, patriam deserentes: cum liberis: et uxorib) venetias commigrarunt: nec alia fuerunt loca: unde maior numerus familiarū: venetorum: qui nūc extent: originem traxerit: q̄nquidē ad centum familias eorum pīsertim: qui nunc patricij sūt: Iracliani. Equilium: qui dedisse uiam: ut Aquilegienses ecc asserunt monumenta: breui tñ opposit Vbolenus: et beatus venetorum duces Ioannu et Mauritio suffecti: Theodouiū delati Carolumq; imperatorem allocuti: cum eo foedera: amicitiasq; iunxerunt. sed Niceta patriciat a Niceforo imperatore Constantinopolitano, cū ingenti classe in Adriaticum missus Dalmatas primo: post venetos: adiectis cum Carolo imperatore foederibus recedere compulit. Qui venetias ueniens, paucos ibi menses moratus: inducias cum Pipino i paucos menses constituit. quib) uixdum finitis Pipinus maiore q̄ antea apparatu: terra, maioriq; mouit. Gestūq; est bellum illud memorabile: in quo illata regi clades, canali orfano nomen dedit. Sed maiori indigeret hæc historia uolumine. Capita itaq; illius satis fuerit cōmemorare. Paulus gente Ciuranus obsessæ urbi cum classe subuenit: paxq; inter Nicephorum Imperatorē: et Pipinum regem cōstituta e: in cuius foedere venetis concessit rex Italicus: ut Immunitatem: qua a Carolo acitore donati fuerant retinentes. Nicephori partium, bello paceq; censerentur. Eaq; constituta pace. veneti publico omniū insularū consilio sede a Methamaucco translatā in Riuoalto manere: et q̄ Riuusaltus eet ciuitatis nomen cōstituerunt. palatiūq; mra ætate superbis e ædificijs auctam: apud Theodori sacellū tunc primū fundare coeperunt: pariterq; eodem anno: qui in oliuensi insula littori pxima castellum fuerat, epi sedem: ibi cōstitutā appellant, cis tota dioecesi castellanā. Tria paulo post in orbe terarū maxima sūt audita. primum dictu leue malos postea successus habuit. Sarracenī ei primā omniū Italiæ urbiū cetum cellas urbi Romæ pximas spoliarunt. Carolus deinde imperator uir excellentissimus obiit.

Turci.
Turcoq; origo

extremis

Carolus magnus

veneti utriq; imperio parentes

Pipinus Rex Italiæ
Eraclia
Equilium

Niceta patricius
Dalmatæ

Canalis orfanus

Riuusaltus
Palatiū venetiarū
oliuensis insula

Tertio loco sarraceni: quatuor tunc primū tyrannos admirato nomine hīe coeperunt: quorū
unus ægyptum: et aphricam occupauit. Duo hispanias inter se partiti sunt. et quartus Pa
lestinam: ac syriæ loca coepit. Isqi per Gregorii iiii: pontificis No edictum: qui fuerat
titulo sancti Marci cardinalis sacro sancta Palestinæ locā obscoene fœdata a nemine christia
no adiri permisit. Mauriqꝫ in siciliam classe delati late incendia commiserūt nec seiuit:
Mauros ī sicilia sus potuitqꝫ Michael impator cōstantinopolitanus tantis malis aliter puidere. q̄ qꝫ venetis ne
mercimonia occidentis in asiā perferrent: inhibuit: et aliquot onerariorum nauiū trire
mūmqꝫ præsidia siculis a venetis auferri curauit. eratqꝫ p̄a tempus venetiarū Dux Justini
anus patricius: cuius secundo ducatus anno Beati Marci euangelistæ anno corpus venetiaq̄ e
translatum: et eo: qui secutus ē anno, cōditæ urbis venetæ primo septuagesimo: et quadringen
tesimo: eccā: quæ nunc extat sancti Marci venetiis ædificari coepta. Justinianus enim dux,
Corpus. s marci venetias portatū. ea auctus gloria sancti Euangelistæ ducatus sui temporib; in urbem adducti a pplo veneto
impetrauit: Joannem frem suum: qui ap Constantinopolim exulabat ī patriam reuocari: et
sibi in consortem ducatus dari. Michaelqꝫ imperator audiens saracenos siciliā inuasisse
per Joannem in patriam reducem: et ducem creatū a venetis petiit: ut classe siculis opem fer
rent. Dumqꝫ classis a venetis cōcessa armatur: dū nauigat: dum siculis laborantib; se on
tat: sancti Marci eccā a Joanne duce pplī gratiam, eo ī negocio ducupāte pfecta ē. anno
qui secutus ē saracenis siciliam iterum Tarentūqꝫ duce Sabba, regis Maurorū pfecto obsi
Spatarius qui dione prementib; Theodosius imperatoris Constantinopolitani classis pfectus: copijs: qb; e
Græcia adduxerat diffisus ad venetos se cōtulit. et Petro Tuerdemico: ac Joanne eius filio
venetiarū ducib; spatarii dignitate: dux tunc erat omnū illius imperii maxima ornatis
ab ea repu. impetrauit: sexaginta triremiū classem: a venetis armari: auctusqꝫ tanta
classe Theodosius nō prius incobata in portu venetiarū uellificatōe destitit: q̄ sinum
attigit Tarentinū. Sabbas uero saracenus q̄ primum eam omnē christianorū classem
Sabba saracenus in christianos. Italiaqꝫ Adriatico emerso: in sinū Tarentinū flectere intellexit: siue quia timuerit: siue qā timo
ris simulatione reb; suis conducere sit arbitratus: obsidionē soluit. et ad Crotoniatum
littora repente nauigans: christianis: qā facturus ēet dubium fecit. sed ea in magnarū
classiū ppinquitate: qūm lenia per occāsiones committerent certamina ad proeliū: uel iniustis
utriusqꝫ exercitus pfectis: et venetum q̄ quæ partium incobasset: utriusqꝫ classis duces
Clades venetorum honorare uisi sunt: fractis eorum pho: et fugatis christianorū copijs: in venetos puoncæ
interritoris magna eius cladis calamitas cessit. Nam oēs eorū naues uel mersæ uel capte
sunt. militum uero paucis in barbarorum pōtatem factis: reliqui aut enecti: aut ad in
territionē fuerūt occisi. Theodosius aūt pfectus parte nauiū: quas ē cōstantinopoli duxe
rat: amissa: saluti suæ fuga cōsuluit. Ea elati uictoria saraceni ī Dalmatiā ducēles au sbon
se oppidū ui captum spoliarunt. Forte tunc venetorū naues mercimoniis honestæ a syria re
ducēs uisa saracenorū classe in sinū secesserāt teroestinū. quas casu inuentas: et fugam
molientes barbari intercoēperūt: odioqꝫ usi: quo venetum persequebant nomen mortales in
Anchona ui capta. illis receptos ad unū trucidarunt. Exinde ad oram Italiæ flectentes: Anchonā ui captam:
spoliatamqꝫ incenderunt. Ad annos inde plus minus uigīti saraceni Alexandriā incolētes
Creta capta a sara cenis. Cretam insulā ingressi: ea omni ditione potiti sunt: quorū pars maxima ī Italiā nauigans:
Littorales urbes Adriatici a suracenis īcensæ oēs urbes in sinum Adriaticū ad Anchonam Hidruntumqꝫ uergentes uel occupatas tenu
erunt: uel fugientib; habitatorib; desertas īcenderūt. nec fuit: qui tantæ italorū calamitati
Saraceni ad Gradū usqꝫ aliquā tulerit opem pter venetos: qui Duce Vrso participato illos exposita sinui tarentino
uastantes classe adorti fuerant: et Italia expulerūt. Eo deniqꝫ anno alij cretenses sara
ceni in Dalmatiā sunt delati. et nō solum exposita maritima: sed facta pleriqꝫ ī locis ex
tensione mediterranea uexauerunt. Qui Gradum usqꝫ delati oppugnauerūt diu. urbe ideo
nō sūt potiti: quia venetī uicinæ urbis periculo exterriti laborantib; pſidiū attulerunt.
et fugatos inde saracenos, mariqꝫ superō expulerunt: in cuius fortissimi facinoris grati fi
catione Basilius imperator Constantinopolitanus Apochrysarius Dalmatiam admiistrans

Vrsum Participacum Ducem Venetum protospatariū declarauit · Isq; dux accepti muneris grās relaturus campanas xii · maioni ponderis imperatori dono misit · easq; campanas cōstat primas fuisse: quas Graecia alicubi habuerit · Sed et alia barbaries per certu seroꝝ pontificis Ro. tpra Italiam ēa ꝓoressa · Hanc Vngari peruiam Forliuii: quam malo mō ab initio mundi deus patefactam barbaris reliquit Italiam inoressi sunt. Oppossit uero sese illis Berengarius imperator Romanus ad ipsum Forliuii limitem: cum quindecim mil lib) armatorum: et manu cōserta fractu suoꝝq; amisit exercitū · Tum furentes vngari cede: incendiis: rapinis: cuncta uastantes Tarrisiū paene re eaq; expugnata urbe ul tra poressi · Oīaq; uastantes per quae facerent iter Mediolanū inuadere cōstituerat · tum ex citi opulenta urbis Venetiarum fama iam tunc inopi signa cōuertentes in eam duxerunt et lembis tumultuariis fabricatis: qua asseres pellibus conuolutinarent: cuncta noua capta ad primū impetum ē incensa · Exinde Vngari per littoreas insulas debacchati: equi liū et tid alteram partem caput dooeris: Clugiamq; populati sunt · Fuit uero animus Ruum altum: et Methamaucū primarias eius urbis insulas inuadere. Sed alia erat tunc eius urbis forma: alia munitio. Naq; petrus cognomento tribunus Dux: q primum ea oentem Pannonia mouisse audierat: urbem Venetiarum a riuo castelli: ad aedem sanctae Mariae i Iubanico appellatā muro cinxerat · eandem uo: quem maonum dicunt ferrea clauserat ca thena: cuius capita unum in sancti Georgij: alterū in sanctae mariae pdictae aedis firmaba tur · Quū itaq; Vngari a dutia mouentes: littus: ad contra Methamaucū est coepissent: ut inde Methamaco riuo q alto per Albiolam potirentur · Veneti petro Tribuno duce per arma illis resistere perrexerunt · Pugnatumq; e uariis in locis: per quae barbari multitudine freti irrumpere conabant · et quū eo in certamine uario aliquot dieb) labora tum eet · Tandem ipso natalis Petri et pauli apłorum die: Vngari uictoria desperantes re infecta pfecti sunt · Sensit p id temporis clades Italia inauditas · Dum eum Vngari Venetos infestant: Saracenī motem occupauere Catroanū: quem multis armis undiq; tenu erunt · et Vngari a Venetis in ethruscos delati: eam commissis reorem, summa: et alias inaudita impietate: caedibus: incendiis: et rapinis ppe destituta desertaq; reddidere omnes ei mortales foeminas aeque ac mares: quae caedibus supfuerant: aut fuga plabi nequiuerant: in Vngariam adduxere · quin et anno: anno qui secutus e conditae urbis Venetae LXXV · et quadringentesimo Saraceni africam: Genuamq; urbem coeperunt: i quam maxima usi sunt feuitia. urbe ei spoliata et ys qui arma ad defensionē induce rant: primo impetu caesis: oes pariter puberes latebris eductos trucidarunt · reditumq; in Aphricam mulieres ois aetatis: et impuberes masculos: cū facta ea nauib) impositos asportarunt · sed iam sensim ad aliena plapsus sū: ad res uenetas redeamus · Per Acapiti pont · Romani tpra: Albertus Berengarii imperatoris filius: ap Rauennā cōstitutus: Venetos mercato res multis affecit incōmodis · Comaclensium ei nauigio: quod illi haudquaq; tenue habebant: fretus: mare urm latrociniis tenebat infestū · Id quum Veneti diutius pati nec possent · nec uellent: in comaclū delati: oppidum primo impetu captū: et naues simul comaclensiū icendūt. Forte paulo post Petrus cognomento Candianus Venetiarū Dux Petro filio: ut sui ducatus cō sors oia secum administraret impetrauit · Isq; petri Genitori ingratus: quū in eū cōspirasset: i exi liū est actus: qui adulescens acris ingenii: ad Berengariū: albertiq; accessit · et quū forte xii · onerariae naues: ui tempestatis in primariū padi ostiū actae eent: eas petrus Alberti cōsilio ꝑsti dioq; fretus intercepit · et patre paulo post uita functo i patria a uenetis reductus · dux est factus: omitto nunc multas Italiae calamitates: utea: quae ura sunt ppria enumerare possim potius: q describere. Ad annū urae urbis conditae secundum quinquagesimū: et quingentesimū: Sa raceni bi partito exercitu Italiam inoressi: hinc capuā coeperūt: inde Barrū, terra mariq; obsede runt · cui petrus vrseolus. ter dux Annona importata subuenit: nec tri soluerūt obsidionē sara ceni. Quare quū eet constantinopoli nuntiata: ea quae dux Venetiarū fecerat · Greorius impe rialis capitaneus siue magistratus e nomen, cui classe in Adriaticum uenit: quae Venetae cōtra ta in saracenos: de quib) supatis: caesis: et expulsis dux uester triūphauit: eoq; secutum e anno

qñ usus aeris campani i sacris ap Graecos ·

Vngari in Italiā

Tarrisiū captū

Vrbs noua i cōsa ·

Furor vngarorū i venetos ·

Saracenī rursus in intima Italiae

Genua i captiuitatem saracenor

Comaclensiū classis: et urbs icensa a venetis

Saracen capuā capiūt · Barrū obsident ·

Adria .ũ Adriaticũ mare

Adriæ ciuitatis: á cuius uicinitate superũ mare nomẽ accepit: incolæ maior tunc ppls q̃ urbis uetustas tunc tolerasse uideat: venetorum fines uastarunt: quib⁹ otho vrseolus venetiar⁹ dux Petri defuncti filius: ap̃ Lauretũ Pado: et Athesi uicinum: occurrens cõflixit: et supan Adriensis breui fuerunt ad quam opũ tenuitatem: in qua eos obsorduisse uidemus. Hono po

Robertus Viscardus

stra: et xx ac sexcentesimo uestræ urbis anno. Robertus Viscardus: uir celeberrimus: ductu cuius regnum primo ẽ constitutum: qd appellamus siciliæ citra pharũ: Dyrrhachiũ arbẽ tera: mariq; p̃mebat. nicephorus q; imperator Græcus: qd per se ipm nequisset: venetos ut praesse urbi præsidiũ afferrent: orauit qui Dominico Syluio duci suo: ut triremium

Duæ clades venetorũ

oneraria q; nauium classe educta imperatori satisfacerent: p̃miserũt publico cõsilio: Du xitq; in Viscardum syluius. classẽ: quã finis ondit ingentem: paratissimaq; fuisse Nam q; Normanæ conoressa classi uictoriam: sed cruentissimã obtinuit. et mare dyr rachinis redditum ẽ factum aptum. Post aliquot inde annos Robertus Viscardus impe rũ ambiens Neapolitanum: qd Alexius imperator Pessimus inuaserat: classem super ore maiorẽ eduxit. veneti quia nõ maiis: ut rogati Alexio satisfacerent q̃ q; Rober ti potentiã si augeret libertati suæ ducerent formidabilem: classem parauerunt: se alexij ampliorẽ: quæ item syluio duce alto mari Guiscardo conoressa ẽ: et fractis fugatisq; venetis Alexianisq; qui aduenerant: Guiscardus Dyrrachiũ. Dominicus dux venetias de fuga se cõtulit: quem inde patres in carcere (oniecerũt. Vitalisq; phalero illi suffect) reparata illico classem ad Alexium duxit: qui imperator Guiscardo ad sassũ congres

Expeditio signatorũ ĩ turcos

sus: fractusq; ac fugatus imperiũ amisisset: ni Robertus breui post febre et caumate per mensem Iulii correptus ap̃ Cassiopã insulã interiisset: Incohata ẽ paulo post gloriosissima omniũ expeditio: quã Beatus Pontifex Ro. vrbanus secundus in claromontesi concilio decreuit: ad quam veneticlassem ducentarũ oĩs generis nauiũ: pfecto Michaele vitalis Michaelis uri ducis filio transmiserunt: eaq; classis nõ maiis utã militia q; crucesignatorũ ex omni orbe christiano ad uos confluentium plena fuit. Dalmatasq; cõstat eam nauibus militib⁹q; adauxisse. Pisani tunc venetis infensi: cũ triremibus quinquaginta mediteraneũ

Pisanorũ scelus ĩ christiana classem.

infestabant: id in primis quærentes: ut naues venetas casu obuias intercuperẽt. Suæ ior classẽ venetorũ Dalmatarũm sua maiorem ẽe ionorarunt: sue ea fuerunt audacia ad portũ Rhodiensem tanto naurgio cocurrerunt: superatiq; triremes duo de uiginti: et in his miletes ad quatuor milia amiserunt. sed venetis obcrucis. qd deferebant signi reuerentiã triomea Pisanis primonib⁹ in obsides retentis cæteros incolumes cũ redditis triremibus liberarũt. Subinde classi

Smyrna asiæ ci:

miram: uel ut credo smyrnã Asiæ urbem: quæ sex a mari milib⁹ distans: tuc recens a turcis diruta fuerat: ea classis coepit: et maiũ Nicolai corpus ibi repertum venetias misit. Ea classis ura: quã Boeliom Gothifredi temporib⁹ cæteræ christianorum expeditioni auxilio accessisset: illo ad primi anni captæ Hierosolymæ finẽ mortuo: eius frĩ Balduino. qui primus

Nicolai corpus

Gothifredus Balduin⁹ primus Hierusalem rex cõstantinus

rex fuit primum usu ẽe coepit. quũ enim Ptolomaidam: quæ et Accon. et corrupte Accia a mris ẽ dicta: obsideret: uocata classis Genuensis primo: post Venetæ accesserunt: quas simul fu

Ptolomais: quæ Accon capta

isse tunc rostratas naues: et triremes Lxxx referẽt. et pressa mari: ac terra accon octauo obsidionis die facta ẽ in regis Hierosolymæ ptatem. Liberisq; duobus his de Italia populis pri uilegia rex in ea urbe concessit amplissima. de quib⁹: quo ad venetos spectat infra diffuse dicemus. Ad annũ nanq; venetæ urbis cõditæ sexagesimũ quartũ sexcentesimũq; Balduinus eius nominis secundus Hierosolymæ rex: primo suffectus balduino: de quo p̃xime supra ẽ dictũ: saracenis et Turcis resistendi spe destitutus venetorũ auxilia poposcit: societatem eis in capiendis de tera barbara quinquis: urbib⁹q; pollicitus: extareq; uidimus: et uos scire nõ dubito fœderũ huiũi formulã: cũ Michaele vnico uro duce solẽniter cõceptã. Sed priusq; classem veneti patrare potuerint: Balduinus iste Balach Parthorum regi Hierosolymã petenti temere

Balduinus .ii. Rex

cõgressus: cũ mag̃ procerũ militũq; christianor⁹ parte captus: ẽ hurum ĩ carcere ẽ pductus. Id

clades christianor⁹ ĩ Asia.

quũ seculus. Calixtus Pont. Ro. intellexisset: et forte tunc Lateranẽse cõciliũ celebrabat: ve netos orauit: et sua impulit auctoritate: ut difficillimis christianæ expeditionis reb⁹ ĩ asia sub uenirent. erat p̃d tps Hierosolymis patriarcha varinũdus: uir nõ magis doctrina q; religione

q̄ animis: et prudentia conspicuus: cui Balduino capto Hierosolymæ et regni administratio, ti christianis fuerat demandata: qui et ipse: sicut Ro. pontifex ad venetos mittens fœde ra cum Balduino icta illis confirmauit. Dominicus itaq; Michael classem adducens potentissimā ad armū salutis secundū: et uigesimā supra centesimum in Asiam nauigauit. Ia cobusq; Theologus Genuensis: qui paulo post Hierosolymis diuixit: et a quo hæc sumpsimus. lxx oneratrias naues eam classem habuisse scribit: in quo similius e uero triremes inter: et cæteras: ac alias minores: q̄ ura habent monumenta naues fuisse cc: Interea Varimundus patriarcha: quo die certior ē factus Dominicū venetiis solusse: omnes copias qt quot Hierosolymis educere potuit: ad Iopem duxerat: quam Hierosolymæ pximiorē cæteris maritimā urbē babylonicam septingentis nauiū classis: arcta: et periculosissima obsidio ne premebat: impetum: quem venetus dux: in barbaram classem fecit: improuisū fuisse cre diderim: q̄ Genuensis scriptor æque ac venetus auctores sunt: barbaros illico pfligatos fu gatosq; magna ex parte captos fuisse. Ioppe liberata misit patriarcha omnib; christia norū copijs tera: mariq; in tyrum iri: quam urbem omnium præter Hierosolymā et anchio chiam Asiæ potentissimam christiani ad id temporis expugnare nequiuerant. Ea tamen summis barbarorū conatibus aliquādiu defensata: tandem multo: ut Genuensis uerba iniuntur: venetorū sanguine: capta: et Hierosolymæ regno addita ē. Concessū uero venetis a Varimundo patriarcha: et postea a Balduino rege pecunia redempto cōfir matum: quod uidimus ipsi priuilegium minora habuit: q̄d concedentibus in tanti bnfi cij præmiū fuerint onerosa. Nanq; Balduinus hic secundus ea primū confirmat: quæ primus alter Balduinus rex venetis in acceptorum principio expeditionis bnficiorum proe mium in hanc maxime formā in ecc. s. Crucis apud Acconem altero concesserat priui legio: nēpe venetis omnib; in urbib; Hierosolymæ: et primatus Anchio et chiæ ppria fori iurisdictione: uicum: et plateam particulare: ubi furnū: stateras cauponam: mensa rasq; ppias: et cætera mercimonia nullis oraliati uectigalib; exercerent: si quis venetus naufragiū fecisset: si decessisset intestatus bona cederent veneto magistratui quū in diorum apostorum Petri et Pauli festo celebri regius minister ex hierosolymæ æra rio trecentos bizantios saracenos psolueret: hisq; a primo secundus addidit Balduin⁹: ut Tyri: ascalonisq; urbium: q̄ncunq; in christianorum fierent potestatem: venetus tertiā partem dominio possideret. Tyro capta: et Balduino Hierosolymam reuerso periculū palam ē factum: q̄d christianæ expeditioni maximum imminebat: si ea a venetis auxi lia non uenissent. Nanq; suffectus Glioannū Emanuel tunc constantinopolis īperator qui tantam christianis latinis uictoriā: sicut et sui prædecessores inuiderat: Iope obsessa aperte in venetos coeperat machinari: quos a ferenda christianis ope cupiebat auertere. Eius utiq; Imperatoris per eam ætatem potentissimi motibus qui cōtinuabāt: territi venetæ reipu. ma gistratus Dominicum Michaelem ducem suū reuocare coacti sūt. Isq; probus uir Rhodum primo: post chium Græci imperatoris insulas spoliauit: gloriosum nactus in chio Theodori martyris corpus: quod i sancti Marci basilicam delatū in capella insigni seruat: quā Marse tem cartularij ædificasse docuimus. Ductis inde apud chium hibernis Dominicus dux: samnum. Mitylenas. andrum et alias de emanuelis impio insulas spoliauit: occupatoq; Motho nico: et pda ibi facta inter suos diuisa urbem cōmuniuit eademq; classis i patriā rediturā spalatum: et Tragurium regis ungarorū urbes: q̄ et ipsæ veneto inimicarent nōi: ui coepit. quas urbes uenetī hucusq; possident. Dominicus uero uir celeberrimus tantis rebus intra triqe simum: q̄ profectus erat mensem felicissime gestos i patriam ē reuersus. Immorati diu sumus in recensendis ordine gestis a Dominico Michaele: rebus quidē maximis: sed eo plurimū a uobis: et ura repu. faciendis: q̄ iacta sunt tunc uræ amplitudini fundamēta. nā tunc primū extra portū: et littora urā ducatu cōprehensa aliqd dominij urbs veneta hre coepit. Idq; ut docuimus: maximo: grauissimoq; Pontificis Romani: et Hierosolymæ regis consensu

Solyma obsidio Iopensium.

Tyrus a christianis capta.

Priuilegia venetorum in asiaticas regionibus

Perfidia Græculorum imperatorum.

Rhodus chius

Corpus Theodori martyris

Samnū
Mitylenæ
Andrus
Spalatum
Tragurium

Diplomata Alexādri Pontifias ī rempu Venetam

Federicus Barbarossa.

ac totius orbis christiani applausu factū ee: glorioſſimū uobis: ac feliciſſimū ducere: aſ
eſtimare debetis. nec paruo poſtmodum reipu. decori fuit Tertii Alexandri pontificis
Ro. ad ueſtram ciuitatem acceſſus. eum enim primo: et ſeptingenteſimo venetæ urbis
conditæ anno uenisſe coſtat: ut promiſſam ex fœdere pacem: cum Federico primo barba
roſſa Imperatore Romano urīs diſpicuis uro concluderet ſinteruentu. Sebaſtianus q Zia
nus dux ueſter: quū binos orbis christiani principes ea pace ſolennīter cōſtituta: fœderi
cum primo Rauennā uſq: et poſt Alexandrum Pontificē longiore aliquātiſper nauigatione
ꝓſecutus fuiſſet: eodem anno tanta auctus gloria ē defunctus. quīq paucos poſt annos ter
tius clemens Papa Federicū antedictum imꝑatorē: Philippum regem Francorū: Ricardum
Regem anoliæ oddonem Burgundiæ ducem: laborantibus in Aſia: christianor reb ſubue
nirent impulit. admoniti ab eodem pontifice Veneti: per Henrici Dandulu. ducatus tpa claſ
ſem: cui Rauennas Archieps pontificis legatus præfuit, petrauere. primos uero et omniū
pro tpre utiliſſimos ea expeditio ex italia Venetos habuit: et qui ſe eis addiderāt Piſanos.
Nam clementis Papæ edicto palam facto, Bella unoariæ rex, Venetiq; ut terræ ſanctæ
opitulari poſſent: pacem utrinq diu deneoatā pari facilitate inuicem cōceſſerunt: et con
iunctus in Adriatico: Venetā piſanāq claſſes: magna uis italiæ nobilium: militumq
ē ingreſſa. quibus tyrum delatis: et in urbem expoſitis: perterritū prius ac pene deſperatæ
in illa christianā reſpirare coeperunt: perſeueratūt eæ claſſes triennio reb aſiaticis inte
riſſime. quumq nauiū reparatione: et militū regūq ſupplementis pmaxime indigeret: ſicut
ſimul uerant: eodem tpre: ſed nequaq ſimul: aut cum eadem gna uerant amicicia in
littoribus Aſiæ ſunt pfectæ: quin belli utrinq mutui in patriā ē relatū: qđ malo Piſanor
ſucceſſu prius terminatū: q pene geſtum ē. Piſana ei claſſis Polam delata Leſinā urbem
venetis tributa pendentem coepit: apudq ea hyberna egit. et Henricus dux venetus hanc
claſſem in patriā reducem exarmauit: inde ii nouā triremium decem: nauium ſex cæte
raq raptim armatā emiſit qua Polam ducta: et urbs ui capta: et piſanorum pars: claſſisq;
reliqua incenſa ē. Partem enim claſſis maximam Piſam reuocauerant pſidio occurſurā
ſex eorum nauibus onerariis: quæ mercimonia a Tanai fluuio: et mari Pontico aduehebāt:
venetiq polæ muro ita aperto dirutoq: ut ineam: ultra piſanis receptus ee nequiue
rit. Methonem urbem ſuam ī peloponneſi ſe cōtulerant: apūd quam piſanis aperto ue
nientibus pelago conoreſſa claſſis uenetā: et præſidiū repulit male habitum: et duas ex
ipſis ſex: mercimoniis plenas intercepit: paraq breui maximo cū piſanorū damno cōpoſitæ
ſequitur in primis Glorioſa venetis expeditio. Anno codicæ urbis quarto quadrageſimo
ſeptingenteſimo Bonifacius Marchio montiſſerrati: Balduinus Comes Flandriæ. Henr
cus cōmes ſancti Pauli: Ludouicus Comes ſabaudiæ Venetias aduenerunt: nulla alia
rone: q ut uia ad Conſtantinopolim peruarios qdem in Germania pridem: et nup in cō
ſtantinopoli exortos motus intercluſa a venetis opem peterent tranſmittendis ī aſiā
copijs: quas christianorum ſubſidio ducturi erāt: pactiq erant cū Henrico Dandulo duce
quales: quotq naues brē: quantū pro naulo diſſoluere deberent, quinq entos: et quatuor
milia equites: et octo milia pedites: et cōmeatus neceſſarios traducturi. militib uō ſuis
ad edictum tardiuſcule cōuenientib: ptracta ē a uultus opinione ſua venetis annona ut
æſtate ī autumnum uergente pecunias hi ꝓceres expectando cōſumptas a venetis mutuas
capere ſunt cōpulſi. ſonte p id tempus ſadera quintum a venetis ad Vngaros defecit: cui
recipiendæ cura Ducem Henricū: et venetos adeo urebat: ut nauigiū importuno tpre penitu
erit ꝓceribus ꝓmiſiſſe: quā ut reuocarent ꝓmiſſionē: nullo abduci ī cōmodo patiebantur.
quū melior in re ardua ac difficili cōſultantib occurrit ſmia dandas. ſ. eſſe dono petitas
maioresq ꝓcerib pecunias: ſi inita ſocietate illis in recipiendis Dalmatiæ urbib op
pidisq rebellibus reipu. opem afferre diū induxiſſent: letaq ſunt in anmū fœdera educē
das ee a venetis in expeditionem triremes lx. et præter Dalmatiā: et quicqd urbiū:

claſſis uenetæ in piſanos ad Polam

Jadera amiſſa deīn recepta a uenetis

oppidorū insulatrūq: et omnifariā prædæ caperet: æquis inter utrosq; portionib; diuidendā. Trimenes lxx. ueneriq
Henricus itaq; Dandulus Venetorū dux: cū expedita triremū classe, primus omnium
idib; octobris soluit. Cæteri postridie sunt secuti. Quam classem præter armatas iā ducib; Vrserii.
dandas: urserios q; quib; equi deferunt uigintī centū: ac onerarias naues lxx. habuisse
cōstat. primusq; Terœstini: et Naulgenses mare latrociniis infestantes domuit et Venetis tri
butorū sunt effecti. Iaderam uero delati diutius ad eam sedopinione sederūt: quā sæpe op-
pugnatam multis laboribus: et multo sanguine fuso recepūt. et quia eius q; iterū quater
rebellauerat respectu libentius noluerunt: Veneti muros urbis i mare mersos aperuerūt. actūq;
ē inter socios: ut hyemem plane incubatā: et crebris iam insæuientem tempestatib; ibi doe-
rent. quatre ladrenses: quoq; ditiores: et urbis primores Venetorū clementiā desperates sponte
migrarunt. Interim Alexius puer Isaac Constantinopolitani imperatoris filius Alexii pa-
truī sui fratricidæ manib; elapsus Iaderam se cōtulit: cōsilio fretus nōnullorū paternorū
procerum priuæ amicitiæ: a quib; Venetias ducebat: Petentem uō afflictis reb; opem: et mul-
ta pollicentem Alexiū socij bello exaudiendū duxerunt: suntq; in hac maxime forma fœ-
dera cōstituta. Restituto in patriā Alexio: imperioq; aut solus: aut cum patre si supstes Alexius filius
in carcere inuenisset constitutus: Græcanicā ecclesiā et religionē Romanæ ecclæ ac ritui imperator.
catholico subiiceret. Pro damnis insup: quæ tam Venetis q; Francis ubiq; cōstitutis: ema
nuel imperator pridē intulerat: triginta milia auri marchas dissolueret: principib; uero
expeditionis nauali impensæ satisfacerent: quod erat Venetis obligatū. Soluerunt q; Iadera ad
uersis initia bello socij perpetuo cursu Constantinopolim petitum. Et ladrenses patria profugi
piraticā ubiq; in Liburnis patriæ seuæ histrisq; finitimis, infestissimā exercuerunt. In Malcō siglio insula
quos noua a Venetis educta classis et psidiū Iaderæ imminēti insulæ impositū ē: cui malcō
silio indicta ē appellatio: qd quidē ladrenses patria extorres opibus unoariæ regis fretu
triremibus decem ad tacitam armatis diruerunt. Quamobrem nouam: atq; ingentem Veneti
classem parare cœperunt. Id quū ladrenses resciissent: pacē a Venetis supplices petitam
impetrarūt: ut datis obsidib; primatū filius i patriā reuerterent. Classem iterum bello so-
ciam Bosphorum ingressā: ad Macaria locū Galatois ē regione oppositū: haud longe a Cō-
stantinopoli distantem remorata ē cathena: quā Alexius fratricida densissimā psidijs Creta deuicta
ad utrunq; latus tetenderat cōmunitā: ad quā dum tantus eet excitus: Cretenses duob; uecti christianis scrip.
triremib; publico cōsilio: insulam Alexio puero tradiderūt. qua ille Bonifacio monti ferra-
ti marchione: paterna sibi: duitaq; affinitate cōiunctū donauit. Cathena q; interim nō succisa cathena: q
prius p rumpi potuit: q aquilone nauis cathea uento impulsa uatissimo ē immissa: for- Bosphorus cingebat.
ceps q; simul immensus: illam eode iuuante impetu succidit. Ea superata Peregrini. nā eo se
nomine totus excitus appellabat: urbi appropinquāt. Proceres q; terrestres copias ducentes pri-
mi extensione facta ad urbis moenia: portasq; ferri coeperūt: quū Theodorus Lascaris adul
teri imperatoris gener: et copiarū ductor eruptione facta impetum fecit: et plurimum utrobiq; eruē
tum: et atrox commissum ē. tandēq; Græcus intra moenia ē repulsus. eodēq; tpre classis
Veneta ad portum urbis circumactu est: qua et cathena itē altera retardauit. eam ei inclusæ
triremes uigenti pro urbis defensabant. Continuato tm̄ perpetuo duorū dierū proelio. et fossa est
forpice cathena: et in porta triremes uacuæ (nā græci interā profugerant) sunt inuentæ. Portu
capto: peregrini partitis muneribus: illi tera portas: hi de nauib; moenia pperuis aggere ue xa
tionib; cōstituerunt. Venetiq; uineas ad primarie portum uergens q proximas adegerunt.
binis insup nauium malis: superne ad cauteas coniunctis pontes impositi sunt. de quib; mu
ros altitudine superantibus: oppidani sagittis: catapultisq; et fustibulis feriebant. quin et ignis
de pontib; cauteisq; nauiū in proxima cōtinuantiaq; moenib; urbis ædificia sæpenumero iactus
ē: qui tandem amplissima corripiens ædificia sæpenumero factus ē. Latissimū commisit ne incendiū
ut eo territi metu: crebris insuper ictu uulneribus; murorū defensores eos linquere sunt coacti.

quos scalis innixa iuuentus uerecta occupauit. ad eiusq; tumultum in urbe concitu. Alexius fratricida territus: nocte concubia fugiens: ingentem thesaurum: qui postea rescitus
Capta Constantinopolis. e: apud hirenam filia uirginem i monasterio defossum reliquit - ea perditauit supa p
urbem uulgata Isahac cecus carcere eductus: exinde factis utriq; imperator de more
acclamationib; Isahac pacta a filio cu peregrinis foedera: sponsionesq; et pecuniarum
obligatione pnes: et consentiente pplo approbauit: quor executioni quu prouus Isahac
imperator oratissime intenderet: morbo ab aeris: ut creditum e insolentia cotracto in-
terijt. nec segnior illo erat in ostendenda oratitudine puer Alexius: quem et satis debito
facturu: et ingentia etiam peregrinis in asiam trajecturis allaturum apparebat: nisi inora
Tumultus Constantino politanorum ta: et seditionib; peream tempestate nutrita ciuitas oia eius consilia subuertisset. tumul-
tus enim in populo incertis auctoribus e exortus: et incursu ad imperiale facto: conuitia
in imperatorem iactata sut: q puer ignarus ueru pecunys: auara et semp antea inimica
oenti latinae damnis: urbem expilare: ac oio intenderet exhaurire et puer Alexius sibi
timens prudenti supra xetate consilio alta inclamauit uoce: sese in eorum potestate dirigendas
huiusmodi: aliisq; rebus de cetero pmansuru. haec noctu de prima uigilia fiebant. Mane impe
rator consilio paucis cocato ad Bonifaciu misit Montiferatensem: admonuitq; atq; orauit
ut de tertia uigilia: cum armatis cohortib; ad portam: quae clanculu pateret delatus in
palatiu aduolaret. Fuit eius cosilij: constitutiq; facinoris coscius: quida et ipse Alexius:
Cognomine Murtilus: que Isahac imperator ex infima plebe: in patricium: protho nesiariu
primaria aulicoru dignitate extulerat. Is malo uir ingenio ad tyrannidem anhelabat.
ouare primarios factionu: et in plebe audentiores alloquius: tumultu ad prima uigiliam
Prodit Alexius Iunior imperator. et pditur priori similem concitare curauit. quo tumultu ubi tunc exorto: Alexium puerum tibuti
tem: ut in penitiora: sordidioraq; palatij delitescret admonuit: curauitq; perductu ad loru
a suis satellitibus custodiri: exinde in publicam delatus e aream. et multa concionabundus
dixit: ondens pntem urbis conditione imminens ab externa: auara ambitiosa: et semp
hactenus Inimica oente piculu: utro nu puero indigere: effecitq; quod in primis anhelans
satagebat: ut inconditis uocib; cum pplo pars gubernatorem: pars ducem: pars imperatore
acclamauerit. secundu quas acclamatoes magna stipatus caterua: in palatiu se pro
ripuit: et puerum Alexium: quem datum ab his uenenu no occiderat: elisso gutture manu
propria necauit. Tumultu exinde sedato copias cotraxit: quanta scu urbs tunc populo
frequentissima dare potuit: et sus Iam urgentib; fatis: hinc defuncti Imperatoris pueri amicos
tollere: inde peregrinos pellere animu adiecit. primu tn in peregrinos ducendae acies sunt
instructae: et accersiti sacerdotes in pompam prodeuntes: Icoñamq; portantes gloriosae
uirginis dei genitricis: quae in sacrario seruabat diuina: Ituros in proelio armatos lu
peregerunt strauerunt. secundum quae ritu facta eadem Icona in uexillum: et pugnae signu permis-
sa e: forte impetus primus factus e: in Balduinum Flandrensis comitis Stationes: quae ad
sua legionis tabernacula seruabant. Isq; dux non maioris corpore q dio praesens: cu paucis
occurrens: furentis graeci impetum tamdiu moratus e: quoad ois legio terma rapuit: quae i proe
lium tota quu irruisset: pseudo imperator in portam usq; repulsus e. Iconaq; casu a peregrinis
capta. parum abfuit: quin tyrannus cu multitudine suoru p murali excluса fuerit interceptus.
Iconem peregrini ap se mansisse in eam acceperut partem: ut victoria sibi de pfido hoste ma
ligno homine a deo sponderi i maona spem sint adducti. quare i consultationem e positu: quid
plurimu: quisq; maiores natu: meliores q censerent: a peregrinoru exercitu faciendu: utrius
Inia tollendam ee: et deiciendu tyrannide pditissimu hominem: qui tam multa i se: tam horren
da in puerum Alexiu comisisset. Formulaq; primu omniu inter eos huiusmodi foedera reno
uata sut: ut urbis captae: utq; imperii Romaniae urbiu ac locoru: quae in pace fierent dimi
dia peribus peregrinis. altera pars ueneris possideda daret: urbsq; ab his mari: ab illis tera
Adriatim p duos de septuaginta dies oppugnata e. et Licet magna Graeci a peregrinis tera

pugnantibus incōmoda acceperint: muro tñ veneti in portum uerso superne de nauium malis
calceisq; sicut alias expugnato priores urbe potiti sunt. tyramusq; noctis umbra tectus: cū pel
licibus: uxore: et thesauro fugiens euasit. Cives uero hinc: ad capti ab hoste muri uoces: inde
ad tyranni fugam: uno: atq; eodem tempore sūt exterriti. sed dante moenium necessitate cōuo
catos in solennem pompā sacerdotes secuti sunt inermes: et crucib; signisq; ad fide comparandā
i promissis tenentes murum: armatos uenia supplices orauerūt: qua facillime impetrata portis
undiq; patentibus: latini nominis multitudo undiq; ingressa. Quiete urbi data: proceres i cōsilio
decreuerūt: quindecim uiros ex omni exercitu delegendos: quib; creandi imperatoris. deligendiq; pa
triarchae ptas esset irrefragabilis attributa. Quod quū placuisset: id veneti impetrarunt: nisi
imperator eet uenetus patriarchā ipsi possent ex arbitrio declarare a Romano pontifice cōfir
mandū. partitio electorum in hunc maxime modū aequata ē: ut quinq; uiros externi prīcipes:
Flandrenses: et sancti Pauli comites. totidem Montisferratenses. Sabaudiensesq; reliquos
veneti deputarent. Balduinusq; Flandrensis summa cōcordia sublimatus: et Thomas Mauroce
nus in sacris agens: in patriarcham cōstantinopolitanū a venetis declaratus ē. qui nouo
imperatori ex more inuncto diadema imposuit: et breui post pro cōfirmatione obtinenda Ro
mam ad tertiū Innocentium pontificē se cōtulit. Ysi uero sunt expeditionis huiusce principes
magna i nouam imperatorē liberalitate. nā ut onera impii cōmodius tolerare posset: di
midia illiū partis eos ex foedere tangentis tā urbium q; prouinciarū uectigaliūq; et porto
riorū imperii donauerunt. Inde ad nonam captæ urbis diē. veneti classe: cateri oēs terra
recipiendis Balduini imperatoris nōie: quincus: urbibus et insulis eduxerunt. primusq; om
nium Bonifacius Montisferratensis: et Henricus imperatoris Germanae fr. omni thracia quæ
Andrionopolim: et constantinopolim dierū trium itinere quaquauersum interiacet mirabili
uictoriæ cursu potiti sunt: et oīa ut imperatoris ptate firmarent castra: duces ad Andria
nopolim sunt metati: quam in urbem Graeci nobiles: et primores quinq; latinorū perosi impe
rii copias cōtrahebant. Manserat apud Imperatore cōstantinopoli. Henricus Dandulus uestor
Dux: qui partem quartam imperii se tangentem: certioribus discretam terminis: ac locorū no
minatoribus innotesceret. et quia aegei pelagi: archipelagū nūc appellant: insulorū pars
maxima: et adiacentes creta et dulichium euboea: nūc nigropontus: i ea adnumerabant: quar
ta parte classem suā illis primū recipiendis intendere curauit. sed quū ad cretā ē pueniē:
ois ea insula in Bonifacii montisserratēsis ptāte pacifica ē recepta. quamobrē imperator
Balduinus cōcordiam in expeditione: et foederum publicae iustitia cōseruandā cu
pidus: Bonifaciū Thessaliae regem declaratum: ut cretam venetis dimitteret ē hortatus.
missiq; sunt ad castra: in Andrinopolim firmata cum imperatoris decreto. Marcus sanutus
Patricius venetus: et Rabanus de carceribus veronensis veneti ducis oratores: q; Bonifacii
impiadi decreto: quod exhibuerūt auctoritatis regem thessaliae appellatū: ut accepta a ve
netis pecunia q; modica: ius illis ex Alexii pueri: extorris q; donatione quæsitū cederet
facile in sniam adduxerunt. Thomas interim Maurocenus Romae fuerat: quē tertius in
nocētius pontifex, libentiore q; petitum fuerat āio in patriarcham cōstantinopolitanum
cōfirmauerat: q; ea ecc^a tunc uero Romano pōtifici subjecta erat. Isq; patriarcha: quū
venetiis paruo fuisset tpre: constantinopolim ad suam reuerti uoluit ecc^am. cui nauigaturo
senatus venetus triremes quatuor duci Dandulo: et eius classi addendas tradidit: qua fretus
armatarum triremiū occasione patriarcha Rausium urbem: quæ a venetis reipu. foederibus
defecerat recepit: et Dirachio: quā imperatores Graeci desertam reliquerant, instaurato præsi
dio imposuit. exceptus uero ē constantinopoli patriarcha summo applausu q; Pontifex inno
centius Balduinum imperatore a patriarcha confirmato iusserat auctoritate apostolica coronari
eaq; die celeberrimo totius pene Graeciae no magis latinorum q; Graecorū conuentu laetissima fuit
per annum uero: qui ab urbe constantinopoli capta tunc finitus erat: quicquid Isaac: et Alexius
fratricida possederant: terra et mari: unica Andrinopoli excepta: in latini imperatoris. latinorūq;

De electione imperatoris et patriarchæ cōstantinopolitani

Balduin imperator

Bonifacius montisferratensis et Henricus Dux

Creta

Aules euboea nūc negropontus

procerū factum erat · sed perturbauit tantos latinorū successus · hinc Balduini imperatoris : inde
Henrici Dandulι ducis ųn̄ mors breui subsecuta : et ın res prosperæ successerunt · sed iam hoc
loco fidem promissi uræ mdonitudini suppressus sum : qui pene historiam : nō breuiariū hae una
in parte descripsi : ꝙ habeā expeditione m̄ magna amplitudinis urē : quam nunc ēt obtinetis : patris
originem habuit : nec erant · tunc uestrorū : Immo publicorꝝ christiani nominis hostiū saracenorum
uires imminutæ quin potius soleto potentiores toto orbe effecti erat : excepta italia : cui unicæ a
urō potentatu : et regū siciliæ tunc etiam potentium : et bene christianorum metu manū inicere
formidabant · Ad animum enim tertii Innocentii pontificis p̄aeti tertium : Ilmamolinus sarace
norū Aphricā incolentiū imperator : quem Tunici regem soldanū ꝙ appellarunt : ingentes ī eu
ropam traiecit copias · primaq; ad Toletum fixit castra : et inuadito uictoriæ cursu : utranꝙ
Hispaniā peruagatus : latissimis oia incendijs : pplationibꝫ foedauit · adeo : ut hinc Arelatū : inde
Auinionū Gallicas urbes illud idem afflauerit incendiū · Henrico iterum : et Imperatore defuncto
fr̄i Balduino ap̄ constantinopolim : et Petro Ziano Veneto ī Ducē suffecto : crescebat ī latinorū
manibꝫ impium Romaniæ Imperatorīr eī Adrianopolim agitabat : cuius et Græciæ impii nomē
uitari occupauerat · et Dux Venetus liberum sui fecerat : ut præter maiora reip. reseruata
ea : quæ ciues Veneti caperent sibi ipsis ꝓpria retineret · primiq; omniū Marcus Dandulus
et Jacobus Viaderus Gallipolim coeperūt · Marcusq; sanatus : et confoederati secū aliquot ciues
Naxo Paromela, Herinea · eodēq; tpr̄e Marcus Dandalus : andro : et aliquot æoei pelagi insu
lis sunt potiti · Rabanus uero de carceribꝫ Veronēsis et nepotes euripum : Andreas : et Henric)
Clisii Tinā nicholas Schyron : scopulum : et schyatum · Philoculus nauloosus stalimenū sibi
dominio subeoerūt · per quod idem tempus classis venetorū uniūs : et triginta triremiū ꝓsequen
dis praticis missa Corcyrū : nunc Corphu dictū · et eodē uictoriæ cursu : Motonū et Coronum ·
reipu · rebelles subeoie · Dominicus de la Rosa campanus ex Gallia reliquijs athenarū : et ōi acha
ia potitus ē · nec tñ deerant Græci in latrocinia coeuntes · Henricus nanq; cognomēto piscator
male comes Cenuensiū classe fretus : Cretā insulam : ut caperet ē amixus · Veneti aūt classe ui
ginti quatuor triremiū immissa : et suā tutati sunt insulā : et quatuor Genuensiū triremes ī ter
ceperunt : eaq; latinorū ap̄ constantinopolim victoria : duōsq; christianoꝝ ī Asiam deportum
erexit · Annus aduenerat cōditæ urbis ure septimus quinquagesimus septingentesimusq; qui
à gubernandæ orte rebelles animos ondā sondenti : et Mottono et Corono gubernatores dedi
tis : qui Gubernatores freti sex nauibus ceteris : et totidem triremibus patria eductis · et Cre
tam seruauerunt · et Genuensium rebellibus fauentiū tres naues interceperunt · Quin etiā
Rabanus Carceribus nepotesq; cum Nigropontis insula sese uobis feudatarios subegerunt :
pariter Gōfredus de uilla Gallicus : qui in achaia principatu dominico de la Rosa succesſe
rat : et Michael Cominos Græcus nobilis : quū Peloponneso nunc Morea dicto / parferuū
Venetæ reipu · obedientiāq; spopondērūt · Anno aūt : qui secutus ē · Veneti motus Cretensiū
rebelliones compescere cupientes : equites ex suis : et plebeios pedites eo in coloniā deduxe
runt : prædiaq; insulæ maiora melioraq; : tum equestri ordini : tum plebeis diuisa : pri
musq; pro repu · Veneta Dux Candiæ fuit Jacobus Teupulus : qui pauloāñ quam ꝑfuram
in Constantinopoli oereret : inducias cum Vatatī Comino Græcorū imperatore Adriono
polim obtinente in quinquennū constituerat · Quæ quidem inducie ab Henrico imperatore
pariter fuerant cōstitutæ · suffectus Henrico mortuo Petrus Anthisiodorensis : ad urbem Romā
ueniens : ab Honorio . iii . pontifice Romano ī sancti laurentii eccª : quæ est extra urbis muros
cū Jole uxore coronatus ē · Isq; pontifex rebus Romaniæ : et subsequenter Hierosolymæ opē
laturus multos exciuit crucesignatos : qui cū eo Imperatore Cōstantinopolim se cōferent · Joan
nesq; Columna portuensis epūs Cardinalis ī eius expeditionis legatū sedis apˢᶜ declaratus ē
qui ad nouum coronati imperatoris diē : urbe pfectus Brundusiū se cōtulit : quo Imperator impera
trixq; accesserant : oēsq; simul Venetorū nauigio sūt exceptī · Joannes nūc Imperator Vene
tis p̄miserat : si ab eis : qui a Constantinopoli detulerūt, cum habito a pontifice exercitu
Constantinopolim reportarentur : Dyrachium eis recuperare ; quam urbem Theodorus epirota

Ilmamolinus Sara
conus · ad
Toletum Hispaniæ

priuata successus venetorꝝ
ī mari ægeo

at Cretæ
magistratus

Peloponnesus nūc
morea

Creta uenetorū colonia

Henrico mortuo suffect)
Petrus Antisiodorēñ
Rome coronat̄ .

furto

furto: dolisq; surripuerat. Debellaturus aũt Dyrachiũ imperator: hinc Iolem uxorem: inde sarcinalem columnã constantinopolim ussit accedere: incobatag; obsidio: et oppugnationes per dies pene singulos intentatæ. Sed urbem ueteri muro: quã uenetus instaurasset munitam Theodorus multo abundans ex epiro fideli: facile defensabat: adeo ut imperator potiri desperans sibi constituerit abeundum. et quid mediterraneas Macedoniæ urbes inuisendi desiderio teneretur: petita inter soluendum obsidionẽ a Theodoro fidei publicæ securitatem accepit: secundum quã scripto sibi datam ad arctæ amnis portu extensionem in Macedoniæ littora primã fecit: Inde ad nemorosa tempe delatus: quũ ad montium saltus peruenisset: syluis tectorum structas a Theodoro duce insidias incidit: et abductus in teterrimum carcerem ẽ coniectus. Andreasq; per id temporis Vngariæ Rex ab Honorio pontifice in pdictã expeditionẽ accersitus: uis omne: quod i Dalmatia suũ ad id temporis reonũ habuerat Venetis ideo cõcessit: quia eũ usq; ad Damiatam cũ ampio exercitu nauit: detulerunt. Esset hoc in loco dicendi quo pacto constantinopolitanũ ad ruinam tendere cœpit imperium: quia Imperator conciliatam sibi cũ reoe exacerbarum a Venetis amicitiam noluerit decepta in uxorem eius filia cõseruare. Sed maior ẽ res: q̃ quæ breuiario cõprehendi possit. Initalia uero p id tpis Federicus secundus imperator Germanus nõ minus q̃ si Turcus fuisset: aut saracenus Romanæ ecc̃æ et Italiæ Romano pontifici infestus erat: Is repugnare: et proclio resistere ausos Mediolanenses aggressus. Petrum Teupulum Venetiarũ ducis filium. coepit: et i Apuliã missum in carcere occidi iussit. Quamobrem Gregorio nono pontifice Romanũ. quæ ipse prosequeret Imperator Iacobus Teupulus solito attentius exaudiuit: pacemq; eo roogante cum Genuensib; cõstituit annis nouem: his cõditionib; duraturã: ut bella uterq; populus susciperet communia: nec posset alter sine altero: cum Vatatzi græco imperatore aliqua attentare: ut utriusq; populi maiestatia amborum simul deferrent insignia. Quæ statuta ẽ pontifex. qd de cætero sancitũ pmulgari fecit. partemq; huius cõstitutæ pacis contraria primus faceret excõicationem; cuius sñia tunc ẽ lata: interdictusq; a sacrificiis incursurum. Ea pax aliqn laudabilis. uel ea maxime tone fuit necessaria: ut hi ppotentes italiæ pncipes: hinc Federico inde Græcorũ imperatori latinos apud constantinopolim opprimenti resistere possent. Ioannes ei Berenius imperator ad eos obierat dies: et Balduinus ex decreto acceperat Imperiũ. Ioannes item Vatatzi apud Adrianopolim orientalis appellatus: et alter apud mare ponticũ exagonarum Græcorũ occidentaliũ imperatores: partim dimissis copijs: partim coniunctis latinos e Græcia eiicere adnitebant. et Vatatzi continuatum ab Andrianopoli usq; ad sataliam obtinebat Imperium. cui suberant: aderantq; in bellis assidui Marcus sanutus aget peldoi: et Leo Ganala Rhodum insulas tyrannice obtinentes: freq̃uenter tñ venetis aliquot antẽ cõstitutam pacem armis utriusq; Græci imperatoris audaciã. Cretenses tñ rebellione pendentes comprimere. cupiens Dux: eam insulam pro uenetis gubernans: Marcũ sanutũ mercede conductũ auxilio aduocauerat. quũ accersitus a rebellibus Vatatzi tres et triginta in expeditionem adduxit triremes: et quem solum reperit cum triremibus octo resistentem. Sanutum in patriã pro dicto veneto redire curauit: obtinuitq; tunc de Insula creta Vatatzi Rhetimũ Melopotimũ: et Castrum nouũ. Sed quũ ulterius progredi Græcus impator obsistente veneto nequiret: relicta oppida cũ impõsito præsidio amisit: tresq; de sua classe triremes apud citheream insulã periere naufragio. Tunc educta venetus ingens classis: Ragusinos: qui suasionibus pollicitationibusq; Vatatzi seducti desciuerãt: data uenia: in solitã foederationem: amicitiamq; recepit. neq; uero potuerunt latinorũ debilitatem veneti adiuuare: quin Constantinopolis: tanta belli acerbitate sit pssa: ut Balduinus imperator philippũ filiũ infantem accepti ãeris alieni pignus tradiderit mercatoribus: detractũq; ædium publicarũ culminibus plumbum uenit: nec erat alicũde auxiliũ præter opem: quæ multa a venetis suo impendio ipsorum adueniebat. Tandem Græci impatores rebus elati pspere i latinos patratis: Constantinopolim: terra: mariq; cinxerũt arctissima obsidione. Unde in salutis desperatiõem impator adductus Balduinus venetos suis grauatos periculis magna cum precum instantia classem ab illis triremium centremium uiginti quinq; armandã: cui p dimidia cõs utriusq; fieret ipensa

Capit impator

Andreas rex vngar: et

Dalmatia uenetor

Federicus. II. impator immanis.

Pax iter venetos et Ligures.

Latinq; Græcia eiiciuntur

Vatari

et ne fraudem in solutione: periculú ue amissi forte imperii Venetus timens: impendiú recusa
ret: imperator dedit pignora: omnium pretiosissima: Lanceam: Sponeāq: quibus dominas
et saluator ihc hinc pūctus: hinc uulneratus. et crucis Lignū: in quo ēa pertulit partem
maximā. Immissaq illis ueneterum decreto xxv. triremes expectantem in portū: et ipsa
urbis moenia infestantem: insolentissimū hostem græcū proelio superarūt: et quatuor ac
uiginti de inimica classe interceptis triremib) constantinopolis obsidione liberatā ē. quin
etiam Leoganala dux: qui Græcorum dictā obsidionis classi præfuerat: eodem die Rhodū
insulam: et serpsū ꝓ fœdera subiecit. & hæc quidem constantinopolitanę urbis liberatio
eodem facta ē anno: in quo pacem Genuensi cum venetis pontifex ix. Gregorius ee uo
luit: quare pontifex ipse maiora rndies aduersus secundum Fedricum hostem sūm tentare
dispositus: anno urbis conditæ septingesimo octuagesimo tertio fœdera cū venetis
iniit: per quæ classis item triremium xxv. coī: ad pari impendio ē armata: quā adhi
beri uoluit pontifex Federico sicilia expellendo. ob quam iniuriam Fedricus ridiculum
venetis bellum intulit. nāq cum exercitu paratissimo sancti Hilarii terram: quæ tunc
unica ꝓpto veneto Italiæ solo erat: aggressus ē tera. quæ veneto subdita. paduano aoro
contigua uix sustinuit operientem se Romani imperatoris ēxcitum. Bebasq turrim exigu
am: quū non esset tera accessus: fuit conuitia iactata. supueniens interim a venetis
cimbarum saoittarijs plenarū multitudo. quæ aquas ꝙque ac tera compleret: Federicū
pariter cōuicijs lacerauit. Incubuerunt tuno totis uiribus Pontifex. Ro. et veneti discur
bando Paduam: Ferrariamq ecelino de Romano: tyranno omniū immanissimo subditas
qui omnē ag transpadanam occupauit Italiā. Iacobusq Teupulus dux ad Gregorium
mōtelongum. se. aplica legatum: ferrariā cum classe delatus: eam urbem deturbato per ar
ma salinguerra Ecelini Romanæ ecc de acquisiuit: quam idem legatus Azoni estensi attri
buit oubernandā. Fauebant eo tpre Pisani Federico: classemq supra centum: ut fertur:
triremiū in Genuenses armauerat ducendā. Quare petitus ex fœdere venetus: suppetias
Genuensi afferre curauit: classisq triremiū sexaginta præfecto Andrea Teupulo Ducis filio
subito ē educta: quæ prima uellificatione Polam delata: eam ciuitatem quæm suam
triremem iussa nō dederat imperatam pecuniam: et muro alicubi apto munijt. contenu
ata exinde nauigatione Teupulus Dyrachiū est delatus. ubi a nūcio in id misso certus
ē factus: Federici et Pisanorum classem a Genuensi ap Corsicam fuisse fugatam. quare
Andreas pfectus: classe in Polam conuersa: quā intellexerat iterū defecisse: eam ui recep
tam: spoliatamq: igne ferroq uastauit. Per quod tempus Ludouicus Francorū rex cu
rante Balduino imperante pignora redemit preciosissima venetis: sicut ōndimus: con
cessa. lanceam: sponeamq: et partem Ligni crucis dominicæ passionis. Esset hoc in
Loco dicendū: ad classis veneta expeditiōni prosiit in damiatam ducta. Sed nec mu
tilari potest tot regum: totq principū: et uarij successus hystoria et ppositū: ꝓmissumq
breuiarij modum excedere diū incoepimus: Ad ea itaq reuertemur: quæ sunt ab Ece
lino superius incohata. Ad armū venetæ urbis conditæ quartū octingentesimū: quartus
Alexander Pontifex Romanus cōstituit laborantib; in Lombardia trāspadanis a tyran
nide ecelini ecclesiæ partiū studiosis opem ferre: pertim: quū quū venetos hret ad id cu
pientissimos: qui recipiendā urbe Paduā celeberrimā: nauiorum sibi et copias polliceban
tur. creatusq philippus ex nobili Tonianensium familia archiepūs Rauennas sedis aplicæ
legatus se contulit venetias: qua iniurbe armis primū usus ecclesiasticis: ultæ æternæ ꝓmia
re promisit Crucisignandis: qui in bello aduersus Acelinum barbaris truculentiorem: signa pon
tificis: et ecclesiæ sequerentur. & ne singula prosequamur hic nimia veneterum ope: et
opera Ecelinus Paduam primo: post cætera facilius amisit: quæ plura tenuit cæteris
omnibus tyrannis: et principibus: qui ad hæc tpra i transpadanis fuerūt dominati. Nec
uero minores fuerunt motus: qui Pontificis q Alexandri. iiii. tpribus. hinc cōstantinopolim

. Lancea sponeia. et Lignū crucis — deportata venetias.

Ciuitas. s. Hilarii

Beba turris.

Ecelinus tyrannus

Ferraria ecc de

Azo estensis.

Pisani cū Federico

Alexander. iiii. pp in Ecelinum

inde christianas Asiæ urbes et insulas adstauere. Cupiuerat Alexander ipse ad prima assu
ptionis suæ tempora: christianis asiæ rebus subuenire: quod ut intentaret: ne diu per fi
cere posset: ad reuocem Manfredi sedppellantis a quibusdam prohibitus. erant ei ptolomai
da: dcron: tyrusq; urbes opum amplitudine: pplorumq; frequentia adauctæ: utpote ap
quas Veneti: Genuenses. et Pisani: per annos iam quatuor et lx. quib; a christianis fuerat
possessæ: oem orientis: occidentisq; cõtractauerant mercaturã: qui tres de Italia ppli: sepa
ratas quinq; areas. et uicos cõfundatos separata habebant prætoria: in quib; iudicia in
suos: tam ciuilia: q criminalia exercebant: nihilq; erat duob; eorum pplis: in eadem urbe
præter ecclesiã cõmune. De quo tantũ apud Ptolomaidã Veneti: Genuenses q; et alterca
tionib; sæpenumero cõtenderunt: q Veneti tertia eius urbis parte: in uim fœderum pridem
cum Balduino rege Hierosolymo victorũ donati: Monasterium sancti sabe eius urbis primari
um sibi ppriũq; tenere quæsuerunt. Hisq; ductis cõtentionib; quartus Alexander Pont
ro censuit: iussitq; monasterii illius collationis ius: et omne dispositiõem utriq; populo
ee commune: cuius cõtentionis aplicas literas Philippo monteforti Gallico ptolomaidæ
urbi: tunc de more expeditionis christianæ pfecto ondit: et eius amicitia fretus: monaste
rium in arcem: castellũ ve cõmunitum sibi exclusa veneto retinere cõstituit. subortaq; exin
de cõtentio: tumentes prius: nõ inuidia magis: q; illatis hinc inde iniuriis: et damnis duo
rum ppotentum populorũ exacerbauit animos: quos tanto ab æstu demulcere: ac mitigare
quæsiuit philippus: qui venetos popularem abire iussit. eam Iniuriã: id dedecus: id dam
num indolem tulit Venetus, et Tyri: quo se recepit. Pisanos allocutus. facile in sententiam
duxit. ut pretio fœdere. quod cũ Genuensibus fœderante iecerat. societatem ipsi nouã in
cõmunitatis hostem: inirent. Dum eis Veneti fauoribus cõparandis intenti sunt. Placentia cy
pri regina: duxq; Antiochenus: et templi Hierosolymitani magister: ac Ioannes ibidem comes.
quibus erat assidua Ptolomaidæ Tyriq; cõuersatio montem fortem insolentiæ temeritatisq;
et iniustitiæ increpauerunt fore dicentes: ut nisi res in Integrum restituta Venetos cogeret
et: rem in Asia christianã: id erratum: id scelus suã euerteret. Quumq; elatum: et ad con
stat. sepimentem hominem in pernicaciã præstare veneti rescissent: triremes tredecim
quæ sibi tunc Tyri erant: raptim educunt: Ptolomaidam aduolant: cathenam: qua portus
claudebatur refringunt: illicoq; naues Genuensiũ tres: et uiginti: triremesq; binæ ibi exinde
mitæ exarmatæ incendio absumptæ. et sancti sabæ castellum: monasterio impositũ e destru
ctũ. Genuenses uero interea apud Tyrum: et ipsi duas: et uiginti triremes armauerant: quæ
deducta: indies Venetorum classi sæpenumero cõcurrerunt. secessit enim paulisper Veneta
classis in mare ponticum: delatoq; Mesembriam urbe de saracẽo expugnata diripuit. Hus
quæ apud Ptolomaidam oesta erant: Genuæ nunciatis. classem ea respuere nolentem armauit
triremes quadraginta. naues ceteas decem: quæ tyrũ sunt missæ: et pariter Rainerius
Zenus Dux triremes Venetus quindecim: Tardidas decem: et qui ex Venetis Ptolomaidæ
dolebant: undequadraginta uidchetas, naues ceteas decem parauere: pares q; potentia:
et animis in Asia Veneti et Genuenses: hoc uno erant inferiores: q Tyrũ uterq; populus
cõem habebat urbem: in qua quantũ claudebat portus: hostilia a Latini nõis magistratu
inuicem facere prohibebantur. Ptolomaida uero Genuensis: cum suo muniti sorte erat ex
clusus: unde Veneto: commoda præsidiaq; accedebant. Alexander interim Pontifex
Ro: nus. quæ apud Ptolomaidam male Incohata: perores: apud Genuam Venetosq; pro
fratre: pacemq; inter eos componere erat cõnixus: quæ iam pro cõclusa habebat. Quum ad
annũ condite urbis venete quartum octuagesimũ: ex asia ẽ allatum ingentes. et nisi Pi
sano uenetus accessisset: pares eas classes Ptolomaidã inter et Tyrum acre proelium de pu
gnasse: cuius victoria duobus cõiunctis populus cõtigisset: et hinc Genuensis quinq; et xx.
de suo amissis nauigio in Tyri portum confugit: hinc victrix veneta Pisanaq; classis Pto
lomaidam ẽ reducta: abususq; e victoria Venetus: qui publica tunc primũ et priuata

christianũ cõuentus:
et fora i ptolomaide.

Discordiæ semina inter
venetos: et Genuen

Bella inter Genuenses
et venetos

Genuensis ppti in ptolomaide ædificia demolitus ē: turrim ingentem: cum prætorio cui erat oppositā: et horreā: mercatorumq; apothecas: quin ēt uiatores: et apparitores: qui de Genuensi ad eam diem mansērāt ptolomaida sunt expulsi. Quumitaq; Genuēsis respuos ā Romana curia reuocasset ad pacem tractādā missos oratores: Id ā venetis Pontifex impetrauit. Vt captos in proelio dimitterent Genuenses. Erant item ea tempestate res apud Constantinopolim in pessimū adducta locum: adeo ut Balduinum imperatorem Latinosq; latinos nois: in Romania agentes, retinendi ea: quæ erant reliqua desperatio iuasisset quitus et uires: et alios, restituit. Ducta in ægeum primo: post in ponticum mare veneta classis: quam ex uictoria in ptolomaidę portum reductam docuimus. Et forte tuno accidit: Theodorū vatari: Græcorū appellabant imperatorem mori: duobus filiis: quibus pueris Michaelem Paleologum sibi affinitate cōiunctum testamento tutorē dederat: qua ut apparuit securitate per Imperatoris Græci mortem latinorū rebus addita: classem veneti a ponticoreuocarunt: sed Michael Paleologus: uir ingentis spūs: multa in latinos ē agressus: quæ vatari pene decrepitus dimiserat intentata. primusq; omniū Guilelmo Francigenæ Achaiā: et proximas Græciæ regiones obtinenti filio cōgressus: eū superauit. Captumq; Adriano polim deduxit. Inde uersam in mare ponticū regionē: ut reciperet: misso exercitu: curare coeperat. quū Balduinus imperator copias: quæ sibi erāt omnes: nauib; imposuisset: quas præfecto classi: cōstantinopolitano gente veneta, ad ipsius ponticæ orę defensionē: uoluit circūduci. Interea: qui erat constantinopoli uetusta origine Græci: odiosum pridem: ut ē gentis natura latinum nomen: inde constituerūt eicere: Initaq; coniuratione Paleologus de urbe recipienda: ꝑ idoneos ē admonitus. Classe igitur imperatoria: quæ omnes asportauerat latinorū neruos: in pontico ta agente aduenies cū exercitu Paleologus, refracta ā cōiuratis porta: nocte cocubia ē admissus. Balduinus uo imperator. et Iantaleo Iustinianus patriarcha nauigio derepente: cum suis omnib; et rapta supellectile: ad ripā sese prosupi receperē. Potitus urbe Paleologus: eo tecit rebus suis: ꝑmoletatis scelerissq; fundamenta: quibus postea rndit, omnis sua: subrūq; ex ea coonatione Imperatorum uita: qui tm imperium: qui tanta Romana olim: post Græci latinisq; nois dignitatem suis leuissimis: pditissimisq; moribus: in turcorum manus dederāt quoim: peruenire: aut plabi ꝑmiserūt. Is eim tutor crudelissimus: pueros fidei suæ ab affini homine: ab eo: qui eum extulerat commendatos: quū interfecisset: imperiū assumpsit: finisq; fuit latinorū in constantinopolis imperio ānos duodesexaginta continuatos. erat isaacius quarti urbam Pontificis Ro- primus condite urbis ueneta quintus octingentesimus: In quo veneti Paleologū bello agitare perseuerabāt: quem uiet armis tyrannide deturbassent: nisi illum Genuenses summis conatib; ꝓtexissent. Nauali belli societate: secū inita classem eo ꝑduxerūt omnē. quā post accepta proelio cladem apud Tyrū maiorē prima īstructioreq; habebant. Guilelmus ille Gallicus Achaiæ et Bithyniæ princeps: quem a paleologo se tutorem gerente superatum captumq; fuisse ōndimus castrum Maluasiæ munitissimū obtinebat: quod quum Paleologo ptmisisset: carcere liberatus ē. Isq; venetis fœderatus bellū acre ī Cōstantinopolim. Tubaitasq; Paleologo ꝓuincias gerebat: ut creta. Nigroponto: Montanio: Corinthoq; et Nauplio: siue ut dicitur Neapoli Romaniæ venetorum locis Guilelmi principatui regioni bellō coniunctis. tanto Paleologus ꝑdionatus ꝓsidio: quanto ꝓnuexerat Genuensis. Venetæ ei classi: quæ ī ponto fuerat: ad primos nunciatæ paleologo tyrannidis motus septem: et triginta triremes Rainerus Zenus Dux: ex venetis addiderat: quæ dū Ionio mari nauigāt. Ix. Genuensiū Græcorūq; triremib; ad Thessalonicēsem sinū obuiauit. Illisq; nihil mouentib; veneta classis minor maiorē impetere nō est ausa. Sed hac noua classe: Nigroponticum appulsa: tres aliæ venetorum triremes Constantinopolim prædatū ierunt. Duroq; factam ingentem asportāt prædā. nauigio: qđ ap Thessalonicā Genuensem: Græcūq; habuisse diximus ī bosphoro obuiæ fuerunt captæ: et partem utrorū: qui inerat Genuēsis interfecit: partem alteram oēm Constantinopolim ductam: paleologus excæcauit. eadeq; Genuensis. et græci classis paulo post egressa Bosphoro: ad Veneti darma circumacta est.

Electi ā venetis ptolomaide Genuenses.

Michael paleologus

Paleologus occupat Constantinopolim electis latinis.

quādiu tenuerint latini Constantinopolis imperium.

Guilelmus princeps Achaiæ et bithyniæ.

Nauplii. vulgo neapolis Romaniæ.

Thessalonicēsis sinus

Venetæ triremes omnes ꝓda captæ et male receptæ

cui duæ: et triginta Venetorū triremes triremes forte apud montem patras insulam sunt cōgressæ
prælijq; potentissimæ classes magnis utrinq; animis decertarunt. et venetus superior quatuor
ex hostili classe captas abduxit. cætera comixæ remis: uelisq; in portum Maluasiæ cōfugiū
habuerunt. Ibi assiduo interim Ptolomaidam urbem incolentes: hospitalis Rhodi magister: cæ
terīq; nominis latini proceres ita venetis fauebant: ut ipsorū ea urbs curis potius q̄ omnium latino
rum nois ppetuo ēē diceretur. Contra Tyrum incolentes Genuensi fauores pluribus: supraq; pdicta
bant. Anno inde urbis urbē septimo octingentesimo Rainerius Zenus dux quinq; et quinquāginta
triremes ad Siciliæ oram misit: quæ classis Genuensi: ut sperabat non inuenta in Asiam nauiga
uit: casuq; apud tyrum obuiā Genuensis nauis cetea ē expugnata. Portum deinde venetus eadē
qua nauim coeperat lætitia ingressus Tyro ut potiret armatus ē: auxilijs ad expugnationē
terrestribus ptolomaida, a crone accersitus. Cessit tñ conatus inanis. Tertio abinde anno classis
veneta quatuor et uiginti triremium: tribus Genuensiū triremibus, ap Lilybæum fortuita obuia
eas coepit: quod quidem Genuā perlatum ē, educta aduolauit duodetriginta triremium classis
quæ perquisitam accuratissime uenetam. ad Drepanæ portum reperit. Conflictusq; habitus est
acerrimus: in quo maximū Genuensis respu. accepit incōmodum. Nam tribus ex suis tri
remibus in proelio crematis: cæteræ omnes in plio superatæ utrinq; crudelissimo fuerunt captæ:
quæ clades a Genuensi accepta effecit: ut Michael Paleologus illius societate spreta: i ducatus
cum venetis cōstituerit quinquennales. eodemq; anno triremes Genuensium xxv. Venetis xxx.
apud Mothonum cōcurrerūt quū uiderent: retrocessit Genuensis: et nauu oneraria mercibus vene
torū magni ualoris plena apud euripū expugnata Genuenses potiti sūt. eademq; Genuensis classis
oram cretæ circumuecta Caueam illius insulæ oppidum cœpit: spoliatumq; penitus diruit. Vre
bat venetos acceptam nauū onerariā et Cauex ruina cladis: aliqua ulciscendæ cura. Miserūt
itaq; Ptolomaidam tres et uiginti triremes occasionem ibi aliquam gerendæ rei expectaturas:
quæ casu ptolomaidam inter et Tyrum duo de xxx. Genuensium triremibus obuiæ cōflixe
runt. Fecitq; locorum cuiq; suorum ppinquitas dios: et in rerum discrimine utrinq; aucten
tius depugnatum ē. Inferior tñ Genuensis quinq; triremes amisit. Clemens iiii. pont. ro.
utrunq; populū per nuntios: et epistolas monuit: ut belli induciis cōstitutis oratores ad se
acturos de pace viterbiū mitterent: Idipsum etiā dictos orarunt pplos reges Franciæ et sici
liæ suam uterq; operā: opemq; in pacis: quæ fieret conseruationem stabilimentūq; polliciti
verunt. Venerūtq; viterbium oratores: et re aliquot mensibus tractata nihil ē conclusum. Ta
mes ea tempestate ualida venetias affligebat: frumentūq; Apulia: et sicilia: ut cōsueue
rat: absq; classis psidio importandi facultas Genuensi bello adimebatur. orator tunc ma
ona precum instantia Taurinos. Patauinos: et Ferrarienses: ut annona iuuarent. Laurentius
Teupulus Dux: Rainerio Zeno defuncto suffectus pecunia etiam excessiue promissa emolire
nequiuit. Noua itaq; mari Adriatico nauigantibus tunc primū uectigalia: et ut certiore dicam
uocabulo: frena imposuit. Lex enim tunc super indelata in hanc diem seruata ē: ut intra
hostium fauces Adriatici ad Polam promontorij: et Rauennatium plagam nauigantes ad uectigal soli
uendū: mercesq; et onera si magistratibus collibuisset deponendum venetias se conferrent. cre
atusq; ē magistratus: cum Barchis attributis ne legi fiat fraus die: noctuq; utriusq; litoris pla
gas portusq; perlustrat. quæ ratio: præter Genuense bellum venetos impulit: ut cum Pisanis
Carolo reor ex Andegauis primo apertis hostibus fœdera in quinquennium renouarent. eodemq;
anno urbis conditæ quintodecimo octingentesimo Bononienses magna Romandiolæ partem
dominio prementes Clausam a veneto Romandiolis per Adriaticū mare nauigatione in ad
aperire conati sunt. parato enim uariis modis simulationibusq; excitu cum veneto p oratores
egerunt: ut abrogata lege: custodibusq; amotis pristinā sibi Romandiolisq; nauigandi Adriatico
redderent libertatem: monitq; pariter cū oratore exercitus. Diuersi uero hic Rauennā: illi venetias
petiere. senserat dolum Teupulus dux: pariq; fuerat uersutia usus. Nouem enim eius triremes pro
ximū Rauennæ primariū padi hostium ingressæ Bononiensem exercitum mare inter padū et locum
occuparet, accelerare coeperunt uiderūt. et subito pſidia duo: unū Bononiensis ad primarium

Mons patras insula.

Clades Genuensium plures

Successus Genuēsiū

Hostiū fanaticū

Vectigal mari adriatico impositū a venetis

Bellū inter Bononienses et uenetos

Impiũ Adriatici ueneto decernit.

Acarnania. Colfo.

Agitant Anconitani armis venetos

venetus alterum ad sanctum Albertum summis conatib) excitauere: et in Bononiensiũ excitu xl. milium copiæ militabant. Tandem superati bello Bononienses pacem ea acceperũt conditione: ut suo exasso ad primarium hostiũ castello: libera sibi quadrumdam rerũ eductio custodia Padi hostiũ veneto linqueret. Anconitani aũt quum Bononiensium exemplo Venetis bellum inferre nõ possent: ad Gregoriũ Decimũ Pontifice mittentes querelas detuderũt: quib) Pontifex motus: mare a Venetis liberum linqui iussit. Venetiq; tunc minime paruerũt. ea nuntius p̃missa ad cõtumaciam excusatione: q; anconitam Maledictis: mendacijs: et falsa suggestione iusi pontificem seduxissent. Acta uero ẽ paulo post in Luodunensi cõcilio: cui idem p̃fuit Gregorius Anconitanorũ cũ venetis causa: Abbasq; Heruasiæ: cui Pontifex eam commisit: anconitanos: nil satis solide probantes reiecit: p̃missa Pontificis auctoritate. Venetis: curam eam: de qua diximus maris adriatici ora: á saracenis Piratisq; simul cũ vectigalium portoriorũq; suorũ iure uiribo defensandi: quo item tp̃re Pontificis Gregorii cura indultum erat venetos inter: et Genuenses Cremonæ paulo post cõstituta in bienniũ p̃rogatæ sunt. Anno posted urbis cõditæ uno de uigesimo octingentesimo venetos inter et Genuenses bellũ propemodũ renouatũ é. Jacobo enim contareno i Ducẽ creato: duæ Genuensiũ triremes tandari unã mercimonijs plenã de venetis ap Messanã coeperũt: cuius rupti foederis famã Michael Paleologus impator Græcus suũ et ipse foedus: ut apparuit violaturus, ad ortam usq; Acarnaniam cum classe peruenit. Veneti uero xxv. triremiũ classe intra xv. dies armata oratorem Genuam ad res repetendas miserũt. que si nõ eẽnt redditæ: bellum indici iussum satisq; fecit Genuensib: et orator in redditu foedus cũ Pisano i quinquennũ renouauit. Hadriano paulo post quinto i pontifice assumpto Romanũ veneti anconitanos bello mari acerrimo p̃secuti sunt: q; ad oram Istriæ et Romadiolæ nauib) clandestine cũ mercimonijs penetrantes latæ venetijs legi: et vectigalib) portorijsq; fraudẽ facere p̃sumpsissẽt. Delecto ap id bellum p̃fecto sex et xx. triremes dux Contarenus attribuit. et machinæ aduersus oppugnatoẽm onerarijs naub) cõportatæ. Dum aũt portus magno oppugnantiũ conatu obsidetur: tempestas de repente coorta nauigiũ maltũ pelagus transuersum egit: sexq; triremes impactæ lectoribus senogalliæ perierunt. Interniserunt paulo post veneti supplemento naues tardas et triremes: quibus aperte nauigantibus mare anconitanus perbelle struxit insidias. Omnibus enim: quæ sibi eẽnt naubus: et triremibus venetorũ: et præfecti classis insignia sunt aptata: ad quas applausu nautico occurrentes: quũ duæ declinassent venetorũ naues captæ: et anconam magno applausa et gaudio sũt perductæ. Cuius cladis acceptæ bifariam indignatio senatum p̃pulit venetum: ut reuocatus cum classe prima p̃fectus in carcerem sit conjectus. et noua instructior expeditio in anconam ducenda paulo post venetijs ẽ educta. Eodemq; tp̃re templarij Tyrum urbem pro expeditione christiana administrãtes: solitã aũ bellum tenuense iurisdictionem: et portoriorum exemptionem venetis in ea urbe reinteguarunt. Tertius interea Nicolaus Gente oriundus Vrsina in Romanum pontificem: et qde p̃stantissimũ ẽ creatus. Venerunt ad eius creationis nouitatẽ de more veneti oratores: qui diu spreti quũ ad salutationem reuerentiaq;: sicut et alii nõ admitterentẽ. at Contareno duce suo reuocati urbe Roma p̃fecti sunt. sed eos de itinere accersitos pontifex admisit. multisq; et durissimis uerbis: de anconitanæ urbis Ro. ecclesiæ iuris oppressione redarguitos: et prohibitos rudere reiecit. sue aũt interea parauerant eduxerantq; veneti: sue postq̃ ea intellexerunt: quæ suis ap pontificem oratores cõtigerũt: octo eorum triremes: quo die oratores venetias attigerunt: ad cæteram classem Anconã obsidentem pueniss. miserunt. Per id tempus Anconitani venetias legatos de pace acturos: quæ p̃modum cõstituta erat. quũ e Alexandria duas Anconitanorũ triremes tardam de venetijs: secus siciliæ littora prædatam ee quodam obrem et dimissi sunt re infecta oratores: et triremes quatuordecim venetijs eductæ in Anconitana castra expeditionẽq; aduolarunt: quarũ duas paulo post incaute ab alijs

separatas: anconitanus subito inter custodias delapsas coepit: in portum q; eduxit. et parx
q paulo post æquis conditionibus ē constituta. Ad annum postea secundum tricesimū octin
gentesimū urbis conditæ: quarti Nicolai Pontificis anno secundo. Tripolis urbs insignis obsidio
ne: ac uiribus facta e in soldani Babyloniæ ptatem. quam quidem urbem ditissimam post om
missam i mortalib; cædem maximā: postq; abactā: asportataq; omnifaria rerū prædā: igne
primum: postea ferro abusum: diruiq; curauit: progressusq; eodem furoris impetu Barbarus
Tyrumq; Sidonem: et Barutum: ac earum urbium oppida intra tertiū Nicolai pontificis annū
coepit: ac sicut tripolim incensa diruit. Isq; princeps actu et prudentia: æque ac uiribus &
potentatu pollens: ne ea clades accepta nominis christiani principes occidentis 7 Asiā cōcipet:
inducias foedera in duos annos ptolomaidæ habitatoribus christianis cōcessit. Nicolaus
tn pontifex de more assumendam edicto ppositam statuit afflictis christianorū asiæ rebus sub
ueniendū. Iussaq; eius exinde maioris fuerunt efficaciæ: q mille quingentos ipse equites ex
publico ecclesiæ fisco curauit primo omniū ptolomaidam comportari: quin et multi in ma
gnū exercitum sine certo præstantiaq; ut oportuit aliquo duce secuti sunt: qui quo plures
eo fuerunt pnitiores. Ptolomaida urbs populis tunc frequentata innumeris: quantas nūc nō
temere alat aliqua urbs italiæ d septem diuersis sibi quida inuicem sibi cōtrarijs pmebatur.
potiusq; lacerabat: q gubernabatur magistratuum omniumq; generib;. Patriarcha ei titulo hiero
solimitanus sibi tpr̄adem æque ac spiritualem uendicare quærebat Gubernationē eandē. hinc
templarij. inde hospitalarij: et pariter Teuthonici ab armorū tractatione: et sanguinis ut dice
batur effusione repetebant suam: et ad se solum spectantē. Rex cypri uel ea rōne uolebat q
tertio ante anno regni Hierosolymæ titulos in comitis Atrabatensis cōtentione sponte sua et
paucis astipulantib; assumpserat. Rexq; Carolus secundus Neapolim ex carcere reuersus ni
hil duxit antiquius: q Ptolomaidam mittere: qui de Hierosolymæ regni titulis cū Cyprio
rege contendentes: paterna: auitaq; et procuita in illa urbe iura: uel armis: et uiribus
conseruarent. Quā in re usq; adeo exarsit ais: ut templariorum: hospitaliorūq; quos cy
prio regi magis cupere audisset prædia in regno sita Neapolitano direpta distraxerit
consulemq; ibi habuere Pisani: cum maiore ē usus ambitione q ibiq; Genuensis uir Venetusq;
utebat. Milites itaq; nouos quarti Nicolai Pontificis uiginti m exercitum sine duce et re
ctore eius quæ requirebatur auctoritatis missos. nullus qui continere posset et scire: nullus
erat: qui a flagitijs et sceleribus prohiberet. eaq; militum multitudo: in christianorum
cædibus et rapinis: adulterijs: uiolationib; et incendijs aliquandiu debacchata in ægeū
soldani noctu aliquandiu. post patrū interdiu per furta et latrocinia penetrauit: atq; ebusq;
progressa ē: ut prædas iumentorum mortaliūq; et rerū omniū: tanq; iusto bello ppalam abige
ret. tulit tamen patienter iniuriam: dissimulauitq; diutius oīum opinione soldanus. rexq; per
nuncios: et abactam pdam: terq; quaterq; repetiit. et quando tandem non sunt reddite: amiti
pfixit: intra quem: nisi fieret sātis sese cōminatus ē ptolomaidæ excidio: posttergatis: quas
ipse uiolasset induciis accessurum. Armoq; exacto centum quinquaginta milia armatorū
in ptolomaidam duce filio suo īmisit. dumq; is adulescens: duobus tam mensib; urbem premit:
defuncto genitore ab exercitu ē suffectus: quo elatus successu: urbis ptolomaidæ prædam
per edicta: præconiaq; uociferationes: quæ a christianis intra munitiones exaudiri sunt:
exercitui donatæ sunt. Tunc discordes in ciuitate mōs desperatio coepit: multiq; nulla usi
timoris simulatione: partim captatis abeundi causis. partim clandestina profectione suoa:
desertores effecti sunt. ad eamq; paulo post animorū cōsternationē ē uentum: ut publico bēs
consilio: mulieres primum: paruulos et debiles: cū supellectile emiserint. Deinde cōstituerūt
duodecim milia armatos in urbe retinendos: qui defensioni sufficere uiderent. Cæteris emi
grandum. Manseruntq; ex primoribus: Cypri Rex. patriarcha. et Hospitalis: templariorumq;
magistri. Rexq; cypri ignauia: quæ certiori uocabulo appellari posset: usus: illico per fugā mul
titudinē ē secutus. Fuitq; exemplo eius: ut omnes: quib; nauigio facultas nō defuit: Ptolomaida
emigrarent. postrem omnium Hierosolymi patriarcha: magistriq;: nō prius urbem deseruere: quam

Pax Anconitanis cum Veneto

Tripolis expugnā et Tyri ac sidonis. ac barruti

cōcupiet

Ptolomeus urbs nbi a christianis rexatur

Dromo portus

soldanum uiderunt. siue a casu: siue q̄ supe a christianis cōmissa certior ēet factus: oppugnati
onem solito maiore impetu ōnitare. Hoc dromone in id seruato, porta delapsi: secunda primum
nauigatione sunt usi. sed uento post parum tranquillam tempestatem mutato sub ipsa cypri
plagam periere naufragio. soldanus q̄ eodem hora et die Ptolomaidem: et paucis quos
nauium carentia deinuerat christianis male defensatam coepit: et mortalib⁹ in ea reptis
Ptolomais incensa a soldano ad unum trucidatis. ꝑdam q̄dem militi suo: promissam: uerato cocessit edicto. Sed tanto
tenebat eiusdem excindenda urbis edicto desiderio: ut parū per suppositus ubiq; co pnte
atq; incitante ignis maximā prædæ ipsius partem absumpserit. moenib⁹ inde: et urbis
parietib⁹ passim solo æquatis: duriore saracenus miles, soldani impio c oneratus q̄ funda
menta ubiq; uta cōfodi dissipariq; iussit: ut nullum urbis: nullū post hæc ædificii uestigium
appareret. Annus erat ab urbe urbis cōdite quartus trioesimus octingentesimus: in quo tande
reliquiis amissus uictoriæ illius celeberrimæ: quā termo ante quarto de ducentesimo urbani
Cc. ꝑpe annos pugnatu in asia a christianis secūdi pontificis Romani auspicijs: et uirtute christianorum expeditio incohauerat. Iu de m-
lustria prolixior recensendis reb⁹ maximis: quas ab Ptolomaidem ceri cōtigit: ut quod fecī:
ondere possem: ꝑpe ducentos annos pugnatum ēe in saracenos: per qd tempus fere cœpit oia
ura respu: quæ aut mari cōtiguā: aut insulas possidetis, expectabunt credo a me: qui huc
usq; legerint: quid post amissas a christianis cōstantinopolim: et Asiæ ciuitates, a uris poenito
ribus fuerit gestum. sed multa maximaq; fuerunt: et maiori diuina cognitione q̄ hoc epitomate
possimus: uel timus q̄ describere. Paleologus eīm et Genuenses: quū uobis posse resistere diffideret,
turcos tunc primum in europam traduxere. a quib⁹ tandem pnti anno, quinto fere sexagesimo
et centesimo: meritas tanti steleris: et admissi flagitii poenas: punitionemq; acceperūt: Esse-
runt inde paulo post res maximas Veneti: tum in bello: qd cum ipsis Genuensib⁹: diuturnum:
uariū: periculosum: et tandem p uictoriam gloriosissimum fuit: tū in tuenda urbe Tauri nensi
quam per ea tpa primam omniū in solo Italiæ cōtinenti possidere coepistis. Mastinus q̄
Mastinus scaliger. Scaliger. tyrannus omniū eius ætatis potentissimus a Veneta repu. socius q̄ bello florentinis:
et Bononiam q̄ Romana ecc gubernantib⁹ Italiæ tranquillam: et Lucæ: et Parmæ urbiū dominio
deturbatus ē: et Turci interea a uobis cladib⁹ et quidē ingentib⁹ prostrati: cæsi: afflictiq; fuerūt
Bella exinde sequerentur: in quib⁹ capienda Padua urbe excellentissima: post Verona deinde
subigenda Forumiulii patria: et demū Brixia: ac Bergomo: nupq; Crema reipu. imperio adiun
genda, maximis laboribus: ac impensis: sed pace gloriosa de pugnatum ē. Historia sunt hæc et ppe
supradicta: Sed certe pmerentia eleganti: ornataq; historia posteris ita tradi: ut aliquot, qui te
præcesserunt ducū: et tuum in primis serenissime dux nomen: et uræ reipu. gloria: et multorum
ac ppe infinitorum ex uobis patria: ordinis decus, gerendis tot bellis: tot obeundis laboribus,
quæsitum ad posteros transeat illustratum. Idq; ego minimus, sicut nūc epitomate: et breuiario
assumendum non censui. Sic ample fusa et copiosissima tractare: ac absoluere historia: quū uos
cupere intellexero paratissimus essem: pfectoq; efficerem: ne aliquid memorabilium: ex ipsa urbe
a condita urbe Veneta in hanc diem: uel mari: uel terra: uel bello: uel pace fieri contigit: aut
nunc: aut futuris tpib⁹ desideret. sed ad ppositæ a principio intentionis mīæ finem: conclusionēq;
ueniendū ē. satis multis p tpe: sed paucioribus fortasse: q̄ multi fieri oportuisse sunt opinati: ōnium
ē urbe Veneta: diuina potius q̄ humana ope: ideo condi cœpisse: ut barbaris christianæ fidei
et religionis hostib⁹ aduersaretur: ut ꝑfugis ab Hunnorū: Ostrogothorū. Longobardorū. Vngarorū
saracenorū: et demū Tarchorū: ac et a christiano abutentium nōie tyrannorū facie: ac pfectio
nib⁹, cōfugiū apud uos portus: asylū: et quietis refrigerijq; ac salutis arx: et domicilium sine muro
sine portis: die noctuq; pateret: ut irrūpentes discurretes: et impetere parates barbaros efferatos
pfos: christi dei: et suorū pforū hostes respu. repararet abigeret: ac cōfoueret: ubi hortantib⁹
iubentibus Romanis pontificib⁹ dei ipsius mīi uicariū: ut implorantib⁹ ubiq; christianis opem: pe
trocinijq; afferret. Quæ quidē opera: meriti apud optimū maximū deum mīum: et laudis: ac gloriæ
ap secuū: tam pntis q̄ futurorum omnes plurimū pmerentia dū uri pstiterunt maiores: mīta du
centos de quib⁹ annos: mari: et post breuiore tpis spatio. tera amplam hanc ppotentem: gloriosq;
peperere respu: tam diu duraturā: et deo ipso auctore nro maximā: et irrigentē acceptaram
amplitudinē: qdu ea ulta: et quo natoīs forma: qua ē parta illam regere: et administrare
pergetis.

Blondi Flauii Forliuiensis de Gestis uenetorū finis. die p̄ sab
1525

q

rum multi historiam: uarijs extollant: celebrentq; sententijs: tum maxime eam Alexander Antonius Mammea genitus christiana Imperator Romanus omnium Iudicio optimus: eam unica ratione amplissime uidetur laudasse qui historicos et suos appellauit: et hre uoluit consiliarios: quorū prudentia et exempla copia gerendis imprii rebꝫ: q maxime uteretur. clarissimi ēt pleriq; senatores: consulares q; uiri. et nonnulli gloriosissimi principes: qui belli cis actibꝫ: res gesserunt aeternā dignas memoria delectati sunt historiq; usq; adeo: ut nō solum historias libenter: sed eas q; scribendo tam preclari muneris gloriā: cum reru scriptoribꝫ coem hre uoluerunt: Nam ut cætera taceam: Fabius patriciæ gentis decus cognomento pictor: Lucius Lucullus. Aulus albinus. Asinius Pollio. Cornelius nepos. et Caius cæsar: eiusq; nepos octauius augustus: de Hadrianus scripsere historias. sed maximā tantum munus pteritorum longe seculorū malitia: et infelicitate incurrit iniuria: q; urbe Roma a uarijs oentibꝫ: sicut in historijs accuratius a nobis ē scriptū oppressa: et si bonarū artiū studia integrissa fuerunt: sola in primis otio cessauit: extinctaq; est historia: factū q; ē: ut barbaris omnia euertentibus: et nullo interim ea: quæ oerebantur: literarū monumentibꝫ ad posteros transmittente ne dum mille: qui efflurerunt: armorum gesta sciamus: sed italiæ regiones: urbes: oppida. lacus flumina: montesq; quorum nomina a uetustis frequentant scriptoribus ubi sint: magna ex parte ignoremus. et quod maiorem nobis affert admirationem: multorū oppidorum et potentissimarū ciuitatum: quibus intereā in magnam amplitudinē creuisse cernimus, conditarū ētia nos lateat et ipsi etiam conditores. Itaq; postquam ppitore nobis deo mro meliora habet ætas nra: et eum cæterarum artium. tum maxime eloquentiæ studia reuixerunt: ac per ea historiarū diligentius noscendarum amor mōs coepit homines i tentare uolui: si per eam: quam sum nactus italiæ rerum peritiam: uetustioribus locis eius: et pplus nominum nouitatem: nouis auctoritatem, deletis uitam memoriæ dare: demiq; rerum italiæ obscuritatem illustrare potero. nec tamē ipsam omnem nominum mutationem: temeraria et inani arrogantia spoponderim indicare: sed gratias mihi potius: de perductis ad littus, e tanto naufragio signaturientibus: aut parum apparentibus tabulis hri: quam de tota naui desiderata rōnem exposa debere cotenderim

Italiæ Regiones: seu prouinciæ. XVIII.

Liguria siue Genuensis
Etruria.
Latina siue Campania & Maritima
Vmbria: siue Ducatus spoletarum
Picenum: siue Marchia Anconitana.
Romandiola. siue Flaminia: et æmilia.
Gallia cisalpina: siue Lombardia
Venetia
Italia transpadana: siue marchia tarusina.
Aquileiensis: siue Forouliana
Histria
Samnium.
Terra laboris: siue Campania uetus
Lucania
Apulia
Salentini siue tera hydrunti.
Calabria.
Brutij

Blondi Flauii Forliuiensis Italiæ Illustratæ Liber Primus

Italiam describere exorsi: prouinciarum orbis primariam: a laudibus eius incipere debemus. quod quidem pro ampla: parataq; materia tam facilitèr: q̃ libentèr fecissemus: nisi ab eximio poeta Virgilio: et postea a plinio veronensi: demum a Francisco petrarcha nitidi poetæ ornatissimæ illius laudationes extarent. Italiaq; a suo nomine: et situ duximus incohandum. Nomen pro temporum diuersitate traxit

Italia vnde

aestuarium: quam Plinius: et Solinus ab Italo rege. quosdam et nonnullos a bobus: quos gignere multos prisca lingua Italiam dici voluisse scripserunt: quum tamen Græci eam magnam interea hesperiam appellarint: quod secutus in septimo Virgilius Hesperia in magna: et Seruius exponit. hesperia in magna dixisse Virgilium ad hispaniæ descriptionē. Justinus aūt in Trogi epitomate scribit Italiæ cultores fuisse aborigenes: quorū rex saturnus tantæ fuit iustitiæ ut nequis seruiret quisquam sub illo: neq; quicquam priuatæ rei hāret. sed communia: et indiuidua fuerint oīa. vnde Italia regis nomine saturnia fuerit appellata. Ea uero sicut Plinius ex octauio Augusto tradit querno folio assimilis mari gemino maxima parte cingitur: q̃ aborigine Hadriatico: siue supero. et a meridie occasuq; tyrrheno: siue infero abluitur. quā uero in septentrionem uergit: montes altissimi: alpes lingua Gallica a celsitudine dicti: illam a barbarorum: ut inquit Cicero meritò naturæ benignitate communiunt. Longitudo eius ab alpineo sinu prætoriæ augustæ ad Hydruntum decies centena milia extenditur. Latitudo ubi est amplior a varo ad Arsiam tricies centena: et insuper triginta octo milia complectitur. Habet Italia dorsum: et ceu in piscibus ee uidemus a capite in infimā partem spinæ formā Apenninū: qui mons ex alpibus: qua ab infero mari recedunt: oriundus: cum recto ferè modum cursu Anconæ urbi: ut uult Plinius appropinquauit: In mare superum ferri: et ibi finiri uidet. et in mare rursus abeo mari recedens per mediam Italiā in Brutios: ac siculū fretum fertur. Situ: mensuraq; ostensis ad regionum diuisionem: locorūq; descriptionē ueniamus. est uero perdifficile in tanta mutatione rerum: regionūq; quantam uident factam: qui Romanam historiam attente legunt modum adinuenire: diuidendis regionibus: recensendisq; ordine ciuitatum: oppidorum: montiū: fluminūq; uocabulis. et quidem quantū attinet ad ipsa uocabula eximius scriptor Livius patauinus Romanæ pri historiæ: qua in parte nobis superest: ppriorum nōibus utitur: qui nedum ad nrām sed patrua ex parte ad sua peruenerant ætatem. quod eim ex strabonis Cretensis Geographia: ac ex plinii veronensis naturali historia facile est conijcere: in octauii Augusti: cuius tribus et adiumento scripsit Liuius descriptione Italiæ: quam fecit accuratissime: interierunt multa oppida: plurimiq; ppe quorum nomina apud Liuium celebrant. Sed uero descriptione: quam plinius ipse anno uix octogesimo post functum uita octauium dilucidiorem fecit: maior ē pro tpis breuitate: et florentium nunc Italiæ rerū conditione par fuerit, mutatio ē facta. quæ aūt ex strabonis primum: post ex plinii enumeratione: et Pomponii mellæ: ac Ptolomæi descriptionibus haud quaq; multum distantio inter se ætatibus factis desint nobis: horrendum: infinitumq; fuerit referre: q̃q licet multos interisse populos: multa excisa oppida: multas deletas urbes nō negauerim. plurimas in ex ipsis simul cū regionib; montibus: et fluminib; mutasse nomina constat. quo fit: ut nec prisca legentes intelleqant: neq; possit nouus scriptor illis uti uocabulis: nouam: uel eo ipso ad apud illustres uetustos scriptores frequentia habent dignitatem historiæ allaturis. Factam uero ee locorum nominumq; mutationē: et simul exinanitā ee populis et urbibus: ac oppidis: quorū nomina nobis desunt Italiam: hinc teneamus: q̃ post habita urbis Romæ ppe maiestate: cui nihil in orbe unquam fuit: estq; nunc par ruitura: nulla ē huius ætatis: et felicius: quæ stante repu fuerūt seculorū cōparatio: multitudinis ppiorum. Picenum eim infrā ex plinio ondemus, trecenta sexaginta nilia in reipu. deductionē dedisse. quod uix nunc: decimā partem habet. Plinius etiam laudes Italiæ: suorq;

Italia vnde

Hesperia

Aborigines

Saturnia

Mare adriaticū siue superum

Tyrrhenū siue īferū mare

Tractus Italiæ quātus longitudine et latitudine

Apenninus

octauius augustus descriptor Italiæ

Picens uires:

priorumq; temporum narrans eam dicit Dus sacram. L Aemilio Paulo. C. Attilio consss. nun
Gallico tumultu solam: sine auxilijs externorum: atq; etiam tunc: sine ullis transpa
danis equitum triginta: peditum octuaginta milia armasse. Nostra uero huius temporis Italia
quantum sine transpadanis externorumq; auxilijs equitatum: peditatumq; armaret: non
satis facile est nobis iudicare. sed non dubitamus quin difficile sit futurum si tertia quis
partem conatus fuerit: ita armare: ut extra fines quisq; suos in bellum: expeditionemq; ducatur
Quanta aut sit facta locorum mutatio: hinc etiã apparet: q Ioinius: qui de urbib; Italiæ scrip
dim vii. urbs Italiæ nrã ætate dcclxxiii. sit: et eum secutus Guido ps byter Rauennas edidere: septingentas fuisse Italiæ ciuitates.
Nos uero: nunc Ro. ecclesiæ stilum secuti: facta per singulas regiones diligenti enumeratione
sexaginta quatuor supra ducentas tm modo inuenimus. sed appellant Ro. ecc̃e instituta
ciuitatis loca: quæ episcopos habent: et Ioinium uidemus: et Guidonem: etiam multa ex
oppidis: quæ nrã ætate oprio carentia epo alterius Diocesios consent: pro ciuitatib; posuisse
et tamen omnium ab ipsis positorũ pro ciuitatib; quæ nunc extent numerus: uix quadrin
genta complectitur loca: ut aut extisas ee ciuitates: aut mutationem omnino Incognitam
In eis factam ee necessarium uidemus. quam aliis fortasse impossibilem uisam: tot loco
rum acceptam: in Italia per sexcentos annos: qui post Guidonis tempora fluxerunt: eadem
Nos ideo minus mirabilem ducimus: quia scimus: uidemusq; per seculum nrum: quod dei nr
munere eorum: quæ ante patrum nrorum ætatem fuerũt seculorum respectu felix appellari pot
supra triginta ciuitates: et oppida solo æquata: ut qui eorum pars paucis habitetur colonis nunc
tum pars omnino manserit derelicta. Cunium nanq; oppidum Romandiolæ a qua clarissima
Cunium sp. Barbianũ Preneste Zagarolum Gallicanum Centumcellæ Morlupum / diruta opp.
fluxit comitum Cunij et Luci familia oĩo derelictam: ut nunc arctur uidemus: pariter
propinquo in loco contioit Barbianũ: pariter in latio uetustissimæ urbi prenestæ, Zagarolo
et Gallicano oppidis. Pariter ad alteram urbis Romæ partem: Centumcellensi ciuitate. Mor
lupo castello: nos accidisse conspeximus. Par etiam affert hac descriptione incommodũ: diui
sionis notationisq; regionum mutatio: terq; quaterq; in aliquib; et in quibusdam pluries fu
cta: adeo: ut solæ ex uiride uetusta: cum finibus suis: et integra manserit appellatio. Quam
xviii. regionum Italiæ nomina hic exprimunt. obrem octo et decem regionib; in quot uetustas Italiam, sine insulis commode diuisam ee iudicaui
mus describendis: illa ex multis sequemur uocabula: quæ quum in ætate nra sint notiora
tamen nræ intentioni accommodatiora uidebunt. Sunt autem nomina. Liguria siue Genuesis
Etruria. Latina siue campania et maritima. Vmbria siue ducatus spoletanus. Pice
num siue Marchia Anconitana. Romandiola siue Flaminia et Aemilia. Gallia cisalpina
siue Lombardia. Venetia. Italia transpadana. siue Marchia tarui sina. Aquileiensis:
siue Forojuliana. Histria. Samnium siue aprutium. Terra laboris: siue campania
uetus. Lucania. Apulia. Salentini siue terra Hydrunti. Calabria, olim Bruti.
Postquam uero omnem Italiam: peregraturus ero: uiros præstantiores: qui singulis in urbibus
et locis pridem geniti fuerunt: eosq; qui sunt superstites præsertim literarum: aut cuiuspiã
uirtutis gloria claros enumerato: rebusq; res in singulis locis scribi dignas breuiter narrabo, ut
non maioris hæc Italiæ sit descriptio: quã uirorum eius illustrium prestantiumq; catalogus: ac
non partim partis historiarum Italiæ breuiarium.

LIGVRIA

Ab Liguria autem plinium secuti duximus incohandũ. Ea regio latissimos aliquando
habuit terminos. quippe quum Pisas in Liguribus conditas Trogus scripserit: et Apuanos
Liguras: quos agri Pisani populos esse constat: a maioribus traditum uidemus. Quin Massiliã
Liguria (Pisam et Massiliã) in Liguribus
Trogus Pompeius inter Ligures: et feras Gallorum gentes positam dicit. cui opinioni cõcordat
Liuius libro xli. Fluuius Flaccus primus transalpinos Ligures domuit bello, missus in auxilia
Massiliensiũ aduersus salinos Gallos: qui fines Massiliensium populabantur. et pleriq; Lucaniã Ligu
riæ ultimam posuere. sed hæc remotiora omittentes satis fore temonus: si diuisionẽ Italiæ, quæ
Romana republica florente fuit: nris temporib; accommodare poterimus. Igitur Liguria a varo
Mare Ligusticum quod inferum
flumine: ad macræ amnis hostia longitudine pt. et hinc apennino, inde mari includitur.
qua rõne pars inferi maris adiacens a varo ad macram dicitur Ligusticũ pelagus. Populi eius
prouinciæ Ligures quo tpre: quibus ue ducibus Ro. populo subiecti fuerint: Iordanus Constantino
politanus monachus: qui Iustiniani imperatoris tpribus rerũ a popto Ro. gestarum epitoma

confecit. et. l. Florus. T. Liuii abbreuiator hisdem ferme uerbis sic habent. Peracto punico bello primo nec quicquam respirato sequitur Ligustica. Ligures imis alpium iugis adhaerentes: inter varum: Macramq; amnes implicuit dumis syluestribus luctabant: quos perennius fuit inuenire q̃ uincere. Tuti siquidem locis: et fuga: durum: atq; velox genus, ex occasione locorum latrocinia magis q̃ bella faciebant. Itaq; quam diu: multumq; eluderent salturi: Deciates: Exubii. et Buriates singuli tandem Iulius Tebras eorum igni sepsit. Bebius uero in plana deduxit. Posthumius ita exarmauit: ut uix ligneret ferrum: quo tela coleretur. Quod uero Iordanus summam accolit: Ligures obstinatus iuuum Romanorum recusasse: et illis animose aduersatos fuisse: Liuius ipse in libris qui exstant multis ondit in locis. Nam libro nono. Dum haec geruntur Consules ambo in Liguribus gerebant bellum: Is hostis uelut natus ad continendam per interualla bellorum Romanis disciplinã militarẽ erat: nec ulla prouincia militem magis ad uirtutẽ acuebat. In Liguribus ei erat quaemilitem exercerent loca montana: et aspera: quae et ipsis capere labor erat: et praeoccupatis hostem deuocare hostis leuis: et uelox: et repentinus: qui nullum unquam tempus: nullum locum quietum aut securum Romanis sineret. oppugnatio aut pugnatorum castellorum laboriosa simul: periculosaq; insidijs: regio: quae si penuria abstineret: militi haud multum praedae praeberet. Itaq; non ita sequebatur: nos iumentorum longus ordo agmen implebat: nihil praeter arma omnem spem in armis habentibus: erat. nec decerat unquam cum his uel materia belli: uel causa: quia pp domesticam inopiam ciuos duros incursabant. Nunquam tn in discrimen summae rerum pugnabant. Hannibal post inflictam Romanis Trebiensem clatem: traiecto apennino primum cessit in Ligures: et illi oppositus Sempronius Consul: Romanus se cõtulit Lucam: et Liuii xxvii. Magonem Hamilcaris filiũ. Capta Genua diu in Liguribus restitisse Romanus. ex qua regione Romanos in Gallia cisalpina plurimum agitauit. ad quam inter alpinos Ligures: Genuamq; agentem naues carthaginẽ uenerant. Seruius Virgilii in xi. exponens. Apennini colae bellator filius: dicit: quia liguria maiore sui parte in apennino sita ẽ. Ligures aũt omneis fallaces sunt: sicut Cato in Originibus tradit. Virgilius. assuetumq; malo Ligurem. et Lucanus i primo. & nunc Tonse Ligur: quondam per colla decora Crinibus effusis toti praelate Comatae. Varus prisci pritis q̃ nominis fluuius: capite alpium: et saluũ montis effusus: haud procul a Nicea mari se infundens: nulla te notior ẽ: q̃ qd braccatam Galliam ab Italia disterminat. Adiacent illi qd dexteram oppida primum Roccheta. post Gilecta: et ad ortum fontemq; Busonium. Nicea inde oppidum a Massiliensibus in littore cõditum dorso continuo. Debinc portus est Herculis Monoechi quondã: nunc Villafrancha: de qua Virgil. in vi. Aequoribus sacer alpinis: atq; arce Monoechi. & Seruius Grammaticus exponit de Liguria ubi est portus Monoechi Herculis. Dictus aut Monoechus: uel q̃ pulsis omnibus: illic solus Hercules habitauit: aut q̃ in eius templo nunquam aliquis deorum simul colitur. Caesar ex Gallijs ueniens illac descendit in Italiam. et Lucanus ii. primo. Quaq; sub Herculeo sacratus nomine portus Vrget rupe caua pelagus, non Corus in illũ ius habet: aut Zephyrus solus sua littora turbat. Circius et tuta prohibet statione monoeci. Post haec monicus portus: ut ptolomeo placet: nunc monachus Genuensiũ imperii terminus. cum siue scopulũ siue collem Federicus: cui Barbaroso fuit cognomen Caesar Germanicus Genuensi populo moenibus cõmuniendum anno nunc plus minus sexagesimo supra ducentesimum concessit. Imminet monacho castellũ nunc ignobile: sola uitarum asperitate notissimum passus fere duomilia a mari recedens Torbia appellatũ: qd Iacobus meus Bracellus: uir eloquens: et doctissimus tropaea Augusti a priscis appellatum fuisse affirmat: quem quidem tenemus fuisse locum patriae Hetrii pertinacis Ro. imperatoris: de quo Iulius Capitolinus sic scribit. Natus ẽ in apennino in villa materna. nã pater eius tabernam cratillariam exercuerat. sed postea q̃ in Ligurian uenit. Sequitur Mentonũ ipso in loco: et Roccha bruna supius: sterilis soli castella. et proxime abintimiliũ ciuitas nunc vltimilium: cuius latus: qua in orientem uertit solem: Rutuba abluit fluuius: nunc Rodoria appellatus. Proximo deinde ad mille passus loco: collis attollitur: cui appio ẽ nomẽ: et inde arx ẽ: ex qua primũ nascentis apennini iugum haud procul remotũ cernit. abest a Rutuba fluuio passus decem milia: Sancti Romuli castellum: cuius ager Ciceri palmaeq;

Salturi
Deciates
Exubii
Buriates

Ligurea aspera siluis: amnes nullo

Ligures fallaces

Tonsus ligur

Varus flu-
Roccheta
Gilecta.
Busonũ

Portus Herculis monoeci nũc villa franca:

Monicus portus nunc monachus

Torbia uicus.

Trophea augusti

Patria Hetrii Spertinacis
Mentonum
Roccabruna

Abintimiliũ, nũc vintimilium.

Rutuba flu-nũc Rodoria
Appiae collis.

Sancti Romuli castellũ palmiferum.

Palmae Ligurie

arborum in Italia rarissimarum ferax. unde Romanos pontifices uidimus palmarū ramos in dominicalis quadragesimalis ieunij postrema inde appellata benedicendo et populo dando hrē. Emensus inde passus quinq; milia castellum attollit exiguum. duo mille passus mari propinquum. ad Tabra nomen habet uirorum fama celeberrimum: quippe quum ea muscatum appellata: nec cyprus: nec creticis: nec falernis cedere á bonis potoribus existiment. Decem abeo passus milia ad mauritium numerant portum. nomine potius q re: sed indicta ibi iurisdictio celebrem locum reddit. Sequitur Vndia uallis: aliquot habitata uicis. mox oppidum Diane: nunc Dianum duo ppe milia á mari recedens: oleá uitiq; undiq; consitum. Post hæc ipso in litore cerium: et ipso in edito colle Andone uiti seruis cōllibus circumdatum. Andonianos eo fines parum admodum uici excipiunt. Hos Album Ingaunum: urbs opibus ac uetustate nobilis: nunc Albinga. Procylo imperatore Ro: alumno et cure ornata: de quo Flauius eutropius sic scribit. Proculo patria Albingaunum in alpibus maritimis domi fuit nobilis. sed maioribus latrocinantibus. Albingæ abluit lacus Merula flauius contra appellatus q̄ contentis torrentib; auget. Hanc ciuitatem campestri loco uix passus quingentos á mari recedentem quum ualidissimi exercitus Philippi Mediolanensium tertij ducis, præfecto copijs omnib; Berardino Vbaldino uiro fortissimo an arcta obsidione cinxissent: quatuor oppugnatum mensibus: omnia quæ bello inferunt: mala perpeti coegerunt. et tandem constantia: et fortitudine ppli fractoatum: hostis re infecta obsidionem solvit. Proximum ī litore est petra castellum. deinde ad duos mille passus aberat finarium oppidum: ab aeris ut uidetur sonat uerbum salubritate appellatum. quod uallis in cuius fauciby erat situm. angustias claudebat. Sed Fregosi: et populus Genuensis ut Carrectenses inimicos inde nobiles eiicerēt oppidumq; proximo anno sustulerunt. Est proximo in littore Vaulū ciuitas portu ac turribus inclyta. est et uadorum Sabbatiorum portus: a quo septem milib; distat Sauona: urbs multorum pplorum commertio nobilis: quam. T. Liuius Maonis aduentu referens Sauonā nominauit sicut nra facit ætas. et tamen Plinius Sabbatium. Pomponius Mela Sabbatham appellauit. eā nunc possidet: qui et Genuensium ducatus summa cū laude bis pfuit: uir ingenti uirtute: et quod ætas nra rarum in principib; habuit literis ornatus Thomas Fregosius: multa cuius belli et pacis temporib; pclare gesta in historijs scripsimus. Albisolam. cellasq; uicos ignobiles ī littore cernimus. Deinde Viraginē oppidū. quod quidā uicum uirginis dixere. succedit vulturū lucus: quē cheruſa torrens interfluit. Portifera dehinc: ut maiori ita uiolentior amnis: qui ualli nomen dedit, ædificiorum pulchritudine: superbiaq; solo aliquot seculi amoenissimi portusq; succedit Genuæ. Insignis: qui molle inocentij obiecta fluctibus ostia in africum uersa tendit. Vrbs Genua: quos: et quo tempore habuerit conditores incertum nobis ē. non enim satis probamus quam de Thaethonte: et eius socio Genuo Bracellius nr̄ non improbat fabulam: nullius certioris scriptoris auctoritate nixam: et insulse fictas de Jano ineptias improbamus. Videmus uero ante belli punici tempora, nullam alicubi eius urbis hr̄i mentionem: et Jordanum. Florūq; dum superius subactos Ligures pplos Salturios. Decuates. Buriates. Ingaunos enumerant. Genuam: si condita tunc: aut nota fuisset: non omissuros fuisse crediderim. Primam uero eius mentionem facit Liuius libro xxi. ubi. P. Scipionem dicit cū admodū exiguis copijs Genuam repetisse eo: qui circa Padum exercitu Italiam defensurum. Primū aut incrementum habuisse uidetur: de quo Liuius. li. xxix sic dicit. Lucretio prorogatum imperium: ut Genuam oppidum á Mangone poeno destructū exædificaret. Post quæ tempora Romani Ligoribus Genuensibusq; amicioribus usi fuerunt. et tñ multitudinem considerans coloniarum: quas Romani p oīa fere Italiæ loca deduxerunt: mirari soleo: nec Genuam: nec alium quenquā in Ligustinis locum: p coloniā captum fuisse: qd̄ a situs sterilitate: quam milites horruerint: crediderim pcessisse. Post belli uero punici secundi finem. Romanus po. Gallis insubribus. et alpinis cæteris q; Galliæ cisalpinæ populus: et inde Illyrijs subigendis arma couertit. ad quæ bella: quum magnæ copiæ: uariaq; bello usui futura militarent: maxime opportuna fuisse uidetur Genua: loci natura, tunc etiam portuosa: ex qua commodus in Mediolanenses. Papienses q; sicut nunc ē. transitus etiam tunc erat. Nihil aut æque augendis opibus conducere: ac frequentiam commeantium: et quibus ī locis opū quærendarū facultas adsit maxime pptos coalescere constat. Neo tñ in mille annis: qui bellum id secūdum punicū sunt secuti caput multum attollere potuit Genua: quam anno a Lucretij instauratione plus minus

Tabia. uino celebris.

Portus Maurit. Vndia uallis

Dianum Cerium. Andone

Albū ingaunū. nunc Albinga. Proculus Merula lacus. Contra flu

Petra Castellū Finarium op

Sauona aut et Sabbatium. & Sabbatia

Albi sola Cella. Virago Vulturū Cheruſa flu. Portifera.

Genua urbs.

septingentesimo ad annum uidelicet salutis christianæ sexcentesimum: atq; sexagesimum Rotharis Lombardorum Rex Romanis: quorum imperio semper antea fuerat subiectas abstulerit. Eam tñ a fera longobardorum gente partam humane gubernatam Carolus magnus imperator, Pipinusq; filius Rex italiæ et successores Franci reges per annos circiter centum summa cum iustitia: et humanitate sicut et cæteras Italiæ urbes gubernarunt ducibus illi administrandæ qui comites appellarent præfectis: quorum Ademarchus Corsicam a mauris oppressam liberauit: quo ab eisdem Mauris postea interfecto Corsica nihilominus per Genuenses recepta: et naues Maurorum xviii. capte ac demerse sunt. Berengario aũt tertio in Italiam: unde pulsus fuerat reuerso imperii nomen suis titulis fœdante: et vgone Arelatense Italiæ regni nomine abutente quum pessime apud omneis nros ageret: Saracenis poenis sibi subiectis immixti, anno christi nongentesimo: et trigentesimoquinto: stephani septimi pontificis Romani tpribus Genuam cœperunt: spoliarunq;. et quod raro alibi cæ auditum omnibus mortalibus qui supfuerant cædi, populariter dsportatis muros urbis oĩ humano hitatore uacuos reliquerunt. scribit tñ Andreas Dandulus Venetiarum dux. Francisci Petrarchæ amicitia clarus, impuberes omnes breui Genuam fuisse pductos. estq; eius testimonium eo locupletius: q; Veneti Genuensesq; magna semp æmulatione cõtendere soliti per Dandulum Ducatum tempora grauia ac periculosissimo utriusq; bello cõflictati sunt. A quadringentis uero annis maximum Genua habuit incrementum: quæ uires nacta inædes terd: sed mari longe maiores: Liguriæ cui impar nomen obscurauit: ut quæ pars ĩ Varum amnem exposita occidentem spectat solem Riperia occidentalis: quæ ad Macram pertinens in orientem ẽ uersa dicatur riperia Genuæ orientalis: & insuper: Corsicam: Cyprum: Asiam Thraciam. scythiam deductis colonis: ac suis uictoriis illustrauit. et negocio, q̃ ocio feli cior nunc illis terrori est: quorũ insidiis prius ac crudelitate bis cõcidit. ornata fuit Genua duobus ex gente nobili Fiscâ pontificibus Ro. quarto innocentio. et quinto Hadriano habuitq; eadem familia ad triginta Ro. ecclesiæ cardinales: quorum unicus supereſt Georgius prænestinus epus. Dux Genuæ nunc ẽ Ludouicus Freoosius: ingenti præditus humanitate dignusq; genitrice clarissima muliere catharina: quæ ex Fortiuiensi ordelasa gente præclara alterumq; genuit, celebris famæ Ianum Freoosiũ: cuius ingens spes nuper nobis abrepta est. ornatur uero nunc ciuibus nauigatione: ac mercatura toto orbe notissimis. sed paucos habet eorcoie literatos: quorũ notiores nobis Nicolaus ceba: et mr Item Jacobus Bracellus: ac Gotardus principis scriba. Genuæ latus orientale. Ferror amnis præfluit: quem nunc bissupra in fluens minor fluuius Ferisanus dr. profectus a Bisamne Nerium: Buliascũ. Saliũ tenues ricos: et paulo post illis maiorĩ Recbu: inde chamẽliũ inuenit. sunt uero quatuor et uiginti milia ab amne cheruſa superius dicto ad Camulium. quæ tota regio nõ modo magnifici et sumptuosi opis ædibus decoratur: ut qui alto nauigantes pelago eã petunt terã unam se urbem pspicere opinent. a Camulio Simiari promontorium incipit: q̃ sancto fructuoso sacrum ẽ: cuius templi in imo recessu positũ mãna ueneratõe a vicinis pplis frequẽtatur. Ad illu promontorium caput montis appellant: quod arduũ: et saxosũ in mare prorens: sinistroq; latere irrumpentes aquas anou stus fauctu admittens Delphini portum efficit quem Incolæ dempta prima syllaba, quasi potius a bonitate q Delphine notandus sit: portũ Finum appellant. sequitur alius ab oriente sinus: quem Rapalli nominãt. Ad conuallu nomen est: quæ ut inter montosas: haud sterilis: citriq; et oleæ plurimũ ferax: uicum eiusdem nominis haud quaq; obscurum littore, habet quinq; milibus Clauarum noui nominis oppidũ. quippe ad ante centum: et quinquaginta annos nondũ moenibus cinctum erat. In eoq; nunc maritimis et montanis pplis fori et iurisdictionis conuentus habent. Proxime entela fluuius mare illabitur: quem aliquando Laboniam dictũ. nunc Lauaniam appellant. hinc ad dextera oppida Ripparosam: Mulinum: et ad Fontem rochatagliatã. Is Graneta. olo. sterla torrentibus auctus addextra oræ maritimæ ripam Lauanum uicum hꝫ. a quo orione traxit Fiscorum prosapia

Galli circiter annos (cen)t cisalpinã tenuere

omitũ nomen.

Corsica.

Genua capta ab saracenis

Ferror flu. nũc Bisamne.

Ferisanus Neriũ

Recbram Buliascũ

Camẽlium. Saliũ.

Simiarij promotoriũ.

Delphinus nũc finus portus

Rapalum.

Clauarum

Entela flu.

Lauania olim Labonia

Graneta.

olo.

sterla.

Familia Fiscorum ex Lauania.

Stade Trosonasiū Fons rupsa

Grauerie Vionolū Caribaldū Frelium

Sigestron q̄ ē sigesta Tigulorū insula eurypo à gremente diuisa.

Monilia. nūc monelia.

Banchalesiū Matuscum. Framula. nūc Ferramula.

Leuantum. Mōs ruber

Vulnetra. siue Vernacia

Manarola. Riuus maior

Lunæ portus Ligustic)

Macra flu.

Portus veneris vn

Ilex oppidū.

Spedia. uulgo Speciaop

Tigultia.

Vetianum Richū

Arbianū Luciolū

Podetianū

Mulacium

Tres insulæ tanq̄ scopuli in ligustico mari

Fines æthruriæ Macra et Tyberis

Lauaniæ comitum dicta: in Italis nobilissima: quæ pontificibus illis Romanis et cardinalib. ornata fuit. et Stade Trosonasium. Grauereæ uero ad sinistram adiacent. Vionolum. Caribaldum Frelium. et ad fontem rupsa. Ab ostio Entellæ quatuor milibus abest sigestrum lucus in litore: apud quem sigestam Tigulliorum à Ptolomæo et Plinio appellatam fuisse crediderim: cui obicit se insula tenui admodum riuulo à continente diuisa. ea præruptis montib. quasi muro cincta: incolas ab omni maritima: terestriq; incursione tutos reddit. oemino portu dextra: leuaq; accessibilis: quamq; qui ad orientem uertit solem tutior. ulterior est portus. Huic contermina sunt monilia: quos colles duos uiti feros Moneliam nūc appellant. superi oppida sunt Banchalesium. Matuscum. Matalana: monilianos fines contingit framula: quæ ob saxosos: asperosq; colles ferramulam accolæ hinc putant dictam ee: quasi diligenter eo loci soleandas ee malas uiatores admonentur. Paululum inde abest Leuantum nobile municipium: maris: q̄ uetustum: amoenis uallibus: collibusq; conspicuū: ad cuius ora quinq; sunt castellā: pteribus ppe interuallis interse distantia. Mons ruber. Vulgetra uulgo Vernacia appellata. Manarola. Riuus maior: quæ loca non in Italia magis: q̄ in Gallijs Britanniaq; suæ Ariolia. d uim odoratissimi suauissimiq; præstantia sunt celebria. Res profecto memoratu: et spectaculo diena uidere montes adeo sublimes præcipitesq; uti aues uolando fatigent: quib) omnino saxosis: et nihil humoris retinentibus: uitium palmites: tam preciosæ feraces uindemiæ haud secus: q̄ hedera muris passim hæreant. Eas aūt uineas: et alias per Liguriā ætate Plinij non fuisse hinc uidemus: q̄quin ille edocendis uinis optimis: quæ ubiq; habeat Italia diligens sit: ac prope nimius: nullum in Liguria ponit: nisi forte hæc sint uina Lunensia. quæ ipse Plinius plurimū laudat. Riuū: quem maiorem appellant inde transgressos: uetustæ olim: et nobilissimæ urbis Lunæ portus excipit: à scriptoribq; quidē sed minus q̄ deceat celebratus. quantū aūt ex paucis quæ extant: de eo scriptis coniicere poturmus: maximi quæstus commertium in ipso porta fuit: unde Persius satyricus audaciam: et nimiā aduersam rem pecuniariam ppli Ro. attentionē redarouere intendens: sic ironice scribit. Lunai portum operæ est. cognoscite cives. Insulā qua ilium ab austro africoq; tutum reddat natura obiecta secus: quam uastæ se pandunt fauces: multis reflexib) tortuose in lonoū amplūq; sinū: qui passus quinq; millia longitudine: ac lono latitudine ptendit: nauigia admittentes. portusq; ipse omniū capacissimus: nauigiorū. Macra auget: quod Lucanus i secūdo sic indicat. Hultosq; Macra uado: qui macra mouat Aluos: uicinæ prōrūpit in æquora lunæ. Supremo in eius insulæ fastigio Veneris olim templū christianis posteā ptribus sancto Venerio cōsecratum: portui Veneris nomen dedit. quod uero promontorium siue insula occidentem spectat solem oppidū est portus Veneris pariter appellatū Genuensis ptu colonia: et finiū quondā terminus. et é regione Ilex ē castellum: uel ex hoc celebrius: qđ sicut illud Genuensiū: ita hoc Pisanorum agri fines terminare cōsueuit. In sinuq; Lunensis: siue Veneris portus intimo. Spedia est nouum oppidum circa annos lx. muro circūdatum: secus quā: in specta italiæ descriptione: ac pictura á maioribq; facta Tigultia fuisse coniector. Idq; oppidū Bartholomeo Faccio: utro doctissimo ē ornatum. Lunensisq; portus ab ea orientali parte promontorio claditur: nunc Lunensi appellato: qđ præterlabit Macra fluuius: amoenus: piscosusq; et quā Liguriā ab ethruria diuidat notissimus. Adiacent Macri amni ad sinistra vetianū. Arbianū. Podetianū. Richū. Luciolū. et Mulatiū. ex quo marchionū eius cognominis familia nobilis fluxit. Eius Ligusticæ oræ: quam descripsimus á Varo ad macræ ostia longitudinem olim undecim supra ducenta milia fuisse ueteres pdidere: quā ætatem uix centū octuaginta milibus cōputant. pelagusq; adiacens: qđ Ligusticū appellari diximus tres hēt insulas scopulosas tm: q̄ insulis similiores. una Albingauno opposita: quæ trepidis nautis sæpenumero tutelæ fuit. altera Naulo. tertia Lunensis portus promontorio occidentali propinqua: ut cōtinens uideatur.

ETHVRIA.

Ethruria ad macram sequitur regio Italiæ secūda: uel inde notissima: q̄ priscū semp seruauit nomen. etiā sunt notissimi etiam nūc fines Macra: et Tyberis. amnes

centum: et lxiiii. milibus inter se distantes. Apenninus mons: et inferum mare eius maris pars: quæ á dictorum amnium ostijs longitudine: et ad sardiniam usq; latitudine terminata ēq; thuscū: quandoq; tyrrhenum pelagus dicta ē. et enim thuscorum oēnus: sicut Justinus á trogo trādit, ex Lydia Asiæ prouincia ueniens pulsus umbris incoluit hanc italiæ partem quæ primo Tyrrhenia ab eorum rege Tyrrheno: mox ethruria: á multo: ac frequentato deorum per thura cultu est appellata. Leonardus aūt Aretinus primo historiarum dicit et bruscos uenisse ex moenia: unde Lydi oens maxima nauibus in Italiam aduecti sunt. Huius prouinciæ uetustatem: dignitatemq; Liuius Patauinus Libro vi: sic ōndit. Thuscorum: ante Romanū imperiū late terra: mariq; opes patuere. mari infero: superoq: quib) italia modo Italiæ insulæ cingitur quantum patuerint: nomina sunt argumento q; alterum Thuscum communi uocabulo gentis: alterum Hadriaticum mare ab Hadria thuscorum colonia uocauere. Italiæ oentes Græci eadem tyrrhenum: atq; Hadriaticu uocant. et in utrumq; mare ueroentes incoluere urbibus duodenis teras prius cis apenninum ad inferum mare: postea transapenninū: totidem quot capita orionis erant missis coloniis: et transpadum omnia: excepto uenetorum angulo: qui sinum circum incolunt maris usq; ad alpes tenuere. Duodecim aūt urbes: quib) dicit ethruscos incoluisse etruriam singulis magistratibus annuis: quos uocabant Lucumones creatis: qui omnem prouncia gubernabant: has fuisse meminimus. Lunam. Pisas. Popalonium. Volateram. Agilinam. Fesulas. Rusellanam. Aretium. Perusiam. Clusium. Faleriamet Vulsinium. quarum quatuor tm mo interæ extant. Ethruscorum uero dignitate fuisse maximā hinc cōstat: q; Liuius tradit Romanos ab his: accepisse prætextam. trabeas. fasces annulos. togas pictas. et palmatas. currus triumphales. fasces. lictores. tubas. sellam curulem: additq; Liuius Romanos consueuisse pueros mittere ad disciplinam: sicut postea i Græciam fuerunt missi. Potentiæ etiam ethruscæ maximū est argumentum: q; sæpius ob ethruscum: q; aliud bellum Romæ trepidatum ē. sæpius dictator creatus. subacti uero sunt Romani ethrusci ad annum urbis conditæ septuagesimum. et quadringentesimū quū apud Vadimonis lacū monti proelio superati ēent. Bis tamen Romano. pōpulo rebellare conati sunt. Primū Hannibalis tpre ducib) aretinis de quib) scribit Liuius xxviii. Cornelius cons. in ethruria uidicis aspitauit eos: qui ad Magonē respiciebant: et alios rebelles pferebant: Secunda rebellio incepta fuit bello Marsico siue sociali: quæ quidem rebellio Aretinorum. Fesulanorum. et clusinorum multo sanguine: atq; urbium Aretij: et clusij uastatione sopita ē. Parui tq; postmodū ethruria Romanis quietissime per annos circiter septingentos: usq; ad Archadij. et Honorij tempora. in Romani imperij inclinatio incohauit: multas postmodū passa calamitates: quarū migores fuerunt: quas Gothi intulerunt. A longobardis uero crudeliter oppressa fuit: quam sicut libro historiarum viii. ōndimus principio aduentus in Italiā sui supra ceteras oēs regiones affluxerunt: adeo: ut unicus eorum magistratus Castaldio ethruriæ appellati gubernationi filius satis facere potuerit. Longobardis uero electis: quū Caroli magni et filiorum tpribus ethruria: sicut et aliæ Italiæ regiones respirare coepisset: eam Ludouicus caroli filius cum pascali Romano Pontifice partitus ē: ut Aretium. volaterræ. clusium. Florentia. Pistorium. Luca. Pisæ. et luna imperio. cæteræ omnes Pontifici Romano parerent. Postquā uero Carole magni stirpis reges ab Italia sunt electi Berengarius q; Italicensis imperator: et Lotharius eius filius rex Italiā administrare coeperunt: maximas Italia: atq; horrendas incurrit calamitates: in quarū una ad annū salutis quadragesimū supra nongentesimū. Joanne x. Pontifice Ro. ynoari ethruriā omnem spoliauerūt: et mortales: qui cædibus superfuerant: utrunq; sexū in ungaria asportarunt. Helius spartianus de eadem Ethruria honoratius scribit: qui Hadrianū dicit Imperatorē in ethruria præturam egisse gessisse: Sed iam ad nostrū reuertamur ordinē. Secus Maeram amnē uetusta interiit Luna inter capita ethruriæ numerata: quæ eutychianū Pontificem Ro. patre maximo genuit. cuius uero urbis desolationē: quam nunc habet diutissime antea incohasse indicat Lucanus i primo. his uersib). Hoc propter placuit thuscos de more uetusto. deciri uates: gram qui maximus æuo Arons incoluit desertæ moenia lunæ. Indicatq; Martialis poeta: eius urbis regionem caseo abundasse his uersib) Caseus ethruscæ signatus imagine lunæ. Presserit pueris

Thuscū adeq; Tyrrhenum mare.

Tyrrhenia siue pruincia ethrusca

Hadriaticū mare.

quam late ethrusci regnū pstenderint.

Lucumones. magistratus i ethruria xii. urbes regentes.

ornamenta quæ mutuati st Romani ab ethruscis.

q̄n domiti ethrusci a Romanis.

Bis rebelles ethrusci

Afflicta sæpius ethruria a barbaris.

Castaldio.

diuisio ethruriæ inter inter Caroli stirpē et Pontificem.

Vngari spoliāt ethruriam.

Lunæ desolatio.

Sarzana · op·
Sarzanellū arx

Castrū nouū
Fossa nou
ortus nouus
Magratum
Fluīzanū
Graonola
chatraria

Villafrācha
Bononus
Filatera
Pontremulū
Verucula
Montronū
Massa

Violati.
Iouiū.
segaunī
Appuani

deleti·

Saxa ligustica nobiliss·

Auxeris. siue Mera·
serchum flu· nunc

Murroni arx·

Petrasancta
virgo

Arnus flu·
Liburnum· ubi
Pharea turris·

Pisæ

Stagna Liburni·

Vada uolaterana
Volaterani: olim
Volienses

grandia milletuis. eius tñ urbis retinet denominatione regio Lunensis appellata. Genuensib) maiori ex parte subiecta. Est ad Macræ dexteram supra Lunam Sarzana: cuius arce Sarzanellum appellatam: Thomas fregosus Genuensis uir: sicut omnibus illustris: et egregie cōmuniuit. et Intus lautissime ac splendidisse exædificauit. sunt et ad eandem dexteram castrum nouum. Fossanouū. ortus nouus. villa francha. Torrens Bagnorus: cum oppido eius nominis. filatera. Maloratū. et in apennini radicib) Pontremulum: nobile regionis oppidum. sunt q̄s intrius hinc Fluīzanum. Verucula. et Graonola. Inde Montronū. Carraria. Massa. et aliquot minora castella īmontibus olim violatum Iouiorū: et segaunorū: ac Appuanorum pp̄lorum olim Ligustinorum appellatis. qui montes ab apennino in latus inferi maris transuerso ab oriente ad meridiem tractu p̄ducti montana nunc Lunensis Carrariæ dicunt· De hisq̄ sic habet in decimo Liuius. semproneus ad Pisis in appuanos Ioures: uastandoq̄ uicos: et castella eorū aperuit saltū: usq̄ ad mare flumū: et Lunæ portum. Hostes aūt antiquam sedem maiorū suorū coeperunt. et Inde superata locorum iniquitate, proelio deiecti sunt. Ex ipsis montib) fodinas īmontibus celeberrimas maond uis marmorū olim Romā importata sūt: adeo: ut usq̄ in p̄s tempus columnæ ibi: et alia marmorum inuentia cernantur frusta et quæ post fractas Romani imperij uires derelicta. nullius qui quæsierit aut potuerit aut deterrente impendio asportare uoluerit ē inuentus· quum tñ minoris impendij: et laboris marmora Pisas olim: et nuper Florentiā: et q̄nq̄ Romā: Genuamq̄ importata sint· Vñ Iuuenalis de marmoribus ligustinis: quæ Romā portabant sic hī. Nam si procubuit qui saxa ligustica portat Axis: Dicitq̄ Plinius albos Ligurię lapides serra faciliter secari. Secundus ī ethrusca fluuias Auxeris a quibusdam uetustis: sed a Liuio mera: ut supra apparet appellatus: quem nūc serchum dicunt: cui ē remotus ad sinistram in maris litore Murronum arx tractu sissimo ī monumento ædificata: quam a Florentinis ad arnū salutis sexagesimū quintū: supra ducentesimum et millesimū captam Carolus siciliæ rex Lucensib) reddidit· et tñ eam ætate mā receptam nunc p̄pls obtinet Florentinus· Intus Petrasancta; et ad Auxeris ipsius ostium ē virgo. Libet uero prius: q̄ mediterranea: et ad dexteram auxeris ripam: sita altiorem: ad certiorem locorū indolem oram etbruscæ maritimā: usq̄ ad Tyberim describere· quæ quidem sicut semper facere nos iuuit: nunc maiori ex parte ē syluosa· Nam Flauius eutropius ī Aureliani imperatoris uita sic hī. statuerat uinum gratuitum p̄pto Ro· dare: ut quemadmōm panis et porcina ostiua p̄bentur: sic et uinum daret: quod perpetuū hac rōne cōstituerat facere. et ethruria per aureliam usq̄ ad alpes maritimas incentes aori sunt: hiq̄ fertiles: et syluosi sunt· statuerunt utiq̄ a dominis locorū inculcorū qui tñ uellent gratis dare: emere: atq̄ ex eo uinū dare gratuitum. Prima post Auxerim sicut Arni ostia: a quibus paulū recedit Liburnum· Pisarū portus munitissima arx: apud quā in scopulo passus mille a cōtinenti recedente fundata est turris pharea nocturnam tyrrheno mari nauigantib) lumen· q̄ remotissime præbens: et pisanū ad longe ondens portum: arnumq̄ recedentes tertio a mari miliario pisas pontib) iungunt superbisq̄ ædificiis ornant· eam urbem uetustam: et oestarum rerū gloria claram ab alphæis originem habuisse dicit vero. et Plinius Pisas inter Auxerim: et arnū amnes a Pelope et territanis Græca gente ortas asserit. Iustinus uero dicit Pisas in Ligunibus Græcos auctores hīet plucanus in primo· Hinc tyrrhena uado frangentes æquora pisæ· Liuius xxi. ea causa consulī causa fuit· quū Pisas nauib) uenisset ad padū festinandi· Pisæ tertio euoemo Pontifice Ro· ornatæ fuerūt. eam urbem florentib) Romanorū rebus nullū habuisse potentatum uidemus Postquam uero maritimæ urbes etbruscæ. hinc luna: inde Populonia deletæ fuerūt· quiescentib) per Caroli magni et filiorū tp̄a Italiæ rebus Pisæ multos habuerunt p̄stantissimos maritimo bello uiros: quorū gesta in nris historiis celebrantur· sed ab armis quadraginta: postquam ea ciuitas florentinis subiecta fuit: infrequens pp̄to opibusq̄ exinanita penitus ē redditā. Liburno imus contigua sunt stagna eius oppidi nōe appellata. deinceps est mons nigerus. succedit eo ī litore fluuius Ceciuna sicut nunc: sic a plinio appellatum· cui ad sinistram ad in ostio hærent uada uolaterana a priscis appellata: quod aūt hic portus fuerit volaterranorum: et volaterani cognomine volienses appellati sint: auctor ē plinius. Magna deinde ad umbronem fluuiū: quē Plinius

nauigione

nauigiorum capacem fuisse scribit: incercapedo habetur. In qua primū est in litore oppidum Sanctus Vincentius. Interius est Vibona uetusti nominis oppidum. superius ē subrectum. sinū deinceps efficit mare: ad quem oppidum ē portus baratus. supra est campilia. Maior deinde habet sinus: ad quē est plumbinum noui nominis oppidū. quem locū Ro. ecc̄e. rerum scriptores a mōnūc trecentesimo Plumbinariam dixerunt. Ad partem Plumbini sinus aduersum ē portus Toretius. In Mediterraneis scarlinum oppidum. deinceps in littore castrum Troue. Castilionū Piscatiæ. dehinc habetur litore um pene castellum ad paludis olim cænosæ emissorū. Inde prouecti locum inueniūt orbitelli olim aprilem dictum. Post a umbronis sunt Fluuii ostia: medio cres admittentia naues: apud quæ Populonia fuit uetustissima. de qua Liuius li. xxx. Claudium consulē pfectum ab urbe incer portus Consanum: Larentinumq; atrox uis tempestatis adortæ Populoniam impulit. Inde quū stetis set ibi: dum reliquum æstatis exiret: Ilua in insulā: et ab Ilua corsicā: ā Corsica sardinia traiecit. et Verolius. Misit populonia mater. Hicea patricius Constantino politanus dux nauales excitus: regnante in Italia Bernardo caroli maoni nepote ui captam diripuit: et ioni: ferroq; fuditus euertit: ut parua ipsius urbis uestigia nunc appareāt. Umbroni ad sinistram adiacet Grossetum ciuitas. ad dexteram uero Ischia. post Insula superius bonconuentus: et paulo infra eius fluuii fontem Assianū. deinceps maritimo in sinu Thelamonis ē portus Thelamotosa a plinio appellata: senensis mercaturæ satisfaciens. Inde aroentarius mons in pene insulam mari Immissus: inq; est uetusti nominis portus Herculis: quæ loca: nullæ nunc inhabitant gentes. quū tamen eo i monte: et circa portum multa ædificiorum fundamēta cernant. Post montem aroentarium mari paululum recedit caput aluei castellum. ad cuius fines Pissia labit torrens mutilate i patrimonium sancti petri et bruriæ finiū limes. Tera nonq; quam de etruria Matildis certe gloriosa: ut scriptores appellant: comitissa: anno tunc tricesimo supra trecentesimū Septimo Gregorio pontifice Ro. i beati petri patrimonū dono dedit. Ad illum Pissiæ torrentem hac i parte terminata sunt. Sequitur fluuius Martha appellatus lacu vulsinensiū nūc Bolsenæ effusus super cuius ostia paululum a mari recedit. Mons altus castellum uetusto in loco Grauiscæ ut appellat vero. In tempestatum: quod annus propinquus indicat situm. scribit uero Plinius. apud Grauiscas corallum oioni solutū: put et nunc oioni: et expiscatu cōstat: Minio ideo habetur: cuius meminit vero. eo item nunc nōie appellatus. Iuxta quem tertio ab urbe mari miliario Cornetū est ciuitas: quam turrium frequētia. moenium; superbia uetustissima ēe ondunt. id uero ēe crediderim. ad Ptolomæi. Plinii. Pomponii melle descriptiones castra nouæ appellant. auctum uō traditur ēe Tarquiniæ ibi proximæ olim urbis uetustæ ruinis: qua ex Tarquinia postremi Romæ reges Tarquinii priscus: et superbus oriundi duxere. Magnū ætatis ornamentum habuit ea ciuitas, malo terminatū fine Joannē Vitellensem Ro. ecclesiæ cardinalem: qui in Hadriani mole: castello sancti Angeli captus interijt eius supest nepos literis: et prudentia ornatus: Bartholomeus Cornetarius: et montefiascōnensis eps. Abest a Cornēto passus milia decem portus celebris arcē habens munitissimā: cui ciuitati ueteri nunc ē appellatio nec dubito quin is fuerit Centumcellensis portus mentio cuius ap ueteres sæpe habetur. Paruo ēi spatio inde abest Centumcellensis olim ciuitatis locus: quā saraceni per loca Italiæ regis Bernardi Caroli maoni nepotis destruxerunt et postea ædificatā nos ultimo habitatoribus anno nūc undecēsimo destitui uidimus. Fuit eis locus: in quo plinius posterior i epistolis narrat Hadrianū imperatorē centum ædificasse cellas: centū iudicibus audiendis sēpte causis publice institutis deputatas. et in quo beatū Aurelium augustinū. libros de trinitate cōstat scripsisse. Ciuitatis uero ueteris portum pterpressi magna inueniunt uetusta ædificii fundamenta: in quibus Virgo appellatis parua est sacellū: eoq; in loco Varros fuisse ueteres a Verolio appellatos cōstat. et proximo in litore Monasterium ē seuere Campini ducatu: qd in arcem: portumq; proximis ēpribus cōmunitū ē. Proximusq; mare influit Cæretanus amnis secus quem meatus est Ceruetere nūc: quod fuisse scimus Cære seruatorū: quo tpre Galli senones urbem coeperūt: sacrorū memoria celebre oppidū. cuius facti exemplar cerimonius uocabulum dedisse Grammatici affirmāt. de quo Liuius i primo. Inde Tiberius Ruttilius diffusi rebp; ad

Vmbro flu.
S. Vincentius
Vibona
subrectum.
Portus Barat).
Capilia
Plumbinum alias
Plumbinaria.
nota oppidor; ignobiliū
Populonia

Grossetū ciuitas
Ischia Bonconuentus.
Assianum.
Thelamonis portus.
Aroentarius mons
Portus Herculis
Caput Aluei
Pissia torrens

Martha flu.
Monsaltus. olim
Grauiscæ
Minio

Cornetum. urbs.

urbs.
Ciuitas uetus
Centumcellæ

Pirgi.

Cære flu.
Ceruetere olim
Cæreseruatorum. in
Cerimoniæ.

florentes opes Thuscorū: Mezentiumq; eorum regē cōsupunt: qui Cære opuletō tūc oppido imperabat. et Martialis coquus poeta scribit. Perna fieri optimā ap Ceretanos. sic Cerealia mihi fiet uel massalicebit. & interias millequadringētis passibꝫ sicut uult plinius ab oppido Cære distat locus Agelinæ urbis uetustissimæ: quā inter capita etruriæ diximus numerari fuisse estq; nunc saxoso in tumulo paruis ædificiorum reliquiis notas. sequitur pertenuis locus in paludibus: cui perge olim appellato: nunc palus dicit. ab ursinis possessus. Hæc est quicquam ædificiorum aut ruinarum ultra: quousq; Romani portus a claudio primum: postea a Trāiano ædificati reliquæ inueniunt: certe maiores: q credere possit: qui illas non inspexerit. quorum partem in Roma instaurata diximus. et hꝫ quod inaduertentia ibi ē omissum addere hic uoluimus. Portuensem urbem genuisse Formosum Pontificē Ro. et omni ed in palustri: litoreaq; insula: quam scissus supra ostia urbem secundo miliario Tyberis efficit: marmorum frusta herbis: rubisq; et urgultis obsita ac alluuionibꝫ semisepulta passim: pene contigua uideri: quæ scabra: et impolita a mercatoribus: per felicia reipu. et imperatorū opra: mari aucta. quoscunq; in ædificiū usus dedolari poterant: et quam multitudo sit maxima urbem: ut uidetur ædificatura: cernere est. eorum partem tantæ molis: et qui obeliscos ionoret ægypto aduectos: illa nō credat potuisse nauibus comportari. literas unum quodq; frustum numerales duobꝫ in lateribꝫ est inscriptum. quarum unus docente Plinio pondus lapidis: alteris missorum a mercatore frustorum ordinē significari nouimus. Vt aūt unde supra digressi sumus reuertamur: Auxeris fluuius: quē nunc serclum uocant primum habet ad dextram oppidū Libra factam. ad ortum suum in apennino hꝫ Grignanum ignobile oppidū: et ad ꝓpetuum fluuij alueum. quo usq; ad mediterranea est descensum. Gallus ē Carfagnana vallis castellis: uillisq; plurimis habitata: maiorem cui partem nunc obtinet marchio Ferrariensis. eorum uero oppidorum: quæ auxeri descendendo ad dexteram adiacent notiora sūt Castrum nouū: et barcha: serclusq; in Mediterraneis Lucæ urbis Romanæ coloniæ latera abluit: de qua Liuius xxi. Hannibal in Ligures. Sempronius Lucā concessit. ōndimus uero in historijs Narsetem eunuchum Lucam a Gothis possessam septem mensibus oppugnasse: priusq; ea potiri potuerit. Ea urbs Tertiū Lucium Pont. Ro: atq; et Alexādrum secutum aduersus quem Lombardi Cadolam Parmensem erexerant in idolum genuit. quam ad annum quinquagesimū malo suo sibi subcoit Paulus Gente Lucensi Guinisia nobili genitus. cumulauerat is triginta in armis inopem uim pecuniarā: et filios procreauerat. Sed quū magno in fastu: ipse et filii adulescentes degunt: beatiq; sibi et suis ēe uidentur: fortuna de repente mutata exemplar facti sunt multis: quia nihil in rebus humanis solidū: nihil ē firmū. Capti enim, et patria uiolenter abacti: diuitias diu accumulatas: postea uitam i carceribꝫ amisere. Luca uero post Guinisiorum erectionem: uariis et multiplicibꝫ agitata bellorū motibus intra uiginti annos maonas ē passa calamitates: quæ in Florentinum ꝓpm eius ambientem dominium pariter afflixerunt. Nam præter alias ibi acceptas clades: eorū exercitus cui Guidantonius præerat urbini comes: sicut in historijs diffuse ōndimus a Nicolao Piccinino superatus fususq; est: quo in ꝓlio quatuor: tria peditum milia. et ingentem machinarum bellicarū uim Florentinus amisit. Lucaq; dudum honestis mercatoribꝫ frequentata Iani petro ornata est Græce et latine ornatissimo: et Victorini Feltrensis sui præceptoris mores redolente. habet item ad dexteram Lucā colles: in quibus ē hinc castellum Veracula. Inde altus passus. supra Lumenicus. et ad fluuium Colodum eiusdem nois oppidū: cui fluuio item adiacet Pisa oppidum: ad ad annum salutis septuagesimum supra ducentesimū et milesimū Florentini Lucensesq; sicut Leonardus scribit Aretinus: destruxerunt. Et paulo inde abest Buonianum: superiusq; ē Vorianum. Qua uero Lucensis doer uerpit in Florentinum: palus ē Bientina in lacū a Florentinis conclusa. cui supeminet Mons carolus oppidū. et ibi is lacus in Arnū exonerat: Bientina ē castellum. sūpremo aūt in sinu amplū quam habet primū ethraria planicies: Pistorium est ciuitas: in cuius agro Catilinæ exercitum fuisse superatum: multi ex ueteribus scripsere. Ea sicut Aretino placet: prima fuit etruriæ urbium: quas Florentinus ꝓpus tunc primum liber ad annū salutis duodecies centenū et quinquagesimū in ꝓtatem redegit. Circūstat ab Pistoria paruo distantes spatio ~~duo~~ duo: stella et umbro Sumanum. Serravalle

Agelina
Perge nunc Palus dicta.

Romani portus et Portuensis. ciuitas

Auxeris flu. nūc Serclum
Libra facta.
Grignanum.
Carfagnana uallis
Castrum nouū
Barcha
Serclus
Lucca urbs

Paulus Ginisius Lucensis

Florētinorū clades ad lucam.

Veracula
Colodus flu. et op.
Pisa op.
Buonianum.
Vorianum
Mons carolus op
Bientina castellū. siue palus
Pistorium. ciuitas
Sumanum
Seravalle.

Victolinum .et superius mons Catinus. Circumdant Tisoridam paruo distantes spatio amnes duo. stella: et vmbro: qui secus Carmagnanum delapsi apud montem Lupum: oppidū in arnū exonerant. Visentiusq; amnis deinceps ex apennino defluens Prati: oppidi omniū ethruriæ opulentissimi moenia præterfluit. supra pratum: est Murlus oppidū: et Marina torrens Calencranū oppidum Victolinum mons catinus. stella vmbro) flu. Mons lupus. Murlus Pratum opp. Munio Marina torrens Calencranū op.

Vltimusq; ad Florentiæ moenia munio habetur amnis. Florentiæ urbis inclytæ originem: gestasq; eius urbis origo referturin syllanorū militum: quib; is doer a sylla assignatus fuit: aduentum. et quia primas illis sedes: ad arni fluenta coeperint. Fluentiam inde primo dictam fuit uolunt FLORENTIA.

Et quidem Plī. apud quem primū eius loci mentio facta ē: Fluentinos dicit profluenti arno appositos. Venerunt uero hi milites ad annum conditæ urbis Romæ sexcentesimum et septimū: supra sexdecimū. vnde Florentia initium habuisse uidetur ante christi dei nī aduentus annos circiter octuaginta tres. Multis ea ciuitas per Gothorū tpra incommodis agitata ē. nec tn a Totilla: aut alio quopiam tunc aut aliquis destructa fuit. Idq; quod de reædificatione a Carolo magno facta aliqui sentiunt: nō probamus: quam gesta Caroli ab Alcuino eius ꝓceptore scripta tm nō dicat illū Romā euntem in Florentia dominicū pascha celebrasse. Geruata uero ē ab Inocentī desolationis: quod incurrerat: periculo: unius ciuis Farinatæ uberum uirtute: Quem Pisanis: senensibusq;. et aliis ethruscis in conuentu apud emporium habito Florentiam ēe destruendam censentibus. Farinata: licet longo postliminio in ipsam patriā reuersus: eam se dixit: quam non ædificasset: se uiuo: ab illis se destrui: nō passurum. Itaq; Florentia acceptis ui: et in se populariter traductis Fesulanis ad annū salutis quartū et uigesimū supra milesimū. plurimū opib; et gloria ē aucta quo item anno Henricus primus Imperator ecc. am sancti Miniatis ad muros Florentiæ ædificauit. Ortus uero Florentia duob; incendiis paruo interpris spatio ad annū salutis sextum: et septuagesimū supra undecies centenū. Ex eo ferē tpre primū: per priores artiū: et vexilli ferū iustitiæ sicut nūc fit: cepit gubernari. fuitq; inter primos uexilliferos ex nobili gente strozza unus. Basilica insignis quæ per mām ætatem curante philippo Brundelicio nobilissimi ingenii Florentino: stupendi operis fornice ē ornata: gloriosæq; uirgini dicata: anno salutis duodecies centeno et nonagesimo quarto inchoata: et quarto ab inde anno palatium item superbissimū: qd inhabitant priores ædificari coepit: quintoq; postmodū anno productū ē pomoerium: et moenib;: quæ nunc extant: urbs est ampliata. Turris uero marmorea inter cæteras orbis campanarias speciosa ad annū inde primū et tricesimū excitata: per quæ tempora ciuitas Florentina duob; ornata ē poetis Dante Alegerio: et Francisco petrarcha: quorū hic patre Florentino: sed exule: apud Arretiū natus: et Arquade inter colles euganeos mortuus ac sepultus ē. Ille Florentinis parentib; natus: obiit Rauennæ patria exul. Paulo post Florentia totum habuit pictorem celeberrimū apelli æquiperandū. Habuitq; accursium iurecōsultorum principē: qui ius ciuile nunc extans egregie interpretatus est. famaq; est: nullo nobis cōfirmata auctore: claudianū poetam fuisse Florentia oriundū. Coluccius uero salutatus: et si prius didicerit: q Ciceronianæ imitatio eloquentiæ sui seculi adolescentib; nota ēe coepisset: et eloquens ē habitus: et multa scripsit prudentiam magis: et doctrinam: quam eloquentiam redolentia. Nicolaus Nicoli. per ætatem mām: et si nihil scripserit: et doctus fuit: & multis adolescentib; ut literis operam darent: opem attulit. Ab his uero plus minus centum annis qui Francisci Petrarchæ mortem: et hæc tpra intercedunt: mirabili felicitate Florentia opes auxit. Cuius imperio per ætatem mām Castrum carum Mutiliana. Donadula. Cassianum. Porticus. et alia Castella in Romandiola: et Pisæ: et Cortona. urbes uetustæ: et burgum ad sepulchrū. et Regio Cassentina in ethruria sunt subactæ. Ab ipsis uero centum annis supauit otia Florentiæ ornamēta cōciliū in ea celebratū: in quo quartus eugenius Pont. gloriosissimus orientalis ecc^æ cū occidentali unionem maxime diu quæsitam imperio celebrauit Ioanne Paleologo. impatore Constantinopolitano et patriarchis: epis archiepis: episq; ac ingenti doctissimorū: nobiliūq; totius orientis uirorum: qui interfuerant: multitudine: Romanæ ecc^æ sumptib; in patria reportatis. Armenii etiam æthiopes: Georgiam: et Iacobitæ. Libyam: asianiq; incolentes: catholicæ fidei documenta. in eodem concilio a dicto Pontifice eugenio acceperūt. Viris etiā nunc Florentia: sicut ante a

Concilii Florētini.

Dantes Petrarcha) uates Ioles pictor.

consuevit omni uirtutum laude præstantissimis ornatē: Cosmo imprimis medæo: quem omnes totus europæ ciues opum affluentia superantem: prudentia: humanitas: liberalitas: et quod nos maxime ad eius laudes incitat: bonarum artium præsertim historiarū peritia celebrē reddit. cumulantq; eius felicitatem Petrus Joannes: et Carolus nati, paternæ uirtutis imitatores. nec supprimenda sunt maxima. quæ Cosmus Florentiæ urbi addidit ornamenta: Monasterium celebre sancti Marci: in quo cum superbæ sunt: et (ut aiunt) insanæ extructiones celebrē: tum maxime bibliotheca alias superat omnes: quas nunc habet Italia. & ad sancti Laurentij fornices mar moreæ columnæ: et opus totum dumi uiri magnificentiā ondunt. quid q; priuatæ ædes suæ recens in uia lata extructæ Romanorū olim principū: et quidem primariorū opib; cōparan dæ sunt. quin ego ipse qui Romam meis instauraui scriptis, affirmare nō dubito, nullius extare priuati ædificij principum: in urbe Romana reliquias: quæ maiorē illis ædibus præseferant operis magnificentiā. Palla stroza clarissimus equestris ordinis Florentinus opā studijs phiæ assiduā Patauij impensa exilij incōmoda prudentissime cōsolatur. Angelus Acciaiolus equestris ordinis nō minus claræ oris suæ nobilitatem prudentia: ingenuis moribus: et lite rarum studijs ornat: ab illa decoratur. Andreas Floccus apticus secretarius: canonicusq; Florentinus: Græcarū: Latinarūq; peritia: atq; eloquentia. et Baptista Albertus nō bilis: et ad multas artes bonas uersatilis ingenio patria exornāt: decorat etiā urbem Floretiam ingenio ueterū laudibus respondente Donatellus Epacleonis Zeuxis æquiparandus: ut uiuos iuxta Veronilij uerba ducat de marmore uultus. Secus Florentiam Fesulana urbs uetusta Fesulæ. et multorum scriptis præsertim Salustij in bello Catilinario: et Liuij illudidem scribentis bellū libro cētesimo secūdo celebrata interijt: uel quod supra diximus: i Florentiā pptim: o pesq; mu tauit. oritur ex montibus Fesulanis: qui ad orientē ueroūt solem Mumio torrens. Florentina ab luens moenia. secundū cuius alueum sexto ab urbe miliario sacellum e: cui ea ratione indi Mumio. flu. tū ad Cruces montem nomen fuisse opinor: eo in loco sepulta fuerit moles illa cadauerum: quæ facta fuit in stupenda strage illa: maioræ partis ducentorū pene miliū ex Radagasi Gothorū regis exercitu apud Fesulas: sicut in historijs ondimus: interfectorū. Interq; eos montes: et Apenninā uallis ē amœnissima: et uicis: uillisq; pertim mediceorū speciosissimis frequētata Muoellum sicut cōsueuerat appellata: quæ Dinum habuit Muoellanum uire cōsultorum supio Muoellum. uallis ris sæcula celeberrimū. eam illabitur: diuiditq; mediam seua fluuius: ex apennino oriundus Seua flu. primumq; regionis Muoellanæ oppidum ē uia Bononiensis Scarparia: Jacobo ornata Angelo Scarparia. filio: cuius græce Latineq; doctissimi. extat M. Ciceronis uita ex plutarcho i latinitatē lepi Nicolaum. ter traducta. Deinceps habetur Nicolaum: dura Picinini obsidione: cui fortiter restitue Ronta flu. rūs in historijs clarum. Inde seuum influit Ronta torrens: ad quem uia Fauentina eius de Burgus. s laureti noīs est vicus: et sub eo sancti laurentij burgus: quinto ab inde miliario seuam pariter illa Ducaria. bitat Ducaria: a cuius torrente apud Caudentiū Apennini iugum oriundo: quicq̄ magō sinu Caudentiū. cōplectitur amnis fluuius: usq; ad agri Aretini fines dicit Casentinum: quam regionē mon Casentinus ager. tuosam: pp̄to Florentino proximis temporib; quæsitam: fuisse ondimus. Vbi uero seua fluui us Arnum illabitur: ē castellū moenib; munitū Bons ad seuam dictus: Florentinā urbē Mons Lupus diuidit Arnus amnis: pontib; in ea quatuor maioni operis iunctus. sed quātum ad incola Signia tum attinet Florentini agri descriptionē: secūdum Arni fluenta sub Florentia sūt castella Incisa. mons Lupus: et Signia: quousq; nauigia admittit arnus: supra Florentiā ad quintū decimū lapidem: primū est ad Arni fluxerita oppidū Incisa: cuius oppidi nomē originem habuisse Vallis arni. aſ coniector ab succiso obice saxeo: cursum arni solito remorari. Indicant nanq; quernarum qua annibal capti trabiū stipites maximi: quos defodientes inueniunt Agricolæ. Vallem arni superiorē: qua oculo fuit. nullam habet nunc Ager Florentinus uini optimi feraciorē quantum pfluenti arno opposita planicies ambit: fuisse paludem. qui xxxii. historiarum Liuii Patauini in principio attente leget: paludem illam in qua Hannibal exercitū et uerna primū intemperie uariante ca lores: frigoraq; elephanto: qui unicus supfuerat: quo altius ab aqua extaret uectus uigilis tum: et nocturno humore: paluſtriq; cœno grauāte caput: altero captus ē oculo: hanc fuisse uallem arni puidebit. Nam quū fama eēt Flaminiū cons. Aretium cū exercitu peruenisse: Hannibal ex hibernis mouens: quæ i Liguribus habuerat: Aretiū cōtendebat. sant aut Liuii hæc in primo uerba. Quum alia longius cæterum: commodius ondereturq; iter: propiorem

uiam per paludem petit. qua fluuius amnis per eos dies soliꝫ maꝭ inundauerat: & paulo
infra. exercitus incomoda et lumentorū: hominūq; stragem: quæ fiebat describens: ꝑ præaltas
dicit fluuij: et profundas uoragines hausios penē duces. et maximeoīum cōfecisse uigilias
per quatriduū iam: et tres noctes toleratas: quū omniū obtinentiū aquis: nil ubi in sicco fessa
sternerent corpora inuenire posset. Ster igr: quod longius Arretiū ab tugurib; ductaro offendebatur: per Lucensem: Pisanum uolaterānum: et eius quæ tunc erat scītia uoros ēe oportuisset:
quod certe nullus regionis peritus dubitat fuisse cōmodius: q quū propiorem ingressus:
ad Arni fluenta: ubi nunc ē Florentia uenit: et inde amnis arni fluuium alueū apud nunc
Incisam: uel paulo supra ē ingressus: tam diuq; per paludem: qua fluuius Arnus per eos dies
soluto maꝭ inundauerat: e ꝓfectus: quousq; siccum: ubi cōsisteret primum i arretio iuenisset.
Iam uero inundationē: easq; paludes non fuisse sicut aliqui uolunt in eā planicie: quam pratum
sloniamq; et Florentiam intercedere uidemus: ea cōstat rōne: q regionē illam dicit Liuius: i qua
Hānibal primū in sicco cōsisteret imprimis Italiæ fertilem tunc fuisse et bruscā campi: qui fesulas inter Arretiūq; iaceret. subiungoitq; Liuius quoq; pronior eet in uitia sua consul: irritare
eum: atq; agitare cœpit. et laeua relicto hoste Fesulas petens. et bruriæ agros: ꝑdatum
ꝓfectus: quantū maximā uastationē potest: cædib;: incendiisq; cōsulē pcul ondit. Qui itaq;
relicto hoste apud Aretium aderat: ad laeuā Fesulas petit: uallem Arni supiorem: ꝓfecto attigerat.
atq; ut i sicco cōsisteret: ea post teroum relicta: ulterius pcesserat. sed palus ibi: quo obduerit mō: ut aratrū pateretur: quū aliqn serre cupiuerimus: Confragosas saxis: apud incisā
oppidum Arni ripis. et saxorum fragmenta: medio adhuc alueo hærentia cernentes ad aptum
fuisse tenemus humano cœnio tumentem saxo: et repaoulum aquæ facientem fluminis
fundum: labentib;q; postea pro iusto amnis cursu aquis. quæ residere: et superiori in parte quæ
quauersum stagnare fuerant consuetæ exiccatum limi humorem: quo alibi sæpe contingit. campos
feracissimos reliquisse. Habet ea uallis ad dexteram Arni: post Incisam Fichinum: quod
oppidum Arretinus scribit a comite Guidone nouello: exulib;q; Florentinis occupatū pace
per quam exules in Florentiam reducti sunt facta fuisse a populo Florentino destructum.
Habetq; ea uallis: sanctum Ioannem. Montem uarium. et Quadratam. Ad sinistram uero &
strū francum: Terram nouā. Laterinam. Pontenianam. quorū sanctum Ioannē et castrū Fran
cum ppls Florentinus ducentesimo et nonagesimo exto supra Millesimū salutis anno ædifica
uit. et Terrannouam Poggii uiri eloquentissimi: et aliquot editis operib; clari patriam Guido
Detramalensis Arretinus epūs muro: quam nunc habet cinxit: in montib;q; altissimis: qui
ad sinistram Arnum intercedunt: e uallis umbrosæ monasteriū. sunt et aliquot regionis
de qua diximus Casentinæ oppida: quorum primaria habentur Romena. Burgus. et Puppiū
a Comitib; dudum habitata cognomine Guidis: quos proximis cpribus populi ppls Florentinus.
Ad alteram uero Arni ripam: et sub ipsius fonte est Porcianum. Inferius strā. Tost pratū
uetus. Infra quod oppidum Arnus Corsolana nuncupatur torrente: secus Bibienam oppidum:
ut in montib; nobile delabente. Nuncupatur etiam Carchiano torrente: qui ad dexteram ht
Gellum: et choretium: parua oppida: qua etiam Arnus: se Arretium uersus incunat. e Castrū
nouū: si uolumus: ad proximam uallem uersus meridionalem placidam: tranſeundum ē a Pesa
fluuio appellatam: cui fluuio ad sinistram: proxima sunt ad ostium: quo exonerat
in arnum. Mons lupus. Supra Colinā. Supra ipso sub fonte sambuca. Ad dextram mons
Iustus. Linarū. sanctus Donatus. aliusq; sequitur fluuius Elsa appellatus. cui sunt ad si
nistram. emporiū. Mons Rapolus. Mons Bartolus: Barberinum. Castellina. et ad dextera
sanminiatum. Gambassium. Florentinū. Certaldū Ioannis Boccatii uulgaris poēta potius q
Latinæ eloquentiæ fama clari poetæ patria. et ad fontem Casulū. Nuncupatur uero Elsa amnis
torrente uno: qui apud staogium oppidum delapsus: fertur ad Bonicium nobile oppidū. et in ea
insula: quam Elsa fluuius: torrens q; pdictus efficiunt: Collis: et Geminianum sunt oppida
paucis ethruriæ oppidis secunda. Est etiam Elsam inter. et pximū: qui arnū illabit torrentem

Incisa..

Fichinū opp

S. Ioannes. Castrū franci.
Mons uarius Terra noua
Quadrata Laterina
Pontenana.

Mon. uallis umbrosæ
i thuscis.
Romena Burgus
Puppium Porcianū.
Strā Pratū uetus
Corsolana torrens
Bibiena op.
Charchianus fluu.
Gellū. Choretium
Castrū nouum
Pesa et pesana uallis
Mons lupus. Mons Iustus
Colinā. Linarium
Sambuca S. Donatus.
Elsa flu. Emporium
Rapolus Bartolus mons
Barberinū. Castellina
S. Miniatū. Gambassium
Florentiā Certaldum.
Staogiū Bonicium
Collis. S. Geminianū

47

Mons topulus
Era flu. et opp.

Petriolú. Calcinaria.
Pons sacchi. Balneum aquarum

VOLATERA.

Persius poeta volateran.

Maritima tuscor ora.
Massa ciuitas
Mallianum
Paganicium Petrioli
Campagnanú balnea et
cætera

Mons altinus
Rusellane pbis olim.
Rusellanú balnea.

SENA.

mons Topulus oppidum. Sequiturq; Era fluuius: cui hinc é pons ad eram oppidú proelio clarum quo cum Pisani lucenses Florentinorum socios fudissent: superueniens Florentinorum exercitus fortuna proelij conuersa Pisanos fudit: ex quibus ad tria milia sunt cæsi. et superius é Petrolum. Inde Calcinaria. proximoq; torrenti in arnum defluenti. hinc pons sacchi oppidulú. Inde est Balneú: in quibus solis calentibus a sulphure aquis ranas oioni Plinius dicit. Eam regione Pisani aori castella sunt alia volateranis cóterminia. superiusq; arduis in montib; Volatera de qua Liuius in decimo scipioni hostes etruscí structo agmine occurrunt. Pomatú maiore parte diei. mdona utrinq; cæde. nox incertis: qua dicta victoria éct interuenit. fuitq; volatera Persio satyrico cuncta ornata. nunc Gasparis mri patria: qui Græcas latinasq; tras eloctus (Cessarium Græcorú Cardinalis Nicæni. Bissarionis epiarum é scriba. Vetusta est hæc ciuitas: quá simul cum Arretio et Clusio a Tyrrhenis: ante bellum Troianú fuisse cónditam Leonardus Arretin in polybio eloctus affirmat: nosq; supra docuimus: inter capita etruriæ numeratam fuisse. Liuius bellum ciuile Marii et sullæ describens libro lxxxviii. dicit volaterras: quod oppidum adhuc in Arnis erat: in deditionē accepit. auctorq; é Plinius in calidis volaterranorum aquis haud procul a mari sitis pisces oioni: Ea urbe in hunc maxime modú in hunc maxime modú potiti sunt Florentini ad annú salutis quinquagesimú et ducentesimú supra millesimú. quú volateram a Florentinis plio: atq; ad montis in quo sita é urbs radices cómeabat: superati in urbe cófugere eniterent. secutus eos miles Florentinus victor, pari impetu cú victo inoressus urbe coepit. Ab aori volaterani finib; regio incipit maritimæ oræ Etruscí peladoi: quam descripsim adiacens: quæ uastissima: et populus pro ambitu infrequens: senensi pto subdita é: in qua sút præter supius enumerata. Massa. Ciuitas. Mallianum. Paganicum. Post ad sinistram campagna tricú arduo í colle situ: uinis cæterisq; frugibus feracissimum. Petrioli. et alia balnea. nã multa quæ nunc ét frequentantur: aori senensis balnea olim fuisse rata uidemus. Martialis cocus poeta ad oppianú. ethruscis missi tremulus lauaris: illotus morieris oppiane. & ad dexteram in montibus mons Altinus. ea regio maritima. superiori in parte uestigia habet urbis Rusellanæ quam diximus inter capita etruriæ numeratam éé. de qua Liuius in x. M. Valerius maximus Dictator castra in aorum Rusellanum promouit. eo et etrusci hostes secuti. ubi quú forte ala loco male densatus aceruos pondere superstantium fossam occubuisset: atq; eo quú deos pauere fugæ conclamassent: plures inermes q armati cecidere. hoc plio effractæ iterum etruscorum uires: et pacto annuo stipendio: et diutum mensium frumento: inducia biennii datæ. et Infra In Rosulanum aorum exercitus ductus. Ibi non aori tm uastati: sed oppidum etiá expugnatum capta amplius duo milia hominum: minus duum milia circa muros cæsa. et Inferius tres uaticissimæ urbes Etruriæ: Rusellæ. Perusia. Aretium pacem petiere: Adiacetq; Rusellarú loco balneum nomine rusellarum. Sena é interius urbium etruriæ uirib): opibusq; nunc secúdarum quæ et ipsa inter nouas numerá pót. quú nullis in ueterum monumentis reperiat. sunt qui affirmant Carolum: cui Malleo fuit cognomentum ea condidisse: et Caroli ætatem plus minus sexcentesimo: et septuagesimo ab urbe anno abfuisse cóstat. Sed nuper Venetijs in. S. Georgij de Alga celebri monasterio. ad Gloriosus Pontifex eugenius relicto primú seculo ppria ædificauit paternæ hæreditatis pecunia. Inuenimus i libro trís scriptas scripto puetustus Ioannes Florentina et uolaterana dioceses) sex plebatibus ciuitatem hanc ædificasse: quæ ab ipso sex plebatuum numero Sena fuerit appellata. Habuit ea ciuitas tertium Alexandrum Pontificem Ro. quú Federico Barbarossa dotatus quatuor aduersum se erectos in idola adulteros pontifices superauit. Maxime autem decori senarum urbi fuit: celebratum in ea cocilium in quo Gerardus Florentinus epús: in secundum Nicolaú Pontificem Ro. creatus cóstitutionem fecit: quæ in decretis patrum extat: distinctione tertia et uicesima pontifices Romanos eligendi cardinalium colleio: et nemini ulteriusius éé: cui concilio centum et triginta episcopi interfuere. Troclio etiam felicissimo oesto ornati fuerunt Senenses. Nam quum Florentini Altinatibus foederatis opem laturi ad adiam fluuium quarto a senis miliario uia aretina

distantem consedissent senenses: auxiliatribus copijs Manfredi regis: exulibusq; Florentinis mixti facta eruptione Florentinam exercitum fuderunt: occisiq; sunt Florentini tres mille. capti mi lia quatuor: et curiæ qui ex more uexilla deferebat: cum ipsis uexillis senas relato: tantus Florentinos pauor incessit: ut urbe ꝑpemodum deserta meliores quiq; pars Bononiam: pars Lucam cõmigrarint: exulesq; in patriam suam sunt reuersi. obiit ꝑxmo tpre ygo senensis me dicus et phus. ceteris sui seculi post functum uitæ Iacobum Forliuiensem doctior clariorq; habitus. Habuit etiã nupperrime sena illustrans sidus: Bernardinũ: cuius reliquiæ apud Aquilam urbem mi raculis per singulas dies multiplicatis coruscant. quamq; nescio quæ maiora uiri unius diei aut scribi possint miracula operibus: quæ per triginta annos in religione fecit: qui eloquentissimus tam uehemens: q; efficax: diuinorum eloquiorũ suasor fuit: ut omnĩ in Italia mirabilem fecerit animorũ a uitijs ad uirtutes cõmutationẽ. primusq; omniũ ordinem Bti Francisci: ad eam: quæ nunc tantope re uiget obseruantiam regulæ perduxerit. Quo in diuino opere eum summis adiuuit conatibꝰ quartus Eugenius Pont. omni in oerendo pontificatus munere: sed in primis auoenda conseruandaq; religione præstantissimus. nuncq; sena suum Aeneam poesis primum laurea. post epãli mitra redimito: Franciscoq; patricio studijs et eloquentiæ deditissimo: uirisq; plurimis iurium: et ꝓbitatis doctrina excultis or natum. Vmbronem senensis agri flauium inter: et Paludem Danam: siue fluuium Paliam: quem ea palus efficit: multa sunt montana: ac campestria oppida: quæ nullo: ut in superioribꝰ factum ẽ ordine describi possũt. Inestq; clusium uetustissima urbs: quam Plinius Carmon olim nominatam fuisse dicit. Fuit uero inter capita ethruriæ primaria olim notata numerata: quam Gallorũ senonũ bella: et Porsenæ regis fui historia imprimis claram reddunt. Ea pene derelicta nũc urbi senæ subiecta ẽ: nec aliqualiter dubitamus: quin ꝑplorum: cæteraruq; rerum reliquijs interiturae olim clusum: et Rusellæ urbem senam a principio dum conderetur auxerint. Refert ex M. Varro ne Plinius Porsenam regem extruxisse sibi apud clusium monumentũ: in quo mirabili ope labyrinthus fuit: cuius nullæ Plinii ꝑtibus extabant reliquiæ. Adiacent uero ciuitatis ipsius rui næ ꝑo etiam nũc ornatæ palustri fluuio Danæ a Plinio sicut etiã nunc fit: dicto: ad superio rem q; eius partem senas uersus Politianum ẽ nobile oppidũ Florentinis subditum amoenis in collibus situm. Post Turrita. Debinc Lucinianũ. Interius sũt. sanctus quiricus. Corsignanũ. Chian chianum. et arduo ĩ monte Radicofanum ẽ ultimũ ea in parte patrimonii Bẽo Petro: et Roma næ eccie. a Mathildi comitissa dati castellum. Deinceps ultra clusium: sarthianum ẽ oppidũ Alberto minorista: diuinorũ doomatum prædicatore insigni ornatissimũ: et post Cetona. Fecit dolorum Florentini et senensis describendorũ necessitas: ut illis conterminã urbem Arretium dissulerimus. ea ciuitas uetustissima inter primaria ethruriæ capita annumerata e. Naturalis libro. x. dicit legatos ad consulem uenisse ex Aretio: Cortona et Perusio: quæ tunc principes ciuitatum ethruriæ erant. Innuit uero Plinius Arretium in duas urbes fuisse diuisam. Nam scribit Arretini ueteres. arretini noui causam huius eam uidemus fuisse de qua principio ethru riæ diximus. quũ Hannibale Italiam premente ethrusci ducibꝰ Arretinis i rebellionẽ plures uiderent: sicut in Iulio habetur xxvii. C. Terentius Varro obsides ab Arretinis senatorum suos accepit. cxx. Romani ĕi tumultum in ethruria ab ipsis oriri uerebant: et quũ claues ad seras nouas portis imposuisset: i apuliã rediit. Postmodũ bello Marsico siue sociali: quum ethrusci sese Marsis: et picentibꝰ furoris socios adiunxissent. L. Sylla: qui ei bello finẽ imposuit: in Fesulanos: arretinosq; desæuit: adeo: ut arretio cuidã ꝓscriptis exinanito: noua postea co lonia supinduxerit: unde noui: et ueteres fuerũt Aretini. Dicere ei solitus fuit Leonardus Aretinus se iudisse Arretij: i eccia. s. Mariæ ad oradrũ lapideas ĩas inciſũ uetustissimas: inscriptũq; decretũ Arretinorũ ueterũ. Auctꝰ tñ postea sũt opibꝰ Arretini: qs Iuuius i bello secũdo punico dicit iuuisse classem mirabili illa celebritate ab Aphricano paratam: multis uarijsq; rebꝰ cõstruendis nauibꝰ et alendo milite oportunis: uiros Arretiũ habuit ꝓstantissimos. extat inq; i Macrobii saturnalibꝰ diui Augusti epta: per quam affirmat Mecoenatẽ suũ fuisse arretij oriundũ, et Horatiũ uidemus dicere Mecoenatẽ ipm regiam ab ethruscis regibꝰ duxisse. Cornelius uero nepos

Vmbro flu.
Dana. qui et Palia flu.

Iusum urbs olim

Politianũ oppidũ.

Turrita S. Quiricus
Lucinianũ Corsignanũ
chianchianũ Radicofanũ
Sarthianam. Cetona
Arretium. Ciuitas

in Attici Tomponii uita: quod Arretij dominitatem facit: Atticum ipsū dicit prædiū ī Arretino possedisse: quod Cecilinion sit appellatum. Remotioribus postea ſpribus Arretium ad annos salutis Millesimum: et decimumoctauū Guidone ornatū fuit celebri musico. et anno inde decentissimo alterum Guidonem epm ex Petramalensi familia habuit cuem: et dominū: qui urbem ipsam muro cinxit: quem nunc habet. Burgum dz sancti sepulchri. cuitatē castellū Castleonem. arretium. teram nouam uallis arni: et ciuitellam nunc ea de causa episcopi appellatam moenibz cinxit: cōmunitq; curauit. Insuper uias quæ ad omnes portarū Arretij exitus nunc cernuntur: diriri: dilatari: et ubi oportere uisum e sterni: aut pontibz iungi fecit. quam et eius fuit opus recta et spatiosa uia: in qua ab Angulario ad Burgum ad sepulchrū ducente Nicolao Pieramino ab ecc̄o opus superatum audemus. Per etatem dz mām eloquentissimo ac clarissimo Leonardo Arretino Carolodz græcus: et latinis lris eruditissimo: nunc ppli Florentini cancellario: et Benedicto: ac Francisco fribus iure cōsultissimis cognomine Accoltis: quorū Franciscus nō minus bonas artes: et oratoriā: ac omnem historiā q̄ leges excellenter edoctus e: & Ioanne Tortellio Romani pontificis subdiacono: et cubiculario: græcis ac latinis lris et sinoulari humanitate ꝓdito: cuius pclarū de orthographia opus uerba edocet selecta: quibus e Græcia sumptis latine utimur: Arretina urbs e decorata. Nec inalonū ducent: dz referemus tam multi præstantes Arretini Plinium scripsisse Arretinos in Italia fictiliū uasorū nobilitatem obtinuisse: dz quidem Martialis affirmat libro primo. sic Arretinæ uiolant Cristallina testæ. Cortona sequit urbiū ethruriæ uetustissima: quā pelasgi cōdidere. Isdz expulsis possedere tyrrhem: Expugnauerant uero eā: ac moenibz priuauerūt Arretini: a quo diu possessa fuit. Per ætatem uero mām Ladislaus Rex Neapolitanus ipsā uendidit Florentinis: in quorum subiectione pseuerat: quam Iacobus epūs Perusinus: cuius sanguis nūc plurimū exornat. Ad eius urbis agri pximos fines lacus Trasimenus e: qui dicit Perusinus acceptæ per Flaminium Cons. ab Hannibale cladis memoria notissimus. Isdz lacus in circuitu oppidis ornatur: et castellis Malborgeto ad eam partem: quæ in Cortonā uergit castilione: clusino: et panicalu clauas uersus. Deinceps monte pontigino: et qua Perusum a Perusina Florentina petit Passignano. Trasumenūq; et clauas inter: oppidū est castellum plebis. Sunt etiā in lacu tres insulæ habitatæ. Succedit ordine Perusia urbs uetustissima: caput et ipsa ethruriæ: sicut sæpe supra diximus: olim primaria: quā Iustinus ab Achæis cōditam fuisse dicit. estq; hæc sola: inter omnes Italiæ urbes felicitate nacta pene inauditā: quod eandem pene status: et rerū conditionē q̄ ante condita Roma et postmodū Roma: sub regibz: cōsulibus et imperatoribz et tyrannis aceptē habuit: nunc retinet. Passa ē tn uarias: sed tolerandas aduersitates. Nam Iulius ī nono Codicis libro cū reliquis ethruscorū ad Perusiā: quæ et ipsa inducias fidem ruperat: Fabius Cons. nec dubia: nec difficili uictoria dimicans ipm oppidū: quū ad moenia accessit coepisset: ni legati dedentes urbem existent. et libro x. nec in ethruria pax erat: nā et perusinis auctoribz post deductum a Consule exercitū rebellatū fuerat: Fabius quatuor milia quingentos pusinorū occidit: coepit ad mille septingentos quadraginta: qui redempti sūt singulis aeris cccx. ꝑ quā alia oīs militi cōcessa. et inferius tres ualidissimæ ethruriæ urbes: Rusellana: et Vetulonia: et Arretū pacem petiere. et se uero p Infaustissimi triumuiratus tpra. L. Antonū. M. Antonij frem octauius Cæsar: in Perusia obsedit: famēq; alias raro similē auditam Antonij exercitus in ea clausus: et Perusinus ppls sustinuere. et capta ē urbs: diruta q̄: eam tn breui instaurata moenibz portisq; nūc extantibz cōmunuit. Idem octauianus Augustus: quā a suo cognoīe Perusiam augustam: sicut lræ cubitales portis incisæ ondunt: uoluit appellari. De causis uero diruptionis sicut hī Iulius. Lib. CXXV. L. Antonius Cons. M. Antonij frater Fuluia cōsule bellum Cæsari octauio intulit: et receptis in partes suas ppls: quorū agri ueteranis Cæsaris olim partū assignati erant: inter quos Perusinus erat. et M. Lepidū: qui custodiæ urbis Romæ cū exercitu præerat: fuso hostiliter in urbem irruit. Lib. aut CXXVI. Iulius sic scribit.

Cæsar annoꝝ xxiiii

Burgū. S. sepulchri
Ciuitas castellana
Castleonū.
Terranoua
Ciuitella.

Cortona urbs

Trasimenus lacus
Malborgetū
Castileo
clusinū
Mons Pontigonus.
Panicalus
clauæ
Tres Insulæ in Trasumeno

PERVSIA.

Cæsar annorum xxiiii obsessum in oppido Perusia L. Antonium: conatum aliẽ erumpe:
et repulsum: fame coegit in deditionem uenire ipsiq; et omnib; militibus ignouit.
Perusiam diruit. Balæus patrum nostrorum memoria in ea claruit: put maois: maiorq;
eius nomen indies claret: qui cum Bartolo saxoferatensi Iurium ciuilis: et pontificii
obtinuit principatum. Viris uero pacis et belli artibus: sed imprimis docendo et dicendo
ure pstantissimis ea nunc abundat. Inter quos Iuonem. Sallustium. Ioannẽ petrucciũ:
et Benedictum Baroium primarios nouimus. ex ijs uero qui rei bellicæ operam dedere:
Biordus: et Ricolfus Michelotti primũ: posteos Nicolaus Franciscus: et Iacobus picenini.
de quib; in Montono oppido simul cum Braccio dicemus fuere clarissimi. nunc q; Brac
ciius Balionus incipit ẽe clarus. Supra Perusiam á Tyberis ripa paulisper recedit Cisterna, Cisterna
na primũ: post Anolarium: qđ è regione Buroi ad sepulchrum regionis ymbriæ sibi Anglarium
uam habẽt ad illud rectissimam. In qua Nicolai Piccinini copias a quarti eugenii
gloriosissimi copijs fusum fuisse ĩ historijs ondimus. Distatq; ab Anolario tyberis ea uia
passus tria milia. et superius ad Tyberis fontem ẽ Cotulum arx grea. Restat in Cotulum
ethruriæ partibus regio: quam Beati petri Patrimoniũ diximus appellari. Supra Pis
siam torrentis: ad quem eam in maritimis incohare diximus: est Soana oppidum Soana
septimo Gregorio Pont. Romano: pontifice certe præstantissimo ciue ornatum. supiusq;
ẽ oppidum Sancta Flora: interiusq; mediũ id: quod hinc Soanã: inde monte Alcinũ Sancta Flora
et radicosanum interiacet spaciũ. montes cõplent altissimi apennino pene a quo
plurimum distant: celsitudine comparãdi Monsamita appellati: in quib; diuersa regio Monsamita.
ne aliquot sunt castella: sed pstantius ẽ sancti Philippi balneum. et pxime illis mõ s. philippi balneũ
tibus Vulsinensium inter lacum et Pallam amnem sunt porcenũ. Aquapendens. Cryp Porcenum Crypte
te. sanctus Laurentius Romanæ eccie oppida. Vulsinensiũ uero lacui adiacet oppidũ Aquapendens
Bolsena dictum in ruinis redificatum urbis Vulsinensium: inter captiua ethruriæ olim s. Laurẽtius
numeratæ: de qua Liuius in x. Consul alter Posthumius ĩ ethruriam traducto exerci. Bolsena.
primũ constauerat uulsinensiũ agros: deiñ quũ egressus ad tuendos fines haud peul Vulsim.
moenib; depugnat: duo milia trecẽti etruscorũ cæsi. et infra idem Liuius undecimo
libro eam dicit totius ethruriæ potentissimã á seruis occupatam: qui dominos coeperat
Romanis pmittentib; ppto in libertatem restituto subactam fuisse scribitq; Plinius
nullum ee in Italia agrum feraciorem oleæ: q Vulsinensem: in quo sata primo anno
fructificet. Ad dextram: haud longe absunt castella caput montis lacui immmẽs: cui Insula ĩ vulsino lacu
ppinqua ẽ insula: nunc á fratribus sancti Francisci habitata: et in qua rex secundus ostro
gothorum Almaricus Amalasuintham genitricẽ suam pstantissimã mulierem occidi ẽ
passus: et post Martha ad lacus emissorũ: ubi fluuius eiusdem nõis incipit. Dehinc á Martha lacus et
mediterraneis Castrensis ciuitas cauis rupib; adeo circũdata: ut speluncam potius in flu.
oredientes: q ciuitatem adire suspicent. obijsq; nuper clarus ciuitatis ipsius ciuis Paulus Castrum. urbs.
iureconsultorũ seculi facile princeps. et proxime ẽ Tuscanella oppidum ecce opulentissi Tuscanella.
mũ. Demum árduo in colle Mons faliscorũ: corrupte dictus mons flasconus. Interiusq; ar Mons faliscus. nũc
duis item in collibus Pallæ amni uicinis ciuitates sunt. hinc balneum regium. Inde urbs mons flasconus.
uetus: nomina quarum ante millesimũ annũ: nullus ponit scriptor. Sed in historijs assens Balneum regiũ
Arretinus urbeueteranos á Florentinis orionẽ habuisse. Fuit aũt urbs uetus per hanc ætatẽ urbs uetus.
felicitate par Bononiæ: et Varniæ ciuitatib; q in hac: sicut et in illis inter ciues Mercu
linæ: et Mussatæ: ut appellant factionũ, maxima: ac crudelissima sanguinis effusio ẽ
commissa. eaq; ciuitas ornata ẽ eccie: et Palatio magnifici operis. qđ urbanus. v. pont.
Romanus ad annũ salutis sexagesimũ septimũ supra millesimũ extrui curauit. Eam urbem Pallia flu
perlabit Pallia fluuius: qui a clauis paludibus: ut diximus: ortum ducens inter Ameria Orta Ciuitas
et ortam cadit in tyberim. estq; orta ad tyberis fluenta ciuitas uetusta: cuius nomen
prior habet inter ueteres scriptores Plinius: nisi forte eam ẽe uelimus: de qua Vergilius
ortinæ classes. post eam secundum Tyberis ripam in uia Flaminia pons inuenit: olim

Tyberi ad uiam Flaminiam á Cæsare Augusto impositus: nūcq castello superimposito diruitus. Continebant uero stante Romana ad eum pontem hinc inde maxima ædificia quæ ab ocriculo ad ipsam urbem Romā itā cōtinebantur: ut non uicus unus: neq plures uillæ uiderent esse: sed ipsam urbem: usq ad ocriculum protendi appareret. Si quidē Amianus Marcellinus. Cōstantii Cæsaris Constantino primo nati aduentu á Constantinopoli Romā libro xvi. describens dicit ipsum duxisse in comitatu ormisdā Persarum uentis architecturæ peritissimū: iussisseq illi: ut primaria quæq dignioraq urbis Romæ ædificia: diligenter inspecta ordine sibi ōnderet: et quū ocriculū declinare cœpit uentū Persam imperatore iubente: omnium colloquio destitutum: ab ocriculo Romā prius ingressum fuisse: q quo in loco urbs incohasset: discernere: ac intellegere nouerit. Post Tyberis pontem: ut diximus diruitū prius in uia Flaminia Borgetus est: uicus s. Leonardi appellatus. octauoq inde miliario. eadem uia ē ciuitas Castellana: altissimis: insuperabilibq rupibus adeo circumdata: ut ad inexpugnabilem munitionē nullo indigeat muro. Eā uero nonnulli ex doctoribq ætatis nrē opinant: prædicantq fuisse locum Veientanæ urbis: decennio ab Romanis obsessæ: et postea á Camillo felici in relegatione sua habitatæ. sed Tyberis remotior primum: post Plinius eos redarguunt erroris. Dicit namq Tyberim intra sextumdecimum lapidem diuidere Veientem agrum á Crustumino. et postea Fidenate. Deinceps latium á Vaticano: et Crustuminū fuisse: ubi nūc Mons rotundus. Fidenasq ppe Romā secus Amenem in Vmbriæ descriptione ordinamus: qā quidem Francisci Hanei poetæ: Romanarū historiarū peritissimi auctoritas cōfirmat. Is ei Fiano oriundus: ppinquo Tyberis castello certissimis docuit cōiecturis. Veios fuisse ap Pontianum castellum Tyberi: et Fiano ppinquum: Veiorum urbis loco: situq ostenso rex quas cum Po. Ro. gesserunt: breuiarium conficere libet. Fidena Veientium et Crustumina Colonia transtyberim fuit inter Crustuminum: Romanumq agrum. Fidenates itaq onustos in Romano agro facta Romulus tanto impetu ē insecutus: ut fugientes insecutiq Fidenas simul sunt ingressi. Veii ut Fidenates ulciscerent: agrum populati sunt Romanū in quos Romulus legiones eduxit, paxq inter utrosq composita. Postmodum rege Tullo Hostilio regnante Fidenates Romanis per Romuli pacem subiti rebellarunt. Veientesq opem tulerunt. Metio Suffetio rege albano in id bellū aduocato: qui quum Neutris fidem seruasset: á Tullo in quatuor frusta corporis laceratus ē. Tullusq uictor Fidenas recepit. albam euertit. Tertium regibus exactis: cum po. Romano Veientibus bellum fuit: in quo prima pugna Romani fuerunt inferiores. secūda uero omnium atrocissima superati: milites iurare coegerunt: se nisi uictores nunquā reducturos: qua religione obstrictis ais obstinatius: á ante pugnatum ē: nō sine atrorūq maxima occisione. Cecideruntq C N. Manlius consul. & Qu. Fabius Alterius cōsulis frater. capta Romana castra. sed mox mutata fortuna sunt recuperata: uictriq tuc Romani: uicerunt. Quartum exinde fuit bellum: in quo trecētos Fabios: cū quinq milibus seruorum: clientumq Veientes ad cremeram interficerūt. Quinto bello Veientes. L Memium Cons. nō procul item á cremera castra habentem: magno agressi impetu repulsum: fugatumq castris exuerūt. Moxq fugientes Romanos insecuti Janiculū cœperūt urbemq Romanam aliquot mensibq obsessam tenuerunt. Sexto demū bello urbs Veientana decem annis á Romanis obsessa: á Camilloq capta ē. Vbi tm prædæ fuit quantū Romani per annos quinquaginta: et trecentos ex aliis uictoriis habuerant: Vniuersusq Po. Ro. tunc ad prædam in castra uocatus ē: fuitq tam pratus Romanis situs: ut de Roma relinquenda: Veiosq transferenda aliqn sit cōitatum: et integer patres actum hinc ē uersus. Roma domus fiet: Veiosq migrate quirites. Sequit ad Tyberim mons soracte aprisas dictus. De quo Virgilius hi soractis habent arces. et Plinius Ad soracte Varro asserit fontem esse: cuius sit latitudo quatuor pedum. soleq oriente eū exundare feruenti similem. aliesq. quæ constauerint iuxta mortuas iacere: qā quidē nos certius ea ratione credimus: quia quum uir summus Prosper Carnis columna Romam nosq simul Antiatis urbis ruinas plustraremus. Syluas ibi uicinas: in quib maxime

Borgetus uicus s. Leonardi

Ciuitas Castellana

Veii

Pontianum

Fianum

Crustumina

Fidenæ

decem

Soracte mons

Fons apud Soracte

Antium

sunt ruinæ impressi: fonticulum offendimus: in cuius labris auricalæ duæ: post gustatum
ut apparebat aquam occubuerant. Soracti dūt monti nomen mutatum ē nouū sancti
Siluestri: ab eius sancti Pontificis Romani sacello: qđ summo in cacumine ædificatū
habet: idemq; obtinet siluestri uocabulum: ad radices eius montis Tyberi imminēs oppi
dulum. Soracte dūt perhyemem ēē niuosum, sic ondit Horatius eptarum Primo. Vides
ut alta stet niue candidum soracte. neq; iam sustineant onus syluæ laborantes: geluq;
flumina cōstiterint acuto. Vlteriusuia Flaminia ē Arrianum oppidū: quod ab ara ei⁹m
iam dictum: in Theodoræ nobilis Romanæ mulieris prædio per tpra Beati Gregorii:
ædificatum fuisse legimus. Vltra Arianum eadem Flaminia est castrum nouū: et hinc ultra
usq; ad portum olim fluentanā post Flaminiam: nūc ppū dictam ht uia Flaminia cō
munitū. ac post ortam ciuitatem mitis: sine hinc Gallensium oppidū Ro. urbis Ro. pon
tifice ornatū. Inde Hepesum ciuitas in Romanorū historijs crebro inuenta: quā Liuius
xxvii dicit fuisse unam ex duodecim coloniis: quæ difficillimis reipu. tpribus Hannibā
le in Italia agente militiam detrectauere. et lib. xxviii. scribit eam cum aliis post
sextum annum dedisse duplum. Lacum Vulsinensium prætergressos: campi excipiunt
amplissimi: in quibus ē Viterbium ciuitas parum uetusta: cuius primum nomen, paruo in
castro ad annum nunc sexcentesimū erat Vituruium: et e regione illius ad sextū lapi
dem ruinæ eius extant inocentes. Faleriæ urbis: quam diximus: inter capita etruriæ
numeratam fuisse. eius a Camillo captæ celebrē memoria: q̄ perfidum ille Grāmaticū
uinctum: uerberatumq; in urbem reduci curauit a pueris: quos hosti pdere quæsuisset.
scribitq; Plinius in Faliisco agro amnis aquam potatam candidas aues facere. et alibi
haud procul urbe Roma in faliscorū agro familiæ sunt paucæ: quæ uocant hirpiæ: quæ sa
crificio annuo: qđ sit ad montem soractē apollini sup ambustam ligni struem ambulātes
non amburunt: et obia ppetuo senatus cōsulto militiæ: aliorūq; omniū munerū uacatio
nem habēt. Adiacet Viterbium monti quē Ciminū fuisse appellatū cōstat: qđ et nomē
olim fuit subiecto ad alteram montis partem lacui nunc utri dicto: quorū Vtriusq; Ver
gilius sic meminit. et Cimini cum monte lacus. de quo monte: et reb; apud eū apta q;
suprum gestis: sic ht Liuius in nono. Sutriū ab etruscis obsidebat. Flectit cōsul Fabius
in cluos domē. Aspreta erant saxis strata. nō tulerunt impetum etrusci: uersiq; signis fu
ga effusi: castra repetūt. sed equites Romani pecti per obliqua campi: quū se suo tentib;
obtulissent: in syluā ciminā penetratum ē. Romanis multis militib; etruscorū cæsis
duo de quadraginta signis militaribus captis: castris etiā hostiū cū præda ingenti potit. Silua
erat Cimina maioris tum inuia: atq; horrenda: quā nup fuere Germanici saltus. nullus
ad eam diem: nec mercatorū quidā abdita ea intrare: aut ferre qcq; præter ducem ipsū
audebat. tum ex ducib;: qui aderat. M. Fabius Caeso. Cæsa: uel capta eo die hostiū milia
ad quadraginta. eodemq; in monte: qua uia olim fuit Cassia castellū est Surianum: arcem
habens omniū Italiæ munitissimā: quæ diu a britonib;: etiā postea q̄ eos Albricus Gallii comes
Italia expulerat: possessa fuit. nullaq; itinera Romā pducentia p ætatem mīam aliquā
diu tuta ēē prmiserunt. quoq; Martini. v. pont. max: opera: opib;q; in pratem ecc̄a arx ipsa
pruenit: euntib;q; ea uia Romā obuium ēē oppidū: nunc Vetralla: olim forū Cassii dictum
qđ indicat sanctæ mariæ ecc̄æ Vetralæ contigua: quæ i foro cassii appellat. Adiacent ad
sinistram sutrium uersus colles castigatioresq; montes: qb; dicitur Montaniola: quæ ē alī
quot oppidulis habitata: inquis duo sunt: quæ Ro. ecc̄æ integram fidem Longobardorum
tpribus seruauerunt. Polimartium: et Bleda. duob; Romanis pontificib; suis cunctis sabini
ano: cuius tpri⁹ fames horrenda Italia: et urbem Roma uexauit: et Paschali primo ornata.
Deinde sutrium ciuitas uetustissima: apud quā plium illud ingens: superius sumptū ex
Liuio commissū fuit: Cui urbi i monte adiacet hinc Roncilionū. inde Crapalica: et

Artianum op-
Castrum nouū
Gallensiū op-
Hepe
Viterbiū ciuitas.
olim Viturnium.
Faleria urbs olī
Hirpiæ familiæ
i faleriis.
Ciminius mons ap
Viterbium
Lacus vici: nō paul
Cassia uia-buccanū
Surriani arx. uersus
la
Vetra: olim forū Cassij
Sutrium
Polimartiū
Bleda.
Roncilionū
Crapalica.

Bacchanæ

in via Cassia duodecimo à suttrio absunt Baccanæ: uetusti nois locus qui sicut nunc ē semper antea tabernis hospitatoriis deputatus fuit. ex paruoq; lacu Bacchanas attingente paruus oritur fluuius: apud Valcham in Tyberim cadens: qui licet aquis sit tenuis: ac exilis: celebratum in historiis habet nomen. est nanq; Cremera: apud quem trecenti Fabii cum quinq; milib; seruis: a Veientib; sicut supra diximus: ad internitionem cæsi fuerunt. Bacchanisq; secundo miliario adiacet Campaonanum: ursinorū oppidū. supra suttrium ad dexteram quinto decimo miliario ē lacus Tarquiniæ: nunc Anguillariæ ab oppido: quod illi imminet dictus: ex quo familia fluxit: ut in Romanis mīæ ætatis uetusta comitum Anouillariæ appellata: quorum uirtus urbis senator Franciscum petrarcham laurea insigniuit. adiacetq; lacui huic Barbatanum: ppli pntis Romani peculiare oppidū. hinc Vicarellū et Romam uersus Galeria ursinorum. suntq; plurima suctium Amertam. nepesum q; inter et Romam castella in uallis olim ciuium Romanorum ædificata: quæ et alia loca nihil uetustatis: aut alicuius memorandæ dignitatis hīntia duximus omittenda. præter unum fama celeberrimā: et aspectu penitus negligendum. nam ad mōtem Rosulum: qui quatuor passus milia à suctio nepesq; pene pariter abest lacus est altam quidem aquarum profunditatem habens: circuitu uero breuis quem inspecta Liuii descriptione lacū. ee conijcimus Vadimonis apud quem superati à Romanis etrusci ad annum urbis conditæ septuagesimū supra quadringentesimū manū dedere: et se se Romano populo pmiserunt. Sicut in Liuii nono bis uerbis habetur. Interea res in etruria esse ad Vadimonis lacū etrusci lege sacrata coacto exercitu: quam uir uirū leonisset: tandem superati sunt. Illeq; primum dies fortuna uetere ab ūdātes etruscorū opes fregit. Casu in acie: qd roboris fuit: cæsa eodē ipetu castra direptaq;

Cremera flu

Campaonanū

Lacus Tarquiniæ ad Anouillariam.

Barbatanum

Vicarellum

Galeria

Mons rosulus. ap qū ē Lacus. Vadimonis.

F.

Blondi Flauii Forliuiensis. Italiæ illustratæ regio tertia Latina.

Inis etruriæ ad Tyberim nos perducens, Romā ordine describendā offerebat. sed quū id anno ante quarto tribus libris. Quarto eugenio Ro. Pont. celeberrimo inscriptis: sub Romæ instauratæ titulo effecerimus: urbem ipsam relinquetes: Regionē in qua ē latina, nouo uolumine describemus. huius regionis uocabulū cum sam. Verolius in viii. ponit his uerbis. Primus ab ætherео uenit saturnus olympo: Arma Iouis fugiens: et regnis exul adempti: Is genus indocile: ac dispersum montib; altis Com posuit: legesq; dedit. Latiumq; uocari maluit: his quoniā latuisset tutus in oris. Seruius aut Grāmaticus: Vergilii in septimo exponens ppos proxime Latinos appellatos dicit eos, qui interierant albani mōtis uisceratione: quos quidem latinos tanto amore Romana gens prosecutos fuisse uidemus: ut Liuius Libro Lxxii. enumeratis Italiæ ppis: qui bello Sociali defecerūt à Romanis: dicat auxilia latini nois: et cæterarū gentium missa pro Ro. hanc aut regionē ætatis mīæ ac superiorū aliquot seculorū: morem licet absurdū secuti. Campaniā et maritimā appellabimus: et quidem Campaniā scimus dictam fuisse à priscis regione: quæ ē circa Capuā: scimusq; latii appellatione à principio angustiora cōplexum ee: q quidem Campaniæ et maritimæ uocabulo cōprehendunt. sed cōtrā uidemus Strabone Cretense: qui per tpa Tyberii augustā floruit: ponere in Geographia fines latinorū maritima regione ab ostijs tyberinis: ad situnum sinum: q in quo fuit sinuessa urbs maritima: et in mediterraneis aborigines. Rutulos. volscos. hernicos. equicolos Marsos: et eos: qui primū marsis incolāt apennini nū: usq; ad ueteris campaniæ terminos. unde peritissimū hanc uetustatis scriptorē et simul Plinium: qui ab eo sumpsit: secuturi: eam latinorū regionē: mīæ nūc Campaniæ et maritimæ coimur applicare: nec satis scio: si in ipsa pntis tpis latina regione satis potero facere: sicut Liuius Patauinus: Diuus Augustus: Vergilius. Strabo et Plinius ut uetustissimis satisfaciam, adiuuabūt. q q non ē eo in flore nūc: quem prisca habuit tpa: adeo: ut p eius oppida Hadrianū imperatorē gloriosissimū Dictatorem, ædilem: et duumuirū fuisse scribat Helius spartianus: Vt ergo à maritimis incipiamus: Ostiam urbem condidit, mare inter et Tyberim Ancus Marcus. q q seruius Grāmaticus in Vergilii vii

Latium ūn dictū

Campania

Latij fines.

ostia urbs.

dicit exitum Tyberis naturalem nō esse: nisi circa ostiam: ubi primum æneas castra constituit: quam postea in oro Lauino castra fecerit ingentia: quorum uestigia suis tpribꝫ uidebant. Describit uero eam strabo importuosam pp alluuiones tyberis: oportuisseqꝫ dicit tūc adhiberi straforum copiam: quæ ministeriis seruirent: et onera excuperent: ac rursus onerarent: ut leuatæ naues facilius flumen attingerent. Per ea ei tempora portus non erat Romanus: quē postea claudius fecit. et Tiberius strabonis tpribus Antij portum incohabat. unde hæc legens: scribensqꝫ in eam uenio cōsiderationem: quæ prudentes quosqꝫ debet attentos: uigilesqꝫ: ut rebꝰ humanis parum cōfidant reddere: nō potuisse imperatorū Romanorū: et quidē potentissimorū profusionem opum: et adhibitā diligentiā efficere: quin ostiæ ciuitatis Antiatis qꝫ et urbis et portus ac Romani item portus opera paucioribꝰ annis mille integra permanserint. et eadem quæ prius fuerat ostiæ annis iam quingentis manserit importuositas. Primam calamitatē passa ē ostia Cinæ: et Marii tpribus: quū scribat Liuius li. lxxviiii. cinnam et Marium quatuor exercitibus: exquibꝰ duo. o. sertorio: et duo carboni dati sunt: urbē circūsedisse. ostiam coloniam expugnasse: ac crudeliter diripuisse: habuitqꝫ aliqñ ostia ingentia ædificia: quorum nullum adhuc extat uestigiū. Flauius eutropius scribit Aurelianū augustū cœpisse ædificare fundare ostiæ portum Nois sui ad mare: in quo postea ptorium publicū fuit constitutū. Nec omittendū duximus eam optimos habuisse melones: quorū decē Clodium Albinum imperatorem unica cibatione: inter alia multa comedisse scribit Liuius capitolinus: quorum et ꝑm derem semper habuit in maritimis habitationibꝰ graue: sacrosancta lege ppter Ro. dilectionem militiæ: et publicorū munerū habuit. quam uacationē Liuius lib. xxvii. scribit. sub aduentum Asdrubalis ītaliā fuisse ad dies xxx. suspensā ut plures milites respu. brēt. Vrbem ostiam: quū a saracenis fuisset destructa. Leo iiii. pont. Ro. instauratam cortis replenit: et tandiu destructa: ac derelicta mansit: ut nihil sit reliquarum: præter turrim: quā celebris famæ pont. Ro. Martinus. v. in urbis Romæ portus: in ostiorū Tyberis: et portus custodiam ædificari curauit. Deinceps ē Antium colonia Romana. de qua Liuius in viii. Antij noua colonia missa. naues inde lonoꝛ abductæ: interdictūqꝫ mare: et infra. Naues Antiatum partim in nauali a Romæ subductæ: partim incensæ: rostrisqꝫ earū suggestus in foro extructus adornari placuit: rostraqꝫ id tēplū appellatū. Iam urbem strabo dicit, ab ostia distante stadijs ducentis sexaginta, fuisse tpribus suis ædificatā, sup saxo ab imperatoribꝰ Tiberio Druso: et Germanico ad ocū: relaxatio nemqꝫ laborū ciuiliū: et adductas fuisse æides multas mirificentissimi opis: quū antea Antiates prædæ studiū: cū Tyrrhenis cōe brent: quauis Romanis subiecti sint: unde Alexander epirota: et postea Demetrius successor captiuos ꝑdones remittēs Romanis dixerant: dono eis dare corpora ꝑ illam: quā cum oracis brent coonatione. Inuenū tñ ducere uxores ipsos: et simul ītaliæ imperare: et myo patrones ad pyraticā emittere. Fuit aūt ī Antiatū foro Castoris et Pollucis tēplū: quos senatores suos appellabāt. hæc a strabone. sed Horatius uoluisse uidetur fortunā ab Antiatibꝰ ī primis fuisse cultā his uersibꝰ de fortuna scriptis.

ō diua gratum: quæ regis antium
Potens uel imo tollere de gradu mortale corpus: uel superbos
uertere funeribus triumphos.

Liuius aūt libro lxxx. scribit. Cinna et Marium expugnasse Antiū. et uidemus Suetonium de alios scribere Neronē postea tam insanis molibꝰ extrui xisse. et portū: et urbem Antiatū: ut nō mō ærarium: sed Romanū qꝫ imperiū pecuniis exhauserit effodiendisqꝫ postea thesauris ita applicuisse animum: ut mentitos per sinonia mathematicos: ariolosqꝫ nihilominus sectaretur. Habuitqꝫ Antium: sicut supra de ostia diximus: sacrosanctam a publicis muneribꝰ uacationē: quæ pariter eodem tpre ē suspensa. Vrbem uero Antiatum nūc ee nullā: sed in mari: in litore: in nemoribꝰ mirandas extare ruinas uidimus. Neptunium aut oppidū in Antij uestigiorū anoulo ædificatū: nouā: et iucundam re parua cōsideratōem effecit. miratiqꝫ soleō nullā eius rei quā cū orbe cōdito omnē habuisse oportuit. fieri a Plinio mentionē. Mutat ei oppidi pstis nō exiguus piscatione

Antiū. urbs et portus
Romanus portus.
Portus ostiensis

ostienses melones

Antium caput volscorum affirmat Liuius li. vi.

Neptunium op-

Lauinium

ducupio: et uenatu: q̄ Antiatum olim doer: ut strabo: muit / tūc secetis uiriq; feracissimis
nunc á lauinio oppido in maris litora duo de uiginti milia passus latitudine syluis obtegitur
estq; hæc nō Laurentia: sicut multi opinantur. primā aeneæ urbs: cuius incolis postea ob aeneæ
memoriā bello latino Romani pepercerunt: sicut Liuius quoq; scribit. Lauinijs ciuitas
data: sacraq; suis reddita cum eo: ut ædes: lucusq; sopitæ Iunonis cōis Lauinijs cū ppto Ro

Murenæ gens ex lauinio

cēt: quin potius lauinium Cardinalis columnæ ppri oppidum: á quo murenarū gens Romæ
pclara fluit: qđq; omnib; ppe uetustis Romanorū monumentis celebre habet. Sed ad Ne

Neptūnium

ptunium, pisces quidem saxosum: uel potius olariosum mare multos ac optimos hīt: uenatio
nem: sicut alibi amplissimæ syluæ apris: capreisq; abundantem præbent. aucupiū uero ē
duplex: cuius tpia sunt diuersa. Nam quū ad primā ueris stationē hirundines: et simul cum
ipsis coturnices nunc dictæ á sono uocis qualeæ: transmisso mari infero í italiā redeunt

Aucupiū cōturnicū

omnia Antiatū quondā litorū spatia passus quinq; milia Neptunienses cōtinuis retibus
complet: sedensq; unus quisq; in sundi sui et maono pcū comparati loco: ad particulam
retium ppriam: uenientes noctu coturnices physsula allectat: et cum turmatim illæ retib;
intricent: si aliqua de longissimo uolatu fessa extra rete in sabulū ceciderit: eā auceps
manu capit: fuissēq; auditumus ítra mensem unū: quo id cōtinuat aucupiū: dies aliq
in quorum singulo: centū huiusmodi auiculārū mille sit captū. De ipsis uero coturnicib; su
bit plinius. Coturnices ante semp aduenūt: q̄ oues: parua quis: et quū ad nos pueniūt:
terestris potius q̄ sublimis aduolat nō sine periculo nauigantiū: quū adpropinquauere terris.
Quippe uelis sæpe incidunt. et hoc semp noctu: meruntq; nauigia. dū tro nō uolant hume
do. s. et grauiore uento. aura tñ uehi uolunt. Ipse pondus corporū: ungues q; paruas: et infra
in campania primū ueris principio multiplicare cōspiciunt: priusq; uenisse stupent. Aliud
uerū in antiate agro ē aucupiū per autumnū: Palumbæ quū mari trā uolare ad Italiā reli
ctæ sūt: aliq; tandiu i memoribus Antiatū cōmorant. quare peritissimi neptunienses retia

Aucupiū palumbarū

q̄ maxima in ea aucupij maono parata impendio suspendūt. exinde palumbes quascūq;
sono tractu uiderint sonoreq; atus in arboribus cōsidere. iactu lapidis: et clamore territas
et dēra uolare cōpellunt. dumq; aues in maonū coactas numerū aduolando tensis
retia insidijs uiderint supeminere: contorta funda paruum lapidē: uel naturaliter
album: uel ex ipso delinitum: maximo emittunt crepitu quo territæ bombo palūbes

chiluones: qui et Falcones

ut accipitres chiluones a plinio appellatos: quib; nūc falconib; ē nomē: quas i lapide
bombo; fundæ timent: declinando seruentur: terræ q̄ possunt uolatu rapidius approp in
quant: sicq; amentes i retia se precipitant. De Palumbis plinius dicit eas quotannis adeo
late mari in ye libernum aorum: qui quide aoer antiatē continet. et alibi scribit post
hirundines stirnos turdos. abeunt palumbes. Sed quonam incertū. hirundines uero i ppin
quos apricos mōtes petunt. ex ducupio palumbarum Romanus mīl tpīs populus nup
tias: et conuiuia maiori ex parte parat. Melioris nanq; saporis et nutrimenti ex paruæ
q̄ aliæ sunt palumbes. In medio duarū: quas descripsimus maritimarū urbiū Ardeam

Ardea

tenuit strabo: ruti locum habitationē stadijs circiter septem a mari recedentē. et dicit
ppe eā fuisse aphrodisium: ubi panagirim latini doerent. Idq; plinius appellat locum
solis indigetis: cui ppinquus ē amnis Numicus. Vero aut libro vii. sic hē. Audacis Turni
ad muros quam dicitur urbē Ausonijs demum fundasse colonis. Præcipiti delata nota
locus ardea quondā dictus auis: et nunc maonū manet Ardea nomen. et infra. Quinq;
adeo magnis positis incudib; urbes tale nouant: Antina potens: et burgus superbū. Ardea
crustumeri: et turrigenæ Antemnæ: et seruius veronij vii. dicit. Iouius ab augurio auū
Ardeam. et ouidius impprie et fabulose incensā ab Hannibale Ardeam: et in hanc auem ee
cōuersam. Idem seruius eodem libro uerbū exponens sacrani ne acies dicit quendā Coribantem
uenisse ad Italiā: et tenuisse loca: quæ nūc urbi iuncta sūt: et ideo ppios sacranos appella
tos. nā sacrata sint matri deorū coribanti: Alii sacranas acies ardeatum uolūt: qui á Tar
quinio pestilentia laborarent: uer sacrū uouerūt: unde sacrani sūt dicti. Dicit Plinius Ardeā

Sacrani

fuisse conditam a Dane Perse matre. Fuit pardea una ex duo decim coloniis que dū Hannibal maois urgeret romanos militiam et collationem tributorum detrectauerunt. Id uero oppidū ratio habitum colono. Iacobus Columna possidet: qđ Leone Romano pont. sicut contra nois ordine secūdo ornatū fuit. Numicus uero fluuius quem strabo dicit ppinquum ee ardee a Veroilio: sic celebrat in vii. et fontis uada sacra Numici, et Infra. de fontis stagnū numici. sup quo seruius. Ista tam ab Incolis dicunt qđ dit staona uerum e. Nam Numicus ante ingens fluuius fuit: in quo repertum e cadauer Aenee: et consecratum. Post paulatim decrescens in fontem redactus e: qui et ipse sacratus e. Veste aut Libari non nisi hoc fluuio licebat. Post Antium e quinto miliario Astura Antonii columnae arx: mari circūdata. ppe quam Austures fuere uetustissimi. de quib; vere. Astur equo fidens: ad quam parum feliciter diuertit. M. Cicero. Antonii gladios fugiens: euasurus tñ: si coepiam ibi nauigatione continuasset. Pari item infelicitate ad eandem Asturam sede sua cōtulit Conradinus Henrici filius: quem genitor Federicus secundus imperator sicilie rex in carcere mori coegit. Nanq; rex Petrus Arragō insulam trinacriam constantie uxori suae hereditario iure diui sui Federici superius dicti debitam armis coeperat. Conradinusq; Carolum primū Andegauensem sic posse Neapolitano regno pellere confisus: sicut illum Arragon Trinacria expulerat: ap beneuentū infauste confixerat. qui unico sociatus comite fugiens Asture iterceptus: ad Carolū q; perductus: tam detestando q; semper alias regibus: et prestantio; in sueto principib; more exemplo; securi publice e percussus. Deinceps circeius mons: magna parte mari circūdatus: in quo Circen fabule perhibent habitasse. Habuit uero is mons stratonis aetate urbem ut dicit Varro et Circes templum: ac minerue antra: dicitq; monstrari cōsueuisse: quandā Vlyssis socios: seruiis in virgilii vii. super Circee raduntur littora terre. Mons e: ante insula fuit. Paludib; enim a continenti separabatur: quas exclusit fluuius de albanis montib; fluens. et dicebat Circeis aberrore transeuntium: quia boies mutabat in feras: de qua re beatus Seruius duo sonus. dū dei ciuitate edificari sic habet. Varro astruit Circen socios Vlyssis mutasse in bestias. et infra. nam de mulieribus malis artibus imbutis: et nos dum essemus in Italia audiebamus talia de quadam regione illarū partium: mulieres imbutas his malis artibus i calceo dare solere: quibus possent: siae uellent: uiatoribus: unde in lumenta uerterent: necessariaq; coporarent. Post quae perfuncta opera iterum ad se redirent: nec tñ in eis mentem fieri bestialem: sed rationalem: humanaq; seruari. In hoc monte oppidum fuit: quod et Circeum dictū e. Luuiusq; utrū q; circeum appellat. sed nos in Romanae ecc̄ rebus egestas: pīsertim Gelasii secundi tpribus + ad annum salutis centesimum: uigesimū et millesimū sepe leginus: In Circeo monte fuisse arcē circeam: omniū quas Romana ecc̄a ubiq; habet munitissimam: quae affluentis Romanae ecclesiae rebus auxilio sepe fuit. Nunc ad eius montis radices oppidū e sanctae Felicitatis: Fluuium: qui pxime illabitur: Storacem strabo. Plinius Nympheum uocat: sup quo biformium fuisse dicunt oppidū. Deinceps perpetuum mare: & i mediterranea regione porrigit campus Pontinus: quam regionem totam: uetustissimis: et multis añ conditam urbem tpribus Ausones habitarunt: qui etiā campanū habebant campū unde Italiam ausoniā: et ausonium Pelagus uocitatum fuisse strabo asserit. Post ausones fuerūt osci: quib; etiā campania erat cōis. et postmodum oia fuerunt latinorū usq; ad sinuessam. Sed quicqd strabo hic habet. Plinius sic dicit. mirū est qđ de hac re tradere hominū notitiae possumus. Theophrastus: qui primo externorū aliquā de Romanis diligenter scripsit. nam theopompus: ante quē nemo mentionē habuit: urbem tñ mō a Gallis captā dixit. Ditharcus a eo pximus Legationem tñ ad Alexandrū missam. hic iam et plus q; fama circeiorū insulae mensura posuit. stadia octuaginta milia in eo uolumine: qđ scribit Nicodoro athenienſi magistratu: qui fuit urbis mee quadringentesimo quadragesimo anno. Quicqd uero tererū e, praeter decem milia passuū ambitus adnexū insulae. post eū annum accessit Italiae aliud miraculū a circeis palus Pontina e: quē locū xxiiii. urbiū fuisse Mutianus ter. Cons. p̄didit. Deinde

Numicus flu

Astura ap quā Cicero interceptū occisus e

Circeius mons

fluuius

oppidū s. Felicitatis olim Storacem. ab aliis nympheū dictū

Pontina palus

Ausones

Ausonia

Osci

Circei

Ausentum flu. Teracinā siue Anxur. Volscorum

flumen ausentum: supra qđ Teracina oppidū uolscorū Linoua Anxur dictū: ubi fuere Amyclæ: a serpentibus deletæ. Repetū á strabone Plinioq; uetustissima: quæ et ipsa á uetustissimis acceperūt. Liuius uero xl vi. scribit Pontinas paludes á Cornelio cethego Cons. cui ea prouincia obuenerat: siccatas: agrūq; ex his factum á campis Pontinis ad Teracinensem agrum stadia fuisse xl tradit strabo: quæ mi octo milia nūc computent. Teracinæ et nunc adiacet paludis pontinæ pars: quam paludem faciunt amnes duo: eorūq; maior Ausens appellatus: apudq; Teracinā tuta appia primū mare in ferū attingebat. Teracinam dicit Plinius: quū fuisset q Romanis directa: causam fuisse solutioni stipendii militaris. Fabius: qđ maxime pecebat ad Anxur oppugnandū sine ulla pplatione accessit. Anxur fuit. quod Teracinæ nūc sunt: urbs prona in paludes: et ab ea parte oppugnatione ondit. Circummisse quatuor cohortes eum. C seruilio Habala: quum imminentem urbi collē occupissent. loco altiore: qua nullum erat psidium. inoenti clamore ac tumultu moenia inuasere. pnunciatum ne quis præter armatos uiolaretur. Reliquam omnē multitudinem uoluntariam exuit armis: quorū ad duo milia quimpenti uiui capiuntur. á cætera pda Fabius militem abstinuit. postea ubi uenerunt tribuni: oppidum uetere fortuna opulentum tres exercitus direpuere: cuius prædæ gratia factum ē: ut stipendium miles tum primū acciperet: quū ante id tempus de suo qsq; munere eo functus eet. octauo aūt Libro Liuius hē. Cohors una: quū haud pcul ansm eet: ad Lucullas salicu angusto: inter mare: et montes cōsedit. et septimus vii. Veroiu. Sup uerbo. Circeumq; iugum dicit. circa hunc tractū campaniæ colēt puer Iuy colebatur puer Iupiter: qui Anxurus dicebat á uerbo greco: qđ sine nouacula interpretat: quia nō barbā rassisset. est aūt circa teracinam: fons: qui aliquando dictus ē Anxur. et infra Seruius haud longe a teracina oppidum ē satura: et eius cognōie fluuius Vfens: quem Veroi uis significat anoustum ēe: qui inter ualles serpens mare petat. Suetonius Tranquillus in uita Tiberii imperatoris scribit uxta Teracinam in loco: cui prætorio nomen est: coenante eo complura: et inoentia saxa fortuitu supne delapsa sunt: multisq; amicorū: et ministrorū eius præter spem euasit. Helius spartianus in uita Hadriani dicit Dalmā consulem uirum Hadriani insidiatorē teracinæ interfectum fuisse. Idēq; Helius spartianus scribit Antoninum Pium: instaurasse Teracinensem portū. et Liuius lib. xxvi. dicit Anxurinam coloniā habuisse sacrosanctā uacationē: quæ aduentu Hadrianus sit suspensa. Libro aūt xxi. dicit: Minutium á Fabio maximo Dictatore missū ad firmandū saltum: qui sub teracina imminet mari: ne Hannibal per uiam Appiam in eorū Romanū iret prædatū. Lucanus aūt decessum Cæsaris primum: post locos ad rubiconem transgressas: describens sic dicit:

qua

Iam iam præcipites superauerat Anxuris arces et qua Pontinas uia diuidit uda paludes.

De Anxure sic habet Martialis coquus poeta ad Fuscinū. o nemus, o fontes: solidūq; madentis Iuppiter Anxuris arcem: et æquoreus splendidus Anxur aquis. & ad Frontinū. Anxuris æquoreī placidos frontine recessus. Seruius Grāmaticus Virgilium Libri ix. æneidos Tactis regnauit Amyclis exponens: sic ait. Inter Caietam et Teracinā oppidū ē constitutū. a Lacedæmonibus: qui comites Castoris: et Pollucis fuerūt: et ab amyclis ciuitate Laconiæ ciuibus hi secundum sectam Pythagoream á cæde omniū animaliū abstinuerunt: adeo: ut natos inuicem in paludibus serpentes occidere nollent: a quibus interempti sut: taliter: quū frequenter nunciaretur hostes affuturos: et mam terrore ciuitas quassaret: Lege cauerunt: ne quis hostes nunciaret affuturos postea quam uere uenirent hostes nullo nūciante deleti sūt. et sic amyclæ silentio periere. Vñ Lucillius satyricus. mihi necesse ē loqui. nā scio amyclas tacendo perisse. Solū Teracinā dicit strabo intus attingere formias Mantuamam: et sinuessam. additq; uenientes á Brundusio Romā ppe Teracinā attingere Fossam plenā in multis locis palustribus: et fluuij alibi aquis oppletam iuxta appiæ: et nauigari nocte maxime: cum interdiu: eosq; qui ad uesperam intrant mane egredi. Deinceps hīt Formias. Laconicū ædificū: qđ antea hormiæ dicebat ab bono portu: quem Lacones Euormon dicūt. eam urbem amoenissimi situs: in qua Cicero Formianam habuit uillam. Saraceni ad annū salutis octingentesimū quinquagesimū sextū destruxerūt.

Fossa Formiæ

et tunc erasmi

Amicle tantæ

Iupiter Anxurus

Suessa oppidū Vfens fluuius

Hic tractus erat volscorum

Pontina palus

Ausentum flu. Teracinā siue Anxur. Volscorum

et tunc erasmi martyris reliquiis Caietam translatus: dicatus ē caietanæ ecc̄ē. à Gregorio IIII. Ro. Pontifice primus ejus. et tamen strabo consentit Caietam scribere quosdam à Nutrice æneæ fuisse dictam. sicut vero. vi. primapio. Iuquoq; Litton̄ nostris æneia nutrix: Aeternam moriēs phamam Caieta dedisti. seq licet Caietæ stirus arxq; celebris: et puetustæ fuerint phamæ: ea tñ non fuit ciuitas: priusq phormias: ut supra oñdimus: destruxerint saraceni. Distat uero à Teracina arx ut strabo: et ut nunc ē ciuitas ciuitas stadijs centum: quæ nunc ciuitati milia computant̄. Portum Caieta eo in sinu habuit semp optimū quem tamen Helius Spartianus ab Antonino macrino pio: magnis extructionib; instauratum scribit: & Faustinam eius uxori scribit idem Helius conditiones sibi et nauticas: et oladiatorias Caietæ eleoisse. primaq ē ea in ea ciuitas Fundana decimo à Teracina miliario. de qua Liuius li. viii. Fundanis q̄ per fines eor tuta: parataq semp fuisset uia ciuitas sine suffragio data et Infia. Fundanus Vitrubius bachus Priuernis seducem rebellionis exhibens Romanos cōpulit: ut. L. Papirium Cons. in eos mitterent. Fusi priuernates Plautius alter cons. in fundanos ducebat. Inoredienti fines senatus Fundanus occurrit negare se pro vitrubio: secutamq; eius securis precatum uenisse. sed q Fundano ppto: quem extra culpam belli bellī ēē Ipse vitrubius indicasset: quū receptaculum suoæ Priuernum habuit: non patriam Fundos Consul collaudatis Fundanis eis pepercit. Fundanorum uina Martialis cocus: inuit non ēe talia quæ inueterandi sunt. Hæc Fundana tulit fex Lix autumnus optima. expressit mulsum consul et ipse bibet. Euntibusq à Fundis Formias, sinistrorsum ē uilla oppidum: a quo Galba imperator orionem duxit. Dextrorsumq ē lacus Fundanus. Inde iterum Itum quinto: quæ ciuitas Lemurnarū fuit: de qua Horatius. Tandem defessi Lemurnarum uenimus urbem. et altero item quinto. sed extra uiam appiā ē Caieta ea aut decem milia passus uiam habent. silicibus Romano ueteri mō stratam: Inter arduos celsosq montes: seā ulti: olea: arborumq; cōsitionib; amoenissimos: et secūdus litus: marisq undas. à Terracina petitur turris. s. Anastasij: deiñ oppidū spelunca appellatum. ubi dicit Strabo speluncas i litore ē Caieta. a qua nunc urbe ad Traiectum siue Lirim. Fluuiū nunc Garrianum appellatum. milib; decem Tera ē omnium ne dū Italiæ: sed orbis totius amoenissima: q̄ fontib; ibi scatentib; aquæ passim Lucidissimæ: Cristallis: arentisq; cōsita īterfluunt: irrigantq; loca: præcipuusq; fons decimo post primam scaturionē passu molas uersat plurimas. Ibi celebri pulcherrimoq; circūdatas per quæ loca Scipionem Lelliumq; conchas: et umblicos legisse Cicero indicat in secundo de Oratore. Lelius et Scipio soliti ad inuicem rusticari: tuncq mirabiliter repueraſcere erat solitū: quum rus ex urbe, tanq ē funiculis euolassent: et ad Caietam Laurentinumq; conchas et umblicos legere cōsueuissent: et ad omnem animi remissionē, ludūq descendebāt: quo quidem in decem milium spatio Herculanea fuit uia, omniū quas Romanum ubiq; habuit Imperiū amoenissima. de qua Cicero, oīone in legem agrariam Rulli secunda sic ait: Accedet Sileta ad minturnas. adiunoitur et illa uia dendibilis Herculanea multarum deliciarū et magnæ pecuniæ. Sunteq deinceps Castellonū oppidū et Honoratum uilla: quā Honoratus Fundorum comes speciosissimā ædificauit. In cōspectu aūt speluncarum: quas ad Caietæ sinum ēe diximus sunt ppositæ in pelago insulæ duæ: Pandana: et Pontiana colonia. sicut Liuius li. ix. dicit à Romanis deducta. easq dicit strabo paruas: sed pulchre habitatas: inter se parum: sed à cōtinenti ducentis quinquaginta stadijs distare. Fuerunt uero eæ insulæ post Strabonis tpīa: multorū martyrum: et christi cōfessorū exilio decoratæ. Sinum Caietanum: Cecubus mons: uini pstantia celeber tanoit: et Cecubum ciuitas Fundorū uia appia. hæcq oīa loca boni uini hīē copiam dicit strabo. utraq aūt ciuitas uetusta sinoulō ornata fuit Ro. pontifice. Caieta secūdo Grassio. Fonda Sothero patre cōcordio. Sed iam Limites ātigimus mīæ huius latinæ regionis. sinuessam et Liris siue Garrianū ostia et maritimam absoluimus oram. et tñ prius q̄ ad mediterranea redeamus: ea docebimus: q̄

Caieta

Portus Caietæ

Fundi. Ciuitas

Vrna fundana et lacus fundanus

ulla op. Itrū. Lemurnæ

spelunceæ ad Caietā

Traiectū siue Liris nunc Garlianum. flu

reperaſcere

Herculanea uia

Castellonū op. Honoratū ulla

Pandana / insulæ Pontia

Cecubus mons. et Ciuitas uīni uetus

Finis latinæ regionis

Trajectum op-
speninū · Tracte
Pons Corunus dim Tergellæ
Ceparanum op

Liris ad sinistram in regione Latina habet · supra Trajectum oppidū · xvij milia passus a mari distans ē Liri contiguum · Speninum castellum á quo distant octo milia passus Tracte oppidū : eodem a fonte cursu remotū : qđ oppidū Tregellas fuisse ōndimus. Superius aliis (tem octo milib) abest Ceparanū nobile oppidū. Reliqua ad fontem Liris exōmis accedentia : in Vestinorum : Samnitiūq; partib; dicentur. In mediterraneo uero Latio non solo frequentes fuere urbes : multaq; fere oppida : et castella : ex quib; auctor ē Plinius quinquaginta tres ppros : sine uestigijs interiisse. Hæc aūt describenda mediterranea regione : motū hactenus in aliis seruatum : a fluuiorū ostijs fontibusq; : et discursu seruare nequibimus · sed alū certius facturum satis : qui in nulla alia reperiatur Italiæ regione tenebimus · uijs incedendo tribus : Appia · Latina : et Tyburtina · quæ inter se diuersæ ad Lirim amnē et suessam : caletāq; pleraq; nec tñ certiore oradu ita p̄ simulas pedem figere poterimus : quin deiabi et aberrare uideamur qđ quidem necessitas faciet : qñq; uiæ alicubi a rutis pontib; diuersæ alicubi ut penitus uoluerent omnino sint ꝑditæ. Igr Roma nūc petentib; Teracinā ducē primū xv. miliario Marinū quod non absurde mariana uillam fuisse ut credam facit proxima L. Murenæ uilla semi etiam integra et praedium portuum uulgo notum : eademq; L. Murenæ uilla priscā retinens nomen nos hactenus fecit credere : aut Marinum : si nō fallit ut diximus mariana uilla : aut Gazarolum nouū nominis oppidū. sed ut indicant ruinæ : uetustum fuisse Lauinium : ex quo uetustissimo et celebratissimi nōis municipio urbi propinquo Murenas patritios et Consulares uiros originem duxisse Cicero in ōione p. L. Murenā affirmat nūc aūt in oppido : quod corrupte ciuitas Indiuina appellant : a Prospero cardinale columna possesso lapis repertus ē : literas inscriptus maiusculas : quæ Lauinium illud oppidum ee ondunt. A Marino aūt octauo distante lapide Velitræ ciuitas uetusta : de qua Liuius in viij°. In ueliternos ueteres ciues : q toties rebellassent grauiter sæuitum : et muri dejecti. et senatus inde abductus : iussiq; trans tyberim migrare. In agrum senatorum missi coloni : quib; ascriptis spem antiquæ frequentiæ uelitræ deceperunt · estq; ea ciuitas tum aliter uetustate sua : tum eā rationē notissima : q octauus Cæsars augusti penitores inde originem habuere · quin toq; ab ea miliario ad sinistrā distat uetustissimi nominis oppidū Cora ab uno trium fratrū condita : quorum alius Tybur ædificauit · alius monti proximo Catillo Coonomē dedit. De q̄ uero · in vij°. Tum oeminū fres Tyburtia mœnia linquunt. Fratris Tyburti dictam coonomine gentem · Catillusq; acerq; Corax arcitia iuuentus · Deinceps a Velitris recto itinere instituto distat xiiij · oppidū sarmineta : et tertio absunt aquæ fœtidæ : ad quas palus incipit teracinam usq; non minus nūc q̄ Straboris ætate consueuerit nauigabilis qua locorū uicinitatem : Martialis cocus poeta maiscat his uersib; · O nemus : o fontes : solidumq; madentis arenæ littus : et æquoreis splendidus arxur aquis. & non unius spectator lectulus : unde qui uidet hinc puppes fluminis : inde maris · Abhinc aquis quinto lapide distat setia uetusti nominis oppidum : arduo in colle situm : uini : ut refert Plinius optimi ferax. & Martialis coquus poeta Pendula Pontinos : quæ spectat setia campos Extoua uetulos mittit ab urbe cados · et Alibi · setinum : dominæq; niues : densiq; trietes quando eoo te medico nō prohibente bibam. Priuernū q; item uetustum : quinto a setia distans : non : ut olim campestre ē : sed arduū in collem mutatū : postq; theotonica simul et Britonū rabie fuit destructum : cuius alumna fuit Camilla : quam Virgilius miris effert laudibus Volsca de gente Camilla · sup quo uerbo seruius exponit eam fuisse priuernatem · solidior uero et certior priuernatium laus fuit : illa arcutissima oratoris eorum ad senatū Romanū īnsto : quū interrogatus : qualis eet pax : quā Priuernates tantopere peterent : ꝑpetuā : si bona daretur futura ? fluuiusq; ipsū præterfluens oppidum : dictus ē olim Amasenus de quo Virg. in vij°. Amasene pr. circūstantq; Priuernum oppida q. Maienia Arx Gorga et Arx Sicca · Sominū hinc octo abest oppidū : qđ sit arduo in colle situm pro sumino dictum. á quo abest ucon quinto Teracina hinc inde ubiq;

Appia
Latina
Tiburtina
} uiæ

Marinum op. q et
Mariana uilla
Gazarolum
Zazarolum
Lauinium

Cuitas Indiuina

Velitræ in Volscis

Cora

sarmineta

Palus Pontina
Setia : unde setina
uina

Priuernum

Camilla Priuernas

Amasenus flu
Maienia
Arx Gorga
Arx sicca
Sominum. p sumino

montuosam: et eam uiam: quæ primo secundum littus ꝺescripta habet appia: eiusq; uia prima urbs alba xvi. ab urbe distat. quæ quidem in uia multo maiora sunt ædificiorum monumentorumq; et factarum molium uestigia: q̄ quisquam possit credere: qui ea diligenter nō uiderint. estq; hæc Alba: cuius meminit Veroilius in primo Albaniq; prīs. Hā tres decim fuerunt Albani patres reges: de æneæ: et Lauiniæ gente. et Liuius scribit Albā ꝺ Romanis destructam: Albanos in urbem receptos: Coeliū montem in coluisse. De cuius origine vero in uiu Ascanius clarū condit cognominis albam. eam urbis trecentis ante Romam annis conditā: ultimo immunitā reddidit Henricus. iii. rex Germanicus. In parua cuius oppiduto anoulo oppidulū nunc extat: a sabellis ciuibus Romanis possessum: sicut et possident: Sabellum uetustissimi nois nunc oppidū: a quo familiæ huic Romanæ nobilis nomen fluxit: Ludouicusq; cardinalis Aquileiensis Romani pontificis camerarius monasterii: qd Honorius iii. de gente sabella ibi ædificauit: pene funditus ꝺiruterum monasterium instauratuit impensa adeo: ut siue monasterij: siue uillæ: inter cæteras Italiæ: amoenissimæ rusticanas: ibi habitationes hēat: ductus aquarum instaurauerit: et de mortuæ urbi aliqua oppidi faciem reddiderit. cadēq; in uia appia est proxima albæ sexto miliario Aritia olim ciuitas uetusta: de qua Liuius in viii. Aritini eodem uere: quo Lauinii in ciuitatem accepti nunc uero penitus est derelicta: cuius marmora: et cætera ornamēta marini oppidi eccl̄e decorarunt. estq; Aritia una ex urbibus quinq;: quas facit vero. in vii. ministrasse tale æneæ: quo in loco appellat eam potentem: quia fuit præstans in regione ciuitas. cadicit seruius nactam ee nomen. a morbis: quos oioneret: quia uicina eet pontinæ Paludi. et alio loco dicit Aritiam a veroilio appellari matrem: ut plauderet: adularetur q; Augusto: cuius mater fuerit Aritina. Nam Julia Cæsaris soror genuit Actiam ex Balbo in Aritia. et Actia ex octauio genuit octauianum. sic etiā habet vero. Ibat et Hippolyti pubes pulcherrima bello Virbius insignem: quem mater Aritia misit. ē uero hæc Hippolyti fabula ab ouidio scripta. nā Diana hippolytū ab inferis reuocatū misit Aritiam: quem nutriri curauit ab egeria Nympha numæ pompilii amica: cuius monitis et consilio: reipu. administrare simulabat: appellatq; itaq; Veroilius hippolytū uirbiū. idest bis uirum. nota ē uetus historia etruscos: qui eam aranti regis Porsenæ filio ad oppugnandum Aritiam iuerant: amisso duce redeuntes Romā amice et hospitaliter fuisse acceptos: quibus fuit datus ad inhabitandum in urbe: et celebri loco uicus: semp postea thuscus appellatus. quam ob rem Porsena obsides in fœdere habitos benigne remisit: Liuius li. lxxx. scribit Cinnam: et c. Mariū expugnasse Aritiam coloniam: Plinius uero dicit brassicam Aricinā altitudine non excelsam reputari utilissimā: quia ꝑ omnib; pene solis fructescat cauliculus peculiarib;: qui sabellanæ brassicæ folia dicat fuisse i admiratione crispa eorūq; crassitudinem extenuare caulem. sed dulcissimū ex omnib; ꝑberi. et Martialis poeta Arte Aricinos porros sic laudat. Mittit præcipuos mem nemoralis Aricia porros

Deinceps eadem uia sectis storacem siue nymphæū fluuium: ubi olim fuit forū appii uetus oppidum: nunc ē monasteriū fossa noua appellatū: ad centum olim: pluribusq; monachis habitari solitū. ꝑ q̄ multis annis mānserat derelictū. quarti eugenii pontificis religiosissimi opa: adiumentoq; Cisterciensiū abbas anno ante quinto decem: duodecim ibi monachis habitari curauit. Fundiq; ciuitas post modū dicitur: quæ supius descripta: ab Honorato Caietano principe humanissimo possidet. Aliquæ nos ad latinorū limites ducit uia ē latina: in qua primum a decimo ab urbe miliario cernunt uestigia columnæ operosa: a quo clara Columnensiū familia multis ān seculis originē habuit: et cognomen. ibiq; Algidū uetustissimi nois sylua: in cuius medio bifurcatum ē iter hoc primum. et hinc ad dexteram xiii. a Columna distat Valmontonū: ubi Latinos fuisse ad finē huius regionis ostendimus. Inde ad sinistram minore spatio abest Gallicanum: quæ locū Gabios fuisse coniicimus. Eō aūt itinere ipso Algidi sylua ingressu. regillus ē lacus: ap quē aulus Postumius dictator ꝑ pere aduersus Tarquinia superbum patria exercitū: et latinorum

Gallicani siue Gabii Cauæ. Brenesto

exercitum Romanis bellum inferentem pugnauit. A Gallicano aũt siũo Gadibus Gabijs tertio distat prænestæ ciuitas: de qua inferuis copiose dicemus. et Inde secundo absunt Cauæ

Zinzanum op

Adoardi columnæ oppidum. et pariter secundo ibem miliario abest Zinzanũ: quod oppidum ciuitatulæ cuidam ædium ornatu, ppti frequentia: et opum affluentia comparandum ai

Anagnia. (i.

Martino quinto pontifice glorioſiſſimo: multisq; Romanæ eccleſiæ Cardinalib) et ſimul a præſtantib) Romanæ curiæ uiris per ætatis cãumata ſæpenumero inhabitatum ẽ. Abeſt a Zinzano decem milib) Anagnia ciuitas in hernicis uetuſtiſſima: de qua vero. Herni

Hernici ppli

ca saxa colunt: quos dixes Anagnia pascit. seruius uero exponit Veroliũ illuſſe ad hiſto riam. Nam Antonius Iulia Auguſta sorore cõtenta, postquã duxit Cleopatram Aegypti Reginã: eius moneta in Anagniam cudi iuſſit: unde dixes ẽ Veroliũ appellata. Her

Alatrini Verulani. | Hernici ppli

nicos dũt seruus Gabinia lingua: á saxo ſa patria dictos uult: qdã Hernæ gabini se xũ dicerent. Liuius in ix. P. Cornelius Aruina. M. Tremulus Coñss. cõſ concilium pſtorum omniũ hñtibus Anagninis: circo: quem maritimũ uocant: præter Alatrinatem: et Verula rum: omnes Hernici bellum Romanis indixerunt. et Infra Martius Coñs. omnẽ gentem Hernicã in deditionẽ accepit. Et inferius Anagninis: quia arma Romanis intulerat: ciui

Primus Romæ Jubilæus a Bonifacio viii.

tas ſine ſuffragii latione data. Concilia: connubiaq; adempta. et magiſtratib) præter q sacrorum curatione interdictum ẽ. Anagnia ciuitas, duob) Romanis pontificibus ſus pontifex fuit qp annũ Jubileum primus Romanorũ pontificũ Romæ inſtituit. Iſq; qui quartus pñti anno celebratur Jubilæus maiorem multo ceteris hucuſq; habuit

Tertio Innocentio. et octauo Bonifacio eiusd) decorata. Bonifacusq; uel ea rõne glorio

copiarũ multitudinẽ: melius: in dies ut uidebat pceſſurus: niſi exardeſcere incipi

ens pñti Junio peſtilentia: et multos absumpſiſſet: et curia abire ſuaſiſſet. et populos

Bonifacius viii capit et mori cogitur

ab aduentu deterruiſſet. Inde uero fuit Bonifacius infelix. qp sacram Columnienſem capi tali pſecutus odio, prænestæ uetuſtiſſimã urbem: quã is sara paterna poſſederat ſucceſ

Fumo: oppidũ

ſione solo æquauit. et duos ex ea familia Cardinales dignitate priuauit. quos clemens quintus illico reſtituit: et postmodũ regem Franciæ Bonifacius adeo irritauit: ut Im

Fucinus lacus.

miſſus: adiutusq; abeo sarra eundem pontificẽ in patria: et domo paterna coeperit. ro

Tophanus fons.

manaq; captiuum abduxerit: ubi nulla meritis rõne alia diem male obiiſſe creditus ẽ. q quid simplicem corde: et sanctũ uirũ (deſinam quintũ qui pontificatu: quo se p renũ

Ferentinũ. in Hernicis.

tiatione exuit: illũ ornauerat: in Fumonis carcere mori cogerat. Scribit Plinius Fucinũ lacum: qui Marsorũ appellatur: subcraneos habuiſſe cuniculos: quib) aqua certo effluens tempore amnẽ faciat: et siue Plinii textus: ut sæpe alibi eo in loco corruptus ſiue aliter uitiatus: et mutilatus ẽ: nõ satis potuimus intelligere: quo in loco fluuium ille oriri aſſirmet. Sed fontem ẽe scimus Anagniæ Tophanũ noñ: qui hyeme: qñ Fucinus olaãe aſtrinoit ẽ siccus. uere postmodũ æſtate: ac autumno inocentem euomit ium aquarũ: quæ Lirim amnẽ á. S. Vito. adaugẽt. Diſtat quinto ab Anania Ferentinũ Romana colonia olim et ipſa Hernicorũ: de qua Liuius li. iii. progreſſus Iullius ad caput Ferentinũ. et li. vii. Ferentinũ urbem Hernicorũ ui coepit. et libro. ix. hernicorũ tribus pplus Alatrinati. Verulano Ferentinati ſuæ leges quia maluerunt: q ciuitatem romanã redderet. Iõ inferius. Ferentinũ unde qq nihil quietis habetur: tñ ſummã alacritate ductum. Cæterum ibi plus laboris et periculi fuit: et defenſa suma ui mœnia: et locus erat munimento: naturaq; tutus. sed euicit omnia aſſuetus prædæ miles. ad tria milia horum cæſa. pda militũ fuit. Suetonii aũt Tranquillus: scribit ottonis imperatoris: qui Galbæ ſucceſſit maiores ortos fuiſſe oppido Ferentino: familiã uetere honorata: atq; ex principib) etruriæ: et ab eo totidem Fruſinona

Fruſinona

dequa Liuius Fruſinates tertia parte agri: damnati q hernicos ab eis ſollicitatos coptum fuitq; duob) olim ornata Romanis pontificib) Hormiſda prẽ Juſto. p simachũ et Boetij iprã conſulatus. et siluerio eodem oenito Hormiſda: quẽ Juſtiniano primo Imperatore Theodatus rex Gothorũ tertius per pecuniam ordinauit. A Fruſinone quæ diſtat quinto decimo Ceperanum

Ceperanũ limes Latii ueteris.

mæ huius regionis alter limes. sed ppinquo huic itinere, sunt ad Zinazam dextram

Pallianum. Serronum. Tillium. Acutum. Triullianū collis Padi. Anticulum. Verrulæ uetus oppi-
dum. de quo Liuius in ix. Verulanis suæ leges quia maluerunt. q̄ ciuitatem Romanā
reddidit: connubiumq; inter suos. q̄d aliquandiu soli Hernicorum habuerāt. pmissū. Iunone
celestum pontificis Romani carcere: et morte clarum. Deinceps atriū uetusti nouæ
ciuitas: cui simul cum Verulanis suæ leges redditæ a Romanis: et connubiū pmissū. et
Babucum olim ciuitas. q̄s Liuius Bouillarum noīe nota. Turricū. Pose. uicus. ripe. Por-
ciliani. Treuum. Selectinum. Alterā aūt uia: quam medio in aloido liquimus. primū
est oppidū olim Lauicanum de quo Liuius lib. iiii. et renunciatum ē populos hostes La-
uicanos consilia cum Veteribꝫ iungere: Lauicos Legati missi quum rnia inde tulissent du
bia: quibus nec tum bellum quidem parari. nec diuturnam pacem fore apparerent: tusculanis
negocium datum aduerterent aīos: ne quid noui tumultus Lauici orīretur. nunciauerunt
Legati Lauicanos arma coepisse: et cum equorum exercitu depopulatos agrū Tusculanū. castra
in aloido posuisse. q̄ Sulpicius priscus dictator captis direptisq; illorū castris oppidum
Lauicos corona circumdatum: sqlis captū diripuit. censuitq; senatus frequentem colo
niam Lauicos deducendā. Coloni ab urbe mille quingenti missi bina iugera acceperūt. id
oppidum nunc dicitur Valmontone: quod a nobili comitum familia cuius ē possessio nup
magno priuatum ē decore. Lucido Diacono Cardinale studiorū humanitatis flagrantissimo
sed eius frater Altus uir doctus: simul et prudens Ioanne ornatus filio rei bellicæ gloria apud Ve
netos florente oppidi illius: aliorumq; quibꝫ præsunt decus conseruat. Fuit Lauicanū olim uiris
copiosum optimis: ex quibus clodium Albinum pondum uiginti unica cibatione comedisse scribit
Julius capitolinus. Proximum ē Valmontoni Monssortinus oppidum stephani mi familia
nobili: quæ oppidi cognomen hꝫ. oriunda patria atq; illa deinceps sunt Zanchatum. Gaui
oranū. et sionia oppidum uetus: uinum: ut inquit Plinius: faciens signinum: q̄d alium maxime
restringit. et Martialis cocus poeta. Notabis liquidum sionina morantia uentrem. Ne nimiū si-
tias: si tibi parca sitis. Quæ sionia Vitaliano Pontifice Ro. Anastasio ornata sunt. ulteriusq;
scurcula. Meralum. supinum. Patrica. Cecanum. et castrum: ubi alius est ritꝰ latinæ regio
nis nunc Campaniæ limes. Tertia restat nobis perquam ad alios ritꝰ latinæ regionis
limites ituri Tyburtina uia. eam cui eadem sexto decimo a urbe distantem multo ante Ro
mā originem a Græcis habuisse uult strabo: et Vero. eam a Tyburto condita facit: cuius
frater catillus nomen monti dederit propinquo. fuitq; Tybur ex quinq; ciuitatibꝫ: quas fa
cit vero. æneæ arma fabricasse: ubi Tybur appellat superbum. et seruius exponit: aut no
bile: aut quia aliqn Tyburtini a senatu rinsum acceperūt. q̄ eent superbi. ubi et vero. in vii
dicit: sub Albunea. seruius exponit Albuneam aliū ē montem i tyburtinis montibꝰ
ab aquæ qualitate: quæ in ipso fonte ē: sic dictum. et Plinius Tyburtinū lapidem nō mauis
ab ipso uocabulo Romæ tecto: construendā ornandā conseruandāq; Romā aduisse dicit. Constare:
q̄ eum ad omnia fortem idoneumq; fuisse. Sunt Tyburi ppinquæ ingentes admirandæq; ru
inæ: cum aliorum pene infinitorum magnificentissimi operis ædificiorū. tum illæ: quam
Hadrianus imperator extruxit. de qua sic scribit Helius spartianus. Tyburtinā uillā mire
ædificauit: ita: ut in ea et puinciarū et locorum celeberrima nomina poneret. cætera stra
bonis uerbis paulo post dicemus. Ea ciuitas Simplicium Pont. Ro. occupauit: quā Federicus
primus: Impator Ro. theotonicus ab aliis Theotonicis aliquot annis prius: spoliatam
diruptamq; reædificauit. Supra eam ciuitatē montes sūt ardui: et late diffusi: i quibus
fortissimi olim habitauerunt equicoli. de quibꝫ vero. in vii æneidos. Horrida præterea cui
cens assuetaq; multo venatu nemorum duris æquicola glebis. Armati terram excent
semperq; recentes Conuectare iuuat prædas: et uiuere rapto. Fuerūt uero ex primis latu
rorū pplis: qui Romanæ repu. crescenti deleti sūt. Namq; Tullus li. ix. Populus Ro. bellum
fieri æquis iussit: ad xl. oppida intra lx. dies ofa oppugnando coeperūt: quorū pleraq;
diruta: atq; incensa sunt: nomenq; æquorū ppe ad internitionē deletū. primū ipsis i mon
tibꝫ ad anienis sinistram ē oppidum Anienis ursinorū Tullicolis comitum domibus

Pallianū
Serronū
Tillū acutū
Triullianum
Verulæ. Collis Padi.
Tumo. Anticulum
Alacrum. Turricum
Babucū. olī Bouillarū
Pose. Vicus. Ripe
Porciliani. Treuū
Selectinum
Lauicam. qui et
Valmontonius.

Monssortinus
Zanchatum
Gauignanum
sionia.

scurcula
Meruli
Supinū
Patrica
Cecanū
Castrum

Tybur. ci.

Albunea

Equicoli

Anienis opp
Tullicolis op. alias
uicus Varronis

Trocella
Cantalupum.
Rumus frigidus.

ornatum vicus varronis appellatum. superius Trocella. et Cantalupum oppidula. Deinde arduo in monte Rumus frigidus: quo superato alii item celsiores superandi sunt montes Apen nini uois quantumlibet altissimis comperandi: in quorum sumitate puteiz: ut fertur plures: sed quos uiderimus duo extant tam alte excisi: defossi q; ut decidentum bilibre saxum nō prius referat casus sui sonitum: q̄ duo verolliani uersus debita sint pausa pronunciati: quae quidē perforatis: succisq; et excauatis in ymo montib; siue á Martio ædile: siue á Claudio imperatore perducendis Romā a lacu Fucino aquis: ne conclusus aer cursum aquae moraret: spiracula fuerunt adhibita. Suetonius narrat Tranquillus claudium principem dicit trecenta milia seruos undecim annis emittendo lacu fucino: et aqua Romam perducenda tenuisse. supra riuum frigidum recta é Arceolú: secus quod planities incipit. ut in ea monti um sumitate ornatissima: in qua uetustissimi fuerant Carseoli: de qua Liuius libro. x. scribit. eodem anno Carseolos Colonia in aorum equicolorū deducta. et libro xxvii. dicit: eam fuisse unam duodecim coloniarū: quae Hannibale in Italia agente milites: et pecuniam senatui dare recusauerūt. Deinceps sūt cellae. sculcula. et peretum: unde in Italia aditus é descensus: quo noui nois oppidum: sed populo diuitiisq; refertum: nuper maximū amisit ornamentum Ioannem Cardinalem Tarentinū: ppter literarūq; sacrarū doomatib; clarissimū. Iamq; ad Marsorū regionē é peruentū: quam Hannibal sicut Liuius xxii. scribit: deuastauit. et iterum reuertens ab urbe Roma: sicut Liuii xxvi. habet: per eius agrū iter fecit: eaq; in regione interiit Valeria ciuitas Pomfacu. iiii. pontificis. Ro. quā hortante Focas imperator Pantheon Romae. omnium christi martyrum basilicam remisit consecrari patriarchae: a qua ciuitate: p Lonoobardorum tyra Marsorū nomē in Valeria é conversum. Fuisse aūt Marsos urbem: á qua nomen Regio accepit: Plinius sic asserit. Gellianus auctor é lacu fucino haustū Marsorū oppidum: conditum á Marsia duce Lidorum Verolius li. vii. Quin et Marubia uenit de gente sacerdos: et seruius exponit Medeā: qñ relictis colchis Iasonem secuta é ad Italiam peruenisse: et ppios quosdam: circa Fucinum ingentem lacū habitantes: p paludis maxime humidē docuisse remedia cōtra serpentes: q̄ q̄ alii Marrubios a Marsis dictos uolunt á rege: hi q; ppli Medeam anguinam nō iduerunt: eo q; serpentes suis carminib; anocret. et plinius similē. et in Italia Marsorū genus durat: quod á certa filiorum traditione. et inde inesse eisdem naturalem eam: et tamen omnib; hominibus contra serpentes inest uenenū. Ferunt ictos saliua: ut feruentis aquae cōtactum fugere. ip si in fauces penetrauerit: etiā mori. idq; maxime humani ictus. Et quam serpentū in ea regione frequentiū: et peritiae incantatorū marsorum opinionem. confirmat Julius Capitolinus. Vbi ustam scribens Heliogabali imperatoris dicit serpentes eū per marsi ca gentis incantationem collegisse: eosq; subito ante lucem: ut solet populus ad ludos celebres conuenire: effudisse: multosq; afflictos morsu: aut suo allisos. nec falsa: aut fabulosa tenenda sūt ea: quae hic de serpentum incantatione sunt dicta. Prophetā nanq; Dauid in Psalmo lvii. sic habet. Furor illis secūdum similitudinē serpentis: sicut aspidis surdae et obturantis aures suas: Quae non exaudiet uocem incantantium: et ueneficis incantantis sapienter. et beatus Aurelius augustinus in dicti Psalmi expositione sic scribit. Attende quid ibi dicatur qa similitudinem: qūia moneatur ad phibitionem. Ita ergo: et hic data est quaedam similitudo de Marso: qui incantat ut educat aspidem de tenebrosa cauerna: utiq; in lucem uult educere. Illa aut amando tenebras foeds: quib; se inuolutam occultat: dicitur ip quam exire noluerit, erit recusans in audire illas uoces: quib; se cooi sentit: alli dit unam aurē terae: et de cauda obturat alterum: atq; ita uoces illas quantum potest cuitans: nō ext ad incantantem. Liuius bellum scribens Italicū libro lxxii. quod quia a Marsis incohauit, dictum é Marsicum: inter ppios: qui Romanis rebellarunt: enumerat Marrucinos et Marsos. et li. lxxvi. dicit marsos. á. L. Pinna. et Cecilio Pinna legatis superatos pacem petiisse a Silla: bellumq; ad hoc id felicitatis Romae urbi attulit ip. M. Cicero in eo militaris abominatus é Romanorū ciuiū crudelitates. et ad literarū studia se contulit: unde factum é: ut

Arceolum.
Carseoli. regionis
Celae. Peretū. sculculae
Marsi.
Valeria ciuitas marsis
Marsi ppli.
Fucinus lacus: qui Marsos inuasor.
Carmina in serpentes a marsis
Cicero militat-

Roma ingenium hr̃et: quod sua magnitudine illi par eẽt. Abest à Tulliacocio Fucinus Marsorum lacus decimo miliario: et edito in colle apenninj uersus ẽ. Alba Marsorũ Romana colonia: sicut Liuium diximus libro. x. scripsisse: qui et Libro xxvii. eam fuisse dicit unam ex duodecim coloniis: quæ Hannibalis tempore difficultate militũ detractarunt. eamq; strabo urbem ut appellat: solam in latina regione pro mediterranea scripsit: quam dicit excelso in monte sitam. lacui Fucino imminere pelagi similitudo, non magnitudine habenti. excoq; lacu ductos fuisse fontes aquæ Martiæ. qua potaret Roma. nosq; in Roma instaurata ondimus Martium in sua dignitate introduxisse aquam eius nois appellatam: quæ quidem aqua supra oms alias introductas ꝓbabat et Plinius dicit iuuencum amne supnatare Fucinũ: qui Iuuencus Romã à Martio sit ꝓductus: additq; alibi Plinius in lacu Fucino pisces ee: qui octenis natet pennis: quæ cæteri omnes ubiq; quaternis tm̃ moueant. Albanero dicit Strabo quia eẽt natura loci: et munimento arcis ualida sæpe Romanis ꝓsidũ loco seruandis in custodia noxys usos fuisse. et nos in Liuio inuenimus Li. lxii. q. Fabium Maximũ consulem Paulu nepotem aduersus alobrogas: et Bituitum Aruernorum regem feliciter ꝓuocasse. ex Bituitiq; exercitu occisa. c xx. ipsumq; quum ad satisfaciendum senatui Romã ꝓfectus eẽt Albã custodiendũ fuisse missum. Circumstant lacum. Sancti Appetitus. sancti Jonæ castella Paternumq; Transacum. Gaianum. Auecianum. Malianum oppida. et comitatus titulo ac opibus ꝓcipuum ẽ Celanum: mæ: ac in parte latinorum regionis limes. Omissa uero sunt à nobis superius: nulli ꝑdictarum triũ uiarum ꝓpinqua aliquot castella: et oppida nata tm̃, cademq; in montiũ regione Prenestæ: Tiburiq; inter: et uicum uarronis ac Zinazianũ sita. Rocchacaiarum. Capranica: quæ ꝓstantissimã dedit Romæ familiam capranicẽsem. unde Paulus Aemilius prudentissimo Martini quinti Pontifici R. testimonio maximæ in suo seculo prudentiæ uir fuit. et Dominicus cardinalis sanctæ crucis frẽ suus: multa ciuilis pontificiq; iuris: et studiorum humanitatis doctrina: multaq; prudẽtia nunc claret: quum tm̃ Angelus asculanus epus: et Nicolaus Protonotarius nepos eiusdẽ doctrinis: uirtutibꝫ ornentur. Deinceps sunt oppida: Guardagnolum Tolium. Casa Corbola. s. Gregorius Rocchalyricis dicta. Sunt etiam his ꝓxima oppida Cecilianum Sambuca. Sarracinescũ. Rocchamutiorũ. Giranum. Ceretũ. Anticulum. Ripalte. Asile. Ciuitela. et olibanum. clarissimæ ac prudentissimæ mulieris sueuæ: albæ Marsorum comitissæ. Prosperi cardinalis columnæ: et fratrũ genitricis delicię. Post olibanum sunt Piscinum: et s. uitus oppidum Lacui eiusdem fonte nomo Liris siue Gauriam quem ꝓpinquum habet clarum. estq; superius celsis in montibus Sublacum ueluti Plinius appellat sublaqueum nobile oppidum Lacui eiusdem: et in prisci nois memoris: reditq; utrunq; fama celebratũ Bti Benedicti nõ magis diuina cõuersatio ibi habita: q̃ totorbe notissimum ibi ædificatũ magnifici operis monasterium. Cernit uero i dextera Anienis ripa: ab ipso sublaci lacu ad vicũ usq; varronis icisus saxeo in monte ductus aquarũ: alue formis partim eo inciso: modo: alte partim altũ defossis: partim sublimi fornice muroq; excitatis Romã quadragesimo miliario ueniebãt. Sed in hac eadẽ Latinorũ regione ad prædictorũ declaratiõem. Romanis i cõspectu ee dicit Strabo. Tiburam et prenestã: et Tusculum. et Tiburam quidẽ: quæ ẽ: heracleum hrẽ caracterem: quẽ facit Anio decidens ex loco altissimo in ꝓfundam uallem: et per lucos iuxta ipsam urbem. ubi incipiat ee nauigabilis. inde digeri ad metalla lapidis tyburtini: et eius: qui ẽ in Gabys: quiq; et dr Rubetus: unde plurima Romæ opera fabricata sũt. De prenestæ dicit uero. in vii. nec prenestinæ fundator defuit urbis ꝯculus. et plinius dicit prenestæ dici: quia arbor Trinus multa sit eo in monte. Tam uero ciuitatem dicit strabo habuisse insigne templũ fortunæ a sylla ædificatum: a quo petebat oraculũ. additq; Plinius simulacrum id fortunæ adeo fideliter fuisse inauratum: ut crassissimæ inaurationis dicerent prenestinæ. et alio loco de pauimentis tractans: dicit Lythostrata acceptauere Jam sub sylla paruulis certe crustis quod in fortunæ delubro Prenestæ coepit. et ambas urbes Tyburam: et Prenestã. strabo dicit

Fucinus lacus Marsorũ
Alba Marsorum.

Aqua martia ex Fucino lacu.

Jnuencus flu.

s. Appetit. Paternũ
s. Jona Transacũ
Gaianũ Auecianum
Malianũ Celanum.

Rocchacaiarum
Capranica.

Guardagnolũ. Tolium.
Casa Corbola. s. Gregorii
Rocchalyricis Cecilianum
Sambuca sarracinescũ
Rocchamutiorũ Giranum
Ceretum Anticulum
Ripalte Asile.
Ciuitela olibanũ
Piscinũ. s. Vitus
Sublacus. s. Benedictus

Fons liris.

Ductus aq̃ ab sublacu ad urbem.

Anionis ortus: et cursus

Prenestæ
Templũ fortunæ prenestinæ

Tybura.

Polistephanum

Rocchacauarum

Veresris flu
Tuscalum

in eadem montana regione cõstaturas ee. sed distare inuicem stadia centum. et Prenestum distare ab urbe Roma etiam duplo. sed Tyburam minus: dicitq; a quibusdam grecas esse ambas: dictq; prænestum. Polistephanum uocari prius: qua in parte strabonem crediderim diuinasse: cur possit prenese nunc Polistephanum dici. quia ciuitas o stephani columnæ. Additq; strabo: q; utraq; munito sit loco positam in munitiore prænestam. q; urbis summitas montem ht excelsum. et retro quide a continenti montana regione dorsum elatum. quem non dubito ee montem: maxima munitissima e arx Rocchacauarum dicta. dicitq; idem præter situs prænestini munitionẽ: occultas fossas undiq; foratus usq; in campos esse: alias aquationis gratia: alias ob latentes inuasiones: in quarum una obsessus Marius interiit. Liuius libro Lxxxvii. scribit. sylla. c. Mariũ exercitu eius fuso delectoq; ad sacri portũ in oppido Prænestæ obsedit. et libro Lxxxviii. Prenestinos inermes occidi iussit. Quam crudelitatis maxime historiã Lucanus in. ii. pstrinxit his uerbis. Jam quot apud sacri cecidere cadauera portum. et infra. uidit Fortuna colonos prænestina suos cursctos simul ense recepctos. Vnius populum pereuntis tempore mortis. et item Liuius infra. c. Marius prænestæ obsessus a Lucretio Asella syllanarũ partium duce per cuniculum caperat fugam: et sentiret se euadere non posse: cum Thelesio fugæ suæ comite: utrinq; gladio concurrerunt: et occisi sunt. Usi autem sunt libenter Romani principes eo secessu: ad dã curarum relaxationem. sed aureliis Antonius imperator optimus: ibi patrũ fortunatus fuit. nam scribit Iulius capitolinus eũ in secessu Prænestino accepisse filium noe verum cæsarem septimum amisisse: quem nõ plus diebus quinq; luxerit. et Plinius de metallis tractãs sic habet. anno urbis sexcentesimoprimo: qd ex capitolinæ ædis incendio: cæteris q; omnibus delubris. Caius marii filius prænestæ detulerat tredecim milia pondo auri sub eo titulo in triumpho translata: et argenti sex. Item ex reliqua ei victoria pridie translulerat auri pondo quindecim milia. argenti pondo centum quindecim milia. Prosequit. uero Liuius lib. xxiii. Prænestinos militares miris laudibus: q; quũ apud Cannas infelicissime pugnatũ eet: audissentq; apud casilinũ diuertentes. durissimam eo in oppido obsidionem omniũ memorabilem pertulerunt. unde senatus consulto duplex stipendium: et quinquennii uacationẽ militiæ habuerant. Addit uero unum strabo usu peracta rem militarem. et sæpius antea ctis tribus compertũ: munitionem. s. quæ aliis ciuitatibus conducere cõsueuerit: prænestinis sæpe calamitati fuisse ob Romanorũ seditiones. Desugere eim illuc eos: qui tumultu sint usi. qui ve expugnati fuerint: ut etiã prænestini urbem deserant: causa in eos translata. quod ei supra est dictum hac: de qua scribit strabo rone factum uidetur: ut. Sarra columnensis tribus Prænestæ fuerit desolatum. et Roncellesi: et Nicolai Fortibraci: aliorũq; urbi infestorum receptione factum uidimus ut urbs obsessa: captaq; solo æquaretur. Fluuium eius regionis uerrestrẽ strabo appellat: et addit in ea montana regione ipsarum urbium aliud dorsum ee: quod inter tibias linquit Alodum. et illud quidem dorsum ee excelsum: usq; ad montem Albanũ. In quo dorso sit Tusculum sita, urbs: non inepte fabricata. Romanæ uero nascenti reipu. hæc urbs: hic infesta fuit: q; Manlius Tusculanus Gener Tarquinio exuli socero auxiliũ attulit. Vnde pugna ad Regillum orta non habuit: cui Romanus ppls post rebelliones cũ latinis factas pepercit: sicut Liuius in viii. scribit. Tusculanis seruata ciuitas: quam habebant: crimẽq; rebellionis: a publica fraude in paucos auctores uersũ. et Plinius inter insignia fortunæ uarii antis exempla ponit, Lucium Furium Tusculanum. Is tusculanorũ Romanis rebellantiũ consul: eodemq; honore translato exornatus e a Po. Romano: qui solus eode anno: quo fuerat hostis Romæ triumphauit ex his: quorũ consul fuerat: Liuius li. xxvi. docet. Sum Hannibalis ad urbem Romã describens dicit per Anagninum agrũ uenit in Lauicanũ finẽ Alodo Tusculanum petit. nec receptus moenib; intra Tusculũ dextrorsum Gabios descendit. Continuat uero supradictis strabo Tusculam ornari insitionib; circũ: atq; ædifitijs: et ade am maxime partem: quæ e uersus Romã. Tusculi nanq; collem dicit ee foecundum: aquisq; abundantem: et paulatim multis in locis in altũ attolli. breq; regium magnificentissimi apparatus: et continua ee loca: quæ ad albanam uergunt montẽ: eandem tum uirtutem tum apparatum habita. Deinceps campos ee quorũ alii ad Romã attingunt: eiusq; suburbia: alii ad mare. Hæc sumpsimus pene ad literam ex strabone. De hac regione

Columnens

columnien̄si familiæ ante quadringentos annos sicut nunc ē maiori ex parte subiecta et quidē apud prænestē montes peritissime sunt descripti: sed minora non ponit strabo loca qui istis in montibus sitam Horatii Flacci poetæ uillam omisit: ubi sancti Ioannis in campo Horatij nunc appellant. alia etiam a strabone omittantur: quæ si tunc tpīs non erant: scimus ante quingentos annos fuisse. Cauas enim a situ dictas: quem in cauis fossa habent: nunc oppidum Petrus Columna per secūdū Paschalis Romanorum pontificis tpa possedit paterna: sicut Paulus hostiarius scriptor tradit hæreditate: sicut etiam tunc Prænestē Pillum et Gallanium possidebant. Quæ aūt de Tusculanæ olim urbis colliq; dicit uerba ēē ostendunt etiā nunc Monasterium sanctæ Mariæ de Cripta ferrata: in uilla Ciceronis Tusculana ædificatum: et Marinū: ac supiori edito in colle Rocca papæ Prosperi columnæ cardinalis oppida circaquæ: duobus aut tribus á Tusculo urbibus milibus distantia agri fertilitatem: et aquarū abundantiā inde musēe maximam. Regiæ aūt magnificentissimi ut strabo dicit: apparatus fundamenta ēē nō dubitamus: quæ proximis pariter Cripte ferratæ: et marino locis fornices emanu factos cauernasq; hīc uidemus oppidi unius opūm in habitatiōem. et quidem cōmodā admissuram et etiā Tusculo ppinquū olim Lucullanum. L. Luculli uilla: cui nūc dicitur Frascatum: ubi aquam uirginem: quæ nūc unica Romā perducit: inuentam ēe constat. Tusculanique duce Rainone eōrū tyranno Federici imperatoris Barbarossæ appellati copijs coniuncti, po. Romanū clade maxima affecerunt: quæ cannensi cladi similis numero cæsorū fuisse dicitur: adeo ut Romā postmodū caput nunq; attollere potuerit. Vnde factum ē ut anno inde septimo Romanus ipse ipsam urbem tanta animorum ferocia demolitus sit: ut uix fundamentorū uestigia nunc appareant. ea uero uetus et pclara olim urbs: nūc solo titulo ciuitas gentem portia inde oriundam: et quod ē consequens illustrissimos catones habuit ciues: quæ diu post pontificib; Romanis trib; Benedicto VI. qui primū Henricū reōē Theotonicum coronauit. decimoq; nono Ioanne illius Germano. et VII. Benedicto utriusq; nepote ornata fuit. nec aliam habet aliquam pristinæ felicitatis: et gloriæ partem: præterq; q̄ eam titulo episcopatus gubernat. uir summus: Græce: Latineq; eruditissimus: et summa pditus cum bonitate: tum et humanitate Bessarion Græcorū Cardinalis Nicenus Bononiæ nūc: et exarchatus Rauennatis aplicæ sedis Legatus De Campis: quos strabo dicit aut ad urbem: aut ad mare ptinere: nimis uerum ēe uidemus. q; suburbijs tunc et uillis habitatos nūc solis tectos ruinis: et syluis: ppterea magis campos appellari posse constat. Quum aūt Albam strabo á principio nominauerit, proximā illi Aritiam omisit. quam nunc solo æquatā: tunc urbem in appia uia fuisse supra ondemus. est albæ Marino q; proximus Albanus lacus: emissorio cuius mirabili opere facto, licet tenues effluant aquæ origo nūc habetur amnis: qui apud lacum cædus apte Paulo labens paludem ad aquas salui⁹ appellatum efficit. estq; is lacus: de quo uates ethruscus: sicut Liuius refert. pdixit futurum: ut si emitteret inde aquā: Romani ueis potirent. Distat ab Albano Aritia: qui pariter passus circiter quatuor mille lacus: quē suetonius Tranquillus nemorensem appellat: ad quem dicit. C. Cæsarem uillam inchoasse: quam reliquerit imfectā: cuius quidē lacus aqua mirabilis opis emissorio educta Numicum amnem efficit: quem ap ardeam in mare labi diximus: ad eumq; lacum ē situm oppidū nemus appellatum. Seruius Grāmaticus in VII. Veroilii uersus hos exponens. Audiit et Triuiæ lonoe lacus. dicit nemus appellari lucū haud lōnoe ab Aritia: in quo lacus est ubi speculā dicatur dr. et Nemorensi item oppidū proxime adiacēē cinthianum; quod á Cinthia quæ et Triuia nomen licet nūc corruptū habuit. hunc uero lacū nullus mirabit: qui pūtus tpīs amoenitatem eius inspexerit. uallem ēim Concauam duo in circuitu mille passus complexā, hic lacus dimidiam obtinet. pars reliqua ubi. C. Cæsarem ædes diximus inchoasse: tunc: ut uidetur nemorosa fuit. Aqua oppidū extans nemus appellatū é. eaq; nunc arboribus fructiferis adeo pulchre é consita: ut nulli in Italia: quātumuis cultissimo consitionib; loco cedat. Quantum aūt lacus ipse mdioribus fuerit oratus mānū hoc tpre apparuit argumentum Prosper Columna cardinalis: patriciusq; Romanus: qui Nemorense illud Cinthianūq; castellū paterna possideat hæreditate: aliquando duduit Nemorenses dicere naues suo in lacu binas ēē submersas: quæ nec a cæo putres

Columnien̄si Latia dicto.

Horatij uilla

Caue

Pillum. Gallanū

Tusculana urbs: ubi uilla Ciceronis Tusculana nūcō. maria de Grotta ferrata

Marinū

Rocca papæ.

Frascatū. Lucullī olim uilla

Clades Romanorū a barbarossa p Tusculanos

Tusculū deletum.

Aritia

Albanus lacus

Aquæ saluiæ

C. Cæsaris uilla

Humicus flumen

Nemus opp.

Speculū Dianæ

Cinthianū op.

Naues duæ.

sint ut laceratæ funiculos de industria alligatos: nec retia casu implicita tractæ sequantur nec integræ. Suis ipsorum omnium incolarum naturibus queant extrahi: Quare uir ipse bonarum artium studiis et imprimis historiæ deditissimus: nec minus uetustatis indagator curiosissimus: quid magnæ naues patiuo: et altissimis undiq; circúdato montibus i lacu sibi uoluerint: nosse animum adiecit. Hinc Leo Baptista Albertus, Geometra mi temporis egregius diu de re ædificatoria elegantissimos composuit libros: ad id operis é uocatus. Qui dia sa una ria multos colligata in ordines ea ratione in lacu disposuit: ut de ipsis tanquam pontib; hinc inde penderent machinæ: quib; harpagones ferrei densioribus appensi radentibus captam mordicus nauem fabri peritiores Lionarij attraherent. et a Genua urbe maritima mercede conducti aderant piscib; q̃ hominib; similiores nonnulli: quorũ partes fuerant: in lacus profundiora natando descendere: et quotiens eet nauis: q̃q; integra sentire: et demissos funib; harpagones i morsũ capturamq; applicare. tandem capta: i oraq; ad proram nauis: quæ integra non sequeretur fracta é. et eius particula trahentes harpagones é secuta. Spectaculo fuit omnibus Romanæ curiæ nobi Lioris inœnii uiris particula nauis: quam hac ratione fabricatam fuisse apparet: Nauis tota larice ligno asseribus trium dioitorũ crassitudine compacta bitumine extrinsecus delibuta fuit. quod bitumen: ut et nunc apparet: croceum: purpureũ ve contexuit: cõtinuitq; uelamen. et plumbeis desup chartis sup funes: tota ab aquis imbribusq; nauem bitumenq; defensura obiecta é: quas quidem charitas clauicali: non ut nunc assolet ferri: sed æreis frequentes infixi: ita compressérũt: ut omnis humor perpetuo arceretur. Interior nauis pars nõ ab imbrib; magis et humore: q̃ ab igne et ferro fortissimam habuit defensionẽ. Nam quũ argilla: et creta: diuq; ad Lioneæ soliditatis, nauem intus cõpegerat: ad dioiti unius crassitudinem sensim dilatato tectum: delibutumq; eet ferrum: uehementi igne cõcoctum: liquefactúq; super infuderant: quoad dioiti unius: et alicubi duorum crassitudinem sensim dilatato tandem magnitudinis: ferrea ut ita dixerim habuit nauis: quantum laricea prius habuerat. et ferro insuper alia argillæ: et cretę bitumatio: uel ut olim in ædificiis complastratio supinfusa é: obseruatumq; fuisse uidemus: ut cõcocto: liquefactoq; ferro prius q̃ refrixisset argilla: cretaq; et ipsa eodem decoquenda calore supinducerent. quo et substrata: et superuis deducta argilla: unum: sicut etiam nũc sunt commixtũ ex lateritio et ferro bitumen efficeret. Dumq; huic expiscandæ nauiois undiq; insudat multitudo: phystulæ i fundo Lacus inuentæ sunt plumbeæ bicubitales longitudine: firmissima crassitudine: quas mutuo morsu: ac compagine combassantes inquantumuis maximã longitudinem producere licuit. earum uero singulis elegantes insculptæ sũt literæ: auctores: ut coniicimus nauis suũ Tiberiũ Cæsarem augustum indicantes. Censuitq; Leo baptista: fontis copiosissimi lucidissimiq; ad Nemorense oppidũ scatentis aquas nũc molas cõuoluentes: multo ipsarum phystularum ordine ad medium usq; lacum fuisse perductas: quæ ædib; inserurent amplissimis: latissimisq; quas nauib; prædictis super impositas, fuisse tenemus. Pulchrum aut et penemirum é uidere ela uos maiores æneos: quib; cubitalibus nauis constructa erat ita inteoros: ita politos: ut nuper fabri ferrarii incudibus exisse uideantur. Lucanus et in tertio: uiam sicut supra diximus describens: qua. c. Cæsar primum post belli ciuilis initia Romã uenit: ad infrascriptos uenit uersus: qui ad Albanique montis descriptionem satisfacere potuerũt. constabitq; Cæsarem a teracina supra Aritiam ad Cinthianum: inde ad montem Albanum: ubi nunc Castrum é Gandulfum: peruenisse: quo de excelso monte Romam primũ inspexit. Iam qua precipites superauerat Anxuris arces. et qua Pontinã uia diuidit uda paludem. qua sublime nemus scythicæ quatit gnda Dianæ. quaq; iter est latius ad summam Fascabus arcem Albam. excelsa de rupe procul iam prospicit urbem. et dixit. Vltima nunc reliqua é nobis. In hac Latinorũ regione pars uobis Romæ, hybur: auer amneq; uersus spinqua ostijs tyberinis: unde incœpimus: é regione auersa: et ut eo: unde nup digressi sumus reuertamur: Prænestini montis radicib; Algido proximum é Laurentij: Columnæ oppidum nunc Gallicanũ: qui ut diximus olim Gabij fuerũt uetustissimi: quos Liuius in primo dicit fraude sexti Tarquinij captos a Tarquinio patre. et Vergo in vii. quoq; arma Gabinæ Iunonis. ubi Seruius exponit Gabios diu in agris moratos tandem Gabios condidisse: quã obrem Verg. dixit arua non moenia. Alibi tñ Seruius: super uerbo Nomentũ: et Gabios: dicit

Vrinatores appellasset pprie.

Larice a natus.

Gallicanum ubi Gabij.

ab Albanis regibus eas conditas fuisse: et paucis milib; inde abest. Anio fluuius: quē Varro ait dicit Triolum q; Anienem. habetq; originem a sublaco. de quo scribit Plini. Anio i monte Trebanorum ortus: lacus treis amoenitate nobiles: qui nomen dedere sublaqueo defert i tyberim. Liuius scribit camillum apud Anienem Gallos Roma redempta exeuntes trucidasse: ubi Manlius torque detracto a Gallo Torquatus e appellatus. Is in uia Tyburtina ponte marmoreo: maximis tamen: quæ hīe solitus fuit ornamentis pene spoliatos: quem nunc Manolum appellant. Hunc uero pontem Mameam Alexandri syri imperatoris Romani certe optimi genitricem christianā mulierem adificasse in Gelasij 11. pontificis Ro. rebus gestis inuenimus: sed quis proxime illi subiectum Numentanæ uiæ pontem construxerit: nobis incertum e: qui certiores sumus omnes treis Aniem sup impositos pontes a Romanis: fuisse destructos: qn urbe a Belisario instaurata Totilæ aduentū pauidi expectabant. Secundus q e uiæ Numentanæ pons: et ipse licet mireor: ornamentis: quæ maxima habuit spoliatus. Demum tertius in uia Salaria extat a Narsete eunucho duce præstantissimo ostrogothorū oppressore: sicut inscisus illi marmore titulus indicat ædificatus. ad proximaq; Anienis hostia: quibus in Tyberim fertur: sed ultra ipsum Anienem: in umbria regione fuisse coniicimus Fidenas urbem uetustissimā: de qua suetonius Tranquillus in uita Tyberij Cæsaris. Fidenis casu theatri ingenti hominū milia interierunt. Cui cladi similem Nero sæuissimus imperator sui imperij tpib; optauit. Plin. et dicit in Fidenati agro iuxta urbem uenientem a fidenate mox lacta a Vaticano. Ciconiæ nec pullos: nec nidum faciunt: et alibi. Romanos accepisse lapides ad structuram ex Fidenati agro circa urbē optimos. et supra diximus tyberim diuidere Veientem agrum a Fidenate: mox latum a Vaticano. De hac uerō i vi°. urbem Fidenam. et Liuius li. iiii°. scribit. Legatis Romanorū a Fidenatib; occisis: quia ob rempu. occisi erant: statuæ in rostris positæ. et post Fidenas imperatum redactas. eoq; Colonos missos: quib; occisis Fidenates quū defecissent. a M. æmilio dictatore uicti: et Fidenæ captæ: ac desolatæ sunt. Facta ē alicubi supiorib; in locis mentio accessus Hannibalis a capua: tunc a Romanis obsessa: et triplici uallo circundata ad urbis Romæ moenia. Quare libet ordine repetere: quia is uenit. Liui. Li. xxvi. primū dicit. q. Fuluium Flaccū cōsulem: iterū Romam Hannibale secutum uia appia. et Setiam. Latium q; Ianuuiū q; præmisisse: qui cōmeatus in uia parārent: exercitui suo. setiaq; et Ianuuiū notissimæ sunt: et supra a nobis descriptæ. Hannibale uero dicit præter calles siccinū suessulā: Alipharumq; et Casinatem. Interāniā. ac Fregelas ad Liri uenisse quæ loca partim in ueteri campania: nunc tera Laboris dicta: partim in samnitib; a nobis infra sunt indicata. Hannibal postea Liri transmisso agrū pntis latinæ regionis attigit. Primo Fregellanum: qui locus licet fuerit in samnitib; tn habuit agrū suū in regione latina. et nūc dr Pons Cranus. de quo Liui. in vi. Hannibal infestus ppopulato Fregellano agro ppinquos pontes et i viii. P. Plautio Proculo. P. Cornelio Capula. conss. Fregelas colonia deducta. et infra Cn. Petilius Dictator quū audisset arcem Fregellanā ab samnitib; captā omisso Bouiano ad Fregellas uenit. vbi nocturna samnitū fuga: sine certamine receptis Fregellis: pfidioq; ualido imposito i campania redijt. ornataq; fuit Fregellana colonia M. sextilio: quē Liuius dicit rndisse. q duo de ingenti Colonis: quæ milites. prius deneocatos: et tributa dare. pmiserūt. sequit q Liuij. i Hannibalis itinere. Post Frusinatem. Ferentinatem. et Anagninū: quæ loca nūc parua: nois mutatione facta sunt notissima. ex Anagnino aūt in Lauicanum uenit: quē locum, maxima nōis mutatione facta diximus. Valmontone nūc uocari. Dicit ēi Liuius. Peritissime Hannibale: qui erat in Lauicano agro: mouisse aloido: qua oppidum illud sicut nunc ē: tunc et Algido proximū: ac pe contiguū erat: et peruenisse Tusculum. ea. s. uia: qua nūc a valmontono Matinum syluis petitur. Q quia sequitur Liuius Hannibalē: quū non eēt Tusculi mœnib; receptus: dextrorsum descendisse Gabios certissimū nobis facit: qd superiore diximus loco Gabios fuisse: qd nunc ē oppidū Gallicanū. quæ aūt fuerit Pupinia: quam post Gabios accesserit ignoramus. q plurimas ea regio habet oppidorū: uillarūq; ruinas: a nemine habitatas. prisca quorū nomina nullus nouit. Sed iam magno circuitu ab ostijs tyberinis secundum maris inferi litus ad Lirim siue Gauranū: et inde per marsos: et mediterranea ad Anienem facto: ad Tyberim ē reditum. quo i circuitu ois regio olim latina: siue: ut nunc dicitur latium. campania et maritima est concluſa

Finis Latinæ.

Anio flu

Pons manolus. Mammea

Fidenæ

Via Hannibalis ad urbem Roma

Campania tera laboris

Fregellæ: pons (or ius

Lauicanū. nūc Valmontonū.

Algidum.

Gallicanū olim Gabii.

Circuitus latine siue latij.

Regio quarta Vmbria. siue Ducatus spoletanus.

Vmbria. q ducat⁹ Spoletanus

Exarchus.

Spina cuius delecta.

Rauenna sabinor opp. siue colonia

Vmbriæ fines

Tratolinū
Mons Dolias
op.
S. Sepulchri burgus

Domus Pliniana

Tiſernum. castellū

Tyberis. nauigabilis ubi

Eugubium ci.

Brancha
schigia
Costaciarū
op.
Sigillū

Chiesus. flu. Canariū
Tinius flu. nūc Topinus.
Fossatū op. Validū. siue Vualdum

Casa Guastalda.
Planellum.
Patulus.
Vallis oppi.
S. Ioannis
uici

Nuceria Alfaterna ciu.
Teruius flu. nūc Topinus

Roborióres fuisse uidemur: tertia describenda latina regione: q aliarum habendā ratio postulabat, et tñ multo pauciora: q oportuit certe q uolumus in illa dixim⁹: quæ plura habeat loca a Liuio. Virgilio: et a uetustiſſimis scriptoribꝫ frequē tata cæteris Italiæ regionibꝫ. sed quum iacturæ in ea: q in cæterarum aliqua sit facta: adeo ut nulla multior: pꝛisq; infrequentior manserit: breuitatem nrām: ab inuentoribꝫ ea: quæ nō extent impossibilitate consolemur. Ad quartam q; regionem transeamus: eam prisci dixere umbriā. nri Ducatum appellant spoletanū. Itaq; ducatus nomen ab exarchis Italiæ: sedem Rauennæ te nentibꝫ: sicut in historijs ondimus. Huiusmodi eam habuit nim: ut a militari cōsuetudine tractū. di nitatem nunc referat: quæ post regiam ē suprema. Quantis uero olim polluerint uiribꝫ Vmbri hinc maxime apparet: q Liuius in. IX. scribit: Vmbri se urbem Romā oppugnaturos minati fue runt: quam latos aut fines hæc regio olim habuerit: hinc maxime constat: q plinius dicit sex tam regionē umbriam complexam: agrūq; Gallicum circa Ariminum. et eam Galliæ umbrorū gen tem Italiæ antiquissimā existimari: trecentaq; eorū oppida a thuscis: qn etruriam coepere debellata fuisse. Sabinos et uidemus fuisse in umbris compensos: et Vmbria ad superum a sq; nūc Hadriaticū mare pertinuisse. Hinc constat: q Troias: et magis aperte Plinius meruisse dicit in umbris spinam urbem Delphicis opibꝫ a Diomede ædificatā: quæ oſtio Padi sibi proximo dedit spineticum nomen: et Rauennam: cui prima fuerit spina: cuius ruinis ea sit ædificata sabinorū oppidū fuisse Valerius Martialis Cotus poeta: sic docet: Mollis ut æquorea: quæ creuit spina rauenna Nos itaq;: quum Vmbriæ fines latiſſimis fuerint: Huius nrīæ regionis: quam consuetudinis ge neralis necessitas ducatum spoletanum appellare coegit: fines constituemus. Apenninum a Tybe ris fonte supus in. et Vmbria cōfinia: usq; ad Arienis fluuium: etiam ad urbem notissimi sinistram ripam: et Tyberim: quousq; eum Anio illabitur. Prima ex apennino: ad sinistram Tyberis partē descendentibꝫ obuia sunt oppida Tratolinum: et Mons Dolius: ex inde unico a tyberi miliario abest oppidum sancti sepulchri burgus appellatum: moenibꝫ: arcibusq; quatuor munitiſſimū. quas Guido de Petramala epūs: et Dominus Aretinus superiori seculo extruxit. Nullum uetusta tis signū ea in loco ēe inspeximus: et tñ .C. Plinij nepotis epta legentes in qua illam suam ad radices apennini: et ppe Tyberim amne describit: theatralem: sicut ipse dicit montium i circui tu positorū aspectum hoc in loco ēe deprehendimus: ut in eius uille ruinis: prima dicti oppidi fun damenta fuisse facta credamus. ornatur aut nunc id oppidū Malatesta Cataneo uere consultiſſimo quem non maioris camertinorum: cui præest ecc: q uitæ integritas sanctimoniaq; cōspicuū reddit Infra Tyberim est Tiphernum ciuitas castelli dicta: quæ nunc ciue ornatur pstantiſſimo Nico lao Vitellio equestris ordinis: quem studia humanitatis et mores ingenui: apud. IIII. eugenium pont. pstantiſſimū imbibiti claram reddiderunt. Abeadq; urbe Plinius maior in notissimo historiæ dicit: Tyberim ratibꝫ Romā usq; nauigabilem fuisse: Incipit eo in loco Tyberis: q longe ab Apenni no recedere: ut quanto magis urbi Romæ appropinquamus: eo magis nrīæ regionis distantia amnem ipsum: montemq; intercedat: distatq; a Tiferno uiginti milia passus. Eugubium ciuitas ad Apennini radices sita: quæ uetustā Romanæ ecc urbis a Federico gubernatur comite montis Feretri: quem rei militari cum gloria deditū: literæ et prudentia plurimum ornāt. Supra eugubiū castella sūt: Brancha: deinde Schigia: quo tramite facillimus ē per uiam olim Flaminiā apennini in Romandiolam transitus. et a schigia secundum apennini latera, hanc ītoredienti pulcra obui um fit Costaciarum eugubini agri oppidum. Deinceps ē sigillum perusinorū: inter quæ duo oppida fluuius oritur chiesus qui inter eugubinos: Assisinatesq; montes delapsus fertur sub chanaria oppido in proximum amnem Tiniū: siue ut nunc dicit Topinum. Post sigillum ē fossatum ar duo in apennini colle castellum. et quarto inde miliario abest Validum cui Gualdū dicunt: quod oppidū in ciuitatis a longobardis subiecto in campo excusum locū fuit ædificatū. parumq; tortuus et Valido breui cursu labit in chiesum. per cuius amnis alueum uenientibꝫ ancona. picenoq; regione per Fossatum Validumq; qui ex Fabriano traiecerunt apenninum iter ē Perusiam. Et medio itinere casa castalda oppidum arduo in colle chiaso imminet. Deinceps in planellum uicum campis adiacentem uia cōtinuat quo usq; ad Patulorum siue uallis Cippi: siue sancti Ioannis uicum. Tyberis transmittit. Post Validum recedere ab apennino oppida incipiunt. primaq; ē nuceria cuius cognomine Al fatenia uetusti nois. De qua Liuius consul profectus ad Nuceriā ab Alfateniā: oppugnando ad de ditionem subegit. estq; ad Tenium amnem nunc Topinum posita: secundum cuius alueum sūt ingres cerniūt moles, sternenda uia olim Flaminia tractæ: Iturq; illac duodecimo miliario fulgineum

per quam is amnis influit ciuitatem: quæ suffecta fuit foro Flaminii uetustæ urbi q̃ longo barbis ꝓpinquo in loco: ad amnem nunc septingentesimũ fundatus excisæ Fuisse tamen legimus uetustis temporibꝫ alios in umbris Fulomates ab hoc loco remotissimos: qui apud Tudertanos habitasse uidẽtur: eosq; credidere in ad hanc inhabitandam urbem nouam ꝓpiarier commigrasse. ornata uero fuit Fulginei ciuitas patrum nrorum memoria Gentili medico sui seculi celeberrimo. Est ap Fulgineum planicies totius Vmbriæ amplissima pariter et amoenissima: in qua sunt quinto ad Fulginei dextera ab miliario Pellum: ut appellat Plinius: et ut nunc dr Spellum: uetustis nois oppidum. Deinde pari pene spatio Assisia arduo in colle sita: ciuitas uetustissima passus tria milia a classio recedens: sera phicoq; Francisco: cuius seruat reliquias cum: et eius templo omniũ Italiæ ædificiorum magnificentia celeberrimo ornatissima: quam Propertius poeta Axim appellat. Immunita cõstruendo ei urbis muro consilium attulisse his uersib). scandentisq; Axis consurgit uertice muros. Murus ab ingenio notior ille tuo. Tennius siue Topinus amnis: qui ad chasseriam oppidum chiesso uectus ẽ suum amittit nomen. et deinceps ex eius appellatus Bettonio oppido a libertate diu seruata insigni ad sinistram relicto: apud Torsanum oppidum labit in Tyberim: nec ullo Tyberis præter Narem Apenninoq; maiore auctus fluuio. Ad alteram uero classis partem multa sunt Perusinorum oppida: quæ tracta tyberi ẽ contigua: et interius ẽ Montorum Braccio rei bellicæ ꝓstantissimo duce illustratũ: a quo Braccianorum sectam factionẽq; habuimus: in qua maiores per ætatem nram celebritatis fuerũt Nicolaus Piccininus: et postea Franciscus filius: fuitq; pariter Nicolaus Braccio ex stella sorore nepos. supersunt etiam Carolus braccii: et Nicolacobus Nicolai Piccinini filij: quorũ ille aquilas: hic mꝫ in Venetorum excitu copias ducunt. maximo exinde pressi onere q̃ primæ uirtutis et potentiæ eorum uetereq; exemplar ad imitationẽ ꝓpositum habeat. Supra Fulgineum ad sinistram arduo in colle: qui tamen longe apennino abest: Trium ẽ: cuius oppidi: et situs et nomen faciunt ut credam hunc ẽe locum: de quo scribit Plinius seruius in expositæ Veroilii sup uerbo: oluiferæq; Mitustæ. Dicit ei hæc trenia postea dicta ẽ. quam mõ Trebulam dicunt: de qua Martialis Cocles poeta. Humida qua celidas submittit Trebula ualles. et uirides cancri mensib). adest aper. et q̃de hoc trium ẽ nunc ualde oliuiferũ: et in sabinorum uetustis finib). situm: sicut Mitustas fuisse scribit Varro. ẽ regione aũt Trium amoeno in colle Falcum ẽ oppidum. haudquaq; uetustis nois sed populo frequentatur. ad collisq; illius radices in uia olim Flaminia ẽ Mevania. de qua Plinius in IX. Decimus cons. maximis (etnerib) ad Mevaniam: ubi tum copiæ Vmbrorum erãt perrexit: fuitq; id oppidum cum ornatũ Propertio Aurelio Nauta: qui de scipso scribit ad Tullum. li. I. monobl.os: uel ut Nonio Marcello placet Libro elegiarũ. Proxima supposito continens Vmbria campo Mevenuit terris fertilis uberibus. idemq; in elegiarum quarto. Vmbriã te notis antiqua penatib) edit. Mentior: an patriæ tangitur ora tuæ. Olla rebulosa cauo irrorat Mevania campo et lacus æstivus interpet Vmber aquis. Scandentisq; Axis et carra. Postquam uero Propertii testimoniũ de seipso attulimus: alium Vmbriæ poetam dare uolumus ignotum nobis: sicut et ipsi Propertio fuit patriæ. nã in eodem elegiarum iiii. sic dicit. Vt mis tumefacta superbiat Vmbria libris. Vmbria Romani patria calimachi. et Lucanus in primo. et qui tauriferis qua se Mevania campis explicat audaces ruere in certamina curmas. Planicies ꝓcum quam hoc in loco amplissimam ẽe diximus: post Trium imminet spoletum: quam ciuitatem Liuius xxx. coloniam a Romanis deductam fuisse scribit. et li. xxij. Hannibalem dicit post Trasumeni ꝓuinã recto itinere per Vmbriã usq; ad Spoletum peruenisse. inde quũ depopulatoro urbem adorsus eẽt expugnare cũ magna cede suorum repulsus. Coniectatem ex uniuus coloniæ haud pspere certatæ uiribus: quanta moles Romanæ urbis eẽt: in aorum preciorum conuertisse exercitum. et li. xxxvi. Idem Liuius prodigia unius tempestatis enarrans enumeratis narrat. spoleti tunc ex multore uirum factũ. Eusebius aũt dicit Melissũ spoletanum oratoricum insignem spoleti natum fuisse. Martialisq; poeta Liuiũ laudans spoletinum sic dicit: De spoletinis quæ sunt cariosa lacunis Malueras: q̃ Gimusta falerna bibas. et nos historiarũ xii. ondimus Theodoricum regem primũ Gothorũ spoleti amplissimas ædificasse ædes et alios qui successerunt Gothos destruxisse spoletum mœnibus euersis: quã Narses eunuchus refici curauit. Ea ciuitas: ubi stante Romanæ ęcclę cum feliciate theatrum fuit: arcem hꝫ omniũ altaque munitissimã: et quæ ædificiorum pulchritudine nuperime ornata fuisse ꝫ reddita Hucerine ciuitati: et ꝓterlabente Tennio siue Topino amni: ac Fulgineo Trenio: et spoleto adiacent: atq; imminent colles: montesq; altissimi: pluribꝫ tñ uallibus torrentibusq; inter se diuisi: ut ab amplissima: quã descripsimus planicie spoletana spualle appellata ad apenninum magna sit distantia: castellis: oppidis: ciuitatibus

Fulgineum urbs

Pellũ opp. nũc spelliũ

Assisia olim Axis classium

Tennius siue Topinus fluuius (mox ciesius dict.)

Bertonũ. Torsanũ

Tractus

Montorũ

Bracciorũ familia

Trium. (i. siue Metusta ut olim Trebula

Falcum

Mevania

Calimachũ dicit Propertius Romanũ se. quia ẽ imitatus Grecum. Calimachũ. uerius meprit hic Blondus, ut supradictus

Spoletum. suites

Caput aquæ
Collis Floridus

Collis floridus cū
castello
S. notaria op
Camerinum ciui ītra
seruallē

Clitumnus flu

Ceretū. uñ ceretani ḡstuarn
Tons. op

Ponsoppidū. vñ
Pontanus uir illustris

Cassianum op
orrus. op. et flu.
Tripontium op. et flu

Nursia ciuitas

S Benedictus
Sertorius

uicis: et uillis etiam uetusti nominis habitata: quæ altera pene Regio: sed montosissima possit appellari. Primum his in montibus: supra Fulgineum est caput aquæ castellum. a scaturiente ibi celeberrimo fonte dictum: qui fons amnem efficit breui cursu tertium adaugentem. supra ē collis Floridus. Item castellum lacui adiacens parum amplo: et castelli ipsius nomine appellato: quē par uulus riuulus ppe Fulgineum exonerat in Topinum: Imminent huic undiq lacui montes altissimi. In quib sanctæ memoriæ notius ē oppidum: camertinis subiectum. et per collem Floridum itur ad arctissima apenninj claustra: per quæ seruallis appellata camerinum petit: ciuitas uetustissima in piceno a nobis posthac describenda: qq seruallis prima domus tectum habet: cuius anterior pars in umbros. in picentes posterior aquam pluuiam dimittit. subest colli. in quo Trium ēe diximus perlucidus fons: tantam subito euomens aquam: ut intra stadij unius cursum efficiat fluuium: qui infra Fulgineum labitur in Topinum. Est uero is amnis clitumnus: de quo Vergilj in Georgicis. Hinc albi clitumne greges, et maxima thauri uictima sepe tuo perfusi flumine sacro: Romanos ad templa deum duxere triumphos. Qd uero Vergilius in uersib) innuit Plinius diffuse scribit, eam oram thauros gignere omnium italiæ maximos: in quis plurimi sint albi: unde Lucanus supra oñdit Meuaniam secus quam clitumnus labitur in Topinū ee in campis thauriferis. et Propertius item, post superius ab eo scripta de Meuania addit. et pecus: et niueos abluit unda boues. Triuium inter et spoletū: multa sunt spoletinorū castella: quosq montes arduos penetrantes Ceretum. et subiectum illi pontem oppida inueniunt. quorum primū infamis quæstus ppto frequentat: qd omnē ppe europam illi peragrantes diuersis ad fallendos homines siue religiosi alicuius institutj ptensis coloribus: stipem mendicando petunt: et diuitias inde multas accumulant: et eo usq gentis illius peruasit infamia: ut quemadmodum a Gnatone adulatores Gnathonici: sic ab hac gente importuni: Inuerecundiq petitores Ceretani ubiq p Italiā uocitentur. quæ ignominia per Italos pene oēs: ne europam: et duos ducatus spoletanj incolas p Italiam inquietet: publico Romanor pont. edicto inhibitum ē ceretanis: ne ultra mensem iniussu prætorum domo absint. Pontani uero licet a Cereto originem ducant: aliquot uiros ætatem nrōs doctissimos habuerunt. Inter quos Ludouicus iure cōsultissimus cōsultissimusq fuit. et ex eadem cognatione ac professione Paulus Romæ consistorialis aduocatus celeber habetur. Magnæ etiam indolis prædictæ successit pontanæ gentj adulescens Iouianus: qui Iambico uersu: et scribendis eloquijs assiduo deditus studio Propertij et Callimachi contubernium: aut uicini Ouidij: aut quem maxime imitatur Catulli Veronensis laudib) insignis uidetur. Pontem oppidū a Ponte dictum: narem ibi ppe fluuium iunoente pretergressi ad sextum miliarium inueniunt Cassiam nouū nōis oppidum: sed populo frequens: ac libertate conspicuū: quod Fluuius attingit. Corvus apud altissimā regionem montem: qui et ipse corvus appellatur oriundus: et in narem fluuiū apud Tripontium castellum defluens: cuius castelli uicissdictionis possessionisq cū Nursinis spoletinisq crudelissima inter se proximis cpribus proelia commiserunt: in quib) capti superatiq: Concertatoris sanguini et uitæ nullus pepercit. Septimo a Cassio miliario arduos inter montes: uallib) tñ cum amplis: tum etiam amoenis distinctos ee Nursia urbs uetusta: quam Liuius li. xxx dicit dedisse milites publio scipioni: armanda classe: quā in apricam duxit: paruusq illius moenia attingens torrentulus medio inter Cassiam: et Narem tractu illabitur Corui amnis. Vetustū uero a scriptoribj celebratum ē Nursiæ nomen: quod quidem oppidū libertate: sed imprimis Beato Benedicto monachorū patre et alumno clarissimū priorem cpīo Benedicto summū genus uirum. Q. Sertorium nulli Romanorū ducū uirtute secundū. Seruius Grammaticus in Vergilij expositione: ubi uerba sunt. Quos Frigida misit Nursia sic dicit. Ciuitas frigida re uera: aut certe uenenosa nocens. nā ubiq in concionibus suis Gracchi Nursinos sceleratos appellauerūt. Seruius uero uidetur situm eius oppidi ignorasse nanq poeta excellentissimus: qui ōia: et imprimis historiā ac italiæ regiones peritius nosset: a seruius: frigidam dixit Nursiam: nō quia sceleratos cum sceleratis Gracchis Nursinos iudicauerit ee: sed quia altissimis frigidissimisq Nursia montib) cingeretur. Quod ei ipse docet effectus Nursia gignit uiros: quorū qui inferioris uidentur ee conditionis: non maois peritæ: et industrie aratrum et ligones siue sibulam: et forfices q reipu. ad quam sedent: Clauum tractare nouerūt: et dionysij in ciuili coetu multos uidimus plures audiuimus lris ornatissimos: qualem hē ætas nra Benedictū Reguardatū: qui oriundo

sicut et nomen referens: in bñ Benedicti progeniem: uirē: non maois phie et physicæ: quib⁹ claret artibus: ā prudentia: et consilio excellens. Nursinum multis gignere rapas Martialis sic indicat. Nursinas poteris partius esse rapas. Est supra Cassiam decimo miliario Conissa noui nominis oppidū: sed populo ut inde montosissimis frequentissimum. et hæc quidem in ea montium parte. quæ spoletum e regione respicit. Citra Narem Vissium e: uetusti nominis oppidū uigmti passuum milib⁹ a cereto: et sub ipsis pene apennini iugis remotum. Vissii moenia abluit Nar fluuius. de quo verg. sulphurea nar albus aqua: ortum suum superi⁹ in apennini iugo habens, Est amnis ipsius ortōo ea ratione memorabilis: quia sicut a maioribus tradi uidemus. et ut ipsa uerbi significat: fons geminus fluuium incohans: ex quo⁹ manat orificijs narium animalis cuiusdam speciem in saxosi montis capite imitantib⁹. Ad hanc naris ripam descendentes: quum cereti: ponticæq; oppida præterorressi sunt: schizinū inueniunt oppidum sex a spoleto milib⁹ semotum: ubi subiacens pons narem ingens iter spoleto ad montem Leonem oppidū. Cassiamq; et Leonessam et ad Castella circiter octo monasteria ferentib⁹ præbet. Cui inferius narem pariter uenerit pons lapideus ad oppidū Narronem: Infra quod oppidum fluuius Nar: velini amnis lacusq; casu mirabili adaugetur. Is amnis velinus in apennino binos hꝫ fontes primū remotus ab oppidū: Ciuitatem regalem appellatum: et alterum ab Interocho oppidū: deinde fusus ad ciuitatem Reatinā uellinus interfecat pene mediam. de qua Liuius li. xxxi. aduentum Hannibalis ad urbem Romā describens: Coelium dicit scriptorem iter tib reate: et cupilus oriri. ea ciuitas: sicut recte opinari uideor Vespasianum genuit: et Titum: et Domitianum sistos: imperatores Ro: qñquidem uicus Thome: a quo ipsi duxere originem: nō solū in Reatino agro: sed Reati ppinquū. Dicit hñ Suetonius: a quo hæc sumpsimus Thene uicum modicam in samnio ee: sicut iure optimo Reatina ciuitas e ponenda: quæ Thomam nūc habet Narronum eloquentia et singulari memoria præditum. Prorepressus paulo ab Reate spatio Vellinus amnis: et multis riuulis et fontib⁹: quorū unū Neptunium appellatū dicit Pli. alio: atq; alio exoriri velinum facit lacum: nunc a pede luci ppinquo oppido nocuratū. Prius uero q in lacū tot colligantur aquæ paludes efficiunt: in quib⁹ tm nō scripsit in admirandis Cicero unoulas iumentorum inuitari. In eo aūt lacu Italiæ umbilicum ee. M. Varronem scripsisse refert Plinius. Decidit aut eo ex lacu in narem idem fluuius alta rupe: in quo exitu saxum tresce dicit Plini. sonitumq; facit is fluuii in narem amnem casus: qui decimo exaudit miliario: quū tamen eundem ob casum fumus ascendat perpetuus: aerem ī sublime obnubilans: et spumans: quū in fundum cadit aqua scintillas excitare facit: quæ apud interamnia sexto distantem miliario cospiciunt. Verg. in vii. est locus hesperiæ in medio sub montibus altis Nobilis: et fama multis memoratus in amnis oris Ansancti valles. densis hunc frondibus atrum Vndet utrunq; latus nemoris: medioq; fragosis dat sonitum saxis: et torto uertice torrens. Hic specus horrendum: et sæui spiracula ditis Monstrantur: ruptoq; ingens Acheronte uorago Pestiferas aperit fauces. et cætera. seruius sic exponit. Hunc medium Cosmographi dicūt. Est aūt in latere campaniæ: et Apuliæ: uxta Venusium ubi Hirpini sunt: et hꝫ aquas sulphureas: ideo grauiores: quia ambit syluas. ideo ibi dr Aditus infernorū: q grauis odor uxta accedentes necat. ideo ut uictimæ circa hunc locū non immolent. sed odore perirent ad aquā applicatæ. hoc erat ponus litationis. Sciendum e tamen Varronē enumerare quot loca in Italia sunt eiusmodi: inde Donatus dicit Lucaniæ ee: qui describitur locus a poeta sequitur: qui color uocatur: sed adeo nō procedit: quia quum Italiæ medio sub montibus altis hoc nisi ad totam Italiam referas: non procedit: etsi non e in ualle Italiæ montosa. nā in hoc loco montes penitus non sunt: seruius aūt: cuius sunt prædicta uerba: no minus a me: q Donatus ab eo reprehendi pōt: quia uxta Venusium nō e Italiæ medium. Sed in hoc lacu Velino sicut a M. Varrone habetur. et licet Venusii locus nobilis sit: et habeat circa valles sanctas: s. fertiles: tm non habet mirabilem fertilitatem: quam hic habuit velinus: qñ a principio fuit excultus. Nam ipse idem seruius uerba Vergilii alio in loco exponens: Rosea rura velini dicit lacus uxta agrum qui Rosolanus uocatur. Varro tm dicit lacum hūc a quodam consule i Nare fluuio derivatum: post quod tanta consecuta e fertilitas: ut pernicæ aut longitudinem altitudo superaret herbarū quin et per diem: quantum demptum eet: tm per noctem crescebat. Vnde Pli. li. viii. Cæsar uopiscus quū cadum ap censores aperet: campos Rosiæ dixit Italiæ sumen ee: in quibus pernicas pridie desectum gramen operiret. Dicitur ergo notanter Vergilium significasse hanc soli fertilitatem per uocē Ansancti: quod ipse seruius exponit omnem ex parte sanctum: et quum circa coronant: medium Italiæ altitudo montium: casus fluuii: et lacus: qui speciem præferat spiraculorū sæui ditis

Conissa:
Vissium
Nar fluuius
schizinū. Cassia
Monsleo Leonessa
Narro op.
Vellinus amnis
Ciuitas regalis
Reate ciui i samnio
Thene patria Flauiorū imperatorum
Vellin⁹ lacus. nūc sedelun dictus
Vmbilicus Italiæ
Rosolani campi sumen Italiæ
Ansanctum

Interamnia

esse hunc Velini casum in narem locum Italiæ medio á Vergilio descriptú ondunt. Interamnia é prima in ordine superiore: post Spoletum ciuitas uetusta: quam Liuius li. xxvii. dicit unam fuisse ex colonijs Romanis duodecim: quæ difficillimis p Hannibalis pntiam Rom rpu reb militiam et collationem tributorum detrectauerunt: cuius pratu dicit Plinius: quater in amo in riqua secari: et nõ irriguater: q̃ naris eam circueunti ſ uicinitas efficere uidetur. ornatur ea ciuitas Ioanne Macincollo Camerar ap̃ auditore: legũ: ac bonarũ artium studijs decorato. Prius uero: q̃ ad naris fluenta ulteriùs pſequamur omissa secũdum Tyberim repetamus. Posq̃ amnis chiesus: in Tyberim é delapsus: primum adiacet hgud pcul Tyberi oppidu diruta populo frequentatum. Dũ

Diruta op. Ameria: Ciui-

inceps ameria Ciuitas uetustissima. na M. Cicero sicut refert Plinius eam ante Torsi bellum annis nongentis supra ſ xxiiii. cõditam pdidit. Verg. in Georgicis amerina retinacula et seruus expo nit Virgas: duro uites hoantur: quæ uirgæ abundant circa ameriam. Fuit q̃ Roscio olim ornata ciue: quem M. Cicero parricidij accusatum: contra Syllæ dñatus potentiã defendit. prẽm enim

Roscius amerinus

Roscii hostem locupletem: et bonum: sed magis q̃ parẽtẽ erga filiũ: nolentem clam occiderũt: dum filiusq̃ per occasionem discordiarũ: qi paternæ cædis auctor ab hisdem interfectoribꝫ accusabatur: præda ad Crisogonum quendam Lucij Syllæ satellitem redibat. nemine itaq̃ ob Syllæ metũ au dente defensionem suscipe: Innocẽtem bonũq; adulescentem defendit Cicero: qui in Syllano ẽxcitu militauerat. Fuit q̃ postea Roscius: tanta in histrionia excellentia: ut Cicero: et cæteri florentissimæ

Tudertũ seu Juder-

ciuis ætatis uiri recitantem sæpe audirent. qui adeo doctus fuit: ut libru scripserit: in quo histrio niam eloquentiæ comparauit. Interus é Tudertum ciuitas uetusta: siue ut Plinius appellat Tuder tertio Martino Pont. Ro. ciue ornata: cui multa subsant oppida: et castella tyberis ripas: et colles montesq̃ adiacentes complentia. sed minime dicenda: quæ describenda singulariter pſequamur. Pro

S. Geminus

xime uero illis: atq; Interamniæ nisi medius interesset Nar. é sanctus Geminus pstans in regio ne oppidũ. Abest interamnia sexto miliario a Narnia: arduo i colle sita á pfluenti nare ducta. quam Liuius et Plinius Nequinam fuisse dictam affirmant: una Coloniarũ: quæ Hannibale Italiam pre

Narnia olim nequina

mente militiam: et collationem tributorum detrectauerũt. in cuius agro dicit Plin. scripsisse in admirandis Ciceronem teram ee: ex qua siccitate lutum fiat imbre putuis. de qua Martialis sic dicit Narnia sulphureo quam gurgite candidus amnis Circuit: ancipiti uix adeunda ugo: cuius pon tem superbissimi habuit operis nunc dirutũ: de quo Martialis. sed iam parce mihi: nec adultere Nar nia Quinto Perpetuo liceat sic tibi ponte frui. Ea ciuitas uetustissima ciuili diuisione alias per ætatem iam: sed magis magisq̃ proximo tpre lacerata: horrendas suorum mortes uidit: quæ Gattamellatum genuit: clarissimũ belli ductorem: et nunc Ferrarium hũ spole tinum epm. ciuilis et pontificij iuris excellentia celeberrimũ. septimo inde abest miliario in

ocriculũ

uia item Flaminia ocriculum uetusti nois oppidũ: ultra quod Sabinæ fines Tyberim attingũt. Liuius in ix. ocriculani sponsione i amicitiam accepti et in xxii. dicit Fabium dictatorem uia Flaminia pfectum: obuiam cõsuli exercitui q; quũ ad ocriculum ad Tyberim conspe xisset agmen ad se orem misisse: qui nunciaret: ut sine lictoribꝫ addictatorem ueniret. Igitur a Vellinolacu repetentes omne exuetera Vmbria nobis reliquã regionem: ea quæ ipsum Velinum: et Reatinam urbem: Tyberim: Anienem fluuium ad lacum marsoram interiacent ex plicemus. Maximus aut is montiũ et camporum globus: et quem nec incolæ satis norũt: in q̃ multa fuerunt prisca uocabuli loca: quæ pntibꝫ conferri nequeunt: tum quia interierũt quæda tum quia incomprensibilis mutatio in aliis é facta. erant aut olim hæc omnia sabinæ loca

Oenotria

regionis omniũ Italiæ uetustissimæ. Nam uidemus Verg. illũ dicere ante indistũ nomen Italiæ Oenotros illam coluisse: et Oenotria fuisse cõstat sabinorũ tractum: quod docet Seruius in vii. sup uerbo Oenotria tellus. Romanos etiã originẽ habuisse á sabinis per raptum mulierum cõstat vnde é: quod dicit Verg. in parte est data Roma sabinis. ea lege et factum é inter Romulũ et Titum Tatium fœdus: per quod sunt recepti i urbem sabini ea lege: ut in omnibꝫ cent ciues Romani: nisi in ferendis suffragiis: nam magistratus non creabant: Dicamus ergo fuisse i sabinorũ montibꝫ

Reate.

qui nunc Reate: et inter sabinam pntis tpis regionem altissimi cernunt tetricæ horrentes rupes: montemq; seuerum: et Casperiam et Foratos ciuitates. Fuerunt et arcades genus a Pallan te pfectum: qui regem Euandrum comites sunt secuti: et Imela fluuius. His generatim dictis

notiora

Sabini.

notiora particulariter explicemus. Primum est Auelium in Narem casu sabinos mr̃i temporis pete-
tibus colles Scipionis oppidum ppto frequentatum. Post mons Bonus: et Teranum castella Fluuiolo
ppinqua: qui nunc nomine carens Imela fuit ex montib⁹ oriundus: quos verg. supra docuit casu uele-
ni in narem Imminere: et inter Ocriculum ac Mallianum cadens in Tyberim. Ab ipso aũt Imele ortu apud
Pedelucum montes incipiunt: qui sinistra ciuitate Reatina perpetuo in meridiem casu cursu cõtinuari
semperq; crescentes: et q̃ longe ab Apennino recedentes equicolorum olim nũc Tullacoty montibus
pxime adherent: tyburiq; ferũtur. quos quidem montes si uetustiora quarimus Arcades incoluerũt.
et Tetricæ horrentis rupes: monsq; olim seuerus: mons Sancti Ioannis nũc et mons niger dicunt. su
praq; eos dextrorsum ẽ oppidulum caput Farfari dictum: q̃ eo in loco Farfarus amnis habet orionem.
qui fama notissimus Sabinam regionem pntis temporis mediam diuidit. Imele aũt sinistrorsum ẽ
ppinquum ullæ, nunc oppidum Vacũna appellatum. Acronq; exponit Vacumã aĩ sabinos cui
meminit Horatius ad Aristium. Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ. Acronq; exponit
Vacumam apud sabinos pluriman cultam. quidam Mineruam: alii Dianam prædicauerunt. nõnulli ve
nerem. Sed Varro rerũ diuinarum primo uictoriam ẽe ait, q̃ ea maxime hi gaudent: qui sapientiæ
uacant. Imelæ uero dextrorsum imminet Mallianum: ciuili cultu habitatum: et primarium hoc tempore
regionis sabinæ oppidũ. Post arduũ montem: in quo Mallianum ẽ descendentes in sabine mediter
rãnea uallem inueniunt: ut in montosa regione amplam: in qua Imelæ fluuio pxima ẽ sanctæ
Mariæ. Sanctiq; eutimi eccª sabinæ regionis: cui dextrorsum adiacet oppides Turres p curribus
uetustissimis Numæ Pompilii patria appellatum. Beatus eĩm Gregorius in regĩstro scribit Gratioso epõ
Numentano curam gubernationemq; sancti eutimi eccª Curium, in sabinorũ territorio cõstitutæ.
tibi prouidimus committendam. Nomentum nanq; regioni sabinæ ad hanc urbi Romæ cõterminã
partem continet: quam urbem seneca epistola quinta supra centesimã dicit aerem hãre insalubrem.
unde nunc penitus derelicta ẽ. Martialis aũt locus poeta: quũ uillam ibi possederit: eam sæpenũo
Laudat. Nomentana meum tibi dat uindemia Bacchum: Si te quintus amat commodiora bibas. et
de rosa tractans sic hãt. seu tu præstanis Nomentanis: seu tyburis arui: seu rubuit tellus tusculana flore
tuo. seu prænestino te uillica legit in horto. seu modo campani gloria ruris eris. Pulchrior ut nrõ.
videare Corona sabino de Nomentano te putet ẽe meo. Nomentũq; cui ornatum fuit pstanti
Crescentio: qui dignitatem consularem. Eugenii tertii. et xv. Ioannis pontificũ Romanorũ tpribus
omnium ultimus resumere: ac aliquandiu petinere ẽ ausus. habuitq; pro arce Hadriani molem ab
ipso postea Castrum crescentii appellatam. supra Curres sinistrorsum in montib⁹ sunt castella
Stroncõnum. mons caluus: et Sanctus petrus. Inferius ad dexteram Cotanellum. Rocchamantiqua
et aspera: secus quam torrens labitur Calentanus: breui cursu in Tyberim cadens. Cotanellum etiã
et Rocchamantiquam supereminent colles ardui: ultra quos Buccinianum ẽ oppidum: Sancti
Petri. Inter Calẽtinum etiam: et Mallianum oppidũ sunt Castella. Collis uetus. Stemiliana. Jura
nũ. Gabinianum. transmissoq; Calentino Castellum ẽ in colle poggium miretum. cui torrentulus
adiacet Riuus solis dictus. Iudicatoq; is esse: quem Horatius in primo epistarum sic describit. Me
quotiens reficit gelidus Digentia riuus. quem Mandela bibit: rugoso frigore pagus. O, di
Sentate putas: quid credis amice precari. et Acron exponit. Mandela pagus in sabinis
ubi riuus digentia: supraq; eius riui fontem dextrorsum ẽ Montopolis oppidum magnũ pu
blicam cuius aream inmanem ferrei coloris obdurum sternit saxum. Dedit uero Mentopo
lis magnum huius seculi sabinis ornamentum Petrum odum: qui Grammaticus Romæ
celeber nasoniana Flaccianaq; simul in omni carminũ genere facultatem: facilitate q̃so
nactus. sequitur ad Tyberim Farfari amnis ostium: fuitq; is fluuius priscis tpribus Farfar &
Fabaris appellatus. Nam seruius dicit Fabarim ẽe fluuium: qui per sabinos transiens: et Farfarus
dicat unde Flaccus: dissipabo te tanq; folia farfari. ouidius uero: & amoenæ farfaris undæ.
put certe nunc etiam sunt amoenissimæ. Longissimo ei tractu, postquam Farfarus montes re
liquit per plana labit culta, opacis ubiq; tectus arboribus: qua quidẽ ui amoenissima planicie
monasterium ipsi fluuio dextrorsum imminet amplissimũ Farfense appellatum: castella ad decem
possidens: quorum primũ Fara dictum colli impositũ ẽ monasterio imminenti. et illi dextrorsum
adiacet oppidũ poggiũ curtesij a curtesio domine: subtus delabente uocatum. quem quidẽ fluuiũ
Alliam persico nomine dictũ fuisse constat. Farfensi et monasterio dextrorsum imminet Nerula

Sabini
Mallini colles
Copio opp.
Mons bonus
Terana
Imela fluuius
equicoli qui Tullacoty
Tetricæ rupes. olim
mons seuerus
Mons S. Ioannis nuc
Mons niger
Caput farfari. op. et flu.
Vacuma dea.
Mallianum op
Sabina regio
oppida S. Mariæ. et
sancti eutimi
Turres: qui et olim
Curres. i sabinis.
Nomentum
Stronconũ
Mõs caluus
S. petrus
Cotanellũ
Rocha ãtiq
Calentanus flu.
Buccinianũ. op.
Collis uetus.
Stemiliana
Turanum
Gabinianũ
Poggiũ miretũ
Riuus solis.
Mandela
Digentia flu.
Montopolis
Farfarũ siue Fabaris
& Farfar flu.
Poggiũ Curtesij olim
Allia
Nerula

Scandrilia cū plurib⁹ oppidis

oppidum nobile. superiùs sunt Scandrilia. Tophia. Mons S. Mariæ. Fraxū. Poggiū. Donadeum salixanum. Poggium Maiani. Hæc uero uallis: quam Farfarus effecit, tam multis habitatam castellis: illa ei uidetur: in qua Horatius uillam habuit. Montes enim: quos à pedelucco tybur. usq; continuari ōndimus: hac sola ualle interrumpunt. Horatius ad q̄ dictum. scribetur tibi forma loquaciter et situs agri. Continui montes ni dissocietur opaca Valle: sed ut uenies dextrum Lacus aspicies sol. Lyrium descendens curru: fluente æstate: Temperiem laudes. Quid si rubicunda benioni Cornia uepres: et pruna ferant: et quercus. et ilex multa fruge pecus: multa dominum uiuet umbra. scribit etiam Horatius in primo Carminū de eodem sic: Velox amoenū sæpe Lucretilem mutat Lycæo Faunus: et igneam defendit æstatem capellis usq; meis pluuiosq; uentos. et Acron exponit Lucretilem ee montem in sabinis: exeaq; ūilla unum fuit ulle: ficut i frigidis locis nasci uidemus. qd Horatius Mecoenati misit cū his uersib⁹. Ville potabis modicis sabinum cantaris. Graeca: qd ego ipse testa conditum leui. Datus in theatro quam tibi plausus. erat: et in huius uillæ agro sylua: de qua Horatius carminū item primo sic scribit. Namq; sylua lupus in sabina dum meam canto Lalagen: et ultra terminū curis aduor expeditus fugit inermem; fuitq; Horatio tam grata hæc uilla ut carminum ui. scribat. Cur ualle permutem sabina diuitias operosiores. et infra eiusdem uillæ fontem sic laudat. O fons Blandusiæ splendidior uitro. Dulci digne mero, non sine floribus cras donaberis hædo. et Infra. Te flagrans atrox hora canicule nescit tangere. Tu frigus amabile fessis uomere tauris. præbes: et pecori uago. Fies nobilium tu quoq; fontium Me dicente cauis impositum ilicem saxis: unde loquaces lymphæ desiliunt tuæ: ut nō sit mirandum si Horatius ad hanc ueniens uillam fidem amico fefellit: sicut his uersibus. Quinq; dies tibi pollicitus me rure futurum: sextilem totum mendax desideror. sequunt ad Tyberim fluuiū curresū: sine Allie ostia: ubi sabinæ regionis olim finis erat: et crustumij incipiebant. quorum oppidorum: locorumq; appellationem. Plinius scribit xvi. ab urbe Roma miliario post sabinos incohasse: et Veientes ab ipsis Crustuminis è regione positis ibi fuisse diuisos. unde mons rotundus urbi nimæ. Palumbaria sabellæ familiarium urbis Romæ patriciarum oppida: ut in regione opulentissima i Crustumerijs amnarranda erant. Allia uero fluuius: e: de quo Varro. Quosq; secans infaustum interfluit Allia nomen. et Seruius exponit. Allia fluuius haud longe ab urbe: e: iuxta quem Galli Brenno duce xv. calen. Augusti deleto Romanorum exercitu postridie deleuerūt urbem. Quam Historiam Liuius i vi. diffuse narrat. unde dies illa Alliensis dicta p̄ cæteris omnib⁹ nefasta sorte habita. Fidenæ deinde describendæ iter montem Rotundū Anienemq; et tyberim fuerat. de quib⁹ in latina regione: et i etruria Veios describentes: quorū colonia erat aburide diximus. ornata fuit sabina regio Landone Romano pontifice. cui patriam ignoramus. Postquā aper sabinus Crustumenus q̄ cū fluuio Allia mōtes rotundo post tergum ē relictus: Anio fluuius tertio à Roma miliario fertur i tyberim.

Regio Quinta picenum: siue Marchia anconitana.

Ea iam peruentum ē ad fines oēs ducatus spoletani. Anioq; fluuius nos traxerat ad loca in latinorū partib⁹ à strabone Plinioq; enumerata. quare pede referentes ad propinquam cōterminā q̄ regionē trāseamus: quæ olim Picenon dicta. nūc ē Marchia anconitana quā tamen aliqn̄ prius fuerit appellata Marchia firmana. nā in gestis reb⁹ vii. Gregorii pontificis Romani in concilio Lateranen̄ legimus Robertum Guiscardum: quia Marchiā occupasset firmanā fuisse excōicatum. Piceni fines sūt à septentrione Apenninus: eū à ducatu spoletino ut ōndimus dividens. et ab oriente p̄sertim hyemali fluuius olim Isaurus nūc Folia dictus. A meridie superū mare post fluuium Trentus Asculum præterlabens. Liuius. li. xxii. Hannibalis progressus describens postinsidias ad lacū Trasumenum ptio. Ro. cladem dicit: eū uenisse in agrū Picenam: nō copiā solū omnis generis frugum abundantem: sed refertum præda. et Plinius scribit Picentes quondam nubertimæ multitudinis trecenta sexaginta milia in regu. deditionē uenere à sabinis orti. Quum uero socialis posset incentores: aut primi Marsis incentoribus socij fuissent: eos à Romanis: crudeliter ē secutū. Liuius li. xxvii. Claudio Neronis consulis ad Liuium Salinatorem cons. aduersus Hasdrubalem iturū describens iter eum dicit flexisse in Picenū. et Liuius li. xxiii. C. Terentio pcons. negocium datū ut in piceno agro cōquisitionem militū fiēt. Martialis Cocus poeta attribuit rerum trium proprietatem Piceno his uersibus. Hæc quæ piceni uenit subducta trapetis. Incohat: atq; eadem finit oliua dapes. et alibi. Picentina ceres nitido se nectare crescit: ut Louis arrepta sponsa turgescat aqua. Item alibi. Filia picenæ uenio Lucanica porcæ. Pultibus hinc niueis grata corona datur. Libet ergo ab orientale parte Piceni

Lucretilis mons

Scaurus flu. nunc Folia

Picenum

Crustumij

Veientes

Mons Rotundus

Palumbaria. i crustumerijs

Allia flu.

Fidenæ.

Anio

5

Isaurus flu. q̄ Fulia. Pisaurum. ci.

Mons abbatus op. Idaspis flu. Mons Fabrorum. Vrbinum. ci.

Mons barocium op. Nuuolaria Arcilla flu. Fanum fortunæ cui Methaurus flu. forum sempronii

Carodianus flu. cui forulum imminet

Mons falco Callium. ci. Luceolus Eugubium

Methaur flu. ad Firmianū op.

Hasdrubal mons

Castrū Duratus

Isauri siue Isauri fluminis marchiæ anconitanæ descriptionem incipere. Isaurus amnis folia nūc ductus ex apennino ad Cotulam arcem ortum habens: Pisauri ciuitatis uetustæ mœnia attingit. ubi portum: sed tenuem raro maioribus nauigijs apertum facit. eam ciuitatem: q̄ penes Isaurum sit nomen nactam à Romanis cōditam fuisse constat. Liuius etiam li xxxix. eam à Romanis simul cū mutina. et Parma Coloniam deductam scribit. Scribit eusebius de tpribus Acciū Tragoediarum scriptorem natum parentib⁹ libertinis Pisaurū inter colonos fuisse deductum. et Fundi Acctanum fuisse iuxta Pisaurum: credimusq̄ fuisse ubi nūc corrupte dicitur Farnazanū Pisaurum urbem: nos à Totila destructam: à Belisario q̄ instauratam i historijs ōndimus. Quæ superiori seculo principem nacta ē pstantem Malatestam Randulfi filium: literis: morib⁹q̄ ornatissimum: qui natos treis: et unicam inter raros: claros q̄ numerandā mulierem genuit Paulam mantuanorum pntis tpis principū genitricem. Primum supra Pisaurum: ad Isauri siue Foliæ sinistram ripam oppidum ē mons abbatis: é regione cuius oppidi Idaspis torrens Isauro uanitur: quod poeta Lucanus nouit ubi dicit. et iunctus Idaspis Isauro. suntq̄ multa inter Idaspim et Isaurum Pisaurienses: et Vrbinatis agrorū oppida: quorū mons Fabrorum notius habetur. Editissimo aūt inter flumina ipsa monte Vrbinum est uetusti nominis ciuitas: cuius interueteres primum meminit Cornelius Tacitus Vitelliensi bello. et Plī. dicit urbinates cognōie Metauren ses. nosq̄ in quinto historiarū ōndimus: Belisariū: quia fons in ciuitate per æstatis caumatu arserat: ciuitate ipsa per incolarum deditionē fuisse potitum. Fuit ea urbs diu à montis feretri comitib⁹ p Romana ecc̄ gubernata: put et nunc gubernat Idem Federicus: cui supra diximus eugubinū ēe subrectū. Habet uero nunc ipsa ciuitas seraphinum in uiris et bonarum artium doctrina ornatissimū Consistorialē in Romana curia aduocatum. Supra Pisaurum ad sinistrū oppida sunt q̄ plura: sed notiora mons baro cius: et Nuuolaria: inter quæ torrens labitur Arcilla nomen à Lirio: quem altum: et tenacem h̄t nactus Fani fortunæ mœnia attingens: quæ maritima ciuitas: et ipsa Romanos habuit conditores. à Totilaq̄: sicut Pisaurum destructa fuit: et à Belisario instaurata. Absunt tertio à Fano Fortunæ miliario Metauri fluminis ostia. ad dextram cuius partem intus ē Forum sempronii ciuitas uetusta uiæ imminēs Flaminiæ: quam Fedricus idem Feretranus p Romana ecc̄ nūc gubernat: est uero is Methaurus amnis uadosus a Lucano appellatus. clade Hasdrubalis p Lucii salinatoris: claudiq̄ Neronis Conss. Romanorū uictoria Li. Liuii xxvii. copiose narratam clarius: quē ad sinistram tertio supra Forum sempronii miliario fluuius illabitur Candianus: sinistra in cuius ripa uiæ Flaminiæ: quā Augustus octauianus ab urbe Roma Ariminū usq̄ strauit: pars uisitur mirabili: et sumptuosissimo ope facta q̄ durissimi saxi mons q̄ noentus excisus in longitudinem passib⁹ ducenteris pabet curribus. et ne subiectus amnis rapidū currens lucē corroderet fundamenta: murus ab aquis in sumam uiam quadrato lapide pluribus locis in sublime excitatus illam sustentat. Sed maiori opera: impensaq̄ saxum siliceam habet duriciem ducentis ut teneo passib⁹ longitudine. et octo altitudine p̄foratum: curribus item factum ē pcumbū: cui à formaturo Forulo ē appellatio. docetq̄ titulus literis cubitalib⁹ in fronte excisus. T. Vespasianum. et nō octauianum augustum: qui uiam strauerat Flaminiā: id forum opus fieri curasse. Is Candianus torrente auctus uno: ad dextram h̄t Aqualeneam: uicū tabernis hospitatorijs frequentatū. et paulo supra h̄t montem Falconem. supra uero ad sinistram Callij ciuitatis mœnia abluit Candianus: et superius est Candianum oppidum ab eo fluuio appellatum: quod tm̄ ex luceolis oppidi uetusti ppinquo loco quæ uidā ē Flaminia Eugubium citer à Longobardis excisi ruinis ædificatum fuisse nō dubito. Est q̄ luceolis locus: ad quem Libro historiarum vii. ōndimus Narsetem Eunuchum castra habuisse: q̄n mors Totilæ sibi fuit nunciata. et libro ix. diximus Eleutherium Italiæ exarchum ab Iracleo imperatore constitutum: quia usus perfidia ad Imperiū aspiraret: ab exercitu Rauennate apud luceolim interfectum. Supra Forum sempronii plus minus octauo passuum miliario Methaurus amnis Firmianā mœnia abluit oppidi urbanatium: iuxta quod mons est Hasdrubalis nomen habens: et eum ducem ibi superatum fuisse et constans in regione fama ē: et nos Liuij Patauini libris attente lectis certissima deprehendimus coniectura. Interius uero ad Methauri superiora pcreas planiciem inueniunt speciosissimā: in qua primū ē oppidum à Methauro pene insulam circūdatum quod Gulielmus Durandi Carnocensis Decanus pontificii iuris cōsultissimus speculi eius doctrinæ Libri auctor: cum Martini iiii. pontificis No. nūcius: et Romandiolæ thesaurarius eēt. à fundamentis ædificauit: et à suo nōie castrum Durantis appellauit. Quinto inde miliario abest sancti

S. Angelus i vado Mortatellum Arnola. Massa trabaria.

Arnoeli inuado: oppidum mercatorib⁹ frequentatū. et pxime apennino Morcatellum: supe
ruissq; Arnola castellum: ad Apennini tramitem positum: qua in etruriam á Romandiola
difficili ascensu itur. Tam uero regionem á Federico Feretrano possessam: quæ massa tra
batria appellatur: Romanam ecclesiá: cuius iurisdictionis est: sic ꝑ uocasse cōstat: quid ex ipsius
Apennini iugis: immensæ magnitudinis abiegnæ trabes Romæ in ædium Basilicarumq; stru
cturam portari cōsueuerint: ꝓut et nunc portantur: vñ uidetur hac rōne Plinium nō absurde
scripsisse: qđ supra retulimus Tyberim amnem á Tiferno huic apennino appropinquante fuisse
Romam ratib⁹ nauigabilem ꝓut certe nunc est: qñ imbribus adeo intumuit: ut ictu fulminis eius co
endis ad molendina aquis ubiq; inualeo tactæ omnino ꝓhibere nequeant. sunt et in montib⁹
qui Methaurū inter et Isaurum ac appenninū Massæ immunes Trabariæ Carola oppidū: et
minora aliquot castella Raspagattū. Miraldella sorbedulum: S. Martinus Brasticaria
Belforte Campus. Turris fossati. Tadanicum. Terlum potentis olim Vbaldinorū dominii reliquiæ
quas octauianus possidet Vbaldinus prænitus Bernardino: cuius adolescentis egregie doctri
humanitatis modestia grauitate condimentū: prudentiaq; senili: ut alterum in ipso expectemus Joan
nem Actionis gaium: qui patrū nrorum memoria: uirorū sui seculi arma tractantium facile prin
ceps: et in prudentissimus: grauissimusq; habitus. Post Methaurū fluuiū i Hadriaticū fluctore seq
tur Cesanus torrens. ad cuius sinistrum intus est Mendosum: et inde Mondauium: et supra sanctū
Laurentius oppidū Vgone ornatum dño familiæ montis uetuli: qui uita et moribus dignitate magis
decorat abbatiale: q̄ ab ea decus accipiat: et interius ad Cesanū fontem Peroula oppidū: quod
nuper habuit Anocium rei bellicæ gloria clarum. Missa fluuius post Torrentem Cesanum: primus
mare illabitur. ad sepes nunc senogalliæ mœnia: urbis uetustissimæ á Gallis quondā seno
nib⁹ habitatæ: qui urbe capta: direpta: incensa: ac auro redempta: postmodū á Romanis duce Ca
millo ad internicionē fuerant cæsi: et nunc solo æquata: in cuius superborum olim mœnium partis
ambitu: arces sunt pertenues Duce á Sigismundo Malatesta: cū Fano fortunæ: ac Arimino pro
Romana ecc gubernat. sunt uero multa interius circa Misam amne oppida et castella: quor
notiora Mons bodij. Corinaltum. et Rocha: cuius nomen sæpe in ætatis mēe sæpe per ora
uirū uolitare historijs inuenit. et paulo superius aspetur Misa sentino amne ad saxi ferrati moe
nia delabente: cuius oppidi nomen sæpe per ora uolitare facit Bartolus iurecōsultorum superius
seculi excellentissimus. Habet uero id oppidum Alexandrum Theologū ac phū: et Nicolaum
Perotum eloquentia ornatissimos. Sentinus amnis uetustum retinet nomen: secus quē secundo
supra saxum ferratum stadio Sentina urbs fuit uetusta: in cuius agro Livius libro x. proelium
scribit præclarum fuisse gestum: in quo Fabio maximo Decio Cons. ab umbris. et bruttis Gallis
et samnitibus cum Romanis pugnatum ē. et Decius filius: genitoris Decij exemplo deuotus ho
stium telis obrutus interiit. Romanique uictoria potiti peditum xl. milia trecentos triginta: eq
uitum sex milia de hostib⁹ interfecerunt. samnitumq; agmen quūi fuga prolapsi per agrum Pelignū
fugerent: Circumuentum á Pelignis ō. ex millib⁹ quinq; ad mille cæsi. ē q̄ ad proelium: in quo quidem
structæ acies utrinq; starent: Cerua fugiens lupum, e montib⁹ exacta per campū inter duas acies
discurrit. Inde diuisæ ferē: Cerua ad Gallos: Lupus ad Romanos cursum deflexit: Lupo data est
inter ordines uia. Cerua Galli cōfixere. Tum ex anteſignanis Romanus miles illac fuga inquit.
Hinc uictor Martius lupus: mitigor et Intactus gentis nos Martiæ: et cōditoris nri admonuit.
Ex sentinæ urbis á Longobardis destructæ ruinis saxum ferratum. et pariter vi. ab inde mi
liario Fabrianum oppida fuerunt á principio incohata. ortum uō habet sentinus i apennino
ad tramitem, unde fossatum Vmbriæ oppidū ē accessus. Post Senogalliam prima inueniuntur
in litore fluminis esim ostia: ad quæ arx ō munitissima Anconitanorū præsidio cōstituta custo
dita. Intus ad eundem fluuium sui nōis est Ciuitas Esis: et ipsa uetus. et Interius ac sub pri
mis apennini collib⁹ frequens opificib⁹ Fabrianum: quod nobilissimum totius Piceni siue Marchiæ
oppidum sentinæ urbis uetustæ ibi ad sex mille passus uicinæ excidio ædificatum. ꝓ ætatē nrām
Gentilem habuit pictorum sui seculi celeberrimū. In eoq; familia nobilis clauelentium: uiri simul
pueri et infantes: inquibus baptista Iris ornabat: ciuium cōspiratoē: dū sacris i basilica inter
essent: ad internitionem sunt cæsi. Fortunatum uero ē ꝓnti animo: sicut et proximo fuit Fabrianū
Romanæ curiæ eo ductæ ꝓntia: unde multas diuitias maxima cum dignitate accumulat: tulit
ipsius oppidi sors: ut adulterini Pontificis reliquiæ pestiferi dogmatis in eo fuerint punitæ

Carola / Raspagatū. / Miraldella / Sordelū / S. martin) — Brasticaria / Belforte / Turris fossati / Tadanicum / Terlum.

Mondosus / Mondauiū — S laurenti) / Cesanus flu.

Peroula op. / senogallia. / Misa flu.

Bodiū. — Corinaltū / Rocchā

Sentinus flu. / Saxi ferratum

sentinus flu / Fabrianum

Esinus flu / Esis. Ciuitas.

quod quidem memorabile facinus nō ab re censuimus referendū. Quum Joannes xxij. Pont. Ro. Ludouico bauari adulterini imperatoris importunitatē ac insolentiæ constanter resisteret: ueniens Romam ipse Sauarus: quendam Petrum Colutio de Corbario Reatinæ Diocesis minorū ordinis in antipapam profanari curauit: qui miser quum factæ de se electioni esset assensus: anticardinales creauit: et Complicibꝫ in uesania: impietate sua coactis pro uiribus ē conatus scindere deī ecc̄æ unitatē. et ī interim Joanna Matthei filia de Corbario repetit in iudicio eundem maritū suū qui secum armis quinq; prius ꝙ ad frēs minores inhabilis cōfugisset: matrimonialiter fuerat copulatus: fultaq; per eṕm: seruato iuris ordine in Petrum sīnia redintegrandi mātimonii promulgata. Sed quū Petrus ipse in Idolū pphanatus a Bonifacio Comite Pisano captus: et ad Rō. pontificē Auinionem perductus eēt: idem in carceris pedore obiit. nec tn̄ semper postea defuerunt illius uesaniæ sectatores fraticelli de opinione. uulgariter appellati: asserentes: nec Joannē xxij. nec quēpiam illius successorem iure: et ordine creatum esse pontificē: quod malū adeo diffusum ē: ut in multis mundi regionis q; Italiæ ciuitatibꝫ: atq; per totam Græciæ pſertim. in Athenarum urbis reliquiis multi hactenus inuenti Romanis pontificibus eam ob fatuitatem animis et conuenticulis clam uitis asseuerates. q̄ magis luxus et libidinis sequi oblectamenta uident q̄ uiris pontificij querere fundamenta. Nam præter stupra et adulteria: quæ passim unus quisq; abditis in locis: et ad hoc occulte paratis cōmittit. aliud publicis eorum cerimonijs tale fit scelus. uocata: et de industria seductæ speciosiores quæq; uel uiduæ: uel uirgines: uel matronæ: quum in contra noctu conuenerint sacerdotes et clerici cuius secte eodem in antro clausi: diuinas quidem laudes ad fidem a simplicibꝫ comparandam ex ritu christiano leguntur: cantitant: murmurant. quibꝫ nocte (ut aiunt) media finitis: sacerdos eorum maior alta admonet uoce nos debere masculum: et fœminā sancto spu inuocato: in complexū: carnalēq; copulam cōmiscere. Inde luminibꝫ illico extinctis: quenq; uirum pximā: aut manu captū: aut etiā de industria obseruatam mulierem sibi prosternere. Si uero ex huiusmodi coitu conceperit mulier: infans genitus: ad conuenticulum illud in speluncā delatus: per singulorum manus tradit: tandiu totiens q; uexandus: quousq; animam exhalauerit. Isq; in cuius manibus infans expirauit: maximus pontifex diuino ut aiunt spiritu creat habetur. Et quum alterum ex tam multis uiuentibus mulieribꝫ offertur foetus: eum sacerdotes colleo in alueo conspergati prunis assant: collectūq; inde pulueren in uasculum mittentes uinū suffundant: quo nouitios et exercitatibꝫ huiusmodi initiandos sacris deportant: a quo combibendi modo: cruditis hæc superstitio uasculi quo fit barriloquium appellata est. Retulitq; nobis religiosissimus: et certe sanctus uir Joannes Capistraneus: huius persequendæ hominum sectæ pfectus: scelestissimam mulierculā sponte sibi fassam fuisse: quum eo exdiabolico coitu peperisset infantem genitum lęto animo: lætioreq; fronte incisellam de industria ornatissimā ad speluncam detulisse: præfatam se munus offerre pretiosissimū: eandemq; parentem non modo siccis oculis: sed hilari animo eiulantem: miserandūq; uociferantem assam filium inspexisse. eā itaq; crudelissimā hæresim: quā Fabriani degentes accuratius pſequunt: Conuicti ad duodecim: et resipiscere pernaciter recusantes: ioni: ut meruerant: sunt cōsumpti. Est uero ad Esis fluuii dexteram sub ipsis apennini iugis gualdum umbriæ oppidum petit locus fratrū seraphici Francisci heremita dictus: quo uiso: ut inquit poeta ouidius potes dicere numen inest. ædificijs certe quantū religiosis urris sat sit: ea in locorum asperitate tam commode instructus: ut alia eiusdem ordinis Italiæ urbium loca amœnitate superet: seruaturq; picta in eo tabula Gentilis Fabrianensis opus: cæteris quas uiderimus pferenda. habet Esis fluuius ad dexteram intus Serrā oppidū S. Quirici appellatū quingentis passibus ab ipso amne. et arduo in colle semotū ei auersa a Fabriano regione Mathelica oppidū non ignobile: cuius nomē in picentibꝫ ponit Plinius. sexto abest miliario: iuxta qd labitur torrens breui cursu in esim et ipse cadens secundum litus. Post Esis ostia promontoriū Cimera incipit Mons anconæ dictus. quod quidem promontorium tam ppinquū ē apennino. ut aliqui mōtē ipsum ibi opinati sint: scripserintq; finiri. unde ōndit Plinius eo in loco Italiam se flectere: et aduersam huius cubiti partem concauum ee limatum: ac maximū. qd a pisauro incipiens per Casentinum: burouiq; ad sepulchrū: tetrq; primo cornu pcedens: centralem sinum apud fossatum: ualidumq; et ē posteà alterum cornu ad Ursam: Cassamq; habeat. sub promontorio: quā uerum in mare est Ancona ab ipsa litoris et Italiæ se flectentis turuitate dicta: cuius ueteris urbis et adoricę

Antipapa.

Fraticelli de opinione

Serra. S. Quirici Mathelica

Cimera mons Anconæ

Ancona situ-

Portus Anconæ

Græcis: ut Juuenalis et Plinius dicit: edificatæ. portum Traianus imperator: qđ extante titulo ēt nunc ostendunt insigni opere: et tutissimum nauib) et ornatissimū extruxit. Ordinis historiarum quarto Anconam urbem: dum Conon Justiniani imperatoris partiū dux male defensat: Gothos suburbium: quod tunc mare inter et mōtem urbe inclusum ē: igni ferroq; uastasse. et Libro vii. diximus Narsetis eunuchi duces cū triginta nauibus quadraginta septe Gothorum naues pfligasse: et Anconam obsidione durissima tunc leuatam fuisse: undecimoq; docuimus libro Saracenos per tempora Lotharij imperatoris et seruij Papæ: qui dictus fuerat Porci Anserensi urbe in Dalmatis euersa, nauibusq; venetorum ceteris trib) in Triqestino sinu: captis incensisq; Anconam q̄ captam: ac spoliatam fecisse incendisse: qua expeditione saracēni dissensionibus freti: quib) cum ferro agitabatur Lotharius imperator post incensam desolatāq; Anconam quicquid urbium et locorum usq; dum tū ea hr ora Maritima spoliarant cuiibus ea ciuitatis bn moratis: et Imprimis mercatura dcditis; sed maxime omniū seruatæ diuū Libertatis gloria decoratur. habetq; nunc Franciscū Stalamontem: et Nicolaum iurecōsultos bonarum literarū studijs ornatos: quū nuper amiserit ciriacū qui monumenta inuestigando uetustissima: mortuos, ut dicebat: uirorum memoriæ restituebāt. Primus post Cimericū pmontorium ē amnis Musio: quē a dostia Aspidum uocant certo q; abeo amne miliario: et paulo supra mare uetustissima interijt urbs humana: et paruo ab inde spatio adhæret mari ipso in promontorio. Siriolum oppidum. Ad alteram uero promontorii partem i mediterranea uersam primū ē castrum Ficarellum Interius decimo ab Ancona miliario ē Auximum ciuitas uetustissima: cuius ardui montis in quo ē sita radices: Musio attingit: ea urbs multis i locis pser tim in belli ciuilis. C. Cæsaris commentarijs et mīs ostro pontifū historijs inuenit celebris: quā ondimus duram pertulisse: et Ionoam obsidionem: pruss̄q; in bellum ciuile pfectam deuenisse: ea maxime causa: q pothi illam maximo pfidio defendebant. Supius item. x. miliario. subapenni ni collibus ē Cingulum oppidū a Lapieno ædificatum: cuius item Celsum sicut Auximi montem Musio circuit. et paulo superius ortum hr. sed medio inter auximum: cingulumq; spatio est staphillum haud ignobile piceni oppidum superiusq; ad dexteram inter colles apennino proximos ē Lapirus uetusti nominis castellum. Attingit uero in mediterraneis mari propinquorib) Musio Recanetum ciuitatem: quæ Ricinetum a principio appellata ē. quum enim Gothi Eliam Ricinā ciuitatem campestrem ab Elio imperatore Romano Pertinace ædificatam: cuius Maceratæ propinquora cernuntur fundamenta demoliti essent: eius in colle in oblongum tractum dorsum demigrantes Recanetum ciuitatem sumpto nomine a prima parū mutato ædificarant: idq; decreta Ricinatum marmorib) incisa: quæ ap Maceratam sūt ex parte ondunt. ea ciuitas maonum ex patria et affinitate mea Torluuio, hr ornamentum Nicolaum Astreum Recanetensem et Maceratensem epm. sacris: et phiæ ac medicinæ lris: quibus adulescens operam dedit egregie eruditū. Recanetum inter: et Hadriaticum mare paululū a Musione recedit celeberrimum totius italiæ ut in aperto montiq; loco sacellum Gloriosæ uirginis Mariæ i laureto appellatum: quo i loco preces supplicantium a deo genitricis suæ intercessione exaudiri illud maximū: certissimumq; est argumentum: q eorum: qui uotis emissis exauditi fuerunt: ex auro: argento: pannis uestilinea: laneaq; appensa donaria magno luenda pretio: basilicamq; omnē pene copientia episcopus in dei uirginis gloriā intacta conseruat. Potentia amnis sequit: ad cuius ostiū uetusta interijt eiusdem nois urbs inter primas picentū aliquando nūata. Is amnis in apennino supra Matelicam: et quasi e regione nuceriæ Alphateniæ oriundus hr. intus ad dexteram: et sub primis Apennini collib) ad duos mille passus distans monticulum oppidū. superius uero et ad primos Apennini colles Potentia pterlabit sanctum seuerinū nobile sed nouū oppidum ad ruinas ædificatum septempedæ oppidi uetustissimi a longobardis solo æquati. Asinus inde torrens pexiouus mare illabit: cui supius adiacet S. Maria in Cassiano oppidū. ad dexteram: et intus ad sinistram paulū a mari recedit ciuitas noua nobile oppidū: et sexto ab Asino torrente miliario absunt chienti amnis ostia: cui intus ad dexteram adiacet mons Casuarius oppidū: paulog; remotius Morrum: et tertio ab inde miliario supius Macerata ciuitas. nouo nois: et ipsa eliæ Ricinæ sicut Recanetum excidio incohauit. Quinto inde miliario supius ē Mons vltni oppidū nō ignobile

Musio flu

Siriolū op.

Ficarellū op.

Auximū. Ciuit.

Cingulum op.

Musio. flu.

Staphilum opp

Lapirus op.

Recanetū olim Ricinetū

templū S. Mariæ i laureto.

Potentia flu.

S Seuerinus op. septempeda

Asinus torrens

S Maria i Cassiano

Ciuitas noua. Chienti flu.

Mons Casuarius.

Morrū

Macerata. Ciuit

Mons vltni.

quod Franciscus sforcia: quo tpe primum Eugenio iiii. Pont. Ro hostis ee coepit: diripiendú militi concessit. Inde est Arantia Varanensium villa: superius item ad chientum amnem e Tollentinú uetus oppidú: ad pto frequens bto confessore Nicolao ornat: cuius relatopus i nim sanctorum aplicas literas. ego eugenij iiii pontificis Ro. secretarius cosci. Habuit uero Tollentinum per aetatem triam Nicolaum Matricium Tollentinatem inter primarios rei militaris duces annumerat. habetq; nunc Franciscum philelphu Philelphum, fratrum Latinarum praecatúq; excellentia qc editorum operú fama notissimum: supraq; Tolentinú tertio miliario e Bel forte oppidú. Vbi uero chientus fontes in apennino habet: seratualtus e. et castellú: et lucus: quo tramite camerinú ex umbria adiri ondimus. est ad sinistram supius camerinú ciuitas uetustissima: ad quá Liuius Li. ix. Fabij maximi frem: qn motus ethruscorú iuerat exploratú pueniss: et multa exceptú comitate scribit: et Li. x. dicit camertes dedisse. P. scipioni arma classe: quá dixit i aphrica cohortem unam sexcentorú hominú armatorú. ea dudum fuit in picentib; sicut et nuc est opti frequentia: opib; q; primata: quae pximis annis similem uidit Fabrien si nobiliú Varanensiú eadem. sed nuc a duob; ex eadem Varanensiú gete adulescentib; Rodulfo. et Julio: Iris uirtutib; q; ornatus gubernata quiescat. Influit chientú amnem supra Tollentinu torrens Frastra in apennino pxime fontib; natis umbroru amnis oriundus: cui i ipsis apennini iugis adiacet Frastú inde appellatú oppidú. et qua torrens ipse i chientú labit e chardarola oppidum non exile. Ad chienti sinistram intus e s. Elpidii oppidum. supius s. Justi castellum: quos Torrens letus cognomine amnis attinoit: et in chientum breui cursu labit. Item q; superius ad primos apennini colles sancti Genesii e oppidum haud ignobile: cui interius seruana adhaeret. Intergea duo oppida planicies plicae e: apud quá laetus amnis torrens origine habet: ad eúq; torrentem ante infra seruanum miliario urbs e salui a uetus nomen: et pariter moenium edificiorú multae uetustatis ruinas habens: inter quos certum e tria fuisse theatra. nec satis inuenimus. quo tpe quae ue ea urbs fuerit condita. Paucis et in locis praeter q in Ilinio: et ma Gothorú historia illius nomen ap uetustos inuenit. nunc aut reliquiarú et quidem moenium loco derelicto extat in earum anoulo oppidum urbis aliae corruptum a uetusto tenens nomen. sunt etia tertio infra saluiae uestigia miliario ad Laetumni torrentis undas ingentis Mon^n clarq; allensis ruinae. At in ultore prima sequitur amnis nuc tenna: olim Tioniae ostia: cui amni haud longe ad dexteram adiacet oppidum nunc sancta Maria in Georgio appellatum: inter primaria Marchiae annumeratú. ouae urbs olim fuit Jegonia de qua in Commentariis. C. Caesaris sic habet. Interea certior factus Tionium. Termú praetore cohortibus quinq; tenere: oppidú munire: optimaq; omnium Tigniorú erga se uoluntate. Curione cú tribus cohortib; quas Pisauri et arimini habebat: mittit: cuius aduentu cognito dissipatus ciuium uoluntate Terminus: cohortes ex urbe educit et profugit. milites in itinere ab eo discedút: ac domú reuertunt. Curio summa omniú uoluntate Tigonium recipit. et citra ultraq; Tenna multa sunt ibi propinqua agri. Firmani oppida: et castella. Sed primum superius ad Tennam e mons s. Martini. et tertio supra abest miliario Tenna. post quarto miliario ad primos apennini colles e Amundula et ipsú inter primaria Piceni oppida numeratum. ad sinistramq; Tennae i apennino e Mons fortinus: nobile oppidú. supra qd in apennini iugo Tennais fluuius fontem habet: infraq; ad ostia eadem sinistra castellum e portus Firmanus appellatú: quum tamen nec fluuius nedum faciant ibi portum: sed uix tolerabilem nauib; praebeant mansionem. Intus q; tertio miliario e Ciuitas Firmana Romanorú colonia ex duodecim uiginti: quae difficillimis secundi belli punici tpribus primo detrectauerunt militiá: et tributorum collationem. post in sententias et ppli Ro. ptatem se omiserunt. et in haud quaq; in hoc maiorum ambitu. quem ht uetustas: quo illam circumdedit superiore seculo Joannes Auelus vicecomes rei bellicae ductorum sui tpis constantissimus: quú in saxeo in tumulo: qui moenib; includit oppidú fuerit puetustú: cui castello Firmano erat appellatio cernunt q; in saxo cubitales litera diui nescio cuius auoustu titulo incisae. Erat profecto eo in tumulo arx munitione: et ornatu inter primas Italiae numerata: quam deturbato: ac per arma pulso pontificis eugenii uirib; Francisco sforcia ppls Firmanus muro: et oi munitione: simulq; ornatu spoliauit. Absunt a Firmano portu: quinto miliario torrenti letimortui ostia: ad quae maoni aedificii uestigia cernunt. estq; fama nullius: qd sciam: uetusti Iris cofirmata Picenum ibi fuisse urbem: a qua quinciam nomen adiumant nactam ee. Isq; torrens Paulo supra Petrielum inter et Belmontem oppida ortum ht: eundemq; torrentem inter et proximú Asonem fluuiú est mons Rubianus oppidum: et superius ad Asonis dexteram intus sút Seruilianú. post sancta Victoria. et supius Mons falco oppida: et superius

Tollentinum vñ s. nicolaus. et philelphus

Belforte

Camerinú ciuitas

Fraftra. amnis cú oppido chardarola. s. elpidij) castella. s. Justi)

Laetus uiuus. s. Genesius. Seruana.

Saluia urbs ubi

Tenna. olim Tignia. flu

s. Maria i Georgio op.

Terma. Amudula.

Mons fortinus

Portus firman).

Firmum ciuitas.

Letus mortuus flu

Petrielú. Belmons

Aso. flu. Seruilianú

Mons rubian)

s. victoria)

Mons falco) op.

Mons monachus op. Tedasū

item summo in Apennino mons monachus nō ignobile oppidū. sub Asonis fluuii fonte. ad asonis sinistram. Litori fluuioq; adhaeret Tedasum castellum. supraq; est mons florę. Superius oppidum mons nouem dictum: q̄ a nouem nobilibꝫ fuit ædificatū. Inde habetur mons altus et fortis. et superius oppidū. et superius oppidum Communalia Asculana appellatū. Illabitur post hæc mare torrens pexionus: ad cuius ostia ē Morcinū castellū. Interius Ripa transonū: quod oppidū loci natura: muroq; munitissimū nulli Picentum: ppto diuicisq; cedit: et tm dum pellendo prouincia Francisco sfortiæ bellum geritur: id oppidū Sfortiani diruere. supra ē Ossionanum nobile oppidū. Supius Castronanū. Superius bis in mediteraneis abest certo miliario ab Ossignano Aprida nostrę memoriæ munitissimum natura loci oppidum. Altissimis uero in montibꝫ: qui præcelsis oppidis ex regione rident. Summo i apennino e mons s. Mariæ in Gallo oppidum: cui ipsi i apennino propinqua est Cauerna montis sibyllæ. uulgo appellata: et paulo superius ē lacus ille, i Nursinorum agri apennino: quem uano ferunt mendacio pisces loco dæmonibꝫ scatere. ea tm duorum locorum fama multos diebus nris: et plures superioribꝫ: ut audiuimus: seculis pellexit necromantię delectatos: aut noscendarū rerū mirandarum auidos: ut arduos hos montes magno uanoq; labore cōscenderent. Distant in litore ab Asonis fluuii ostio. Cripte oppidum octo. a Cripta q̄ sanctus Benedictus item oppidū duo mille passuum: quæ maritima regio omnium Italiæ præter surrentinā: Caietanāq; amoenissima: mali: quod arancium uocant: fœcundissima. uitibꝫ item arboribusq; et oleis est consita. et tribus a sancto Benedicto milibꝫ distat arx Asculanus portus appellata: quæ ostijs Troenti fluminis ad custodiā ē apposita: ubi fines sūt litoreæ regionis picentię: siue marchiæ anconitanæ. est primum intus ad Troenti dexteram oppidū mons Brandonus: cui nunc uno felicissimum Fratre Iacopo ordinis s. Francisci de Marchia appellato: quem ardentissimum pariter et eloquentissimū uerbi diuini præconem uitam ducere in terris angelicam constans fama cōsentit: adeo ut nullus dubitet: q̄d multi uidisse affirmant: eum, ut ē uiuum miraculis coruscare. Tribꝫ ab hoc oppido: et totidem milibꝫ a ripa Trāsonū abest aquilana oppidū. ex quo duces Adriæ puinciæ Apruntinæ originē duxere. secundum hanc Troenti dexteram: ipso in apennino est arquata: oppidum nobile: quod Nursini Pontificū Romanorū cōcessione inaliena obtinent regione. supijs quinto miliario: pariter ad Troenti dexteram ē accumulum nobile oppidū. et ibm superius: sub Troenti sinistram fontem ē Amatrix oppidū: ut i montanis egregiū: q̄d fortassis propinqua in regione: quū ultra fontē: et ad Troenti sinistrā sit annumerari debuit. Difficile uero ē montiū huiusmodi et sitorū in ipsis locorum descriptio: q̄ saltuosa sint et ruinis altisq; rupibus q̄nq; ita diuidunt ut nec pictura sit nec eloquutio: quæ plenam illorum notitiā dare possit. Hinc unum dictis addere libet: q̄d suo loco commode explicare nō potuim). ea in apenini parte: in qua superius oppidū Arquatum ēe diximus: ipse apeninus se ipsū supra arduum facit ortum. qui Nursinos a Picentibꝫ dirimit: appellaturq; mons uictor, cæteros regionis montes altitudine quia uincit: ad cuius orientalem lacus ille dæmonibꝫ infamis ad aliudq; latus in meridiem uersum: duo ipsius colles altissimi: et paulisper in profundo inter se diuisi furculas faciut præste appellatas: inter quas Troentus labitur. et mox ab ipsis furculis per arctam: et tortq; manu factam decurrens fossam Arquatæ moenia attingit. Ultra alteramq; etiam infra Amatricem, medio in apenino fluuius orit nomine castellanus. qui paruo cursu ad moenia Asculi defertur: et paruo inde spatio cadit ī in Troentum: ut hinc castellanus iste: Troentus inde asculi moenia circumluant. ea ciuitas uetustissima aliqn picentū primaria fuit. Et Liuius quum libro lxxii. dixisset Italicos pptos bello sociali defecisse primos ponit picentes: posthea li. lxxvi. dicit Asculum a Pompeio strabone captum: quo i proelio: quū tera tremuisset strabo tellurem cæde promissa placauit. et tamen post cædem: incendiaq; commissa urbem euertit: qui asculani initio belli missos ad se legatos interfecerunt. Asculum uiros sæpe habuit præstantissimos Titum Betutium barrū oratorem. quem Cicero in Bruto cæteris suæ ætatis oratoribus externis præfert. Ventidiū bassum Ducem Romanū: qui primus parthos attigit: in quem militare illud Lucretium fuit dictum: qui malos fricabat factus ē consul. Habuit etiam Nicolaum tertium Pontificem Romanum: eumq; excellentiorem mathematicum: uulgarem poetam. /

Finis Piceni. /

Mons monachus op. Tedasū
Mons florę
Mons nouem.
Mons altus. mōs fortis
Communalia
Morcinū
Pexatrausonū.
Ossionanū
Castronanum
Aprida
S. Maria i Gallo
Cauerna sibyllæ.
Lacus nursinorum dæmonibꝫ sacer
Cripte
S. Benedictus op.
Arx asculani portus
Mons Brondonus
Aquilana
Arquata. ad Troentū
Accumulū
Amatrix
Lacus dæmonū
Furculæ præstę
Troentus. flu.
Castellanus flu: ad Asculum. cu Troento
Ventidius bassus.

ROMANDIOLA siue Flaminia

Blondi Flauii Forliuiensis Regio sexta Romandiola siue Flaminia.

Ed iam finis adest Picen(i) seu Marchiæ Anconitanæ. Deinceps Flaminiā siue Romandiolam adeamus. Flaminiæ quantū ad hanc ptinet regionē uocabulū ante finitum secundum bellum punicum nusquam reperitur. Nam Flaminium uel oppidū iuxta Tyberim et soractē montem fuit: de quo uerg. in VII. Hi soracte habent arua arces: Flaminiaq; arua. et Flaminia dicta ē uia: quam octauius Augustus ab urbe Roma: uel potius a circo Flaminio: sicut in Roma instaurata docuimus Ariminum usq; strauit. Per totum uero secundū bellum punicū: sicut et belli punici primi ēpribus factum erat: hanc regionem Liuius Patauinus: quantū ad Romanos spectabat: solo Arimini uerbo appellat. Nam libro XXIII. sic dicit. Prætori sempronio Prouincia Ariminū obuenit: quum reliqua omnia Padum uersus apenninum: et alpes partim Boios: partim Gallliam diceret Cisalpinam. pariter dicim de æmilia: quæ et ipsa in Romandiola ē cōprehensa. Liuius aūt li. XXXVII. sic habet. M. æmilium Cons. Liguribꝫ subactis: uiam a Placentia productam Flaminiæ coniunxisse: ut certum sit uiam a foro Cornelii usq; Placentiam: inde æmiliā appellatam. et infra minuit Liuius. quintum Flaminium fratremq; qui ut meretrici Placentinæ placeret. Gallum Securi percussit: unde hæc cognomina Romæ sublata sunt: uiam strauisse. quam Flaminiam appellarit. habuerintq; fines Flaminia ab Isauro ad paternum fori cornelii nūc Imolæ amnem: et æmilia inde ad Trebiam Placentiæ urbis fluuium: quam sententiam et nunc habet Rauennatis ecc. exarchatus pruincia: cuius tota id Romandiolæ nomen olim obtinuit: quod quidem nomen ōndimus in historijs Carolum magnū: et primum Hadrianū Pont. Ro. post oppressos: dominiosq; priuatos Longobardos: ea maxime ex cā indidisse: qp toto Longobardorum tpre Rauennā cū ppinquis aliquot ciuitatib) et oppidis Ro. pō fidem constantissime seruauit. sed nos consuetudini adhærentes iam inueteratæ fines Romandiolæ intra Isaurum: siue Foliam: et Sclutennā siue Pisaurum amnes: Apenninumq; montem: ac mare Adriaticū Paduſamq; paludem citra Padū et ultra illum: quicquid aper Ferrariensis: ad Veronensium: Patauinorumq; paludes: et ultima usq; Padi ostia Fornaces appellata mare inter Adriaticum: et padum habet cōstituemus. Ad dexteram Isauri amnis ripam primum habet Romandiola oppidū Foccium post mōtem Jurum inter Isaurum et proximum torrentem crustumium: de quo Lucanus. Crustumiumq; capax: siue ut nunc appellant Conchan: Focaria est promontorium: quatuor habitatū oppidis. Granariolo. Castromedio: Gabitijs: Florenciola: et uinetis: et oliuetis copiosa cōsitum. superiusq; sunt oppida Tumba planus montis. Mons caluus: Res campi. Saxum Corbarum et Macerata: montis Feretri. sub Focaria Ariminū uersus Catholica uicus: ad quem absorptum mari oppidū Conchan eminentes aquis muri: turresq; per æquoris tranquillitatem ōrdunt. Interius ē Gradaria Sigismundi pandulfi uilla: superbis ædificijs: amœnisq; consitionib) et ampliſſimis uinetis ornata. ad sinistram sita conchæ amnis a quo submersum oppidum nomen habuit. suntq; superius Sanctus Joannes i Maceggno Mondarium. saludarium. mons Gridolphus Metellum. mons Florum. Cemanū Tauletum Planetum castelli. Castrū nouum. Mons Tauelli Certaldum. petri Turchi uiri doctissimi patria Planum Joannis Francisci nobilis. et strennui: á lris q; non abhorrentis uiri patria. Planū Meleti. Petra Rubia: Carpegnum. á quo nomen accepit mons arduus ampliſſimusq; pascua præbens per æstatem animalib) huberrima. qui quidem mons Arimino: siue ut nūc dicit Marida fluuio ab Apennino diuisus omniū Italiæ apenninum nō contingentiū montium ē maximus. subest item illi castellaria. post sequitur mons scaulus: ubi hæc scribimus Alberetum Gypsum. Tumba Gaieni mons Tardinus. saxum. mons Grimanus. mons Taxorum. mons Copiolus. et mari in uia Flaminia: et prope mare Imminet sanctæ Trinitatis ecc. suntq; ad eius torrentis dexteram oppida et castella in Arimini siue Maridæ amnis sinistram uergentia. Serrauallē. Verrucchium. sanctus Marinus. sub arduo cuius monte torrens ipse ortū habet. superiusq; in montis Feretri regione mons maius. petra acutula Toranum. sanctus Leo. epi sedes. Scaulinum antiquū. Soarne Penna biliorum Maiolū. Ciconiaria. Montironum. mercatum Ranchi. Succedit ordine Ariminum: uetusti clariq; nois Colonia Romanorū: simul cū Beneuento. sicut Liuius XIIII. libro scribit deducta anno: quē ex eusebio computauimus ante Jesu christi dñi natiuitatem secūdo octuagesimo ducentesimo

Flaminia regio
Flaminiū op.
Flaminia uia.
Ariminū
Boi.
Æmilia. pulcra. et alia
exarchatus Rauenna
Isaurus nūc Foglia
Sclutenna nūc Pisaurus
Foccium op.
Jurus mons
Crustumius flumen hodie Conca
Focaria. Granariolū
Castrū medii Gabitū
Floretiola Tumba
Plan motus Mons caluus
Res campi. Saxu Corbarū
Macerata. Catholica.
Gradaria. S. Joannes
plurima oppida ad montana Arimini et ad Maridā flu.
Marida flu. ad S. Marinum op.
Ariminum.

Mariela flu.

ea ciuitas duram á vitigite Gothorum rege pertulit obsidionem. Iouine Vitaliani partium lu-
stiniani imperatoris: sicut in hystorijs ondinus uiriliter defensante: et nunc sigismundo Tan-
dulfo Malateste clarissimo rei militaris duci uicariatus ecc titulo é subiecta. cuius late
rarrioat eiusdem nominis fluuius Mariela nunc dictus.
scribit Liuius Li° xxi. L. Sempronium Cons. compositis Siciliæ rebus decem nauibus
oram Siciliæ legentem Ariminum peruenisse. Inde cū exercitu suo ꝓfectum ad trebiam
peruenisse amnem. et libro cix. dicit belli ciuilis Cesaris et Pompeii: initio Curionem
tribunum pl. peruenisse Ariminum: quá Hystoriá Hircius in Commentarijs: et Lucanus poeta
diffuse narrant: ut eam prolixius á nobis scribi oportere non iudicemus. et pts Hierony-
mus ecc doctor scribit concilū ætate sua: et cui ipse interfuerit. Arimini celebratū fuisse
qđ postea patres reprobarint: et oesta meo censuerit ee nulla. Eam ciuitatem suburbiumq;
conuulsit pons nunc solus integer ex ueteribus quatuor: quos octauius Auoustus Flaminia
uia ab urbe Roma Ariminū sel'icibus strata. præter minorum pontiū turbam maximo extru
xit opere: atq; impendio. Qui eim est ad Tyberim Miluius noie. á M. Scauro sicut Amian.
Marcellinus refert constructus: multaq; ab octauio accepit ornamenta oio amisit: et qui
Tyberim item sub ocriculo uocabat: parte una succissus in arcis fundamenta cocessit.
Is uero qui sub Narnia Narem amplectebatur fluuium: multis ut uidetur seculis uel suc
cissum uel collapsum uetustate fornice medium amisit. ornata fuit Ariminensis ciuitas
superioribus seculis Mastino Pandulpho et Caleoto ex malatesta gente principibus omni
uirtute ornatis. ortiq; eodem Caleoto Carolus Malatesta princeps fortissimus: atq; doctis
simus fuit: quem in hystorijs M. Catoni superiori similem fuisse dixim⁹: et Pandulfus
qui Brixiæ et Bergomi dominiū multis obtinuit annis: inter ætatis mee principes prima
ri sunt habiti. quorum tñ nulla rone eis fuerit uirtute Malesta tertius frater. Claram
uero dulcemq; sui memoriam seculo mio reliquit Caleotus robertus: qui licet paternæ
hæreditatis urbes oppidaq; amplum in Italia principatum iustissime simul et prudentis-
sime administrauerit: res tñ mundanas tanta eleuatis in æternæ salutis desideria spiritus
munditia et puritate contempsit: ut postquam adulescens unde uenerat restitutus carnis
sarcina e exutus: bitudinis famam signaq; in teris reliquit. Ariminumq; nunc hꝫ Petrū et
Iacobum per leones frēs: latinis et græcis lris apprime eruditos. Ad sinistram Mariæ
intus e: ut diximus uerruculum prima Malatestarū patria. Mariolum Bilium et ad fon-
tem in Agonimo castrū ilicis. est etiam ut diximus in excelsi montis cacumine Saraminum op-
pidum olim acer mons dictum ppetuæ Libertatis gloria clarum. ulterius uia Flaminia e sancta
Iustina uicus: et supra primis in collibus sanctus Archangelus nobile oppidū et in uia ite
Flaminia Saluignanum oppidum intersecat Pluſa uetuste nominis fluuius. qui sub bellacere
castello mare influit Adriaticum. Inde habetur parnus torrens Butrius: cui supra uiam
Flaminiam adiacet Longianum uiti oleaq; in circuitu perpulchre consitum. sequitur maoni
quondam nois torrens perexiguus Rubicon: Cisalpinæ Galliæ Italiæq; arua disterminā
re solitus Pissatellum nūc: qui sub flaminia uia ad Ariconem qui supra dicolunt uocant:
factaq; olim stante: et integra repu. Romana lege prohibitum: ne quis cū armatus illū iniuſ
su maioratuum transcederetur. eaq; lex loco mota: in quo ab initio fuit posita marmore
literis incisa: eleoantissimis et nunc uisitur: quam libuit hic ponere. Iussu mandato ve
I. R. cons. Imperator miles, tyro. committito quisquis es Manipularieue centurio tur
mæue Leonarie hic sisisto uexillum finito: nec cutra hunc amnem Rubiconē signa
ductum: commeatum ue traducito. si quis huius iussionis ergo aduersus ierit: fecerit ve
adiudicatus esto hostis I. R. ac si contra patriam arma tulerit: penatesq; é sacris pene
tralibus asportauerit. S. P. Q. R. SANCTIO PLEBISCITI. S. VE. C. Notio
ra sunt: quæ de huius armis. et legis trānsoressione. C. Iulij Cæsaris scripta sūt ámultis
q; ut ea á nobis hic scribi oportere iudicemus: satisq; fuerit: et locum: et legem indicasse. Incipit
uero hic secūdū uetustos Gallia cisalpina: de qua M. Cicero in philippicis. nec uero de uirtute
constantia gradiuitate Galliæ taceri pot. est eim ille Hos italiæ: illud firmamentū imēi Ro

Verruculū. Mariolū. Bilū castrū ilicis.

Saraminū. S. Iustina S. Archangelus Saluignanum. Pluſa flu. Bellacer Cast. Butrius. Longianū Rubicon nūc Pissatellū

Sanctio Plebiscīti et senatus cōsultū.

Gallia cisalpina Hos italiæ.

illud ornamentum dignitatis et Pli. In hoc tractu interiere Boii quorum tribus CXII fuisse
auctor ē Cato. Item Senones: qui coeperant Romam. Qua Rubicon torrens influit adria
ticum portus ē Cesenas, parua admittens nauigia. Intus supra Flaminiam sunt amoeni et fe
rtiles agri Ariminensis castella: quorū primarium ē Runchfridum: vltra Cesenatem Lu
propinqua est ceruia ciuitas rarissimo habitata colono salinas faciente: quum malae
sta nouellus Cesenae princeps praestantissimus in arctiorem restrictam orbem muro nuper
ualido communiuit. et quinto abinde miliario absunt sapis fluuii ostia: adiacetq; ei
fluuio intus muta Flaminia ciuitas Cesena uetus habens nomen: quae Malatestae nouellu
litteris praesertim historia ornatissimi administratione nunc gaudet: a quo ornatur bibliotho
ca melioribus italiae aequiperanda: quum tū hospitale idem in urbe sumptuosissimū aedifice
dc moenib; illam nouis alicubi communiat. ponte lapideo: et quidem insigni sapim fluuiū
ad uiam Flaminiam iunxerit. et est quidem nūc plurisfacienda: q̄ iniuerit M. Tullius
quū in ultima ad Lentulum epla significare uolens quempiam Romanū ciuem parui facie
dum ēe: dicit non satis dignum ēe: cui Cesena: aut tabernolae fuerint committendae. Plini
aūt cicerone posterior uirtutē docens italiae optima commemorat Cesenaticum. Ea ciuitas quum
ciuilibus discordiis tumultuaret: ad annum salutis triceſimum octauū supra tricentesimum et
mileſimum a britonib; Romanae eccae fidem seruare simulantib; direpta fuit. Superius ad sa
pis fluenta intus ē emporium saracenum uicus: et paulo supra ad apennini radices sassina ue
tustissima ciuitas: quae in Boiis nobilissima Plautum comicum cūem habuit: quem eusebius
tradit pp annonae difficultatem ad molas manuarias pistori se locasse: ibiq; quoties opere
uacaret fabulas scribere: et uendere solitum fuisse. meliusq; urbis ruinis episcopū ē: ciuius
Dioceseos: et dominū sunt castella: et oppida ad viginti Forbo pro Boio uetusto nōie ap
pellata. ad sapis uero fluuii fontem: uel paulo infra oppidum est sancte Mariae ad balneis:
quae intus habet latericio opere conclusis dictum. et secundum amnis eiusdem decursū uallis
ē palmed Castellis uicisq; plurimis frequentata: obtinuerant uero Boi a principio omne mea
nunc Romandiolae regionem: quae a sassina Bononiensem includit dorum. phibetq; Plinius
Bononiam p Boloniā dictam ēe: q̄q̄ non mō Bononiensem agrū Boi? sed eos: qui nūc Mu
tinensis: Regiensisq; dicunt complexi fuisse uident. quod indicat Liui. Lib. XXII. his uerbis.
Q. Minutius inde in agrū Boiorum legiones duxit. Boiorum exercitus haud ita multo ante
traiecerat Padum: iunxerantq; se insubribus: et Cenomanis: qui ita acceperat coniunctis
legionib; consules rem oesturos: ut et ipsi collatas in unum uires firmarent. Postquā fama
accidit alterum consulem Boiorum urere agros seditio extemplo orta ē. Postulare Boi: ut
Laborantib; uniuersi opem ferrent. Insubres negare se sua deserturos. Ita diuisae copiae: bo
isq; in agrum suū Tannetam profecti: situsq; Tannetum fuit Boiorum Mutina pariter et
nunc regiū: ultra quam ciuitatem Tannetum ēe ordemus in Boiis fuere. Fuerunt in potentis
simi: pertinacissimiq; ppte. quod Innuit Liui. Li. XXI. Boi sollicitati ab insubrib; defecerunt:
tam nec tā ob ueteres in Ro. po. iras: q̄ q̄ nuper circa padum Placentiam cremonāq; colonias:
in agrum Gallicum deductas aegre patiebantur. Irritumiiri ad deducendas colonias missi:
Placentiae moenib; diffisi mutinam confugerunt. Legati ad Boios missi violati sūt. Muti
na obsessa. et simulatum de pace Boi: missiq; ad eam tractandam a Gallis comprehensi. L.
Manlius imp. effusum agmen ad Mutinam duxit: Caesi sunt Romanorum octingenti sex. signa
militaria adempta. Item Liuius XXXVI. P. Cornelius scipio nasica cons. uir optimus a senatu
iudicatus. Boios Gallos uictos in deditionem accepit: de quib; triumphauit. Prima post
sapis ostia in adriatici litore loca describi digna sunt: parua Candiani siue valli: siue
stagni ostia documento prudentib; rerūq; peritis futura: q̄ in rebus humanis oia fluxa omnia
sint caduca. sapis fluuius: quem octauo miliario descriptū post tergum liquimus: ad annū nūc
plus minus sexcentesimū ipsam illi adhibebatur Candiani uallem: efficiebatq; portum i primis stra
tae celeberrimū: in quo sicut suetonius tranquil. repetitusq; et plerique uetustiores scripserunt:
octauius Augustus primus Ro. imp. classem instituit: qua sinum Adriaticum. Illyricum. Dal
matiā. Graecum. Pontum. Armeniā. Asium. aegyptum: et omnem mediterranei maris ora tueret.

Torrens Cesenas

Runchfridum

Ceruia ciu.

Sapis flu

Cesena ciuitas

Sassina. ciuitas. patria Plauti poetae

Boi.

S. Maria ad balneos

Bononia.

Tannetū. olim boiorum nunc vicus in Parmensib

Candiana. Sapis flu.

Portus. Ciuitas siue portus ad Classem ciuitatem.

Scribit Plinius in eius portus ostiis turrim fuisse pharetram omnium maximā: quas Romanum tubicq habuit imperium et breui ab instituto eo portu factum ē: ut á nauali by turmis: cōuehentibus undicq mercatoribus ciuitas ibi sit ædificata: et quidē opulentissima. De qua Helius spartianus in diui Juliani uita scribit: sed dum hæc agit Julianus seuerus: classem Rauennatem occupat. Ea uero ciuitas: cum antea: tum maxime beati Gregorii temporib⁹ epm habuit. Capta uero fuit a regibus Longobardorum Luitprando atq diruta: unde et urbe sublata: et quod magis crediderim fluuio sapi in remotū auersō cursum: uidemus factum: ut nec urbis moenium: neq turris Pharetræ neq portus nisi minima ex parte aliquod appareat uestigium. Extat sancti Apollinaris in ipsa classe ciuitate Basilicam: uariis ornatam marmoribus cæteris æquiperandā: quas Italia ubicq habeat: uetustæ magnificentiæ speciosiores: quæ Theoderici ostrogothorum primi regis opus fuit:

Auella Beuanus fluuij

Influunt uero ipsam canalem uallem: qui et tanti olim portus tenues conseruant reliquias: parui torrentes Auella: et Beuanus appellati: quorum primus latera abluit Forum pompilii: ciuitatis olim: nunc oppidi nominis uetusti. Ea ciuitas in uia Flaminia unū fuit ex quatuor foris: quæ Plinius illa in regione simul enumerat: quam ciuitatem ad annum salutis septingentesimum vitaliani Pont. Ro. natione siculensis tribus Grimoaldus Longobardorū tyrannus: dum sabbato sancto conficeretur Crisma furto occupatam diripuit: solo æquauit: et eandem postmodū a Foroliuiensibus instauratam iterū destruxit arariq fecit: ad annum salutis terdecies centenum atq sexagesimum Egidius sabinensis Romanæ cardinalis ecclesiæ celeberrimus supra eminenti in colle est Brentenorum Ciuitas: in quam destructi fori Pompilii epalis dignitas ē translata. fuitq id oppidum: qd Plinius uetustiora repetens Brentū appellat umbriæ apud Rauennā ultimum. et postea inter quatuor fora enumeratum dicit ēe forum Brintanorum. Sub Brentenorii colle imminet torrenti Auexæ Polenta oppidum paucis habitatum colonis: ad quem locū ōndimus in historijs flum illud Romæ: et Italiæ infelicissimū fuisse commissum: in qua lacessiti magis: q clade aliqua cōfecti Visigothi omissa ad Gallias quam intendebant profectione: arma i urbem Romā victricia cōuerterunt: et ea capta direptaq: ac alicubi incensa Romani imperii inclinatio mīæ historiæ titulus initiūq incohauit. Post classensem chanchiani porta prima sūt ædes amnis ostia rauennæ portū efficientia. Distatq inde secundo miliario Rauenna urbs uetustæ: quam diximus fuisse oppidū sabinorum. Vnde sabinus Liuius Libro xxi. Cornelius Cons. quum audisset a Bois ante suum aduentum incursiones in agrum socium factas duabus legionib⁹ subitarijs: tumultuse ius causa scriptis: additisq ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo. C. Appiū præfectū suū has tumultuaria manu per umbriam: quam tribum sabinianam uocant: agrū boiorum inuadere iussit. Fuit itaq ager Rauennas: hæc tribus sabiniana. et infra addit Liuius deinde ad castrum Mutilium: ubi nūc dicitur Mutillina cinxit Rauennam muris nunc extantibus. Tyberius Imperator: qd literæ docent cubitales: ad portam eius clausam: quæ aurea dr quadrato lapide speciosam. Auxit uero ipsam ostrogotha gens: cuius rex Theodoricus Italiæ omnis. Dalmatiæ. Vngariæ. Germaniæ: et partis non paruæ Galliarum dominus armis duo de quadraginta eandem incoluit ciuitatem: et qd constat super has in ea ædes basilicasq cōstruxit. Visitur eius regis monumentū ab Amalasuntha filia positū extra Rauennæ moenia: in quo sanctæ mariæ monasterium ædificatum in rotundo ea rone appellatū: q altare maius ecc: chorusq xx. capax monachorū: ordine: ut ē moris in stallo psallentium: unico: atq rotundo integroq lapide cōtexuntur. Præest illi monasterio abbas Matthæus Blondus nobis fr Germanus. Populo nūc Rauenna ē infrequens. quæ uiros olim habuit cum sanctos: tū etiam doctos. Apollinarem. vitalem. et eius filios Geruasium et Protbasium. Vrcinumq medicū oēs martyrio coronatos. Joannem nois ordine Decimū septimū Pont. Ro. Petrum Rauennatē fori cornelii epm: qui multos sacri eloquii scripturas eloquentissime dilucidauit. et Cassiodorum urbis Romæ senatorē: regiq ostrogothorū epistolarū scriptorē: et post monachū: qui præter scripta secularib⁹ lris haud quaq cōtemnenda libros de dia grauissime ac eruditissime scripta reliquit. Videt et genuisse Faustinū: ad quem Martialis poeta multa

Mutillina

Portā aurea Rauenn

rūm. Mon. s. mariæ Rotundæ ad rauennā

scripsit. Quos Faustine dies: quales tibi Roma Rauennam Abstulit: Genuitq; superiori seculo Rauenna Guliebnum physicum: quem Petrus paulus Vergerius notissimum: amicissimū q; sibi hominem maonis effert laudib). Genuit et eodem tpre Joannem Grāmaticū Rhetorq; doctissimum: quem solitus dicere fuit Leonardus aretinus: omni in re sed potissime ī hac una grauissimus: locupletissimusq; testis. Fuisse primum a quo eloquentiæ studia: tanto pere nunc florentia longo postliminio in Italiam fuerint reducta. Digna certe cognitio: quæ a nobis nunc illustranda Italia in medium adducat. Vident: meminerint: qui Latinas literas uero et suo cum sapore degustant: paucos: ac ppe nullos post doctorum ccc Ambrosij uero nymi: et Augustini: quæ et eadem inclinatis Romani imperii tpra fuerūt: aliquali cū elegantia scripsisse: nisi illis propinquis tpib). Beatus Gregorius: et Venerabilis Beda: et qui uerisimo post tempore fuit Beatus Bernardus i pdictorū numero sūt ponendi. Primus uo omniū Francisc⁹ Petrarcha: magno uir ingenio maioreq; diligentia: et poesim: et eloquentiā excitare coepit: nec in eum attigit Ciceronianæ eloquentiæ flore: quo multos in hoc seculo uidemus ornatos. In quo quidem nos librorum magis: q ingenii carentiam: defectumq; culpamus. Ipse enim et si epistolas Ciceronis Lentulo inscriptas uetustis reperisse gloriatus e: tres Ciceronis de oratore: et institutionum oratoriarū Quintiliani nisi laceros mutilatosq; uidit. Ad cuius notitiam oratoris maioris: et bruti de claris oratoribus item ciceronis libri nullatenus pernerunt. Joannes aut Rauennas Petrarcham senem puer nouit: nec dictos aliter q Petrarcha uidit libros: neq; aliquid qd sciamus a se scriptum reliquit: et tñ suopte ingenio: et quodā deinnere: sicut solitus fuit dicere Leonardus eum: Petrum paulū q Vergerium omnebonū schola Patauina Robertum Rossum: et Jacobum angeli filiū Florentinos. Postremoq; Guarinum veronensem. Victorinum feltrensem: ac alios: qui minus profecerunt auditores suos. Si non satis: quod plene nesciebat docere potuit: in bonarum: ut dicebat literarum oratore amorem: Ciceronisq; imitatione inflamabat. Interea emanuel chrisolora Constantinopolitanus: uir doctrina: et omni uirtute excellentissimus: quū se in Italiam contulisset: partim venetijs: partim Florentiæ: partim in curia qua secutus e Romana pdictos pene omneis Joannis Rauennatis auditores Græcas dotait literas: effecitq; eius doctrina paucis tñ continuata annis: ut qui græcas nescirent literas Latinis uiderent indoctiores. Quū magnus tñ discendi ardor multos in Italia apprehendisset: Concilium q ap Constantiam Germaniæ ab uniuerso ppto christiano celebr: quærere ibi et inuestigare coeperūt ex nrātib) multi: si quos Germaniæ loca Constantiæ proxima ex perditis Romanorum et Italiæ olim libris in monasteriorū latebris occultarent. Quintilianusq; integer reptus. a Poggio primū transcriptus ī Italiam uenit: secutaq; sunt incerto nobis datæ Libertatis patrono Ciceronis ad atticū epistolæ. Quumq; hic in Quintiliani institutionib): et ad atticum eius mōrum Italiæ adulescentiū ingenia desudarent. Gasparinus Bergomensis Grāmatic) Rhetorq; celeberrimus venetijs meliore soluto doctrina nōnullos erudiuit plurimos ad ea imitanda studia incitauit. Florebantq; iam et fama celebrabant Petrus paulus vergerius: omne bonus schola natu maiores. Leonardus Aretinus. Robertus Rossus. Jacobus Angeli: et Poggius: ac Nicola mediceus: quem præceptor domi assiduus eruditerat Aretinus. Guarinusq; venetijs: et victorinus Mantuæ multos coepit erudire quū Philippus Mediolanensis dux tertius Gasparinū a Bergomo subditū hominē inuitum Mediolanensib) edocendis Padua: et veneta euocauit. Vbi ad maximē adiumēta studijs eloquētiæ attulit q reperit) laude ad summo uiro Gerardo Landriano: tunc ibi epō: multis & maximis in ruderib) Codex Ciceronis pulcherrimus et cuius literas uetustiores pulcherrimi scirent legere ad eius perueniens manus inuentū erasit. Continebat is codex pter Rhetoricorū nouos et ueteres: qui habebant tres q de oratore integerrimos. Brutum de oratorib) claris. et oratore ad brutū. M. Tullij ciceronis: unde liberalius e bonus ipse uir Gasparinus inuenti quem assumpserat labore supplendi quod ad poterat librorū de oratore defectus: sicut alias antea in Quintiliani institutionib) multo labore supplenerat. et quum nullus mediolani est repertus: qui et uetustis

Concilium Constantien

Quintiliani opa

codicis lectiam sciret lepere: Cosmus quidem egregii ingenii cremonensis tres de oratore libros primus transcripsit: multiplicataq; inde exemplaria omne studium desideratissimo codice repleuerunt. Nos uero quum publicis patriæ tractandis negocijs adolescentes Mediolanum adissemus: Brutum de claris oratoribus primi omnium mirabili ardore ac celeritate transcripsimus: ex quo primu Veronam Guarino: post Leonardo Justiniano Venetias misso: eis Italia exemplis pariter repleta. Quo ex tot librorum ipsius eloquentiæ fontium: allato nris hominib; adiumento factum iudemus: ut maior melior q; ea quam petrarcha habuit dicendi copia i nram puenerit ætatem. nec paruu fuit cum adiumentu ad discendu eloquentia: tum et incitamentu oratorij accessio Fratrum: q; qui ea didicere præter doctrina: et inopem historiarum exemplorumq; copiam inde comparata conati sunt multa ex græcis in latinitatem uertere: in quo aut assiduitate scribendi reddiderunt quam habebant eloquentiam meliorem: aut qui nullam prius habebant inde aliquam effecerunt. Hinc feruerunt dies magis q; nunc ac magis feruent per Italiam gymnasia plerisq; sunt ciuitatibus suis: in quib; pulcherrimu: iucundu q est uidere discipulos: nedum postquam sut dimissi sed quousq; etiam sub ipsa ferula declamant et scribunt præceptores dicendi scribendi ve elegantia superare: ex his aut: quos Joanni nro Rauennati diximus fuisse discipulos: duo ætate priores Guarinus: et Victorinus: hic mantuæ ille Venetiis Veronæ Florentiæ et demu Ferrariæ infinitam pene turbam: et in his ferrarienses Mantuanosq; principes erudierunt. Georgius Trapezuntius publico Romæ gymnasio: hispanos Gallos: Germanosq; multos: ut qui nonnulli alibi sunt nostri præstantesq; uiri simul cum Italicis oratoriæ ac poeticæ auditores habet. Franciscus uero philelphus ab ipsa oente chrisolora constantinopoli eruditus Venetijs Florentiæ. senis. Bononiæ: et demum Mediolani græcas plurimos literas docuit: et latinas. Quid q Valla Laurentius no modo suis elegantijs quosdam neapoli implenit: sed eos q; per omnem Italiam disseminati obtinuit. Petrus q; Perleo Ariminensis Mediolani primum post Genuæ. Jacobus frater suus Bononiæ. Torcellus Romæ et neapoli. et Thomas Pontanus Perusiæ uarijsq; ciuitatib; seneca Camertinas Italia bonis artib; implenda q uirib; exiuerunt. Auctor e Plinius olim nebulas nutrire uuas. Disputat Rauennæ uina pcertim uermicula bri optima: sed Martialis contra sentit: his uersib;. sit Cisterna mihi: quam uinea malo Rauennæ Nam possum multo uendere pluris aquam. et alibi dicit. nullo in solo brattiorem gigni asparagum ijs: quos uidit in hortis Rauennatium: qd Martialis confirmat his uersib;. Mollis et æquorea: quæ creuit spina Rauenna. Non erit inculti oratior asparagis. et alio item loco scribit Plini in Rauennatium mari rombum ee optimum: Martialis uero indicat Rauennæ semp alias: sicut nunc: Ranas fuisse multas. quum comparata uictibus tuis ora Nilideus habeat crocodillus Augusta: melius q Ranæ garriant Rauennates. Cinguunt Rauennæ domes duo besidu facientes: quoru ad dexteram Montonus: qui ad sinistram olim uitis nunc aquæ ductus dr. ortum in apennini uicis ppinquo Tyberis fonta habens. ad id ceteq; illustrius. Meldula oppidu: et superius Galeata: post sancta sophia. Ad montoni fluminis dextram in uia flaminia est forum Liuij ciuitas uetusti nois tertiu obtinens locu: inter quatuor fora: quæ innominata Plinium in ed regione diximus posuisse. Videmus aut eusebium de tpribus dicere Gallum poetam: cuius sæpe Verulius et Horatius meminerunt fuisse Foro Liuiensem. et plinius in uiris Italiæ optimis Liuiense enumerat. Fuit uero ea ciuitas ad pcul dubitate mendacii de patria mra sit dictum: uiris pstantissimis. pcertim literatis fœcunda quæ præter Gallum poetam habuit Guidonem Bonatum: astrologorum principe. Habuitq; Rainerium Arsendum iure consultum celebre Bartoli saxoferratensis præceptorem. et p eadem forme tpra checho Rubeo: et Nereo Morendo uiris doctissimis: et Francisco petrarchæ: sicut ipse in epistolis sæpe memorat amicis ornata fuit. excellunt uero p ætatem nram Jacobus de Turre Forliuiensis: cunctos phiam. medicinamq; professos: et Jacobi aleoreti Forliuiensis bucolicum carme extare uidemus: cæteris post Verulianu eo in genere scriptis carminib; facile. ut periti iudicent pponendum. Quid q Vocinus cognoie Urbinetanus Forliuii genitus et nutritus oes ætatis suæ musicos: sine cotradictione superat. editusq; ab eo de musica

Rauennæ duo domes. Montonus vitis siue aquæductus

Meldula Galeata sopora

Forum Liuij

liber haud secus omnium: qui ante se scripserant labores obscurabit: quam Boriati opera uetustissimorum scripta astrolooorum seponi faciunt. obitaq; nup Ludouicus Forliuiensis et epūs: et ciuis phorum ætatis ūrē theoloooruma facile princeps: Rei autem bellicæ ona ros. et in eo munere claros habuit patria ūra Joannem ordelasum: Brandolinum et Tybertum Brandulos: ac Moscardam: quæ etiam nuno ornata est Nicolao Hastreo Recanatensi. ac Mace ratensi epo: literis: moribus et bonitate conspicuo: parteraq eius pronepote Stephano Nardino cameræ apticæ clerico: doctrina: uirtutib)q decorato. Maonam item ssem dei munere Consatu tam usdemus inquinaq blondis natus ūris: qui literis omnēs pro ætate sunt pleni. Foracissimi Italiæ urbibus fruges uini: olei: frumenti, seminibusq abundat aromaticis nulli in Italia alteri solo: q apulo concessis: annisio. Cardamomo. fœnogræco: Cimino. Coriandro. Eam ciuitatem quartus Martinus Pontifex Ro. morum munitione spoliatam in uici: ruris ue formā redegit: quæ ignominia honestissima populo: et male a pontifice æstimata processit causa: quum enim Galli ecclesiæ soliti militare: Guidone Appiensi doctore urbem durissima ac diutissima pssissent obsidione: cuius meminit uuloaris poeta Dantes populus Forliuiensis hortante Bonato Guidone: armis correptis: facta eruptione: magnam in eis edidit occidionem. Sed qui armis resistendo fortes fuerant cuies suasionib) postea semissum mollissimis se decipi permiserunt. in quos pontifex immerito iratus: in moenib) urbis excidio desæuit. Ad Monto ni dexteram castrum carum e oppidum prius salsubium: a scatente ibi salso fonte dictum. Inde Doudula. post cassianum. Deinceps arduo in colle e porticus: eloquentissimo et ore ce: et latine doctissimo Ambrosio Camalduensi principe monacho quem Genuit clarum. ut nō immerito nos aliqn gloriari soleamus q uetusti patriæ ūræ dom: ius a Forliuiensi prætore patrum nrorum memoria petere soliti oppida: Plautum sassina: Ambrosium porticus genuerunt. Rauennæ moenia secus Montonum amne fossa attingit: aut a uetustissimis ut inquit Plinius: Messanium appellata: duodecim milib) nauigia in padum pferens: Paduſa ad eam fossam incipit Palus uetusti nominis: et quam Geographi unicam i Italia paludem esse uolunt. de qua in Georgicis vero. Piscosq amne paduſa. Complectit uero aquid Lacunæ: aut stagnorū: aut paluſtris soli abea Rauennate fossa: qui nq uaoesimo ferme miliario Padum inter: et Flaminiæ: aut æmiliæ agros mercedere usdemus. Annomoq fluuius: nec adriatico mare: nec Padum attingens. in ea primus delabit paludē: cui fluuio primus in sicco adiacet Trauersaria Rauennatium uicus: et pari spatio ad dexteram bagna caballum noui nominis oppidum prius Tyberiacum: et aliqn ad Caballos appellatum. Diuidit aut interius Annomo Fauentiam uetusti nois ciuitatem: cuius tamen facta primo mentionē inuenimus apud Liuium Libro lxxxix. Sylla Carbone cum exercitu ad Clusiū Fauentia. Fidenciolamq cæso Italia expulit. Et Helius spartianus in uita Adriani interfecti insidiatores Adriani consulares. Palma teracinæ. Hiorinus Fauentiæ. Idemq spartianus Ceionius Commodus: qui et Helius uerus natus e maioribus Fauentinis: et Julius Capitolinus Lucii ueri Helii Imperatoris uita scribens sic hē. origo eius paterna ex ethruria fuit. materna ex Fauentia. eamq urbem Gothi sustulerunt: et postea reædificatam Fredericus cognomine Barbarossus. male habitam reddidit immunitā et anno abinde uixdū ducentesimo brito nes in Italia tunc militantes diripuerunt. Super uero Guidacius Manfredus primo post Astorgius frater pstantes rei militaris duces tandem uicariatus ecc titulo gubernātes muro cingere præualido incoeperunt. ornata fuit Fauentia nup Martino pstanti rei militaris ductore. Tradidemus a multis octauiam duousum M. Lepidum. et M. Antonii de scelestissimo triumuiratu suo apud Confluentia ppe Bononiam conuenisse. Abesse aut non pōt quin aut Fauentia: aut proxime apud Bagnacaballum: Cutignolam: et Luoum: ubi Flaminia Annomo. Sennius: et Vaternus: ac Padus in mare unis hostiis cōfluent, ea fuerint Confluentia. de quo nefario scelere in hanc sniam scribit Liuius Li. cxix. In triumuiratu pscriptio facta e. in qua plurimi egres

Montonus amnis.
Castrū carū olī salsubiū
Doudula. Cassianū
Porticus.
Plautasa sassinensis
Fossa ad rauennā olī
Messanū.
Paduſa.
Annomo flu
Trauersaria
Bagnacaballum olī
Tyberiacū
Fauentia. (uuc
(confluentia.

I - IIII.

Aurelium op.

Mutilana op. nūc Mutilum.

Vallis Annomonis.

Brasoella ſeū aliis oppidus Marte. eūdē uallis.

Cagnola. op. Zagonaria.

Cunium.

Gallia á Carolo mao ciraer annos. Cunii in italiá imperarūt

Carrotum

Senatores cxxx. uicissim concessi. Lepidus. N. L. Paulum fratrem. Antonius I. Cæsarem auunculum. et octauius. M. Ciceronem: qui á Popilio Leonario miles: quum haberet annos Lui. occisus é. caputq; cum dextra manu in rostris posita ubi multos defenderat. Plini de Lino Italiæ tractans Faventinum in æmilia uia miris effert laudibus: et alio loco eos numerans: quos vespasianus imper. facta italiæ descriptione excellenter inueteratos reperit: unam dicit mulierem Faventiæ inuentam fuisse: quæ annos xcv. supra centesimum nata erat. Interius quarto supra Faventiam miliario. Iuncolum é oppidum ecclesiæ Rauennatis amoenissimo in colle situm: sub quo in Annomonem defluit Martianus amnis: qui latera ablut Mutilunæ uetussissimi oppidi. cuius mutili nunc appellati Liuius i principio belli macedonici sicut in Rauenna ordinus meminit: fuitq; ante quingentos annos nobilis familiæ comitū qui Guido Coonomine p Flaminiam. et etruriá floruerunt. Supra Faventiam ad Annomonis fluenta Conuallis é fluuii nomen retinens: ppter frequentata: in qua Brasoella. Rontana Crattaria. Castiliorum. Castella. Marate. et bifurcus via. et sub apennino Crispinus post Annomonem Paduſam paludem influit Sennius amnis: cui ipsa in palude: et in sylua quam Luoi dicunt: adiacet Iusionanum oppidū. et ad dexteram Sennii ripam Cagnola est oppidum unde attendula gens sforciorum familia fluxit. in italis nunc clarissima. Adiacet Luoo Zagonaria Castellū acceptæ á Florentino ppto Gladio in Philippensi bello et capta in eo plio Caroli malatesta. qđ in historiis diffuse ordinus memoria celebratum et intra secundum inde miliarium ad Sennii ripam. exiſtum é oppidum Cunii: ex quo operis huius principio diximus familiam nobilem Cunii comitum originem duxisse: quæ multos habuit belli duces. Non itaq; duximus omittendū: quod ad pñtem maxime fabit intentionem. Albricum Cunii comitem: qui primus hoc noie in ea familia fuit fato quodam: illū fuisse: qui maxima in re militari italica fecit mutationem. Vt enim remotiora omittamus: tpra. reipu. et Imperatorū: qui ad inclinationē usq; imperii Romæ: et in Italia integrā tenuerunt: ut etiam illa præteriamus: quæ per annos fere quadringentos malo suo Italia per Visigothorū. erulorum. ostrogothorum et Longobardorum tempora uidit: accurate in mis historiis narrata maonam quietem italia sub Carolo maono: et suis filis: ac nepotib) Romæ imperantib) per annos circiter centum habuit. sed mox ad pristinos pene labores sub italicis tribus tyrannis Berengariis redacta: breui post Germanorū regum impij titulo ornatorū temporib) uetera uti fortuna cœpit: quæ aliquot ex ipsis tyrannos: aliquot inertes: et malos passa nil minus mali uidit: q; se inter se ipsam diuisa est. et parte oppressa: parte astu: dolo aut fortitudine usa calamitatem ad id tempus potuit declinare. Vnicum uero tantis malis remediū aliqñ excogitatum é: Quum implorata Romanorū pontificū auxilia aliqs á mali regis: siue Imperatoris Germani sæuitia tutabatur. q; tempora sæpe fuerunt: in quib) magis ipsa pontificū dissidia: cū malis principib) nocuere. Quum itaq; id Romanorū pontificum aliqñ inefficax remediū eet uisum: cœpere urbes in Italia potentiores pser tim Lombardiæ et marchiæ Tarui sanæ seſe in libertatem erigere. et societatib) initis inuicem se tueri. Irruens uero aliquoties Germani reges otto tertius. tres Henrici. Tertius et quartus: et postea septimus. deinde primus Federicus: et secundus. et demū Ludouicus bauarus: et hinc pontificibus: sociisq; bello pplus inde regibus. uel impugnantib) uel iniuriam pulsantib) strages ubiq; cædes: direptiones: In Italia sunt commissa. ut ausim affirmare plus aliqñ calamitatis ab hac gente acceptū. q; raro alias a barbaris olim christianæ fidei hostib) ppessum erat. In tantis aūt malis ultimo pene Bauari tempore cœperunt Romani pontifices: et q; etiam aliquæ beſerum sociæ ciuitates aduersus Germanicam tyrannorū rabiem externos milites Francos hispanos. Anglicos Britones q; mercede conductos In italiá uocare. quin etiá quoties orta inter electores impij. quod sæpe continuit: aut alter inter Romanos principes discordia: usum é tutum ee Germanor; electo impatori inimicor; pdia precio sunt accepta. vñ factū est ut per annos circiter centum á Martino. iii. pontificatu: usq; ad Gregorii. xi. tpra diuersis in regionib): Italia aut theotonicos: aut britones: aut anglicos habuerit mercede conductos. nulla ei erat Italiæ ciuitas: quæ Italico boni stipendia penderet. sed inouli pplo inter se centuriatæ suæ reipu. munera gratis obibant: et de xilla curru uecta: quod appellarunt carrocium in expeditiones ac plia ducebant: accidutq; dimissos aliqñ: quum plandi libido incesſit:

huiusmodi

huiusmodi conductos mercenarios milites plura maioraq; damna nr̄atibus: q; eos a quibus timebatur metuisse dicunt hoc maximo experti damno suo Perusini clade inocentiū milium: uel ferro cęsorum: uel tyberi enectorum a britonibus: anoliciisq; afflicti. tęstantur cęsenā Fauentiaq; crudeliter direptæ: et oīs reoio affirmat urbis Romæ adiacens: in qua fer̄at: qui interfuerūt supra lx. oppida: et castella; partim funditus: ut nunc sūt excisa: partim habitatoribus pulsis spoliata fuisse: ut felices habiti sint ex ipsis: qui nihil rerū amissione durius ab Anoliciis Britonibusq; fuerunt passi. Crescebat interim uicecomitum in Lombardis potentia Benedicti xi. Pontificis Ro. auctoritate in Bauari damnum: dedecusq; Luchino uicecomiti: et Iohanni eius fratri Mediolanensi Archiepo attributa: et utrīq; per aliquot tępora inter Lombardos: qd diffuse in historijs diximus ē certatum. quib; in bellis quū Britones anoliciaq; contraria Bernabouj uicecomiti sentiret: armauit ille cum alios in Italia: tū imprimis Albricum: de quo dicere cœpimus cunū comitem: qui externo militi sępe conoressus superior: victorq; euasit. et in uarietate: ut sit fortuna exercitu Bernabouis fracto: fugatoq; Albricus ē captus: quem ut militari ętatis mīa more dimitteret quū illi precib; rōnib;q; aliis adduci non possent: Barnabos aroento ad trutinam: quanti ponderaret impenso redemit. Isq; pstantissimus ductor eam gentem externā breui expulit Lombardia: quæ vicecomiti erat subdita. Bernaboue postmodū a nepote in carcerem coniecto. Albricus stipendio dimissis italis ōmnib;: qui arma ferre cœperant: sese ducem ea rōne exhibuit: ut coacti eam in militiam præstantio res quisq; inito fœdere cœperant: sese ducem: ea rōne exhibuit: quod sacramento firmatum ē una ēent. societas sancti Georgij appellata: quā cum societate adeo ardenti: excelsoq; animo externos Albricus mīsetatus ē: ut nullus: qui paterna duitaq; origine in Italia penitus non ēet: arma per eum ētreu ferre sit ausus. fuisse dūt. ad quadraginta equitū milia externos Italia tunc pulsos audiuimus: quem Albricus sua societate repentino tumultu congregatos: uix duodecim milia habuerit. Fomesq; ea et ortōō quædam fuit: omniū rei militaris ducum: quos audiuimus: et ipsi uidimus: administrandorū bellorū gloria excelluisse. Nam Braccius Montonensis domesticus Albrico familiaris q; fuit. et Sforcia cum Laurentio Attendulo ē pisan ouineo prima: ductu Brandolini Forolivien̄sis in Albrici exercitu tyrocinia fecit pariter Paulus Vrsinus: Mostarda Forolivien̄sis. Tartagliaq; Lauellensis: et Thomasinus Crilleus: Mediolanensis: albrici ductu: auspicijs: et disciplina militiam sunt secuti. Instituęre aut in Italia militiæ Albricus nouū addidit ornamentū q; ubi thoraces: ocreas: brachialia: aliud ex corio: quod nos uidimus: uel externi uel cives in tumultib; patriæ militantes induebant: ferro ipse et chalibe totum armari hominē primus edocuit: et in sua societate curauit. Externis Italia pulsis Albricus i neapolitanū se cōferens reonū Ladislao reoi: a q; maoni cōmestabilis dignitate ornatus fuit: talem præstitit operam: ut nedū reono a multis potentissimisq; inuasorib; occupato: sit ereptus: sed tota pene Italia recepta fundamēta: ex quib; apparuit eum nisi morte post Albricus præuentus fuisset: reoni Italici: atq; imperij dignitates in Italia reducturum fuisse. sentiant uero quicq; aliud uolunt: mea fert opinio: tanti fuisse externos milites: anglos: Britones: Germanos Italia pulsos ēe: ut ex opibus maioris abundauerit: et maiorem certe: tutioremq; quietem postea sempiuerit. Nam ētsi in bellis: quæ post ea externorū electionem sant oesta: urbiū: oppidorūq; direptiones cōmittunt: ab excidio tū incendio: et sanguine mī sæpius temperat: et quod tum in expilatione; damno ē opes alteri italico accumulat: quas externus barbarusq; asportasset. quin ēt e contra factū uidemus: ut quum multi ex italicis magna conducti mercede Francis ac anglicis cœperint militare: spolia inde: et pecuniæ in Italiam deferantur. nullusq; mihi ōnderet: ędificandi: uestiendi: ornandi: et cęteram omnē uitæ mīe: quam hoc seculo luximus luxuriē: lautiorā: cęterosq; maioribus apparatus: certe superioribus seculis fieri solitas: maiores aliunde q; ab securitate et ētatis origine habuisse. Quæ res Albrico mo. cunū alumno ad excisum nunc erat: nō immerito laudem gloriamq; perpetuā accumulant. Hęc tū necessimus Ro. curiæ i Italiā ab Auinione reuersione opulentiam italiæ plurimū adauxisse. Nam quū per annos lxx. supra milesimū et trecentesimū Auinione Romani pontifices curiā tenuissent. Gregorius xi. patrione Lemonicensis: eandem ad annū Lxxx. supra milesimū et trecentesimū in Italiā reduxit

Vicecomites

Albricus

Braccius
Sforcia

Dons proculeius · Bolognesiū opp · Soſenina · Palatiolū · Vatrenus flu · Zamniolum · Imola · Siue forū Cornelii · Tanxionanū · Codrionanū · Coderunchū · Florenciola · Caput silicis · ad Paduſam · Siler flu · S petrus op · Dicta op · Flagonanū op · Clatorna torrens ·

At poſtquam dei munere eloquentiā per uiri Romandioli Rauennæ genitā uirtutē reuiuiſcere coepit: et noua tutiorq; rei militaris forma in Italia exterris erectis per Albricū cōtē Romandiolum ē reddita: eandemq; Romandiolam p̄ mās manus tertium ī reb⁹ maximis gloriam Italiæ speramus dedusse: qui latentem supra mille annos hiſtoriā tanta attigimus diligentiā: ut omnē nedum Italiæ: sed totius olim Romani Impii prouinciarū regionūq; Italiā ad quorum: uel regum: uel principū: uel nationū manus puenerit: clare maōis: et q̄ fieri poſſe uideretur diffuſe ōnderimus: quum Roma interim instaurata Italiāq; abſterſa errorum obſcuritatum multa rubronē nouerimus illuſtrare. Interius uia Flaminia Semīū uenit Dons Proculeius: et ad dexteram mox eadem uia. Bolognesium ē nouī nōis oppidū: ad patriū mōrum memoria Bononienſis pōtus a fundamentis ædificauit. supra situ Soſenam: et in Apennino Palatiolū: caſtella olim rei militaris gloria clariſſimæ genti Vbaldinæ ſubdita quæ superiori seculo simul cum lonoriſſimi tractus apennini uicis: caſtellis et oppidis ab eadem gente poſſeſſis pōtus Florentinus per arma coepit: In Paduſam item Vatrenus ſequit amnis quem Plinius scribit ſolitum fuiſſe oſtia padi nunc primaria: ubi spineticum appellabat: ad quæ dedere. Sed nunc auerſo pene uigenti milib⁹ cursu nouū nōis oſtiū in Paduſam et Padū bt Zamniolū appellata. ubi claræ memoriæ Nicolaus eſtenſis marchio magnifici operis arcem et poſtea Leonellus ſucceſſor. ad fluuis: uiam: quæ xii°. miliario perducit Luoū fecerūt. Intus ad Vaternī dexteram in uia Flaminia ē Imola. Forū Cornelii a priſcis appellata: ad qd erat ꝛmiliæ regionis initium. Martialisq; Cocus poeta hāc urbem inhabitaſſe uidet. sicut in his uerſib⁹ innuit. Si quib⁹ in terris: qua simus in urbe rogaris. Cornelii reſeras me licet ēe foro. Ea ciuitas a Martiſetis militib⁹ sicut in hiſtoriis diximus diruta: et breui poſt a Cleophi immaniſſimo Longobardorum rege sub nouo hoc Imolæ nōie: ut Rauennatibus fidem. pontifici ro. seruantib⁹ opponeret: ædificata ē. habuitq; paulo supra ætatē mēm Beneuentum: qui Grāmaticus: et Iudi magr tunc in Italia primarius: qui hiſtorias noſſet aliqua scripſit. claruitq; diebus mīs Joannes Imolenſis pontificii: et ciuilis iuris peritiſſimus. Est interius ad Vaternī ſiniſtrā: septimo ab Imola miliario Tanxionanū oppidum: quod Jodocum Romanū pont: innocentis certe uirtutis et famæ uirum genuit. a quo ſæuacem mediam ferme Italiā obtinentes in fugam primū conuerſi: poſt ad ultimū flauiū maō occiſione pſligati: Italiam reliquerūt. Fuitq; Tanxionanū superiori seculo ornatū, Petro excellenti medico: et nup ex uico Codreanano qui Tanxionano mille quingentis paſſibus abeſt: oriundum habuit Jodocum Ferrarienſis epūm: cui cū doctus: tum omni moda uitæ sanctimonia redundans. supra ad Vaternī dexteram Coderunchum: et superius sub ipſis apennini radicib⁹ ē Florenciola nouum oppidū a pp̄to Florentino: cui ſubeſt ædificatum proximo item in paduſæ loco oppidū ē caput silicis appellatū: per quod transmiſſa Imolā trib⁹ septimo miliario Paduſa per Zamniolum nauigabat in padū uia quæ ab eo oppido Imolam xii. ducit miliario silicis nomē retinet. Inde olim inditum q̄ silicib⁹ Roma auectis ſtrata fuit. Quū ēim Romano Imperio floreret: aliqua belli: aut pacis usib⁹ necessaria ī remotam deferri opus ēet: ea mari aduecta per padi oſtia: deinde per paduſam bucloes cōportabant unde uidam natura soli: et paludis ꝓpinquitate cœnoſam. et raro tunc sicut et nunc: etiā æſtate plaustra perferentem ſterni necessitas adegit. silices aūt Roma auectos fuiſſe ut dicamus fecit Plinius: qui genus id lapidis nullo alio: q̄ circa urbem et mare ebruſcum loco reperiri dicit: Diſperſos uero per Ferrariam Imolam. ac circūſtantia loca silices ab hac nūc ſpoliata uia acceptos uidemus ēe ex ijs: qui nūc instratis circa urbē Romā uijs paſſim cōſpiciuntur. Sequit torrens in Paduſam labens siler: cui uicus apposita sunt agri Bononienſis oppida Sancti Petri ad dexteram: et Dicta ad ſiniſtrā. superius uero ī montib⁹ eſt Flagonanum oppidū secundo Honorio Pont. Romano ibi gemino decoratū. Torrens inde habetur Clatorna Paduſæ iuxta Paduſam iuxta uicū ad Gabellos petens: ad cuius nōis pontem iungētem uiā Flaminiam oppidū fuit Clatorna: cuius modica apparēt fundamēta. de quo Cicero ad Lentulū erat clatornæ mīr Hircius: ad Forum cornelii Cæſar. paruo inde spatio a paduſa abſunt oppida

hinc Medicina. Inde Butrium ꝑplo: et quidem diutie frequentissimū. supra ē in collib⁹ varagna
Idex inde haberet fluuius apud Mulinellam uicum Paduſam attingens: unde uigesimo ſta-
dio ad padi ripas Intribus nauigatur. Ad ſiniſtramq; Iſicis primo in colle caſtellam e
Britonum sub apennino. ad ſiniſtram Viſanum. ad dexteram Caburatum. Omni ſa-
uenæ Paduſam illabenti Bononia adiacet: quinq; intus ad eius amnis ſiniſtrā uia
Florentina uici Planorium primo. poſt in montib⁹ Loidnum. Inde ſcarcalaſinum.
et in apennino Caprenum. deinceps eſt Rhenus Bononienſis pars foſſa manu facta per urbē
ducta: quæ Aueſam Torrentidum urbem dividentem ad pomoerium auoens, Limites per
paduſam dimittit in Padum. Secundum huius nauigationis ſiniſtram Padusæ adiacet
ocelinum turris in Ferrarienſi uia ad limites agri Bononienſis cuſtodiam comunita. Apud
ocelini turrim Paduſæ finem olim fuiſſe: et Rhenum Bononienſem eo in loco aut ꝓpinquo
Padum influxiſſe Indicant peruetuſti utriuſq; amnis aluei: indicantq; pariter Ptolomæi:
ac aliorum Geographorum deſcriptio: & pictura. Quum uero Padus quatuor fere milia
paſſus retroceſſerit: quicquid ꝓtem Padi ripam et ocelinum intercedit, Paduſæ acceſſit;
nec ante: ut conſueuerant Padum illabuntur: Rhenus et ſcultena: ſed Lauinio et ſamoia
auctus Rhenus: et ſcultennæ et Formigini torrentulo uehitur. Coactaq; huiuſ aquarum
moles: per ultima Paduſiæ oſtia ad Bondenum illabit Padum: Id uero Bononienſis agri
quod Rhenum Paduſam: et ipſam intercedant urbem plurimis uicis oppidis et caſtellis frequen-
tat. Dodio Lambertinorum. Eroſperio Plateſiorum. Venantio. Galleria. Teretulo. cellichio
et Plebeio. Bononiam urbem uetuſtam ſcribit Plinius urbiū quas ethruſci ultra Apenni
num haluere primariā boiorum poſtea caput fuiſſe: ut pro Felſina credat primum
Boiona poſt Bononia ē dicta. Eam Liuius xxxvii. dicit Coloniam a Romanis deductam
agrumq; eum fuiſſe captum de boiis Gallis: qui aoer prius fuerat ethruſcorū. quam per Augouſti
et aliquot imperatorum ꝓra trium opulentiſſimarum Italiæ ciuitatū ſupero mari ad Rhenum
unam fuiſſe quū alij dicant ſcriptores: tū affirmat Plinius. Suetonius aut dicit octavianum
Bononienſib⁹ q̄ in Antoniorum clientela antequam fuiſſent oram feciſſe Coniuranoli cum to
ta Italia pro partibus ſuis. Idemq; Suetonius ſcribit Neronē Imperatorē orāſſe latine pro
Bononienſib⁹ ad cōſulem: et ad ſenatum. Julius Capitolinus. in xxx. tyrannorū oeſtus tribus
de Cenſorio dicit. erat eius ſepulchrū grandib⁹ lapidib⁹ circa Bononiā. Inciſi ſunt eius honores
ultimo aut tñ tranſcriptum ē. Felix. per oīa infeliciſſimus: Ad annū ſalutis cccc. ſupra
lxxx. ſeruii Tonſicis Ro. os porci prius appellati ꝓtribus: quum Lotharius tunc Impe-
rator Ludouicum filium Romā cum copijs mitteret: Bononienſes illū multis incōmodis: dam-
nisq; affecerunt. Quam ob rem ille e conuerſo: quia iam præterierat exercitu ultronis modū
exceſſit: & poſt agri ua ſtatione factamq; in ſontib⁹ perniciem: uillasq; repertis: eadem ob-
ſeſſam urbem: captamq; reddidit immunitam. et tñ illam ad annū ſalutis lxxi. ſupra duce-
teſimū: et mileſimum tam ſcimus fuiſſe potentem: ut aduerſus Venetos Liberam mari Adriatico
nauigationem ꝓhibentes: tribus armis bello cōtenderint. In quo Bononiæ prætor caſtra habens
apud Padi oſtia: ubi caſtellum Bononienſes ædificauerant quadraginta milia equites: peditesq;
in exercitu tenuerit. Repulſiq; Veneti: amiſſis aliquot copijs: cum ducis Venetiarum Lau-
rentij Tenpoli ductu parationes reddiſſent: inter Bononienſes Venetosq; pax firmata ē: qua
actum ē: ut padi oſtiorū cuſtodia relicta Venetis poſſent Bononienſes per ea ſal: et frumenta,
abſq; uectigali ad libitum deportare: ſequenti anno orta ciuili diſſenſione Bononienſes factione
ciuium: ut dicebant imperialem patria eiecerunt Lambertatios: et eorū patres ſecutos. Aſinelloe:
de Ardalo: comites Panici. Carbonienſes: ſtorletos. Albaros, de uilla noua. de principib⁹. de
abbate. Comites Butrij. Tuſcardos. de Albeſio. de Fratta. de la mola. uilla noua. de ruſticanis
exinde: quū pars quæ in ciuitate uictrix manſerat: extorres ciuiſus inſecuta forū liuiū i quam
illa ſe receperant ciuitatem obſedißet: bononienſis exercitus fractus ē: et fugatus: quo in proelio Leo-
in Venetorum monumentis octo milia Bononienſes cecidiſſe. Quo quo aut modo res poſtea ſe

Medicina. a
Butrium Varagna
Idex flu. Mulinela
Britonum Viſanum
Caburatū
Sauenna flu.
Bononia vrbs.
Planorū Lonarium
Scarcalaſinū Caprenū
Rhenus flu. Aueſa flu
Ocelinū. turris.

Lauinū Rhenus flu
Samogia Scultena
Formigo

obſcura oppidula xxx noia
Dodū Galeria

Bononia. boior.
Felſina. et Boiona.

Butrij Venetis a Bononienſib⁹

Pax inter bononien et venetos

habuerint: Bononiam anno Lxxxx uixdum elapso fuisse a Ro. ecc^a^ maoistratibꝫ. hoc nouo: quem nunc habet circundatam muro scimus. Constatq; eam nō multo maiorem per id tpis ac diu postea: q̄ opibus ampliscatam fuisse. Habuit Bononia: sicut tradit eusebius: L. Pomponiũ Bononien̄ atellanarum scriptorem. et paulopost: per. M. Tullii ciceronis tp̄a: sicut ipse in Bruto dicit: C. Rusticellum oratorē haudquaq̄ contemnendū. et secūdo. Lucio Pont. romano Alberti filio ornata fuit. Martialis uero urbem eam Rufo ornatam fuisse dicit his uersibus. Funde tuo lacrimas orbata Bononia Rufo: et resonet tota plan ctus in æmilia. Plinius̄q; refert: quū Vespasiani imperatoris edicto scalue census haberet̄: L. Terminiũ Marci filium Bononien̄: xxv. et centum annos fuisse natum. ideoq; Plinius dicit nullos calamos aptiores ee sagittis: q̄ bononienses. et speculares lapides breues maculosq; complexu silicis in Bononiensi agro reperiri. Habuit aũt paulo supra ætatem nr̄am Bononia Joañe Andrex calderinũ iurecōsultorũ ætatis suæ celeberrimum. Gaudemusq; ætatem nr̄am tulisse Nicolaũ Alberoatu: qui primo Cartusiæ monachus post Bononiæ epūs. Demũ Romanæ ecc^æ^ Cardinalis: uir fuit cum celebris sanctimoniæ: cũ etiam sapiæ simularis: Hyp q̄ Antonius claruit Bentiuolius uir nobilis ætatis suæ i Bononia potentissimus: et potens sui seculi. bonarũ artiũ ceterarũq; uirtutum p̄sertim liberalitatis gloria celeberrimũ. obijt q̄ proximis tp̄ibꝰ priorum sui seculi præstantissimus. Nicolaus papa Bononien̄. Supsunt aũt nr̄ Caspar epūs Smolensis: et plus in simis. et multi iurium ciuilis et pontificii: et phīæ ac medi cinæ studiis ornatissimi. Ludouicus de gente Ludouisia. sacri palatii aplici auditor. Bapti sta Floriani iurecōsultissimi filius. Gaspar Arenoetius: et m̄ Dornius Salensis. Matrē uero studiorũ Bononiã: tam paucis nunc ornari eleoāter doctis: nullus mirabit: qui meminerit: qd cum horrore dicimus ciuiles discordias plures ferro ætatem nr̄am Bononiæ absumsisse præ stantis ciues: is: quos nunc ipsa et duæ similes in Italia habeat ciuitates. Ad Rheni sinistrã. Interius oluretum: ubi conuallis Rheni incipit tractus. Ad dexteram sub apennino Cassius in Apennino Granariorũ arx altissima. Inter salmoniam torrentem: et sculcennam amnẽ sunt oppida et castella Creualcoriũ. Perficetum. Fracti olim fuit Gallorũ forum. apud qd oppidum M. Antonii Hircius et Pansa Conss. plio superarunt. de quo plio sicht Hirtius li. cxix. quũ Pansa Consul: male aduersus Antonium pugnasset: M. Hircius cõsul cum exercitu superueniens fusis. M. Antonii copijs fortunam utriusq; partis æquauit. Victus deīn ab Hir tio: et cæsare Antonius i Galliam cõfugit. At Hirtius: qui post uictoriã in ipsis hostium castris ex uulnere occiderat: et L. Pansa ex uulnere defunctus i campo Martio sepulti sunt. Demceps in tus sunt Pluinatium. Bazanũ. mons Velius agri Bononiẽsis castella e etiã in Bononiensi agro i paludem Paduſæ uergenti: Nouãtula oppidũ mœnio insigni ornatum: qd gloriosæ Mathildis Comitissæ opꝰ. Impensaq; ædificatum ē: sed iã sculcennæ ripa ad quam peruenimus Cisalpadanæ Romandiolæ regionis finis. ad transpadana eiusdem partem transeundũ ee admonet. Ad prima Padi ostiã spinã urbem Diomedeus opus fuisse conditam scribit Plini. sed eius nunc parua extant uestigia: partim uallis: partim dorsum spinæ appellatæ: unde propinquũ Padum ueteres spineticum appellant. quo i spinetico tradit Suetonius Claudiũ imperatorẽ de Britannis triumphaturum, nauẽ ædificasse omnium maxi mam: quæ potius magna domus potuerit appellari. Prima ea dextra Padi ripa uicus ht Sanctũ albertum: ubi anno nunc Lxxxix. atq; centesimo Veneti castellũ ædificarunt Marcomana appellatũ: ut bononiẽsibꝰ resisterent nostrisq; qui aliud castellũ aduersa Padi ripa: sed infe rius uersus mare maioris summotis comunicuerant. eoq; is sancti Alberti locus: unde p̄fossam Paduſæ Messanẽsi xii. milliario Rauẽnã itur. ea in Padi ripa frequentes et ppe continui intra xx. milia sũt uici humana fossa, pucula. Lonoastrinus situs a Padi rectitudine milia passus sex cõtinuata dictus rupta blasianus. in quo uillam hõmus locupletẽ e regione Zanniola sitam: in qua hoꝝ parte scripsimus. et post argenta oppidũ simul cũ ferraria a smaragdo exarebat. sicut i historijs diximus primo mœnibꝰ cõmunitũ duodecim milia passuũ distans a ferraria ciuitate: quo in spatio secũdũ padi ripam distabat Ar genta tribꝰ passuũ milibꝰ Cosandala uilla marchionũ estensium magnifici operis

Cassius Granariorũ arx
Salmoona (reualcoriũ
Sculcẽna Perficetũ
Castrũ francũ: olim forum Gallorum

Pluinatũ Bazanũ
Mons velius.
Nouãtula:

Spina olim Ciuitas i transpadana regione

S. albertus op
Marcomana op

Q plures uici circa ora ferrarien.

Argenta
Cosandala
Ferraria.

xdibus ornatissima · Ad eam q̄ uillam rectus: et primarius Padi cursus: qui præter labitur: anno nunc centesimo: tortuosiore ueniebat alueo: quem nunc d uico Codera corrupte pro capite eridani dicto secus uillam Belreguardam desiccatam uidemus · Nam picturā Italiæ quā in primis sequimur Roberti regis siciliæ: et Francisci petrarchæ eius amici opus uicuentiam· vicueriam q̄ et conam uicos pfluenti Pado appositos hīt · Quæ partes ipsas Padi a Ferraria Cosandalum: et a Codera mare nunc deflatens, centesimo anno initium habuisse nō dubito · supra Cosandalū alia ēiusd Monasteriolū appellata · Ad secundum maris litus distant a primariis Padi ostijs passus quindecim mille staonū: qd prisci ¢apresiam dixere · ostia nunc magna uacca uulgo appellata ad qd staonū passus supra xu · milia in circuitum patens: Comaclensis sita est: uetusta ciuitas: quæ per Gothorū Lonobardorūq; tyrā classem armare solitam Veneti ab Alberto Berengarij regis filio comaclensium auxilio iniuria lacessita ad annū salutis nonagesimum tricesimum secundum destruxerunt: ut semp postea sicut et nunc a paucis fuerit incolis habitata · Mirum uero ē cernere quātum id staonum pisset piscium copiam: quod anguillarū cephalorumq; sale conditorū uis maxima inde habita magnū estensibus marchionib; uectigal omni ppemodū italiæ satisfaciat · scimus uero uidimusq; hac in piscatione cōtinere: quod Plinius de Benaco: Mincioq; scribit his uerbis · In Benaco octobri mense glomeratæ anguillæ uoluuntur mirabili multitudine: ut in exceptus eius fluminis Mincij ob hoc ipsum fabricatis simoulorū miliū globi capiant · Valadā sequūtur uetusti: pncisq; nominis ostia: quæ ramus auget a pado ueteri apud Coderam: siue caput eridani scissus · suntq; ea in insula: quam bifurcatus hac scissura padus mare adriaticū ac Palus Capresia efficiunt: uici populis frequentissimi: et uillis ciuiū: ac omnimodo agresti cultu amoenissimi: inquis eminent inferius Massa: et Fossadalbarum · miliare · Milianumq; · et Medelana: et supra portus ac Belreguardum: ingentia cuius uillæ magnificentissimi operis palatia: a præclaro præstantissimoq; principe Nicolao marchione estensi: ueteri uico Viceria pclificata: cæteris ædificari possunt, quæ ciuitatibj alios Italiæ principes ædificasse uiderimus · hicq; volanæ ramus milesimo supra mare miliario dextrorsum se in alterum scindit ramum: cuius ostia appellant chorum · Suntq; in insula inde facta Codegorium: et Massentia uici populis frequentissimi · Inestq; clarissimum ædificijsq; superbissimum Pomposiæ monasterium · Quartus debinc habetur ramus padi: quem contra sicerolum dicimus primum ab eo scindi · dicitūrq; in ostio ad fornaces: sic a uico: uel potius ab hospitatoria taberna denominatus · Idq; ultimum Padi ostium limitem efficit: quo Romandiola secundū mare diuidit a Venetijs · In eaueto Insula: quam duo hi rami a ueteri pado quinto decimo secundum ripam superiorem distantem miliario efficiūt · Ferraria ē ad secundum ueteri pado apposita: quam ciuitatem i historijs primū fuisse moenib; circūdatā a smaragdo patricio: et Italiæ exarcho ōndimus · Nominis causam hanc afferunt uetusta Rauennatiū ecc^æ monumenta q̄ urbis illius archiepiscopi tria utrium ecc^æ suæ loca a trib; metallorum nominibus appellauerint: Aureolū Forliuiensis agri i amoena colle situ ab auro: et Argentā pado primario oppositam ab argento: Ferrariaq; a ferro obeam aiūt: quæ in Padi ramorū scissura et alueorum mutatione facta ē locorū cōfusione nō satis indicare possumus: utrū ne i hoc Ferrariæ loco: an supra ubi ramus e Ficaroli incoluerint Assyrici: quos pplos etyruria oriundos uult plinius Assaoiam fossam i Adrianorū paludes deriuasse: et inde urbis Adriæ submersione incoluisse · Sed uetera hæc ut sunt dubia relinquētes ad rem redeamus institutum · Quū Ferraria urbs ab ipso conditionis initio in partib; rauennatium Romanorūq; simul aduersus longobardos durasset: illis a carolo uictis: post donatione de exarchata rauennæ facta Romanæ ecclesiæ i eius obedientia pseuerauit · Tandē quo tpe Germani imperatores ecc^æ aduersari cœperunt: ipsaq; ciuitas sub alterutris uacillauit · sed ad annū salutis undecies centenū Mathildis Comitissa Venetorū Rauennatiumq; auxilio eande urbem ab Henrico iii ecc^æ hoste: occupatā sibi subegit: et tamo abinde centesimo et xxi · quū Marchiones estenses amicitijs diuitijsq; potentissimi in Ferraria erant: salinguerra quidā Ferrariensis per eorum: et ecclesiæ de Romano amicitiæ occasionem: pśidio usus Federici barbarossi: insolationib; auxilioq; Ferrariæ dominiū occupauit ·

Ferrariam urbem : olim forum appellarant ostiū padi fluuij: quo nō longe a rauenna adriaticū mare inoreditur prius dicebatur Heudanū. deinde aūt Vetrenū · nōnulli etiam spinetiem uocauere a spina ciuitate post deleta hodie primarium appellatur · ostiū aliud padi quo mare intrat: olim Cassia nūcupabatur · nunc Magnauacra dr. ostium item aliud padi quo adriaticum influit Volane olim dictum · hodie Volanū appellatur ·

Codera p capite eridani
Vicuentia
Vicueria
Capresia
Magnauacca
Comaclum ciuitas
Valana ostia
Massa.
Belreguardum
Viceria.
Chori ostia :
Codegorum
Massentia
ostiū ad fornaces
finis semiæ
Ferraria.
Aureolum
Argenta
Assagia fossa: ūn
Adriæ submersio

quem Innocentius iiii. Pont. Ro. Venetorum auxilio ad annū salutis xii centesimum atq; ad quadragesimum expulit. et marchiones estenses Ferrariā sibi paulo post subigere cœperunt. sed anno abinde lxvii. Veneti ipsis marchionib; per arma pulsis Ferrariā sub ditionem atq; ut dimitterent adduci nō potuerunt: licet clemens v. Pont. ro. ciuitate. venetiarū ecc supposuerit interdicto: unde oia eorum bona per Gallias Britanniāq; direpta fuerūt. nec paruisset iussionib; Papæ: veneti: nisi Legatus eccē in Italiam Auinione ueniens Marchionu estensium: et Ferrariensiū est extorrū auxilio fretus: uenetos ui et armis Ferraria primū: post castello Ideal do: quod ad pontem retinebant, manonis utrinq; cōmissis cædib; deturbasset. Iustq; postea sem per Ferraria sub estensis familiæ gubernatione pontificib; obedientissima: et adeo tali domi nio felix: ut cum opib; et potentia creuerit per singulos annos: tum maxime proximis xx anis mirabile hūerit incrementum. qd tum multiplicare fecit cōciliū a. iiii. euoenio Pont. ro. ibi celebrato: cui interfuerunt Joannes Paleologus Imperator cōstantinopolitan): et qcquid pristis temporis Græcia christianis subdita uiroru habuit excellentiū. Incohata namq; est Ferrariæ: quam Florentiæ cōclusam fuisse diximus orientalis unio: cu ecc occidentali Habuit etiam Ferraria per ætatem mam pstantissimū principē Nicolaū estensem: cui ad sum mam gloriam: nihil pter lrarum ornamēta defuit: qua felicitatis partem addita uidimus Principi Leonello: quem nup amisimus. & nouus Maronio Borsius: et si lrarum ornamēto ca ret. humanitate tn liberalitate et prudētia genitore nicolaum nobis redolet. qd uero præ teritis tpib; nouæ: sed splendidissimæ ciuitati defuit: pns suppleuit seculū. in quo uiros hēmus nobiles lris humanitatis ornatos Nicolaū, laurētiū Robertum et Titū fres strozas: Luppum Blatesium: et qui peritissimus et est medicus et plus Hieronymū castellum. Diffici lis nunc nobis restat limitum huius regionis designatio præsertim Adriam exarchatui Ra uennæ subiectam simul cum Romandiola Ferraria et Romandiola claudere cupientib;. Pado quem Ficaroli diximus appellari decimo supra mare miliario ad dextram ubi primū tellus habetur solida et aratri patiens adiacent Corbulæ uicidiuo aliquot passuum milib; iter se distantes. Dehinc crispinū. post ē fossa Philosella: cui intus adiacet orcanum speciosa uilla pdi ctorū Nicolai: Laurentii Roberti et Titi strozarū doctrina æque ac nobilitate gentis ornata. Multas ab ostio fossæ philosellæ Padus alienas accipit aquas. nā paruo ducta tractu: ipsa fossa et paludes exonerat amplissimas: utpote quas maxima pars Athesis fluuii veronensium: et totus Tartarus: totusq; Menacus torrentes: adeo longe: lateq; auoent: ut maris sinuū am gluti dine: ac sublatis qnq; fluctib; oīnent. Insuntq; q plura castella: et uicos: quum ad dexteram primū ē Fratta oppidū: in quo ad annū salutis duodecies centenū: atq; uigesimū quartū: mag ac ppe uniuersalis ppli utriusq; sexus cædes facta ē ab Azone nouello marchione estenses parites salinouerræ Ferrariensis tyranni acrius īsequente. ad sinistramq; paludum Philosellā ingredientib; ē syluestris domus: unde Patauina uia in Arquatam uicum Peninsulæ Rodi gīensis ē passuum duorū milū traiectus: mediaq; in ualle sunt trescenta: et oppidulū Guliel mum: ac ipsius uetustæ adriæ fundamenta: inter quæ uicus ē ecclesia una et aliquot domibus sed casis ut plurimum piscatoriis frequentatus. ea urbs olim pclarissima: quā mari Adri atico nomen dedisse ondimus: a græcis lydis: sicut uult Justinus: et ab etruscis: sicut Liuius plinīq; sonunt: orionis habuit: et quæ etiam nunc ciuitatis titulum: ac Dioceſim retinet. oritur Menacus torrens ad Magnanū agri ueronensis uicum ceretamq; et prebellas uicos pterlabitur. Tartarus item in agro Veronēsi: ad græcianū oriundus Nicaro lū insulā: Procariam insulā: et Caoriū ad dexteram uicos ht. Athesis aūt pars: quæ dictas illabit paludes: sub Liniaco: et uilla Bartholomaca primā ad Castignarū scissuram facit: Triū uero huiusmodi fluuiorum per contiouā regionē Marchiam Tarisianam dilabentū ideo hīc cursum descripsimus: ut peninsulam Rodigiensem Patrensiū diocesis: ac regionis quā clau dunt: sicut par ē: in partib; Romandiolæ collocamus. estq; ea in peninsula Rodigiū nobi le oppidū: Bartholomeo ornatum Rouerella Archiepō Rauennate studiis eloquentiæ: ac huma nitatis plurimū decorato. est et Venetum castellū antiquæ Venetiæ nomen seruans. sūtq; oppida Lendenaria: et abbatia pplis frequentata. supra fossæ philosellæ ostium: sunt ad sinistrum

Cōciliū Ferrariēn.

Corbulæ. Crispinū

Fossa philosella

Fratta op. cū suis uallibus

Adria

Menacus flu.
Tartarus flu.
Athesis flu.
Castagnarium.

Rodigium.
Venetum

Lendenaria
Abbatia
oppa

Francolinus: ad quem ultra Paduana profecti Ferraria padum transmittunt. et ad dextram Pontis lacus obscuri uicus. supraq; peruenitur ad Padi integri ripam: unde ramus scindit Ficaroli: deinceps q integer ē Padus. Hunc uero Ficaroli ramū intra centum proximos annos incobasse ideo nō dubitamus: quia Roberti regis Neapolitani et Francisci Petrarchæ pictura Italiæ: quam nos sequi supra diximus ipsum nō habet ramū. Iraterea Monasterium sancti saluatoris in quo arx Ficaroli ædificata fuit et eius uices obtinens s. Laurentij de Casellis eccª Monasterio s. Marci Ferrariensis annexa: uetusta ht armoriū quadringentorū iuriū suoriū monumenta: in quib; facile itelleguntur ubi Padus ipse nunc ē Ficaroli ductus fuisse agros: Confirmat nos in hac nouitatis hui ramī opinione appositi singulis præclyis: singulisq; iuribus monasteriū ultra citraq; Padū hunc existentibus fines: quib; designandis nulla unquam ipsius rami mentio facta ē. sunt ea in padi integri ripa. seraualle: et Castrum nouum. arces Massa Brigantinus. et Mellaria uicorum opulentissimum et populis frequentissimi. Deinceps terra: et per Padi ripam Lombardiæ: et ad contiguas Mellariæ: ac Brigantini agri paludes: Taurisinæ Marchiæ limites habentur.

Francolinus
Pons lacus obscuri
ad Ficarolū Padus
diuisus ab hinc nō multos
annos

seraualle
Massa
Brigatin)

Castrūnouum
Mellaria

Regio septima Lombardia incipit.

Erducta ē superiori libro Romandiola hinc ad sinistram Scultennæ amnis ripam. Inde ad Mellariam agri Ferrariensis uicum certos ultra: citraq; padum limites suos. Lombardiæ nunc opera est impendenda. Id nomen a Longobardis tractum ēe constat. q̄n enim Carolus magnus: et Hadrianus primas Pont. huo nomen ut diximus Romandiolæ indiderūt: hancq; partem Italiæ: aliq̄n dictam prius Galliam Cisalpinā uoluerant censeri nōie Lombardiæ. q̄a Longobardis ad x: et viii. supra ducentos annos fuerat occupata sicq; eam Romana ecc̄ ab ipso tpre citra suis in monumentis p annos sexcentos quinquaginta se ēe cit appellari: et q̄a Verona. Vicentia. Padua. et Tarisium ciuitas: ac ois regio Aquileiensis, ecc̄ a bersdeq; Longobardis semper fuerint possessæ: certa tñ nobis rone: qua ipsas descripturi regiones afferemus: quatuor illæ ciuitates: quum aliquot annis marchia Tarisina: et aliq̄ pars Italiæ illi adiacens: tum aquileiensis. tum foro iulii regio ab eo tpre fuerant nōiatæ. Sunt Lombardiæ fines Scultenna: et Padus amnes. Apeninus. et alpes citra padū et ultra ei ēt q̄d intra alpes Benacūq; lacum: et amnem ipso clauditur Pado. Ign ad Scultennæ dexteram quia influit Formio torrens fossæ imixtus: a Mutina defluenti Bomportus ei uicus. Infra ē Finale oppidum: ad quod ea quam diximus aquarū moles: Rheno: Scultenna. Formione: et plerisq; torrentib; coeuntibus fossam efficit Fistorenam: ultima Paduæ ostia facientem apud Bondenum oppidū: ubi opinor fuisse Bondomacū quem Plinius Linonia Gallica ideo sic appellatū affirmat: q̄ immensum ibi padus profundū habeat: Scultenna fluuius: uetustum id nomē supra mia cernit. Iam nunc retinet. Infra Panarius appellat. est is fluuius ad quem ad annum salutis sexcentesimū et septuagesimū proelio inter Rauennates et Longobardos commisso cecidisse i Rauennatum partibus octomilia ondimus in historijs. cui pterius ad sinistram adiacet Spiliberti Vionola. Maranum: et in Apennino Panarum: per quod oppidum arduus ē in etruriam ad pistoriam trames. Formio torrens apud spezanum oriundus Mutinam attingit. Vetusti et in historijs frequentati nois ciuitatem quam Liuius Li. xxxix. dicit fuisse cum Pisauro et Parma deductam a Romanis colonia. et Li. cxviii. idē Liui scribit. M. Antonium obsedisse Mutinæ. D. Brutum: et quum missi ad eū de pace legati parum ualuissent: Po. romanū Sada sumpsisse. Infra aūt Li. cxix. Idem Liuius. tanta mālorum fuit. quam. C. Octauius. D. Brutum ab obsidione Antonij liberasset senatus ipsi Bruto triumphū decreuit: Leui mentione habita mīli tum octauiani. Quare iratus: et Antonio: ac lepido reconciliatus Romā cum exercitu uenit: et agens annos decem et nouem: consul ē creatus. Tradit aūt Plinius exire mutinensi agro statis diebus uulcanū. Eam mutinam quæ nunc extat nouam ēe: et uetustæ fundamēta paux illuc distare cōstat. Quis aūt uel hanc ædificauerit nouā. uel fuerit uetere demolitus nō inuenimus certum tñ habemus. ipsam quæ nunc ē trecentesimo quinquagesimo abhinc anno nō fuisse: et utriusq; solum: armis ante recedificatoem quadringentis munitis tenibus i urbem coactis caruisse. Inhi storius ei Gothorum. Longobardorūq; nusq̄ eius nomen inuenitur: quū Bononiæ. Tarueti Brixellis: et Parmæ noīa ibidē sint frequentia. Qua rone i ea diuisione terarū Italiæ quā Carolus magnus: et Ludouicus: ac alij filij: et nepotes Romana cū ecc̄ fecerunt: in neutrius partis sortem hæc ipsa quū tas uenit. unde nec Pontifici Ro. cēsum pendet: nec ab imperatore aliquā dependētiam ht: Fecit

Longobardi

Gallia Cysalpina

Fines Lombardiæ

Bomportus
Finale oppidum

Fistorena fossa

In Bondeno: quem Bondemacū opinat blondus
Arguitur falsi: a Georgio merula i historia
Vicecomitum

Scultenna flu. Panaro
spiliterbū. Vionola
Maranū Panarū siue
Fragnanum.

Mutina ci

Stellata

Sermedum.

Padus ad Ficarolū bifurcus.

Reuerum
Ostilia
Mirandula
Corrigia.
Carpum
Sicla. flu.
Nuuolaria
Salciniū.
Fraxanoreū.

Turris
Adlonga
Saxolum.
Dollus

Mon. S. Benedicti
S. Martinus
Regiolum.
Roberia
castrū nouum
Regium Lepidi Ciuitas.

lora
Bresciū

Palus. Sarcha op.
Gypsum.
Canossa

Guardastallum.

Brixillum.

Tarnetum oppidum.

Nicia fluuius

bacchenus Paduſa Palus: ut ſiniſtram Padi ripam á primarijs oſtijs ad Bondenū deſcribere neque
timus. Poſt Bondenū quinto miliario in Padi ripa e ſtellata, uicus, arcē hīs: unde cathena in
alteram trahitur e regione Pado oppoſitam arcem: quib; ſtipatis marchiones eſtenſes Padi in
tegri: et utriuſq; eius ripæ clauſtra communiūt et defenſant. Sermedum in hac padi ripa ſegtur
uetuſti nois oppidū. per quod Antonini Pij itinerarius liber, ondit uter fuiſſe á Patauio Adeu
ſtoq; Concordiā oppidum: et inde Bononiā accеſſuris: quæ nō facit: ut non dubitem: ramū qui
ſub Ficarolo cæteris maior á Pado ſcandit: nedū per antonini itīa: ſed neq; diu poſtea: ſicut
in Romandiola diximus fuiſſe. Poſt Sermedum: i Padi ripa e Reuerū nouū oppidū. e regione oſti
liæ oppoſitū: quod Ludouicus Gonzaga Marchio Mantuanus ualidiſſimis cōmunitū moeni
bus pulcherrima domo ornare pſeuerat. Intus e Mirandula: et Interius Corrigia oppidū nobilis
Corrigiorū familiæ patria. Poſt eſt Carpum opulentiſſimū oppidū nobilis Pioꝝ familiæ domicilū
Primus deinceps fluuius inter: et solus Padū illabitur Sicla: cui ad ſiniſtrā immiſcet Nuuola
ria riuus. turris. aqua longa. Saxolū. et abi torrente Dollo auget Salciniū. et ad dolū ſub
Apennino Fraxanorium: et ut apennino Peregrinam: aqua dr duus item eſt imbruridm
et Lunenſem agrū ſaltus. Apud Salciniū etiā altero Sicla dexterſum auoetur torrente: cui ad
iacent oppida Carponetum. voloonū. et in apennino Piolum. Ad siclę dexteram e ſancti Bñ
dicti celebre monaſteriū: á Gloriosa Mathildi Comitiſſa ædificatū. Intus S. Martini oppidū: et
ubi foſſam tarram Cruſtulus illabit torrens Regiolum: Interius ad dexteram Roberia. ad ſiniſtrā
Lora Breſciū. et ſub apennino caſtrū nouum. Ad cruſtulę ſiniſtrā in uia æmilia. e Regium
Lepidū Ciuitas: quā cum mutina obtinet eſtenſis Marchio Ferrarien. et ſi uero hæc ciuitas
ſatis e uetuſta: quam Lepidum per ſceleſtiſſimi triū uiratus tpīa ædifi caſſe cōſtat: tamen
ſicut de mutina diximus: nomē eius i nullis Gothorum aut Lonōobardo xp hiſtorijs reperitur
quū Parmæ. Iarneti. Bononiæ et Brixilli noīa eisdem i hiſtorijs frequētia mueniant: ut non
ab ſurde uideamur conſpicari: ne aliquot ſeculis deſtructa mansērit: aut īmunita Frontinus
in ſtrategemmatis ſcribit. In Legionem. quæ Regium Lepidū ſtipſſu ducis diruerat tīnimduer
ſum e: ita ut quatuor milia cuſtodiæ tradita nſecarent. Praterea ſenatus cōſulto cautū e: ne
quem exeis ſepeliri uel lugere fas eet: Superius ſunt Palus et Sarcha. et ad dextera Gypſum
et Canoſſa. in quo oppido Gloriosam Mathildim comitiſſā in hiſtorijs ondimus. Vii. Gregorium
Pont. Ro. ab inſidijs: et uiolentia Henrici. iii. Imperatoris tutatā fuiſſe: et Henricū poſtea decal
ciatis pedib; et nudo capite e media hyemē de niuib; et glacie uenia a pontifice i petraſſe. Se
quit in ripa Padi Guardaſtallū olim: nūc Guaſtalla: quo i oppido miratuſ ſū pontifices Ro
Urbanū et Paſchalem: utrūq; nominis ordine ſecundum an annos ccc. duo cōcilia celebra
ſe. unde crediderim: illo: quod tunc fuerit oppido deſtructo nouū hoc poſtea ædificatū fuiſſe
Deinceps e Brixillū uetuſti et in hiſtorijs celebrati nois oppidum. nunc inciuile. cuius arcem
Corrigienſes nobilis Lombardiæ familia magnifici apparatus ornata ædificijs i habitant.
Primus uero oīum Rotharis Longobardorum rex Brixillum. qd Rauennatib; ſuberat: quam
diu coepiſſet demolitus: eodemq; bello a Longobardis materia planciſq; cōmunitū Rauenna
tes iniecto igni penitus deſertarunt. Tarnetum fuit oppidum æmyliam inter uiam et Brixil
lum Regio urbi propinquum. De quo Liuius li xxi inſtā ſcripta habet: quæ potuerunt Mutinæ
ee communia. Triumuiri ad deducendas colonias miſſi: Placentiæ moenib; diffiſi Mutinā con
ſuoerunt. Legati ad boios miſſi uiolati ſunt. Mutina obſeſſa. et ſimulatum de pace agi. miſſiq;
ad eam tractandam: a Gallis comprehenſi. L. Manlius Imper. effuſum agmē ad Mutinā ad
cit. et in ſyluis: quæ tunc circa Mutinam erant. cæſi ſunt Romanorū octingenti. Ceteri Tar
netum petierant. & Li. xxi. Sicut in regione Romandiola Saſſinam deſcribentes boiorum
caput diximus: ondit Liuius Tarnetū fuiſſe Boiorū oppidū his uerbis. Ita diuiſæ copiæ Boiiſq;
magnum suum Tarnetū pfectus. apudq; id oppidū Longobardi equites decem milia: ques Narſes
Patricius Copiarū Juſtiniani imperatoꝝ dux mercede cōductos primus in Italiā duxit Totilam
Gothorum regē: ſicut i hiſtorijs diximus. ſupatum interfecerunt. eo deniq; paulo poſt in loco
idem Narſes Buccelinū ducem Gallicū magnas regis Meteniſū copias: aduerſū imperatorias
Legiones ducentem magna illius exercitū facta occidione ſuperauit. ſcribitq; Liuius i cen
ſu Italiæ: qui Veſpaſiani imperatoris edicto habitus e. uiram unum Brixilli repertum fuiſſe: qui
centum xx annos natus eet. Poſt Brixillum Hentia fluuiꝰ Padū illabitur: ad cuius ſiniſtrā

ripam e

intus est Guardasonum superius Rossana Defluit postea in Padum Parma fluuius: ad cuius dextram e Colornium: toleratæ bis: ætate mra: diutissimæ obsidionis fama notum. Intus uid æmylia Parmam ciuitatem: uetustam Romanorum coloniam: quam Liuius Li° xl. simul cum Pisauro: et Mutina deductam fuisse oñdit: Idem fluuius Parma diuidit. Viros habuit ed urbs præclara præstantes: sed maxime duos) cassio poeta: et altero centurione Cassio ornata fuit: Macrobium q: cuius extant doctrina plenj de saturnalib) libri. Parmen sem fuisse Leonmus: in cuius sepulchro Parmæ celebri ma ætate conditus est Blasius Parmensis Philosophus non in celebrs. Quatuor ea urbs ornata est magna ẽ tum familiis amplissimis eius aori oppida forme omnia ditione tenentibus: magnuq; alentibus equitatum: Rubeis. Corrigiensib9. Palauicinus ytalensib): qui quum ani domino parent: et Lombardiæ aditum: et ipsam custodiunt ciuitatem. Quum uero quicquá in prouincia: aut inter ipsos acciderit disturbij: diuisos secum quadrifariá ciues: et omnem prouinciam motibus inuoluunt. Auctor uero est Plinius: quũ imperator vespasianus. Italiæ populos describi faceret. inuentos fuisse duos Parmæ: quorum uter q; uigintiq; supra centum annos uixisset: et Martialis poeta oñdit dorum Parmensem: sicut nunc ẽ bene pascuum fuisse. Tondet et innumeros Gallica Parma greges: Interius ad Parmæ amnis sinistram: Sapellum. chesta: et Brotium. et sub apennino Belforte. ad dextram Baoantiano torrenti Parmam ducenti Calestanum. Tarus exinde fluuius Padum illabitur: Intus ad sinistrá ubi Conio torrente auget. Fornouum. superius Complanum sancta maria. et ad ortú fluuii Citrum castella: ad dextram solignanú: et Borgoũ: ubi Alpem Bardonis olim fuisse dictú regio in quo Lucprandus Lombardorum rex: monasterij: qđ Barcetum dicitur: ædificauit. Ad conij sinistrum: et ubi, ocha torrens illum influit: ẽ Stro patrimum: post Tamugola: et Cornus et Cornus: et ad Comi ortum est Ruinum: subquo ẽ corlicum. medio quod Tarum amnem et pximú torrentem ardam interiacet spatio. In ea æmilia Burgus est Dominus: nobile oppidum. Infra ẽ Bussetum nouũ oppidũ. ad Lardæ sinistrá scargia. Intus Columbanum. et in ea æmilia ẽ Fidentiola oppidũ: nobile: uetustis nois. de quo Liuius. lib. lxxxvii. Sylla carbonem excitu ad clusium: ad Fauentiam. Fidentiolaq; cæso: Italia expulit. Ad dextram ẽ nobile oppidum arquata: uinum habens omnium regionis studiosissimũ. Sequitur Nura fluuius: ad cuius dexteram intus carminiú: Ripa: et Raueoonũ: ad sinistrum Roncoueriũ. et sub apennino Nucetũ. Post amnem Nuram: primus gradus illabitur Fluuius Trebias. ad cuius hostiũ ẽ Placentia: quam Q. Asconius pedianus tradit: ordine quinquagesimá ettertiam coloniá Romanorum: deductam fuisse a. P. Masone Asind. CN. Pompeio strabone. et P. cornelio scipione triumuiris. suntq; eo missa sex milia hominum. nouæ colonj: in quib) equites deducendi fuit causa: ut opponerentur Gallis: qui eam partem Galliæ tenebant. Liuius aũt libro xxi°. Aoro Gallorum capto coloniæ deductæ sunt Placentia: et Cremona. et libro xxvii. Hannibal. quod celeritate itineris pfectum erat: id mora ad Placentiam: dum obsidet magis. q; oppugnat corrupit. Crediderãt campestrio oppidi: facilem oppugnationem esse: et nobilitas coloniæ. induxerat eum. et lib° xxviii. Placentini et cremonenses questi ad senatum de duorum populatoneb): quos fecerant Galli accolæ. iussit senatus Manlio prætori: ut curaret. et decreuit senatus: ut qui ciues Placentini: et Cremonenses erant: in colonias mitterent. Trebellius Pollio: in aureliani gestis rebus. Quũ aũt aurelianus uellet: omnib) simul Marcomannis facta exercitus sui cõsultatione occurrere. tanta apud Placentiam clades accepta ẽ: ut Romanum prope solueretur imperium: Scribit etiá Liuius li. xxi. fuisse apud Placentiá emporium: ope munitum: et ualido firmatú præsidio: qđ Hannibal expugnare nequiuit. Idem opus fuerat á Romanis bello Gallico munitum: inde locũ frequentauerant accolæ mixtis undiq; ex finitimis populis: quos proelio superatos Hannibal crudelissime diripuit. ornata fuit Placentia. T. Tincha oratore Placentino: sicut Cicero ĩ Bruto dicit dicacissimo. Idemq; Cicero p Murena dicit. Patrem. L. Pisonis: cuius: qui fuit. C. Julii Cæsaris socer fuisse Placentinum: et bello Marsico: faciendis armis pfuisse: et diu post habuit. Gregorii. x. Pontifice Ro. qui Lugdunense concilium celebrauit. Isq; pontifex celeberrimus: post multa gloriosa in ecca dei gesta: Arretij obiit. et sepultus ẽ: ubi sæpe miraculis corruscauit. Scribitq; Pli. quũ Vespasianus imperatoris edicto census italiæ haberet: uirũ unum Placentiæ repertum ée: qui. xxx. centũq; uixisset annos. eaq; ciuitas ad annum xlix. supra ducentesimum. et Millesimũ Placentinus nobilibus

Guardasonum
Rossana.
PARMA ciuitas & fluuius.
Macrobius
Blasius Pelacanis.
Rubei Palauicini
corrigienses sanuitales.
Duo senes ĩ Parmensibus.
cxxto. annos qđq.
Sapellũ. Chesta
Brotiũ. Belforte
calestanũ Baoantia-
Tarus Fornouũ.
sancta maria ad planũ.
Citrũ Solignanũ
Borgũ. Alpes Bardonis.
Monasterũ Barceti ubi
s. Moderanus.
Burgus s. Donini.
Bussetũ Scargia
Columbanum.
Fidentiola oppidũ.
Arquata uinum nobile
carminiũ. Ripa.
Raueoonũ. Nucetum.
PLACENTIA colonia 53
Roncoueriũ.
Nuce
T. Tincha orator
dicacissimus
L. piso placentin
Greg. x. placentinus
Placentia subiecta
Palauicinus.

Conius flu
ocha flu
stro parmá
Tamugola
Comus flu
Ruinũ.
Ardia.
Larda
Nura flu
Trebia flu

K1

73

Labores Placentinorū

subiecta fuit quum nunq̄ prius cuiq̄ alteri subdita fuisset: qui nō Italiæ omnis: aut saltem Lombardiæ totius dominū obtineret. Casus uero: quos postea per ætatem mem. pertulit horrendos referre infinitum fuerit: sed satis supraq̄ sit: nunc clariores breuiter explicare. Post mortem Joannis galeacii uicecomitis: qui fuit primus Mediolani dux intra duos annos Placentia octies prædæ exposita fuit: ad q̄ diuq̄ tunc deuenit calamitatem: ut nos ipsam plusquam uerimus, totam omni mortalium, præterq̄ unius publici hospitatoris hitatione destitutam: et ad armū postea plus minus xl. Philippo duce mediolanensium tertio uita functo: quū populus Mediolanien, se liberum ee parū fortunato cōsilio quæsuisset: Placētiaq̄ Venetis se dedisset: in ~~armum~~ eam Mediolanien arma uerterunt. Franciscusq̄ Sforcia Mediolanēsis ppli ductor exercitus: illā durissima pressit obsidione. Defensabatur aūt urbs a Taddeo ostense: quo Venēti cum duobus equitum: totideq̄ peditum milib⁹ psidio īmiserant: quū tamen plus inesset maonus: milia uirorū octo, Mediolanien uero exercitu, pter sforcianos milites: decem milia inerant: Franciscus Picininus. Guidacius Manfredus: Ludouicus Vermes. Carolus Gonzaga: et alii minores copiarum ductores: quos omnes supra xv. milia equitū peditūq̄ habuisse constat. oppugnata uero ē Placentia aliquot dieb⁹ copus bipartitis: op unus castris sforciam: alijs cæteri omnes tenderent: et muri utrobiq̄ bombardis aperti sunt. Forte aūt fortuna accidit: padū continuis aliquot dieū ſmbrib⁹ auctū adeo intumescere: ut naues ad moenia appellerentur. quamob occasionē tertio nauali pelio urbs oppugnari coepta: et Guidacio: Gonzagæq̄ id muneris ē iniunctum: captaq̄ maoro impetu urbs pclara. Tanta aūt in diripiendo fuit rabies: tam effrenis libido: ut nihil humani: aut diuini uris alter sit seruatum: q̄si in barbariem quandam, publicodei, principū q̄ orbis christiani educto fuisset sæuiendum. et ne singulas perquiram scelerum formas: ea. quæ altas in urbium direptione miserimā sunt uisa: matronas uiolari: uirgines parentum sinu euelli: inter minima Placentiæ tunc sunt uisa. secus trebiam paulo supra Placentiā: locus ē, insigni clade Romana sempronio Consule ab Hannibale accepta inflicta notissimus. et Trebia intus ad sinistrā habet Runchunetū: et superius Bobium monasterio Beati abbatis Galli: quod ipse. anno aduentus Longobardorū in Italiam Lxxxvii. Addoaldi Theudelindæ regnæ filij: et ipsius regnæ impensa ædificauit clarum. Vbi uero torrēte auanto Trebia augetur: ē Argonastum. superius ad dexteram octunum: Jouenum. et ad fontem Mombrunum: qua Inliqures supra Genuam ē trames. Ad Torrentis auanti sinistram ubi Torrēte Aloretia augetur: Sancti Joannis oppidū: et ī apennino Talliolum ē castellum. In padi ripa sunt ostia torrentis ostia. qui torrens i uia xemilia sancti Joannis agri placentini oppidū attingit. Infra ē ad dexteram Bosenaschū: ulterius ad padū Stella. et ad Torrentis copæ ostia Bricolanum. ad huiusq̄ torrentis sinistram intus ē clastridū ~~ulteū~~: qdo ~~maonum frumenti numerū~~ illud poenorum secundo bello punico horreū: nunc mediocre oppidū. de quo Liuius xxi. Hannibal inopia: quæ per hostium agros euntes: nusq̄ præparatis cōmeatib⁹ maior indies excipiebat: ad clastridium uicum: quo maonum frumenti numerum cōgesserat Romani. mittit. Ibi quum uim parerent: spes facta proditionis. nec sane maono pretio: nummis aureis quadringentis datis. P. Brudusino. pfecto præsidii corrupto tradit Hannibali clastridū. Id horreum fuit. poenis sedentib⁹ ad Trebiā. Illud aūt oppidū. et adiacentes ciuitates: q̄d secundi belli punici tempus: fuisse Ligurū ditionis ondit Liuius xxii. o. Minutius in lætiam Italiæ ad inferum mare flexit iter: geminoq̄ exercitu educto á Liguribus ortum ē bellum. oppida clastridū: et Ligubium utraq̄ Ligurum et aliæ oentis eiusdem ciuitates celelates Cordociates q̄ sese dediderunt: et tunc oīa Cispadū præter Gallos Boios Ligurū sub ditione erant. superius sunt. trocboneum et turris. Influit inde padum staffola torrens. ad cuius ostia ē Albianum. supra ad sinistram Nazarum: et vorcum ad dexterā. Intus Vooberia oppidū: nunc opulentissimū. Torrens inde habetur Cozonus. ad cuius sinistrā intus. Cassium. ad dexteram superius Muleta. et castellaraū. Fluuius sequit Schirmia: supra cui⁹ ostia ad sinistram castrum nouum oppidū: et ipsū opulentissimū: quo insignem Borsium ēstensem Philippus Anolus Mediolanien dux donauit. supra est Derthone ciuitas uetus: quam ad armum nūc lx^m. supra ducentesimū Federicus impator Barbarossus uastauit. supius ad Schirmiæ sinistrā Seraualis quod oppidū Philippi Mediolanien tertij ducis dono possidet Blasius Aoereus Genuēsis: quem res maritimis expeditionib⁹ bñ oestæ clarū fecerunt. et supra eam sunt insula Bissuda: et in apennino Totilia. Sequitur amnis Tanarus, duodecim auctus torrentib⁹: quorū quatuor ad sinistram ad

Trebia flu.

Runchunetum.

Bobium. ci. cū Mon^rio S. Galli

Auantus flu.

Argonastum

Mēbronū

Octunū

Jouenum

Bricolanū Castrū S. Joannis.

Clastridium op.

Aloretia

Talliolū

Iunnus

Bosenaschū

Stella

Bricolanū

Liqubiū celelates. Cordociates

Trocboneū Turris

Nazarū Albianū

vorcum. Cassiū

Vooberia op

Mulleta. Castellarū

Castrum nouum

Derthone.

Seraualle

Insula.

Bissuda

Totilia

Tanar

dexteram octo accipit. Ad Tanarum amnem ora incipit celebris: nunc Monsferratus appellata: cuius fines sunt hinc padus: inde Apenninus. et Tanarus ipse a fonte suo ad ostia: quibus feruntur padū et superi in parte montes moncalerio proximi: ubi pedemontiū incipit. Ferrarensisq; ora pene omnis marchionib; ē subdita i italia nobilissimis: qui ex paleologis Constantinopolitanis impatorib; oriū da quinquaginta iam et centu annis eam oram possederunt. supsuntq; fres quatuor. Ioannes. Guliel mus. Boni facius et Theodorus se. apc̄a. notarius: et si uero omnes literis sunt ornati: tres q; natu ma iores: arma cum laude tractarunt: Guilelmus tñ pluribus per italiā bellis interfuit. Locorum eius ordinem sequi: et simul dioniora copiosius describere: operosum fuerit: atq; impeditū nimis opus. quar summatim quæcūq; uidebūt dioniora explicabimus. Ad padi ripam sunt Bassiana q: ubi ponte iunctus ē padus: et valentia: del potius ualentiā: sicut Plinius: ubi primo forū Fulvii dicebatur. Deīn Domātum. Frassinetū. Casale. S. Eyasii. quod p ætatem nrām ornatū fuit Iacino cane pstantissi mo rei bellicæ ductore. Deinceps habent ponsturiæ. Camiaū. Gabianum. Verruculam. S. Raphael Grassinū. et Moncalerium oppida: ac salutia. marchionū eius cognōis illustrū à patria: in qua principe nunc habemus literis: et omnimoda uirtute conspicuum Ludouicum. et secūdū amnis Tanaris ripā: post Bassianā sunt Mons Castellus: et Parmorum oppida. Deīn Berodolium et altera potior eiusdem ciuitatis pars Alexandria: quā Mediolanien. Placentini: et Cremonenses: ut Papien sib; inimicis commodius obesse possent: ad tēmū salutis Lxv. supra centesimū et millesimū ædifi carunt: et ut nouæ urbi: ac facto suo maior accederet auctoritas: eam à Tertio Alexandro tūc Ro. Pont. Alexandriam uocaueruntSupra quam sunt oppida. Felicianum. et morum. deinceps Asta ciuitas: malo usuræ quæstu opulenta: quam nunc obtinet Dux Aurelianensis Francorū stirpe regia oriundus. et inde habent oppida Guarrene. Monticellū. sancta victoria. et Pollentū. Vbi. Cn. Plancus Cos. a. M. Antonio superatus: interfectusq; fuit. supius sunt Ceua oppidū nobile: et su marchionatus oppida: et Castella: inter quæ Tanarus fluuius ortū habet. Deinceps per Tanarum sinistrā descendendo obuia ē Alba ciuitas Pompeiana à Plinio appellata. Inde Rocca tanari oppidū et supra ubi Burmida fluuius Tanarum amnē illabitur. sunt ad sinistram oppida Castellatium Cassine. deinceps Aquæ. Ciuitas supraq; eam sunt bastarnū. curtisimilium: et Carium oppida nobilium Scaramporum: quibus locis oppida continent: et Castella Marchionum charrectensium, in apennino Damianum. ad fontem habet canachium: cui proximum ē oppidum Carmaonola: quo excellentissimo rei bellicæ ductore Philyppus Mediolanien Dux Tertius: si diutius bene uti scuisset: rem Venetam: Florentinaq; in maximū discrimen deduxisset. Post supradicta Padus: et in sinistro duorum cornu um: quæ sub ortu suo efficit habet uncinum. in dextro cricium: inter quæ duo oppida est ipse Padi ortus: quem Plinius fontem uisendum appellat: dicitq; eum medijs diebus æstuis uelut interquiesce tem semp arescere: et arduus a quo fons ipse scatet: mons vesulus à priscis e appellatus. ex quo pri mum nasci: et ab alpibus discedere incipit apennin⁹ Padum amnem à Virgilio vi. Æ. eridanū appel latum seruius Grammaticus scribit. Ideo à poetis dici apud Inferos nasci: quia nascatur i apenni no in matre Inferum uerso. sed contrarium ēe ostendimus. quum ea pars apennini: ex qua ortum habet: sit in mare superum uersa. quod aūt postea seruius subiunxit: uerum ē Eridanum fuisse dictum a solis filio in terru fulminato: quē male regebat: postea sorores flentes uersas in populos: Sed iam transeundum ē ad aliam Lombardiæ partem: quæ olim dicta ē Italia transpadana: de qua Plini us Transpadana Italia addita fabæ: sine qua nihil cōficiunt. et ubi de rapis lib. xvii. tractat dicit Tertius hic transpadanis fructus: priusq; illi ē in padi ripa Mintius: noti vetustiq;: et à Virgi lio celebratissimi nōis fluuius lacu benaco effusus. Mintio ad sinistram ripe Padum Gouernū oppidum: apud quem locum primus leo Papa Attilam Hunnorū regem: qui flagellum dei dictus ē: ne ulterius Italiam inuaderetur: suæ sanctitatis deterruit grauitate. et ubi Mintius palude emittit: Mantuam urbem circumdat: Formigosa ē castellū. Mantuam urbem uetustissimā ab etru cis conditā: et unam fuisse. xii. Colonarum: quas supius ex Liuio Patauino docuimus trans apenninum ab ea gente missas maois cōstat: q ut alia indicat probatione: præsertim: quū poe tā Insignis verg. Cuius fuus id orbi faciat notissimū. diffusiusq; eius urbis narrat originē. Man tua dites auis: sed non genus omnibus unum. Liuius li xxxv. Ita diuisæ copiæ: boiscq in agrū suum Tanetum suum pfectis: Insubres Cenomanisq; sup amnis Mintii ripam: consederunt mīa passuum millea. et Corn. Cos. eidem flumini castra applicuit. et li xxii. prodigia enumerans quę ano

Monsferratus
Tanarus
Moncalerium

Bassiana
Valentia q forū Fulvii
Domatū. Frassinetū
casale ē. euasii.
Ponsturiæ. Camiaū
Gabianū Verrucula
S. Raphael. Grassinū
Moncalerium. Mons castell⁹
Salutia. Marchionū
Alexādria. Burgoli
Feliciam Morū
Asta. ci:
Guarrene Moticellū
S. victoria Pollentum
Ceua. Alba
Rocca. Castellatiū.
Aquæ ci. Cassine
Bastarnū Curtisimiliū
carium. Charretenses

Borbus flu
Damianū
canachiū

Carmagnola

Padus inter
uncinū. et cricū

Eridanus

Transpadana
ferax fabæ et
raparum.

Mintius
flu.

Gouernum.

Formigosa

Mantua ciui.

mille

saepius afflicta Mantua

sanguis christi mãtuæ

Concilium Mantuanũ

quinto secundi belli punici fuerunt. dicit Mantuæ stagnum effusum Mintio amni cruentũ uisum. Tassa ẽ prudem Mantua calamitatis maximas: præter illas: quæ Vergiliano uersu sunt notissimæ. Mantua ue miseræ nimium uicina cremonæ. Nam ab Athila: Gothis: Longobardis: et Chachanno Baudorum reoe: eam quandoq; diutam: q̃nq; spoliatam: q̃nq; moenib) apertis imminutam fuisse relictam in historijs ondimus Mantuæ: per Caroli maoni tempora sanguis christi miraculosus apparuit. ad quẽ uisendum. 4. Leo Papa se cõtulit: et inde i Germaniam ad Carolum accessit. Carolusq; Calus Maoni filius Mantuæ ueneno iterijt: qd Hebræus medicus pecunia corruptus dedit. Eademq; in urbe. 11. Nicolaus Pont. Ro. concilium celebrauit: in qua confirmata ẽ cõstitutio de Pontificis Romani electione a cardinalib) facienda: interfuitq; concilio Mathildis gloriosa: in cuius ptate ea urbs tuncerat. obijt in ea nuper pstantissimus princeps. Io. Franciscus Gonzaga: bello: et pace clarissimus uirtute cuius: et proximarum Lombardiæ ciuitatum infortunijs. per ætatem nram opibus: Mantua populoq; q̃ multis ante fuerit: seculis: plenior ẽ facta: supestq; Paula uxor. mulierum ætatis nræ a retioionis: sapientiæ: et humanitatis partibus celeberrima. & huiõi parentum laudib) rndentes Ludouicus Marchio: Carolusq; frater: etsi arma cum laude tractant: literis exornant. quib) eos: et fratres: et sorores imbuit uir doctissimus: ac oĩ moda uirtute cõspicuus Feltrensis Victorinus: epm uon: et Cuem nunc habet Mantua præstantissimũ Galeacium Caprianũ literis honestate: et prudẽtia ornatissimũ. Mintium amnem ponte Iungit Valleoiũ oppidum: supra ad lacus emissorium est Piscaria: maoni portorũ oppidũ: arce et ponte maoni fici operis a scalioeris olim Veronensib) conditum. Isq; pro Benaco Gardæ lacus nũc ẽ appellatus. Veroilius. quos patre Benaco uelatus arundine Glauca Mintius infesta ducebat in æquora puppi. Benacusq; oppida: et uicos habet ad Dextram Laoisium: Gardaq; a quo nomẽ accipit. tũ Malsesmũ. et Turbolum sub quo illũ intrat sarcha fluuius i tridentinis mõtib) oriundus. estq; is Turboli uicus: turri munitus debilissima: ad quẽ primaria historiarũ nræ ætatis pars p miraculo narrat triremes uenetorũ Philippensi bello altissimis traductas montib) in benacum fuisse dimissas. Sarchiæ item ad dexteram sunt castella et uici Archus. Drenna. Madrusiũ. et ad parui lacus: quæ in montib) facit dextera Vocianũ. superius in uallẽ Pontionũ: et ad fluuiũ sarchæ fonte sancta maria. Ad. mintii sinistra Godiũ. Volta: et Capriana ad lacus uero sinistra Riuoltella. Desentianũ. Mineruiũ. et in sinu: quem facit lacus angulo Salodiũ. post i circuitu Madernum. Garonatũ. Lucionũ. et Riua nobilissimũ regionis oppidũ: qd in historijs Longobardorũ Legimus sic appellatum fuisse a riuo sanguinis qui factus ẽ: quũ Rex Longobardorũ Grimoaldus Francos Italiã per tridentum ingressos: maoma occidione i proelio supasset. superius ad Sarchæ sinistram Trennium et Cadarcionum. estq; in lacus insula Sermonũ. Vltra Mantũ per Padi ripam: ẽ burgus fortis: ubi Mantuanus Marchio illũ munitissimus hinc inde custoditũ arcibus cathena claudit. Paulo supra sunt amnis ollii ostia. Is fluuius lacu sebuino: quem nũc Isei uocãt effusus breui supra padũ tractu ad dexterã clesio auget flumine. ppe cuius ostia ẽ oppidũ Marcharia. et ad ipsa ostia Caluatum castellũ. ad clesii uero dexterã sunt Assola morum. mons clarus: cui amplissima adiacet Planicies. et Lunatũ oppidũ: adeiusq; sinistram Gauardũ. Buarnũ. Anoosenũ superiusq; clesii tres augent torrentes. Iouerus. Degnus. Biocolus. Iderum inde habet castellum ap sud nomẽnis lacũ: quem sub Ludronio castello altissimis i montib) influit chaffar torrens. Ad clesii uero fontẽ Baroatium ẽ oppidulũ. at ad ollii fluminis sinistrã sunt pons uicus. urcei noui urcei ueteres oppida. et supra ad sebuinũ ẽ Isei oppidũ: a quo lacus nouũ accepit nomen. Supra: ubi ollius ipse lacum influit ẽ Pisogni castellũ. et ubi torrente augetur Grinia Buenũ. supius Ciuitale et Brenũ. Vbi fontẽ habeat ollius difficile ẽ diffinire. Nam quum a Frigidolpho lacu: qui est in alpib) torrentes decidant: duo: qui ad sinistram ẽ Frigidolphũ nomen retinens ollium influit: qui uero ẽ ad dexteram in alium cadit torrentem: a quo ollium hẽ initium incolæ affirmant. quum item alter torrẽs apud poggium castellum oriundus: duorum. quos hẽ ramorum altero ad sinistram per Dialenoũ sanctũ Bartholomeum: armicuq; et Cusiam uallis solis loca annẽ: altero ad dexteram ollium uadit. communem cum Abdua ortum illius hẽ uidetur. sed ad inferiora amnis ollius paulo supra clesii ostia ad sinistrã hẽ platinã. post Rebeccum. Inde soncinũ oppidũ. superius Palatiolum. et Calebium. Ad lacusq; sinistram sarnagum. Pranorium. Iodrium. Monticulum. Ceminiũ et edolium. medio qd clesium et ollium amnes interiacet spatio Brixia ẽ præpotens ciuitas: quam Iustinus ex Trogo dicit

Valleoium
Piscaria
Benacus: ad Gardã.
Laoisiũ. Garda
Malsesmum
Turbolus

Archus. Drenna
Madrusiũ. Vocianũ
Pontionũ. S. maria
Godiũ Volta
Capriana. Desentianũ
Riuoltela Mineruiũ
Salodiũ. Maderniũ
Garonatũ Lucionũ
Riua. Trennium
Cadarcionũ.
Burgus fortis
Lacus Sebuinus Iseus
Marcharia
Caluatũ. Assola
Mons clarus.
Lunatũ. Iderũ op
Ludronũ cũ lacu
cũ chaffare torrente.
Bargacũ. Pons uicus.
Vrcei noui. et ueteres
Pisogni ollis fons
Ciuitale Brenum
Poggiũ Dialenoũ
S. Barths. Armicũ
Cusia. Platina
Rebeccũ Soncinũ
Palatiolũ Calebiũ

BRIXIA.

Sarnagum. Motiraliũ
Pranorium Ceminiũ
Iodriũ Idolum

Sarchia flu.

Sermenũ ollius flu.

Clesius flu. Morũ. Lunatũ. Gauardũ. Anoosenũ. Iouer) Degnus Biocolus Grinia flu. Buenũ.

clesii ollium

Brixia (enomanor

conditam fuisse simul cum Mediolano: et pluribus aliis ciuitatibus á Gallis: qui urbem Romá coeperũt. sed Liuius uidetur eam fuisse cenomannorum olim. á quibus condita sit caput. est aũt uetusto nomine: et rebus apud eam gestis clara: quam Liui. Li°. xxi fuisse Romanis auxilio his uerbis scribit. L. æmilius imper. effusum agmen ad Mutinam ducit. et in syluis: quæ tunc etiam circa Mutinam erant cæsi sũt Romanor. Lxxx. Cæteri Tannetum petierunt. sex signa militaria adempta. Fuere tunc auxilio Romanis Brixiani Galli aduersus alios Gallos: et Boios. Li°. xxii. sta diuisæ copiæ: Boiorũ in agrorum suũ Tannetum pfectus Insubres cum cenomanis sup amnis Mincii ripam cõsederunt infra mille passuum milia. et Corne. cons. eisdem flumini castra applicuit. Inde mittendo in uicos Cenomanorum Brixiã: quæ caput gentis erat: ut satis cõperit uc. Nec tñ minus clara ẽ reddita per ætatem mã obsidione: quam omniũ durissima Philippensi bello: et Francisco barbaro insigni Veneto præfecto defendente pfuit. Brixiam præterlabitur fluuius Mella scatentibus ubiq; per regionem fontib) et riuis potius: q torrentib) quatuor influentib) non multis auctus aquis: quas ad nullum proximorum amnium inferior producit. Habet Mella ad dexterã Mompianum concisum: et Seretiũ castella: ad sinistrã: ubi crescere incipit cho ortum Lodrium. ad fontemq; Mormæ torrentis Desaciũ: secusq; mellæ ipsius Alueũ Boratũ et Coum. Ad Padi alueum sequit Dosiolum. et post Vitelliana opib): ppterq; refertissimũ. quod Vitellius imper direpta Cremona: dũ othonis Romæ imperantis mortẽ cũ fautoribus constitutã expectat: pro castris primo habuit. postea: ut pro oppido habitaretur reliquit Cõmitum. superius ẽ Sabloneta oppidũ. quo familia i Cremonen sib) nobilis Comitum Perseceti. quæ nunc habet Brocardum lris ornatissimũ: duxit originem. Inde quinto miliario i Padi ripa abest casale: quod coonomine dicũt maius. oppidũ frequẽtissimũ populo. Inde milib) passuum triginta abest cremona uetus Romanor. Colonia. simul cũ Placentia. sicut Liui. xxi. scribit deducta: quæ sicut Veroilius: nõ de præterito maiis uere dixit: q de futuro uatici natus fuit. Multas sæpenumero calamitates incurrit: ch post tempora Veroilii á Vitelliani excitu primum: ut diximus direpta: et post annos circiter quadringentos á Gothis. Inde a Gilulpho Longobardorum rege: et sclauis illi militantib): per dies xii. septembris: ad annum salutis circiter sexcentesimũ: et trigesimũ euersa: et annus postea: plus minus sexcentis inde elapsis á Federico imper. barbarossa: spoliata: ac immunita derelicta fuit: nũc aũt Francisci sforciæ. s. blanchæmariæ uxoris dotem: subiecta ẽ. Habuit ex uetustissimis. M. Furiũ poetã cognomine bibaculum: et postea Quintilium poetam Veroilio et Horatio familiarissimũ. eu sebiumq; Cremonen sem eccl. doctorem doomatum peritissimũ. Habuitq; Gerardum Sabloneticum excellentem physicũ: et Astronomũ: qui chaldæas Græcasq; sicut et latinas edoctus literas Auicennæ et rasis siue Almansoris libros: qui nũc latine legunt transtulit ex arabico. et nup huius Ioannẽ Balistariũ preceptorẽ meum: Grammaticæ Rhetoricæ: et Poeseos: quib) adolescens abeo imbutus fui peritissimum. Habuitq; tum multos iuri et medicinæ deditos: tũ maxime Nicolaum Placentinum epm Vincentium frem amicissimos ciues eloquentia exornatos. Supra ad dextram ẽ Machastorma castellũ cæde caualcaboũ: quos Gabrinus Fundulus crudelissime ibi occidit: notissimũ. deinceps proximo loco sunt hostia fluminis abduæ. Intus ad dexterã: paucos supra Padum milib) Abduam influit serius amnis: ad cuius ostia Imminet Abduæ piciliorũ oppidũ pplo frequentatum: arcem habens inter primas munitiones q Lombardiæ numerandam. et ad serii dextram sunt. s. Sebastianus. Castilionũ. Ruminenoũ. Martinengoũ. et i montib) Ghisalbagum. Seriacuq; et inde uallis seriana uiris plurimis frequentata. Ad serii fluuis sinistram primus ẽ Crema oppidũ nobile á Federico Barbarossa. post afflictã cremonã in eius ciuitatis damnum: oppropriũq; ædificatũ: quo Veneti p fœdera sunt potiti: quæ cum Francisco s. f. aduersus Mediolanen inierunt. supra sunt Nemberum. et Vertorium. et ad Fluuii fontem Barazonũ. Imminet ostiis abduæ ad sinistram Castrũ nouũ q gnõie bucca abduæ. Interius quinq; esimo secũdo amnis decursu miliario est Lauda

Mella flu

Mompianũ · Cocisũ ·
seretum · Chorũ ·
Villa · Vicinũ ·
Broncius · Lodriũ
Desaciũ · Boratũ ·
Dosiolum · Vitelliana

Sabloneta op ·

Casale maius · op ·

Cremona · (

M. Furius bibacul) / poeta cre
Quintilius / monẽ
Eusebius
Gerardus Sabloneti)

Machastorma ·
Abdua
Picileonium ·
S. sebastian). Castilionũ
Ruminẽoum Martinẽgũ ·
Ghisalbagum ·
Crema ·
Nembegũ Vertorũ
Barzonum ·
Castrum nouũ

Brocus flu

Serii flu

Laudæ Pompeianæ

uetus dicta: quam uulgo ferunt GN. Pompeium ædificasse: datis ibi colonis primariis piratarum: quos duxerat in triumphum: quod quidem nullo inuenimus in loco. quin potius Veronii Seruius in Veronii expositione ē auctor Piratas partim in Græcia: partim in Calabria ā Pompeio agros habuisse: nisi forte aliter uoluisse uideatur Innuere Lucanus in primo: ubi facit cæsarem Arimini concionantem sic dicere. quæ sedes erit emeritis: quæ rura dabuntur. quæ nī veteranus aret: quæ moenia fessis. An fient melius Piratæ magnæ coloni. Plinius uero uelle uidet eam urbem fuisse conditam a pplis nōie Liuijs: et maritis. qui fuerūt transalpini. et tn ea appellat Laudem Pompeianā. raram aut in ueteribj scriptis ejus urbis aut loci uidimus fieri mentionē. Primus q̄ præter Plinii locus: in quo Laudæ ciuitatis nomen legatur ē: ubi nos odoacris eruloru regis aduentum in Italiam describentes diximus: qd et aliunde accepimus: orestem patricium Augustuli imperatoris genitorē apud Laudam odoacri congressum: ab eoq̄ superatum Papiā confugisse: supra Laudam Abdue imminet Cassianū oppidum. Post regio ē mons Brigantius appellata: multis habitata uiculis: et uini optimi castaneatiq̄ feracissima. Vbi uero Abduæ mons ipse imminet Brixium ē oppidum: quod Veneti obtinent. et supra uarios inter colles abduam dextrorsum illabitur Brembus amnis: cuius conualli inter mōtes insunt castella: et uici. sanctus Petrus. Menū Augum. s. Peregrinus. s. Joannes. et Platia. Contra Ben Brembi amnis hostia ē Vadarium castellū. et Intus Gorgontiola attrahit ex lacu Lario nunc comi dicto abdua sinum: quē leuci lacū dicunt. estq̄ ad lacus ipsius emissorium qua fluuius abdua in mediterranea emissus exit Leucum oppidum: ubi pons eū jungit amne et secundus lacus dexteram supius sunt abbatia Mandellū. Deinceps Lernium. Varena. Bolanum Corcenū. Prona. et ubi Abdua ipse ex alpes cadens larium influit ē Colungū. supra sunt Morbenum stationa Tiramū Machum: et ubi communē Abduæ cum ollio fontem ēe diximus sub Frioldolpho burinum. sunt etiam ad Abduæ lacū influentis sinistra Postalesium: xundrū. & supra lacuna: quæ abduæ fons ēe creditur: Poschalinum Postalaumū. Medio quod Abduam influentes serium et Brembū fluuios interest spatio editissimis in montibj ē Bergomū ciuitas uetusta a Gallis simul cū Mediolano et Brixia: et Verona. eodemq̄ tpre sicut Pompeius Trogus dicit ædificata: quæ Gasparino Bergomensi Rhetore: et Grammatico exortā cedit montes regio ē Glarea Abduæ appellata. Insunt castella Triuliū. Mozanica: et quæ supra sunt dicta: Ruminengū. Martinengū. et Caranagium. plio in sione omnū ætatis mīæ memorabili. in quo Mediolanēn tunc Venetū exercitus copias Venetorū equites xiii. pedites iiii. milia fregit fudit: uel potius maiori ex parte cœpit. sequuntur ad Padi dexteram Belgiosum uilla opulentissima: quā philippi Angli Mediolanēn tertii ducis dono obtinet Ludouicus Cunii comes. Albricum in eo tertium: et malatestam: comitum Cunij sicuti ōndimus clarissimorū reliquias in eo fouens. Postea habentur Vmbronis fluminis: qd Lacus Larius (comen. Leupilum lacus larij siue Comensis Partem exonerat ostia. Primum habet umbro ad dexterā villa lata. Concurium. castellū ullā latam. post sanctū angelū. et lonoe supra intus canturium oppidū. supi S. Angeli op. usq̄ comum ciuitas uetusta lacui lario: cui dat comensem appellationē contigua: quæ (omum ciuitas cū Bergomo a Gallis cum Mediolano Brixia. et Verona: sicut Trogus scribit condita fuit. Quem ea Plini. nouo (omen ciuitas habuit prīna origine Plinū: quem mutatus incolatus uocari fecit veronense: qui scribit Comū: et Bergomum oromoniorum stirpis fuisse catonem tradidisse: qui fassus fuerit se oentis orionē ignorasse. quā postea docuit Cornel. Alex. ortam fuisse ea oentem ī Græcia interpretatione nōis indicante: q̄uitā in montib̄ degunt. Catullusq̄ poeta innuere uidet Cecilium poetā fuisse comense hoc epigrammate. Poetæ tenero meo sodali: uelim Cecilio Papyre dicas. veronam ueniat, noui relinquens comi moenia. Larīūq̄ littus. nam quoddā uolo cogitationes amici accipiat sui meiq̄. quare si sapiet uiam uortabit. Isq̄ Plinius Comi (olere. (ecili) poeta (omen. trā fontem ēe dicit ī Comensi: qui singulis horis semp intumescit: ac residet: et idē affirmat Fons ī Comensi æstuas maris ī star. Abduam amnem lacū larium supnatare: qdq̄ nūq̄ ī usu cognoscit. Lapidem ēe dicit in Comesi Lapis Lebetheus. qui cauat: tornatq̄ coquendis cibis. Longobardorū q̄ habent historiæ in lacu lario ī suita

odoacer

Cassianum
Mons brigantius.
Brixiū
S. petrus
S. peorin
Platia
Gorgontiola
Mandellum.
Lernū
Bolanum
Prona
Brembus flu
Menū Aug.
S. Joānes.
Vadarū.
lac) leuci
Leucum.
Varena
Corcena
Colungū.
Pleraq̄ locorū obscura nōia
Bergomum. (ivit.
Triuliū Mozanica.
Ruminengū Martinengū
Caranagū. fatale vene
tis. et hac. et alia
accepta clade a ven
Gallis anno 1514.
Belgiosum.
Larius
lacus
Vmbro flu
abisse
Vmbro flu
uio lābrū
eupilus lacus īgnē labri
Lacus Larius (omen.
villa lata.
S. Angeli op.
Concurium
(omum ciuitas cū
Bergomo
Plini. nouo (omen
(ecili) poeta (omen.
Fons ī Comensi æstuas
maris ī star.
Lapis Lebetheus.

quæ comantina appellatur: in qua legimus Francilionem primo ducem Romanū: postea aliquot Gothorum: et Longobardorum reges multas conseruasse diuitias: et forte maiores omnibus: quæ ab illo tempore alicubi in Italia fuerint congregatæ: eaq; insula nunc nobis ignota nō longe aberat a domo uel oppido uel uico. scribit etiam plinius transpadanā Italiam iuxta alpes larū lacū hīe amœnum arbusto aoro: ad quem ciconiæ non transuolant. sunt ad eam lacus partem: quæ á maioribus appellatur eupilas: dextra in parte Fenium. Talantium. Ripa: Nesium: Lesiniū: et qua se lacus in abduam flectit Bellasiū. Ab vmbronis fluuiū hostis: paruo superato padū tractu: sunt. s. Columbanus. Post uid laudensi á Mediolano Meleonanum oppida. Inde vmbro flu. vicus mercatus ppto frequentissimus. et superius Mogontia nobilissimum totius lombardiæ oppidū: in quo seruat absurda cōsuetudo. ab trecentis annis introducta: Cæsares Germanos corona ferrea incoronatos reges imperatoresq; insigniēa id oppidum reddidit prius exparuo amplissimū Theodoricus rex ostrogothorū primus palatio ibi magnificentissimi opis inædificato: et Theodelinda Longobardorum regina insignis: ad quā beatus Gregorius Dialogorū libros scripsit: basilicam beati. Io. baptæ: et palatium supbissimū sumptuosissimo ope in eode extruxit. supraq; modo et vmbroni filio adiacet charraria. secus comum ad vmbronis ex lacu eupolo ortum Brixia influit torrens: ad cuius ortum castella sunt: Murgium. Canossiū. et Vatallum. Ad secundum lacus larij uel comi sinistram sunt Sennobium: Arciniū. Campus. et ubi torrens aqua Serra Seria ī fluit monasium. Debinc Rasoneoum: Gundum. Gramidona: Domasium. Iera. Soregium. et ubi fluuius lacum influit: ē Senolegum. supra torrentem sunt larū victoria. et debinc castellū clauena: apud quam Plinius dicit curiam Rhetorum fuisse. Ea uero montana regio: cur olim Rhetia fuerit appellata: Iustinus in Trogo sic docet. Tusci á Gallis pulsi sedibus alpes occupauere: et Rhetorum gentem: sic ab eo duce appellatā cōdidere fuerūtq; hi populi bifariam in primā et secundā Rhetiam diuisi. Ad alteram autem uero mire latus Casatum: et in extremo lacus angulo Megiulla castellum. Ad dextram Padi ripā post vmbronē prima habentur Ticini ostia. Is fluuius verbanū lacum: quē nūc maiorem exonerat. Adiacet huic amni ad dextram quarto supra ostiū miliario ciuitas nūc Papia Ticini noīe uetustior: quā Plinius uelle uidetur fuisse cōditam á populis Leuis et Maricis qui fuerunt transalpini: sed quantū licet ex liuij scriptis cōijcere Ticinum urbs: q tpre Hannibal in Italiam uenit. nodumerat. Nam libro xxi sic habet. Iam tn scipio padum traiecerat ad Ticinem amnem motis castris et insta: quū utrinq; ad certamen accensi militum animi essent. Romani ponte Ticinum iungunt: tutandiq; pontis causa castellum: sup imponunt. et inferius auxit pauorem consulis uulnus periculumq; intercursu tum pubescentis filii pulsatum. hic erat iuuenis aphricanus. Dicimus itaq; non potuisse: quin si papia tunc fuisset: ut Ticinum urbs eius nomen aliqualiter luceret posuisset: nec pontem Romani fecissēt: factoq; castellū imposuissent. Eam ciuitatem Athila rex humorū direptam uastauit. et quum paulo post instaurata fuisset odoacer Erulorum rex orestem patricium Augustuli imperatoris genitorem in eo obsessum: uiq; captum interfecit. Ticinumq; urbs crudeliter direpta: atq; uastata e: ubi tunc cædes maxima fuit ciuium Romanorū: quanta nunq; alibi post Romani imperii inclinationem cōmissa fuerat. pariterq; ad annum inde circa centesimum et uicesimum uouerat se facturum Alboinus Rex primus Longobardorum nimia Papiensium resistentia fastiditus. sed quum ipso ingressu equus sub quo collapsus surgere nequiret: admonitus á bono uiro comite suo mutauit ppositum. equumq; illico surgens illum in urbem detulit incolumē. Rodulpho aūt burgundo Italiæ regnū occupante per. vij. stephani pont. Ro. tempora vngari salodo duce Italiam ingressi Papiam obsessam: captamq; ferro: igniq; uastarunt. Alunda fuit adolescentula nobilis et pulcherima: papiæ incerto nobis iure dominio potita: quam vgo Arelatensis Italiæ Rex: Lotharij filio dedit uxorem. eoq; mortuo tertius Berengarius vgoni in Italiæ regno successor Papia potitus mulierem carcere tenuit. Interea Agapetus pont. Ro. Italiæq; proceres

Brixia.

seria aq.

x abesse

eupilus Fenium
Talantiū Ripa
Nesium. Lesenium.
Melegnū.
Mogontia. oppi.

Murgiū. Carnossiū
Vatallum Sennobiū
Arciniū. Campus
Monasium Rasoneoū
Gūdum Gramidona
Domasiū Iera
Soregiū Clauenna
Rhetorum gētes alpinæ.
Casatiū ostia Ticini
Verban lacus. i. maior
Papia vrbs.

odoacri secutu
i Romanos ad papiā

Alboinus rex

Kim

et populu Berengarij et Alberti filij tyrannidem exosi. othonem primum ex Germania ī Italiā uocauerunt. Qui cum armatorum milib) quinquaginta ueniens: Berengario et Alberto de lectis: alundam carcere eductam matrimonio sibi copulauit. tumq; Italia á malis quæ diu fuerat perpessa: respirare coepit. Perthanit Longobardorum rex: monasteriū. ē. Agathæ et Theudelinda regina ecclesiam. S. Mariæ ad perticas: in ea ciuitate cōstruxerunt. et Luithprandus Longobardorum rex ossa Beati augustini ex sardinia Papiam: ubi ueneranter ossa bti Augustini Papiæ me seruant deferri curauit. Idemq; rex monasteriū bti Petri in Cellula aurea appellatum. et apud Bolonam: ubi curiam sæpe reges tenuere: monasteriū sancti Anastasij martyris ædificauit. Gondiberta regina ecc. am Sancti. Jo baptæ. et Petrus epūs Luithprandi regis consanguineus: ecclesiam. S. Saluini Papiæ cōstruxerunt. eam urbem situ: et aeris salubritate amoenissimā reges ostrogothorū: et postea Longobardorum libenter incoluerunt. unde apud ipsam multa fuerunt præclare gesta á nobis in historijs præter pdicta accuratissime scripta. Ornauit eandem: maximis q; profectus ē et spiritualib) adiumentis epiphanius epūs Aquileia orundus: qui sex milia captiuos Mediolanienses á Francorum rege liberari impetrauit. et duodeuicesimus nois ordine Joannes Pont. Ro. qui á Bonifacio Ferratii filio pontifice adulterino captus: in arcemq; S. Angeli coniectus: diem ui adhibita obijt: cuius fuit Papien. Habet nunc Papia in Gymnasijs multos iurium ciuilis: et pontificij: ac phiæ: et medicinæ scientia claros. Sed ex ciuilib) Catonē saccum: et Syllanum ntiorū ciuili deditos uiri: et bonarū artium studijs exornatos. Adiacet Ticino amni intus ad dexteram: et fossæ manu factæ ab eodem fluuio ductæ heret Abiate crassum: superius é Violeuanum Petri candidi Tras græcus ac latinas eruditi editus o peribi clari patria. Inde Cuccionū: et post sextum lacui ppinquū qua ī parte Verbanum lacum duo minores augent lacus quorū qui est ad dexteram Lugani: qui ad sinistram S. Juli appellatur. Ad Verbani siue maioris lacus dexteram Anoleria primum ē oppidū a quo Vicecomitum familia originem traxit. Recedit uero intus ad dexteram eius lacus partē Varesium oppidū pplo frequentissimū: supra curuatus ē bifariā Verbanus: siue maior lacus Adoam ea in parte appellatus: cui adiacent Brosium. portus. Caput laci. Campronū. ostenum et Portectia et ubi Lauenus influit amnis sunt ad lacus undas Sessa. morchum. et Luganum. a q lacus nomen accepit. Ticinum ad sinistram parūo supra padū tractu torrens influit Gradalonus. ad cuius sinistram ē Gropetum. Intus sunt mortaria op. nobile: et Laumellū nūc exile: sed opulentissimū olim oppidū: multis celebratum. pſertim Longobardorum historijs. Nam Theudelinda Antaris Longobardorum regis relicta Argilulphū Taurinensem ducē apud Laumellum sibi in maritū. et Longobardus ut permiserunt: ī regem ascuit. A Laumello q nomen hī oīs peninsula regio aliquot oppidis vicisq; frequentata. in qua limon oīgni: et multu: et optimū. Plinius ē auctor. Interius est Nouaria ciuitas: quæ Albutio Silo claro oratore: sicut tradit eusebius. per octauiani imperatoris ætatem ornata fuit. et ad annū salutis octauū et terdecies centenum habuit Dulcinū hæresiarcham: in quem quū Clemens. v. Pont. no. diu aduertendum censuisset: ipse in montes: qui Nouariæ altissimi imminent: cum sectatorib) quingētis se cōtulit: quos saltuosos (nam et pene inaccessibilis locus) fuisset tutatus: ni superuenens solito maior nix: plurimā eorum partem fame ac frigore mortem fecisset oppetere. Dulcinus q et margarita uxor cum reliquis eo cōfecti in cōmodo in platem uenerunt: nec tn errori: ut abrenuntiarent adduci potuerunt. quin margarita ī cōspectu mariti mutilata: et ipse item pari laceratus supplicio: ī p̄ posito pstinaces tot pene mortes: quos habebant membra ppessi sunt. Mons namq; Boſus nomine Cocharum alpū pmotorū cæteros superans Italiæ montes: ad ipsū uerticē: quem semp cōtinuatis et æstate niuib) tectū: habet: ideo inaccessibilis ē: cui hæret cōtiguus pdulo celsitudine demissior mons: nūc ab hoc Dulcini facto Gazaronum appellatus: in summo cuius uertice: et ad eum locum: in q se cōtinuerant hereticī sacellū nunc est S. Bernardi uocabulo appellatū. Adiacentq; eius mōtis radicibus ad aduersam partem Triuerij. Cozola. et Crepacorum agri Vercellen oppida et castella

Ossa bti Augustini Papiæ

Abiate crassum Violeuanum.

Cuccionū. Sextum Lugani lac). et S. Juli

Verbanus lacus:

Anoleria. Varesium.

Brosium portus.

caput laci Campronū

ostenū Portectia

Lauen) fluui) Sessa

morchum Luganum

Gropetum. Laumellū.

Gradalo nus flu.

Nouaria ciuitas.

Dulcini hæresis anno 1308

Mons bosius nūc Gazarolum.

Sacellū. S. Bnardi.

Triuerij Cozola

Crepacorum.

Ad Ticini autem undas est castelletum. et Paulo supra ad lacus Verbani siue Maioris emissorū: a quo Granalonus amnis ortum habet. sinum efficit ipse lacus: quem Merogocii lacū dicunt. Illabūtur q torrentes duo Graiis alpibus defluentes: quorum unus tonsa dr: alter: qp per sancti Julii lacum transeat eius lacus retinet nomen. nam in eo lacu insula ē: a sancti Julii ecc̄: sicut et lacus appellatur. visuntur q ibi confessoris Julii reliquiæ miraculis corruscantes. suntq ad lacus Merogocii sinistrā omnium. Atabrium. Aimum. Boquinū. et ad dextera vbaium: alteq apellium. Ad Tonsæ simistram verg verg̃onta et supra in alpib; Domussula: quam nunc Domodusulam appellant. est q unus ex quatuor transitib; unde a Mediolano in Gallias: siue Germaniā traiicitur. Ad Tonsæ uero dextera Merg Dalantia Canobiu Brisaqum Ascona Carnium Gardola Magainu ocium. d quo sinus nomen accepit et ad eandem sinus dexteram Dalantia. sequunt q secundū Verbanum lacum oppida: et castella Canobium. Brisaqum. Ascona. Carnium. Gardola. et ubi Ticinus ex alpibus Graiis cadens lacum Sebuinum influit castellum ē noīe Magainum. Descripsimus supra duos amnes Padum illabentes. hinc Vmbronem. Inde Ticinum. et simul docuimus: qb; in locis: uterq amnis ex Verbano hic: ex eupilo ille ortum ducat. Quaq loca explicuimus: ipsis uel fluminib; uel lacub; adiacentia: media liquimus intactam planiciem: omniū Italiæ populorū frequentissimā. In qua mediolanum ē ciuitas potentissima: quam nro iudicio insulse opinati sunt: quidam inde dictam: q in medio padi: Ticini: abduæ: et Vmbronis amnium sita ē sit. Sed alia ē eiusdem nominis ciuitas in asta: cuius fines nullis amnib; similiter sunt coerciti. orionem habuit mediolanum Lombardiæ: quam Livius Patauinus: et Trogus Pompeus narrat a Gallis: qui duce Bremo in Italiā descenderunt: ppliq loca incolentes: in quib; ē edificata insubres appellabant. de quib;. L. Florus ex Iuuio dicit: Galli insubres: ferini et immensi corporis alpium accolæ: sæpe alias: sed Viridomaro duce iurauerunt: se nō soluturos balteum: nisi in Capitolio. Aemilius victor eos domuit: nec uidemus alia fuisse Italiæ loca: in quib; facilius coaluerit mortaliū multitudo tanta: quanta insubres primum: post Mediolanien: per oē seculū fuerunt. Roma ēt: non modo: non nouit: quem habuit multo maiorem Mediolanieſi pplm: sed facile semp aeris ab ipsa cōdita insalubris dispositione cōfluentem ex tota Italia: coportatāq; et ui ductam ex toto orbe mortaliū exuberantiam male cōseruauit. quæ apud insubres Mediolanenses q post eā conditam urbem historici gesta scribunt: hic referre operosissimum eēt: sed nro instituto: iudices earum rerum ponemus. scribit Eusebius in temporū supputationib; statiū Cecilium Comoediarū scriptorem clarū: fuisse insubrem Gallum: et Ennii contubernalē: et q dam existimasse ipsū fuisse mediolanien sem. Scribit Liuius. libro a urbe cōdita xx. exercitū Romanū tunc primum ultra Padum fuisse ductum: et Gallos insubres aliquot pliis superatos i deditionē tunc primū uenisse. quod quidem ad annos Romanæ urbis cōditæ cccclx. uidet fuisse. Trigesimus inde Liuii liber habet. Magonē Hannibalis frem i agro Insubrium uulneratum dum in africam: legatos reuocatus nauigaret apud Corsicam obiisse. et Liber xxxi. ht. L. Furium prætorem Romanum Gallos insubres rebellantes: et Hamilcarem peenū in ea parte molientem acie uicisse. Hamilcareq occiso milia hominū xxxvi. cæsa fuisse. et Liber xxxi. ht Cornelium cethegū Cos. Gallos insubres bello fudisse. paulo post. L. Furium Purpureonem et Claudium Marcellum Cos: et insubres Gallos. preeti subegisse: marcellumq triumphasse. Post eum uero triumphum urbs Mediolanien sis per annos ferme quingentos pacatissima: atq adeo florens fuit: ut illam principes Romani quoad licuit: inhabitauerint. Nerua. Traianus. Hadrianus. Maximianus. Philippus. Constantinus iii. Constans et Constantinus iiii. qui dictus ē Gallus. Iouianus. Theodosius. Valens: et Valentinianus. Julianumq Galli frem Mediolani cæsarem appellatum fuisse tradit Eusebius. Post eam uero tam diuturnam felicitatem primas passum ē molestias Mediolanū Beo Ambrosio adhuc superstite. Arrianis: sicut ipse in omeliis scribit infestantib; quorum psecutiones: ut declinaret: in Illyricum exul se contulit. Post seram uero: sicut Eusebius tradit Auxentii mortem Ambrosio Mediolani epo in suam sedem restituto: ois Italia ad rectam christi fidem ē conuersa. Paulo tn post Athila Italiam ingressus: quū omnem afflixisset Venetiam: Mediolanūq diruit. Instauratāq tunc parum quieuit bellis agitata: quæ o Ostrogothi: cum Justiniani imperatoris ducib; oesserunt. quib; in bellis: ut Gothis resisteret: et In partib; Justiniani imperatoris duraret Mediolanū: eas ptulit difficultates: & angustias: quæ hominib; uix tolerabiles ēe uidentur. et tn superante famis acerbitate: deditionem

Castelletum.
Granaloni flu. ortus.
Merogocij lacus. et op
Tonsa.
Insula. s. Julij. nouarien
quæ i medio lacu sita
Omnium Atabrium
Aimum. Boquinū
Vbaium. Apellium
Domussula i graiis alpib;
uia trans alpes una ex
quatuor
Ticini & alpib; Graiis.
Mediolanum vrbs
pptosissima. potens q
Insubres.
statius Cecilius Comedus
Cæsares Ro. delectati
mto
Ambrosius. Exagitat
ab arrianis.
Athilæ furentia i
venetia et mlan
Longobardorū tyrannica
in mlanien

Carolus magnus

tunc etiam sicut et nunc inuitam fecit. A Lombardis aũt eadem urbs: non quidẽ destructa unquã sed maximis molestijs agitata ẽ. Illisq; á carolo magno domitis: regnoq; priuatis mediolanum p annos lx. et ccc. subitalię et Romæ regibus: quasi liberum fuit: nullas interim magnas passum dostationes: quousq; Federicus Imper. Barbarossa ad armum salutis Lxv. et undecies centenũ eam diruit: et solo æquauit. pópulũ autem in sex tribus: portarum noĩe diuisum sex loca decimo ad minus distantia passuũ miliario hĩtare coegit. Sexto aũt abinde anno: quũ Federicus bello á Franciæ regib). pro. iii. Alexandri Pont. Ro. salute dortaretur á Mediolanẽsib) Placentinisq; adiuti: repetitam patriam: tantorũ reædificarant diorum ardore: ut intra triennũ dictor populo frequentior: potentiorq; soluto facta uideret. Habuit uero per annos cL. mirabile incremẽtum: adeo: ut nisi ciuilia obstitissent dissidia Turrianorũ vicecomitũq;: oĩ Lombardia faciliter fuerit potitura. Anno aũt salutis lxxvi. supra duodecies centenũ vicecomites pulsis turrianis Mediolani tyrannide sunt potiti. et ab anno abinde lxxiii. vi clemens. Pont. Ro. quũ á Ludouico Bauaro. imper. adultero multis dortaretur molestijs: in illius damnũ dedecusq; luchinũ vicecomitem Ro. ecc. in mediolano vicariũ. et eius Germanũ. Joannẽ Mediolani archiepm creauit. annoq; abinde plus minus quinquagesimo. Jo. Galeacius. uicecomes. primus ab Imperatore dux: mtu in ea familia ẽ constitutus. princeps certe regno: et impio. potius q̃ eo ducatu solo dignus: cum pp alias insiones uirtutes: tum maxime: q̃ doctrina et uirtutib) excultos uiros apud se hñe. tũq; excollere curauit. omniũ aũt extemorum: quos dilexerit primus fuit Petrus Cretensis patria candidus: qui nouarien epus. Post mediolanien archieps. deinde. Ro. ecc. cardinalis et demũ summus Pontifex: Alexander. v. noĩe est appellatus. Is q; otiũm sui secula uir doctissimus quo tpre Joannes ipse Galeacius ducatu mediolani a Ladislao Luciburoensi Romanorũ rege ornatus ẽ: oronem habuit: doctrina: et uariarum rerum copia redundantem: quæ inter multa ornamentum urbis mediolani continentia hæc habet. Mediolanũ physico naturali situ suo ab Incendijs caumatum et frigorũ rigoribq; æqualiter abesse: ac ppea locum totius orbis temperatissimũ: aeremq; serenissimũ: et aquarũ in puteis et fontibq; salubritatẽ obtinere: quum tamen lacus pulcherrimi decem et septem. et lxiii. flumina terræ supficiem irrioantia in illius agro repiant. dicitq; idem pontifex Barnabam pauli condiscipulũ: et comitem primũ fuisse Mediolanien ecc epm: cui paulo post successerit btus Ambrosius doctor ecc celeberrimus: a quo sanctus aurelius auoustinus: doctor et ipse excellentissimus: in ipso mediolano ad fidem christi cõuersus fuerit. Joanne Galeacio: et post eũ duobus duob) filijs Joanne maria primũ: et postea philippo maria: qui tertius dux fuit uita functus pcts mediolanien in libertatem se erigens: post asperam insignemq; famẽ bello perpessam urbem dedit Francisco sforciæ: attendulo cutignola Romandiolæ sforcia primo parente oriendo: cuius decorat robur: atq; principatum Maria blancha uxor Philippo iii duce nata regio titulo: fastuq; dionissima. Genuit Mediolanũ urbs Alexandrum. ii. vrbanũq; iii. ex nobili oente cribella: ac Celestinum iiii. Pont. Romanũ. patriumq; epm suum: qui uir. si bõ Gregorio credimus. sanctus et doctus. patriæ: cuius fuit amantissimus: plurimũ prosuit. Imperite uero scripsit Alexander v. Pont. max. valerianũ: et Galienũ imperatores Mediolani genitos fuisse. sed Helius spartianus scribit auum paternum Didii Juliani impera. fuisse Mediolanien. et Julius Capitolinus dicit Valerianum Juniorem: nõ natum: sed sepultum fuisse Mediolani. et Flauius eutropius in alterius valeriani oestis rebus: tradit acceptam fuisse cladem sub valeriano a Marcomanis per errorẽ. nam dũ Is a fronte non curat: occurrerunt subito erumpentib) dumq; illos adorso persequi parat: oĩa circa mediolanũ uastata sunt. Fuerũt etiã patrum mrorum memoria mediolanienses iure cõsulti excellentes obertus de horto: qui eã composuit iuris ciuilis partẽ: quæ usus pheudorũ appellatur. et christoforus Castilioneus iure cõsultorum suæ ætatis facile princeps At Joannes itidem Castilioneus epus vicetinus: ac paulo post ad mrãm peruenerunt ætatẽ iuri duo eleganter docti ordinis s. Augustini unus, sancti Francisci alter: quorum ille Andreas bilius hic Antonius Rauduensis appellati: aliq; ediderũt opera: quid ipsi dicendo et scribendo uale ant absq; mro testimonio ondentia. ornatq; patriam Joannes Baptista sacris secularibusq;

Vastatũ mtm á Federi. Barbarossa 1165.

Parmen. et placentini soli mlanien.

Vicecomitũ successus i mto ab 1176.

Petrus cretẽ papa qui Alex. v.

Fran. cus Sforcia

literis apprime eruditus. Sed ad propositum iter nrum. Post Ticini ostia Padus longo tractu nullo
flumine ad dextram augetur: est uero inter proximum sicidam: et sancti Julii lacu torrens Go
ona apud cochium ostiundus: et ad sanctam Martham nobto samaq; cursum perdens. Ad Padi
ripam: ubi sicida fluuius ostia bt Bremidæ oppidu. et ad eius fluuii pdextra Palestrum
Sarnus flu. superius q; Romagnu oppida inueniunt. ad sicidæ aut sinistram: priusq; Sarnus influat torrens
sunt Vercellæ ciuitas Vetus apollinex a Martiali coco poeta appellatæ: et quas Plinius a
saluiis libitis ortas tradit Tenuerut aut saluii populi mōtes Nicex supeminetes. De hac ut
be Plin. extat lex Censoria. Vicimiliarū aurisodinæ: quæ i Vercellensi agro cauat: ne plus
quinq; hominū i opere aurū faciendi publicani hrent. et Eusebius cesariesis i tpiam supputatoib;
tradit eusebium Vercellen epm. sacrorū dogmatum peritia claruisse. nosq; historiarū secudo
ondimus Valentianū tertiū Constantij comitis ex Gallia placidia filiū misisse Ardaburum
orientis præfectū aduersus Castinum comitē Joannis adulterani impera-ducē: et proelio ap
Vercellas commisso Castinum superatum captumq; fuisse. superius ad eandem sinistram sicidæ ad
hæret Burous. Saluoq; ad dexteram Andumum. ad sinistram e Bedulum. dehinc ad padum
est triduum oppidum Broila patrum nrorum ætate celeberrimo militum ductore ornatū: et mo
Duria nasterio Locedi Duria. Balthea proxime habet amnis ap Hastubiā in alpibus orundus: cuius
Balthea amni inferius continet crescentinum nobile oppidū. superius Saluoræ: et paulo supra e epore
dia. a bonis equorū domitoribj lingua Gallica: sicut Plinio placet appellata. quam ide affirmat
Io. Romanū sibillinis libris admonitum ac Jussum cōdidisse. Dehinc ascendendo p vallem
augustæ prætoriæ itinere unius diei e mons Jouetus. et supra e augusta prætoria iuxta ge
minas alpium fores sita. Graias atq; poeninas: quibus Herculem et Poenos transisse Plu. affert.
Graios opinari. atq; apud eā incisas fuit marmore titulus ille perorandis populos enume-
Cottianæ urbes. rans: quos Cæsar augustus in alpibus subegit: dicitq; plinius Coccianas ciuitates xu. nō fuisse
additas titulus augusti: quia nil hostile commiserant. Gemmas aut fores Graias nūc appel-
lant: alteram montis Jouis: ubi monasteriu e nobilissimū sancto Bernardo dicatū alteram
Columnā Jouis: qua uia iter e ad uallem Tarantasiæ allobrogum: quā qdem uallē Isera
orch) flu. amnis excipit. ad sinistram q; Duriæ oppidum e Mazadū. orchus dehinc fluuius padū
illabitur: cui ad hostium e Danasiū nobile oppidū. et superius s. Martini ad dexteram. ad si
nistraq; s. Benedicti de Fructeria habent oppida Duriæ ripariæ Amnis padū dehinc illa
bentis pxima ostio Taurinū ciuitas uetustissima. p quam primū Hannibalē Italiā in-
gressum uenisse. Luii. xxi. ondit. Taurini Galli proxima gens erat i Italiā degresso. et
infra. peropportune taurini pximæ genti aduersus insubres motum bellū erat. Inde ex sta
tuis mouerat Hannibal Taurinorūq; unam urbem: caput eius gentis: qui uolentis in
amicitiā non uenerat: ui expugnaut Duriæ ripariæ fluuio ad dexteram oppida Lancū
et Bellocerium. ad sinistram. Cariacū et Druentū sunt pxima. eoq; i terrar spatio: qd pa
dū: binaq; Durias: et alpes interiacet e regio Canapicium appellata: in qua tres nobili
um familiæ oppida possident: et Castella Valperoani. sancti martini. et s Georgii comites.
Sangon' flu. nec longe absunt a Taurino Sangonis amnis in padū labentis ostia: cui ad dexteram hæret
oppida Ripolū. Auiliana. inter quæ e celebre monasteriū. s. Antonii de Renuerso. scts
Ambrosius opp. et paulo supra ciuitas e secusa. supius q; ad dexteram Sangonis amnis
ortum e sesana clusiola. posthac amnis padū illabit. cui pximū ad sex milia passuū e
pinnarolum nobile oppidū nobili ite monasterio exornatū. Supius Petrosa op. et ad
fontem sinistrorsū e oppidū Tragellatum. cui amni Bricariastam primo: post mons Do
Bobius mōs bius dextrorsum hæret. post Clusiolā pelix fluuius clusano auctus padū illabit Pan
Clusan) flu. chalerium inter: et uillam francā oppida pplis frequentata. fuit q; Panchalerii augustæ
Pelix flu. Taurinorū antiquæ ligurum stirpis. apud quā Plu. dicit padū primo nauigabilē ee: et
Villamfrancā primū ponte padū subliceo e cōplexa. Padus aut fonti suo ia ppinquāti
oppida sunt pxima Reuellum et Paisana: et ad supremi ultimiq; torrentis illū illabē
tis fontē: ut diximus oppidū e Circū. Deinceps sunt alpium uiæ: et ea quidē: quæ Han
nibal Italiā impressurus rupit aceto.

Padus; sicida Cogna.
Bremida Romagnū
Palestrū
Vercelle a saluiis
Burous Andumū
Bedulum Triduū
Hastubia Crescentinū
Saluoræ
Eporedia (uerius)
Hupporbedia
Augusta ptoria cum valle.
Graiæ et Poenine alpiū fores binæ.
Titulus augusti alpiū
s. Bernard).
Tarantasia uallis
Danasiū s. martini
s. Benedict) de Fructeria
Taurinum (i.
Lancū Bellocerū
Cariacū Druentū
Canapicia regio
Ripolū Auiliana.
s. ant. de Renuerso.
s. Ambrosius.
Secusa. a aliis sequsio dicta Sesana
clusiola. Pinnarolū.
Tragellatū Bricariasū
Panchalerū villafrāca
Reuellū Paisana
Circum.
Alpes poninæ

Regio octaua Venetiæ

Ombardia ad finem perducta: si hactenus seruatum morem sequi uolumus/ ad proximorum pado amnium ostia reuertendum ē. Sed quum ab ultimis padi ostiis ad fornaces appellatis Venetiarum urbis ducatus fines ad aquas Gradatas staonātes mari Adriatico: aquæ salsæ obtineant in quas athesis fluuius: Post Meduacus deinde Timauus defluunt amnes/ ipsam Venetiarū ciuitatem eisdem salsis circumdatā aquis priusq marchiam tarui siluam sutę Foroliuiensem regiones describi necesse ō. Postmōm namq ostia: cursusq fluuiorū in siccō melius ꝑsequemur secundū ripas: quorum ex nrō instituto eas dem regiones: et earum particulas/ certius inuenimus: Venetias ciuitatem in intimo Adriatici maris sinu sitam. ad annum salutis quinquagesimum sextum/ supra quadringentesimum fuisse conditam: quo anno Athila rex Hunorū Aquileiam diruit documus in historiis. Habet aūt eius ducatus regio terminos Longitudine milium octoginta ab aquis olim Gradatis ad Lauretum oppidum a vicis Faledro ædificatum. nunc aūt Padō proximum: ubi ad Fornaces dixim padi ostia appellari. Latitudo aūt uaria/ nullos hē alios terminos nq quousq cedentes: recedentesq maris aquæ ad stagnū stagnando peruenūt. eius regionis diuersō modo nōnulli meminerunt uetusti scriptores. Antoninus eīm pius i Romani impiī prouinciarum regionumq itinerario quū Rauenna aquileiā per altinum iter describeret: hæc nunc Venetiarū septena appellat septē maria: qa Rauenna altinū usq septem uada eēnt nauī transmittenda. et Vergilius quod diffuse in patauii descriptione infra ondemus: ubi Patauii ædificationē ab Antenore factā narrat sic habet. et fontem superat Timaui. unde ꝑ ora nouem uasto cum murmure montis It mare ꝓruptum: et pelago premit arua sonanti. Mare ei: quod per ora nouē it ꝓruptum: et premit arua pelago sonanti: ē hoc totum: qd a Pado ad aquas quadro gradatas littus rum pens/ colles eius poetice a Vergilio mōtes appellatos inter ipsa uada reliquit: quæ nūc litto ra appellamus. Insulæ eo concluse spatio: quæ habitantur: uarios habuere conditores: qui in unicam hanc Venetiarum ciuitatem opes: et consilia contulerunt. unde hanc uenetiarū ciuitatem pro una regione nō immerito a nobis positam ee intelleget: qui cōsiderabit no modo opes eius cunctis alterius regionis Italiæ opibus æquiperandas esse: sed multas fuisse urbes multa oppida: quorum excidio hæc unica sit condita. Aquileiā. Altinum. Concordiam. Patauium. montem silicis opitergium. Eraclium. Equilium. Gradum. Crapulas. Caprulas: et Lauretum. q q ex vicetia Verona. Mantua. Brixia. Mediolano. et papia ab Athila afflictis: et abalijs Italiæ ciuitatibus ꝑsertim urbe Roma diuersis in persecutionibus nobiles: et potentiores quosq: Venetias a principio cōfugisse in historijs abunde docuimus. Ior Aquileienses primi gradum. Concordienses cōdidere Caprulas. Altinates sicut urbem suam. i sex portas diuisam habebant: sexq in stagnorū Insulis oppida cōdiderunt. Torcellum. Maiorbum. Amoriacum. Constanticum. et Aznagnum. Paduinorum pars riuum altum. et postea Dorsum durum. Montesilicenses. Adeustiniq Methamaucum. Albiolā. Palestinam: siue ut Plinius appellat Philistinam/ et fossam Clodiā: quæ nunc ē ciuitas Clugia. Creuit autem illico ab ipso conditionis initio Venetā ciuitas: quia nō a pastoribus sicut Roma: sed a potentioribus dictioribusq regionis olim Venetiæ/ fuit a principio: sicut diximus hītata. Primus externorum Venetijs ornandis attulit adiumentum. Narses eunuchus patricius primus Justiniani imperatoris copiarū in Italiā aduersus Gothos missarum dux: qui q Veneti cū eo deducendis a Tarui sio Rauennam copijs nauigio iuuissent: postquam subegerat Gothos/ ecclesiam sancti Theodori et Geminiani de Capite Broli in Venetijs ædificauit: quin etia anno ipsius conditæ centesimo: et trigesimo secundo Arnulphus rex longobardorū Patauium ciuitatem. post tothilense excidiū a prædicto Narsete eunucho Rauennatibusq instauratam igne ferroq absumpsit: et quotquot primæ cladi supfuerant: ac i patria coaluerant Patauini secunda transmigratione in stagna Venetiarum cōfugientes riuum altum implerunt: et oluense castrum ubi nunc Castellanū eccm condidere. atq eō tpre s. Martini: et sancti Joannis Brapula ecclesias cōstruxerunt. Mirū uero ē: et summo extollendū laudis præconio. potuisse a tot tamq diuersis urbiū: et oppidorū pplis conditam ciuitatem. p annos ppe modum mille/ hanc: quam retinent rempu. conseruare. nec tñ rerum humanarum conditionis adeo fuit expers hæc ciuitas: quin per smigalas quasq ætates/ suos ut inquit Poeta manes fuerit perpessa.

Venetiæ urbs. cōdita anno 456.

Athila dirutor aquileiæ.

Lauretum op.

Septem maria siue uada.

Locus ex Vergilio vñ ꝑ ora nouem ur.

Insulæ Venetiarū.

Clugia Ciui. q olim fossa clodia

Narsès eunuchus.

quamobrem eius incrementa summatim sicut in ceteris facimus Italiæ ciuitatibꝫ explicando: labores q̄ et difficultates pariter ostendemus et ne in aliarum urbium: quas in condenda destruí contigit: negocio ulterius laborandum sit: ola simul contexemus: ut facta inter condendū destruendumq; uariatio certior habeatur. Hec incongruum uidetur á scissa patriarchali dignitate incohare, q̄ eam scimus in rebus Italiæ semp momenti plurimum habuisse. Ad annum salutis ꝫexcentesimum decimū Gisulphus dux Foroiuliensis: consensu Aquilphi Longobardorum regis elegit Ioannem abbatem in patriarcham ueteris aquileiæ Candiano suffecte patriarcha nouæ Aquileiæ: quæ apud Gradū fuerat á Romanis pontificibꝫ cōstituta. et anno inde quinto partium cōsensu cōstitutum ē, ut qui erat apud Gradum: ol. huic: quæ nunc ē Venetiarum Ducatus regioni præesset. Quartodecimo abinde anno: quū Rotharius Longobardorum ē opiterginum ciuitatem diruisset: eius ciuitatis epūs nomine maonus ad sua ona confugiens: consensu et auctoritate Seuerini Pont. Romani ac Eraclii imperatoris ciuitatem cōdidit: quæ ab ipso imperatore Eraclea ē appellata. Eodemq; anno Paulus altini epūs: cum pplo suo: qui cladib) superfuerat: Torcellum se conferens, sedem ibi Seuerini pont. Ro. auctoritate firmauit: quæ nunc extat. Cuius pontificis cōsensu pariter Patauinus epūs Arrianam hæresim: quæ tunc ī multis Italiæ locis feruebat declinans sedem epalem in Methamaucum transtulit. Quo anno foedere inter Longobardos, regem et Duces: ac Venetiarū ciuitatē icto, declaratum ē: ut tota terres bis uenetia ab Adua ad aquas aquas. Longobardia. et quicquid eet inipsis aquis salsis Venetiæ appellarentur. Ad annum uero salutis sexcentesimum: et quinquagesimum Constantius Imper. Eraclii filius Torcellum ueniens: ut Romā accederet: uicū: qui ē in Torcello primarius Constantiacū de suo noīe uoluit appellari. Eraclea ciuitate interim dicta: eius populi pars ī uicinam cōmigrans insulam equilium cōdidit ciuitatem. quūdq; annis xxxii. supra ducentos Venetiæ utriam sub tribunis habuissent gubernatoris formam. Primus earū Dux in eraclea: et cuius eraclianus Paulinus anno salutis sexcentesimo nonagesimo septimo á patriarcha epūs cleto tribunis proceribus: et plebeis creatus ē: qui Dux foedere cum Longobardis inito Eracleæ fines á Plane maiore ad minore ē pduxit. et anno inde undecimo Vrsus et Eracleanus Dux mortuo Paulino suffectus ē: qui anno septimo ducatus ciuili incumultu occisus ē. Sicq; laborum suorū Veneti initia brē coeperunt. Nam eo Ducatus noīe antiquato Dominicus leo maior militum: attributa Ducali pstate creatus ē: cui post annum primū defuncto suffectus Felix Cornicula maior militum pariter ē. dictus. et tertius item Julianus Cepharianus. ac quartus Joannes Fabriciacus maiori militū sunt dicti. Sed hic ciuili item tumultu magratu depositus: oculisq; priuatus q; ē. ad annumq; salutis post septingentesimū: quadragesimumq; secundū: Deus dedit: Vrsi quondam Ducis: interfecti filius nobilitatu ab Eraclea in Methamaucum sede: et maiorem militum nomine explosa Dux ē dictus: qui anno ducatus decimotertio: quū ad Brintæ amnis ostia: castellum ædificare coepisset: ī tyramidis suspitionē uenit. et tumultu exorto depositus fuit excæcatus: eiq; in Ducatu suffectus Galla anno quartodecimo tumultu captus: oculosq; ē effosus. nouaq; subiit de regiminis forma ē facta. nam creato duce Dominico Monegario Methamaucensi: duo annales tribuni ad annū pari pstate cōsessuri fuere creati. et tūn hic etiam dux post annum in tumultu oculos simul cum ducatu amisit. Ad Eraclea annosq; item rex Veneta rediit: et mauritius dux ē factus: qui post annum malo exemplo filiū Ducatus cōsortem assumpsit. quo anno primus Adrianus Papa: obeliabatum oliuensi ecc̄ primum dedit epm: á quo. S. moysi ecc̄a ædificata ē. Iniecit uero Mauritius dux ī Joannē patriarcham Gradensem manu adeo uiolentas: ut breui ille obierit: suffectusq; patriarcha fortunatus cōspiratōe contra Ducē ī pdecessoris sui ultionē inita, exorto tumultu pulsus in Franciam se cōtulit. Deiecti tūn Ducatu sunt Mauritius Dux: et filius: et illis unicus obelerius tunc tribunus Methamaucensis ī Venetiarū Ducatu ē suffectus. eodem anno qui erat salutis octingentesimus quartus obelerius Dux ciuili tumultu patria pulsus Tarusiū se cōtulit: ubi ab exulibꝫ venetis ī eorum Dux creatus fuit: qui beatum frem Ducatu consortem accepit. Interea Pipinus Caroli magni filius rex Italiæ á primo Adriano pont. ro. cōstitutus anno salutis lxxx. ī Italiam ueniens. hinc patriarcha Fortunato. Inde obelerio et bto instigantibꝫ: bello venetos aggredi coepit: qui proelio ap Tarusium cōmisso supati cū Carolo magno et Pipino filio Italiæ rege per foedera conuenerāt: quibꝫ in foederibꝫ actū est: ut obelerius Beatus q; duces ap Methamaucū excularent: nec tūn inuenio aliquē á Carolo et Pipino magratum administrandis venetiarū rebꝫ fuisse impositū. Eodem dūt anno Eracleam veneti destruxerunt

De patriarchis aquileiensibꝫ et qui ad Gradum et alius epūs

Eraclea. Equilium. Paulm) dux Venetiarū

Vrsus Dux

Varietas magratuū ī venetis

Mauritius Dux

Pipin) Carolimagi filius

Erata euersa

Aquileienses i Venetias.

unde maxima nobiliū pars: qui postea venetias usq; in hāc tpra subuenarunt in urbē confluens illam auxere: pariterq; eodem anno Aquileienses in venetiarum urbem pplariter commigrarunt: ut tunc secunda venetiarū urbis conditio fuisse uideat. eoq; anno agnellus Partitianus heracleanus primus dux fuit: qui in Riuoalto electus insula palatium ducale nūc extans edificauit: pariterq; eodē anno apud oliuense castrum existens cathedralis ecc̄a ab eo castello appellata est castellata: et pro veneta Riuusaltus ciuitas dici coepta. Agnelus exinde dux: tertio qui secutus ē anno Eracleā reedificans ambitu strictiorē appellauit ciuitatem nouam: qđ et nunc rōne ēpatus: maioq; habitationum retinet nomen. Idemq; Agnellus filiis suis duob; assumptis in ducatus cōfortes Monasteriū sancti Zachariæ ædificauit: inibiq; eiusdem sancti corpus: reliquiasq; locauit. Vrsus aūt epūs ecclesiam suā castellanā sancti petri uocabulo decorauit. quo tpre eius cōsanguineus sancti seueri, et sancti laurentii ecc̄as in oeminis et insulis cōstruxere. Conspirarūt uero aduersus tres hos duces patrem et filios: Ioannes Tornaricus: et Bonus Bragadinus: qui capti cōuictiq; et appensi patibulo interierunt. et trī eorum: de qb; sumptum erat supplicīū donati per id tpris sancti Danielis ecc̄am cōstruxerunt. Octoo interfectū aūt: et uigesimū septimū salutis annū defuncto agnello Iustinianus Partitiacus i ducatu solus ē suffectus. anno cuius secūdo Beati marci corpus ex asia ē delatū: eoq; qui secutus ē anno: quum Iustinianus obiisset dux Ioannes fr est suffectus: q anno bti Marci ecc̄a ē edificata. et pd tpris ducto in Methamaucū exercitu obelerius ibi exul occisus: et ciuitas ē destructa: cuius demolitionis cædisq; obelerii causa factū est: at uocatus in Franciā Ioannes dux accesserit: eoq; absente castellanus epūs: duoq; ciues riui alti ciuitatis curā administratoris ducati attributa ptate gesserūt. Ioannes aūt dux Francia reuersus: ciuilīq; tumultu ducatu deiectus: et consolatus moestitia die obiit. Anno postmoū qui secutus ē trigesimosexto: et octingentesimo. Petrus Trundonicus Pola oriundus dux ē creatus: qui Ioannem filiū ducatus cōsortem habuit. ecc̄am q; sancti pauli ædificauit. quartoq; abinde anno sclaui Caprulas vene

Caprulæ euersæ

torū urbem ui captam destruxerūt: sexto: qui ductus est os porci tuc dont Do. In quo anno epūs Maurus ecc̄am s. margaritæ extruxit. Petro Trundonico uita functo: Ioannes filius ducatū solus obtinuit: quē a sancti Zachariæ ecc̄a. redeuntem: pplis tumultu cōcitato occidit: et in eadem ecc̄a sepeliuit anno salutis octingentesimoquarto. Cratq; ursus Participiacus solenni tuc more electus: quū defuncti ducis familii palatium pplo nō prius reddidere: quā Rupulā sibi in sala: certa cum immunitate hītandā impetrarūt. Vrsusq; dux anno ducatus sui tertiodecimo Ioannem filiū ducatus cōsortem accepit. qui campanas xii. anno salutis octingentesimo

Campanæ ereæ xii. Donate a Venetis. Greco Imper

septuagesimo imperatori Græcorū misit. fuerūtq; ex campanæ: quas primū græcia uidit. Cessit uero Vrsus iste dux: maximas res nō minus italiæ: q venetis gloriosas. nā saraceni spoliata inflammataq; Ancona: omnē italiæ oram: quæ inde ad Hydruntum intercedit: pariter afflixerunt: in quos simus Tarentini oram uastare parantes: quū Vrsus duxisset: superarūt christiani fugatiq; inde classis saracena Gradū urbem inuasit. Tunc q; ursus: qui illorū terga fuerat insecutus: repulsos a Grada. nō prius persequi destitit: q; tōis italiæ oraī superum mare uersa reddita ē pacatissima. Vrso duce mortuo Ioannes filius dux solus Comaclum ciuitate de Rauennatib; coepit: et anno inde tertio Petrum fratrem suū ducatus cōsortem hīe obtinuit: qui nouus dux ecc̄as sanctorum cornelii et Cipriani Methamaucensi littore ædificauit. Sed ambo duces intra tertium: qui secutus ē annum ducatu se abdicarunt. Creatus ē autem ad annum salutis octingentesimū octuagesimum septimum: Petrus candianus uir præstantissimus: quem sclaui uno superato altero rem teterao proelio interfecerunt. Ioannesq; Participiacus: quem ducatū se abdicasse ondimus: ut seditioni occurreret i urbe fatiscenti ducatum resumpsit: quumq; eam sexto deposuisset mense: suffectus ē dux ē ad annum octingentesimū octuagesimū octauum Petrus cognomento tribunus: quo anno reges duos

Duo reges Itali exactis exteris. 888

Italiæ posthabitis francis ex Italicis hīe coepit Berengarium Forojulien̄sem et Guidonem Spoletanū ducem. Anno aūt qui inde tertius ē secutus: hic dux Petrus Tribunus urbis venetiarū partem muro cinxit a riuo castelli usq; ad sanctam mariā in Jubanico. ibiq; canale magnus ferreā clausit catheną: cuius capita hinc inq; dicta ecc̄a inde sancto Gregorio obserabant. qui annus Italiæ infelicissimus fuit q; Vngari a Tarusio Mediolanū usq; oīa cædib; incendiisq; foedarūt: et stagna

Vngari excursiones.

Venetorum pelliciatis nauib; tumultuarie fabricatis ingressi ciuitatem nouã cluoriamq; et caput dogeris populati sunt. eos ẽ Berengarius rex cum quindecim armatorũ milib; atquã tulum repressit. et tandem omni pene amisso exercitu: ingenti data pecunia: ut in vngariam redirent deliniuit. Petro tribuno ducatus qui anno vigesimotertio uita functo successit vrsus Participacus secundus: per cuius tempora Conradus Alemannus: ex ea gente primus licet papali cõfirmationem caruerit: impium inuasit: et rebus per italiam fluctuantib; saraceni maiorem eius partem occupauerunt. successit q; huic post vigesimum annũ in ducatu alter Petrus candianus: qui nactus p debilitatem imperii: et Italiæ occasione primus venetorũ potentiam i liburnis. Dalmatisq; auxit. et Genua tunc a saracenis spoliata. Veneti in Italis mari potentiores ee coeperunt. quam qui dẽ potentiã usq; in hæc tpa p imperii Romani tam oræci: q latim inclinationem auxerunt. nam ecer Germani imperatores: etsi terra quandoq; aliquãdiu: nullam tn aliquando mari potentiam habuerunt. Itaq; deinceps in hac venetiarum regione breuitati cõsulentes nihil aliud p motus intestinos: aut fabricas locorum: qd mi est propositu attinoemus. p ottonis secundi imper. tpa ad annũ salutis nongentesimum septuagesimumquartum Veneti petru candianũ Ducẽm deiicere cupientes: quum ille se in palatio tueretur. iniecto ioni pice: et sulphure misto: et palatium et ecc^{as} siti Marci sancti Theodori. sanctæ Mariæ in lubanico: et plusq; trecentas ciuiũ domus cõbusserunt. Duxq; cum filio: et complicibus ẽ interfectus: hæcq; omnia ædificia. suffectusq; illi Petrus vrseolus uir optimus instauravit: qui et Gradum ciuitatem instauratã muro cinxit. quo item tpre monasterium. S. Georgii á Ioanne Mauroceno monacho ẽ amplificatũ. Ad annum uero salutis Millesimũ et nonum Adrienses: magnæ olim Adriæ urbis reliquias: ap lauretum supatos: ueneti tanta cõfecerunt occidione: ut dies ille ultimus fuerit ciuitati: a qua mare Adriaticum é appellatum. quo item anno Pepus Patriarcha aquileiensis Gradum ciuitatẽ dolo captã destruxit: quã Veneti iterũ illico restaurarunt. Anno inde xx. Dominicus vrseolus pulso petro Barbolano p arma Dux fuit: et tertio die Rauennã metu cõfugit. Dnicusq; Flabonicus tunc exul: in patriã q; reuocatus Dux ẽ factus: et ad annum .xliii. supra Millesimum Pepus Patriarcha aquileien. noni bñdicti Pont. auctoritate: atq; consensu Gradum sibi subiecit. ecc^{as} diruit. urbem spoliat. et veneti eiusdẽ Pontificis auctoritate tandem instaurarunt. anno q; inde xl^{o}. Dominicus Contarenus Dux monasterium. S. nicolai in littore: et ppinquo loco: monasterũ. S. Angeli ædificauit. Ad centesimũ uero atq; Millesimũ salutis annũ: incendia bina venetijs fuerunt. quib; parochiales ecc^{æ} ad xx. simul cũ parochianorum domib; arserunt: quo tpre methamauconsis ciuitas inundatione maris atq; incendio uastata: et pene submersa ẽ: terremotusq; supueniens venetias ubiq; afflixit. Terciodecimo aut abinde anno: quintus Henricus Imper. Verona venetias ueniens: situq; et regionem ciuitatis admiratus Venetias regnum appellari decreuit. eoq; qui secutus ẽ anno Marcus Julianus Monasterũ virginis de charitate extruxit. Duodecimo deinceps anno veneti montonio Peloponensi sunt potiti. petrusq; Gatilosus ecc^{am} S. clementis: et hospitale i cannalus orphani ripa ædificauit. Vndecimo inde anno turris campanaria S. marci excitata ẽ. sed nec adeo cõtinuare potuit quies incohata. quin ad annũ salutis lxx. supra millesimũ undecies centenũ vitalis michael dux fuerit interfectus. Augebant tn indies Venetorum opes mirabilis incremento. nam ad annum quartũ de duodecies centenum veneti Francis bello Sociati urbis constantinopolitanæ dominio sũt potiti: et anno inde xl^{mo}. ecc^{a} S. Franciſci venetijs: et monasterium. S. cipriani in Torcello ædificatũ. undetrigesimoq; indeanno: pons riui alti subliceus ẽ constructus: quo tpre: quum duplicatum eet venetijs molituræ uectigal: populus i tumultum concitus arma coepit. sed ijs. qui se Duces incentoresq; ingerebant captis. ecculeoq; appensis: quies illico ciuitati reddita ẽ. Maiorem uero plurimiq; faciendã anno inde undequinquagesimo tumultum urbs ueneta sensit: quũ Baiamons Teupolus rerũ nouarũ cupidus una cum quirinis Baroc̃is Doris. Badoarijs: et Basilijs regnum affectauit: in quo pro demeritis publico cõsilio aliaduersũ est. quieq; ciuilis et concordia in hæc usq; tempora annis duo de xl^{ta}. atq; centum venetijs fuit. Sed iã satis multa de venetiarum origine: ac inter ipsam cõstituendã rempu. uel ædificatis; uel diruti; ciuitatibus et oppidis sunt dicta. Ad uiros itaq; eiusdem ex mo more: institutoq; ueniamus. Habuit semp hæc nus urbs veneta uiros maritimorum bellorum: et mercaturæ gloriã claros. sed an patrũ ætatem

Petrus Candianus 1.

Incendia venetijs

Adria vñ mare

Pons riui alti.

Bellū Genuense cū venetis

Viri uenet illustres Tris.

nullo decorata ê uiro Iris ornato: præterq; Andrea Dandulo Duce: qué Franciſci Petrarcæ teſtimonio doctum fuiſſe scimus. Patrum uero memoria Carolus Zenus uir inter uenetos nõ solũ ætatis suæ: sed priorum seculorum litteris ornatiſſimus: et rebus bello gestis ita clarus fuit: ut alter Camillus merito à venetis appelletur: quidem clugiensi bello: qd cum venetis Genuenses difficillimũ: ac periculoſiſſimũ gessere: unico nauali plio felicissime gesto Genuenses á venetis etiam eo bello dinci posse primus docuit: et omni eo bello hostium ferociam sua fortitudine cõstantiaq; compescuit. demumq; Ducicardum regis Francorũ / naualis exercitus supremũ ducẽ, du opem pataui nis afferre cuperet: plio ingenti: gloriosiſſimoq; superauit. quæ oĩa Leonardus Iuſtiniãus tunc bri luculentiſſima õrone: et Petrus paulus Veroetius eleoantiſſimis duab; epiſtolis copioſiſſime pſecuti sunt. Fuit et Paulo post Zacharias Tarui sanius: tũr doctrina cõſilioq; celebertimi oro Eiuus extans: coram Gregorio Pontifice Ro. hĩte / pro eccã unione suadenda illũ eloquentiſſimum fuiſſe ondit. Hoc aũt seculo multos pſtantiſſimosq; uidimus. Petru emilianũ epm uicetinũ litteris multum: plurimum prudentia decoratũ. Leonardũ Iuſtinianũ. magni nobilisq; ingenii uirum: qui inter alia humanitatis latina: et græca studia muſicæ adoleſcens iuuenisq; deditus: dulciſſimis carminib; et peritiſſime uulgariter cõpoſitis omnem repleuit Italiã et post natu grandior scripto. et pnuntiatione tam latina: q uulgari eloquentiſſimus: et senatõr grauiſſimus í administratõe reipu. potentiſſimus fuit. Marcusq; Lippomanus iurecõſultus Græcas chaldæas Hebræasq; Iras eque ac latinas egregie doctus erat. paulusq; venetus religioſus Dialecticos nri seculi supauit: qui et paucis in phia cedens. theologusq; insignis e hitus Franciſcus Barbadicus: grauis. optimus: decorope sanctus. et Daniel Victorinus equus ciues splendidiſſimi fuerunt humanitatis Iris hetudquaq; mediocriter eruditi. Petrum Lauredanũ reb; bello gestis clariſſimum: quẽ veneti alterum Claudii Marcellũ in sua patria appellare possunt. hoc in loco á nobis pom mirabuntur: qui meminerint eũ latinas Iras grammaticales penitus ignorasse. sed eius ingeniũ nõ duximus merita de fraudandũ laude: qui oĩa: quæ per ętatem suam mari gesta sunt: quorũ ipse maona pars fuit: et maris portuositates: nauiq; dig ronem uulgari scripto copioſiſſime pſecutus ẽ. Sed dum eos ex mortuis: qui í patria claruerunt: doctos pquirimus: dignitatem maximã uenetorũ narrando posthabuim. Fuerũt ex oente Corraria. xii. Gregorius Pont. max. et Antonius nepos suus Ro. ecc. cardinalis: ea ubertq; morũ et uitæ sanctimonia quæ priuatos q; celebres reddere potuiſſet. Fuerunt et ex Maurocena: et landa oente Cardinales duo: uirtutib; Irisq; ornatiſſimi. Alterum uero Pontificem paulo post habuit uenetia ex Condulmaria oente Eugenium iiii. cui oesta p historias rnas Orbi notiſſima. Pontificib; Ro. qui an se fuerunt. pstantiſſimis pare: et aliorũ turbæ multo dignorem eũ reddiderũt. quatum aũt ad doctrinã Iras q; attinet: quib; hoc í catha logo primas partes tribuimus: et si Eugenius Pont. nec iuri: nec alicui sciæ particulariter pdiscendæ animũ adiecit. doctorum ecclesiasticorũ historicorumq; latinorũ libros oes: et legit assidue: et quo erat mirabili ingenio subtiliſſime intellexit ornauit aũt cardinalatus dignitate Petrum Barbum ex sorore nepotem: qui adoleſcens optimus: tanta. xii hactenus annis humanitate: atq; et integritate: et simul liberalitate ẽ usus: ut et alter Titus Veſpaſianus: et quod illi tribuebatur Delitiæ humani onis sit appellatus. uir aũt factus, titulo s. Marci ẽ ornatus: et patrio cognomine cardinalis Venetiarũ dictus. supq; fuit venetis Dux Franciſcus Foſcarus oĩ uirtute. præterq; literarũ gloria ornatiſſimus. et Cives Franciſcus Barbarus excellentiſſimi uir ingenii: cuius litterarũ Græcarũ: et latinarum eloquentiæ editis opib; celebratæ: aut í administranda repu. sapiæ et pietatis: aut gestarũ præſertim ap Brixianorum rerum gloriã an possimus haud facile possis discernere. Andreasq; maurocenus: bonarũ artiũ studiis ornatus. sapiæ et ubernandæ reipu. pitia gloriã habet. et Hermolaus Donatus: et si ad regenda repu. fuit occupatiſſimus í Iris adeo ẽ imbutus: ut quũ historiã teneat: tñ heroicos uersus sæpe cõposuerit elegãtes. Pariter Zacharias Triuisanus Superioris Zachariæ filius: ac uirtutis hæres. Barbonus Mauroceuus. Ludouicus. Foscarenus. Vitalis Landus. Candianus Bolanus iurecõſultiſſimi. Nicolausq; Canalis: et si iuricuuili et simul reipu. sint dediti: tñ oratores. poemataq; et historias egregie tallent. Laurus quirinus magnæ Græcarũ latinarũq; literarum peritiæ iuris cognitionẽ

addidit.

addidit. Ioannem uero Corneliũ: siue ut nũc corrupte eá appellant uetustam gentem Cornariũ doctum eleoantemq; moribus Venetiæ habent. et Paulus Barbus equestris ordinis Germani fris sui Petri barbi. Ro. ecĕ. cardinalis integerrimi: humanissimiq; ac ducte ab eucenio Pontifice oriundis maternæ gloriã bonarũ artium. in quibꝫ excellit studijs accumulat. Andreas Iulianus bono uir ingenio. Bernardus iustinianus. Leonardus Genitus. Hieronymus Barbadicus Francisci pdicti filius: Nicolausq; Barbus litterarũ ornamenti gloriam laudẽ hñt. quid: qd alterũ in narrationis ordine errorem incurrimus: qui prælatos ecĕ uenetos secularibꝫ posthabuimus. sunt ex Venetis Laurentius castellanus. Fantinus Paduanus epi uiri doctrina et grauitate ac sapia Venerandi. Gregorius patrui Pontificis nomen referens se. apĕ protonotarius. Hermolaus Barbarus Francisci nepos Tarui simus. Petrus Monteus brixianus. Iacobus Zenus Feltrensis. et Belunensis. Dominicus Torcellanus epus. nõ modo iurium ciuilis et Pontificii ac Theologiæ doctrina sicut eorum decet professione abunde pleni: sed eloquentiaq; ornatissimi sunt: ut ei mancipatorum studio peritiorũ multos ætatis mĩæ scribendo dicendoq; æquent. Petrus Thomasius medicorũ nõ modo Venetorum: q̃ ceteroru ætatis mĩæ eloquentissimus habetur. sed iam nos fruidiæ nimis exposuit breuitatis respectus: qui multos pterire facit: quos tanta ciuitas hẽt literarum studijs uel imbutos: uel operam impendentes. ſ.

BLONDI Flauii Forliuiensis Italiæ illustratæ Marchia Tarui sina

7 Ribus earum: quæ supra á nobis descriptæ sunt octo regionum cõtinentem ee õdam Marchiá Tarui sinam: Romandiolæ scilicet ad Melariæ: Briantinicq; paludes. Venetæ urbi ad aquas salsas: et Lombardiæ ad Mintiú et Benacũ: fecit ẽn Beroldi certius et copiosius describendi necessitas: ut ad eius dexteram littoralem quæ sint oppida et castella Lombardiæ regioni cuius ee non debent adiunxerimus. Prædictis itaq; trium regionum: et alpium: et Padi: atq; Lemini amnis cõtra Crapulas insulã in mare Adriaticũ defluentis finibus: concluſa erit marchia Tarui sina. eam regionem q̃q; alias Galliæ Cisalpinæ: q̃q; transpadanæ Italiæ partem. q̃q; Venetiam appellatam Romanæ eccĕ monumenta ee uoluerit partem Dalmatiæ supra mare: ut nihil absurdius potuerit excogitari/ quum nulla ex parte Dalmatia ad huius regionis fines unq̃ pertinuerit. q̃q; par ee uidetur absurditas barbaro Marchiæ uocabulo maximas: atq; ampliſſimas urbes Veronã Patauiumq; titulo subiici Tarui sinæ quam ciuitatem illæ opulentia: potentatu: et dignitate: semp antea: sicut et nunc longiſſime antecierunt. Posterior tñ fuit indita ab eccĕ appellatio. Nam Longobardi omnium: qui Italiã inuaserint: externorum superbiſſimi: Romani impii: et Italiæ dignitatem euertere: ac oĩo delere conati Leges nouas: quæ alicubi in Italia extant condidere. mores: ritus gentium: et rerum uocabula immutauere ut affirmare audeamus locutionis Romanæ latinis uerbis: qua ne dũ Italia: sed Romanoq; imperio subiecti pleriq; populi utebantr. mutatoem factã in uulgarem italicam nũc appellatam p Longobardorũ tpra incohaſſe. Idq; in cognitum nobis quando opus de locutione Romana ad Leonardũ Aretinum dedimus: posted didicimus: uiris longobardorũ Leoibus: in quibus de mutatione facta multarũ rerum uocabula tituli. tractatus q̃ sunt positi. Quin et publicæ administratoĩs: et priuatim uiuendi instituta accuratiſſime ab eisdẽ sũt mutata. et eoũq; ipsius gentis processiſſe insania: ut Romanor caractere penitus postposito nouas ipsi et sua ineptia gentis barbariem idicantes cifras pro literis adinuenerint. et contra uero ostrogotthi æque ac ciues Romani latinis delectati litteris nullam in illis barbariem effuderunt. Nam Theodoricus rex primus latine et græce doctus: Amalaſciunta eius filia doctior. Theodatus rex tertius: et primi nepos doctiſſimus fuere: quod Longobardorũ uel regũ uel principũ uiror nemini contigit. Nullam uero aliã ab ostrogotthis factam fuiſſe mutationẽ, hinc maxime credimus cõstare: q̃ Theodoricus: et eum imitati reges. cæteri ostrogotthorũ cudi sua imagine nummi ambitione abstinentes: aurum: æs: æroentum: prisco cudi Romanor sono uoluerunt. sed Longobardi in ea parte in Italia maxima: quã obtinebant regiones habuerunt quatuor a ducibus administratas: in quibꝫ nullum successionis ius: filiis: et nepotibus competebat: Beneuentanam. spoletinam: Taurinensẽ. et Foroiulien sem: duasq; opulentia: et amplitudine/ supioribꝫ

In Longobardor leges et trarum notas.

Theodoric) ostrogotthus
Amalaſciunta
Theodatus

Marchio vnde.

pares Anconitanam: atq; Tarui∫inam ēe uoluerunt ea affectas leois conditione: ut quí regum: ac gentis Lonoobardorum, conciliú permi∫sione: et decreto impetra∫set: eas filiis et adnatis ∫ucce∫∫ione po∫∫idendas: relinquendi ius facultatemq; hret. nomenq; hunc ſignificás perpetuum magi∫tratum: in Longobarda barbarie marchionatus é appellatum. quo dút tpe carolus magnus: ſicut supra ſcripſimus: noie indito Romandiolæ Lombardiam uoluit appella ri regionem: in qua regni ſedem olim illa: diutius huerat: Romana ecc: hanc: de qua nuc dimus regionem de longobardis ſumptam appellauit: ut diximus Dalmatiam supra mare. Sed credo factum ee a minori nois abſurditate ut hæc ipſa manſerit appellatio marchiæ Tarui∫inæ:

Marchia Tarui∫ina

Mintio: eiaſq; ut inquit uirgilius patre Benaco ad ſini∫tram relictis: mæ deſcriptionis pado tenus initium facimus. Cui primum ad Mintium oſtia imminet saccheta uicus familiæ nobilis Capriánen∫ium uilla: quá ſucce∫∫ione annis .cc. in cognatione cotinuata po∫∫ederút. In∫eriusq; est serrauallis arx principú Mantuanor; muniti∫∫ima. unde paſſus mille abest oſtilia. oppidum in regione primariú: ſupbi operis arce moenib; et ductis in circuitu foſſis: cocluſusq; paludib; muniti∫∫imú: quod a Veronen∫i opto: cuius dori iurium fuit: ad annum ſalutis quin quagesimú deciesq; centenú ædificatum marchiones poſtea mantuani diuti∫sime po∫∫ederút amplaq; et recta est uicesimo inde miliario Veronā uſq; uia: aliquot apud oſtiliam locis ſucci∫∫a: impoſitis pontib; arcibusq; et caſtellis munitum oſtilien∫i: p∫idioq; futuris: pertinent ad hos pontes paludis initia: quá in Romandiolæ finib; deſcriptam Mellariæ Brigantiniq; agro diximus contineri. dupentq; ſicut ondimus eam Paludem Tartarus: et Me natus amnes: quorú Tartarus i Veronen∫i agro: oriundus: ad dexteram Græcianum: habet ad ſini∫tram Nugarolum: ad nobili familiæ Veronen∫i Nugarolæ uilla: et primæ originis patria fuit. In∫ulaq; Porcaritia et Gagiú uicus eidē fluuio dextrorſum adiacent. At Menacus ortum ad magnanú habens ceretam uicú pretellasq; præterfluit. In∫erius uero eadem palus: sinit in Adriæ urbis uetu∫ti∫∫imæ deſcriptoē ondimus: adgetur ab Atheſis fluuii sci∫∫ura ad caſtagna rium appellata: eamq; nos sci∫∫uram: p nro hactenus oi in Italia seruato more p oſtio atheſis ſini∫trorſum coimur accipe. Is aút atheſis famæ celebris fluuius de quo uirgilius in Bucholicis. Atheſis: uel pp amoenum: primum habet ad ſini∫tram uicum uillam Bartholomeá appellatum. paulog; superius atheſi: ſini∫trorſum hæret Liniacum oppidú: populo opibusq; plenum. Inde atheſe Zeuedum adiacet oppidú Bra∫icæ: et multæ: et dulci∫∫imæ feraci∫∫imú: adeo: ut Plinú cre damus: si ſuam nunc incoleret Veronā: nec sabellam in admiratoē ut scribit Cri∫pam: nec pul lulantem clauiculis aricinam: ni∫i a ſuis Veronen∫ib; uellet di∫∫entire pposituram. eos uero ui cenos mille paſſus: quos Veronam: oſtiliaq; diximus intercedere Campi quaquauersú excipiút ampli∫∫imi æqui∫∫imiq;: in quib; rectæ imminet uiæ uicus In∫ula Scaligerum appellatus cmunito urbis potius q oppidi ſpecien præſeferat. camposq; hos: ut diximus patenti∫∫imos manufacta ab agricolatore raro impedit foſſa: adeo: ut eam natura cōmittendis maximos iter exercitus pluſ deindu∫tria feci∫∫e: ac complanaſſe sit uiſa. estq; hic locus de quo Liuius undeseptu agesimo: ea habet: quæ L. Flori breuiatoris uerbis libuit apponere. C. Marius Cymbros per hyemem alpib; deuolutos in campis Venetis uſu iam uini: et coctarum carnium mitiga tos aggreſſus e: ex illis patentibus pximú diem pugnæ ſtatuit. Inde lx. milia cecidérunt. hinc tertio minus. Rex eorum Voleríus pugnans interiit: non ſine multus uxores eorú acerrimo bello captæ libertatem non impetrantes ſuffocatis eliſisq; infantib; mutuis uulneribus: et capi ſtris capilleis ſe necarunt. Quæ victoria eodem die Romæ p laureatos caſtorem et pollucem ſcita: et celebrata fuit. Iiourim: qui noricos alpiú tumultos inſederant: fuga diſperſi in latrocinia euanuerant. Theodoricusq; Oſtrogothorum rex primus: Odoacrem Eruloru reoē qui Romam et Italiam annis iam octo occupauerant: apud soncium amnē ubi primú occur rit recedere compulit. Deinde in campis ueronen∫ib; ingenti proelio: qd tres continuatum ē dies ſuperauit: facta q; maxima in utroq; exercitu. sed in odoacris partib; maior cædes. Arnulphus et Bauariorú dux: ductis aduerſus Vvonē Burgundú Italiæ regem copiis a

Mellaria. Brigantina
Tartarus ad Græcianú ortus.
Nugarolum.
Porcaritia In∫ula
Gagiú Menacus.
Atheſis fluuius
Villa Bartholomea
Liniacú op.
Zeuedum, braſicæ ferax
In∫ula scaligerum
Campi Veronen∫ium Latitudo
saccheta. Caprianen∫es
Serrauallis.
Oſtilia. mātuana.
Ceretapratella

veronensiby in urbem receptus: atq; rex appellatus ē. Quumq; Vgo ad veronæ recuperationē maximas duxisset copias: plium his in veronæ campis ē commissum: in quo superauit Vgo: et Arnulphus fugiens veronæ portis á ciuibus é excluſus. Veronenses uero rebellionis culpa in Rachериū epm ſuū relecta ueniam deprecati impetrauerunt. et ex Papiam releoatus ē. sed ut jam ad Athesim redeamus: is fluuius: qua campi ad primos colles desinere incipiūt: veronā diuidit poene media: quam urbem auctor ē ex Trogo Pompeio Justinus: Gallos: qui urbem Romā coeperūt: et pariter Mediolanum Brixiam: et Bergomum ædificasse. neo tñ minus cingit: q diuidit veronā athesis: ut custodiæ simul: ornamentoq; et subuehendis: deuehendisq; mercib; et frugib; maō sit usui veronensiby: qnqdem supra in fragi: et circū ager é pcipuæ bonitatis: multa dignens in urbem cōuehenda: olei uim maximam: frumenta incolis in mercaturam supabundantia: uinorū uarietatem: altq; pstantiam: pomorū oīs generis copiā: et lanā cæteras Italiæ subtilitate superante ut nulla sit Italiæ regio: quæ partem inde nā accipiat indumentorū. oleiq;: quum cæteræ agri partes: tum maxime Benacī lacus dextera pstat ora olearum cōsitis in sylue jj speciem amplissimæ conjecta frumentaq; seminarius ager amplissimus undiq; patens mittit. vinorū pstantia cum multis possit alys ondi rōnibus: tum maxime ano extollitur argumento: Theodatus ostrogothorū rex tertius: quum esset in Veronensi agro ee uinum: sicut cassiodorus appellat accinaticum odoris sapo risq; suauissimi illud Romā nauib; athesi in superū mare delapsis comportari curauit. Labetiq; cassiodori uerba apponere. uinum etenim illud colore purpureo requ: sapore præcipuū. dulcedo cuius mellabili suauitate sentitur: quū tamen tactus eius densitate pinguescat ut carneus liquor: aut potio edibilis uideat; Pomorum copiam: etsi nōnullæ habent aliæ ciuitates: Italiæ veronensi pare nullo tñ in loco tam odorantia: tamq; uaria specie iueniunt: quæ perpetuitatem habent plurimi faciendam: quū senescentia tam seruent solida: et illæsa: ut florentib; et nouellis immixta manducent. Lanæ pstantiam greges: et armenta: a pastionis pprietate accipiūt: quā prata campiq; pspectuq; amoenissimi naturaliter pstant: ouū tñ mons altissimus: urbi supeminens balbus noīe: et eandem herbas suis ingenitum: et multo maiore uirtutem pstet: q herbilogi undiq; cōfluentes: multa herbarū radicumq; genera alantium salutī opitulantia inde legunt: diuersæ etiam per agrū veronensem: pene oppida scaturiunt aquæ: nō minus ornamento á natura: q usui attributæ: seu irrigationis: siue innumerabilia artificiorū genera seu hastum ipse cōsideres: e quib; celebrem uinum nō reticendā ee censuimus. In uallē: quam á telluris uirtute: et fragum præstantia Rolcellæ appellant: ubi Hegarinæ nomen é loco: mammæ ad iustam muliebrū formā de saxo fabre sunt ducta: sub quarū papillis: ppetuæ scillant aquæ. et si lactans mulier papillas asperserit: atq; lauent exsiccatus aliquo si ut sit uel morbo uel casu alio: illi humor lacteus reuocatur. Sed iam solidiora veronæ sicut et cæteris urbib; ornamēta: uiros oīs ætatis præstantes attingam). Zenoq; sicut religionem christianā: et suā ipsius decet sanctitatem primus erit: qui veronæ præsul celebris sanctimoniæ multa scripsit extantia sacras utriusq; testamenti lras declarātia et ambrosianam: quā imitatus ē eloquentiā redolentia Emilium Macrū veronensem Poetam Eusebius in Asia obisse asserit: Paulo post catullus poeta: subinde uterq; Plinius sæpe á nobis hac in Italia celebrati veronenses fuere. et longe posteriores ætate genuit verona Rainaldum insionem: sicut franciscus Petrarchæ placet: Grāmaticū. Dein. Jo. Madium iure cōsultū nō incelebrem: usq; Madiū genuit nobis adolescentiq; familiaritate conjunctū juri edisserendo defendendoq; addictum: qui legū peritiæ eloquentiam cōiunxerat: adeo: ut scriberet ornate. pnunciaret suauiter: et in cunctis sese quantum ætatis mīæ patit: exiptq; cōsueto bonum onderet oratorē. medicosq; genuit verona sui seculi pstantissimos Audentiū. et Jacobū Lauagnolum: cuius nomen refert: et cognomē Jacobus equestris ordinis Lauagnolus humanitatis studijs et eloquentia exornatus. Bernardusq; honesto genitus campaniæ loco: nō parū veronæ attulit ornamentum: qui medicus et phs insignis: tanta uiguit memoria: ut Themistocles instar nihil illi excideret: qd audiuerat: aut discere: aut eum attentius legere cōtigisset. Jo. omnes ei salernus ad equestris Joannis dignitatis insignia: doctrinā et facundiā socias addidit. At res militaris pclaros nobis ornat uiros: qui veronā laudib; accumulant: quorū memoriæ altior repetitio

Athesis flu
Verona (ui

Mons Balbus

Rolcella uallis
Hegarina

Aemilius macer
Catullus
Plinii duo
veron

Monticulenses S. Bonifacii familiæ

effecit: ut uarios eius urbis casus referre cogamur. Floruerunt in ea pclaræ familiæ Monticulenses: et S. Bonifacii comites: hiq; illos: quos eecissent Azonem marchionem estensem: urbis dominio præfecerunt. Isq; ad annum duodecies centenum: et duodecimũ ab Ecelino de Romano per arma eiectus armis mãtuanorũ restitutus ẽ: qua ĩ restitutione durissimũ in Brauda uero næuico plium ẽ commissũ. Azone mortuo Ecelinus ad annũ duodecies centenũ: et uicesimum quintũ Veronam obtinuit: qui imanissimus alium tyrannus ducentos Veronenses simul cum eo carcere in quo tenebant: uno combusit incendio. quibus sibi Veronæ agenti: quod in Patauinos referemus eẽt allatum Patauium sibi rebellasse: duodecima milia patauinos: quos pretextu militiæ obsides secũ duxerat: diuersis affectos cruciatib; in ueronã occidit: eo autẽ apud soncinũ cremonensis agri oppidũ interfecto: Veronenses reuocti S. Bonifacii comitib; in libertatem erecti: quietem nacti sunt: quæ paucis cõtinuata ẽ annis: q; scaligeri ciues: et ipsi veronenses sed noctu & capitaneatus ppli occasione tyranni sũt effecti. primumq; omnũ canis grandis scaliger Dantis Fracasq; Petrarchæ amicitia: maxima q; sua potentia notus: quũ anno uno et quinquagesimo Veronæ Dominũ tenuerit: ciuitates intra Cremonã Parmam, regium, Vicentiã Patauiũ. Feltriũ Ciuitatũ: Taruisium in pacem redegit: Gonzagã q; familiã dictioni Mantuæ erectis Passarinis imposuit. sed et scaligeri quum annis Lxx. Veronæ summo cũ splendore dñati fuissent: ob utri-

Scaligeri. Canisgrandis

Gonzagæ qui primi mantuæ

asin familia diuisiones: ceq; quadraq; exortas, quib; a Vicecomitib; Mediolanensib: quib; a carrarien sib; Patauinis patria pulsi sunt: per quas cõtentionum occasiones Veneti ea urbe quam annos iam xlv. obtinent: sunt potiti. Luchinus Vermes Veronensis: uir bello insignis Cretam insulam: uenetis rebellem sua uirtute recepit. Deiñ in turcos christi dei mi hostes pugnãs cecidit. cuius filius Iacobus Vermes: patri haud quaq; dissimilis rem primi Ducis mediolanã Iohannis Galeacii ab imminentib; periculis: fortitudine: et consilio sæpe tutatus ẽ. qui Armeniacum comitem et Ioannem Barchut Anglicum aduersus Mediolanum maximo cũ exercitu tuentes proelio apud Alexandriam commisso pfligauit: et maxima cæde commissa Armeniacum coepit: eaq; expeditione: in qua Luchinus Vermes Cretam Veneto reparauit Impio Georgius Caballus Veronensis eques pstantissimus militares ducens ordines, ndum acre fortiter operẽ id retulit decus: ut senator a Venetis fuerit cõstitutus. Sed iam claudat Veronensium gloria dignorũ actis Guarinus: quem supra in eorũ catalogo: quos eloquentiam ĩ mium seculum longo postlimineo reduxisse õndimus merito laudũ prætonio decorauimus. Rhetoricæ artis peritum Verona superiori seculo habuit Altichierum: sed unus supest: qui fama cæteros mi seculi faciliter anteisset Pisanus nomine: de q Guarini carmen extat: qũ Guarini Pisanus inscribitur. Gesta uero sunt uario euentu Veronæ multa in historiis celebrata. Alboinum namq; primũ Longobardorũ regẽ libro. viii. õndimus uxoris Rosmundæ insidys ab Helmechilde ĩ Verona occisum fuisse: et utrosq; adulteros Rauennæ quo cõfugerant ueneno mutue dato interiisse: et In viii. diximus Theudelindam Grimoaldi Bauarorũ regis filiã: ad quam: quũ in præclaram reginã deuotissimaq; christiana euasisset Bãs Gregorius Dialogorũ libros inscripsit: Veronæ in sardicensi campo despõsatam fuisse: est q; inde tempo Veronenses Aldegisio Desiderii Longobardorũ ultimi regis filio ciuitate: quam firmo tenebat psidio uiolento eiecto: Carolo magno dedicionem fecisse: quorũ exemplo omnis regio Carolo: et suis illico manũ dedit. Aedificijs Verona mediocribus publice priuatimq; ornata: theatrum hꝫ: cæteris: quæ ubiq; extent præter Romanũ amphitheatrũ nũc Colosseum: opis magnificentia cõspicuũ hꝫ: et pontes quatuor supbi operis: a thesi impositos: et cathedralem eccam: non minus uetere decoram ædificio: q nouo insignem. Supra Veronã athesis sinistrorsum Pontonem oppidũ hꝫ appositum. Supius castrũ barcoram nobile. Item oppidũ inde cadenũ: et qua torrens uallem solis intersecans in Athesim labit. Mecium ẽ oppidũ. Supra q; illud Ionatum. supius Formigarium. Ad fontẽ uero athesis ĩ alpibus paruo ibi lacu: quẽ fons ipse efficit: ẽ oppidum Lanciũ. Diximus supra: sinistram athesis ripã describẽtes eius ostium ad Castagnami scissuram: qua ĩ Adrianorũ paludes labitur necessario accipi: designariq; oportere: nec aliter dicere: aut scribere debuimus: quia qcq; ab ea scissura ad mare pertinet: ĩ Romandiolæ partib; ẽ comprehensum. Dexteram uero eiusdem amnis ripã: ab ipso mari adriatico ad fontem usq;: totam marchiæ Tarusinæ. cuius ẽ possumus applicare. Igr qua athesis ĩ mari labit ostium efficit portuosum: ubi appellant fossiones. Idq; primum est eorum: quæ

Pontoop Cadenũ Ionatũ Lanciũ

Barchũ Mecũ Formigarii Castagnami flu.

ostia Athesis ĩ mare

priscos septem maria diximus uocitasse: adiacent intus. huic amni paludibus stagnisq; immixto. Hinc turris noua ꝑsidio: et uectigalium custodiæ apposita. Inde caput aggeris: quod item ꝑsidium ducatus venetiarum finib; ea in parte instituitur reipu. initio fuit impositum. Interius athesis bifureatus peninsulam Rodioii efficit: quæ sinistrorsu in Romandiola supius ē descripta. Athesisq; dextrorsum: qua fluuius illabitur nouus: adiacet castru baldu. supra est portus oppidu: qđ athesi a Liniaco diuisum ponte illo coniungit: ut unu idemq; oppidu censeant. Influit paulo supra athesim athesis amnis noie albus: cui dextrorsum cereda hæret: uicus in regione primarius. sinistrorsum uero sunt arcella. supra. s. Bonifacius oppidu: a quo nobili veronensiu familiæ fluxit cognomen. et superius villa noua. Deinceps supra fluminis albi ostiu adhæret athesi Porcille oppidum: a quo paru distat amnis: quem montis aurei uicus, omniu regionis amœnissimo uilla est ea rone ædificata supædificata: ut fons ipse media i aula scatens eam euomat lium aquarum: quæ subito intra lapidis iactu molis sufficit conuoluendis: sutq; atterendo i farina frumento: et bombicinis inscriptum codoulandis: tam frequentia amnu supimposita ædificia: ut uix stadio colligendus aquis inuicem separent. Sextoq; inde abest Verona. supra qua dextrorsu item hæret athesi Pelustum oppidu: a quouallem uulgus dici existimat Peloscellum: licet eam a telluris uirtute: et fruguu præstantia Boticellã Guarinus existimet appellari. Licena deinceps ē oppidu: et supius Roueredum: apud quod oppidu uia scalpris monte excisa: arctu uiatoribus pbet iter: uallatusq; Veronensi agro: ea in parte: Germanoru insultib; ē munimen. Bessenu dein hetur oppida: et superius: qua fluuius a Peroinæ oppido defluens: i athesim cadit: ē Tridentum: quam urbē sic inscribit a Gallis: qui urbem Romam coeperunt: sicut et Veronã: Vicetiamq; fuisse ædificatã: appr eã urbem duoet athesim athesis iuxta Pineã oppidu amnis oriundus i alpib; cui dextrorsum hæret Secon Zanum. Supra Parclasium: et visum ac chanaziu. athesim item supra influit. amnis ap Personorum oppidu nobile oriu duo. cui amni Valesiu. Fesperum. et Ceuedonu oppida dextrorsum. sinistrorsu uero clusa corrupte. latino uero clausura: ubi arctissimo aditu trames alpium ē conclusus. Bolzianumq; oppidu nobile, paru ab athesi recedens torrenti ē appositu: qui a sirentino oppido breuo cursum ht. Domus inde noua oppidu. et supius ē maranu ppto frequens oppidu: qđ et si in italia situm ē: gentis locutione: et moribus totum ē Theotonicu. totusq; italicum. Deinceps sunt alpiu iuga: quoru aditib; et qui dã arduis i Germania est accessus. Athesis cursu ab ostio in fontem iuxta dicto descripto: amnē quo eum supius ductu esse diximus: et cui nouo flumini ē appellatio describi necesse ē: prius meduacum: seu ut nunc appellant) Bachilionē assumamus ordine ondendum. Is fluuius noie nouus: quē apud castrum Baldu: athesim illabi diximus sinistrorsu: attingit intus Coloniam oppidu. et ad fontē sunt Brendulæ oppidu: ppto oppidis q; refertum: Brendulisq; paulo infra ad amnis dexteram ppinquu ē Leonicum ppli opumq; exuberantia ciuitatulæ æquiperandu: qđ omne bono ciue ornatur: Iris Græcis: latinisq; apprime erudito: et præsepe mores ferente: quos a Feltrensi Victorino nutritus imbibit. Ab Colonia q; in subiectas paludes adeusto oppido uicinas fossa ē i currentem fluuiu manu facta. ap quam Roueredu. et Montagnana oppidu regionis primariu sunt sita. Ad eiusq; fossæ ostia: quib; in paludes labitur: et paulo infra Locium castellu. Meduacus siue bachilio amnis pxime a nobis describendus alteru ht ostium: attingitq; primo bachilionē sinistrorsu Custodia oppidu ppto frequentatu: medio i cuius suburbio fodinas ee inspeximus per quas lonqo tractu in subterranea penetrat. estq; lapidis eius montis minera tiburtino lapidi assimillima: ut quod nullo ꝙ loco scriptu inuenimus: nequa dubitemus saxa cõstruendæ: conseruandæq; urbi Patauinæ: uetustissimis olim tpribus inde excauata fuisse et sumpta: et quu eam cautena noxu olim seruari cõsueuerint: custodia inde uicus ē appellatus. estq; locus: ap quem Bononienses milites: quoru opa Gulielmus Rauennas archieps. si. ap. ca. legatus: ezelinum de Romano eiecerat. patauio, eundem deseruerũt Legatu. unde factum ē: ut paulo post ezelinus reassumptis uiribus uires ecclie retuderit: legatuq; apud Gambara Brixiani dori oppidu plus superatum in carcerem cõiecerit. Supius q; Meduacus siue bachilio Vicetiam diuidit penne mediã. quæ urbs a Gallis Romæ inconsorib; sicut sæpe supra diximus: cum Mediolano

Turris noua
Caput aggeris

Rodioũ peninsula
athesis
Castrũ baldũ.
Liniacũ. cũ Portu.
Cereda Arcella.
s. Bonifacius.
villanoua Porcille
Mons aureus uicus

Pelusium opp
Peloscella
Licena. Roueredũ.

Bessenum op.
Tridentum. ſ.
Pinea op
Secõcianũ Parclasiũ
Visum chanaziũ
Personorũ
Clusa. Sive Clausura.
Bulgianũ op.
Domus noua. Maranũ

Fluuꝰ nouus ap Castrũ
Baldum
Colonia op. Brẽdulæ
Leonicum.

Roueredum.
Montagnana.
Meduacus siue bachileo
Custodia op.

Vicetia
Vicetia ci. diuisa
Meduaro flu.

Valesiũ
Fesperũ
Ceuedonũ
Sirẽtinũ

Meduacus
Bachilio ve

Albus flu.

Tesina flu. Landrioū Luxianum Barchanū (Talemon Gramatic) Stilla et Gutta

De Meduaco multa.

Porcelletum.

Brintella circa patauiū.

Ingentionū

Ponslogios

Rubulenta

Fossa clodia ad Clugiā

Brixia Beroomo: et Verona fuit á principio ædificata. et altero item fluuio vrbem Vicetiá illabē tem Tesina appellato. apudq; Landriōum oppidū oriundo: augetur Meduacus amnis. qui Tesina apud Luxianum oppidū sessus: alterum ramum: cui Barchanum hæret oppidū facit. Isq; medua cum prīusq; Brentellas attingat inoredit. Genuit ex vetustis Vicetia Talemonē: sicut eusebio Placet: insignem Grammaticum: qui interrogatus: quid inter stillam: et Guttam interesset: Gutta inquit stat. stilla cadit. mīa autem ætate illustrata ē Vicetia Antonio Lusco: qui uir doctissimus eloquentissimusq; et primus: et solus in oīnibus M. Tullij. Ciceronis xii: ars Rhetoricæ. practicę qua rōne á Tullio fuerit applicata: tam clare: tamq; diffuse cōmentus ē: ut nihil maiōs mīos hoiēs posse da eloquentiæ inuisse uideatur. extant etiā uiri eiusdem heroica quædam carmina: uirgilianam ma iestatem carminū redolentiá. Mathacusq; bisarius iurecōsultus eloquentiá: et bonis artib; appri me eruditus, patriam exornat. Multa supperetent in Vicetinorum laudem dicenda a ducentis annis oesta: dum patauinorum veronensiumq; pariter poene uicinorū uiolentiæ iniuriisq; resistunt. Sed unicum eos facinus abunde reddit ornatissimos. Quandoqdem primi fuere qui venetorum imperio sese sponte sua subiicientes, pclaras urbes Patauium. Veronā Brixiam Beroomūq; et quic quid aliud illi nunc obtinent: de Italia: in ptalem uenire plurimum adiuuerunt. Supra Vice tiam Meduaco adhæret Caldogiū oppidum: et supius fonti eius imminet oppidū Porcelletum Meduacusq; prīusq; custodiam attingat oppidū supra descriptum altero scissus ramo fossas attingit quib; Brentellis est appellatio munimento patauū circumductas. Inde apud Ingentionū delapsus defertur ad oppidum Rubolentum defluens postea ad pontem longum continuato cursu stagnis se immiscet: á quib; altero fluxu: reflexuq; retractus: uel repulsus i fossam clodiam labi do cet se exonerat: quæ urbis Clugiæ ab ea fossa appellatæ portum efficit. olim regionis pfundissi mum: Plinius namq; Meduacum amnē in fossam clodiam labi docet. Fuisse et Bachilioīs am nem Meduacū Livij patauini uerbis ex decimo libet oīdere: eodem anno classis Græcorū cle omino Duce Lacedæmonio ad Italiæ littora appulsa Turriorū urbem i salentinis coepit. aduersus hūc hoiem Consul æmilius missus plio uno supatū cōpulit ad naues. Turriæ redditæ ueteri col tori. salentinoq; agro pax parta. Iunū bubulcum dictatorē missū in salentinos i quibdā an nalib; inuenio: et Cleominum: prīusq; confligendū eet: cū Romanis italia decessisse. Circūuectus inde Brundusij promontoriū: medio sinu adriatico uentis latus: quū leua importuosa Italiæ litto ra dextra Illyrici liburniq; et Istri gentes fere ex maxima parte latrociniis maritimis i fames terrerent: penitus ad littora Venetorū puenit. Ibi expositis paucis: qui loca explorarēt: quū audisset tenue pereundū littus esse: qp prætergressis stagna irrioua abtergo sunt ostiis mari timis agros: haut procul proximos campestris cernit: ulteriora collis uideri ee ostiū fluminis p alti: quo circumagi naues i stationem tutā uidisset (Meduacus amnis erat) eo iniectā classem subire flumine aduerso iussit: oraues summas nauiū nō pertulit alueus fulminis. In minora nauigia transgressa multitudo armatorū ad frequentes agros. trib; maritimis Patauinorum uicis colentib; eam oram puenit: Ibi egressi psidio leui nauib; relicto: uicos expugnāt: in flammant tecta hominū pecudúq; pdas agunt: et dulcedine pdandi longius usq; a nauib; pro cedūt. Hæc ubi Patauium sunt nuntiata. Semp aut eos i armis accolæ Galli habent in duas par tes: iuuentutem diuidunt. alteram in regionem: qua essa populatio uidebat: alteram ne cui pdonum obuia fieret: altero itinere ad stationem nauium: milia aut quatuordecim aboppi do aberant. Ducta in naues paruas: custodib; interemptis impetus factus. territiq; nautæ cogunt naues i alteram ripam amnis trancere: et interea prosperū: atq; in palatos pdatores plūm fuerat. Fugientib; ad stationem oræcis Veneti obsistunt. Dicimus itaq; peritum a Cleomino tenue littus: transgressa stagna: ostium amnis palti: in quem circumacta sit aduerso flumine classis. et ad quatuordecim milia oppido Patauio ppinquata satis oīdere Meduacū fuisse amnē descriptū. cui Bachilioni fuit postea: eq; nunc indita appellatio. neq; ei aliud hīt regio fluuiū ex agro Pata uino in stagna maris ue ostia delabentem: nisi forte eum quis proximū illi amnē nunc brintā ee opinabitur: qui suam et ipse paucissimis coenitam fecit nominis mutatōem. est ei Timæus pri scorum scriptis pcertum Vergilij celebratus: quem sæpe miratus sū: uiros nīre secula doctrinæ fama celebres in histris: et liburnis quæ fuisse: errore adductos. atq; ignoratione sensus

Virgilu: quem uolunt nouem Timauo fontes in suo carmine attribuisse: quū potius Antenorem: ille faciat a Troia Italiam petentem regna Liburnorū: et Timauum fugasse amnē ipso fontis noīe poetico more iudicatum. Seruius eīm id uerbū exponens sic hī. Fontem Timaui. h Amant poetæ rem unius sermonis circūlocutionib dicere: ut pro Troia dicāt urbem troianā. sic mō pro Timauo fontem timaui. et paulo post urbem patauii p patauio. et ora nouē mare it pruptū. et premit stagnorum aruā. p campis: et planitiē positu. sonanti pelago: sicut sempē dit: eaq nouem ora ēt nunc notissima sūt Litoris ueneti aperturæ. quarū parte maximā a Rauennati agro in atinū, prisci et imprimis Antoninus pius īperator septem maria appellauere. uersus Virgilu licet notissimi sint: subiciemus: quū prius Lucani de Timauo testimoniū attulerimus: Euganeo si uera fides memorantib auguur: Colle sedens Aponus terris ubi sumifer exit: Atq antenoreā disperditur unda Timaui. si ergo unda Timaui antenoreā disperditur ppe aponum: nūc etiam notissimū: et patauo ppinquū: nō oportuit in historiis illū aut forouliensib: a mīs hominib requiri. Virgilius Antenor potuit mediis elapsus achiuis Illyricos penetrare sinus: atq intima tutus Regna Liburnorū: et fontem superare Timaui. Vnde p ora nouem uasto cū murmure mōtis: Et mare pruptum: et pelago premit arua sonanti. Extantq carmina Musati Patauini poetæ tragici sepulchro īscripta Timauū affirmatia Patauii propinquū ee. Condita a troiugenis post diruta Pergama tellus In mare fert Patauas: unde Timauus aquas hunc Genuit uatem. et martialis Cocus poeta Laneus euganeus Lupus excipit ora timaui. Si ergo Timauus fuit euganeus necessario erit: brinta: nūc Patauii fluuius. nā idem martialis appellatione telluris agonæ Patauiū significat hoc uersu censet agona Liuio suo tellus. et L. Florus infrascripta hī uerba: ex quib licet conijcere Timauū ab arsia: et finib Italiæ: in quib nūq requirebat plurimū distare illyricū ab alpiū radicib inter arsiā et Timauū p adriaticū littus effusū. regnāte Teutana muliere Timauus q ubi salsas attigit aquas. bifurcatus parte dextra Lupiliam metamauchū q petit: ubi portū efficit cum amplitudine: tū etiam profunditate optimū. Rectiore aūt ad sinistrā cursu Venetam urbē mediam scindere solitus portum efficit Venetū: cui munitissimæ arces duæ hinc et inde p sidio sūt appositæ. sed hæc pars occlusis pridem ad littia fusinam meatib in stagna paludesq diffunditur. non fuisse aūt Meduacū quem Timauū ee: aut e contra: præter rones supradictas: hinc maxime uidetur constare: q Plinius scribit contra Timauū amnē fuisse insulam paruam i mari cū fontibus calidis: qui pariter cū æstu maris crescerent: minuerentq: et recto brintæ amnis cursui: quē naturaliter per mediā urbem Venetam hebat oppositam fuisse constat insulam: cui Castellum olim Olonē appellatum fuit impositū. uñ cathedralis ecc dr castellana. Si uero calidi nō apparent nunc fontes minime mirandum q nedū Litoreis et maritimis mō tamen firmioribz multos arruisse fontes inuenimus. Timauusq supra Luciā fusinā inter primū habet ad dextram uicū Aurigianum tabernis hospitatorijs frequentatū. ibiq Timauū illabit tegola torrens: cui adiacet rus peragrum Deinceps Timauo sinistrorsum adiacet strata oppidulū: a quo sexto miliario fossa manu facta Paduam compendio nauigatur. eam urbem Italiæ uetustissimā clarissimāq maioris certum ē Antenorem Troia profectum condidisse: q ut indicant testimonijs. uersib ei: quos supra posuimus sic addit Veronius. Huc tñ ille urbem Patauii sedesq locauit. et Liuius Patauinus decus i primo idem de ea serio se narrat. Cicero aūt in philippicis Patauinos dicit Romanis amicissimos fuisse: qui rempu. difficillimis tpib: pecunia et armis iuuerunt. et macrobius i saturnalib ubi de fide seruorū tractat: innuit Patauinos fuisse phumanos: qui cū seruis clementissime: atq indulgentissime se habuerunt: q quidem asserit Asinio Pollione patauinos cogente: ut tributa cōferent: et ppea dominis latifundijs: neminem seruorum fuisse iuentū: qui libertate pposita dominū peteret. Fuit aūt postmodum Padua per felicissima stantis relpu. tpra Romanorum Colonia: non eo mō deducta: quo cæteræ deducebantur. ductis nouis pplis in coloniā: sed datū ei Paduanis ius latii: ut in designandis Romæ magistratibus ferendi suffragii ius haberent. q d a. o. Asconio Pediano in expositionib orationū ciceronis habetur. Ea uero describēda urbe si prolixiores erimus: sua nos dignitas excusabit. nullam ei ædificiorū pulchritudine præsertim

Arguitur mendacij Blondus i Timauo. a bonis q̄ sit brinta

cinde ne Lucanus

Portus Venetus

Lucia fusina

Patauium.

Fides seruorum Patauinorum.

Lum

publicorū in italia: sibi similem ēe tenemus. sunt aūt noua quæcūq; in ea nunc extant uel
primata: q̄n quidem ad trigesimum: et quadringentesimam salutis annum. athila rex Hunnor⁊.
Athila ferro ignīq; uastatam: reliquit Immunitam: et á Narsete eunucho: Rauennatibus instau-
Narses. ratam. anno á prima diruptione uix dum centesimo Lonobardi incensam penitus deser
tarunt. aucta uero ē mirabili incremento p Caroli maonⁿ et filiorum nepotumq; imperij tpra
nec aliquod postea incommodum sub Germanis impatoribus accepit: quousq; Federici primi bar-
Ecelinus barossi temporibus ecelinus de Romano tyrannorū oūm: qui unq̄ fuerant crudelissimus ad
annū salutis trigesimū septimū: et duodecies centenum eam sibi subegit: qui p̄ter commissas
cædes alias: p scriptionesq; ppe innumeras ciuiū ea usus ē: de qua in Verona dixi mus crudelita
te raro alias audita cædis peruaria cruciatuum genera ppetrate: duodecim milū patauinor⁊
charrarienses. quos Mantuanorū ingressurus fines, sub militiæ prætextu obsides secū duxerat: paulo ōn
qn Patauio postquam is tyrannus apud soncinum interijt: charrarienses sub Capitaneatus titulo rerū
in Patauio potiti sunt: qui eam urbem in Patauio annis paulo plus minus centum p uarias suo-
cessiones possessam opulentiore: ornatioreq; reddiderunt. Nam Gentis charrariæ ōpa maiori ex
parte excitata ornataq; fuerunt moenia: quibus triplici circuitu patauium cōmunitur, et licet
eam per urbem Timauus semp fuerit delapsus: quod Liuius in libro x. ondat: multis tn uarisq;
fossis: magno et ingenti opere manu factis aquæ circū urbem: et per diuersa agri loca: ornamento
urbi: commodoq; futuræ ab eisdem charrariensibus sunt productæ: quū arx in urbe munitissima
et Coniunctum ut productis brachijs palatium: facile in italis primarium: superbis operis nonnulli
in urbe pontes, gentis eiusdem fuerint opa. Henricus aūt iiii. imper. Germanicus Cathedralē
Henricus iiii Patauii eccam: quæ extat ædificauit: prætoriumq;: quo nullū in orbe pulchrius ēe tenemus: quū
eēt casu crematum: speciosius Veneti cōstruxerunt: ossaq; T. Liuii: cōspicuo in eius fastigio
collocarunt. Ionis uero: et cui rarissimæ sunt in Italia similes bī Antonii basilica á Pa
tauinis sub Ro. Impio semiliberis ædificata ē. Parochiales eccas xlta. et mendicantium
quatuor loca: magnifici certe opus ciues Patauinos, diuersis ædificasse tpribus constat. Est eaī
urbe iustinæ uirginis: templū amplissimum: cuius ædes mille in circuitu passus amplexæ aquis
circūfluuntur: quod in uetustæ ædis uestigio ædificatum fuisse hinc constat: q̄ effodientes ubiq;
pulcherrima inuenerunt Licostrata, eodemq; in loco T. Liuij sepulchrū ætate mā repertum fuisse
conspeximus: ut credere liceat uetustum | quis templū ibi fuisse: in quo ipse Liuius in x. narrat
spolia de cleomeni Lacedæmonis piratæ uictoria Patauium reportata fuisse. seruat uero nuc
idem templū Iustinæ ipsius Virginis: Lucæ euangelistæ. Maximi. et Felicitatis. Matthiæ
apti: superquem sors cecidit: Prosdocimiq; tutelaris Patauinorū sancti corpora: et reliquias
Areas Patauium publicas quinq; ht nobilū scilicet. et Herbaticam. frumentariā. Lionariam.
Palearem. In eiusq; Gymnasio olim italiæ celeberrimo ædes sunt amplissimæ studentium: quib⁹
opes sint tenuiores duxuo deputatæ. Viros Patauium doctrina clarissimos genuit T. Liuium:
cuius sepulchrj: priusq; Romam accederet: sibi et filijs duobus uxoriq; positi: saxum: nup uidi-
mus literas haud quaquam ineleganteis inscriptū. T. Liuius. c. filius sibi et suis Tito Liuio
Titi filio: prisco. F. T. Liuio T. F. Lonoo. F. Cassiæ sextæ primæ uxori. aliud q̄q elegan-
T. Liuij epitaphia ores mauscilas marmore incisas sepulchrum et Patauij in Iustinæ Virginis uestibulo extat
titulis ornatum: et militiæ cuius ad decus: utilitatemq; fuit ascriptus: et uirtutis suæ: qui dis-
dentes Patauinos ciues in patriam reuersus: ad concordiam reuocauit. Viuens fecit. T. Liui-
us. Luciæ T. F. quartæ Leonnis alis concordialis Patauij sibi et suis omnib⁹. Ratio aūt
quæ nos adduxit: ut futurā in minore uiro uanam huiusmodi diuersitatis sepulchrorū curio
sitatem adhibuerimus illa fuit: q̄ in primo sepulchro omnes: quos habuit Patauij decens uxo-
rem et filios in successionē amouerit. In altero aūt omnib⁹ dixit: qui filia Romæ eēt ductus:
quæ Lucio maonio nupsit oratorio Romano. de quo seneca declamationū octauo sic ht. non
maonio puto. quomodo T. Maonius gener T. Liuij declarauerit: quanuis aliquo tpre suū pplum habuit.
quū illum homines nō in ipsius honorem laudarent: sed in soceri efferrent. fuit q̄s is maonius uir
Liuius: ad quem nobiles ex ultimis hispaniarū partibus uenisse: et quos Romani nois fama non

mouerat: eius hominis famā perduxisse Beatus Hieronymus ex Plinio sumptum scribit. Paulus iureconsultus apud uetustissimos celebratus: fuit Patauinus. et Martialis poeta duos dilexit Patauinos poetas stellam et Flaccum his uersib: Verona licet audiente dicam. Vicit maxime passerem Catulle. Tanto stella meus tuo Catullo: quanto passere maior est columba. et Infra ó mihi curarum prediū non ille mearum Flacce anteorei spes: et alumne Lucus laris. Catullus uero uolusum poetam Patauinum: qui ad enniū exemplar rerū gestarum populi Ro annales carmine scripsit: damnare et uituperare conatus est: his epiorammatib). At uolusi annales Padum morientur ad ipsam: et laxas scombris sæpe dabunt tunicas. Item alio loco. Annales uolusi cacata charta. Votum soluite pro mea puella. Nam sanctæ Veneri cupidinique: Voui si sibi restitutus eem: dedissemq; truces uibrare iambos electissima pessimi Poetæ scripta Tarpeidi deo daturam: Infelicibus ustilanda lignis. et hæc pessima se puella uidit iocose lepidæ uouere diuis. nunc ó ceruleo creata ponto: Quæ sanctum Idalium: uiросq; apertos: quæq; ancona Gnidumq; arundinosam colus: quæq; ametunta: quæq; aleos: quæq; Dirr. Dirrachium Adriæ tabernam: acceptum face redditumq; uotum: si non illepidum neq; inuenustum ē. At uos interea uenite in ignem pleni turris et Infacetiarum. Annales uolusi cacatha charta. Petrum etiam de Apono conciliatorem appellatum phiæ et Astronomiæ usq; ad magiæ suspitionem peritissimum. Musattumq; louatum iurecōsultos poesi ornatos Patauiū ciues habuit. Franciscus Zabarella iurecōsultissimus. et Dileus de Prata Romanæ ecc. cardinales dignitate literis: et prudentia ornauerunt. Marsilius q; et paulo post Ioannes Galeaciusq;: et Gulielmus Sophistici. Ioannesq; Horologius: et paulo post antonius Cermisonus excellentes medici Patauiam patriam exornauerunt. Agrum etiam hēt patauinum nō minus q urbis ædificia cōspiciendū: q̄nquidem montes i illo sunt excelsi nec alpes: et apennin mū: quod nullo in Italiæ loco alibi cernitur: contingentes: et usq; summa cacumina: uinetis oliuetisq;: et cōsitis tectos: in quib) uina gignunt: quæ Plinius in Intimo adriatico sinu optima describit. Gemulā unum: in cuius summitate mulieres deo dicatæ monasteriū hēt. a Beatrice estensi uirgine nobili ædificatum. et Vendam alterum appellant monasterio ornatū: q̄ montis oliueti fratres inhabitant: bisq; adiacent montib) colles euganei fama apud Latinos uates notissimi eam enim uatibus sedem fuisse innuit Martialis fuisse poeta his uersib). Si prius euganeas clemens eliconis in oras: Victaq; Pampineis uideris arua iugis. et Lucanus i primo. euganeo si uera fides memorantib) augur colle sedes: et quū uici uillæq; multæ hos contegant colles tum maxime arquatam pplo frequentē uicū decorat Francisci Petrarchæ p̄dictum: ap q̄ apud quem diutissime uixit: multaq; scripsit. Eq; eius sepulchrū marmoreo i sarcophago columnis quatuor sustentatū. balneaq; apud eas euganeū etiā nūc appellatū plurima uisunt: quæ Theoderico rege ostrogothorum muris concluisse: ac ornasse Cassiodorus est auctor. Ineisq; herbas gigni scribit plin. de quib) poeta Martial. nullæ tibi sic blandient undæ. ac fontes Aponi rades puellis. quib) uero ea opitulent morbus: Michael sauonarola ope inid edito disseruit. Sed iā ad Timauum ē redeūdum. Is Timauus supra limina uici ubi incipit ee integer primū hēt ad dextrā oppidū Citatellam: quod Patauini ad amnium salutis quartū decimodecimes centeno ædificarunt. deinceps ē marostica. supius bassianū: quæ duo oppida pplis sunt frequentia. supraq; Bassianū Timauus: ubi Cisinum ē oppidum Cisino flumine auctet: in q̄d arciuagus Nauoritusq; torrentes exigui ex alpib) delabunt. Cisinusq; apud Demechum oppidulū hēt ortum. Timauo supra Cisinū ad dextera Grionum adiacet oppidū torrente ibi diligente dictū. Vlterius oppidū habetur Iuanum supraq; illud oritur Grionus. et superius emissoriū Lacus incubat Tusopum Caldonaciū deinceps oppidum: et uni imminet Lacui: et alys subiectum ē binis lacubus: a quib) tribus originē Timauus hēt. Primus post Timauū Musio fluuius Istriana Venetoq; ap mestre oppidum illabitur. cui ad sinistram Villa noua primum ē pxima. supraq; Paulo remotius Campus S. Petri oppidū adiacet opulentum: eiusq; fonti i montib) oppidulū imminet collis Musonis ab ipso fluuio appellatus: ad dexteram uero Musoni intus cōtinent Castrū franchū nobile oppidū. supius Asolatione nobilius. Demceps amnis ē Sylus: quem Plinius asserit oriri in montib) Tarui finis apud

Stella Patauinus

In volusū Patauinū poetā illepidū

Petrus de Apono

Euganei colles ap Gemulā et Vendā montes

Arquata.

Timauus: quem iste Britā ac cōtendat. Citatella Maroſtica Bassianū Cisinum. Grignū Iuanum. Tupolū Caldoniacū Musio flu. Mestre op Villa noua p. Campus S. Petri opp. Castrum franchum. Asola op.

Cisinus flu.

Grignus flu

Sylus flu

Torcellú. ci · pars Venetiarꝝ

Torcellū in ſtagna cadens · Torcellúmq; ciuitatem nūc epō ornatam tnīco de Dominicis/ſupra

Sylus flu.

Venetam deſcribentes regionē diximus ædificatam ſuiſſe ex rūinis : excidioq; Altini. cuius ue-

Altini ueſtigia ·

tuſtę urbis parua admodū ueſtigia ad eam contnentes partem : quæ ſiniſtrorſum ſylo amnis oſtio ē appoſita nunc cernuntur. Altinique nomen primus ap ueteres ponit Pli · et poſt Martialis poeta tanti fecīſſe uidetur : Altini oppidi ſitum : ut dicat æmula Baianis altini littora uillis Antoninus uō plus in ſtinerario uias deſcribens á Rauenna Aquileiā dicit · aut ſeptem maria recto á Rauenna ſecundum Adriatici littoris tractū ad altinū tranſmittit : aut eos : qui p lo-

Nouale op.

nonidm fermedū : Atheuſtū Patauiūq; tereſtri petant itinere / Altinū primo : et poſt Aquileiam

Tarui∫iú (uit.

accedere · In eo aūt : qui Muſionem et ſylū amnes interiacet ſpatio Nouale eſt oppidū nobile

ſylusq; ſupra i mediteraneis Tarui∫iū urbem diuidit : cuius nomen prior inter ueteſtos bt Plin.

per tpā uero oſtrogothorꝝ dnītatē incohaſſe uidet : quā nunc hē. Nam quū Totilæ pater Ve-

ronam æque ac Tarui∫ium dnīnio poſſideret : Tarui∫ii tn continuo ē īmoratus. Vnde Totila

qui poſtea fuit quintus oſtrogothorū rex : et quidē præſtantiſſimus : Tarui∫ii natus educatuſq; ē.

Poſtea longobardorū īnitio regni : quū Albo∫nus rex eius gentis primus Italiā eōt ingreſſus, Aqui-

leiamq; qualuscualus tūc erat : et cæteras regionis urbes p deditionē coepiſſet : Tarui∫iū : quia eius

incolæ deditionem tardiuſcule obtuliſſent : ſpoliare : ac diruere cōſtituerat : niſi Felix illius epūs

uir timoratus Rauenna oriūdus Regis barbariem ſua prudentia : et pcum inſtatia deliniſſet.

ornataq; nūc eſt ea ciuitas alio p∫tante epō Hermolao barbaro : qui ſicut decet epīm opō magis

pdeſſe adnitur q; præeſſe. Regionē uero : quā nunc deſcribimus : ſub noīe abſurdo Marchiæ Tar-

chiæ Tarui∫inæ : et pariter p∫ximā Forū uilū olim Galliæ ciſalpinæ partē Plin i regione Italiæ

decima poſuit : quā Carnorum fuiſſe affirmat. nā quū multa dixiſſet de Fluuio ſylō : oppido Al-

tino : flumine Liquentia. Colonia cōcordia, Taliamento Anaxo alia natione : deq; aquileia Co-

lonia : ſubiunxit. Carnorum hæc regio fuit : ad uocabulū regiones ipſæ alicubi, et ætate mā

Carn · qui

retinent. Ad ſyla fontem oppidulum ē Caſacorba. Deinceps Anaxū eſt flumen : cui nūc Plauis

Caſacorba

uulgatiſſima ē appellatio : ad eiusq; oſtia equilū eſt inſula ſtagnis paludibusq; a continenti

Anaxus flu. siue Plauis ut nūc

diuiſa. fuitq; ea inſula ciuitas eiuſdem nominis : ab eraclienſibus uicinis ædificata. nāq; Eraclea

Equilū · inſula

in hiſtoriis : et in ueneta huius Italiæ regione ōndimus fuiſſe poſt Aquileiæ Concordiæ : et Altini

Eraclea ·

demolitionē a dictarum urbium populis ædificatam : qui ab eraclio illius tempeſtatis imperatore

id nomen inciderunt ciuitati · Sed eraclienſes inde Venetias cōmigrarunt : et nunc urbis ue-

ſtigia requirant. equileiq; pariter : ubi mutato noīe ciuitas dr noua epiſcopi et quidē tenui

Venetiú limina

noīa partiæ et tenues reliquiæ uixe ſcunt · Anaxo ſeu Plaui fluuio ad ſiniſtram a diacet oppida

Feltrum · ci ·

Veneti. limina : et aquorū. et ſuprius arduo i monte ē Feltrū ciuitas epō nunc Iacobo ornata

Zeno : non minus doctrina q; gentis nobilitate cōſpicuo · Ad dextrā Plauis primū habet op-

Madirū Vetoriū

pidulum Madirū. inde i mediterraneis Vetorum. ſuprius ubi Varianus olim : nūc Caloriūs

Varianus flu :

auget fluuius ē oppidū Teſen : eidēq; amni Variano ſiue Caloriō appoſita ē Velunū ciuitas

Teſega Velunú. ci-

uetuſtiſſima : quā Pli · cæteriq; ſcriptores Velunum appellant · eidemq; nunc Feltro i eundem cō

iunctæ epātum idem Tenus præeſt epūs. Variamum uero ſuæ Caloriū amnē i alpib; ori-

undum · quas Germanicæ incolunt gentes : quinq; augent torrentes : quoru conuallib; margini-

Cordouallus flu ·

busq; caſtella : uiciq; plures inſunt barbaris noīb; appellati. ſed et ubi Plauim diximus Va-

Falchaohū

riano ſiue Caloriō incipe augeri : alter i fluit Cordouallus amnis : et ipſe ex ſummis defluens

Tabulum ·

alpib; : cui Falchachium Tabulúmq; oppida : et q; plures uici Germanica potius q; Italica noīa

Liquentia flu ·

hntes adiacent. Liquentia ad mare ſequit amnis uetuſti noīs : quæ ex montib; Opiterginis naſci

Plinius ē auctor. eum nunc Luentiā appellant. habetq; oſtii bifariā diuſi parte ad eaſdem

paludes. quib; equilū inſulam a continenti diximus ſeparari : alteraq; parte ad pxima Capu-

Turricium

larū inſulæ ſtagnaq; paludesq; delabit. ubi uero i ductas ſcindit partes ad dextera Turri-

Turricium ē caſtellū. Interiuſq; ubi Liquentiam ſiniſtrorſum torrens auget Mutteous opiter-

Opitergium ·

gium ē nunc oppidulum : quā uetuſti noīs ciuitatem ſimul cū Aquileia Altino : et Concordia

ab Athila deſtructā : et poſtea : quum eēt redificata a longobardis eodē anno : quo et ·

forumpompilij deletam fuisse in historijs ōndimus. Ad Muttegidiqꝫ amnis fontē Cornilianū est nobile ditissimumqꝫ oppidū. Liquentiam item dextrorsum Meduna auget fluuius supremis i alpib⁹ Julijs oriundus. Cui dextrorsum Corua: et supra ad Imeuli torrentis fōtem Portoneum. supiusqꝫ prata: et Portilium in mediterraneis oppeda sūt apposita prataqꝫ et Portiliū duab⁹ dt in regione pstantib⁹ nobilium familijs patrū cognois exornant. vbiuō liquentiá ipse auget Meduna amnis Sacillū nobile ditissimumqꝫ ē oppidū. Ad liquentiæ sinistram: supra Muttegi torrentis īfluxum ē oppidū Bussoletū. et supra ubi Messulius auget torrens Ciuitolonum ē oppidū: supius Seraualle. Sequit Alsa uetusto noīe fluuius nūc Liminius appellatus: qd nomen eī inde factum ēe crediderim: qui sicut huius regionis principio diximus: et oīus: et Foroiulij limes a barbaris fuit dictus: htqꝫ ad ostiū: quō i paludes stagnaqꝫ exonerat: Caprulas insulas: i quā ꝓpter pinos Athilæ ꝓuincia declinātis sœpe alias ōndimus cōfugisse. htqꝫ alsa: siue Liminius ad sinistrā oppidū noīe sextum.

Mutteg⁹ flu
Cornilianū op.
Meduna flu.
Coraa.
Portonēa
Prata Portilium
Sacillū
Bussoletum
Ciuitolonū
Seraualle
Alsa (Limini)
Caprulæ Insula
Sextū op.

Imeul⁹ flu.

Regio Decima Forum iulium

Equitē Regio Foroiulienſium: quos Plinius dicit dictos ēe cognoīe transpadanos. Id Foroiulii nomen notissimum: et quod ante. C. Julius Cæsar ſtra in ipsa regione: inqꝫ supereminentib⁹ eisdem alpib⁹ Julijs incobasse cōstat. unde post factum Japygum aut Cisalpinæ Galliæ mutationem hūerit originem ignoramus. Vndecunqꝫ autem sit natum: mīæ inhærentes diuisioni regionis ipsius: quam in nonnulli aquileiensem appellari uolūt initium ad Alsæ seu liminis fluuij dexteram incobabimus. cui portus Gruarius oppidū post Cordeuallum: et supius Bro Porclanum oppida sant apposita. deinceps ē Taliauentum. priscipntisqꝫ nois flumen: qd Plini. dicit mauis: munusqꝫ fuisse: quō nuncupatum in Adriaticū ostiō feratur. Sunt et ad sinistram primū a ripa remoti⁹. oppidum. S. Vitus. Post Valua castellum. et supius in montib⁹ Spilumberoū naturā loci munitionib⁹qꝫ ualidissimū: et ꝓpto frequentatū. Dextrorsum uero hæret Taleuento Tisana nobile munitissimumqꝫ item oppidum. et supra ab amnis margine semotum Cuchaona. supius in monte arduo Sanctus Daniel pstans i regione oppidum. et ad fontem, i alpibus Dugonia ē Castellum. In ea littoris ubiqꝫ mæqualis et maiori ex parte staonosi ora: torrens ē in mare cadens: cui Palazolum i mediterraneis castellum hæret: et staono magnā in sinū recessumqꝫ curuato piscosissimo qꝫ iminet Maranū oppidū pplo frequentissimū. Torrenti aūt id labenti stagnū continet Castelletum. Interius i mediterraneis oppidū nobile ē beloradū superiusqꝫ Coldroitū. At i maritimis ē stagnis circūfusa Gradus Insula. alter venetiarū regionis limes et urbs: inquā et i historijs: et ipsa in venetiarum descriptione sœpenūo diximus Aquileienses patria pfugos ſese cum opib⁹: et sacra supellectile recepisse. et urbem ædificasse Gradensē: quā pluries dirutam reædificatamqꝫ tandem pauci nunc i hūitant. Aquileia ē urbium quondā Italiæ transpadanæ primaria potentissimaqꝫ: atqꝫ ēt pulcherrima: qntodecimo ut Inqt Plinius milliario a mari semota: nūc pene derelicta ē. Nam pter sacerdotes canonicos numero haudquaqꝫ multos ornatissima speciosissimaqꝫ i ea basilica diuinæ faciendæ rei addictos pter pastores piscatoresqꝫ rarissimos nulli nūc incolunt pplī: ut uix castellulū tanta nūc olim urbs: nunc possit appellari. Suntqꝫ et in ecclesia supius dicta: et Patriarchale atriū: et muri oppidulo circūducti: et monasteriū utriusqꝫ sexus depūtatū Reponis patriarchæ operū reliquiæ. Eam urbem: qui priūs cōdiderint: nō ē memoriæ pditū. Liuius aūt i bello macedonico sicht. Romæ literæ fabii maoīa trepidationem fecerunt: eo maiorē: qꝫ paucos post dies Marcellus tradito exercitu Ro fabio, Romā quū uenisset: exercitum in ligures traduci posse: qd bellū cū histris ēet phibentib⁹ Coloniā Aquileiam deduci. et paulo infra. Aquileia colonia latina eodem anno in agro Gallorū est deducta. Florere aūt coepit: quo tpore primum Romani subigendis barbaris ad Danubiū incolentibus manū apponere coeperunt. Vnde octauius Cæsar Augustus: etsi maiore bellorum partem p legatos administrauit: ut illius ppinquior ēet i his Italiæ partibus frequenter obuersatus est. Nam suetonius. Reliqua bella p legatos administrauit:

Portus Gruarius.
Cordeuallum.
Porclanū
Taleuētum flu
S. Vitus. Valua
Spilumbergum
Tisana. S. Daniel.
Cuchaona Dugonia
Palazolum.
Maranum op.
Belgradum.
Gradus Insula.
Aquileia urbs

ut tñ qaib)dam Ramonicis: atq; germanicis: aut interueniret: aut nõ honoe abẽet. Rauennã uel Mediolanum uel Aquileiam usq; ab urbe pgressus ẽ: et Julia eũ comitata aquileiæ ab ortu facto puerũ amisit. Glorioſissime de aquileia scribit Julius Capitolinus. in ulta duor Maximinorũ his uerbis. Præterеundum ne illud quidem est, q tanta fide Aquileienses cõtra Maximinos pro senatu fuerunt: ut funes de capillis mulierum facerent: quum deficerent nerui ad sagittas emittendas. et inferius asserit Capitolinus nuntium: qui ex aquileia ad sronisicandam Maximini mortem Romam fuerit missus: tanto impetu mutatis ãp Rauennam ãalibus cucurrisse: ut quarto die Romã uenerit. Eius uero urbis amplitudo maxima unde processit: nõ sniucundum: aut snutile fuerit explicare. Primũ Legiones Romanas ibi obuersa tas: ut claustra Italiæ tuerent: eam nõ peperisse opum affluentiam: quæ fuit aquileiæ. hinc costare uidetur: q nec Rauenna: neo mediolanũ: neq; i Gallis massilia: aut i Hispaniis Tarraco: apud quas urbes Romanæ legiones diutissime fuerũt moratæ ad id opulentiæ aut diuitiarum potuerũt puenire. Auxit igr mirabili incremento: atimense distuit Aquileiã orientaliũ: occidentaliũ q mercimoniorq; mutua comportatio ibidem instituta: q nullus state Aquileia locus alter circa Adriaticũ mare fuit: i cuius portu et diuersorio: occidentales orientalesq; i cõmutandis mercandis coemẽdis et uendendis inuicem reby conuenirẽt. Auxit igr ~~mirabili incremento~~. eademq; rõ spinã olim urbẽ: ut inquit Plinius iuxta Padũ et Rauennam ab Diomede condita. et ea omnino destructa Adria: quæ mari Adriatico nomen dedit: et postremo diruta Aquileia venetias crescere: augeri: et mirum i modũ ditari fecit. Longũ nimis atq; supfluum fuerit: res ãp Aquileiam gestas ex mro instituto recensere. quia id a nobis multis in locis diligento ẽ factum. Sed uirorum eius urbis ornamenta nõ duximus omittenda. Euangelista ~~Petrus dum a Deo~~ Marcus dũ a beato Petro ãpstorum christi principe i Alexandria mitteretur: nauigaturus q illic naues ut diximus ex more operiretur: Aquileienses ad fidẽ conuertit. sanctumq; euangeliũ suũ cuius codex manus exaratus sua: Venetijs nunc: uenerantissime seruatur scripsit. Hermacoras q ẽt ipse sanctus ad Marci pdicatione conuersus a Dto Petro Aquileiæ: et ois quincie q to præsul i stitutus: omne eam regionem deo mro lucratus est quem Nero imperator: et simul Fortunatum subdiacone securi pcussit. Syrus exinde uir aquileiensis doctissimus Papiam ab Hermacora missus mira sanctitatis opera ibi edidit. Fuit et Aquileiensis chromatius ad quem olorioſus Hieronymus multa inscripsit opa: multasq; extantes dedit epistolas: nihilq; fecisse uidetur olorioſius chromatius: q q bti Hieronymi notarios: atq; librarios sustentauit. Præstantem ultimo loco Aquileiensem uirum ponimus Russinũ prim oræcis latinisq; lris adeo eruditum. ut ea quæ extant cum opera tum translationes nullis cuiuspiam ecc& doctoris operib) secundas: eloquentia: ornatuq; ducamus. Visitur Aquileiæ marmoreus lapis grandes: eleo antesq; literas huiõi incisus. Imp. Cæs. aug. Aquileiensiũ restitutor: et conditor: uiamq; geminam a porta usq; ad pontem per tyrones iuuentutis nouæ Italiæ suæ dilectus: posterioris londi tpris labe corruptam muniuit: ac restituit. Adiacet sinistrorsum Aquileiæ Natisoni fluuio, cui nũc Lisontio ẽ appellatio. et eo: quia ad Taliamenti amnem pximũ intercedat Campestri in spatio supeminet Aquileiæ ad triginta milia passus ytinum: præstans ditissimũq; regionis oppidũ noui nominis: quod nec i Gotthorũ neq; in Longobardorum: aut pximioribus ætati nrã rebus gestis nõ sniueniturr. hinc qd uulgo fertur austrinos eum ad trecentesimum ab hinc annum cõdidisse. Credo eam ei regionẽ duces Austriæ tunc obtinebant. Habet uero nunc ytinum Jacob ciuem: et aquileiæ canonicũ eloquentia ornatissimum. suntq; superius ad primos colles Fasagna. Superiori loco i montib) Glemona, uetusti: quod Gotthorum Longobardorumq; historiæ nõis oppidũ. et ad Natisonem qt, i montib) ventionum. Natisoni sinistrorsum ẽ pximum Mons Falco: oppidũ regionis coregium arduo i monte situm: qd Theodoricus rex ostrogotthorũ primus ædificauit. Supus celsos inter montes ẽ Ciuitas austriæ nuc Ciuidale appellata: qua urbe, et aspectu Veterrima: et ut mõtuosi in regione speciosam: cuiusq; cultu hitatum fuisse credideri-

Fides Aquileien

Spina
Adria.

S. marcus.

S. Syrus
chromatius aquileien

Russinus.

Natison. qui
Lisontius flu

Ytinum. C.

Fasagna.
Glemona. Vetionu.
Mons falco

Ciuidale.

oppidum illud á Gallis ppe Aquileiam ædificatum. de quo Liuius xxviii. eodem anno Galli transalpini transgressi in Venetiam sine populatione et bello haud pcul inde ubi nunc ẽ Aquileia locum oppido condendo coeperunt. Legatis Romanis transalpes missis rñsumẽ: neq; pfectos ex auctoritate ptis eos: nec quid in Italiá facerent se scire. Dirimitq; urbs ipsa Germanos ab Italis: certiore: atq; etiam celebratiore modo ceteri omnibus limitaneis uel urbibus uel oppidis quæ aut Gallis: aut Germanis: aut Sclauonibꝫ; ubiq; in alpibus sunt cõterminæ: pp mores in illa et omnis uitæ apparatus: á Germanis omnino é dissonus. Supra ciuitatem Austriæ Hatisoni continet Sofimborum Tarro amni sub ciuitate Austriæ Hatisonem illabenti: et quẽ plinius cum Hatisone aquileiam pfluere dicit. Ad fontem in alpibus iacet Vapochum. et infra ad meduꝫ sui cursum celso in monte appositum é Doorium. et supra montem falconẽ celsiore item sub alpibus loco Cormona ẽ oppidum i nrís Longobardorum historiis celebratum. Sed ad ea: quæ maris littoribus sunt ppinqua. post montem falconẽ celso item i colle é Duinum nobile munitissimuq; oppidũ: et nr̃i minorẽ in colle Mocolanum. Deinceps urbs Teroestum Romana colonia: quẽ uetusta: tum et apud uetustos scriptores. C. cæsarem i Commentarijs Plinium: et alios cum historicos: tum Cosmographos celebrata tertioq; et trigesimo miliario: ut inquit Plinius distans ab Aquileia: ultraq; Teroestum sex milia passus ẽe dicit. Plinius Thormionẽ amnem: cui nunc Cisano ẽ appellatio. et uno de ducentesimo passuũ miliario á Rauenna distantem: quicquid amnis fuerit antiquus Italiæ terminus. Labitur aũt is amnis Thormio siue Cisanus inter Muolam pxima Teroesto oppidum: et Iustinopolim urbem: caput Istriæ haud quaq; improprie appellatum: ñ ad pdictum Thormionẽ Histria incohetur. sed prius q̃ nouæ huius urbis regiõi manum apponamus: paucula explicamus: quæ retro i montibus de Foroiuliensibꝫ sunt omissa. In ea montiũ parte: quæ i Adriaticum e regione diuini oppidi ẽ uersa. Goricia ẽ sub alpibus: quod oppidum familiæ nobili patrium comitatus titulum referenti subditum: pp̃to et opibꝫ est refertum. Supraq; Teroestum pariter sub alpibus est castrum nouum.

Tarrus flu. Vapochum. Doorium Duinũ Cormona. Mocolanũ Teroestum. Thormio siue Cisanus Muola Iustinopolis Goricia. Castrum nouum.

Vndecima Regio Histria.

Istriam nunc: non quidem nouam: quæ ante. Cæsaris augusti tpra Italiæ cõsebatur sed inter cæteras oras ultimo additam incohemus. eam plini. ut i peninsulam excurrere dicit latitudine quadraginta miliũ circuitu. uiginti et quinq; et centũ et qdem á Thormionis siue Cisani ostio: ubi ultima ẽ Teroestini sinus pars: ad Thanatici sinus: quem nunc carnarium appellant: intimam cõcauitate: ubi est castrũ nouum siue Arsiæ fluminis ostium uia difficilior quidẽ p arduos montes: sed breuior: uix quadraginta milia passus implet: quũ circuitus mari secũdũ littora factus supradicta xxv. et centum amplissime cõplectatur. hinc pulchrũ ẽ cognoscere ora adriatici maritimã: supra á Venetijs Iustinopolim usq; á nobis descriptã: ubiq; sinuosissimã: et adeo tortuosam ẽe: ut dimidia breuior sit mari: q̃ terra directũ é regione centũ milia passus iter. A Thormione aũt fluuio ad Fanatici siue Carnarij promotoriũ ea sicut dicit Pli. peninsula Histriæ se in mare italũ uersus dextrorsũ flectit. sed ad te. Histriam regionẽ Iapygiam prius simul cũ foroiulio appellatã uult ex Trogo Pompeio Iustinus sic fuisse appellatam: ab histri amnis: qui et Danubius accolis. qui quũ argon nauim flumine i mare Adriaticũ ~~mare~~ humeris a Danubio deferri adiuuissent: in ea Iapygum regione cõsedentes Histriam de patriæ regionis nõe appellarunt. Plinius uero: quũ aliquorum refutasset errorẽ dicentium: et qdem absurdissime Histriam dici á parte Histri fluminis: in Adriaticũ delabentis: subinfert Argon nauim: flumine i mare Adriaticũ descendisse nõ pcul Teroesto: nec iam cõstare: quo flumine alpinosq; diligentiores affirmare humeris fuisse traiectam. Subisse aũt Histro: deinde Sabo. deinde Nauporto: cui nomen ex ea causa sit: inter Emoniam: alpesq; exorienti: Prima Histriæ urbs ẽ ut diximus: Iustinopolis: quã Iustinus Iustiniani primi Impatoris filius: atq; impij successor i insula tunc Capraria: sed prius Pullaria appellata ædificauit. Causã aũt eius condendæ urbis i historijs fuisse inuenimus: ut i ea naturali loci munitissimo loco tuti ẽent Histriæ ppli: uarijs: diutinisq; barbarorũ

Histria. Iustinopolis Capraria siue Pullaria. Fanaticũ siue Carnarũ promotoriũ. Iapygia.

incurſionib⁹ adiacta. Junoit tñ continenti ea Inſula brachio mille paſſus longitudine: et ad de
cem latitudine ducto: in cuius medio arx valida Leoninum appellata caſtellum: oppidanis
a terreſtri oppugnatione p̃ſidio ē impoſita. Magno fuit per ætatem nr̃am Juſtinopoli ornamento
Petrus paulus Veroerius Jure conſultiſſimus. et pbus: quodq; ſupra ſæpenuo diximus: ī ter pri-
mos huius ſeculi eloquentiſſimus. Primum a Juſtinopoli. v. milia paſſus ſemotū eſt Inſula
oppidū: et poſt tantundem inde diſtans Piranū ciuitas. et tertio loco Salodi promontorium
totidem abeſt paſſus: quartūq; paris a ſuperiori diſtantiæ Humaoū nobile oppidū: curſu ppe re
cto: et ad Italiam tranſuerſo p̃ medium pelagus incurrari ferriq; uidet. Deinceps æqualiore
ad Fanaticum ſiue carnariū: et tñ ſinuoſiſſimo inter ſe pſpectu: cætera Hiſtriæ maritima op
pida habentē. Ab Humaoo q; quinq; pariter milia paſſus abeſt: Emonia ciuitas: cui nūc ciuitati
nouæ ē nomen: ppe quam Nauportī ſunt oſtia fluminis quieti nūc appellati: in quē alpib⁹ exo
rientē argon nauim Plu. aſſerit fuiſſe dimiſſam. Poſt Nauportum prima ē Parentum ciuitas
uetuſta: cui orſarium continet: et mons: et oppidū p̃minens illi impoſitum. poſt hæc Ruuionū
oppidulū. dein ſinu ſupeminet amplo: colli impoſita arduo: naturaq; loci munitiſſimo urbs Pola
Romana Colonia: et Hiſtriæ: ac Italiæ urbium poſtremo. Ab ea uero urbe incipiens Fanaticū
promontorium: poſtq; longo tractu contra Arſiniū: uel ſicut Plinio placet cōtra Anconē ī mare
ſe prouit: ſinum eiuſdem nōis efficit: quē nunc Carnariū dixim⁹ appellari. eſtq; eiuſdē ſi
nus nouū priſco corrodens uocabulum: q; Fanaticus a priſcis a tempeſtatū frequentia: atq;
ut ita dixerim inſania: nūc uero Carnarius a multitudine cadauerū: quæ frequentib⁹ ibi tēpeſta
tibus fiunt ē appellatus. Prius uero: q; ea deſcribamus: quæ Fanatico ſinu appoſita ad Arſiam
amnē certiſſimum certiſq; notiſſimum Italiæ ad Liburnos terminū ptinent: mediterranea
quæ altiſſimis in montib⁹ a Juſtinopoli ad Nauportum ſuæ quietū amnem iteria cēt explicabim⁹
ſuntq; in montib⁹ Juſtinopoli ſupeminentib⁹ iuriſdictionis ſuæ caſtella Raſponū: et Rogū. ſunt
item ī montib⁹ a mari longius: q; prædicta recedentib⁹ ī ea: quam diximus flectentis ſe ad
Italiā peninſulæ: Caruſtate Tabulea Mimianū. S. Laurentius Portulæ. Griſana. et ſupiore loco
Primontium. Pigmentū. et petra piloſa: quæ oīa Juſtinopolitanorū ſūt oppida: et caſtella. Me
dioq; ferme eorū omniū ſpatio, Petram piloſam inter: et portulam: de Primontem ē oppidulū
nunc nōie Adrigna: quod fuiſſe cōſtat olim Stridonis oppidū: unde glorioſiſſimus eccl̃e doc
tor: illuſtratorq; Hieronymus originē duxit. et Trans nauportum ſiue quietū amnē: ad
Arſiam uſq; amnē: caſtella nunc ī opp. mōtib⁹: oppidaq; extant: uallis Duocaſtis Juſtinopoli
tanis ſuppoſita. ſupraq; montana et Piſſinum. Nec etiam ſupius pmiſſum: ulteriūs differa
mus a Fanatico promontorio ad Arſiæ amnis nr̃i limitis Italiæ oſtium: quo ſeī Carnarium
ſiue Fanaticum ſinū exonerat oppida, ipſi ſupeminent ſinui Albona: et Terranoua: quæ
duo: et ſupius dictum Piſſinū: ep arſiæ et ſinui Fanatico propinquēt. hiſtriæ: atq; Italiæ ulti
ma ſūt cenſenda. Adhibita ē nobis ſupiori loco deſcribendis Hiſtriæ montiū oppidis: et ca
ſtellis ſolito maior diligentia: qd quidē nulla alia fecimus rōne: q; ut rem minime nobis pe
ritis q; regionum dubiam: ſed de qua multos ambigere uidimus, pſtantiſſimos Italiæ atq; or
bis chriſtiani aliarū p̃uinciarū uiros doceremus. Stridonē oppidū glorioſi Hieronymi patriā
ī Italia: et quæ nūc: et quæ octauiū duouſti imperatoris. et multo maioīs Plinii: atq; et natalium
ipſius Hieronymi tpib⁹ erat ſitū ēe: ut tantū uiram plane Italicum et nō aliengenā fuiſſe
conſtet. Ipſiq; uerba ſua deſcripta ī libro de uiris illuſtrib⁹ certiſſimū efficiunt Hierony
mus pbr̃ pre natus euſebio ex oppido Stridonis: qd a Gothis euerſū Dalmatiæ quondā
parmoniæq; cōſimiū fuit: uſq; in ēntem annū. i. Theodoſii principis quartū decimū hæc
ſcripſit. uitam Pauli monachi. epl̃arum ad diuerſos Libru unū. ꝛc. Viſit uero ap Adrigna
ſiue Stridonem p̃dicti euſebii genitoris S. Hieronymi ſepulchrū: et fama p ætatis ſuæ ſſi
ones: tradita: et lris laminæ inſcriptis plumbeæ: ī eo: ut ferunt repte notiſſimū. Vide
mus uero multos ī eam: de qua diximus opinionē ductos fuiſſe: ut crederent beatū

Inſula opp
Piranū.
Salodū promōtoriū
Humaōū op.

Emonia.
Nauportus flu. qui
q̃ rigetus dr̃
Parentum. Ci.
orſarium. Pola. Ci.
Ruuignū
Fanaticū promōtoriū
siue. Carnarium

Raſponum
Rogium.
Primontrum
Mimianū
S. laurēti
Pigmetū
Caruſtra
Tebulea
Portulæ
Griſana
Petrapiloſa

Adrigna. olim Stridonis
oppidū. Hieronymi
patria
vallis. Duocaſtis
Montana. Piſſinum.
Albona
Terranoua

Hieronymū Dalmatum fuisse: quia trās illis adinuenerit composueritq; á Latinis græcisq; diuersas: quæ sunt postea appellatæ sclauonicæ á sclauonib; Germaniæ olim pōpulis: qs nunc appellant Boemos: a quib; sicut ī historiis ōndimus regio Dalmatiæ Histris cōtermina paulopost functum uita ipm̄ bēum Hieronymū fuit occupata. et semp postea: sicut nūc qq̄ fuit Sclauonia ē dicta. et quidem non solum eas pdictis cōposuit: deditq; sclauonicas literas: sed officiū qq̄ diuinum: quo Catholici utunt christiani ex græco in id nouū Idioma traduxit: qđ Glorioſus Pont. eugenius iiii. p nrās manus illis cōfirmauit. quo tpe apud Florentiam et Græcorum uniuersalē eccl̄ē occidentali ē facta: et Armenii Jacobitæ Nestoriani: ac æthiopes acceperūt abeodē eugenio catholicæ eccl̄ē documenta. Illis uero qui gtuaces cōtenderēt beatū Hieronymū: si in patria sua idiomate ab Italico penitus alieno usus fuit: et suos cōtribules histros uti docuit: atq; uoluit uideri fuisse alienigenā: rndemus: maiorē melioremq; q̄ sit hu- stria partem ēe Italiæ Calabriā: atq; Brutios: quib; ī regionib; sine cōtrouersia Italicis: et sem per antea uiguit: et nūcq; uiget Germanicæ lingue usus. quin etiā circa Hastam. Taurinos Hippodienses: et omnē eam ad pibis subiectam Italiæ regionem: cui gentes diu pfuerūt Gallicæ q̄ li- ceo magis ppli illi: q̄ proprio idiomate Italico abutunt. Pariter ap Vicetiam Veronāq; pcla- ras elegantissimasq; moribus Italiæ urbes: licet a Germania sint remotissimæ: multi sunt uici multa oppida: ipsis suo dicta ciuitatibus: q̄ ppli teutonica frequentius: q̄ Italica locutione utunt. Sed iam ad nrm ordinē reuertamur. Gesta in histris parti culatim referre nō expedit. sed satis fuerit ea: quæ supra diuersis in locis sunt dicta: ī suū hūc locū colligere. primā scilicet inuasio nem factam ī regionē ab histris. qui Japigas: uel expulerūt: uel dominio oppresserunt: Teu tana muliere pstantissima ī nostris regnante: barbaros supueniſſe: qui oīa in Histris ferro: ignique uastarunt. tertiaq; his populis fuisse maximā et horribilem cladē illā a Vesiooth is illatam: de qua nos ī Romanorū impii inclinatione initio diximus: quæquidē clades illa fuit: de qua Gloriosissimus ipse Hieronymus apud Bethleem degens uoluit intelligi: et supradicto li- bro de uiris illustribus: et in expositionibus minorum. xii. prophetarū: ubi textum declarans prophetæ ab hac: multas in urbes puincias q̄ desolationes spiritu prophetico pdicentis ī hanc maximē sententiā cōmentatus ē. non nēoc impletum ēe audiuimus in nræ originis regione finium Pannoniæ atq; Ulyrici: ubi post tantas barbarorum incursiones ad tantam desolationē est puentum: ut nec herma na ibi manserit creatura: nec aīal superesse conuersari q̄ dicatur. ex us: q̄ uæ hominib; amicari et cōuiuere cōsueuerunt. quæ quidem desolatio quum ad annos centū continuasset: Justinū impulit ut sicut supradiximus Justinopolim munitissimo et loco a barbarorum incursionib; loco ædifica ri curauerit: Proxime uero ætati nræ in bello quod Venetos Genuenses inter acerrimū fuit: et Justinopolis de Venetis ī pacem Genuensiū est facta: et ea adiacentesq; urbes maxima ca lamitate aliquandiu presse: et cōculcatæ fuerant. Finita iam ad hanc alpīm per millia pas sus quadringenta: et quinquaginta ab Varo ad Arsam amnē externis nationib; munito Italiæ oppositarum partem sit Italiæ nra latitudo ī recentem Gloriosissimi Hieronymi doctoris cōme moratoēm: qui sic eam: et me sibi deuotum ab omnib; tueatur aduersitatib; si cut ad hos limites orionem illam in ea habuisse ōndimus.

Regio XII. Apratium. Samnū. Campania. Apulia Lucania. Salentini. Calabria. et Bruty.

a Absoluta Histria regionum Italiæ ad Alpes liburnicas ultima breuis a Fanatico eius sinu promontorioq; nunc Carnaro: p liburnicum mare introeunti amnis ostia ē traiectus: ut alias á nobis describendas septem regiones adgrediamur. Samnium. campaniam. Apuliā. Lucaniam. Salentinos. Calabros et Brutios: licet mihi in hac parte: qđ Livius Patauinus septimo libro usurpare. maius solito negocii meis impendere humeris: cui maiora deinceps sint perueſtigāda: q̄ bis in regionib; celebriora bella: q̄ alibi in Italia fuere gesta: et uiribus hostium: et longinquitate temporū: quib; bellatum ē. Facile tamen erit

Boemi Sclauonia

uide ne Græce

Toutana regina

Aprutium

Alexander epirota. Pyrrhus Hannibal. Balaricus. Totila. uetustiores earum regionū hostes: quas res: et quibus in locis oesserint: à maiorum: aut mīis historijs sumere: et per singulas ciuitatum locorumq; descriptiones: sicut supra fecimus edocere. quæ uero à quadringentis armis postquam septem esse regiones in unicam regni appellationē sunt cōfusæ & in eo occiderint: et qua rōne factum sit: ipsa regni cōstitutio dabetur unico contextu diligentius enarrandum ne singulis postea in locis cōdamur sæpe dicta eadem replicare - Per Ludouici Francorum regis tempora Tancredus miles Normanus, generosi uir animi, ex liberorum xii. ex duabus procreatorum uxoribus pondere premeretur: nouas quæreret sedes cōstituit, meliorē fortunā et opes sub alio cælo, utrib; et ingenio sibi facere cōfisus. qui quum in Italiam uenisset: primum in Romandiola substitit. Pandulphus per id tempus Capuanus princeps bello aduersus Guaimarum salernitanum principem multum implicitus: qui quum auxilia undiq; conquireret: hortem armis deditam, promisso stipendio accersiuit: tantaq; illico: ac tali in Normani oesserefacinora: ut uiros fortes præstantissimosq; eos suo malo senserint hostes - Pandulphus uero hebetioris ingenii ingratusq; spernebat ipsos. ut factum é: ut pro stipendii: de q i Romandiola conuenerat finito transuerme ad Guaimarū: cuius principatū multis præclare oestas breui auxerunt. Premebat uero Normanos duces ut assolet aulicorum Guaimari inuidia quū peropportune accidit Imperatoris cōstantinopolitani i Calabris brutijs Lucanis: et Neapolitanæ urbe mandatus petere salernitanum illi subditū imperio auxilia aduersus Sarracenos siciliam opprimentes: cuius insulæ pars maxima oræcis pdtpris erat subdita. Græci q; forti: ac fideli Normanorū opa usi saracenos omni pene Sicilia deturbarunt: sed et ipsi Græca Normanorū uirtute per singulos dies cū admiratione cōsiderata, i eorum inuidiā suspitionēq; q in accepti bñficu mūneratione pcliniores ee cooperunt. Id quū Normani quæ erant prudentia peruidissent: cupientib; græcis facilius persuaserunt dimittendū esse i pinguis: uberrimæq; rerum omniū apuliæ hibernā uictorem exercitū: qui exhaustam bellis diuturnitate: et barbarorum crudelitate siciliam instanti hyeme cōsumpturas uidebat

Tancredus Normanus i italiā

Apulia ubi primū Normanorū facta

Traductis i Italiam copijs Normani i apuliā delati: maoīa illius partem subegerunt sibi ouij ut sedes hrent: i quā mulieres pueros i pedimentaq; tuta cōseruarent: Melphim urbem arduo: et natura comunito loco ædificarunt. Erat tunc tpris constantinopolitanū imperator michael ethniacus: qui maonis p legatos ex Græcia siciliaq; et Italiæ sibi subditæ regionib; comparatis exercitib; i Normanos duci curauit. Commissumq; é secus Ausidū Canarū Apuliæ amnem: et oliuentem oppidū ingens pliū. in quo Normani uictores superiores q euaserunt. Multa hic de Normanū successib; et rebj oestis dicenda omittimus: quæ xiii historiarū nrarum libro cōtinentur. Tancredo patre: et post patrū Drogone filio comite, ut tuc dicebant apuliæ. mortuis. Hunfredus frum unus in eo comitatu successit. Hicq; quū annis septem comitatū tenuisset moriens Gothfredum frem habuit successorem. per quod tempus Leone v. Pont. Ro. Guaimarius salerni princeps a suis itersectus é. Gisulphus q; Normanus salernitanū obtinuit principatū: qui paulo post Beneuentum Ro. ecc̄æ urbem ut caperet ē adnixus: quod quū rescisset Henricus ii. imperator é Germania Romanus. Leom pontificem p literas psuasit: ut theutonicorū copijs: quas ipse Vercellis Italiæ præsidio reliquerat: acceptis duceret in Normanos. Id quum fecisset Leo Pontifex: supatus plio. et cum aliquot cardinalib; captus fuit. Normani tñ: sicut decuit principes christianos maxima usi eroa pontificē reuerentia eum comitesq; honore psecuti: ad urbem Romā: quā uenerat: deduci curauerunt. felicioresq; fuit Normanis: et melius i Romano pontifice: q in cæteris: quib; adeam fuerant diem seruierant collocata liberalitas: q Romanæ ecc̄æ et pontificis auctoritate ea pmissi sunt obtinenda tenere: quæq; de Italia tunc tpris obtinebant. exinde Gothfredus fato functus Dagelardū filiū reliquit heredem. qđ quum æque tulisset Robertus cognomine Guiscardus filiorum Tancredi ordine sextus: uir ingentis aī. nepote dejecto ingentis Normanæ principatū assumpsit erat tunc ii. Nicolaus Pont. Ro. Is a capitaneis Romæ: quos nūc Barrones appellant:

Melphis colonia normanorū

Ausidū Lofantū nunc.

Leo. pont. captū bello à Normānis.

agitatus.

aoitatus: Guiscardum ad Aquilam urbem: paru ante ꝯditam: in colloquiu accersuit: et quu Guiscardus Beneuentum et cetera quæ uirium ecc[a] tenebat. restituisset: papa illum terræ apuliæ et omnium: quæ in italia obtinebat: sub ducatus apuliæ titulo legitimu instituit possessoren. Robertusq; Ligium se: quod arctissimum seruitutis uocabulum è pontifici et ecc[a] uire iurando addixit. paulogq; post in capitaneos ducens Romanos pceres eos oes edomitos pontifici parere fecit. nec multo post auctus dis Viscardus Gulielmu frem Apuliæ pfecit: et in calabriam ducens sancti Marci urbem comunire aggressus e. Inde progressus: et castra secus amnem Mocatum ad Aques calidas metatus: Consentinos Martiranenses subegit: secundum quam uictoriam: Syllaceum: fine (ut appellant) Squillaceu accedens: per ionu maris littora puenit Rhegiu: quam dum obsidet ciuitatem: Leucastrum Maiam: et Cannalem pactione recepit. Rogerius interim fratru Guiscardi natu minimus castris aliquandiu in Vibonensi mote habitis uallem salmaru: et multa in circuitu Marmanorum ditioni adiecit. Nicę solam uero oppidum cominuens ppio curauit psidio coseruari. Quo item tpre Guiscardus Ganfredo alia fratri Guillinatium et totam Teatinam in nunc Aprutij regione occupata attribuit gubernanda. Inde reuersus ad Rhegii diuisionem obsidionem: Calabros brutiosq; omnibus et ipso Rhegio in sudam: et fractum ptatem redactis: tunc primu dux calabriæ: et apuliæ fram cosensu appellari coepit. Forte p id tpis Bettheminus Bescauetti maurorum principis Siciliæ p Saracenorum soldano administrantis admiratus: Rogerium Guiscardi frem i Brutijs agente occultus adiit: et præmio pditionis impetrato: eu impulit: ut in siciliam rebellare paratissima duceret: quem Guiscardus nauigio e subsecutus. et prima de siculis i Normanoru ptatem uenit urbs Messana. et ne plura hic: q tempus locusq; postulet: dicamus: oes sicilia in Guiscardi fisq; Rogeri ptatem breui e facta. Tuncq; Rogerius Alexandro secundo pont. ro. qui defuncto nicolao suffectus erat: camellos quatuor præda de Sarracenis sicilia pulsis facta partem dono misit. Fuit uero mirabilis dicti Roberti: et fratru cursus uictoriarum: q quidem intra decem et octo annos: quoru ultimus fuit septuagesimus post milesimu saluris annum dictis italiæ regionibus: et sicilia sunt potiti. Paulo post Henricus tertius Impator Germanus Gregoriu. vii. pont. ro. quu acerrimo psequeretur bello. contulit se Aquinam dictus pontifex: et eam cocessionem: qua secundus nicolaus fecerat Roberto cofirmauit: ea tn adiecta coditione: ut marchia anconitana paulo an Picenum appellari solita a suis Normanis occupatam dimitteret. unde factum e: ut quu Gregorius pont. in mole Adriani castello sancti Angeli ab Henrico obsideretur: accedens cu copijs Guiscardus: et Roma p portam Humentana siue Flaminiam coeperit: et Henrico uicto pulso pontifice obsidione liberatum deduxit Salernu. ubi diem post parum obijt. Tanti stam multusq; in Italia et sicilia gestis rebus pellendo Constantinopoli Alexio imperatore Græco: et quidem scelestissimo: qui christianis inimicaret Guiscardus animu adiecit. Sed dum Dirrachio plurimisq; cpti: et Acarnaniæ ac Græcie oppidis: castellis: et insulis xi captis: maiora indies molit: moritur ap Cassiopam insula febri per Julium mensem ex caumate correptus interijt: cuius filio natu minore Rogerio Vrbanus .ii. pont. ro. in Melphiensi concilio paternum i Italia Apuliæ Calabriæq; ducatu cocessit. Alter uero Roberti filius natu maior Boemundus qui patrem semp secutus fuerat dominij in transmarinis hæres: et exercitus ductor relictus e. qui quom in Rogeriu fratrem dominio Italico eu excludere cupientem traduxisset exercitum: meliorem sibi a casu oblatam secutus e fortuna. Gallicos eim: Germanos. hispanos: et anglicos pceres. in christianam expeditione ab Vrbano .ii. pont. ro. apud Claram montem Arduenie instituta secutus Antiochiam durissima obsidione coepit: cuius ducatu: et amplissimo principatu ab expeditionis magratibus donatus fuit. Rogerio Normano post quintu et uigesimum

Robertus Guiscard) normanoꝝ scripꝝ

Ligium

Squilaceum

Primus dux Calabriæ

Successus Normanoꝝ in rebꝫ bellicis

Henricus iii. Imper.

Guiscardi mors.

Boemondus Normanꝰ Anch Antiochiæ ꝓfi citur.

annũ defuncto Gulielmus filius succeſſit · qui Alexii Imperatoris conſtantinopolitani filiã
in matrimoniũ pmiſſam hãre ſperans: ĩ Græciam pfecturus · ſuos apuliæ et calabriæ
ducatus: Caliſto · II · pont · Ro. commendauit. Sed Rogerius altero oẽnitus Rogerio Norma
no Guiſcardi Germano frẽ Comes ſiciliæ: nihil pontificem ueritus calabriam inuaſit: et pri
us dimidiam coepit: q̃ Pontifex de ferenda ope potuerit cogitare. Miſit tñ vgonẽ cardi
nalem caliſtus: per quem se. apca legatum Nicephori arcem: quã obſideret in calabris Ro
gerius cõſeruare: et ipſum uerbis cõminationibusq; ab incoepto deterrere ſperauit · Ipſeq;
pontifex cardinalium collegio & Romanorũ copijs tumultuarie cõtractis: ſociatus, bene
uentu uſq; ſe cõtulit · qua infausta in expeditione multoſſibi chariſſimos febrib) correptos,
amiſit. & ipſe mala pariter uſus ualetudine lectica in urbem æger moeſtusq; relatus ẽ. Qua
fretus bñ gerendæ rei occaſione Rogerius calabriam omnem: apuliam q; ſubegit. Gulielm)
uero uxoris ſpe fraudatus: quum ad affines ſalernitanos in ſtaliam reuerſus conſuoiſſet:
diem ibi nullis relictis filijs obijt. ex eoq; tpre Rogerius tantarum rerum ſucceſſione
elatus: non ſe ultra Apuliæ: et calabriæ autem · ſiciliæq; comitem: ſed italiæ regem appellare
coepit. Secundus uero Honorius pont · caliſto defuncto ſuffectus eam diſſimulauit indigni
tatem: quã ſecũdus Innocentius Honorij ſucceſſor ferre non potuit · adeo: ut iracundia magis
ductus: q̃ uiribus, ad tantam rem aggrediendã neceſſarijs fretus: tumultuario cõtractum
impetu exercitu in illum duxerit: tanta uero pfectus ẽ celeritate: ut Rogerium: qui nullos
dum diſſet à pontifice factos apparatus: apud Sancti Germani oppidũ ex Improuiſo adortus
repulerit: et eo oppido ui capto tyrannum ĩ caſtro Gallutio: in quod ſe de ſuo receperat
obſederit · Sed calabriæ Dux Rogerij filius: cũ exercitu ueniens: et prẽm obſidione liberauit
et pontificẽ cum cardinalib) ſuſis eorum copijs coepit · Vſus tñ modeſtia Rogerius · pon
tifice cum ſuis omnib) liberato: quicqd uoluit abeo: pter q̃ reoni titulum impetrauit. Reuer
ſus Romã Innocentius: aduiterinum Pontificẽ nouũ ſuffectum reperit Petrum Petri leonis
filium: qui ſe anacletum Pontificẽ appellaret. quare Piſanorũ triremib) cõſcenſis ĩ Francia
nauigauit · Rogeriusq; nouo et adulterino Anacleto ĩ pontifice adorato: regni titulũ et
coronã abeo obtinuit: primusq; omniũ normanorum abſurdum utriuſq; ſiciliæ regni
titulũ habuit · Ad tertium inde annum Innocentius Piſanorũ auxilio Romã reuerſus Lo
tharium Theotonicũ Imperatorẽ Romanũ declarauit: et in lateranẽ ecc̃ coronauit, ambo
q; primarij chriſtianorum principes aduerſus Rogeriũ cum exercitu pfecti: omnib) eius po
liarunt: quæ citra fretum ſiculum occuparat · Nec multi interceſſerunt anni: quũ Roge
rius Innocentij Pontificis occaſione mortis fretus: ſecundo Celeſtino primeum: poſt ſe
cundo Lucio pontificib) Romanis rem ſuã frigide adminiſtrantib): et demum Eugenio
iii · pſtanti Ro · pontifice: multis agitato difficultatib): oia de Italia recepit: quæ Inno
centius ſibi Lotharius q; abſtulerant. Is ad annũ reoni ſiciliæ aſſumpti quartũ et ſeptua
gẽſimũ Panormi moriens: Gulielmũ filium habuit ſucceſſorem · cui ab Adriano iiii · primum
poſt d · iii · Alexandro Romanis Pontificib) · Regni ſiciliæ et Ducatus calabriæ ac apuliæ
titulus ornato ad annũ ſui principatus: quintũ decimũ Panormi defuncto: alter filius Guli
elmus hæres ſucceſſorq; fuit · hic uero pacis: quietisq; amator: quum in multitudinẽ Ro
manorũ Pontificũ ĩtra annos xxv. inciderit: · iii · Lucii · iii · Vrbani · iii · Clementẽ
nulla ab eorũ quoque moleſtia agitatus bono cognomine ẽ ornatus · Tandem et ipſe Pa
normi ſine liberis eſt defunctus · Erat tunc Panormi Tancredus: quem Rogerio ſupradi
cto ex concubina genitum omnes ad eã diem spreuerant: ſed reoni ſiciliæ proceres ne
in Romani pontificis: ſuũ id regnũ recipere adnitentis pſtatem fierent: uel potius: ut hoc
in regnũ ſubiato: et prætenſo ſignum ſuã confirmarent tyrannidẽ: huic regni titulũ
demandarunt · Iamq; Tancredus pro reoe habitus ſiciliam retinebat: Calabriæ apu
liæq; manũ inijcere conabant: quam Celeſtinus · iii · Pont · ro illi obſiſtere cõſtituit
Sextum is Henricũ ſuevum tũc imperatorẽ electũ. ea cõfirmauit cõditione: ut regno ſi
ciliæ pprius recupato ſumptib): et cenſum ſolueret annum: et terras iuriſ eccleſiaſtici
ſibi reddaret · idq; : quo facilius aſſequeret: Conſtantiam Rogerij regis ſupradicti

Rogerius norman).

Innocentius ii · pp
bello capit.

Anacletus antipapa ·

Primus rex utriuſq;
ſiciliæ ·

Gulielmus Rex
ſiciliæ

filiam uirginem in Monasterio Panormi agentem: natu orandiorem: q̄ quæ uix filios paritura crederetur: dispensatione ap^ca ab eo uxori traduci permisit. Ingressi cum exercitu Rex et regina primo Imperii sui anno Neapolim obsederunt. sed quum pestilentia exercitum inuasisset. re infecta abeuntes in Alemaniam se contulerunt: qui anno inde quarto: cū paratiore exercitu reuersi uniuerso regno potiti sunt Tancredo: et margarito e pirotarū rege: qui p̄sidio illi aduenerat interceptis. Henrico ad octauū Imperij annum mortuo: electores impii dissidentes: pars philippū henrici defuncti Germanum frem. pars othonem saxoniæ ducem delegerunt: quem Honorius iii. Pont. max. coronauit. et quia paulopost cōtra eius uoluntatem regnum siciliæ hostiliter aggressus e excōmunicauit. Id ei regnum Federicus Henrico vi^o. et Constantia monacha genitus obtinebat: qui adolescens bonæ ut uidebatur indolis saracenos oī sicilia deturbauerat. Sed hic Secundus Federicus ab Honorio p̄dicto Pont^ce post othonis excōicatoēm i Imperatorem declarat): Federico primo Barbarossa inmanior tam multa in Pontifice Honorio machinatus e: ut qui coronauerat eū bonus Pontifex: impio: ac regno priuare: dēq; excōicare fuerit cōpulsus. quem Gregorius ix. pontifex Honorio suffectus pariter priuatū excōicauit. Isq; sceleratissimus Federicus Pontifici Gregorio per annos xiiii: quibus uixit: adeo infestus molestusq; fuit: ut diem ille mestitia cōfectus obiisse sit creditus: ferunt Senebaldum de Hisco Cardinalē Genuensem p̄ Epra Honorij et Gregorij pontificū supradictorū nō uulgari cū Federico amicitia usū esse. et quūs in Romanū Pontificē. Innocentiū iii. Gregorio successisset: dixisse Federicū malo eius bonum se amicū cardinalē in uehementem hostem Romanū pontificē tenuitatū hre: qđ quidem ipse rerū successus uerū fuisse ondit. nanq; Innocentius concilio ap^d Lugdunum cōgregato: ijs: quæ p̄decessores sui in Federicum gesserant approbatis: Lantherdunum a sua illi in imperatorē primo: et paulopost eo defuncto Guilielmū ollandiæ comitem subrogauit. solenniq; decreto sanciuit: qđ di sanctione lxiii^a extat: nullum de cætero: qui Imperator sit Romanj regno siciliæ: qđ peculiare e ecc^æ Romanæ membrū p̄fici posse. supuixit postea Federicus annos quinq; q^o tpre multis agitatus e calamitatibj. primo nanq; Henrici filiū: quem sibi cōstantia regis Aragonū filia uxor peperat ob ancillæ Zelotipiam in carcere necauit. Inde apud Parmam urbē proelio superatus ditissima impedimenta: et decē milia militum ferro occisos amisit: alterq; filius legitimo matrimonio ex eadem uxore genitus nomine Enisius Bononiensibj: q̄rum infestaret agrum occisus e. Tandem á manfredo filio ex ancilla suscepto: qué Tarentū p̄fecerat: quum leuiter ægrotaret suffocatus interiit. Post cuius mortem electores illico Corradū dicti Federici filiū: quem ex filia Joannis Hierosolymitani regis uxore susceperat Imperatorem declarauerūt. qui nullo deterritus paternæ priuatois exemplo regnum siciliæ uiolēter ingressus e: et Neapolim accedens: quū ciues excōicatō deditionē facere obstinatius recusassent: urbē p̄ obsidionē fame q; potitus: moenia multis in locis aperuit. ciuesq; p̄sertim primarios male habuit. subtractus tñ est paulo post morte: quā Corradinus fr dato ueneno accelerasse dictus e. At Pont. Innocentius iii. qui sub ipsum necis Federici tp̄s excitum parare coepisset: opportune Corradi morte intellecta Neapolim se cōtulit: quem apparuit et aduersante magnis conatibj Mānfredo potiturū regno: nisi eū mors breui ap^d neapolim subtraxisset: p̄ cuius mortis occasionē Manfredus p̄tenso Corradini ex Henrico: quem p̄em Federicū mori coegisse diximus: et cōstantia Aragonensi nepotis tutelæ titulo regnum oē mirabili celeritate subegit adeo: ut primus rem cōfecerit q Corradini pueri in Alemania agentis tutores ueri tantæ uictoriæ certiores facti aut uenire potuerint: aut oratores mittere: principibj regni ac populis factæ celeriter deditionis grām á rege puero: sicut decuit relaturos. qđ quidem ne posset accidere Manfredus dolo ex sua moenia malignitate usus: nuntios dere pente simulantes aduenisse subornauit. a qbj in regno palam é factū pueri regis Corradini interitum luctu oīa lacrimis q; in Alemania ipsis pectibus repleuisse. moxq; sub ipsum rumorem: accurate dissominatū Manfredus regio procedens apparatu sese regem appellari: salutariq; curauit. Idq; quū rescisset iiii. Alexander

Otho Impr.

Federicus. ii. Imp. ille q fusus ad Parmā

Conradus Impr

Manfredus rex

Alexander iiii Pp. Dont. ro. qui innocentio succesſerat: et manfredum de more excōicauit: et paratiſſimū aduerſus eum duxit exercitum. Manfredus uero pecunia abundans: quam in ſuorū cædibꝫ: et reorū direptione cumulauerat: et multos ex aphrica saracenos: et Florentie aliarūq; lombardie urbium extorres: qui tunc multi erant mercede cōduxit: quo fretus exercitu Alexandrū papā cū ignominia repulit. Creatus post Alexandri mortem: quæ tunc forte acciderit. Dont iiiii. vrbanus ex trecis Gallicus saracenos a Manfredo in Italiā siciliamq; pductos p crucesignatos undiq; ex christiano orbe coactos primū repulit. Post Carolum Ludouici regis francorū sancti fratrem Germanū principes et Andeg auorum comitem regni sicilie cathā ultra ultraq; farum freti rege declarauit. Carolus uero Romā ueniens. senatoria dignitate tandiu administrauit: quousq; ex suis ex Gallia uenisset exercitus. Coronāq; Carolus et Beatrix uxor regnorum sicilie et Ierusalem accepturi p solenne stipulationem annuos duo de quinquaginta mille aureos Pontifici et eius successoribꝫ spoponderunt. Delatus ad Casinatem saltum cū copijs rex carolus: eo ui supato Manfredum q; resistentem repulit: quē retrocedentem paribꝫ castris: usq; Beneuentum insecutus ē: pares q animis: et uiribꝫ pstantissimi duces ad diem iiii. calendas maii. anni sexti. et sexagesimi supra duodecies centenum salutis cōflixerunt. Manfredus uero: quē aliquando uictrice fortuna uicisse apparuit: supatus occisusq; ē: in cuius exercitu duo mille hominū ceciderunt. Quarto clemente paulo post in defuncti Vrbani locū subrogato: quū Carolus q depta: nullo post Manfredi mortem resistente: regnum quietissime possideret: Corradinus adolescens suis: et alemanorū uiribus: ebrq; maximis fisus: ut auitum recuperet regnū adnixus ē: seruataq; pontificē: qui habitus sit sanctus cū alemanno adolescenti ipse in Gallijs orandus manifesti piculi audaciā dissuadere sit ueritus multus dixisse contrariā curie Ro. et urbe sentientibꝫ puerū p uictima ductū ingredi regnū. Sed erat tunc Romæ senator Henricus Castellæ regis frater: ex cuius sorore Constantia Corradini oenitore natum fuisse ondimus: quo suadente: atq; ex urbe Roma tunc cū cū banderesijs somlibra auxiliū subministrante: alemani furentes ingressi sunt regnū. Commissoq; in campis palentinis plio cui Henricus ipse senator interfuit: Carolus supior euasit. quū cædes in alemanis maxima cōmitteretur: senator Romanis deducentibꝫ i tutā euasit. Corradinus et dux austriæ seruorum hitu fugientes ad Auscura puenerunt: ubi ad diem cōmissi pli octauam recogniti sunt: ad Carolū q pducti: in quos carolus publice animaduerti iussit. Ad annum postea regnorum Caroli circiter octauū Gallis suis i sicilia pudicitiā mulierum lasciue nimis et petulanter ptentantibꝫ siculi omniū pene urbium: ac oppidorum ppli coniurarunt: q primū die cōstituta aduesperascente Campanis significari coepisset: confodiendos ee a singulis ocallos intra moenia reptos: qd quum eet non minus crudeliter: q constanter factum: dominio Gallis publice abrogato Petrus Aragonū rex accersitus ē: qui demandatum sibi Trinacriæ regnum secūdo octogesimo et duodecies centeno salutis anno: ea ptensa rone audentius accepit: q illud constantiæ uxori hæreditario pris Manfredi iure deceret deberi. Carolo ad duo deuicentum q regnare coeperat annū defuncto: et Neapoli sepulto: successit alter Carolus: qui regni italiæ partem siculæ regnum nihilominus appellatū: quatuor et uiginti annis obtinuit. Is nulla alia re notior: q quia proletarius in regno queuisse dicitur: anno ætatis quadragesimo moriens. xiiii. filios ex maria uxore regis vngariæ filia: nouem mares: fœmelas quinq; reliquit. quorū notiores fuere Carolus cognomento martellus: ungariæ titulo regni insignitus. Ludouicus qui ordinis minorū in sanctorum numerū translatus fuit. et tertius Robertus: qui illi et patri in regno successor Franciſci Petrarchæ amicitia nobis ē notus: huicq; ad annum christi tertium: et quadragesimum supra terdecies centenum diem obeunti Ioanna quæ prima ē dicta in regno successit. Ladislaus exinde diebꝫ nris Post secunda Ioanna. Deinc Ludouicus. demum renatus extremi Galliarum ex andegauus regum mī huius regni gubernacula diuersis ronibꝫ successionibꝫq; usi: qd in nris historijs diffuse apparet: obtinuerunt. et duodecimo Ianuario anno quieta eius regni. et Neapolitanæ urbis possessione gaudet possessione. Alphonsus Aragonū rex inclytus: cui inter dictos omnes cōtigit: ut de cæco maximis xx. annorū laboribꝫ et periculis tanto regno: curru uitreo Neapolim inductus triumphauerit.

Carolus andegauēsis et beatrix coronati

Manfredus cadit.

Victoria Caroli regis

Dux austriæ et Corradinꝰ publice puniti

Vesperæ sicule Gallorū internicie.

Sicilia ad Aragonēses

Proletarius i. cui sit multa proles

Carolus martellus & Ludouicus.

Ioanna. utraq; Ladislaus Ludouicus Renatus Alphonsus

Si uero: quod factitant mercatores calculū in summas redigere uoluerimus: Normani quinq; et cē tum triginta Germani sex et septuaginta. Galli octo et centum septuaginta. Alphonsus Aragonum xii. annis: q̄ quadringentos et unum cōficientes has de quibꝫ dicturi sumus sēptem Italiæ regiones sub unico regni q̄nq; Neapolitani: q̄nq; Siciliæ circa fretum dicti titulo tenuerunt. Sed iam no strum contextum ordinem ad Troentum amnem redeamus. Continet eius fluminis sinistra Samnitum regio cum amplissima: tum etiam uarijs populis oriscq; distincta. Siquidē Precutini Pinnenses. Feretani. Peligni. Marrucini. Furconienses. Amiternini. Vestini plurima possidētes loca ꝓpter in Samnitibꝫ annumerati sūt. Dextrimiteq; ois ea regio: ut tandem mee ætatis nōibꝫ utamur ab hoc Troento amne: ab Aquilaq; Amiternien sium: a Fregellis ubi nunc dr Ponscor uius: ab Reate. ab Suessa Pometia uestinorū nunc sessa hinc ad Beneuentum: quā inclusit ciui tatem. Inde ad Larinates apulorū fines. mutatumq; ex Samnio ꝑtis Aprutii nomen magnā illi partem cōplectitur. Absurda uero ē hæc facta mutatio. et ꝓpter quam multi ex doctioribꝫ uiris: sed regionum impijs credant aprutium ee: quod olim Brutij fuere: quū trecentis: et alicubi pluribꝫ passuū milibꝫ Apratiū distet a Brutijs. Toleranda uero uel ea rōne uidetur ipsa mutatio. q̄ ex particula licet tenui: tam amplæ samnitium regionis: id aprutii corpus sumpsit nōiatio nem. Siquidē ubi ꝑcutimus dici fuit solitus ager fracta ab Impijssimis mutatione dici cōpit. Aprutinus: ~~facta ab impijssimis~~ mutatōe: et quod prima incohauit samnij ad Picentū fines particula: cæteræ samnitium particulæ: atq; oræ sunt cōplexæ: ut ois regio nō præcutina sed cor rupte Aprutiū uocaretur. nā Plini. ubi hanc describit regionē a superioribꝫ incohans: ut ad Pice num ueniat: sic hꝫ. Ab Aterno amne: ubi nunc ager ꝑcutinus Pennensisq; idē castrum nouū flumē Iuuantinū Truentum cū amne: quod solū Liburnorum in Italia reliquū ē: flumen albula Tessuinū: finitur ꝑcutiana regio: et Picentū incipit. est uero hæc uia: per quā duo omniū: qui arma tractauerūt: excitusq; duxerunt: ꝑstantissimi duces Hannibal primū. et post. C. cæsar geren dis rebꝫ maximis i huius regni loca: regionesq; uenerunt: nanq; Plin? li. xxii. scribit Hanni balem post cladem ad Trasumenū Romanis inflictā: Spoleto nequicq̄ oppugnato duxisse in dorū Picenum. et ꝑ da omnis aria rerum ꝑ aliquot dies facta: profectum per Precutinum. et Adri anū agrum: Marsos inde Marrucinosq;: et Pelignos deuastasse. C. dūt Cæsar: sicut eleganti simis cōmentarijs suis hētur: maximo poressu: oēm dorum Picenū ꝑcurrit. cunctæ earum re gionū præfecturæ libentissimis ais eum receperūt: exercituq; eius omnibꝫ rebꝫ iuuerūt. Inde cæsar septem oīo dies ad Corfinium cōmoratus: ꝑ fines Marrucinorū. Ferentanorq;: et larinatū in apuliam puenit. Sed iam urbes: oppida: et flumina: quæ Pli. hic in præcutianis: nūc aprutij ini tio dicit mīs nōibus declarare poamus. Illudq; in primis nō omittamus Truentum oppidū. qd Plini a Liburnis dalmatiæ pōtus secus Truenti amnis ostia ædificatū fuisse indicat nō extare: hec aliqd in eius uestigio parum apparente subrogatum ee uel oppidū: uel castellū. est uero primū ad dictū Truenti amnis sinistra oppidū Columella. deīn sequunt Contraguerra. Ancaranū. morrū. et Minotrassinū: qd uetus oppidū Plinius Tessuinum appellat: cui proximum ē castellani amnis Asculum ambientis ostium: quo se in Troentum exonerat. et ad ipsius castellani sinistram castella sunt Monssanctus. Macula. Buffarū. S. Vitus. cui oppido hæret uallis castella na: ab eius fluuii fonte: quem ibi habet appellata: et aliquot uicalis hītata. ab eaq; ualle ad Amatricē nobile præcutinorū oppidū. Troento amni mōtes imminēt altissimi nullis ca stellis: aut oppidis habitati: secundus sequit in Præcutinis Fluuius Librata: quem ab aqua rum colore: albulam maiores appellauere. estq; passus quinq; milia secundum littus a Tro ento semotus: cui dextrorsum ignobilia hærent oppida: et castella Carrapolis. Neretū. et ad sinistram Torturetum. Sancto merus. et S. egidius. ad quod castellū Libratæ seu albulæ am nis: fontes origoq; habent. Salinus deinceps ē amnis: ab Apennino defluens: a quo amne uix duo milia passus a Librata recedente remotiora sūt ad dextrā in mediterraneis montibꝫ Rocheta castellū. et Cuticella oppidū: arcem hīs omnū eius oræ naturæ loci: moenitq; munitū. Sini strorsum uero castella ibi adiacent Montorū. et superiore loco poggium. morelli. Supi Troia quinq; deinde milia passus abest Tordinus amnis: quē Pli. Vuantū appellat. habetq; in apennino ad radices Cornimontis originem. Hæret uero ei dextrorsum i maris litore

quandiu in neapoli Normani. ite Galli remanuerunt. et Ger mani

Troentus flu
Precutini. Pinnēses
Feretani Peligni
Marrucini Furconien
Amiternini Vestini
oīs Samnites cum
Beneuento
Suessa. nunc sessa
Aprutium nunc.

Precutini mox aprutini.

Troentū op.
Columella. Cōtraguera.
Ancaranū Morrū
Minotrassinū
castellanus flu. Asculū
Mōssanct) Macula
Buffanū. S. Vitus
castella nauallis. Amatrix op.
Librata flu. olim albula
Carrapolis Neretū
Torturetū sanctomer)
S. egidius Rocheta
Salinus flu. Cuticula op.
Montorū
Poggiū morelli Troia
Tordin) flu. olī Vuantū
Cornus mons.

Flauianeū. olim castrū nouum

oppidū Flauianeū olim nobile: nūc paucis hī tatum colonis: qđ Ptolomæus Plinīq; castrū nouum appellāt. Supraq; Flauianeum in mediterraneis Tordino dextrorsum prima sūt oppida Mosanum Rupatoni. et Villantium. sinistrorsum uero eidem amni: et pariter littori proximum e castellum. mons Paganus. supraq; xii a mari miliario Viciola fluuius ī apennino ad cornū orundus Tordinū auget. Ibiq; Teramum ē nobilissimū regionis oppidū. quā Ptolomæus Plinīusq; Interamniā appellant. Paulo ēi supra Teramum torrens noīe Flumicellus ī fluit. Tordinū. ut tot circūdatum amnibꝫ oppidū ī teramnia debuerit appellari. Genuit is locus magnū regioni ornamentū Simonē patrem et Theodorū filium: iure consultissimos genere ꝓgenitos Quiadorū ille in Pisana constantiensi: et Basiliensi synodis Pontificūq; Romanorum curiæ causas egregie portauit. hic sacri Palatii auditor e. Genitorq; Venetiis natus. Romā nunc ī colūt ad proximū q; flumicelli ortum, triā sunt proxima et ppe cōtigua: ut uncū oppidū soli Campi uocabulo nominentur. Supraq; Vitriolæ ortum castella sunt: Bisignum. et Ruonanum. Toruinū aūt siue Iuuantinum inter: et proximum uetusta pntisq; noīs Vomanū amnem sex ī littore milia passus intercedunt. oppidaq; et castella inter utrunq; sunt plurima partim pariter ab utroq; distantia. partim alterutris pro montiū in quibꝫ sunt inæqualitate: et aliquorū utriusq; amnis ī flexu proximiora: quæ in infimo: ad supremū: quo sita sint ordine satis fuerit explicare. Morrum. Locaristum. Custodia Vomani. castrum uetus. Transmundū Cautranum Forella. Mianum. Rapinum. Collis uetus. Fornariolum. Montorii. Rupamontorij. Poggiū Vmbrechi. et Rossenū. Ad Vomanaq; fontem uici sunt in apennino: pplus frequentes. Campus Iustus. Poggium Castellum et Massionum. hīq; Vomanus sinistrorsum ī mediterraneis Castella Motulæ. montem uiridem. et montem Gualchū. Hucusq; fuerunt pcutini. qnq; dem Pli. ad aorum Hadriæ coloniæ: et ad aterni amnis fontes fines: aorū Præcutinā finiri dicit. Deinceps versabimur in Marrucinis: quos Liuius Li° xxviii dicit dedisse uoluntaria noīa in classem: quam Scipio ī Aphricam duxit. et Li°. lxxii. bellū describens Italicū dicit Marrucinos marsis rebellibꝫ cōsensisse: et li. lxxvi. scribit Sulpitium Legatum Marrucinos cecidisse. Post Vomanum amnem fluuius Plumba sequit. cui cāstellū hæret Hadriæ portus appellatum. supius ē Sylua oppidū et Troia sicut plinius. ut nūc aūt quinq; milia passus a mari: et ab utroq; fluuio pariter distat. Hadria uetus Romanorū colonia arduo in colle sita: quæ cum ornatissima fuit Hadriano impatore Romano. De quo Helius spartianus Hadrianus Hadriā ortus maiores suos in Hyspania ortos per tempora Scipionis ī Italia resedisse in libro uitæ suæ scribit. et Insta. Hadrianus apud Neapolim Demarchus in patria sua Hadria quinquennalis fuit: Liuius libro xxviii. Anno quinto belli punici secūdi Hadriæ aram ī cælo septies q; hominum circa eam candida uestē uisas ēe. Sup Hadriam Plumbæ fluuio ad dexteram castellum hæret celinum. supiusq; ad ipsius fluuiū fontem oppidum ē Schiranū eidem dūt Plumbæ fluuio secūdo supra mare miliario, sinistrorsum imminet oppidū nobile ciuitas sancti Anoeli appellata: idq; Plinius: et Ptolomæus Anoolum dixere. quod ēim ī multis contigisse uidemus: tam facilis: q̄ pia fuit Anoeli ad Anoelum christianis temporibꝫ facta mutatio. et supra illud plumbæ amni ilex oppidum pariter ē ppinquū. Distat á plumba fluuio secundum mare tria milia passus amnis Salinus. eiq; ad dexteram in littore hæret castellum portus S. Angeli dicti. supraq; in mediterraneis Salinus fluuio ducetur noīe sino in apennino ad cornī radices oriundo. cui dextrorsū octo iminent oppida: et castella: quæ satis fuerit ordine recensere. Casilentum. Mons siccus. Pionatiū. Bisentū. Coruinianū. Serra: et Valuianū. Paulo ēt supra Fini amnis ostium. Altero Salinus auget flumine Tauo: quæ pariter in apennino ad cornū exoritur. inter q; hæc flumina: pari pene distantia: et quarto á mari miliario oppidum ē in regione primariū ciuitas Pennæ appellata. Pennensium nomine ap uetustissimos notissima. Sunt ēi ii: quos superius Plinium postpræcutinos Pennenses diximus posuisse. eaq; in fluuiorum peninsula: Tauo dextrorsū imminent Collis Coruinus: et Lauretum nobile oppidum. sequitur in litore aterni amnis ī regione primarii ostium: quem amnem nunc Piscariam uocant. Is fluuius Nuria ab monasterium Casanouæ secus apenninum oriundo dextrorsum augetur. suntq; ad Nuriæ dexteram mons Syluanus Castellum. spoletorū oppidū et Moscūsum: Planellumq; et Capagattum Castella.

Mosanū. Villatiū

Mōs p doan) Viciola flu.

Teramū olī. Interamnia

Flumicellus.

Campum.

Bisignū. Ruganū.

Tordinūq; olim baciū dictū. pontan) auctorē.

Vomanus flu.

Multorū oppidorū ignobiliū. nomina.

Massionum.

Motula. mōs uiridis

Mons gualchi.

Fines pcutinorū.

Marrucini.

Plumba flu. Sylua Troia.

Hadria. Hadrian).

Species

Celinū. Schiranū

Ciuitas. S Angeli olim Anoolum.

Salinus flu.

Sino flu.

octo oppida obscuri noīs ad sinum flu.

Tauus flu. Finis flu.

Penne op.

Collis Coruinus

Lauretum op.

Aternus flu. siue piscaria ī marrucinis.

Nuria

Castella ad aternum ignobilia

et subipso fonte Abbatiá casarouæ: ędificiis: et cætero ornatu: ut in ea montiū asperitate conspicua. supra Nuriam fluuium Aterno: siue piscariæ amni dextrorsum adiacent Rosanū Petranicum: Turris Antonelli. et superius ē Castilionum. Dein ceps descendenti obuius ē fluuius est fluuius Caput aquæductus: huberrimo manans fonte: qui fluuio ad sinistrā Buxum primo: et superius ad fontem offenum adiacet. interq; ea capistranum duo milia passus ab eo flumine ē semotum: quod oppidum uiro nūc ornatur celeberrimo Ioanne Capistraneo Seraphici Francisci ordinis: quem decorat alumno miraculis: et quidem frequentib): qd post apostolorum tpīa retrā: atq; inductum fuit i uita corruscante. supraq; Capistranū i mediterraneis ē oppidum Carapellum. debinc arduo ascensu Aterno amni adiacent: Vetoritū et Raianū et superius ē Aquila urbs præclara. Eius originem relaturi: quædam mi huius opis intentrom accommodata altius repetemus: ut minori sit miraculo nris hominib): tantam ciuitatem potuisse in ea montiū asperitate tam breui tpre coalescere Romæ sub cōsulibus: atq; et postea sub principibus florentē: hi montes: in quibus Aquilam nunc ēe uidemus: duas habuere urbes: quarum unam noīe Amiternū paulo: q nunc sit aquila frequentioro fuisse cōstat. Liuius ei Libro. x. scribit spurium Cornelium Consulem Amiternū oppugnatum de samnitib) coepisse. cæsaq; oppidanorum duo milia: octingentos captos. quater mille ducentos octuagīta. et in postea idem Liuius/ pplos italiæ enumerat: quæ Lucio Scipioni in Africā traducturo sponte auxilio fuere: dicit Amiterninos/ simul cum umbris Nursinis: et Reatinis milites illi dedisse. Verrius uero amiteras appellat turrioeras: fuitq; situm Amiternum in cōtinuato: ac plano montis dorso: quinq; milia passus ab Aquila distans: cuius theatri templorūq; et turrium ingentis: ub apparet urbis reliquiæ fundamenta cernunt. Habuit uero ea urbs maoni ornamenti ciuē salustiū Crispū. nobilem historicum. Altera urbs i montib) Aquilæ adiacentib) fuit: Furconiū appellata: quæ etsi Amiterno nois uetustate: pli frequentia: et opum magnitudine fuit impar: suā in tpribus christianis habuit dignitatem: q plurib) conciliis quæ ante annos sexcentos Romæ aut alibi per Italiam celebrata fuere. epm Furconensē ascriptum legimus. eratq; Furconiū diuersa ab Amiterno regione octo milia passus: ab aquila distans: in Aterni amnis fluenta pcliuior: ubi ēt nunc extantia quadrati lapidis fundamēta Furconiū appellat: uideturq; eius urbis agrū fuisse illum maiori ex parte: quē nūc possidēt aquilani. Itaq; Amiternus ab ignoto nobis hoste: et Furconio: quod scimus: a Longobardis solo æquatis: ipsarum urbiū: et suorū agrū pli: quos soli montuosissimi aeris salubritas multos honeret: conseruaretq; : in grumosis: arduisq; ascensu montib) comunitis oppidis: et castellis sese cōtinuerunt. et quū dispersi ea in locorum asperitate ipsi pplī nullam reipmis formam: quem possent cōtinere: in tyrannorū subiectione/ ptabem q; uenerunt: a quib) diu: multūq; lacerati oppressiq; sunt: crediderimq; q; tradita per quatuor: aut ad summū quinq; p ætatū successionem/ publica nunc fama aquilani affirmant factum ēe: ut quum diu intuisum tyrannidis jugum excutere statuissent: singuli castellorū populi nihil duxere antiquius. q hoc murorū orbe: quē nunc hī aquila incohato: singulis castellorum pplis: quos futura in urbe tenerent: inhabitarent q; : uicos: qui hodie q; internoscunt distribuere: ut eo quisq; ardentius opi intenderet: quos sese domui et rei suæ familiari studiū impendere intelleoeret. opamq; naudre. nomen uo aquilā non ab augurio: sicut oentiles olim: sed a similitudine uidere/ quia speraverint eam urbem/ oīb) turca pplis haud secus: q aquila cæteris auib) potentiorem dignioremq; futurā. Quo aut anno Aquila urbs condi coeperit: incertum oīb) ēe uidemus. sed eam scimus minus nouā esse: q incolæ opmentē: et prædicet. Hanq; in .11. Nicolai Pont. Re gestis reb) hētur: qd supra ondimus Robertū Guiscardū: ad annū salutis decies centenum: et sexagesimum accepisse ab eo Pontifice i Aquila ciuitate Ducatus Apuliæ cōcessione. Coeperat uero eius urbis fortuna reipu. proximis tpribus a ciuiū discordia labare: adeo: ut ad pristinam calamitatem reditura uideretur: nisi maximo dei munere Sanctum Bernardinum senensem ap eos obire cōtigisset. tantusq; nanq; ex oī orbe christiano populorū concursus. ad sancti eius sepulchrū miraculaq; uisenda ē factus: ut quū urbs aquila

Rosanū Alanduū Petranicū Castilionū caputaquæ ductus.

Buxū. offenū.

Capistranum.

Vetoritū Raianū.

Aquila ci.

habuere.

Amiternū.

Salustius Amiterninus.

Furconium.

Nomē aquil æ urbs

Mons regalis ꝺ

opibus sit aucta: tum maxime ciues cõcordes: unanimes q̃ sint facti. supra Aquilam am
nis aterni siue Piscariæ fonti subiacet in apennino oppidum mons regalis: cui oppido in colæ
affirmant: nobisq; onderunt Pyrum ẽe proximã colli innatam: taliter fastigiato: ut aq̃
in eam pluens arborem: triplici facta diuisione: in tres maonos amnes: diuersas petentes regi
Velinum Troentu flu-ortus Aterni
ones. Velinum. Troeuntum. Aternumq; siue piscariã delabat. Habet sini sbor sum Aternus
ostio i maris litore pximũ Piscariam oppidum: cui nomen sicut fluuij ẽ mutatũ. sic dẽ aternũ
Piscaria op.
eam uetus sissimam urbem Plu. Ptolomæusq; appellant. supiusq; urbs Theatina Marrucinoꝝ
Theate urbs.
a Plinio dicta: septimo miliario a mari recẽdit. epõ nunc et ciues suo ex nobili Voloona
norũ familia oriundo ornata: quã Pipinus Caroli magni filius: q̃ Longobardis obstinatiore
fauisset aiõ demolitus ẽ. et tri anno ab inde paulo plus minus ducentesimo Normani eã
duxerunt dionã: apud quam Aprutinorum gubernationis sedem tenerent. Nam quod supra
ondimus Gaufredus Roberti Guiscardi fr per. II. Nicolai Pont. Ro. tpra occupata regionis
caput: hanc urbem Guilliani cãq; oppidum faciebat. Auget superiore loco Aternum Alba
Alba flu-
fluuius binis auctus torrentibus ex maiella oriũdis: inter quos amnis ẽ oppidũ manupellũ
Manupellũ op-
urso ornatum comite: ex patritia ursinorũ gente Romana oriundo litteris decorato. et pau
Rocchamorisq
lo supius Maiellæ adiacet Rocca Morisq. inferius Cusanum: et ad aterni ripam ẽ oppidulũ
Maiella mons
turris dictũ. Lucus deinde oppidũ aterno ẽ proximũ: ad fluuiũ unius ostium: quẽ nũc Rufens
caramanicu
inde orta torrentes ex maiella cadentes efficiũt: interq; eos torrentes Caramanicũ ẽ oppi
Cantalupum
dũ non exile Cantalupum. Deinde oppidulũ ab aterno recedens monti hæret: sub quo fons olei
oleũ petronicũ
Petronici perennis scatet: quod q̃dem oleũ Theotonici unoaniq; diligentius q̃ Italici: et colligũt
Thocum op
et asportant. Proxime ad aternum ripam Thocum ẽ oppidum: et quatuor inde abest milia pas
Populium op
sus Populium natura loci: munitionibusq; et ppti frequentia nobilissimũ. Nam quũ eo
influant Aternũ conficientes fluuiũ: hinc ab Aquila: siue a monte regali: inde a Sulmone
Labentes Pons aterno primum interamnio: et nusq̃ inferius uadoso dẽ Populium ẽ impositus: et
arces: ductaq; utrinq; ad amnem murorum brachia: claussam efficiũt: ut i regione mon
tuosissima munitissimum. hinc q; Marrucinis cõtinere icipiunt ad eam aterni partem. hinc
Corfinium olim op-
inde expositi: quam labi diximus a sulmone. Primũ uero ad hunc amnẽ oppidũ fuit Corfiniũ
scimpelini cãpi
cuius diruti ruinis miliario a Populo distantibus scimpellini i campis: et Petinnia ẽ appel
latio. fuitq; id Corfinium: in q̃ Domitius ænobarbus sese. C. Cæsari: ne Pompeiũ persequeret
opposuit. Ondit uero Lucanus pontem: qui eũ iungeret fluuium fuisse ppe Corfiniũ: ut nõ
liceat suspicari eũ fuisse, qui nũc ẽ subliceus ad Populũ. Ste simul pedites ruituram ascẽdite
pontem. Peligonosq. quod diximus cõtinuisse Marrucinis: et his Ferentanos. postea Larinates.
Peligni.
Hirtius i ciuilis belli cõmentarijs sic ondit. Cæsar septem otio dies ad Corfiniũ cõmoratus.
q̃ fines Marrucinorũ: et Ferentanorũ: et Larinatũ in Apuliam puenit. sed aterni amnis:
Duo aterni fontes
q̃d est reliquũ: et illi adiacentes Pelignos. priusq; Ferentanos describamus. Ea Aterni pars
asp Sulmonem
quam diximus ad sulmonẽ labi geminũ hꝫ fontem unũ apud Pacentriũ: alterũ apud uallẽ
obscuram. delabentesq; inde fluuij dẽ Sulmone coeunt: et Aternus a Populo sulmonem
usq; integer planiciem xii. milia passus longitudine: et uix dimidio latitudine patentem
intersecat. nec ipsi interamni præter Corfinij ut diximus diruti ruinas aliud q̃ Pratula
Pratula op-
castellũ adiacet. sulmo q̃ proximũ fluuio ad uallem obscuro oppidum ẽ celebre: q̃d
cuiusq; opificijs q̃ pstantissimis: et ppli multitudine frequentat: eoq; nos uiso Nasoni ouii
ouidij patria
dio Poetæ excellentissimo cõgratulati sumus: qui patriã sedionam tantopẽ exornauerit. Isq; eam scribit ædificatã fuisse a quodã sulmone Æneæ comite his uersibus. Huius
erat Solimus phrygia comes unus ab ida. A quo sulmonis moenia nomen habent. erat
aũt ouidius exul in scythia: q̃n dictos: et alios: qui secunt uersus in fastis scripsit.
sulmonis gelidi patriæ Germanicæ mẽ. Me miserum: scythico: q̃ procul illa solo ẽ. ergo
ergo tam longe. sed supprime musa querelas. Supra sulmonẽ pectoranũ oppidũ. Supius est
Pectoranũ op
uallis obscura
uallis obscura uicus planicies q̃nq; milium: et in ea montiũ celsitudine tam mirabilis
q̃ampla adiacens. Fuit uero ea planicies aliquot hĩtata uicis: q̃d extantes ruinæ

ondunt:

ōnduńt: et Plinius eos populos superquanos Pelignorum appellat. Fluuius aut apud Pacentrū
oriundus: quum maielam montem: a quo cadit linquere: et in campos sulmonenses labi in-
cipit: monasterium attingit ædificiis ornatissimū: quod frater Petrus de Morrono: qn in
Papam celestinum electus fuit inhabitabat. Hanc oram: et eam quæ a Populo sulmonē usq;
campestris ē: et ipsam unde geminos diximus fluuios æternum efficere: montes undiq; altis-
simi: sinistrorsum maiela: a penninus dextrorsum claudunt: adeo ut paucis et quidem ar-
duis: pssidioq; cōmunitis additis: in eam sit accessus. unde factum ē: ut ab octingentis
annis citra: antiquato Pelignorū noīe dicta sit valuensis: qua rōne ppositū sulmonēsi
ecc̄e: et cī olim Pelignorum ora ep̄m Romana ecc̄a valuensem dicit. Sed hæc iam de Mor-
no fluuio satis. alia quæ de Pelignis superquanis reliqua nobis sūt ultra maielā ad dex-
teram sdri: nunc sangri amnis melius describent. Aterno siue Piscariæ amni proximus est
admare lentus fluuius ex Maielā oriundus Ferentanorū oræ primus: cui dextrorsū: et sub
ipso monte Maiella adiacet monasteriū s. Liberatoris: templo: ædificiis: et quod nos illuc
traxit: multis et elegantib; libris uetustissimis longobarda scriptis litera ornatissimū. et q;
flauiū sinistræ i maris litore hæret nunc Francauilla: quā prisci frentana appellauere:
urbem Frentanorū primariā: de qua liuius in ix. Aulus Consul Frentanos: uno secundo proe-
lio debellauit: urbemq; ipsam: quo se fusa cōtulerat acies obsidib; impetratis i deditionē
accepit. et infra de equis triumphatū. exemploq; eorū fuit: ut Marsi. Marrucini. Frenta-
ni mitterent Romā oratores. his petentib; foedus datum ē. Frentanos omnū pplorum
solos fuisse fortissimos nonulli opinant: in eam adducti sniam male cōsideratis uerbis
Plinii hanc regionē: quæ sibi fuit quarta describentis. Ipse em ordine procedens nrō hu-
ic cōtrario: et a superiorib; incohans: dicit a Tiberno amne sequi regionē quartā gentiū
uel fortissimarū Italiæ. i ora Frentanorū: ut intelleoi uelit et ipsos Frentanos: et qui seque-
rentur adiacentes marrucinos. Pelignos. et pcatinos ēe fortissimos. notissimū uero est
historias callentib; Romanas cohortes pelignas cæteris latini nois fuisse prælatas. Lento
amni in mediterraneis hæret Buchianicum nobile ditissimūq; olea oppidū. Supius ite sub
Maiola ē Rocca montis plani: et supra fontem Lenti ē Castrū menale. Ad lentum i littore
sequit Forus amnis maiela pariter oriundus. Cui quinto a mari miliario proximū ē dextror-
sum uilla Maina oppidū. et supius sub Maiela Prætoriū item oppidū Fara. superius Rapi-
nū Castellū et ad maielam Tenna. Recedit i littore a foro Morus alter fluuius octo milia
passus: et quū eo in spatio litori imineat. et Foro proximū sit castellū Tullum: Moro proxima ē
ad duo millia passus maricq; cōtigua uetustissima urbs ortona: quam Ptolomæus simul cū Ater-
ni amnis ostio i pelignis enumerat. Sed plinius cui in rebus Italiæ maioris credimus. quod ē ab
Aterni amnis ostio i larinates Frentanorū oræ attribuit. qn ipse et Ptolomæus sicut et Plinius
Frentanā urbē Aterno sinistrā: ubi nūc ē uilla franca ponit: ut aut Ptolomæus picturā ēe deprā-
uatā: quæ contraria habeat: aut eos: qui retulerunt sibi: errasse nō dubitemus. Inter urbem
ortonā: et Fortunam amnē ad usq; Maiellam montem: multa sunt oppida et castella: quæ ab
infimis ad suprema: quo sunt ordine sita docebimus. Tullo lui annum supereminet. et ortone
ad dexteram Arū: Arouacū. supraq; ea oppida ē Casa candidella. castellū. cui pius sanct⁹
Martinus. et illi sinistrorsum est Fletum. ortonam uero inter: et Morū fluuiū i mediter-
raneis ē crechium. supius sūt Ariellū atq; orsogna. Moroq; fluuio ad sinistrā hæret san-
ctus apollinaris. supra ē Frixū. et supius castrū nouū lanciani. At supra eius fluuii fon-
tem: ad duos millia passus oppidū ē Guardia Galli dictū. Parvus deinceps fluuius ad Mo
rū sequit Feltrinus: cui unicū hæret i littore castellū s. vicus lanciani dictū. et i eo: quod
quatuor milia passus: ad Sarum amnē intercedit spatio. Lancianū oppidū pstantissimū
quatuor ibem milib; a mari recedit. quod anaxanū a maioribus appellatū mag pptor-

Morus flu

superquani

Valuensis ora
Pelignorum

Pelignī superquani
Sarus siue
Sangr flu
Lentus flu i Ferētanis

Francauilla olim
Frentana

Frentani

Buchianicū
Rocca mōtis Plani
Menale castrum
Forus flu Maina
Prætoriū Fara
Rapinū Tenna
Tullū Ortona ca

Iuanū Arum
Arouacū Casa cādidela
s. martin⁹ Fletum
crechiū Ariellū
orsogna s. apollinar⁹
Frixum
Castrū nouū lanciani
Guardia galli Feltrin⁹
s vicus lanciani
Lancianū ptolē
Anaxanum

Palúbariú Penna. op Saras. qui Sangor. fl.

ad nundinas: quotannis cõuenientium frequentia celebrat. Lanciano; dextrorsu ad Ma
ielæ radices Palumbariú pculabest: cui oppido Penna castellú in montis; supereminet:
saro amni: quẽ nunc corrupte Sanorú dicũt: dextrorsum i maritimis pximã ẽ Monasteriú
S. Joannis: ubi celeberrimum fuit. Veneris templú. supra sunt castella. Fossa cæca et Rocchæ
S. Joannis uenere. supus; q; saro sũt proximæ inocentes reliquæ urbis diruptæ: quã Ptolo
maus et Pli. Bicã nunc Secã incolæ appellant. Auget dextrorsu amnẽ Saru sive Sangrú
Auentinus fluuius i supequanis peligno rú apud Furcham Palenæ oriundus i ipsũq; Auẽ
tinum item dextrorsũ se exonerat uiridis torrens iter monasteriú. S. Martini et Farã
oppidú: ex maiella monte oriundus. et supra sanctũ martinũ uiridisq; torrentis ortũ Ma
iellæ radicibus pxima sũt oppida Tarantum Lectumq; Paleni. et Palenum p peligni corrupte appellatu. Nam ea ẽ peligno rú altera pars: quos diximus superequanos a maioribus
uocari. Sicq; paulo supius furca oppidú ubi Auentinus oritur. Palene p peligna nun
cupr: cui cernunt pxima oppida: ut apparet uetustissimi fundamẽta. ornatum uero furca
oppidú sancto et celebris famæ Anachoritate Nicolao Forcensi: qui pximo anno ab
urbẽ Romã Centenarius ẽ defunctus: miraculisq; plurimis coruscauit: apudq; hæc
loca: ut i amplissimis montibus ampla et plana finit mons Maiella: quẽ et diximus Se
paratú ab Apennino Samnitú olim nũc Aprutij regio hẽt altissimum. Ad Furcã uero Palenæ
siue Peligni: Planicies sinistrorsu cõtinet Furcæ appellata in qua sunt Peschi. Cõstã
tiu: et Rivus sonorus oppida pplus frequentata: quæ quidem loca breuibus et arctissimis iter
scabros montes semitis aditum habent. ad planiciem q; minũ milium: qua supra in superequanis
peligno rum primariam ee diximus. Auentino amni sinistrorsum: qua eum influit torrens viri
dis pximum ẽ casale oppidú. Supius collis macinariú et Falascusiú. Inde altissimi montes pici
orum auentinum amnẽ usq; ad fontem mdonis: et inaccessibilibus rupibus supincubant. Sed
amni saro siue sanoro supra Auentini montis amnes influxũ. Item dextrorsu plurima adia
cẽt oppida: et castella: quæ ascendendi ordo facit notissima Altinũ. Rocchæ Scaloonæ. Gip
sum. Turricella. Penna hois. mons niger. bonanox uilla: ubi ponte amnis ẽ iunctus mons
Lapianus. Fallum. et paulo supius arduo inter montes altissimos adstu petitur ciuitas Lupa
rella. oppidum natura loci additis operibus: et ppli frequentia munitissimũ. supra sut oua
trum. Misseratum. Gambatarú. Petra ansuria. et secus Sari: siue Sangri fluenta ẽ oppidum:
sancta Maria de quinq; milibus. De supra Rocchæ quinq; milũ. Deinde influit Sarum Rasi
torrens ad planiciem Turcæ pelignorum oriundus. cui castellum hæret. Rocchæ rasini dic
tú: superius ad Sarum sunt item dextrorsum Scontronum. post illa uallis regiæ Sari up
sius siue Sangri amnis fonti proxima. At iuxta mare Saro amni sinistrorsum eiusdẽ nois
eiusdem nois ciuitas uetusta erat apposita: cuius pridem destructæ uestigia a diuo scantur.
superius sq; castrũ Palieti. proximis tpribus nouũ ẽ suffectum a Palearum copia dictum: op
in eũ campestrem locũ: montanæ adiacentis oræ sectes demessæ ad trituram á uillicis
congregant. Prius uero q; adeatur proximus mons arduus Palani dictus: oppidũ cui archæ
appellatio ẽ Saro proximũ inuenit. In monte aũt Palani oppida sunt: et castella Bo
mia Collis medius: et transriuum mons Ferrandus. Inde Petra ferracina. Pertinent uero supe
rius ad Sarum. plurima item oppida: et castella: quæ ascendendo i fontem ordine describem
Petræ ferracinæ supereminet castrum Pili: et post est ciuitas bucelli. Deinde sunt Pessulum
Pineatarũ. S. Anoetus Pesculi. Castrum iudicis: clarũ in regione memoria Jacobi Caudolæ
magni p æratem nam exercitus ductoris: qui ex eo oppido duxit originem: supraq; c sini
strorsum arduo i colle oppidũ Capra cocta. et interius in depressa ualle adiacent Maiellæ
Anolona: quod oppidum nunc i regione primarum prisci Aquilonium appellauere. Inde Sctus
Petrus de auellana. et posteri ad Sari amnis fluenta oppidum pstantissimũ castrũ Sangri ap
pellatus: opificib; uariis: sed imprimis fabris ferrariis frequentatum. hi ei minima quæq;
et maiuscula cuiusq; usus instrumenta ex ferro tam fabre ducunt: ut parisponderisat mẽsuræ

Palumbariú Penna. op Saras. qui Sangor. fl.
S. Joannes ubi olim Veneris templú
Fossa cæca. Rocchæ S. Jo. uenere
Bica. nũc Seca Auentin. flu. in superequanis.
Taratiũ Palenũ p Peligo corrupte supequm
Furcã palene.
Maiella mons.
Peschú Costantiũ
Rivus sonus
Casale op. collis macinariú Falascusium.
Humerosa series castrorũ obscuri nois. i mõtanis oquatrum.
Rasinus torres cũ castello Scontronũ
Palietum.
Archa op Bomia. (collis med) Mons ferandus.
Pilum. ciuitas bucela Pessulú pineatarum
S. Angel). Castrú Judicis
Capa cocta
Maiellæ Anolona. olim Aquilonia.
S. petrus Acllanæ Castrum Sangri.

superent.

argentea pulchritudine: ac pretio: uel ponderent: uel æquent. Supra castrũ sangri eidẽ fluuio hæret oppidum Ausidena: de qua Liuius l. x. Cornelio Iuuenali consulis clara puona ad Bouianum fuit. Bouianum inde aggressus: nec multo post Ausidenam ui coepit. Deinceps sunt castella uallis regia. Cuticlia rocchã iter montes opum. et Pesculũ Asserulũ i apennino monte Ausidena . Bouianũ uallis regia. Cuticlia opum Pesculũ Asserulũ . Sentus fluuius Asinella fluuius nobilia oppida plura

uoo amnis sarni fontibꝫ subiectam. At in littore maris sequit Sentus fluuius i monte Palario oriundus: cui i mediterraneis dextrorsũ Atisa: et Tornaticũ oppida adiacent. et Sentum inter ac proximum Asinellam fluuiũ sancti stephani monasteriũ est in littore. Intus uero castella sunt et oppida Turrinũ. Casale. burdinũ. Polutrum. sernium. Casalanora. Pilicornium. Ad asinellæq; sinistram i littore ẽ Penna Castellum. superiusq; Vastum Amonis: nobile et uetus oppidum: quod prisci dixere Histoniũ. Id Theatri uetustissimi uestigiis et palatio i ornatum: qd Jacobus Caudola: ut in ea ora superbissimũ ædificauit. Asinellæq; fluuio i mediterraneis dextrorsum adiacet mons Torisius oppidulũ: comitatus ampli titulo insignitum. supiusq; ad Asinellæ fontem tendenti: castella sunt obuia Orsũ. Carpinionũ. Basilica. Delinũ. et Trepalum. Deinceps asinellæ proximus ẽ in littore Trinius amnis portuosus a plinio appellatus. Sinistrorsum uero Trinius habet montem nouũ oppidũ: quatuor mlia passus a mari: et totidem ab ipso fluuio semotum. Supiusq; sunt castellutum Rocchauiuara. Triuentum nobile oppidum comitatus ampli titulum dictioneq; habens: qd nunc Antonius Iacobus caudola: et ipse fortissimus ductor possidet. Inde sunt Salcitum. Fossa cæca. Baonodũ. et ciuitas noua. Deinceps in ipsius Trinii amnis ortum montes altissimi apennino cõtinuantur quibꝫ i montibꝫ castella sunt rara: et ipsa populis i frequentia. Post Trinium amnẽ Tifernus Samnitium in mare adriaticum ultimus illabitur: qui Fluuius ap Bouianũ urbẽ uetustissimã in monte item Tiferno hꝫ originem. de quo monte Liuius in x. Volumius i Samnio interim res gerit. Samnitumq; excitum in Tifernũ montem cõpulsum nõ deterritus iniquitate loci fundit: fugatq; . ẽ in Tiferno amni ad dexteram oppidum Termolæ maximum: quam Guido Rauennas interamniam uult fuisse dictam: ut locus uideat fuisse in q maonus phus Plato libros de Ideis scripsit: quos in locis italiæ eius oræ: et in urbe interamnia illum scripsisse cõstat. Intus octauo a mari miliario Guardia Alpera dicta Inde Luparia Carbabotacium. Lucitum. Lumesanum. Castrum Bonani Rocchetta. Casale ruperandi. hispinetum. Torna quisum - et supremo: ut diximus loco Bouianum: quæ urbs ditissima: et pene omniũ totius samnii primaria aliqñ fuit dicta. Liuius ei lib. ix. Consules eo rea uictoria parta - ptinus inde ad bouianum oppidũ oppugnandũ. legiones ducunt. ibiq; hiberna egerunt: et infra. Inde uictor exercitus Bouianum ductus: Caput hoc erat Bene theorum Samnitum: Longe ditissimum: atq; opulentissimũ armis uirisq; . spe prædæ milites accensi oppido potiuntur. Prædæ plus ibi: q exomni samnio unquam est coestum. beneq; omnes milites cõcessa. et Infra. quum Bouianum rebellasset: cornelio Lentulo consule clara pugna ad Bouianum fuit. Bouianum inde aggressus nec ita multo post Ausidenam coepit. Sed iam finis adest Samnium regionis: quæ a Troento ad Tifernum amnẽ apulis continentem apennino et mari supero siue adriatico cõcludit: q q nunc Aprutiũ ut diximus corrupto a præcutinis uerbo appellant. Ad aliam transeundum ẽ samnitiũ qui trans apenninum incoluere. Difficiliorem uero hꝫ hæc regio cæteris omnibꝫ descriptionem: nõ solum: q multis abundat rebꝫ ea coestus: uerũ quia hæc sola apenninũ hinc inde complexa ẽ: ut flumina: quibꝫ diuiditur. designatur q proxima regio Campania prius dimidiata i montibꝫ: hinc ipsi samnio: post in campos deducta Campaniæ sint attribuenda. habebit tñ id commodi ipsa descriptio: p facilliorem reddit campaniæ descriptionẽ quia quæ samnium ad hanc partem i montibꝫ terminant, flumina eadem q Campaniã in mediterraneis: et ad mare complectuntur. Liris itaq; nunc Gauianus duos in Samnio hꝫ fontes unum ad Capistrellum i apennino castellum: et octauo supra sora miliario. alterum ad postam castellum: quatuor a sora milibꝫ distans. fonsq; hic aquis copiosissimus ẽ uidetur. Ille: quem Plinius asserit aideri a lacu fucino oriẽ trahere. duo bi rami: quum infra Soram coeant insulam efficiũt. In qua sunt cãstella Peschum.

Termola.

Plato ap interammã scripsit de Ideis.

obscura oppidula

huc usq; Samnites. qui nunc Aprutii.

Alia Samnitiũ partis descriptio

Liris nũc Garlianus flu

Peschum.

Posta. Lobrotū

Sora. Colonia

Vestinor. ager.

Suessa pometia nunc sessa.

ad apennini

Viculū Aluetū S. Donati vii. frēs

Picinestū Galinariū Casaluerū

Cominium.

Athina. Ci. Melfa flu.

Arpinum.

Fontana. Arce. Insula

Turris Insuleta

Campi latus pria Cōmis.

Posta: et Lobrotulum. Soram aūt uetustr pntisq; nominis urbem samnū primam hac in parte habet. De qua Liuius in vii. L. Genucio Seruilio Cornelio Consulibꝫ Soram: atq; Albam coloniæ deductæ. Sora agri uestini fuerat: Sed possederant Samnites. Eo quatuor milia hominū missa. Qd aūt Soram dicit Liuius fuisse agri Vestini: hac rōne certum ē: quia quū Vestina urbs fuerit: ad Lirim: in campis. qui nunc sessa dicant: sicut in campaniæ descriptione dicemus: quicqd ab ostio liris: quo i mare defluit; ad Soram usq; ipsi adiacebat. fluuio: uestinorum uocabulo est complensum. Vnde Lucanus lirim describens dicit. Vestinis impulsus aquis. et suessa Pometia: quæ nunc ē sessa Vestinorum appellata ē. Quum uero Sorani ad suos Samnites defecissent: sic de eis dicit Liuius. Mutata in belli sedes ē ad Soram. et ex Samnio apuliaq; traductæ Leiones. Sora ad Samnites defecerat interfectis coloniis Romanorū: qui quum prior Romanus exercitus ad ulciscendum ciuium necem: recuperādamq; coloniam maonis itineribꝫ pueniſſet: sparsi per uias speculatores sequi Leiones Samnitū: neq; iam procul abesse: alii super alios nunciant obuiam itum hosti: atq; ad Lausulas ancipiti pluuio lumicatum ē. Soram inde reditum nouiq; consules. M. Petilius: C. Sulpitius: quoniam difficile urbis situm Soranus transfuga decem Romanos in arcem duxit. et cuniculis per noctem refractis in portis fugientibꝫ ingressus ē Romanus exercitus. trecenti xxxv. qui omnium cōsensu designabant nefandæ Colonorum cædis: et defectionis auctores uincti: Romam ducti: et uirgis in foro cesi: et securi pcussi: summo oaudio plebis: cuius maxime interierat tutam ubiq; in coloniis multitudinē ee. Soram aūt quam post prædictam cladem: deducta fuisset a Romanis noua colonia: et diu satis floruisset: Federicus. ii. Imper. R. Germanie p cpra Gregorii viiii. pont. xo. eam destruxit. nihilominus ipsa nūc Ducatus titulo: et duce optimo: laterisq; decorato. ornata mediocris oppidi populum diuitiasq; hē. Insulæ: quam bifurcatus in samnio liris: sicut ōndimus efficit. montes supeminent altissimi. iuga pteneꝫ: in quibꝫ nulla ē hominum habitatio. eiusq; dextrorsus adiacet plaga: ut in ea montium asperitate amoenissima: cui nunc comitum ē appellatio. Montibꝫ enim circū septa altissimis castella hē adocto populis frequētia. Victulum. aluetum. sanctum donatum. septem frēs Picinestum. Galinarium. et Casaliuerum. eam uero plagam uetustissimi Cominum appellauere ab urbe eius nois: cuius locum incolæ nūc ignorant. De qua Liuius in x. Inde Caruilius ad Cominium captū: cæsa quatuor milia. octuaginta. accepta in fidem. xv milia. iiii. centena. sed hac eadem in hora montibꝫ dextrorsum subiecta ē Atina urbs uetustissima. secus quam Melfa fluuius labitur ex apennino oriundus: et apud Fregellas in lirim defluens. estq; Athina: quam Virg. facit arma æneæ fabricasse. quinq; adeo maonæ positis incudibus urbes nouat Athina potens. et Liuius in ix. C. Petilius dictator. quam audisset atrocem Fregellanam ab samnitibꝫ captam: omisso Bouiano ad Fregellas peroit: unde nocturna samnitum fuga sine certamine receptis fregellis: pfidioq; uulnere impositio in campaniam reditū maxime. ad Nolam armis repetendam: quæ capta ē. a. C. Cassio consule: a quo etiā athina et collatia captæ. Descendendo ad infima prædictæ regionis montanæ fluuio Melfe: sub casaliueri castello siniſtrorsum hæret schiaui oppidulū. In ferruis cæso ibē in loco. ē Arpinum fama celeberrimū. M. Tullii ciceronis. et. C. Marii: quos habuit oloriſſimos ciues: de quo. Liuius in ix. Eo anno sora et apenninum recepta a samnitibꝫ et lu. x. Arpinatibus et trebulatis ciuitas data. et sub Arpino. melfæ fluuio siniſtrorsū proxima sunt castella Fontana et Arce. Ab sub sora: ubi bina liris capita coeunt: ē Insula oppidū ab ipsis duobꝫ fluuiis circūdatum: qd maiores Interamniam appellauere: et secūdū eius fluuii decursum: Castella. Turris. campus latus. et Insuleta inueniunt. est etiā nunc paulo supra parua nunc: sicut semp fuit Insula: magno eloquentibꝫ oaudio tuisenda: apud quā natus ē et nō arpin. m. Cicero. sic eum ipse in suis locis scriptum reliquit. sed uentum ē in Insulam hac uero nihil amoenius. ut eūm hoc qi rostro finditur Tiberinus: et duidit æqualiter in duas partes latera hæc alluit: rapideq; delapsus. cito in unum confluit: et tm cōplectit /

quod satis ē modicæ palestræ loci: quo effecto: tanquam id hūerit operis: ac muneris: ut hanc nobis effecerit sedem ad disputandum statim p̄cipitat in lirim: et q̄ in patritiam familiam uenerit: amittit nomen obscurius: liremq; multo oclidiorem facit: nec ei ullum hoc fr̄oidius: fluuius attigi: quum ad multa accesserim: ut uix pede tentare id possem: quod ī phædro platonis facit socrates. et infra secundo libro. quia si uerum dicimus hæc ē mea: et huius frīs mei germana patria. hic em̄ orti stirpe antiquissima sumus. hic sacra. hic genus. hic maiorum multa uestigia. quid plura. hanc uides uillam: ut nunc quidē ē lautius ædificatam: prīs mī studio: qui quum eēt infirma ualetudine hic ferme ætatem egit ī frīs. sed hoc ipso ī loco: quū auus uiueret: et antiquo more parua eēt uilla: ut illa curiana ī sabinis: me scito ēe natum. quare id ē nescio quid: qd latet in aīo: ac sensu meo: quo me plus hic locus fortasse delectet. succedit ordine describendus á nobis fluuius apud pontem corium: ubi olim frēgellas fuisse diximus cadens ī lirim: et apud montis casini radices labens. cui fluuio haud longe remotum: et casino: ad quinq; milia passuū proximū est campestre oppidū gloria arpino nulla tenus cedens Aquino Thomā primum sanctissimo atq; doctissimo ecc doctore: et Pescennio Nigro Imperatore Ro. certe pstantissimo: ac iuuenale poeta satyrico: ciuib; decoratum. Gregoriusq; vii. Pont. ro. anno salutis iii. Lxx. supra millesimum: Roberto Guiscardo apuliæ Calabriæq; ducatum: ī aquino oppido solenniter cōcessit. Atultra aquinum hinc ē sinistrorsum Rocchasicca: oppidum. Inde celso in monte: ubi urbs olim fuit casinensis: ē monasteriū casinense á sancto celebriq; monachorū patre Benedicto ædificatum: q̄ q̄ ea: quæ nūc extant ipsius mon^rii ædificia: nō sint illa: quę bonus ille pr Benedictus extruxit. q̄ paulo post ipsius obitum: Lonobardi oīa funditus demoliti sunt. Contulit se ad id monasterium totila rex ostrogothorum fama ductus sanctimoniæ tanti uiri: et tentare uolens: si quod sibi dictū erat: Benedictus spiritu pphetico occulta cognosceret: sese famulū indumento mentitus aliū p̄misit: qui regio ornatu: et apparatu regem totilā simularet: quē recognitum. s. abbas. cum placido uultu ad cæterum famulatum reiecisset: regem digito significatū: ut erat sordide indutus ad se in monasteriū uestibulū uocauit. nec tn̄ hæc et alia sanctitatis signa quæ Lonobardi á Benedicto uiderunt: adeo eos continere potuerunt: qn̄ p̄scito: et per scitos: et per sanctum ipm̄ monachis p̄dicto dei iudicio crudelis et effera gens p̄dicta celebre id coenobiū diruerit. Ad casini q̄ montis radices nouum ē oppidum s. Germani á. s. Abbatis conditoris sui nōie appellatum: intra cuius moenia: et p̄ circuitum scatentes aberrimi fontes omnē aquoent: quarto supra miliario ap̄ oppidū. s. etiam orundū: qui tertius lirim amnem in samnitib; efficit. Isq; amnis duodecim expletis passuū milib; ī maiorem liris cursum ap̄ castellum pontem sicut ōndimus cadit. Vrbsq;: quam fuisse diximus ī cassino monte repu. florente fuit Ro. colonia. de qua liuius in ix. Volsci Pontiam insulam sitā in cōspectu litoris sui incoluerant: et uicerunt: ut casinum deduceret colonia: sicut factum ē. traditq; Plu. L. Crasso. et Cai o cassio longino Consulib;. Casini puerum factū exuirgine sub parentib;: iussuq; aruspicum deportatum in insulā desertam. et liuius li^o. xxxii. Imperat duci at se in forum casinatem ducat: edoctus á peritis regionis: si eū saltum occupasset exitum Romano ad opem ferendā sociis interclusurum. Liuiusq; uiam describens: qua Hannibal ex campania Romā petit: sic hēt in xxvi. per suessulam Alisanum: et casinatem agrū in uiam latinam ducit. sub casinum biduo statiua hīta: et passim pplationes actæ. Inde p̄ter interamniā. aquinumq; ī Frepellanum agrum ad lirim fluuium. Interamniam uō fuisse credim^r ubi sub s. Germano ad duo milia passus eidem fluuio magnæ: ingentesq; uetustorū operū ruinæ continent. et frepellas fuisse: quem nūc pontem corium dicimus satis cōstat. Vltimo supradicti liris fonti apud. s. etiam orundo: haud longe Vulturni amnis origo distat. Nam quū intra xii. milia passus uallem rotundam: et aquam fundatā oppidula ad apenninum persens post teroium reliquerit: sancti Vincentii oppidū repit: ad monasterio eiusdem nois: á quo id accepit nomen ad mille passus ē p̄ximum: idq; monasteriū olim frequentia monachorū: opumq; affluentia: et magnificētia ædificiū celeberrimum omnib; pene nunc

Pons. corius nūc olim Frepellæ

Aquinum

Rocchasicca op. Mon^rii. Casinense ubi casinen olim

s. Germani op

s. elias op.

Interamnia olim nō procul a s. Germano

Frepellæ

Vulturnus flu

s. Vincentius op. et mon^rium

temporū malitia spoliatum ē. Circundatum uero ē nascentis loco Vulturni fluuioso: — quod breui cursu maximū á scatentib⁹ circūquaq; fontib⁹ accipit incrementum. Isq; amnis supiore parte sicut diximus per Samnites delapsus Campaniā postea ī mediterraneis: et maritimis poene dimidiam diuidit: qua rōne: quum ab ostijs: quib⁹ ī mare defluit: nūc ex more rō non liceat: descriptionē é contra á fonte incipimus. Primū descendentes ad dexterā oppidum uulturno adiacens montaquilū inueniant. post Roccham Rauimolā. dein - sanctā Mariam de olueto. deinceps obuiū est Venafrū ī Campaniæ partib⁹ describendū. In montibus aūt apennino cōtinuis: qui uulturni amnis fonti dextrorsum supemineṫ sunt castella mons nioer. et Rupus frigidus. et īferius ē Forulum uetusti nois castellum. Postea secundū vulturni decursum descendentes Fornelum ipsi amni ad tria milia passus proximum inueniūt: qd oppidū noui nois ppto opibusq; plenum uiri pstantiam ī regione hṫ. Vulturnoq; é regione Fornelli continet uallis: quam Forcinam appellant: in qua uetusti: et ut apparet magnolim oppidi ruinæ cōspiciunṫ. paulocq; inferius uulturnum influit amnis ab Esernia delapsus. uetusta olim Romana Colonia: de qua Liuius in bello Italico sue socialis lxxxu. Esernia et alba coloniæ ab Italis obsessæ. Ad eum uero Eserni fluuium paulo prius q; in uulturnum labatur uestigia cernuntur mœnia urbis usq; ad fundamenta diruta: quam fuisse cōstat Telesiam urbem samnitiū potentissimā. de qua Liuius in xxu. Hannibal. ex Hirpinis in samnium transit: Beneuentanū depopulatorum. Thelesiam urbem capit. et in xxuiii. Fabius in samnio oppida ui recepit Compulteriam. thelesiamq; et Compulteria quidem Thelesiæ dextrorsa uicina fuit. et in ea tamen procliuiori loca: quæ nunc Trapiatam: et pratum appellant: ac mastratum. Deinceps beneuentana sequitur ora: totius samnij primaria: et cæteris de Italia rerū gestarum multitudine: ac magnitudine copiosior: quæ montes hṫ Apenninum sua celsitudine supantes. riuis alicubi rupib⁹q; oīo insuperabilib⁹ seperatos. ē tamen fluuijs torrentib⁹ lacu: fontib⁹q; irrigua. Profendit aūt hæc ipsa samnij pars: si apennini iugum sequimur milib⁹ passuum octuaginta ab ipsis uulturni fontib⁹ ad Silaris Lucaniæ fluuij: a limitis ortum. et quo ipsi insunt oræ fluuij pter admodum paucos unico amne sabato excepto defluunt in uulturnum: ut sabatum parte infima stipes te cæteri amnes arboris rami ee uideaṇṫ. Vnde coorimur ab ipso īcipientes stipite ramos: qui ad dexteram ascendendo iuenuntur primū. postea eos qui sinistrorsum apennino dilabunṫ ex supiore instituto mō describere: intraq; eā arboris amnium descriptionē: quicquid regionis samnitium nobis ē reliquū comprehendemus: atq; amnes prius eos amnes: qui dextra sabata cōfluentia: qui longe ab apennino ī mediterraneis oriunṫ. primusq; post Esernien̄sem Tratellus fluuius a primo eius nois oppido appellatus oritur. Is montis Matesij montis radicib⁹ ortū hṫ. Nam Matesium apennini promontorū: et insimis Matesij montis radicib⁹ ortū hṫ. Nam Matesium apennini promontorū: et in sublime surgens: et longe ī mediterranea lateq; diffusum: sterile ut plurimū: asperq; petrosum: unico ad hanc partem castello hītatum ē: Gallo Tratelli amnis fonti proximo. Fuitq; mons ī quo primarij samnitium hītauere uiri fortes: ut pce mōtanum. unde montes sū prius appellabant. a quib⁹ facta uerba corruptela Matesiū dr promontorū. Hi aūt montes sūt de q⁹ habet Liuius ix. Samnites ea tempestate montib⁹ uicatim hītantes campestria: et maritima loca cōtempto cultu molliore: atq; ut euenit loci dissimilitudine: ipsi mōtanos atq; asperes depopulant. Quæ regio si fida samnitib⁹ fuisset. haud quenire harpos Romanas fuisset excitus. Sub Matheso lacus ē decem milia passus circuitu cōplexus. ad cuius īferiora pa

Aylonū op ad uulturnū ab uulturno distantia Aylonum ē oppidum. Indē. Angeli castellū de rupe canina appellatū. a quo haud longe recedit Tes montis oppidū colli supimpositū arduo: ex q fluuius oritur breui quatuor milium cursu secus Aliphas urbē decidens in uulturnū: ut eum collem eum ee oporteat illum. in quo Fabius maximus Hannibalem insecutus: arduo cōsedit loco. sicut Liuius in xxiii per hæc uerba habet. Hannibal traducto per saltum: et quib⁹dam in ipso saltu hostib⁹ oppressis ī agro Aliphano posuit castra. Fabiusq; mouit castra. transgressusq; saltum: sup aliphas loco alto ac ō munito consedit. ex de aliphis in nono

Mōtaqlú.
Rocha ramimola
ś Maria olueti
Venafrum op.
Mōs nioer. Ruus frigid⁹
Foralum
Fornellum
Esernia
Telesia.
Compulteria.
Trapiata Pratum.
Mastratum
oraeqNōtes Beneuentani ī samnitib⁹
Sabatus. flu
Tratellus flu-et op.
Matheſiū promotoriū
Gallus. op
Aylonū op ad uulturnū
castellū ś angeli de rupe canina
Tes montis ī q. e. murś. Hannibale erat oppositus
ag Aliphas

Dum hæc in ethruria geruntur: consul alter. C. Martius Rutilius aliphas de samnitib; ui coepit: et infra Fabius cõsul ad urbem aliphas cũ samnitium ẽxcitu signis collatis cõflixit. minime ambigua res fuit: fusi hostes: atq; in castra cõpulsi. postero die deditio fieri coepta. et pacti qui Samnitũ forent cũ singulis uestimentis emitterent. hi oẽs sub iugum missi. Socius samnitũ nihil cautũ: ad vii. milia sub corona uenierũt. qui se cuiq; hernicũ dicerent, in custodia habitus. Fluuius inde seqt supra Petrã Rotã oppidũ: ex Mathesio orundus Cusanũ correctũ hñs oppositũ: qui ppe Puianellũ oppidũ labitur in vulturnũ. hinc sinistrorsũ is fluuius oppidũ Fauiculum. et Loliũ in mediterraneis ppinquũ. Sed iam ad sabati scripte ẽ fluentum. Is amnis primo dextrorsũ scribella augetur ex caudinis montib; orundo: et in ualle: quam scribella toto efficit cursu hæc sunt oppida. Castrũ potonis. Pesolia. Mons saticulus. de quo verg. in vii. Saticulus asper. et Li. xxiii. Marcellus á Casiuano Calatiam petit. Inde iuliturno amne trajecto p agrũ saticulanũ. Trebulanumq; sup suessolã pueniit nolã. et superius ẽ uallis caudina: in qua apparent uetustæ urbis caudii fundamenta. nec longe abest arpadium nũc: quod prius Hirpinum dicebat. Id oppidum Furculas proximum ẽ. caudinis clade Romanorũ insignib;. De hisq; duobus locis hꝫ Liuius in ix. Samnites eo consulem Cornelium pontium Herennii filium habuerunt, exercitu educto, circa caudiũ q potest occultissime ducit. Inde ad Calatiam: ubi iam consules Romanos: castraq; ẽe audiebat milites decem, pastorũ habitu mittit: pecoraq; diuersos aliũ alibi. haud procul Romanis pascere iubet: percipiens: ut ubi inciderint in prædatores: idem omnib; sermo constet. Legiones samnitiũ in apulia ẽe. Luceriã oib; copiis circũ sedere: nec procul abẽe quin ui capiant. Saltus duo hi angusti: syluosiq; montib; circa ppetuis inter se iuncti: latẽt inter eos satis patet clausus in medio cãpus herbidus aquosusq; per quem medium iter ẽ. Sed antea q uenias ad eum intrandæ primo angustiæ sũt: et aut eadem: qua te insinuaueris retro uia repetenda: aut si ire porro pgas, p aliũ saltum altiorem: impediioremq; euadendũ. T. Vecturius. Caluinus spurius Posthumius cõsules erant. Item Liuius de Hirpino lib. xxiii. Hannibal post cannensem pugnã ex apulia in samniũ mouerat: accitus in Hirpinos á statio: pollicente se compsam traditurum. Item infra. Eadem æstate Marcellus á Nola: quã præsidio tenebat: crebras excursiones in agrum Hirpinum et samnites caudinos fecit. et infra Hannibal profectus Harpis ad Tiphata. Et Liuius item in bello sociali lib. Lxxv. L. Sylla Hirpinos domuit. Samnites fudit. Absunt hæc loca á Beneuento: fluuiis: ubi expedit transmissis: Decimo uallis caudina miliario: et Furculæ quarto decimo. Ad alteramq; uallis caudii partem oppida sũt sancti Martinus. Penna Scurmina. et Sanctangelus ad scalas. Fluuius deinde sequitur dextrũ illabens sabbatũ ex monte uirginis arduoqdem: et late diffuso nascens. Ad cuius uallem alta uilla primũ est oppidũ. Post mons Fredunus castellũ. et in prima ualle auellanũ cuncta nemusta: quam Ptolomeus abellam. Plin abellinum uocat. et in ea abellana nuce appellatum dicit: quæ ibi plurima habebatur. superius ẽ mercuriale castellũ. et longe supra uirginis monasteriũ. qđ ex magnæ matris deum fano in gloriosæ uirginis Mariæ dei genitricis eccam christianis tpib; est mutatũ. Nam Antoninus pius in Itinerario uiã describens á Beneuento ad Columnas ad mercuriale primũ. post ad maonã mrem posuit. Altera iterũ uallis supior torrenti appositã in sabati defluenti. hinc atrum paladem. Inde serenũ oppida hꝫ. Deinceps sũt apennini iuga montes tremuli appellati: á quib; sabatum hꝫ ortum. Inferius ad sabati sinistram urbs ẽ Beneuentum: qua urbe Seruius in Virgilii octauũ sup uerbo Diomedis ad urbem: dicit á Diomede cõditam fuisse. de qua Liui in ix. Ad Beneuentũ: quod tunc maleuentum: triginta milia samnitum cæsa: duo capta sulpitio et Petilio Consulib;. et libro xxii. scribit coloniam á Romanis: cũ Ariminũ fuisse deductum. et libro xxii. Hannibal ex Hirpinis in samniũ transit. Beneuentanũ depopulat agrum. et libro xxiiii. ubi et amnis proximi mentio ẽ. et ad beneuentum inquit parte altera Hanno

Casanũ ... Puianellum
Fauiculũ. Loliũ
Seribella flu. ex caudinis mõtib;.
Castrũ potonis
Pesolia.
Saticulus mons
Caudina ualles.
Arpadiũ olim Hirpinũ
Furculæ caudinæ.
Hirpini
Tiphata.
Vallis caudina
Furculæ caudinæ
S. martin
Penna scurmina
S. Angelus
Alta uilla. Auellinũ ci
mons Fredinus Abella
Mercuriale. abellinũ
Virginis mon. rũ. qđ
mris deum
Atra palus
Serenũ
Sabati flu. ortus
Beneuentum. Ci

ex Brutijs: cum magna peditum manu altera Gracchus á Lucerid accessit: qui primus oppi
dum intrauit. Inde ut Hannonem ad amnem Calorem tria milia passus ipse egressus mille
ferme passus ab hoste castra locat. nec hostes moram dimicandi fecerunt. Decem et septe
milia peditum erant maxima ex parte brutij. et Lucani. equites tria milia ducenti. Quorum
é quatuor horis. Volones facti sunt liberi. minus duo milia hominū ex tanto exercitu euasere. ex
victoribj Romanis ferme duo milia ceciderunt. quam puonam Gracchus Romæ primo fecit
in atrio Libertatis in auentino. & Liui. xxv. Hanno ex Bruttijs: quū Beneuento appropin
quasset: ad triginta miliaria castra cōmunuit. quo Campani duo milia plaustrorum dixerūt
ut frumentum capuam deferrent. Fuluius cōsul ex Bouiano Beneuentum quū uenisset: ca
stra ui coepit. cæsa sex milia. capta septem milia. & Li. xxvii. Beneuentanos Liuius
ponit ĩter colonias ex rebellibus decem et octo: quæ í ptatem Senatus sunt factæ. Bene
uentanam urbem nos Historiarum vi. ondimus á Totila ostrogothorum rege destructā
fuisse. et Li° xii. scripsimus: Saracenos montem Garganum. tenentes Beneuentū. quæ
pridem fuerat instaurata: á Longobardis ducibj p annos supra cc. possessa iterū spolia
tam diruptamq; solo æquasse. et infra diximus Gulielmū Normanū Siciliæ regem
ab Hadriano iiii. Pont. Ro. in eccª sancti Martini aū Beneuentū sese Liorū hoīem fecis
se Ro. eccæ. et dimissa urbe ipsa p peculiari: et ppria Ro. eccæ in reonē fuisse. quod
occupauerat cōfirmatū. Est aūt Beneuentū in campestri solo: cui colles sunt pxmi
fertiles: ullis longe aclate frequentati. bisq; í collib) sexto á Beneuento distat mil
iario mons Fusculus oppidū. supra qd est turris oppidūq; mons nitidū appellatū saba
ti amnis uallis: quā sinistrorsum efficit. castella hoc ordine cōtinet. Mons Falconus se
primitus candida deīn et serpitum. superioribjq; in montib) arduis tremulis appellatis
uulturaria bētur oppidū. Calor fluuius tertio ferme supra beneuentum stadio sabatum flu
it: ad cuius dexteram: í colles montesq; uergentem: quos Beneuento diximus supeminere
castella: et oppida ī uenunt Iapygiū. Cusanū. castrum uetus. et supius mōtella oppidū
nobile. Caloriq; amni secūdo supra sabatū miliario Valentin) pons fuit ī uia Appia
positus á Valente impatore appellat): nūc diruptus. et ipsi fluuio sinistrorsū adiacent op
pida. primo Apicium ubi alter dictæ uiæ pons fuit eximius. Post Marabella Taurasiū
Cusanū Balneolam. Cassianū. Muscus. et superiori loco insurgit apennin): ubi dict) orit
calor amnis. quo ītē in loco alter fluuius hī originē Aufidus: quē & apuliā labi ī mare
Adriaticū ondim). Tropoaldus in fluuius calorem dextrū ī fluit. cui tropoaldo dextror
sū sylua eiusdem nois latissima cōtinet. supra quā Castello eidē hæret Bonetū. Grypa
Mamardi. Flomarsum. et uicus ciuitas. sinistrorsum uero Castella hī is fluuius oppos
ta Milletū. Amandū Lunculū. et supius ī apennino Grumus ē mons Crepacor) appel
latus: ex q; is fluuius ortū hī. Musoanus inde fluuius á Crepacorio nascens. Calorē
eodem loco: q; et superior Tropoaldus influit. cui dextrorsum adiacent Cursanū. et Mons
calnus. eoq; quod pdictos Muscanum et tropoaldum interiacet spatio: In colle ē Arianum
ciuitas. Ara iam priscis temporibus appellata. et Muscam dextræ uallī insunt oppida: et castella
Monsmalus. Bonus albergus. Casale albulum. castrum Tronchū. sed et calorē paulo priusq; ipse
sabatum inoredīat ad Valentini pontem Tamarus ī fluit amnis: multis pdictorum: quos auget
aquarū copia inferior. ab ipsisq; duob) fluuijs: pari pœnè spatio abest Padule oppidū ī reoio
ne primarū. superiusq; dextro hærens tamaro oppida et castella. S. Georgius. mul
naria. Casale Soannis. Reganum. sancta Maria collis: apud quē Iacobus Caudola apoplexi
interijt. Cercellum. Cossianum. sancta crux: quo in loco sylua incipit amplissima Apenni
num hinc inde complexa: ut pars in fortoriam apuliæ amnem: pars ī hunc Tamarum se
extendat: quæ quum latitudine quatuor miliaria tum longitudine uicinos implet. suntq;
illius quernæ arbores sublimitate insignes ramis omnino ī uerticem carentes. Tamaro

Mons fasculus &
vallis Sabati flu.
Mons Falconus
cardida serpitū
Vulturia op
Calor flu.
Iapygiū. Cusanū
castrūuet) Mōtella
Aprciū. Mirabella
Taurasiū Balneolū.
Cassianū Muscus.
Aufidus flu
Tropoaldus. Bonetū
Grypa mamardi
Flomarlū. Vicus
Miletū. Amandū
Lunculū Crepacor)
mons
Musoan) flu.
Tropoald) flu.
Cursanū Mōs calnus
Arianum. q Ara olī.
multa obstructa oppidi.
Tamarus flu.
Padula. oppidū.
cū multis oppidis obsaric

sinistro

sinistro hæc adiacent loca petra pulcra. Tanum. Pestulum. Tametrum. Campus lotarius. Monasterium Guilielmi. Marconum saxum Honorii. et in apennino sepinum uetusti nois oppidū. de quo Liuius xxi. Papyrio ad sepinum maior uis hostium obstitit: obsidendoq; ui acoperibq; urbē expugnat uno de quadrinoentis captis. minus tria milia cæsi. et post sequit̄ alta uilla. et supra ē castrum uetus in Gruno: ad quem Tamarus fontem hī. Sed iam ad sinistrā stipitis sabati amnis ē redeundū. Telesia urbs uetusta colli ī planicie subiacet. milliario uno a sabati stipite remota. eaq; in urbe fluuius oritur cadens ī sabatū tante frigiditatis: ut nullos gignat pisces de qua Liuius xxi. Hannibal ex Harpinis ī samnū transit. Beneuentanū depopulat̄ agrum. Theolasiam urbem caput. Limataq; oppidum proxime sabato hæret. quatuor deinc torrentes ad castrū pontis oppidū unicis ī sabatū cadentes: quorū torrentum stu fontibq; ab apennino remotissimis: quatuor hærent castella. S laurentius. S lupus. Pons landulphi et Casaltonū. sabato amne cum suis fluuiorum torrentum q; ramis descriptio ad finem samnitū regioni ē peruentum: ut Campania ab ipso sabato ī capuanam urbem uerso hac ī parte incobantē describendam aggredi possimus.

Blondi Flauii. Italiæ illustratæ regio xiii^a. Campania

Amnii regione ad utranq; apennini partem absoluta: ad primā: cōtinētemq; atq; connexam illi in cis apenninis Campaniā ē transeundū: uel ea maxīe rōne: ut incobatos ī samnitū montib; fluuiorū cursus: q; campaniamq; intersecāt, expediamus. Cur aūt eam felicē Campaniam posteri alii terram laboris appellauerint suo tpre: et loco dicemus. Licet uero tota hæc regio: uetustissimis celebrata sit omniū dominatum nominib; nullum tñ locum: nec ipsa: nec alia pars Italiæ hī: in qua maior q; in hoc campaniæ initio: dionarū relatu rerum mutatio sit facta. Incohat Campania ad dextram Litris fluuii: quem nunc Gaurenū dixim̄ appellari: quem qdem Lirim strabo dicat ferri desup ex apennino: et a vestinis: labiq; in mare ad Fretenas uicum: quæ fuerit urbs proxima dicta. Cui concordat Lucanus. et umbrosæ Liris per regna maricæ Vestinis impulsus aquis: et cur maricæ regna Lucanus dicat: seruius ī veroilū vii^o sic condit. Marica fuit uxor Fauni: quæ ē dea litoris Minturnensium iuxta Lirim fluuiū. De vestinis. et Minturnensib; qui fuerint dicturi. prius Ausones docebimus: a quib; Italia olim Ausonia fuit appellata. et proximum mare ausonium pelagus ē dictum. De his trib; populis Liuius sic habet in nono. Consules sora profecti: Ausonib; bellum intulerunt. et infra Ausonū gens proditione ciuiū: secuta sora in potestatem uenit. Ausonia et Vestina. et Minturnæ urbes erant. ex quib; principes iuuentutis xii. numero: in proditionem urbium coniurati: ad cōsules uenerunt. quib; auctoribus mota propius castra. missiq; milites partim armati: partim inermes. ita portæ occupatæ: triaq; oppida eadem hora: eodemq; cōsilio capta. sed quia absentibus ducib; impetus factus ē nullius modus cædib; fuit. Deleta Ausonū gens: uix certo defectionis crimine. Ausonib;: et eodem impetu Vestina urbe deletis vestinum nihilominus nomē: ab ipso Liris ostio usq; soram mansit regioni: et Ausonum oīo interiit. Minturnaq; qua Liris diuideret fuit Romana Colonia. de qua Liuius in x. Ita placuit: ut duæ colonie: circa Vestinū Falernūq; agrum deducerent. una ad ostium Liris fluuii: quæ nūc Minturne appellata. Fuit Marcelli papæ tpribus generali cōcilio ecc^a decorata. cuius innocentia nunc uestigia cernunt̄ ubi ad turrim S^ti Pharnæ Gauriani ppe Traiectum oppidū extat theatrum pene integrum: et aquæduct) forma. Incohauit uero pridem Minturnarum urbis desolatio. Nam in beati Gregorij registro epistola ē: quam scribit Bacardæ epo Formiensi in hæc uerba. et ideo q̄m Minturniensium ecc^a am funditus: tam clerici q; plebis destitutam cōsolatione cognouimus: tuam pro eo petitionem. quatenus Formianæ ecc^æ in qua corpus bti Erasmi martyris quiescit: utq; fraternitas tua præsidet adiungi debeat exaudiri necessariū duximus. Fuit minturna una exurbibus: quæ pp aeris grauitatem sacrosanctā uacationem a Romanis habuit. estq; locus apud quem. C. Marius: sicut Valerius Max. scribit urbe profugus: quū in palustri canna delitescaret uiso asino: aquas hilarius petente bonum cocepit omen. et inde transuectus

- Plura oppida obscuri nominis.
- Sepinum op
- Altauilla (castrum uet)
- Thelasia ci.
- Limata op. castrum pōtis. S. laurent. S lupus Pōs landulfi Casaltonū.
- Campania felix
- Liris flu.
- Fretenale lacus.
- Marica.
- Vestini.
- Minturni
- Ausones.
- Minturnæ colonia
- Traiectum op

mare copijs reparatus victor in patriá é reductus: de q̃ Luuius Li°. septuagesimoseptimo sic dicit. O. Marius pr: quum in palude Minturnensiú lateret: extractus é ab oppidanis. et quũ missus ad occidendũ seruus: hahone Gallus maiestate Galli uiri pterritus recessisset et impositus publice naui delatus é in aphricam: hunc eundem locum: xii. historiarum: docuimus illustratum fuisse insigni plio: quod. x. Ioannis No. Pontificis gestũ fuit in sarracenos: maxima occidione ibi supatos: et tuno Italia penitus exactos sicq̃ uidemus duas urbes olim pclaras: Primo Trifanas: post Minturnas ad Liris ostia interijsse et pariter oĩa delectum ẽe omnem memoriã Ausonũ et Maricæ. Mons uero præducto Liris ostio in campaniæ initio pximior: uarias et fama celebres hẽt notationes: qui alicubi Gaurus: alteubi Gallicanus ẽ dictus. prima q̃s pars: et eidem ostio pximior Gaurus dicta Gaurelianum: ut diximus: illũ appellari facit: quem quidem Gaurum montem Plinius dicit et Vesenum Campaniæ item montem: sulphura sudare: q̃d aquæ õndunt calidæ paulo supra et nunc scatentes: ubi turrim balneorũ: et balnea nunc uidemus. cæteræ montis notationes cum adiacentibus locis: et urbibus õndentur. Secundum adiacens Minturnis oppidũ in Gauro: et Campaniæ initio fuit Trifanum: quẽ locum Liuius i viii°. dicit mediũ fuisse inter minturnas et sinuessam. tertio loco fuit sinuessa stadijs quadraginta sicut strabo sed sicut nunc octuaginta a minturnis semota: de qua hẽt Liuius in octauo: quod supra diximus de minturnis. ita placuit: ut duæ Coloniæ: circa Vestinum Falernumq̃ agrorum deducerentẽ: una ad ostiũ Liris: quæ nunc Minturnæ: altera in saltu uestino Falernũ agrorum cõtinente: ubi Sinope græca urbs dr fuisse: suessa: deinde a Colonis Romanis appellata. Huius uero ciuitatis ad caput nunc montis draconis deletæ ingentes: et latæ diffusæ in cõtinenti: sed maiores i mari quæ portus moles fuerunt apparent ruinæ. Liuius et xxii. scribit Fabium maximũ per iuga Massici montis ducentem p̃ habuisse Hannibalem ad Romanæ Coloniæ moenia tendentem quũ supra dixerit Hannibalis milites p̃datũ iussse usq̃ ad aquas sinuessanas: unde patet alium montis partem: quæ a suessa pometia uel aurunca nunc Sessa ad Calenũ oppidũ nũc carmillam portenditur fuisse massicum: per cuius iuga Fabius tunc ducebat. supplet aũt uicus sinuessæ oppidum Arx mons draconis dictum: uel potius eius suburbium: mille passus a mari semotum. et paulo inde absunt supradicta Gauri balnea: quæ strabo dicit morbis quibusdam prodesse plurimũ. Post montis Draconis arcem i massico monte uicus: uillisq̃ plurimus frequentato ad partem i mare uersam nullum ẽ oppidum uel castellum. Ad alia uero partem: qua aduerso liri: et dextro massico itur: solum est octomilia passus: qua uersum inter mare uiam appiam Lirim: et Massicũ patens: nuncq̃ cultissimũ: et uicis uillisq̃ frequentissimũ: quæ suessæ casalia appellant: q̃d quidem solum stante Romana repub. sylus siue trifolijs herbis prata cõficientibus optima: abundauit. Vnde ualerius Martialis poeta Ceruleus nos Liris amat: quem sylua Maricæ proteoit: hinc sylæ maximæ turba sumũs. et quidẽ etiam nunc ea regio: maximũ hẽt in fœno quæstum: M. cicero i orõne contra Legem agrariam, nulli secunda: quũ uellet dissuadere uenditorem agri campani montis Gauri dictiq̃ campestris soli: in pratis tuno culti: et uiæ herculanteæ adiuncta ad ipsa prata ductaq̃ sic hẽt. hac lege tribunicia decemuiri uendent agrũ campanũ. accedit et mos Gaurus. accedent syleta ad minturnas. adunoit et illa uia uendibilis herculanea multarũ diuitiarũ et multæ pecuniæ. In uia aũt appia: ubi ea primũ attinoit massicũ mõtem urbs é uetus suessa olim pometia: et quandoq̃ aruncorum dicta: quæ uarias fecit regionũ mutationes: q̃ aurunconum olim qui et ausones Sidicinorũ. et post uolscorum: demũm fuit uestinorum: put ex sequentib) facilter apparebat. Liuius in primo Aruncã liberi suessam pometiam exulatam iuerant. et infra de Tarquinio superbo. Is primus Volscorũ bellum i ducẽ tos amplius post suam ætatem mouit: suessamq̃ Pometiam ui coepit. et infra idẽ Liuius eandem suessam rebellem: pdæ militi Romano datam õndit. et in octauo Aruncorũ metu oppidũ deseruerũt: pfugoq̃ cum coniugib): ac liberis Sinuessam cõmigrarunt: quæ nũc Aruncã appellata. moenia eorumq̃ urbs ab sidicinis deleta. Item in nono suessam

Gaurus — Massicus siue Gallicanus mons

Trifanum Sinuessa nũc sinuessa

ostiũ liris

Mons draconis

suessa pometia aut aurunca nũc Sessa Calenũ nũc carmillatis massicum

casalia suessæ

sylæ que herba trifolijũ

Via herculanea

Aurũci. q ausones qui seditint. Volsci mox uestini.

eodem anno Coloniam deducta fuerat Aruncorū. Progressi sueſſa pometia siue aruncā per Appiam silicibus ſtratam: et per cauas uias: dextro maſſico Calenum octauo miliario inue niunt uetuſtam urbem: quæ nunc carinula dicitur. eſtq; hinc Falerno doro inde maſſico mō ti contigua: q̄q uetuſtā caleni oppidi ueſtigia aliquantulū ā nūc carinula ſint remota: de qua urbe Horatius molle calenum cōtinet. Sinistrorſum appiæ uiæ: qua Calenum urbem ā Sueſſa petri diximus: et ipſi ciuitati mons pariter, item maſſicus: ſupra Theanum ciuitatem: ut diximꝰ) caleſq; uſq; ad Calatiam continuatus. et licet mons ipſe unō ā cabbus sinistrorſum ad Venafranum: deinde ad uulturnum recto curſu protendatur: altera pars facta alicubi uijs cauis: et syluoſa ad Caliculam: ſuc nunc Casanellum ſe dextrorſum flectit: et Vulturnū: ſed inferiori loco petit: adeo ut inter predictos montes: et uulturnum: ſed ſuperiorem samnitib; cōtinentem campi relinquant uenafrani: ſemp antea sicut et nūc ā ciuitate illis cōtigua appellati. Namq; Plinius de oliuis tractans uenafranos cāpos glareoſos: sed pinoſes feraciſſimos q; oleæ ee. hisq; campis adiacent hinc mignanum. Peſantianū Variānuq;. inde sextum et superius: sicut diximus ultra uulturnum ſunt Aliſæ: sed alia parte uulturnum iter inferiore / contra Casanellū labentem. quoq; per capuam: et olim Caſilinum fertur in mare: et omne ſu- perius dictum montis tractum: et alteram eiuſdem maſſici partem: quæ ā carinula ad maris littora: et sinueſſanum olim agrum nūc montis Draconis ſuburbium: ptinet: Campeſtre e ſolum totus Italiæ amoeniſſimum: quem olim campum stellatem appellauere / eiq; Campo partim imminet / partim inſunt Calenū primum, ſiue Carinula. Turris Fracoliſij. Theanū Sidici tum. Cales siue Calui. et Calicula siue Casanellum. Sed q̄ maſſico monti cōtiguſſe diximus; ut ad liris oſtia pars eius appelleret. Gaurus pariter ad alia contigit partem. et inter cari nulam turrimq; Fracoliſij Gallicanus olim dictus: ubi Caſcanum incolæ nūc appellant: De campo aūt stellate ſic hī Liuius ī. ix. ī campū stellatem agri campani samnitū incurſio- nes factæ. Idem ī. x. samnitum legiones. quum partem appius Claudius ptor: partem L. Volumnius pconſul perſequeret: in agrum stellatem cōuenerunt. pugnatum infeſtis aīis; cæſa samnitium sexdecim millia trecenti. Item xxii. Hannibalem Thelesia potitum: auditis Capuanis duob; alternis fidentem ac diffidentem: ut Campaniā ex samnio peteret monuerūt, ipſe imperat duci: ut se in agrum Caſinatem ducat: edoctus ā peritis regionis ſi eū saltum occupaſſet: exitum populo Ro. ad opem ferendā ſociis ītercluſurum. sed poenū abhorres abhorrens ablatinorum platione nomen Salalinū pro Caſino ducem accipere fecit. quer ſusq; abitinere per Aliſanū: Calatinūq; et Calanum agrum ī campū stellatem uſqueād Ca ſilinum deſcendit. unde ubi quū montib; fluminib;q; clauſam regionem circūſpexiſſet: uocatum ducem uirgis cæſum in crucē ſuſtulit. Caſtris ad uulturnum amnē communitis. Hannibalem cū equitib; ī agrum falernum prædatū dimiſit: uſq; ad aquas sueſſanas ea popu latio puenit. Vt uero ad uulturnum amnē caſtra sunt poſita exurebat amoeniſſimus ſta biæ ager: uillæq; paſſim incendijs fumabant per ſuoa maſſici mōtis Fabio ducente. ut uero ī extrema iuga maſſici montis uentum ē / hoſtes ſub oculis erant Falerni agri colonorūq; sueſſæ recta uentes. qui eroo a theleſia nunc et id retinente nomē: et ā nobis in samnio ſupra uulturnū dextro ē ſerpenti amne deſcripta mouebat Hannibal: ut ad caſinū iter per Aliſanum quidē primo: sed in dextrorſum ad Venafrū. ab eoq; oppido caſinū fuit ducēdus. sed dux errore noīs auerſo / ſicut pprie dicit Liuius itinere ſiniſtrorſum flexit ī Calatinum cuius urbem nunc Calatiam pro Calatia dicunt. et tranſmiſis: quod euitari nō potuit anou ſtis cannarū: syluoſarumq; uiarum: quæ ad Caliculam nūc Casanellum ducunt puenit. dā Calatinum agrum eius. ſ. ciuitatis quæ pro cales sidicino dictā ē calui: et ipſū stella tem procedens campum: nō prius uiæ intellexit eriorem: q̄ ad ppinquū Caſalinū q̄d nūc caſtellutium appellant uulturnum, ductus clauſam montib; et fluminib; uulturno ac saono regionem moeſtus circūſpexit caſtris. Itaq; ad caſtellutium delibi ppe poſitis facile fuit Mahārbali uſq; ad aquas sinueſſanas: ubi ſcilicet saonus ī ſtagnum effuſus labi in cipit in vulturnum prædatum ire. Vt uero ad prædictum Vulturnum caſtra ſunt

Via appia.
Calenū nūc Carinula.
carinula
Falernus ager
Maſſicus mons
Caliculā nunc Casanellum.
Venafrani cāpi
Mignanū Peſantianū
Variānū Sextum.
Vulturnus Aliſe.
Campus stellatꝰ
Calenū. Fracoliſui
Theanū Sidicinum.
Cales. Caliculā
Gallicanū Caſcbanum.
Maharbalem
Calatia nūc Calatia.
Caſalenū. nūc caſtellutiū.
saonus ſlu

Falern) ager

posita: exurebatur amoenissimus italiæ ager: scilicet: qui falernus tunc appellatus. ptinebat á Carinula ad castellutium: siuetunc casilinum. ód liuius agrum falernum a á Campano duisisse asserit per iuga Massici montis: ea uidelicet: quæ á Carinula ad maritimam oram protendunt fabio ducente. Vt uero ad extrema ipsius massici montis peruenit Fabius: hostes suboculis erant: qb ipso monte massico iuxo quatuor milia castellutum et uulturni fluenta distant: Prius uero q Hannibalis reditum i Samnites describam aliquid referre libet: ex quib campus Stellas: qualis: quantusqs fuerit patebit. M. Cicero legem dissuasurus agrariã: qua Tullus Cornelius decemuir et collegæ agrũ Campanum stellatemqs campũ ódo Campano et supradicta ad Caurum Urimq et syleta: quæ cũ qua Herculanea uendere intendebat: sicht. At enim ager campanus hac lege amittit. orbis terræ pulcherimus. et infra adiunoit stellatem campũ agro Campano et in eo quoden distribuit in singulos hoies iugera: qi uero paulum nó differat ager Campanus á stellatis. nã dixi antea lege permitti: ut quæ uelint municipia: quas uelint ueteres colonias colonis suis occupent: Calenum municipium complebunt. Tranum opprimẽt: et atellam. Ondit uero pdictis in orõnib cicero non solum uam Herculaneam: Caurucq et syleta ad minturnas: sed campumq stellatem peculiares fuisse po. Romani fundos: ex quib alerentur excitus. qd quidẽ suetonius Tranquillus innuere uidet. qũ dicit. C. Cæsarem i cõsulatu suo: ad oram Romani po. cõparandam dimisisse campum stellatem: uicinti milib ciuib Ro. quib tres plures ve filii eent: Vt aũt ad Hannibalem redeamus: dicit Liuius Fabium tamdiu extraxisse reliquũ æstatis: ut Hannibal destitutus ab spe summa appetiti certaminis: Jam hibernis locum circũspectaret: quid ea regio pntis eã copiæ: nó pfectæ arbusta uineæq et cõsita oĩa maois amoenis: q necessarijs fructib. Itaqs quum sciret Hannibali p easdem angustias quib intrauerat redeundum ẽe Gallicanum montem: et Casilinum occupat modicis psidijs: et infra. Inclusus deinde uideri Hannibal et Casilino obsessus: cũ capua: et samnio: et tantũ á tergo diuitum sociorum Romanis cõmeatum subueheret Poenas tunc infra fortunæ minas saxa: ac Linterni arenas stagna per horrida situ hibernaturus ẽet: quum per casilinũ euadere no posset: et suoum Calliculæ superandum ẽet: Ludibrium oculorum speciem terribilem ad frustrandum hostem cõmentus: duo milia boum cornua fascib sarmentorũ ioni accensorũ i montem Gallicanũ nunc Cascanũ: turri sicut diximus Francolisi imminentem á Fabio poccupatũ erat. et interea Romani qui ad trãsitum saltus i sidendum locati erant: ubi in summis montib: ac super se quosdã ignes cõspexerunt psidio excessere. Interea toto domine Hannibal transducto: in agro alifano posuit castra. Fabiusqs mouit castra: transgressusqs saltum. sup alifas loco alto cõsedit. Tum Hannibal simulans: se sup samnium petere: Romam: usqs in pelignos peruenit. fuitqs uia nũc etiam trita: et qua nup Neapolim iuim) ipsi ab alistis: traiecto amne uulturno. sub formelo Monasterij s vincentij sicut i samnio ondimus castello: ad castrũ sarni: siue ut ducunt sangri. eo exindo supato: qui adiacet colle pfectus Hannibal amnẽ Rasinũ sinistrorsum relinquens: ad Furculas peligrorũ nũc Palenæ dictis puenit. unde flexo itinere per Frentanos ortonenses Apruntinos retro apuliã repetijt. sed iam ad rẽm ordine redeamus. vulturni amnis ostio dextrorsum urbs olim adiacebat: ipsius noie vulturnum appellata. Liuius xxvi. Capua interim summa ui á cõsulibus obsideri coepta ẽ: quæq in eam rem opus erant: cõportabant: parabantq. Casilinũ frumentũ conuectum ad uulturni ostiũ: ubi nũc ẽ urbs castellũ cõmunitũ. Ante Fabius maximus cõmunierat: psidiũ impositum: ut mare pximum: et flumen i pctate esset. Ste Liuius. Li xxii. ondit Coloniã Romanã fuisse deductã vulturnum urbem: ad ostia vulturni amnis sitã: ubi nũc oppidũ castellũ ad mare dictũ uidemus: supraqs castellũ ad mare: vulturno dextrorsum adiacet uiculus castellutiũ appellatus: ubi casilinũ fuisse nõ Coniecturis mõ: sed multis qs ducimur argumentis. primumqs nois similitudo i cæterorũ cõcursu rõnum. nõ parũ ualet: sed et cætera ht castellutium: quæ de casilino ap. liuiũ

Campus stellas.

Formelum

Vulturnus olim Casilinũ ubi nũc castellũ.

Castellutiũ

scripta uidemus. ꝓpinquitatem castello: qd Fabius ad Vulturni ostiū cōmunierat: ut in bis duob⁹ māritimis oppidis uix tertiō inuicem distantib⁹ miliario frumētū deponi potuerit sardinia auectum: qd postea capuā importaret. Castellutiū q̄s diuidit supra descriptū Falernum agrum a Campano: et ꝓpinquū est sinuessano olim nūc mōtis Draconis oro. nec moueat quenq̄ ruinarū deterīs ædificii paucitas: quæ nūc i Castellutio appareat: Casilinum ei parua urbs nequaq̄ moenīū structura aut⁹ munimēto: sed Prænestinorū Perusinorūq̄: qui forte p̄sidio inerat uirtute: eā pertulit durissimā obsidionē sibi fuerit: qui apud uicos superiore loco appositos uulturno cancellū et arnonum fuisse casilinū ideo opinent: q̄ i p̄dictorum aliquo maiuscula cernant uetustate. considerare debebunt: solam eorum a mari. et a Vulturno castello distantia: ne maritima appellari potuerint aduersari. et p̄terid eē ap̄ castellutiū: nō ap̄ cancellū: aut Arnonū eam amnis uulturni tortuositatē: quā Liuius ap̄ Casilinū fuisse dicit. Arnonum et paululū a prisco mutatum ē: uetus Romanū nomē: quo et nō Casilino Liuius si uoluisset uti potuisset. nā Petrus mr Candianus: i Parallelis Plutarchi translatōe uitā Fabii Maximi: et oēsta Hannibalis ad Casilinū describens sic hē. In ultimas cāpaniæ oras Casilinū usq̄ delatus ē: qua Vulturnus fluuius: quē Hatoronū Romani appellāt de fluit. ea regio montib⁹ undiq̄ obsessa uersus manē dūtaxat importuosum ac fluuius ostio aperit. Cætera de Casilini obsidione notiora sūt: q̄ ut ea hic poni oportere iudicemus Hatoronū. q uulturnus
sēd id unū i Casilini p̄conio libet dicere Casilini obsidione factum ēe: ut salua fuerit ab Hannibale res Romana: q̄nq̄dē eius loci obsidionis causa Hannibal ārī ex recenti uictoria cannensi ardentes refrixerunt. et inclusus Capuæ exercitus ille ferocissimus campanis delicijs enerūatus ē. ne ēt arnonū post amissam Casilini nois uetustā gloriā: qua a nō nullis ornari cōsueuit: suo ēt careat p̄conio: rem nouā ipsius uicē occasione dicem. Casilinum

Falconis aucupiū. Falconis auis aereæ et rapacissimæ aucupiū: q̄ inclytus rex alphonsus Aragō apud arnonū plurimo uixit: dū .cc. annos oīo incognitū fuisse. Nam et si seruius grāmaticus Capuā dicat ab augurio Falconis eo nōie appellatā: q̄ etrusci eius urbis cōditores Capim inaugurantes uiderint: q̄ nōie Falconē appellabāt: tñ quis fuerit hōib⁹ dictæ auis usus nō scribit. Pariter Plinius: qui multa ponat rapacium auium nōia accipitres. s. maiores et minores Achiuones: quos aliqui Falcones ēe uolūt: tñ nullā aucupii usus earūdem auiū facit mentionē: ut ēt nō sit dubitandū: quin si ꝓprijs uergilii eius aucupij usus fuisset Aeneā facturas fuerit: et Didonē easq̄ aues i uenationem tulisse: ubi dixit: Massilq̄ ruūt equites et odoracarum uis. audemus q̄s cō fidenti assertione dicere: ante ducentissimū: ut diximus annū: nullā gentem: aut nationē cōsuesse rapaci aliqua aue mansueta: alias aues terrestres: aut aquatiles: aut aerias cape. supra Castellutrum sinus Casilinū: et xii. a mari miliario amni Vulturno adiacet urbs capua nouo q̄dem loco: qui duo milia passus a priori capuā ē semotus nec id multas dissert oportet: q̄n uetustæ urbis fundamenta: portæ, theatra. templa. et cæ. tera ædificia. moles magnæ ap̄ sanctæ Mariæ basilicā cui de gratia ē cognomen cernoscuntur. De Capuæ aūt origine sic hē Liuius in iii. Deformata res: sed memoria diḡ. tradit eo anno facto. Vulturnum etruscorū urbem: quæ nūc capua ē ab samnitib⁹ captā: Capuā q̄s ab Duce eorū Capuo: uel q̄a propius ē uero a campestri agro appellatā. Cepere aūt prius bello fatigatis etruscis i societatē urbis acceptis. deinde festo die graui somno: epulis q̄ i colas ueteres noui coloni nocturna cæde adorti. notissima uero fuit: et relatu longe fabula quæ Liuius de capua tradit. sed dignora summatim accipiemus. Li. xxiii. dicit Hannibalē: quum descendisset ad mare i ferendo oppugnaturus neapolim flexisse iter i capuā luxuriantem longa felicitate: ac indulgentia fortunæ: eamq̄ recepisse. et infra eūdem Hannibalē castris ap̄ Casilinum cōmunitis: p̄sidioq̄ modico imposito: i hiberna capuā concessisse.

Arnonū

Falconis aucupiū

Capis. i. falco

Capua ab augurio Falconis

Capua urbs

ubi exercitus ille campanis emarcuit delicijs. quem uero finem habuerit capuanor cum Hannibale amicitia: etsi uulgo notissimum est paucis dicemus. Capua à Romanis capta: dicat Liuius quosdam ex Romanis censuisse delendam ee: urbem præualidã ppinquam: inimicam. Cæteram pns uicat utilitas. nam pp dorum: quę omnium fertilitate terræ satis cõstabat in italia primum ee urbs seruata est: ut eet aliqua oratorum sedes: urbis frequentandæ multitudo incolarum Libertinorumq: et fabrilium opificumq retenta: doer oĩs: et tecta publica ppli Ro. fructa. Cæterum habitari tñ urbem Capuã frequentari placuit: corpus nullum ciuitatis: nec plebis consilium: nec senatum ee sine consilio publico: sine imperio. nec seruitum incendijs: ruinisq in tecta innoxia: murosq. M. Tul. Cicero. quũ legem agrariã supradictam diffunderet: qua Capua deduci colonia nolebat: orone prima ht aliqua: quæ nõ dubitamus Titũ Liuiũ: qn supradicta scribebat placuisse Capuã deduci coloniã uolunt: illam urbẽ: huic urbi rursus opponere. qui locus pp ubertatẽ agrorum: abundantiãq rerũ omnium: superbiã: et crudelitatẽ genuisse dicet Maiores nri: Capua magratus. senatum consilium cõe: oĩa denique insignia reipu. sustulerunt. neq aliud quicq: nisi inane nomen capuæ reliquere: qd uidebant. si qd reipu. uestigiũ illis moenibus relinqueret: cõmeret: urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. et orone item in Rullum secunda. At eĩm ager campanus diuidit orbis terræ pulcherrimus. et capua colonia deducit: urbem amplissimã: atq ornatissimã. et infra unum nè fundum pulcherrimũ po. Romani. caput urbẽ pecuniæ pacis ornamentum subsidiũ belli: fundamentum uectigaliũ: horreum Legionũ. solutum annonæ deperire patiemini. At uero hoc agri campani uectigalium eiusmodi sit: ut domi sit: et omnibus finitimis oppidorum locatur: neq bellis sit infestum: nec fructibus uarium nec coelo: nec loco. calamitosũ. Et infra. Campani semper superbi bonitate agrorum et fructuum magnitudine: urbis salubritate: ac pulchritudine: ex hac copia et omnium rerũ affluentia: primũ illa nata ee arrogantia: quæ à maioribus nris alterum consulem postulauit. Dein ea luxuries: quæ ipsum Hannibalem: armis et tunc inuictũ uoluptate uicit. hanc ipsam urbem: contra ac Cicero suaserat: Iulius Cæsar coloniã deduci uoluit. de quo Suetonius: quũ in colonia deducti leges iulia colons ad extruendas uillas uetustissima sepulchra dissicerent: idq eo studiosius facerent: q aliquantũ opis antiquis reperiebant tabulæ aereæ in monumento in quo dicebatur Capis cõditor Capuæ sepultus inuentæ ee. eandem uero Capuã urbem: quã. Romanus po. in tam iusto odio seruauit: et quam Cicero tantis extulit laudibus Rex Vandalorum Genserichus ad annũ sexcentesimũ postquã Romanis fuerat subdita: ferro igneq destructã reliquit. hilatoribus destitutã. et quum Ostrogothis à Narsete oĩ potestatu detectis eodẽ loco eosdemq inter parietes et muros capua inhabitata eet: sed amnem inde circiter cẽtesimũ à longobardis: sub triginta ducibus tunc agentibus uterum destructa fuit. Quis autem: et quo tpre postea eam ad hunc th quo nunc duos mille passus remotum transtulerit locum: nec alicubi legimus: nec ab his qui inhabitant cuncta scire potuimus. Plinius in italiæ descriptõe quũ ad Capuam uenit: campum illi adiacere dixit Leborinum totius italiæ amoenissimũ. libro xvii. de terrarũ diuersitate tractans Leborinum capuæ campum nobilẽ appellat: eiusq solum dicit arduum opera: et difficile cultu: bonis: q uitijs uberius pascere. est uero hoc totum campestre solum: quod à tiphatis monte urbi imminente ad Neapolitanos puteolanosq colles ptinens Vulturno ab ipsa urbe capua ad eius ostia: quibus se in mare exonerat ẽ clausum. et periti regionis capuam cunctes affirmãt campos: qui aduersã urbẽ nouã ad Atellæ urbis uetustæ ruinas ædificatam circumstant: in trecentorũ annorum publicis priuatisq monumentis dici Leborios. eam uero uim habuit Leborinæ uocis terræ appellatio: ut campaniæ nomen in suũ mutari obtinuerit. Idq nos melius scire: q à priscis Cronicarũ scriptoribus ẽ traditum: referre cõfidimus. Capua urbe uetusti in eam Romano rum odii: et binæ desolatois execrabili infamia laborante: uicinæ urbium: oppidanorumq ppli campanos se appellari ignominiosũ periculosũq ducentes ad declinarat patrium

Campus Leborinus.

nomen: et se se Leborinos p campanis dixere. effectaq; obstinata eorū p̄seuerātia: ut quicq d urbiū et locorum in campania censeri solebat: de terra Leboris diceret. Sed corruptum nunc Leboris uerbum: in eam partem ab ignorantib; accipit: ut laboris terrā: cui labor utiliter impendat: dictam existiment: q q̄ non desunt: qui magis absurde dicāt terrā hanc á labore: quem illi capiendæ et dominio subigendæ impendi oporteat: sic á maioribus appellatam. Atella uero urbs: cuius sæpe meminit Liuius: et quam Cicero supra de Lege agraria cum Theano opprimi agre ferendum ondit: fuisse: ubi nunc e nova urbs Aduersa p̄teralias rōnes hoc uno constat argumento: q̄ sanctæ Mariæ eccā haud longe ab Aduersa cognomen i Atellanetustum obtinet. Libet q; utriusq; urbis: et ueteris et nouæ dignitates referre. primum Atella haud quaq; minora in re parua q Capua imperii præbuit Campanæ luxuriæ documenta. Siquidē p superbiæ et crudelitatis originē: quā Cicero tribuit capuæ. hæc atellanarū carminū lasciuiam: modulationē: quā nomen indicat: et Macrobius affirmat: inuenit. quid uero eæ fuerint Atellanæ M. varro. Au. Gellius Macrobiusq; et Iuuenalis satyricus sæpe indicant: earūq; artis: quum non expediat: nec sit huius tp̄is: et loci inquirere documentum satis: supraq; fuerit obscoenam notare lasciuiā pueri: et puellæ luxuriemq; spumantes natu maiores cōpositū metro: ac musica modulatione lasciuis: et oia dicty: factuq; pudenda exprimentib; uerbis carmen motuq; corporis et gestu quaq; uersu. etiā resupinato ita in choreis: et ad impudicorū mensas pnunciabāt: gesticillabantq; ut nihil p̄ter ipsum coeundi exquisitissimus deesset effectus. meliora aut orioris: et disciplinæ rudimenta habuit urbs Aduersa. Robertus Guiscardus ut gloria: et laude dignissimus: magnā et p̄stantem eam Italiæ partem: quæ regnum Siciliæ: aut neapolitanū ē appellata: a Saracenis græcis q; acerata: ad reoni ipsius formā primus redegit: qui Neapolim capuāq; una eademq; premens obsidione: castra ap Atellam habuit cōmunita. in q; quū diuq; perseuerasset annis ciuitatem cōdidit. ab ipsoq; aduersandi p̄claris. et potentib; urbibus affectu: Aduersæ illi nomen in rei gestæ memoriam dedit. Sed iam ad maris litus ē redeundum. Post Vulturnum sequitur Clanius amnis ap̄ Suessulam oppidū medio pene inter Capuam et Nolam urbes tractu in montibus oriundus. estq; is fluuius: de quo Virgilius. Clanius non æquus acerris: quid acerranum urbis agrum: sicut et Capuanum olim atellanū: nunc aduersanum multis inundat in locis: adeo ut longis pontib; eū Capuā inter: et aduersam urbem oporteat iungi. ad quos pontes molas ēe multas uidemus eidem Clanio haud longe a mari infero: turris apposita ē parū uetusta: nūc patriæ appellata. et in ruinis Linterni scipionis africani uillæ ædificatu. Hanq; Ptolomæus Pomponiusq; Mella. Plin. et Guido Ranennas: Ioānii imitator: Linternū inter Vulturnū et Cumas. ponūt. Liuius aūt uno in loco: cū supradictis sentire: i alio discrepare uidetur. nam libro xxii. quū difficultates afferret: quib; ut Hannibal coactus uideret: ex Falerno agro qua uenerat: anousta uia in samnium redeuntes: qd supra diximus sic hēt. Poenas tunc intra fortunæ minas: ac Linterni arenas p horrida situ hiberna turus ēet: Quum ergo ad sinistram Vulturni tuc ageret Hannibal: nec ipsū amnem ibi præaltum uado: neq; ponte ad Casilinum cōmunito: ac p̄sidio firmato transmissurus uideret: oportuit ad Falerni dextri partē ēe Linternum. ubi Liuius nisi anoustias superasset: hyematurū fuisse dicit. et libro xxiii. idē Liuius quū fraudē scribit qua Capuam cumas suis partib; adjicere sunt conati sic hēt. Interim. T. Sempronius consul sinuessæ: quo ad cōueniendum die edixerat: exercitu lustrato transgressus: Vulturnum flumen: circa Linternum posuit castra. ex quib; nulli dubiū fuerit costare Linternū fuisse: sicut dicti asserunt cosmographi: ad eam Vulturni partē: quæ spectat in cumas: necessariūq; erit: et dicere: et tenere Liuiū: qui loca pambula uerit: et Linterni: sicut infra ondimus scipionis statuam tempestate dissecta uidisse uillam quidem ultra Vulturnum. Sed eius agrū harenosū stagnosūq;

Terra laboris

Atella urbs quæ Aduersa

Clanius fluuius ap nolam

Linternum Sepulchrū scipionis Africani

Scipionis aphricani uolũtarũ exilũ ap̃ Linternum.

circa extitisse. est uero Linternum locus: in q̃ CN. scipio Aphricanus: uolũtariũ egit exiliũ: quem famã morientem sepulchro inscribi dũssisse: Ingrata patria ne ossa quidem mea habes. Quæ facta in monumento ingratitudinis patriæ in scriptio effecit: ut locum nup certius: exploratiusq; inuenerẽmus. nã ad id dictum amnem clanium. paulo supra ostium: qd habet in mare turris. ẽ ruinis ædificiorum ueterum ruinis supedificata. quam ut diximus turrim patriæ uocãt: ubi id monumentũ fuisse uidemus. Cernemus. et pter id patriæ uocabulũ. pter q̃ supradicta Ptolemæi Pliniiq; Liuii. et aliorũ testimonia: certitudinẽq; attulit nobis euidentiorem fons aquæ accidulæ: quẽ Plin. Linterni fuisse dicit: cuius aqua: uini mõ faciat temulentos. scalet ẽi huncẽt: inter prædictas ædificiorũ ruinas aqua: quã pastores affirmant epotam ões capitis langores curare. nos eaq; accurate gustata: saporẽ quidem ut cæterarũ: quæ bibuntur: bonũ ẽe cognouimus. sed quis sumos ab ea ihares: sicut á uino cõsueuit nõ ingratos: ol facere mus: quos potatio hẽat effectus. forte ob haustus moderationẽ: intelligere nequiuim). Seneca epistarum li. p. Linterni honestius scipio: q̃ Baiis exulabat. sepulchri dũt, eiusq; inscriptionis et monumenti: ac statuæ st nullum nunc extat certum indiciũ: minus miror: q. Liuii Patauinus: qui minus centum annis ab illius ætate abfuit: quid ipse uiderit libro xxix. scribit. scipionem alii Romæ. alii Linterni mortuũ et sepultum ferunt: utrobiq; monumenta õnduntur: et statuæ. Nam et Linterni mõumentũ. monumẽtoq; statua imposita fuit: quam tempestate disiectam: nup uidimus ipsi: et Romæ extra portam Capenam. i scipionũ monumento tres statuæ sunt. duæ. P. et Lucii scipionũ dicuntur ẽe. tertia poetæ. q. ennii. et seneca epla lxxvii. initio uidet id ignorasse sepulchrum. nã dicit in ipsa scipionis uilla iacens hæc tibi scribo adoratis manibꝫ eius: et ara: quam sepulchrum ẽe tanti uiri suspicor. Linterno Cumæ adiacent ad quintum miliare: interq; ubiunq; locum: qua in parte litus inter stagnum: et mare incuruat: ulla fuit seruii Vaciæ: quam seneca uillam descripsit. Dicitq; pterũ hoiem illum diuitem: nulla alia diuitem fuisse: q̃ eius uillæ otio: in quo consenuerit: ut occupati aliqñ clamauerint. o Vacia solus scis uiuere: quũ ille iudicio senecæ sciret latere: nõ uiuere. Vñ dicit de se ipso seneca solitum: quoties illac transiret iocando dicere: nõ de uino: sed de tanq̃ de mortuo. Hic situs ẽ uacia. Cumanæ urbis originẽ hanc tradit Liuius in viii. Cumani á chalcyde euboica originem trahunt: classe: qua aduecti domo fuerant: multum in ora maris eius quod i colunt potuere. primo in insulam Inariam et Pytacusas egressi deinde in continentem ausi sedes transferre. Vero. et tandem euboicis cumarum allabitoris: et. hic ubi delatus cumæam accesseris urbẽm. sup quo Seruius euboica insula est de cuius ciuitate chalcyde egressi profecti sunt ad nouas sedes quærendas. et haud longe a Baiis: qui locus a Baio ulyxis filio illic sepulto nomen accepit: inuenerũt uacuum litus: ubi uisa muliere grauida ciuitatem cõdiderunt. Liuius. in. ii. accersita de in auxilia: et á latinis populis: et á cumis. Cumanæ cohortes: arte aduersus uim usæ declinauere paululũ: effusæq; palantes hostes cõuersis signis á tergo adortæ sũt. et infra Insionis hic annus nuncio Tarquinii mortis: mortuus e Cumis: quo se post fractas opes latinorũ ad Aristodemũ tyrannũ cõtulerat. et lib. iiii. eodem anno á campanis cumæ: quã Græci tũc urbem tenebant capiunt. et octauo Cumanos Suessulanosq; eiusdẽ iuris cõditionisq; cuius capua ẽe placuit. ẽ uero Celsus in urbe cumana locus tollus i cui cacumine fuit templũ apollinis. de q̃ Vero. Arces: quib; altus apollo præminet. et quidẽ nũc eã in urbe: quam uidimus oĩ destitutam hitatore pter rupes saxo stupẽdas uiuo pinnæ cernunt murorum excelsæ. et ubi apollinis arx fuit: sacellũ est christianũ. et ipsũ uetustate cõsumptũ: nihilq; extat integrum: nisi cauerna frontispicio decorata manufacto quã sibyllæ antrum fuisse socius itineris mĩi Prosper camuleius: uir doct) eã ingressus:

Turris patriæ.

super

Cumæ

Vulla. seruii uaciæ.

quibusdam coniecturis affirmauit. Fuit q̃ cumis ꝓpinquus ad tria milia passus Hama Hamæ
rũ locus sacer: deq̃ Liuius xxiii. campani adorti sunt, rem cum ad suæ iurisdictois
facere. primo sollicitantes: ut ab Romanis deficerent. ubi id parum processit dolũ ad
capiendu eos cõparant: sacrificiũ ad Hamas nocturnũ erat. huic uero olim celebris loci
mons arduus: qui a balneis nunc triperulanis uix mille quingentos abest passus ruinis
ad uerticẽ teritur cõspiciendis. et quibꝫ nulla ẽ ꝓpior triperulis hoium hitatio: aut cultu
rã. Ad partem uero: qua cumæ spectãt i auernum et Baias diffat partes ab utrisq; urbib;
fornix lateritio ope sublimib; columnis sustentatus: cuicũq; Romano op̃i cõparandus. abest Misenus mons
dein quinto a cumis Misenus mons Virgilii carmine celebratus: et nũc misenus ab illo
dicitur. eidemq; qua spectat in cumas lacunæ adiacent: nunc mare mortuũ appellatæ
circa qs in cõtinentis superciliu ruinæ et fundamenta cernunt eximia. Fuit mãq; locus
in quo Suetonius Tranquillus scribit octauianũ auoustum classẽ ap̃ Misenũ istruisse
inoentem: quæ uersas in Tyrrhenũ mare Impii Romani quincias. hinc Galliã: et utrãq;
Hyspaniã. inde Mauritaniã aphricãq; et interiectas insulas tutaret. eratq; ei classis
ꝑfectus Plinius Veronẽsis: qñ ap̃ Vesuuiũ montẽ incendio ẽ absumptus. Distant a Misenu
ꝓmontorio hinc cumæ sicut diximus quinto. Inde Lucrinus auernusq; totidẽ mille pas-
sus. et quũ a cumis uix quatuor milib; et terestri uia absit auernus illa quinũ undiq;
milium maritima longitudo terram ambit omniũ olim Italiæ pulcherrimam: i q̃ Baiæ Baiæ Ciuitas.
fuerunt ciuitas opulenta. Locꝫ omne solum: etsi quinis: ut diximus pauctum ẽ milibus:
latitudine: in parũ uariata: duo alitubi: et minus alibi milia explet: ut diotti uni
speciem præseferat: quo interarũ: ut ita dixerim diortota multa cernunt: partim inte
gra i subterraneis: partim supius semiruta: partim ruinas collapsa ueterũ operum
monumenta: ut extra urbis Romæ moenia: nihil illi toto i orbe terrarũ ædificiorum
magnitudine: ac pulchritudine par credam: existimẽq; fuisse: ut nõ iniuria dicat Hora
tius. Nullus i orbe locus baiis præluceat amœnis. Cuiusq; Misenus e regione putcolos Putcoli.
spectet: mare quo inuicẽ dirimunt: ex suetonii Tranquilli uita Caii Caligulæ stadia Sinus baianus
uix tria milia passus: et sexcentos i plet: vñ sinus utrobiq; dictus olim Baianus a
Miseno i intimũ auerni stagnũ: quinis: totidẽq; ab auerno i putcolos milib; ẽ ꝓduct).
Fuerit uero operosum singula describere: quæ aut diortus ille terrestris: aut sinus Ba-
ianus habẽt. sed diotiora quantum fieri poterit: breuiter attingemus. Primum Misenus ipse Misenus mons.
mons: qua i promontoriũ coarctat: etsi natura cauernosus fuit: tñ tantis excauatum
ẽ operum laboribꝫ: tectis uel marmoreis: uel laterito et lapide quadrato cõpactis i sub
limẽ ductis sustentat columnis: ut ubiq; pensilis uideat. erant q: ut apparet ingẽs balnea
erant natatoria. erant ad cœnas luxumq; triclinia. Supius uõ i continẽti et q̃ uergit i
ꝑdictũ Misenatũ classis locũ: fundamẽta uisunt ijs: qui no uiderint incredibilia: ubi
piscinam uulgo mirabilẽ dicũt: nã quũ ea pulchritudine: ut cõstat ædes desup destructæ Piscina mira
fundamenta fuerit: pars hæc extans subteranea sublimib; sustentata laterinis co-
lumnis: ducentos quinquaginta longitudine: centũq; et Lx. latitudine passus patet. et Luculli domus
ita ẽ integra: ut noua uideatur: quã L. Luculli domum: quæ illi erat in Baiano fuisse
tenemus. et quia in loco oĩum Italiæ calido ẽ sita: uidetur ẽe illa: de q̃ Plutarchꝰ scribit
Lucullum pherbellem cũ Cn. Pompeio. ac M. Cicerone: et pleriſq; illius seculi principibus
uiris iocatum fuisse: cũ ipsis oĩbus Romanis i Lucullano nũc Frascato ap̃ Lucullũ æstate Lucullana uilla nũc
cœnantibꝫ Pompeio imperia ædificãdi i Lucullo damnãti: ob domũ pulcherrimã sumptuo- Frascata
simãq; nimis multis porticib; fenestrisq; aptã æstati quidem idoneã: sed hyemi omnino
inhabilem fecisset. illi rñdit uirtuti suæ Pompeiũ detrahere: qui grues se prudẽtiores ex-
istimet æstiua loca hyemalibusq; alternis ihabitãtes. sese ei dixit: qui hãc i Lucullano
æstati idoneã fabrefecerit: alterã in semp uernanti Baiano hyemalem pulcherrimãq;
exædificasse. Sepulchra uero: et uillarũ: diotiorũq; monumẽtorꝫ uestigia partim oĩo ꝑstrata
partim semiuoora tam multo in quinũ milia peninsulæ et digiti territorio cernuntur.

Baianus sinus

ut continuatam ibi urbem: potiusq; dispersas per agrū uillas fuisse appareat. Sed iam sinum describamus Baianum: de quo nihil ē: quod admirabilius dicere possim: q; q; oīa eius litora decem milia passus a miseno: ad Puteolos ī circuitu ptensa ædificijs et quidē omnū: quæ raro alibi uidimus maximis cōtecta: ac cōtinuata fuerūt: quū eorū pars collib; imposita celsissimis: et ī apertum pminētib; pelagum brachijs sustē tata fuerit ī sandarum molū opere ī profundissimū mare iactis. Extant tn aliqua pene integra: thermæ. s. ad ipsum baianū sinū intimū: qui unicus nūc locus: prisca Baiani

Thermæ baianæ

appellatione: memoriaq; cōseruat: sunt et aliæ pene similes thermæ aliis ppinquæ quarū conditoris: et nois notitiam hre nequimus. Sed balneū longe ī sra fluentum

Lucrinus

pendentib; et Lucrinū ē obuiū: nedum ædificii structurā: sed et picturam q; aliqua ex parte integrā cōseruans: ī quo uersuū pars pictorū extat: ex quorū uerbis carpī lectis

Ciceroniani balneū.

coniicere licet id fuisse Ciceronis balneū. cui id carmē Libertū eius ascripsisse Plinius asserit. Supraq; illud idē Ciceronianū aliud ē balneū ī lonoam: tortuoq; fossam: saxo excauatum: qd sine aliquo aquæ calentis aquæ usu. solo uapore sudores puocat copiosissimos. et sicut ferūt medici saluberrimos. Fuit aūt maiorib; thermarū huiusmodi

Frictelæ. nūc Tritolæ

usus: quas ab actu fricandi uerōēdiq; necessario frictorias appellarūt: easq; æque ac balneas uidius: et uiroinib; christianis euitandas ēe gloriosus ecc̄ doctor Hieronymus admonuit. Tritolam nūc corrupte appellāt. Incipitq; ad eā sinus baiani partim

Lucrinus lacus / Auernus

Lucrinus ēt. De quo ī uirgiliani uersus expositione. An memorē portus Lucrinoq; addita castra. seruius sic hēt in Baiano sinu campaniæ cōtra Puteolā ciuitatē lacus sūt Auernus et Lucrinus: qui olim pp copiā piscū uectigalia magna pstabāt. Sed quū maris impetus plerunq; prūpens exinde pisces excluderet: et redemptores grauia damna paterent ī supplicarūt senatui. et p fectus cæsar: ductis brachijs exclusit partē maris: quæ ante infesta ēe cōsueuerāt. reliquitq; breue spatiū per Auernū: quo et copia piscū posset intrare: et fluctus nō eēnt molesti: qd opus Iulium dictum ē. De eodem Suetonius. Portum iulū apud baias ī missso ī Lucrinum et auernū mari lacū effecit. et Seruius in virgiliani uersus expositōe. diuinosq; lacus sic dicit. Auernus et Lucrinus lacus antea syluarum densitate sic ambiebant ut exhalans inde per anoustias aquæ sulphureæ odor in iudicissimus suffocantes aues necaret: unde et auernus dictus. quam rē cæsar audiens. delectus syluis amœna reticidit loca. et ī fra ī virgiliani uersū Acherōte

Acheron

refuso. Acheron fluuius dr̄ infernor. sed cōstat locum ēe haud pcul a baiis undiq; mōtib; sēptū: adeo ut nec orientem solem possit aspicere: nec occidentem: sed tm̄ meridionalem.

Pons Iulius q; trū miliū

Baiani sinus latitudinē de qua diximus. Suetonius in Caligula uita sic ondit. Baianū medium interiacens: et puteolanas moles trū miliū et sexcentorū ferme passuum ponte iunxit. contractis undiq; onerarijs nauib; et ordine duplici ad ancoras collatis: ī recto aggere terreno: ac directo ī appiæ uiæ formā. Per hunc pontē ultro q; citroq; cōmeauit biduo cōtinenti. primo die falerato equo insignis q; ciuica corona: et scutum tenens: et gladio: aureoq; clamyde. postridie quadrigis habitu: curriculoq; biiugi famosorū equorum. Sed et Nero illius successor maiores circa baianū excogitauit insanias. de q; Suetonius Inchoabat piscinā a miseno ad auernū locū contecta porticib; q; cōclusam: q; quicq; totis baiis calidarū aquarū ēet cōueteret. fossam ab auerno ostiā: quana dib; necnō uidiretur: longitudine centū lx. miliū latitudine qua cōtigue quinqueremes cōmearent. De eodē q; scelestissimo ī patore. Suetonius zoripinā mrem ītis Baias euocauit ad solennia quinquatrū simul celebranda: datoq; negocio tetrarchis: q; liburnicā qua aduecta erat: uelut fortuito cōflixerat cōcursu ptraxit cōuiuiū. Sed quū nādo euasisset inoulari fecit. Seruius virgiliani exponens uersum. Infernq; lacus dicit Lucrinū et Auernū significari: ītq; quos ē spelūca: p quā ad inferos descendebat. Sed iā satis de uetustioribus. ad recentiora ueniam). Helius spartianus de Alexandro ī patore optimo Mammææ christianæ filio sicht. In Baiano palatiū fecit cū stagno mammeæ mīi: quod

mammea

mammea tunc dictum. hodieq; uocat. fecitq; et alia opa in Baiano magnifica ī honorē affinū suorū: et staona stupenda: admisso mari. Fuit baiano simili ppinquus Bauli locus hercules: quē gernius dictum putat: q; boues ab illic hūerit ātalia. hæc sunt de Baiano sinu uetusta sua recētiora duximus dicēda. Restat ut ea, q̄ntū ab) applicemus. Ad Fricto las nūc Tricolā lucrinus ī capiebat. Cernunt ēi ī regione illius ī litore brachia murorū: quæ Cæsar: ut uolentū excluderet mare recit. Auern) uo a lucrmo. nūc sepatus ē: q; breue spatiū a Cæsare relictū q̄ piscū copia posset ītrare, mare sup inducta harena cōcla sit. quæ qdē clausura diligentissime ī dustria cōseruat: ne crescentes cedēti mari aquæ balneis affi ciant: quæ locus nūc Triperoula appellat) plurima: et ut medici pbēt. otium Italiæ fa luberrima hīt. Adiacent uo eadē ātā Auerno lacui salsū in aquis retinēti saporē: quas qdem aquas ita hīt altas: ut nullis ēt longissimis funib): saxo aut plumbo māgni pōderis ad perpēdiculū colligato: eius p̄fūditas tangi possit: miruq; ē cernere stupēdi et insani ædificia: quæ aut ī circuitu Auerni: aut in eius aquis ripæ pximior) fuēre iacta: quū tū uiæ silicibus in circuitum stratæ: et aquarū formæ ductiū: superior) ī collibus penē sit integræ. Egressi depressa hæc Lucrini et Auerni loca et Puteolos petituri: uia incedunt silicata: ad quā undiq; maiorū supradictis ædificiorū in Baianum supne dessectantiū ruinæ cernunt: quo usq; ad uiā ē uentum Atellanā: quæ ab urbe Roma atellas per Appiā: et postab atellis ducebat ad Baias: qua qdē in uia haud longe á puteolis: et Baiano medioq; ad nūc Aduersam spatio tam integra adhuc sūt ueterum operū monumenta: ut si ostia addant et fenestræ uideant habitationē nō incōmodā pstatura. eadēq; uia ad baiani supalium: ubi sanctæ matris sacellū ē post terræ motū relicta. maiorū ēt omniū: quæ hactenus circa Baianū descripsimus ædificiorum ruinæ ī sublimi erectæ cernunt: quas ī colæ Beloermanū appellant: fueruntq; opera sicut literæ. pila incisæ marmorea ōndunt quæ Tiberius Cæsar bello Germanico feliciter pfecto. unde Germanicus ē appellatus ad facti eius famā memoriāq; extruxit. eiq; pulcherrimo ēt nunc opi pximū ē poene integrum extans Theatrū. cui occasione factum ēe dicit suetonius: ut quū celeberrimis Ludis: quib) Cæsar intererat Augustus senatorū uirū frequenti consessu nemo recepisset: idem princeps spectādi modū correxerit. Dehinc sunt puteoli. De qua Ciuitate uetusta: sic ht Liuius ī quarto. Exitu eius anni. o. Fabius ex auctoritate senat) puteolos p̄ bellū captū frequentari fecit: emporiūq; cōmunit: atq; p̄sidū impo suit. et infra de Hannibale ad lacum Auerni p̄ speciē sacrificandi ipsa ut tentaret Puteolos descendit. sacro deīn ppetrato: ad quod uenerat: et dū ibi morat, quastato agro Cumano: usq; ad Misenū promontorium, puteolos repente agmē cōuertit, ad opprimen dū p̄sidū Romanū. et infra. P. cornelius scipio africanus. et. o. Iglius Petus mag inter se concordia Senatum sine ullius nota regebant, et portoria nauliū Capuæ puteolisq; cōstituerunt. et infra Consul Atinius tulit: ut quinq; coloniæ in oram maritimam deducerent: quarū una deducta fuit puteolos. Helius spartianus dicit Hadrianū Imperatorem: quū moreus eēt apud baias sepultū fuisse Puteolis ī uilla Ciceroniana. ubi antonius successor tēplū p̄ sepulchro ibi cōsecrauit. Puteolis nro ordine trāsmissis Locus occurrit medio ī ter ipsam et urbē neapolitanā spatio famā iter ueteres celebratū. nāq; uilla: quā Plutarchus tradit. L. Lucullū huiusce ppe neapolī: et ap eā montem excidisse: atq; ita excauasse: ut mare introduceret: Vn. Cn. Pompeius et M. Cicero illū appellare soliti sūt Xerxem togatū: ea ē: cui ruinæ ingentes balneo supeminēt. Aonani dicto: q̄ non balnea loco: sed alteræ sūt Fricolæ superiorib; meliores. et quireq; huiōi magnarū inoeniō: uiribusq; factarū peritiā hīt facillime scissurā puderit: intelligūtq; manu factā: unde defossus reiectusq; mons uiā p̄buit: nunc ēt leui opa reparabilē, qua mare nūo agnani lacū ita ī pleret: ut ad uillæ muros porticusq; nauigari posset. p̄cedētesq; eo itinere ad cauernam quenūt cryptā nūc appellatā ubi Pausilippus mons excauatus pulcherrimo olī fuit. Sicut Plī tradit uillas hīta-

Fricole seu Tricolæ

Triperoula. ad auer nū.

Puteoli.

Villa luculli ad neapolim.

Cripta neapolitana

sepulchrū veroilii

Neapolis vrbs

nolanorum

sebetus.

ad sexcētos passus excauatus planū uia puteolana curribꝫ iterꝫ bet. quis aūt id memorabile opus fecerit: ignotū ē nobis: qui tñ legimus fuctā ap̄ senecā cordubē sē. ipsius loci mētionem eptā .Lvii. ubi dicit. excepit me cripta Neapolitana. nihil illo carcere longius: nihil illius faucibꝫ obscurius: quæ nobis præstāt, nō ut per tenebras uideamus; sed ut ipsas cernamus. si locus hꝛet lucē puluis auferret. In apto qꝫ res gra uis: et molesta, quia illic ubi in se uolutat: et quū sine ullo inspiramēto sit inclusus, in ipsos: a quibꝫ excitat) ē recidit: et Donatus in virgilu expositōe: tradit ipm poetā sepultum fuisse neapoli: uia puteolana ad secūdū lapidē. qđ sepulchrū circā pdictā cryptā sæpe quæsitum nequiuim) inuenire. Sequit Neapolis urbs uetusta: atꝫ pclara cui orionē Liuius i viii. refert i cumetros his uerbis. Palepolis fuit. hanc ꝑcul ubi nūc Neapolis ē. duabꝫ urbibꝫ idē populus hītabat. cumis erāt oriundi. palepolim qꝫ quā ceneron: Græca. dicit infra Liuius a P. Plancio cōsule captā fuisse. et infra. Ia bulis inter palepolim: neapolīqꝫ loco opportune capto diremerat hostilꝫ societatē an xiliū mutuū. et infra idē dicit Neapolim Nolanorū romanis dedītā fuisse. nisi uero fuit semp postea Neapolitani, erga Romanos: et alios dnos cōstantissima fide. Primū Ro mana repu. cannensi clade cōsternata quū adiectionē iam hyeme ipendēte cōsiste ret bellū: neapolitani legati Romā uenerunt. ab his xl. patheræ aureæ maoni pon deris i curiam delatæ: etiam quidem senatus contra morem accepit: et Neapolitanis grās egit. quiqꝫ Hannibal Neapoli potiri summopere quæsiuent: Neapolī i Roma norum partibꝫ pstiterunt. Liuius in xxiii. de Hannibale. ipse per agrū campanū mare inferū petit oppugnaturus neapolim: ut hꝛet maritimam hꝛet ~~de inf~~ et infra Hannibal capua recepta: quū ueteram Neapolitanorum animos partim spe: partī metu nequicq̄ tentasset: in agrum Nolanum exercitū duxit. et infra quarto inde die po palandum agrū Neapolitanum maoris ira: q̄ spe potiende urbis duxit. Floruit uit semp postmom Neapolitana urbs Romana re sub cōsulibꝫ: et pariter sub prin cipibꝫ integra. adeo ut apud eā graues uiri aliorum a curis laxamentū quære rent. et discoli lasciuiæ diuersorū. Suetonius de Nerone. Reuersus e grecia Ne apolim: q̄ in ea primū artem musicā ptulerat, albis equis introiit: dissecta parte muri. et infra. Nero de motu Galliarū Neapoli cognouit: de ipso quo mrem oc ciderat. Sed et uiros uidemus hīs celebratos. Virgilium diu. T. Liuium aliquādo et Horatium Neapoli moratos fuisse. et Seruius asserit Virgiliū scripsisse Ge orgica Neapoli: quā Partheno pem appellauit: ac ocii ignobilis notauit. Fran ciscusq̄ Petrarcha ꝑstanti uir ingenio a Roberto rege Neapolitano Gallica na arce oriūdo ꝓgenie: rogatus Neapolim bisse cōtulit: nulla qdē maioris lucri spē suasus: q̄ ut optimo: atq̄ humanissimo regi doctos et uirtuosos uiros unice amanti gratificaret: eamq̄ ulm habuit: inita inter diuitem regē: et doctū integrūq̄s: sed rerum inopē uiram: et tñ dō: et uirtute diuitem poetā: ut p unicā eiusmodi amicitiā cōseruatus nūc uiuat rex Robertus. Nam qđ omnibꝫ i quos manus hæc uenient: faciliter ōnderet: de quo dd uixerimus ꝓbare poterimus ex tra urbē Neapolitanā. paucissimi: aut pene nulli sūt uiri. ātumuis docti: qui Robertus rex: quis et unde: aut quo tpre fuerit: alia nouerint rōne uel cā q̄ eū in amicissimi Francisci Petrarchæ operibꝫ siue latinis siue uulgaribꝫ le gendo recognouerunt. Seruius i Vergiliani versus expositōe. Hec tu carminibus nris indictus abnis Oebale. dicit. Oebalus filius fuit Thelonis et nymphæ Se bethidis. Hic aūt ē uxta neapolim. sed Thelo regnauit capreis: filiusq̄ eius trā sijt ad campaniā: et multis subiugatis ꝓpls suum dilatauit impiū. Ad postquā

Romani imperii inclinatio coepit. crebrescentib; barbarorū insultib; Neapolitani
partes Romanorū pro posse sequ; secuti sunt: et qđ in historiis copiose ondimus
ut rex Vandalorum Gensericus classe inoenti ab Africa ducta Romanā urbē ca-
ptam spoliatamq; et omni humano hitacore destitutā reliquit: qui et capitolio euer-
tit. Ad Neapolim uero quū uenisset: eam diu obsidione pressam capere nequiuit. Pau
cis ab inde annis Belisario Justiniani imperatoris duci adeo constanti animo restiterūt
Neapolitani: ut quum postea per lapideū aquæductus foramen scalpris dilatatū urbs
in hostis platem facta est: Neapolitani sola principis humanitate ab excidio sūt ser-
uati. Multis postea interiectis annis: quū Saraceni ora maritima: quæ a Caieta Leo-
nem usq; protendit: per bellū obtinuissent: Neapoli q; sunt potiti: quā ad annos xxx.
possederunt: quousq; Ioannes x. Pontifex Ro. uir excellentissimus: pellendis Italia
Saracenis animū adiecit: quo hortante et auxilia subministrante Neapolitani otium
primi: id diu intermissum abiecerūt imo. secutiq; eius urbis exemplū cæteri: Campaniæ
Lucaniæ: et Brutiorū pti: eam scilicet oram: quæ a Neapoli cōtinet sreto sicula dominio
Saracenorum abiecto: sese in christianā uendicauerūt libertatem. Qua afflicti clade Sara
ceni: auxiliatrib; copijs ex Aphrica: Mauritaniaq; accersitis: oppida: et urbes: quæ sibi
erant in Italia reliquæ: præsidijs cōfirmatas maioribus retinere conati sunt: Phormias Min
turnas. sinuessam. Vulturnum: Linternū. cumas: atq; Baianū. nam puteolam Neapolita
nis ab initio in rebellione cōsenserant. Perstitit uero præseueranteq; sanctissimus Pontifex in
sua expellendæ barbariei æternis diuina laudib; uoluntate. et Italos oēs quātumuis inter
se: aliis alijs uonib; laceros: atq; discordes in fidei christianæ tutelam: orando: suadendo q;
magis: q quod nequisset: iubendo armari obtinuit. Quib; in maiorū coactis exercitū Pon
tifice Ioanne duce uentū est ad Minturnas. et quod in eius descriptione diximus proelium
apud eas gestum e: in quo Saraceni maxima clade supati sunt. unde factum e: ut ea gens
impia: et no magis christiano q Italico nōi inimica regione pdictam a Phormijs: ad
Baianū: et quicquid urbium oppidorum: municipiorum locorum in ea præsidijs obtinebāt: incendijs
et toto conatu reliquerint derutū: adeo: ut ea: quam hucusq; uix conando potuimus
singulis in locis ad nostri antiqui notitiā perducere: manserit solitudo. Aucta uero e semp
postea opibus urbs Neapolitana: et feliciter sub Ioanne x. inchoatas in barbaros inimici-
tias felicissime retinuit. Hanq; quū Leonis iiii. pape tpribus saraceni sanctorū Petri et Pauli
apostolorum utraq; urbis Romæ basilicas ui captas incendio absumpsissent: urbēq; Romā diu ob
sessam capturi uiderentur: nullis maioribus ex oi Italia: q Neapolitanorū uiribus: et seruata
e Roma: et barbari sunt expulsi. Nimis tn huic opi: et loco eent illa: quæ de Neapoli
tanorū uarijs casibus scribi possent: dum Guiscardus Germanusq; et Gallicis regibus: qui Nea
polim a trecentis annis regia ornarunt dignitate obedientissime parent: sed omes eorum
laudes accumulat gloriosa calamitas in magna conuersa felicitatem: dum pro seruata
Carolo Andegauensi principi Renato fide: durissima ab Alphonso Aragonū rege obsi
dione pulerunt: quousq; pari cū Belisarij tpium euentu p aquæductus cuniculum.
ab ipso regi capti: atq; ad hanc: in qua nunc bti florent felicitatem eiusde regis pntia
clementia q seruati sunt: ut nō immerito is rex: triumphi cōsuetudinem diuinissime inter
missam: longo tandē postliminio in Italiā reuocauerit. Habet urbs neapolitana basilicas
moenia et arces: et publicas: priuatasq; ædes supbas: et cæteris Italiæ maioribus cōpa
randas: in quis præclaram e uirginis claræ monasterij: qđ a sancta Aragonia regina
Roberti regis inclyti uxore ædificatū: facile oīa Italiæ monasteria ancellit: eiq; pro
ximū ee uidetur sancti Martini extra urbis moenia Cartusiense coenobiū ædificiū magni
ficentia pulcherrimū. constat tn arcem unā Castellū nouū appellatū: mari imminentem.
Alphonsi regis laude: et memoria dignum opus: cæteris: quæ in Italia nūc extant uete-
ribus siue nouis opib; monumentis et structura pferendum ee: si turrim eius: murorq;
altitudinem: et crassitudinē: et pulchritudinē: siue aularum: cubiliūq; et singularū ce-
narum amplitudinē: et ornamenta peritus eiusmodi rerū existimet. ornata sunt Neapolis

multa

patrum nrorum memoria Bonifacio viii. Pont. Ro. ex tomacella gente oriundo qui primus nō modo urbē Romā: sed et ipsū qꝫ Pontificatū in dominii potestate cōcinu it. Paulo qꝫ post alterum Neapolis Pontificē Ro. habuit Ioannē xxiii. ex gente Cossa quē alioqn prudentē sloi smundus impator i Germania seductū á cōcilio cōstantien si p ecclesiæ faciendā unione priuari curauit. Maono item p id tempus ornamento Neapolitanæ urbi fuit laudatus rex: Galliæ reoūm psapiā Neapoli genitus: et nu critus: qui militiæ otio deditus: pter id Neapolitanorum oē reonū: armis qꝫ iæ situ. urbemqꝫ Romā Perusiaqꝫ: et Assisiā de iuribꝫ ecc. et Cortonā de Etruria recēpit. qua uē dixit Florentinis: constansqꝫ fuit oūm eius ætatis prudētum opinio: ipsū italico reono: et qd postea facillimū erat impio Ro. nisi floretem eū mors itercoepisset: breui potiturum fuisse. Neapolitanæ urbi secūdum litus Pompeii á uetustis scriptoribꝫ primi describunt: qui uicus olim fuit amoenissimus: Romanisqꝫ gratissimus adeo ut. M. Cicero lege: de qua sæpe diximus dissuadens rulli agrariam æore ferendū ondat Pompeios a decemviris uenūdari. et qui a doctos: qui hoc tpre Neapoli ad rem in pretio hntur errare uidemus Pompeios: et Herculaneum: ubi nunc turris ē octaui fuisse affirmātes uetus testimoniū ondemo certus Pompeiorum loco afferemus. primūqꝫ ducimus: ubi nunc annunciata et castellū ē ad mare Pompeio uicū oblongum: uillisqꝫ speciosissimis frequentissimū fuisse. Liuius in viii. Per idē tempus classis Romana á P. Cornelio: quē senatus maritimæ oræ præfecerat i campaniā actā: quū appulsa Pompeios eet socii nauales ad populandū Nucerinū agrū pfecti facta præda exuti sut. qui ero Nucerinum pdatori fuerūt agrū nauales milites: Sarni ostia potius inoredi oportuit: q ad distantem sexto miliario turrim octaui facere extensionē Herculaneum nō ulterius; et multis distans milibꝫ fuisse infra ondemus: et qdo turris octaui noīs nomi uicus: cui distantia ab urbe Neapolitana dederit appellationē nullas hꝫ uetustatis reliquias pter superioris Plinii mortis locū: quē ibi fuisse necessariū tenem. Nulla ei in parte dlia Vesevi montis incendia: quibꝫ prudenter inspiciendis Plinius ē necati nāui potuerunt adiri. eadem ea oīs ora ubicūqꝫ saxa et in litoris supcilio terræ supemi nent. incendii uestigia ondit. adeo certa: ut nihil pter flamam: sumūqꝫ desit: q illa pas sim nūc etiā ardere aduena suspicet: fuitqꝫ id incendiū: de quo sueton. Tranquillus in T. Vespasiani uita sic dicit. ouæda sub tpre tristia acciderunt: ut cōflagratio Ve sevi i campania curatores restituendæ cāpaniæ consiliarū nūo sorte duxit. bona op pressorū in Vesevo: quorū hæredes nō exiabāt restitutioni afflictarū ciuitatū attribuit. Vesevū uero montem uitium aororūqꝫ cultura ditissimū nunc appellant. summū qꝫ in conspectu Neapolitanæ urbi positus et hinc campis: inde mari maiore parte circū datus uidet ee summus. In mediterraneis campestribꝫ: quæ aduersum urbem: Vesevumqꝫ mō tem iacet: duo extant loca uetera memoria cele brata Merelanū olim nūc Marlianū oppidum et urbs acerre: de qua Liuius. xxiii. Hannibal acerras coepit uacuas: et i cendit. et Lib. xxvii. acerranis pmissum ē: ut ædificarent: quæ incensa erant. ad quā historiā alluxit Virg. in Georgicis. ubi terras laudans culturæ excellentioris dicit. Talem dives erat Capua et Vicina Vesevo ora uoo: et uacuis clarius nō æquus acerris. quo i loco Verrius id: qd supradiximus de terra Leboris innuit oēm eam regionē: quæ undiqꝫ clario amni adiacet Leborinā olim appellatā feracissimi ee soli: sicut de ea plinū scripsisse ondimus: qui in de terris tractibus ad saltonē uitiū optimis ducit: campaniā ubiqꝫ optimā uitibꝫ ee: quæ tenues exhalat nebulas: et ē retā in Pompeianor aoro: de arenā cunctis aduineas generibꝫ dñi poni: qm excipit cumillis inuicem sabulū album. Sed iam peruentū ē ad superos clarii amnis partē: quū ab acerris distet qnor milia passus Suessula oppidū nūc uacuum iuxta qd: sicut á principio diximus fontem is fluuius hē. Sarnusqꝫ posthac nobis descri bendus ordine uidet occurrere: quū cætera explicuerim de Suessula: de q Liuius in vii. Tertia puona ad Suessulam cōmissa ē: qua fugatus a. M. Valerio Samnitium exercitus et in vii. Campanos Suessulanosqꝫ eiusdem iuris cōditioni sqꝫ: cuius capuā ee placuit. et

Pompeii.

Herculaneus.

Turris octaui ubi Plini scendo necati Vesevi

Vesevus mōs summus

Marlianū merelanū olim Acerre.

Suessula oppidum.

Sarnus flu.

infra. Inter capuam: et sueſſulá caſtra caſtris cóferamus. et Li° xxiii. Hannibal sup sueſ-
ſulam: per montes Nolam peruenit. et Infra. M. claudius pconsul ad eũ exercitũ: qũ supra
sueſſulam Nolæ præſideret miſſus. et Inferius claudiana caſtra erãt supra sueſſulãm.
sed iam aliqua de campanis pẽ dimidium in samnio: ſicut ondimus vulturnũ, superq omiſſa
repetenda sunt. ea in parte ad quam sabati amnis ſtipite utrinq descripto samnium omne
finitum ee ondimus. Iſclerus sequit omniũ campaniæ hac i parte fluuiorũ primus i vul-
turnum supra capuam quinto ferme miliario cadens: qui Iſclerus ex montib) caudinã uallẽ
cadet claudentib) ortũ ht. et Inter soritellam fluuiũ: supius in samnio descriptũ: et ipsũ Iſcle
rum sũt montes altiſſimi: in quib) primũ e Gripta oppidũ: cui supeminet mons nuc Tabor
olim taburus: quẽ seruius i Georgicis exponens campaniæ montem ee dicit. qui iutes ab
industria cõtra naturam alat. et idem superſa item verbiu eneidos xii. Ac uelut inoẽti
sila ſummoue Taburno: dicit Taburnus mons e campaniæ. uallis aut ex monte Taburno in
Iſclerum uroenti iminet collis pacis: et uallis: quam Iſclerus efficit: dextrorſũ habet Hut
Lunatulã. et ducentium. supiusq i monte e Airola nobile oppidũ comitatus titulo i signe
duob) miliarib) a Furculis caudinis distans: ptinent. In hæc usq loca mõtes ardui capuæ
ad Aduerſam regionẽ imminentes: qui et longiusculo tractu ad Nolam urbẽ ferunt. Tiphata
olim appellatis in quib) oppida sunt Meronida. Caserta comitata insigne. Magdalonũ
et supius Durazanũ. In proximaq uallẽ Furculis caudinis supiore Argentum e. et Infra Ma-
rcellanũ: uetuſta: ut diximus nois oppidũ. Proxime ad mediũ montem e Cancellũ oppidũ
supius Forinum. Sunt uero hi montes Tiphata de quib) sic ht Liuius in vii. Nã samnites
omiſſis siciticinis ipſã arcẽ finitimorũ campanos adorti: unde æquæ facilis uictoria: pdæ
atq gloriæ plus eet. Tiphata iminentes capuæ colles quũ pſidio firmo occupaſſet: deſce-
dunt inde quadrato domine i planiciẽ: quæ inter capuã tiphataq interiacet. et idem
infra proelium ad tiphata atrox: inq oculos Romanis ardere dixerũt. Fuſi cæſiq sam-
nites. et libro xxiii. Hannibal ad Tiphata caſtra hẽbat: qui rapidũ currens Gracchũ
nõ ſnuenit. et Infra. Inter capuã caſtraq Hannibalis quæ i Tiphatis erãt. et Inferius.
Hannibal pſidio modo relicto i Tiphatis pfectus cũ exercitu toto. et libro xxiiii. Han-
bal pfectus Harpis ad tiphata in ueteres) caſtris supra capuã cõſedit. Liui item libro
xxxii. Cornelius Petus Scipio apricam. c. Lælius petus sup Tiphatis capuæ agrũ uenda-
derũt. Ad eiſdem montis declinia: quæ auerſa a capua regione i caudinæ uallis supremã
deſinere in capuã Saranũ e oppidũ a Sarno fluuio: ibi fontes copioſiſſimos hinc ducti: i
quib) fontib) ſcribit Plinius Liona et ſolia: quũ ceciderint: i lapides durescere. Sed iter eos
fontes: et Veſeuũ montem longe supra a nobis descriptũ: Nola e urbs uetuſtiſſima et
in hiſtoriis celebrata: quã Iuſtinus a Iapygis cõditã fuiſſe aſſerit: cui agrũ ee fertiliſ-
simũ vero. i Georgicis ſic ſcribit. Talem dives arat Capua: et vicina Veſeuo Nola lauo-
Licet ora poſuerit pro Nola: Nolanis sicut seruius ſcribit tratus: quia eũ aut hoſpicio nõ
acceperat: aut aquilã eidẽ nolueraẽ concedere i ſuũ agellũ Veſeui radicib) ſubiectũ deriuã-
dam. Luius in ix. In Campaniã reditũ maxime ad Nolã armis repetendã. quæ capta eſt
a. C. Iulio cõſule. et libro xxvii. Hannibal capua recepta: quũ uterũ Neapolitanorũ animos
partim spe: partim metu nequicq tentaſſet: in agrum Nolanũ exercitũ duxit. Item. Infra.
M. claudius procõſul: ad eum exercitum: qui supra sueſſulã Nolæ pſideret miſſus. Item
Inferius. et Nolæ ſicut priore anno senatus Romanor. Plebs Hannibalis erat. Item Inferi)
eadem æſtate Marcellus ab Nola: quã pſidio obtinebat: et Inferius Hannibal pſidio mo
dico relicto i tiphatis pfectus: cũ cæſero exercitu ire Nolã iam pgit. et Li. xxiiii. Aduentu
Hannibalis Nolana mota e plebs. Luius item li. iiii. denonagesimo Sylla Nolã i samnio
recepit. et agros eius legionib) diuiſit. Sicut Liuius hoc in loco Nolã i samnitibus
annumerauit: minime mirandum: q eo i sociali bello: qd tunc is scribebat Nola

Iſclerus flu

Gripta op
Tabor mons. ol
Taburus.

Lunatula. Ducẽtũ.
Airola op
Furculæ caudinæ.
Tiphata mõtes
Meronida. Caserta
Magdalenum. Durazanũ
Argentũ Marcianũ
Cancellũ.

Saranũ op
Sarnus flu

Nola. vrbs.

Nola de samnitib)

uicinis samnitib) ita obstinate consenserat: ut ex ea regione bm potuerit. Suetonius trā quibus mortem octauij Cesaris Augusti describens eum dicit a capreis nolam delatū in eodem cubiculo: in quo pater octauius obisset. et centuriones eū a Nola bouillas humeris detulisse. Plinius uero sarni descriptio cuius bis supra a nobis ē inchoata in mare inferum cadit: ad loca Annunciate nunc proxima: ubi olim Pompeios fuisse ondimus. Isq; fluuius de quo Virgilius in vii. et qua rigat oppida sarnus et nocturnæ aurꝫ editor a Lucano appellatus, nunc dr a scafis ꝰ scafati: quæ ibi tenent uidatorib) indorum nucerinū traiiciendis. Nam proxima ad quatuor milia passuū est urbs Nucera ꝰ quā. M. Cicero legem dissuadens agrariā a Rullo Cornelio ꝓpositam quæritē in decem uirorum libidinē peruenturā his uerbis. Neapolim Pompeios nuceriā suis ꝓsidiis deuincient. Liuius aūt Li ꝰ xxii. sic hē Nucerini Atellani. quia ad malu erant Atellani calatriam migrasse iussi. Nucerie dextrorsū montes imminēt: inq; rum medio oppidum ē d situ nomen nactum: Intermontes ēt appellat. uallisq; his montib) sinistrorsum ꝓxima: Sanctū seuerinū hē nobile oppidum a quo clara eius coonominis familia oriundam hē: eaq; uallis oranibꝰ fertilis frugum: uinis ꝓsertim uermiculis abundat. Ad infimā uero eius uallis ꝑtē apud oppidum; qd aquarum appellatur fluuius ē: qui paucis delapsus passuū milib) riatu terrē absorbet. et post centesimi fere passus spatium incepit: et quanq; fuerat i ampla scaturigine euomit. Cauaq; urbs a situ appellata uallis et fluuio dextrorsū in monte ꝺminet sed a nuceria urbe ad ꝓpietas Cauas ꝓgressi, montes dextrorsum linquim' celsos amplissimosq; i mare inferum excurrentes: et promontoriū facientes: qd Mineruæ cognomen priscis tpib) habuit. nūc ab Amalphi oppido appellatū. cuius oppidi no men nullo i ueteri loco inuenim). primaq; eius loci mentio nobis occurrit ubi i hysto rijs ondimus ad annū salutis xxv. unde ciesq; centenū othonem imperatorē theodo nicū ab innocentio ii. pont. Ro. cōtra Rogeriū Siciliæ comite fuisse uocatū. Rogerioq; italiæ cōtinenti pulso: Amalphim ciuitatē: et Ruellū cū castellis circūuicinis spoliatū fuisse. Sed fama ē qua Amalphitanos audiuimus gloriari magnetis usū: cui adminiculo nauigātes ad Arcton dirigunt. Amalphi fuisse iuentū. qcqd uero hēat in ea ueritas certum ē id nocta nauigandi auxiliū priscis oio fuisse incognitū. Nam licet legamus Hispanos ad hesperi syderis directionē nauigasse in italiā: unde sicut opis principio diximus Italia Hesperiæ appellationē habuit: nullū tn ad eam rē celo nubib) obscurato d magnete aut ab alio instrumento petebat auxiliū. ipsis uero i montib) amalphita nis: ubi: oleisq; feracissimis: qua i mare inferū desinūt et meridianū excipiūt solem: regio ē italiæ omniū amoenissima redri: malisq; quod Arantiū uocitam): et punicorum cæterorumq; malorū ferax: qb) Neapolitana urbs i primis gaudet. sūtq; hoc i promontorio ꝓter Amalphim oppida i mare pariter uersa maius et minus nōie appellata: unde Caput vrsi. et ulterius ueterū uicus uillis amoenissimis hitatus. Post promontorū est Salernum urbs ad Silerum flu. oritq; is fluuius in apennino: qua i parte drumetum in mare superū decurrens suos hē fontes. Vallem nūc describi: quā Siler amnis sinistrorsum a mari ad apenninū oppidis: alicubi castellis: et uicis hitata hē. sed eā dexterā quæ simul Lucaniæ regionis excelsos: et plerosq; insuperabiles meatus ondem). Sūt ei ille de quib) dicit Liuius in ix. quū difficultates enumeras: quas iturus fuit Alexander magnus si ī Italiam traiecisset: interrogat: quis illū hiturus eet Lucanos montes et saltus apuliæ cernēti. Sed iam apuliæ manum apponamus.

Blondi Flauii Forliuiensis Italiæ illustratæ Apuliæ regio quarta decima.

Portus supra Samnitum regionē ad Tyferni amnis dextrā a nobis expe dita: ad eiusdem fluuii sinistrā transire: et ibi inchoantem apuliā exor diri. Sed connexam: sicut ostensum ē Samnio Campaniā prius describere

Sarnus flu.
Scafati flu

Nuceria urbs

Intermontes op.
S. Seuerinus op

Aquæ malorū op.
fluuius.

Caua ci

Mineruæ promotorū
nūc Amalphis

Amalphis ci

Magnetis usus i na
uigādo Inuentū nouū

Caput vrsi

Vicus ueteris

Salernū urbs. Silerus flu

Drumentū flu

Montaguæ descriptoēm
aggressuri

Apulia

coacti fuimus. Itaq; ad Apuliam finita campania redeundum ē. Eam regionē a Duce ēd nōis sic appellatā Ptolomæus bifariā diuidit: ut Apulos Daunos et Iapygos ad Dauiium urbē. Peucetios inde ad Salentinos ēe uelit. Seruius uō in viii. Virgilii uerba exponens Diomedis ad urbē: sic hīt. Diomedes tenuit partes apuliæ. et edomita ōi Garganī mōtis multitudine ī eo tractu multas cōdidit ciuitates. Beneuentum. equiturciū. et Arpos: q̄ et Agrippa ē dicta. Iars uero: ad quā uero facit missū fuisse Mesappū: Mesappia et Peucēna a fre. Item Daunia a Dauno rege posita in apulis referre opero sum ēet. Sed aliqua exmore mō sumatim attingam. Apuli prius bello: q̄ amicitia Romanis noti fuerūt. nā liuius li. viii. dicit. C. Sulpitio. Q. Aemilio cōsulibus: ad defectionē samnitū: accessisse nouū apulię bellum: cuius tuno ager sit uastatus. et li viii. Publiū cōsulem ī apuliam pfectū aliqt expeditōb; pplos: aut ui subegisse: aut cōditionib; ī ciuitatē accepisse. et infra. Inclinatis semel in apulia rebus Reatini q̄ apuli ad nouos cōsules. Q. Iuniū Bubulcū. C. Aemilium Barbulam fœdus petitum uenerant pacis p oēm apuliam pstandæ po. Ro. ductores. Id dudacter spondendo īpetrauere: ut fœdus daret: neq; ut eq̄ tñ fœdere: sed ut ī ditione pplī Ro. ēent. Sicq; apulia ō perdomita. Libro dūt x. Magnus motus seruilis eo anno ī apulia fuit. Tarentum quincū. L. Postumius pētor hēbat. Is do pastorum cōiuratōe: quiuias latrociniis: pascuaq; publica īfesta hūerant: quæstionē seuere excuit. ad septem milia hominū cōdemnauit. multi inde fugerunt: de multis sumptū est supplicū. Sunt prima apulorū: ad Tifernum sinistrā oppida Campus marinus ī litore. et intus decimo miliario Larinum nouū oppidū alteri suffectū uetustissio eiusdem nōis pximo ad duos mille passus demoluto. de quo Liuius li. xxxii. post descriptā Hannibalis fugā ab agro Falerno sic ht. Hannibal ex pelionis flexit iter retro: is apuliam repetens Galeratum peruenit ad urbem. Dictator ī larinate agro castra cōmunit. C. Cæsar in cōmentariis. Inde Cæsar septem omnino dies ad Corfinium commoratus: p fines marrucinorū Frentanorū: et larinatū ī apuliā pue nit. Quarto supra Larini ueteris ruinas miliario ē Casacalenda oppidū: cui ad duos mille passus pximæ sant ruinæ Gerionis oppidi uetustissimi. de quo Titus Liuius li. xxvi. quū ad Gerionem iam hyeme īpendente cōsisteret bellum: neapolitani oratores uenerūt Romā. et infra. q̄dū pro Gerionis apuliæ castelli inopis: tanq̄ pro carthaginis moenib; pugnauit. sicpius sunt. Iouenisci. Moronum. Castellum Lanetum Petrella. mons Saganus Jacobi comitū ductoris eorum patria: a q̄ cognomen hī. Inde Cacta. Rocchetta. Ratinū. Bussū. Baranellii. Vinculatorum: quod a Bouiano et Tiberni amnis origine qnq; millia passus abest. Medioq; in montiū a mari ad bouianū tractū montiagano ad sinistrā qrto pximū ē miliario Campus bassus: a q̄ oppido: patriaq; et cognomen habent Comites cāpi bassi: quum Carolus copiis cū prudentiæ et fortitudinis laude ducit. a tipherno aūt fluuio nūc Fortorius. xx. milia passus ī litore distat. quidem fluuius ī mare se exonerat ppe lacū Lesine appellatū passus. xl. milia: ī circuitu complexū. Lesina q; oppidū: quatuor a mari milib; distans: lacui dat nomē mille passib; ē ppinquū. Intus aūt quarto supra Lesinā miliario pximū est ad mille passus amni fortorio et arduo in colle oppidū ī regione eoreū Serra capriola appellatū. Supius sunt oppida et castella. S. Julianus. Collis tortus. Machia Petra cratelli. Campus petræ. Geldonum. et ī summo Circus maior cui pximū fortorius amnis ht ortū. Ad sinistrā uero fortorii. S. Nicander oppidū qnq; millia passus a mari distans lacui Lesinæ imminet ad eam partem: quæ monti Garguano pxima. Interius q; porcina oppidū: qndecī a fortorio duo a Garguani mōtis radicib; milia passus abest: sextoq; supra porcinā miliario oppidū S. Seuerus: sexdecī a fortorio. et sex a Garguano milib; recedit. Iria ulteriora procedamus Garganus priscis pūtus q; nois montē fama notissimū describamus. Is ad infimas radices in planicie desinentes ducētorū miliū circuitū patet. Qua uero parte ī occidentē solē uersa Fortorii amnē: et maris Adriatici sinū spectat: Lacū ht Varani appellatū triginta milia passus ī circuitu cōplexum. cui quidem lacui castella circū imminēt Caprinū. Cognatū et Sitella. et qua mons ipse ī mare pminet Rodium: ut nūc appellat oppida inferiora obtinet

Apulia

Apulo

Campus Marin)
Larinū.

Gerion

Iouenisciū - Moronū -
Lineum - Petrella
mōs sagan) Coacta
Rocheta Ratinū
Bussū Baranellū
Vinculatorū · Agnn)
cāpus bassus

Fortorius flu
Lesina · Lacus et
fluu oppidū

Serra capriola ·
S (uliani) Colles (tort)
Machia Petra cratelli
cāpus petre Geldonū
(Circ) maior . S nicāder ·
Porcina op
S · Seuerus op

Garga) mons

Varan) lacus
Caprinū . Cognatū
Sitella Rodium

Rodiũ. olí tyriũ

vicus. S. angelus op-

Bestia op. olí vestiæ.

finis adriatici sin) principiũ ionii.

Diomedis insula.

Aues Diomedis

Garganus.

Iapygia

Castellum castellutium

mõs rotanus

Cellentia

S. marcus

Mõs falco

vultuaria

Rossenũ

qđ quidem promontoriũ: et oppidũ Ptolomæus Plin' q3: et cæteri oẽs prisci Tyriũ appellauerunt. supra ẽ oppidum vicus dictũ. et supius montis summitate obtinet ꝑclarũ. S. Angeli oppidũ: a quo mons ipse pntis tpris ut plurimũ nõiationẽ hẽt: ornaturq3 templo cũ ædificijs cæteroq3 apparatu: tũm maxĩe ipsa religiositate cõspicuo: qđ archangelꝰ Michaelis patrocinũ ap deum mrũm imploraturi totꝰ christiani orbis ꝑpli maximo p uniuersa anni tpra concursu frequentãb. Qua uero Garganus spectat in orientem solem oppidũ ẽ portuosũ nũc Bestia olim uestice appellatũ. Vñ ondimus in historijs Alexandrũ III. Pont. Ro. a Guilelmo II. Normanorũ gentis regẽ adiutũ soluisse cũ xiii. triremibus ut pacẽ cum Federico primo Imper. pessimo componeret Venetijs nauigaret. Eoq3 i loco: quũ sit secũdũ Garg. promontoriũ Ptolomæus Adriatici maris sinũ finire: ac ionium mare asserit inchoare qui ẽt dicit Diomedis insulã Garg. gano ad triginta milia passus e regione pxima ee. estq3 hæc insula de q3 bẽs Aurelius Augustinꝰ de ciuitate dei scribens aliq3 dicit: quib) q3 ego transcriptis unus quisq3 p auctoris grauitate fidem quã uolet poterit adhibere. Diomedẽ ferut deificatũ: et socios ei in aues ee conuersos. nõ fabuloso poeticoq3 mendacio: sed historica attestatione: qn ẽt templũ eius ee dicit in insula Diomedea. nõ longe a mõte Garg. et hoc templũ circumuolare: atq3 incolere has alites tam mirabili obsequio: ut aqua os impleant: et asperent. et eo si oratꝰ uenerint: aut oratorum stirpe ꝓgniti nõ solũ quietas ee: uerũ et insup aduolare. si aũt alienigenas uiderint: subuolare ad capita: cũ grauib) ictib): ut et phibeant uulnerare. nã duris et grãdib) rostris ad hæc ꝓna phibentẽ armatæ. Eam uero Tremeti appellatã. et Diomedis ut uidet ꝓpriã Illud nunc inhabitant religiosi canonici regulares appellati: qs nõ minus hoc i loco: q3 Venetijs: sicut ondimus: et fecit: et auxit Religiosus Pont. iiii. quidem: quorum uitæ austeritas: et sermonis adeo cũctis ẽ admirabilis: ut quũ aduenis oib) sint hospitales ac munifici: a nullis uel paucissimis: quarũcũq3 gentiũ et nationũ pyratis ulla hactenus acceperint lesionẽ. eorũ nos quos dã narrare audiuim: has aues Diomedis nomẽ retinẽtes magnitudine anseris i insulã hẽre multas. sed oĩo oĩb) innocuas: nec aliq3 deus: aut templo ꝓstantes obsequiũ. De Garg. monte habent aliqua Virgilius et seruius. quæ ad uniuersæ apuliæ notionẽ plurimũ facũt. nã qua Virgilius i viii dicas Garg. cõdebat Iapygis arces: exponit seruius. Iapygia ẽ pars apuliæ. Lucanus ẽt dicit. Apulus Adriacas Garganus exit in undas. Garg. mõtem: ad iacẽtia q3 oppida saraceni p Grimoaldi Longobardorũ regis oppida tpra. ad annũ salutis paulo plus septingentesimum coeperũt. qs idem rex expulit: pplus christianis ubiq3 cõseruatis: ut nullam gens Longobarda i ducatus regnorũ suorũ annis talẽ ꝓtulerit Italiæ opem. Ad annum exiñ paulo plus minus centesimũ Carolus magnus i patror: et Fracorum rex saracenos Garganum opprimentes: quũ expulisset: oĩa pacifice possedit. quæ ab ipso Garg. ad Cordubã Hispaniæ urbem iterecedũt. Prus aũt q3 exposita mari post Garganũ mõtem p sequar alia describam. quæ ad amnem Fortorium inchoau. supra S. Severi oppidũ. quarto miliario ẽ turris maior Castellũ xii. milib) e Fortorio recedens: et supra totidem milib) a turri maiore abest Castellutium oppidũ: uñ paruo distat spatio mons Rotan: et supra ẽ Cellentia. post oppidũ. S. Marcus. Inde Vultuaria. et pxime sancti qđ dr oppidũ gaudũ Supra q3 id est Rossenũ supius Fortori amnis Fortoti. mons Falco castellũ ẽ pxemum.

absolutum. 14. Augũ 1525. submitti impio Clemente vii. Pont.

Ad descriptionem reliquæ Italiæ: non dubium est deesse Lucaniam: Salentinos: siue Hydruntinam oram. Frenetalibros: et Brutios. De quibus in huius operis initio: quam diu deret Italiam in decem et octo regiones se dicturum promiserat Blondus: uir alioquin diligens. quare: credibile ẽ: aut morte ꝓuentũ: nõ absoluisse quod animo destinauerat: aut certe librariorum uitio id accidisse. apparet autem: opus imperfectum ee: quũ in calce Apuliæ ꝓmittat etiam plura se dicturũ de ora Garganni montis. quæ desiderantur.

cc. I + 103 + I + 1 foglio incollato

Vinto di

101

Illust.mo Sig.r Michel Angelo Gualandi

Bologna

Predieri - colegna 1st

4.v Fascicoli Vol.i

Hvolume X compito

Five fascicoli annali

Loco una magnifica dizione di tutte
le sue opere —

Blondi Flavii forliviensis
etc.

1 — de Roma triumphanti Lib. X pristinum scriptorum
historibus adhibitum
2 — Romæ instauratæ Libri III.
3 — De origine ac gestis Venetorum liber.
4 — Italia illustrata, sive Illustratarum etcrg. tituchus Doctis
placet) in regiones suo provinciasq divisa XVIII.
5 — Historiarum ab inclinato Ro. imperio, Decades III.
additis libris pro argumentorum ratione indicibus
novis. #

Basileæ M. D. LIX.

Alla fine — Basileæ per Hieron. Frobenium et
Nicol. Episcopium, anno M.D.LIX.

Prima Prima Volume in grande formato

altra prima edizione —
Blondi Flavii Forliviensis de inclinatione
Romanorum Lib. XXXI Basileæ MDLIX

Liber Primus — Romanorum Imperii originem
continens — quid de initio eorum sit tradendum.

Sono 3 decadi e 10 libri di numerazione per decade, ma
l'ultima ed ultima ha aggiunti libri —
altra grande Edizione in fine —

COMUNALE MSS. CAMPORI

Flavio Biondo nacque in Forlì l'anno 1388 —
Recossi a Roma sotto il pontificato di Eugenio IV. Venne mandato
da alcuna ambasciate a Venezia a Bologna a Milano. Servì
parimenti i Papi Nicola V — Calisto III — Pio II: allontanossi da
Roma nel 1450 — ed tornò nel 1453. Morì in Roma
il 4 Giugno del 1463 in età di 75 anni.

1.ª Ediz. Della Ia Romae instauratae libri tres — Verona 1482 in folio

" 2. Romæ triumphantis libri decem — Brescia 1482 in folio

3 — Italia Illustrata — Roma 1474 in folio
per Fid. de Lignamine
per cura del Pontefice Sisto Biondo

4.ª Historiarum ab inclinatione Romani Imperii ad annum 1400 decades III libri XXXI — Venezia 1483 in folio

Idem cum abbreviatione Pii II Papæ Venezia 1484 in fg.
comprende le non vergini altre delle V decade.

5.ª Libri de origine ac gestis Venetorum — Verona 1481 in folio

COMUNALE MSS. CAMPORI

Vuolsi che la biblioteca d'Oxford possieda un MS.
— Blondi Consultatio an bellum vel pax cum
Turcis magis expediat reip. Venetæ —
Ed a Roma al Vaticano:
1.° De Expeditione in Turchos ad Alfonsum Regem
2.° De casibus di Duecm Georgiae —
Il di lei stile è chiamato incolto e poco elegante,
ed è anche ripreso per alcuni errori di ommissioni.
Il Biondo fu primo nell'arringo come storico, e le
opere sue, quantunque imperfette, furono in lui presupposte
molte ricerche, molta applicazione, e molta sagacità.

1.a Rerum ac veterum.

a Cask 1.e Ediderit a Sosia Pe. II. segne Luoyust bacenus
Proœmium — Ardenti virtute — partium incendium —
Liber Primus Religiosum Diarum
Romae Triumphantis
Liber Decimus terminum in hostium potestatem.

2.a Romae historiarum. Index libr Primus — Romam in Latio
Liber Tertius terminus — certorem
dare notitiam spectemus —

3.a De origine et Veteris hesperiam — Edict Magnum de
Venetam urbem ect. — termina — et
administrare perpetuo (a)

4 Italiam Illustratam Praefatio Quem multi historiam
(a) Vic. Ed il mss. g. rum
Italiam describere — Inisse Mons Falis
caballum est proximum —

Sin qui il Mss.

1.a Rerum
a C

Notizie sul restauro effettuato nell'anno 1998
dalla legatoria Pietro Gozzi & C. S.n.c. Modena

Segnatura Camp. 101 = γ.D.1.20

Bibliotecario Conservatore : Milena Ricci
Restauratore Progettista: C. Montelatici

Sintesi delle operazioni effettuate e dei materiali impiegati.
Esecuzione di una tasca in cartone durevole per la conservazione al piatto posteriore per contenere un allegato.
Restauri in carta giapponese 25517 e colla Tylose e velature parziali con carta giapponese 25561 e colla Tylose.

Costo comples. IVA compresa L 208.692

Collaudatore Silvana Gonerri

data collaudo 4/XI/1998